BESZÉDBŐL VILÁG

Elemzések, adatok amerikai magyarokról

Szerkesztette:
PAPP Z. ATTILA

Magyar Külügyi Intézet
Hungarian Institute of International Affairs

Budapest, 2008

A kötet alapjául szolgáló kutatás címe:
Az Amerikai Egyesült Államokban élő magyar,
magyar származású népesség szociológiai, demográfiai vizsgálata

A kutatás vezetői:
Czoch Gábor
Papp Z. Attila

A kötet szerzői:
Czoch Gábor
Márton János
Németh Szilvia
Pakot Levente
Papp Z. Attila

Szerkesztette:
Papp Z. Attila

Borítóterv:
Boros Melinda

Nyomdai előkészítés:
Kalonda Bt.

ISBN 978-963-06-5596-5
ISSN 0866-1251

Tartalomjegyzék

CZOCH GÁBOR – PAPP Z. ATTILA

Bevezető

Az Amerikai Egyesült Államokban élő magyarság meghatározó képviselői hosszú ideje sürgették azt, hogy az anyaország illetékes szerveinek tájékoztatására készüljön egy tudományos elemzés aktuális társadalmi és demográfiai viszonyaikról, illetve szervezeteikről, azok működéséről, tagságuk számáról és összetételéről. Ennek a felmérésnek az elvégzését természetesen saját, mélyebb önismeretük érdekében is szorgalmazták. Kimondva, kimondatlanul egyben azonban olyan gondolatok is kísérték némelyiküknél ezt a törekvést, hogy egy ilyen kutatás eredményei alapul szolgálhassanak arra, hogy köztük, jelentőségük, társadalmi súlyuk alapján egyfajta „objektív hierarchiát" lehessen felállítani. Rögtön meg kell azonban jegyeznünk, ez utóbbi szempontra az elvégzett társadalomtudományos kutatás nem lehetett figyelemmel. A magyar állami megbízással végrehajtott kutatástól nyilvánvalóan azt is remélték, hogy fokozottabban felhívhatják a kormányzat figyelmét sajátos problémáikra. A kívánt elemzéssel kapcsolatban egyfelől tehát azon elvárásuk fogalmazódott meg, hogy a társadalomtudományos vizsgálat eredményei alapján a mindenkori magyar kormány az amerikai magyarság helyzetének, gondjainak mélyebb és alaposabb ismeretében alakíthassa, javíthassa, és tehesse hatékonyabbá az irányukban folytatott politikáját. Másfelől pedig célszerűbbnek látszott, ha a kívánt kutatást nem valamelyik helybeli szervezet végezteti el, hanem egy olyan „semleges" anyaországi intézet munkatársai kapnak megbízást erre, akikkel kapcsolatban nem merülhet fel valamiféle pártosság, vagyis, a kutatás eredményeit véletlenül se lehessen a részrehajlás vádja miatt rögtön megkérdőjelezni.

Többéves egyezkedés, tárgyalássorozat után, illetve Simonyi András nagykövet kérésére végül kormányzati utasításra a Határon Túli Magyarok Hivatala (HTMH) kapta meg az átfogó, döntően a szervezetekre irányuló felmérés elvégzésére vonatkozó feladatot. A HTMH vezetősége Fejős Zoltánnak, az amerikai magyarság avatott szakértőjének tanácsára pedig 2005 végén hivatalosan a Teleki László Intézetre bízta a tervezett kutatás végrehajtását, elsősorban arra a szakmai háttérre, tapasztalatra építve, amellyel az Intézet a határon túli magyarság társadalomtudományos elemzése terén már rendelkezett. A munkára a Teleki László Intézet egy évet kapott, amely

az elvégzendő feladat nagyságrendjéhez képest szigorúan tudományos szempontból is nagyon feszes határidőt jelentett volna. A kutatás határidőre történő elvégzését azonban elsősorban nem az időközben ténylegesen jelentkező, előre nem számítható szakmai nehézségek késleltették. Miközben az Intézet megbízott munkatársai a szoros határidő miatt a tudományos, illetve kutatásszervezési problémák minél gyorsabb és eredményes megoldásával voltak elfoglalva, 2006 nyarán a kormányzat döntést hozott a HTMH-nak az év végével történő felszámolásáról, így már a munka első felében bizonytalanná vált a kutatás sorsa. Az adminisztratív problémák mellett azonban már ekkor világossá vált az is, hogy a tervezett kutatáshoz, feszített munka mellett is legalább másfél évre lenne szükség. 2006 novemberében, éppen az Egyesült Államokban végzett terepmunkánk közben, aztán az is kiderült, hogy a kormány az év végére a Teleki László Alapítványt, és az általa működtetett tudományos intézetet is felszámolja, ráadásul, ellentétben a HTMH-val, jogutód nélkül. Így tehát nemcsak a kutatást megrendelő és finanszírozó, hanem az annak végrehajtásával megbízott intézmény is megszűnt létezni 2007 elejére.

Ebben a helyzetben természetesen több alkalommal is felmerült a különböző hivatali szereplők részéről a megkezdett munka felfüggesztése. Az a gondolat is felmerült, hogy a menet közben keletkezett részeredmények rövid, néhány oldalas összefoglalásával adminisztratív szempontból le kelleni zárni a projektet, amelynek eredményeképpen valószínű valamely hivatali iratgyűjtő raktárban békésen porosodó akta keletkezett volna csupán az amerikai magyarság szervezeteinek, társadalmi-demográfiai viszonyainak elemzésére megkezdett kutatásból. A kutatásra időközben ráfordított szakmai munka így persze veszendőbe ment volna, a kutatásra eredetileg elkülönített forrásoknak pedig másutt nyilván jó helyet lehetett volna találni.

Úgy véljük, senki nem kritizálhatott volna minket, ha az adott körülmények között (esetleg a részarányosan megállapított kutatási pénzek kifizetésének kiharcolása után) feladjuk a megkezdett munkát. Mi azonban másként döntöttünk, nem akartuk, hogy a már befektetett munkánk kárba vesszen. Elhatározásunkban szerepet játszott egyrészt a kitűzött feladat tudományos kihívásának vonzereje, másrészt az amerikai szervezeteknek a munka iránt időközben megtapasztalt fokozott várakozása, vagyis megbízásunk tudományos vonatkozásai és az adott kutatómunkához kapcsolódó társadalmi érdek, illetve a vele járó felelősség súlyának átérzése is.

Saját elhatározásunk azonban önmagában még nem lehetett volna elégséges ahhoz, hogy a kitűzött kutatásnak ténylegesen a végére jussunk. Szükség volt ehhez arra a támogatásra, amelyet a HTMH, majd az annak

feladatkörét átvevő Miniszterelnöki Hivatal (MeH) egyes munkatársaitól kaptunk a munka folytatása érdekében. Külön köszönjük Király András, Czikó György, Halmai László, König Helmut segítségét. Köszönettel tartozunk továbbá a Teleki László Intézet feladatkörét részben átvevő Magyar Külügyi Intézet vezetésének, különösen első igazgatójának, Dunai Pálnak kutatásunk befogadásáért, amivel formálisan „új gazdája" lett a munkának. Nagyon fontos volt az amerikai magyarság képviselőitől kapott támogatás is, hogy felemelték a szavukat az illetékes szerveknél, amikor felmerült a kutatás leállításának szándéka. A munkánk folytatása érdekében kifejtett amerikai szervezeti támogatás szervezéséért szeretnénk külön is köszönetet mondani Max Telekinek és Szekeres Zsoltnak, a Magyar Koalíció munkatársainak.

A kutatás folytatásáról rendelkező dokumentumot a Külügyminisztérium, a MeH és a Külügyi Intézet 2007 nyarán írta alá, de egyes részleteket illető további adminisztratív akadályok következtében végül csak 2007 végén sikerült hozzájutnunk a munka folytatásához, lezárásához szükséges forrásokhoz. Azt is mondhatjuk, lényegében valóban másfél évre volt szükség a kutatáshoz, a ráadásként jelentkező további egy évnyi csúszás a munka megkezdésekor még nem sejtett adminisztratív problémáknak a számlájára írható. Mindezzel együtt is úgy érezzük, hazai viszonyaink ismeretében kisebb csoda, hogy mind a kutatást megrendelő, mind a végrehajtásával megbízott intézmény felszámolása ellenére végül mégis sikerült e könyv kiadásáig eljutnunk.

Eredeti megbízásunk annak a kutatásnak a végrehajtására szólt, amelynek koncepcióját Fejős Zoltán dolgozta ki. Tervezete szigorúan a társadalomtudományos megismerés logikáját kívánta érvényesíteni. Ebből következően, bár középpontjában a megrendelői szándéknak megfelelően az amerikai magyar szervezeti világ feltárásának lehetőségei álltak, a szervezetek közötti versengés által diktált szempontokkal nem foglalkozott. E tervezet három részfeladat elvégzését jelölte meg célul: egy amerikai magyar szervezeti adatbázis összeállítását, erre építve a szervezetek működésére, tagságára vonatkozó kérdőíves szociológiai felmérés elvégzését, illetve az amerikai magyar, magyar származású népesség demográfiai viszonyainak elemzését. A szervezetek működésének árnyaltabb feltárása, megismerése érdekében az eredeti koncepció egy több hónapos amerikai terepmunkával is számolt.

A szervezeti adatbázis összeállításánál a tervezet döntően a különféle, már rendelkezésre álló nyilvántartások felhasználásával számolt, kiindulásként elsősorban az Országos Széchenyi Könyvtár keretében feltételezett adatgyűjtésre építve, ezért e munka elvégzésére az OSZK bevonását javasolta. Az adatbázis felépítését a könyvtár munkatársai ennek megfelelően el is kezdték, munkájukért ezúton is szeretnénk köszönetet mondani. Kiderült

azonban, hogy az OSZK-ban nem állt rendelkezésre részletes, a célul tűzött feladatnak megfelelő adatbázis az amerikai magyar szervezetekről, így a kutatók elsősorban a Magyar Távirati Iroda nyilvántartására építettek. Nyilvánvalóvá vált azonban, hogy a megfelelő szervezeti adatbázis elkészítéséhez, illetve az abban szereplő adatok érvényessége ellenőrzéséhez a következő lépésben az amerikai magyarság képviselőinek bevonására van szükség, akik a helybeli viszonyok ismeretében ki tudják egészíteni az adatokat. Ennek a munkának a megszervezésében Szekeres Zsoltra támaszkodhattunk. Az adatbázis összeállításának második szakaszában tehát az Amerikai Egyesült Államok területét felosztva, helybeli közreműködők segítségével, többek között a szervezetek telefonos felkeresése által is sor került az adatok kiegészítésére, pontosítására. Továbbá kutatásunk, illetve saját terepmunkánk tapasztalati alapján még tovább pontosítottuk az adatokat, míg legvégül, 2008 első hónapjaiban intenzívebb internetes adatgyűjtéssel is igyekeztünk kiegészíteni a szervezeti adatbázist. Természetesen, az így létrejött, összesen 607 tételt tartalmazó adatbázist sem lehet teljesen kimerítőnek tekinteni,[1] bizonyára hiányozhatnak róla kisebb, helyi szervezetek, másfelől szerepelhetnek benne olyanok, amelyek csak névleg, esetleg egy-vagy néhány fős tagsággal léteznek, vagy olyanok is, amelyek már nem működnek. Ezekre a problémákra az adatbázis részletesebb elemzésénél visszatérünk. Fontos azonban még azt is megjegyeznünk, hogy az amerikai magyar szervezetek köre állandó mozgásban van, nyilván az adatgyűjtésünk lezárását követően is történtek benne változások. Ezek nyomon követése érdekében célszerű lenne az adatok rendszeres időközönkénti felfrissítése.

A szervezeti adatbázisunk mintegy 350 tételt tartalmazó 2006. októberi változatára támaszkodva szerveztük meg a kérdőíves vizsgálatot: minden, az akkori nyilvántartásunkban szereplő szervezetnek megküldtük a kérdőívünket, angol és magyar nyelven. Itt szeretnénk megköszönni, hogy a washingtoni magyar nagykövetség honlapján támogatásáról biztosította munkánkat, és az ott közzétett felhívásában felkérte a szervezetek képviselőit a kérdőívek kitöltésére. A lekérdezés amerikai lebonyolításához nyújtott segítségét külön köszönjük a HHRF-nek, Hámos Lászlónak és különösen Latkoczy Emesének.

[1] Az adatbázis mondhatni állandó mozgásban van, kötetünk megjelenésének időpontjában már 682 tételt tartalmaz. Természetesen az a kérdés, mindebből hány szervezet, intézmény működik ténylegesen, továbbra is nyitott marad. Az adatbázis elérhető a Magyar Tudományos Akadémia Kisebbségkutató Intézete, valamint a kutatásban részt vevő Omnibus Kft. honlapján: www.mtaki.hu, illetve www.omnibus-srl.ro.

A kérdőíveket végül 45 szervezet küldte vissza, ez az akkori adatbázisban szereplő összes szervezet mindössze 12-13 százaléka. Ennek az adatnak a reális értékeléséhez, illetve a ráépülő elemzés reprezentativitásának megítéléséhez azonban több tényezőt is figyelembe kell venni. Egyrészt a legnagyobb szervezetek többsége válaszolt megkeresésünkre, köztük olyan ernyőszervezetek, országos intézmények vezetősége (mint például a Külföldi Magyar Cserkészszövetség), akiknek egyes tagszervezetei az adatbázisunkban mind külön tételként is megjelennek. Másrészt a feldolgozott adatokból kiderül, hogy a válaszadó szervezetek taglétszámát összesítve eléri a 36.300-at, ami ha az utolsó népszámlálás nyelvhasználati adatát vesszük alapul, az otthonukban magyarul beszélők közel egyharmadát is kiteszik. Harmadrészt, mint fentebb utaltunk rá, a szervezeti adatbázisban nem egy, csupán már nevében létező, vagy mindössze az egyesület alapítójából, egyben elnökéből álló szervezet is szerepel. Mindezzel együtt, mi is több válaszban reménykedtünk, ám úgy véljük, hogy a beérkezett minta alapján is sikerült hozzájárulnunk az amerikai magyarok szervezeteinek szociológiai megismeréséhez, a válaszadási kedvet pedig önmagában is jellemzőnek, és tudományosan értékelendő eredménynek tartjuk.

A demográfiai elemzés alapjául a legutolsó, 2000-ik évi amerikai népszámlálás szolgált. A kötetben szereplő elemzés rávilágít arra, mennyi bizonytalansággal találkozunk akkor, ha meg akarjuk tudni pontosan hány magyar is él az Egyesült Államokban. Noha pontos számot nehéz mondani (annál is inkább, mert az újabb népszámlálások, és az azt kiegészítő egyéb felmérések nem kérdeznek rá az anyanyelvre), azt gondoljuk, az elemzés, illetve kötetünk két demográfiai melléklete részletes, kevéssé ismert adatsorokat is tartalmaznak. A mellékletben közölt statisztikák egy része a *Minnesota Population Center* (IPUMS) által a Teleki László Intézet számára hozzáférhetővé tett 2000. évi népszámlálás 5%-os (mintegy 14 millió rekordot tartalmazó) adatbázisára épül, másik része pedig a népszámlálást követő egyik, szintén a washingtoni Census Bureau által készített *American Community Service* adatsorait tartalmazza. Ezeknek az adatoknak a birtokában – minden statisztikai, módszertani bizonytalanság ellenére – úgy véljük, igen részletes és aktuális demográfiai képet kaphatunk a magyar származású amerikai népességről. A népszámlálás során összesen 1.398 ezren vallották magukat magyar, vagy magyar és mellette más származásúnak, ám közülük csupán nem egészen 120 ezer fő használja a magyar nyelvet otthon, családi körben. A nyelvhasználat és a magyarság, magyar kötődés tudatos felvállalása, mint arra majd a későbbiekben részletesebben is visszatérünk, természetesen nem fedik teljesen egymást. A demográfiai adatok alapján is fontos azonban

hangsúlyoznunk, hogy a magyarság szervezeteit középpontba állító kutatásunk csak e magyar, magyar származású népesség töredékét célozhatta meg.

Arról, hogy az USA-ban élő magyarok hány százaléka kötődik valamilyen formában az ottani magyarság intézményeihez, pontos adatok nem állnak rendelkezésre. Ezt a problémát azonban részletesen tárgyaljuk majd abból a szempontból, hogy a szervezeti élethez kapcsolódó magyarok miként gondolkodnak erről, illetve arról is, hogy összesen hány magyar él az Egyesült Államokban. Magyarán, kutatásunkban nem az amerikai magyarok, magyar kötődésűek csoportjának meghatározására, számának megállapítására törekedtünk, hanem arra, hogy a szervezeti életben aktív szereplők e témákkal kapcsolatos társadalmi reprezentációit vegyük vizsgálat alá.

A kutatás eredeti koncepciójához képest a legnagyobb változást az jelentette, hogy idő és pénz hiányában egy több hónapos terepmunka megszervezésére nem nyílt lehetőség. Ehelyett 2006 őszén egy négyhetes terepmunkára tudtunk sort keríteni. Az út megszervezésekor arra törekedtünk, hogy lehetőség szerint eljussunk az amerikai magyarság legfontosabb központjaiba, és ott minél több mélyinterjút készítsünk az ottani magyar szervezetek vezetőivel, tagjaival. Az útiterv összeállításához több amerikai magyar szervezet képviselőjének kértük ki a véleményét, és a beérkezett javaslatok összevetése alapján végül a Los Angeles-San Francisco-Sarasota-Chicago-Cleveland-Washington-New York-New Jersey útvonal mellett döntöttünk. Az út során 49, egyenként is több órás interjút sikerült készítenünk, amit további négy Magyarországon lefolytatott hasonló beszélgetéssel egészítettünk ki.

Az interjúzás eredményeként a társadalomstatisztikai, szociológiai-demográfiai elemzés döntően kvantitatív jellegű megközelítését egy kvalitatív elemzéssel egészíthettük ki, amelynek révén betekintést nyerhettünk abba, hogy mi húzódik a szárazabb adatok, számsorok mögött, egyszersmind kik és hogyan működtetik az amerikai magyar szervezeti életet. Szociológiai kifejezéssel élve félig strukturált mélyinterjúkat készítettünk, vagyis beszélgetőpartnereinknek kezdésként meghatároztuk azokat a témaköröket, amiről kérdezni kívántuk őket, a további kérdéseinket pedig az adott beszélgetés alakulásának függvényében fogalmaztuk meg. Az első, minden partnerünk számára meghatározott téma személyes életútjára vonatkozott, tekintettel különösen arra, hogy miként került kapcsolatba az amerikai magyar szervezeti élettel. Egy másik ilyen témakör az amerikai magyarságról kialakult véleményükre irányult, arra, hogy miként látják őket mind általánosságban, mind pedig szűkebb környezetüket illetően. A harmadik előre meghatározott kérdéskör az amerikai magyar szervezeti életre, vagyis a szervezetek működésére, megítélésére, és partnereinknek a hozzájuk fűződő viszonyára vonatkozott. A szervezeti élet kapcsán azt a kérdést is rendszerint feltettük, miként látják a szervezetek és a hivatalban levő magyar kormány, illetve az Amerikában levő magyar diplomáciai testület kapcsolatát. Végül, minden esetben rákérdeztünk arra, mi a véleményük Magyarországról, és általánosságban a magyarságról.

Az interjúk segítségével úgy érezzük, végeredményben jóval többet sikerült feltárni az amerikai magyarság viszonyairól, mint amit az eredeti kutatási koncepció célul tűzött. A szervezetek működése sajátosságainak feltárásán túl az interjúk bepillantást engednek a magyarságukat, magyar származásukat felvállalók mindennapjaiba, gondolkodásmódjába, de általánosabban is igen tanulságosak a kisebbségi lét, a társadalmi identitások megjelenési formái, felvállalása, illetve a többes kulturális, társadalmi kötődés megélése problémáinak megértése szempontjából. A kötetben összegzésként végül kísérletet teszünk arra is, hogy az amerikai magyarok által fenntartott szervezeti világ, illetve az etnikus identitások konstrukcióinak néhány lehetséges, szakirodalmi megalapozottságú értelmezését is körüljárjuk.

Az amerikai terepmunkánk sikeres lebonyolításához adott támogatásáért köszönettel tartozunk a washingtoni magyar nagykövetségnek. Köszönjük a szervezésben nyújtott segítségét Nagy Károlynak, Szekeres Zsoltnak, Hámos Lászlónak, Böjtös László clevelandi tiszteletbeli konzulnak, Ludányi Andrásnak, Lauter Editnek, Bokor Erikának, Csizinszky Sándornak. Hálával gondolunk mindazokra is, akik az utunk során szállást biztosítottak, és akiknek vendégszeretetében részünk lehetett, így Perеházy Miklósnak, a Los Angeles-i Magyar Ház elnökének, Rékay Andrásnak (San Francisco), Megyeri Józsefnek és Bokor Erikának (Chicago), Dömötörffy Zsoltnak (Cleveland), Kirják Attilának és Boros Melindának (New York). Boros Melindának külön is köszönjük, hogy kötetünk borítójának elkészítését sűrű anyai teendői mellett is elvállalta. Természetesen köszönettel tartozunk az összes interjúalanyunknak is, akik nélkül e kötet ebben a formában nem jelenhetett volna meg.[2]

A kötet szerkesztése közben dilemmaként merült fel, az elkészült tanulmányok milyen sorrendbe kerüljenek az olvasók elé: a demográfiai elemzéstől haladjunk a szervezeti élet felé, avagy fordítva. Végül formai és tartalmi okokból is a második opció mellett döntöttünk. Formai okok alatt egyrészt azt értjük, hogy a mivel a szervezeti világot tárgyaló rész hosszabb tanulmányokra épül, ezért indokolt a kötet első felében szerepelniük, másrészt pedig így a kötet demográfiai elemzése és az ezekhez kapcsolódó zömében szintén

[2] Interjúalanyaink listáját lásd a kötet *Mellékletében*.

demográfiai adatsorokat tartalmazó *Mellékletek* között nem lesz nagy a törés, vagy távolság. Tartalmi szempontból pedig az indokolta a sorrendet, hogy azt gondoltuk, a potenciális olvasót először vezessük be a szervezeti élet sűrű labirintusába, ahonnan reményeink szerint olyan új információkkal jöhet ki, amelyek birtokában jobban érthetővé válnak akár a szervezetek kvantitatív összegzései, akár a demográfiai megfontolások és adatsorok is. Majd ezek ismeretében talán érthetőbbé válnak az *Összegzés* helyenként elméleti igényű leírásai is. Természetesen a kötet egyes fejezetei vagy alfejezetei önálló egységekként is megállnak, azaz az olvasó érdeklődésének megfelelően „mazsolázhat" is a különféle elemzésekből vagy adatokból.

Nem a mi feladatunk természetesen megítélni azt, hogy minden igyekezetünk mellett az elvégzett munkával kapcsolatos elvárásokat, mind az amerikai magyar szervezetek, mind pedig a felelős kormányszervek oldaláról mennyiben sikerül teljesítenünk. Mivel valószínű, hogy az amerikai magyar közéletben szereplőket, illetve az amerikai magyarok különféle szervezeteinek tagjait, valamint a mindenkori magyarországi döntéshozókat némileg más szempontok vezérlik, mint amit az általunk fő elvként érvényesített társadalomtudományos kutatás logikája diktál, feltehetően egyikük elvárásainak sem felelhettünk meg teljes mértékben. Ebből következően mindegyik említett, érintett fél munkánk minden egyes megállapításaival bizonyára nem fog egyet érteni, vagy hiányolni fog majd dolgokat, esetleg csalatkozni fog bizonyos előzetes elvárásaiban.

Mindez természetes is, hiszen Amerikáról, az amerikai magyarokról sokféle beszédmód lehetséges. Amerika nem csak a kivándorlók számára az ígéret, szabadság földje, hanem a kutató számára is az értelmezés lehetőségeinek világa. Az Amerikában élő etnikumokról legtöbbször talán a bevándorlás/kivándorlás által elért sikereket szokták bemutatni, elmondani vagy éppen elmondatni. Ez érvényes az ott élő magyar származásúakra is. Elemzéseinkben azonban mi nem tértünk ki részletesen a különböző generációk életútjainak rekonstruálására, hiszen azt gondoltuk, az egy külön kutatási téma lehetne, és egyébként magyar vonatkozásban is jól ismert, elemzett jelenségről van szó.[3] A kivándorlás és a kivándorlók amerikai sikerei azonban nem csak mélyebb elemzések, hanem a könnyebb, „lightosabb" beszámolóknak is tárgya szokott lenni. Az Amerikában „önmagukat megcsináló", karriert építő,

3 Lásd például Puskás Julianna munkásságát (amelyből kiemelendő Puskás Julianna: *Ties that bind, ties that divide. 100 years of Hungarian Experience in the United States*. Holms Meier, New York / London, 2000), vagy Szántó Miklós: *Tengeren túli magyarok*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2001.

sikeres magyarokról szóló híradások gyakran felbukkannak, mint például a Panorama-könyvekben[4] vagy éppen Kati Marton nemrégiben magyarul is megjelent kötetében is.[5]

Vállalkozásunk ezért valójában nem tekinthető másnak, mint *egy* magyar-Amerika történet, amely nem törekszik arra, hogy hitelesebb legyen, mint a többi, tudományos és bulvárszintű forgalomba lévő magyar-Amerika kép. Társadalomtudományi, demográfiai eszközökkel kutatócsapatunk ezt a magyar Amerikát kreálta. Interjúkból, számokból, az általánosabb értelemben vett *beszéd*ből mi ezt a világot hoztuk létre.

Mindezek mellett, vagy ellenére mi mindenesetre bízunk abban, hogy a társadalomtudományos elemzés eredményei mégis hasznosíthatók lesznek. Reményeink szerint a kötetben foglaltak elgondolkodásra késztetnek, és ez által hozzájárulnak az amerikai magyarok önismeretéhez, valamint az amerikai magyar szervezetek saját fejlesztésüket célzó, vagy éppen a mindenkori anyaországi kormányzati felelősök e világot megerősítő, támogató döntései megalapozásához.

4 Dr. Tanka László (ed.): *Magyar Amerika. A tengerentúli magyarok mai élete történetekben és képekben.* Médiamix, Salgótarján, 2002.; Dr. Tanka László (ed.): *Amerikai Magyarok arcképcsarnoka.* Médiamix, Salgótarján – New York, 2003.

5 Marton, Kati: *Kilenc magyar, aki világgá ment és megváltoztatta a világot.* Corvina, Budapest, 2008. Érdekességképpen megjegyezzük, a kötet eredetileg angol nyelven e címmel jelent meg: *The Great Escape: Nine Jews Who Fled Hitler and Changed the World* (Simon&Schuster, New York, 2006.)

Gábor Çzoch – Attila Papp Z.

Introduction

For a long time, leaders of Hungarian groups in the United States have urged that the responsible parties in Hungary undertake a scientific analysis of the current social and demographic conditions of Hungarian-Americans, their organizations, the way the organizations function, and the size and composition of their membership. Naturally, these leaders urged this project partly in the interest of gaining a better knowledge about their own organizations. In addition, however, some individuals also hoped that the result of this study might serve as a way to set up an "objective hierarchy" among their organizations, measuring their respective weight and importance to the community. We must note at the outset, however, that the current sociological study did not and could not consider such factors. Some of the Hungarian-American leaders evidently also hoped that in having the study commissioned by the Hungarian Government, it would impel the Government to give greater attention to the particular issues facing Hungarian-Americans. Thus, on one hand, expectations arose that based on this study, the Hungarian Government would gain a deeper and more thorough knowledge of the situation and problems of the Hungarian-American community, and thereby be able to shape, improve and make more effective official policy toward this community. On the other hand it seemed salutary to ensure that the research be carried out not by an American Hungarian organization, but rather by the "neutral" employees of an institution in Hungary, who could not be accused of partiality, and so that no suspicion of partiality would arise with respect to the results of the study.

After several years of discussions, at the request of Ambassador András Simonyi, finally a Government decision gave the task of creating a comprehensive survey of Hungarian-American organizations to the Office of Hungarians Abroad (HTMH). The leadership of HTMH, on the advice of Zoltán Fejős, the well-known expert on Hungarian Americans, charged the Teleki László Institute with carrying out the planned research project, primarily based on the Institute's background and expertise in carrying out similar sociological studies on Hungarian minorities in Central Europe. The Teleki László Institute was given a one-year deadline, which – given the scope

of the project, and from a strictly methodological point of view – would have entailed a very intensive pace. But as it turned out, the problems in meeting this deadline did not stem primarily from the unforeseen professional difficulties which did crop up. Instead, while the Institute's employees were engaged in the carrying out the scientific and research management tasks as quickly and effectively as possible, in the summer of 2006 the Government made a decision to abolish the HTMH by the end of the calendar year. This means that already in the first phases of the research, the fate of the project became uncertain. Yet in addition to these administrative problems, it also became clear that to carry out the planned scope of research, even at a high level of intensity, would require at least a year and a half. In November of 2006, right when the researchers were in the United States doing their field work, it turned out that the Government had decided to abolish the Teleki László Institute as well, without naming a successor (unlike in the case of HTMH). This meant that not only the institution that had commissioned and funded the research (HTMH), but also the institution hired to carry it out (Teleki László Institute) had ceased to exist by the beginning of 2007.

Given this situation, the various officials in charge of the project several times considered the option of suspending work on it. One suggestion was that based on the research completed so far, short summaries should be created of the partial results and the project thereby administratively closed. This would have amounted to the initial research on the analysis of Hungarian-American organizations and their social-demographic relationships being filed in some archival office, there to peacefully gather dust. The time spent on the research would thus have been wasted, while the resources collected for the research purposes might have been put to good use on some other project.

We believe that no one would have blamed us if – given this situation (and, perhaps, after we had fought to get paid pro rata for the research carried out so far) – we had given it up. However, we decided not to; we did not want to see the research we had started go to waste. One reason was that the scientific challenge posed by the research problem appealed to us; another reason was that we had learned that the Hungarian-American organizations were counting on the research results. In sum, the professional challenge and the social value of the commissioned research, as well as a sense of responsibility, spurred us to keep the project alive.

However, our own decision would not have been enough to enable us to continue the project to its completion. In continuing the project, we received the support of many employees at HTMH, and subsequently of the Prime Minister's Office which took over the HTMH's duties. We owe special thanks

to András Király, György Czikó, László Halmai, and Helmut König. We are also grateful to the Hungarian Institute for Foreign Affairs, which partially took over the duties of the Teleki László Institute, and particularly to its first director, Pál Dunai, for taking on the our project and formally becoming its "new owner." Just as importantly, the representatives of the Hungarian-American organizations, when the possibility of canceling the project arose, registered their concern with the responsible authorities. Special thanks to Max Teleki and Zsolt Szekeres of the Hungarian American Coalition for spearheading the American organizations' support on behalf of continuing the project.

The documents authorizing continued funding for the project were signed by the Ministry of Foreign Affairs, the Prime Minister's Office and the Institute for Foreign Affairs in summer of 2007, but due to additional administrative hurdles, the resources needed to continue and complete the work did not become available until the end of 2007. As it turns out, the actual project did require 18 months of work; the additional year over deadline is due to these administrative problems that were unforeseen at the project's start. In any case, given the domestic situation in Hungary, it is a small miracle that despite the fact that both the institution commissioning the research and the one carrying out were abolished, we have nevertheless gotten to the point of publishing this book.

Our original task was to carry out the research project originally outlined by Zoltán Fejős. His research plan adhered strictly to social scientific method. Consequently, though the project centered upon analysis of Hungarian-American organizations, in conformity with the request of the project sponsors, the project did *not* deal with factors that emerged from inter-organizational rivalry. The project plan encompassed three sub-tasks: (1) to create a database of Hungarian-American organizations; (2) based on this, to carry out a questionnaire-based survey of these organizations' functions and membership; and (3) to analyze the demographics of Hungarian-Americans (or Americans of Hungarian descent). The original plan envisioned field work in the U.S. over a period of several months, to achieve a more thorough knowledge of the organizations and how they work.

In creating the database, the plan was to make use of various databases that already exist on Hungarian-Americans. Above all, the National Szechényi Library was thought to carry out data collection on this subject, and so the research plan was to cooperate with the Széchenyi Library. Employees at the Library did undertake to compile such a database, and we hereby would like to express our gratitude for their efforts. However, it became clear that

the Library did not, after all, possess the type of database on Hungarian American organizations that would have met the needs of our project. Thus, our researchers then turned to the database maintained by the Hungarian Press Agency (MTI). It then became obvious that in order to create a database that fit our needs, the next step was to confirm the validity of the data maintained by MTI, relying upon representatives of the Hungarian-American community who could use their local knowledge to update the information. In organizing this task, we relied on the assistance of Zsolt Szekeres. Thus, the second phase of the database creation entailed dividing the United States into territories, enlisting the assistance of Hungarian-Americans, and confirming and updating our data on the organizations, in many cases by telephone. As our research progressed, we continued to update these data. Finally, in early 2008, our researchers made one additional, intensive internet-based effort to gather information and update the database. Naturally, even this resulting database of 607 entries cannot be considered exhaustive[1] – it is likely that the database is missing some of the smaller, local organizations, or that it contains organizations that exist only in name, or that have only a few members, or that it contains some organizations which have ceased to exist. We address these problems in our more detailed analysis of the database. It is important to note that the Hungarian-American organizations are in constant flux, and certainly changes have taken place since we completed our work on the database. For this reason, regular updating of the database is recommended.

In October 2006, our organizational database included approximately 350 entries. Based on this status, we undertook our survey: we sent our questionnaire (in both English and Hungarian) to every one of the organizations listed in the database. Hereby we express our thanks to the Embassy of Hungary in Washington, D.C., for supporting this effort via its home page, on which the Embassy asked the organizations to respond to the survey. In addition, we are grateful to the Hungarian Human Rights Foundation (New York), its President László Hámos, and in particular to Emese Latkóczy, for their help in managing the survey logistics in the United States.

---

[1] The database is constantly undergoing update. As this volume goes to press, the database stands at 682 entries. Naturally, the issue of how many of these organizations and institutions actually function remains an open question. The database is accessible from the Minority Research Institute of the Hungarian Academy of Sciences (www.mtaki.hu), and from the website of the firm Omnibus Ltd. (www.omnibus-srl.ro), which participated in this research.

In the end, 45 of the organizations filled out the questionnaire – this represents 12–13 percent of the database (as it stood then). For a realistic interpretation of this statistic, and in weighing the representativeness of the analysis based on this response, we must take several factors into account. First, most of the larger organizations did respond to the survey, including umbrella organizations and the leadership of national organizations (such as the Hungarian Scout Association Abroad), whose constituent groups were also listed in our database as separate entities. Second, the analysis of the survey data indicates that the responding organizations' membership totals about 36,300, which – if we take into account the last U.S. census – is about one-third of the number of individuals who speak Hungarian at home. Third, as indicated above, the database contained a number of organizations which either no longer exist, or exist in name only, or whose membership consists solely of the organization's founder-president. Nevertheless, we had hoped for a greater response, yet believe that with our sample of respondents, our analysis was able to contribute to a sociological understanding of Hungarian-American organizations; and that the response rate itself is a scientifically significant statistic.

Our demographic analysis relied primarily on the last U.S. census, from 2000. The analysis presented in this volume points out the uncertainties surrounding the question of how many Hungarians live in the United States. Although it is difficult to name an exact number (especially since recent censuses and other related surveys no longer ask about native language), we believe that our analysis, as well as the two appendices on demographics, does provide detailed data based on new information. The statistics shown in the appendix rely partially on the database provided to the Teleki László Institute by the *Minnesota Population Center* (IPUMS), which in turn is based on a 5% sample of the 2000 census (that is, 14 million entries); the other source of our statistics is the *American Community Service* data gathered by the Census Bureau of Washington, D.C. With these data – despite the myriad statistical and methodological uncertainties – we believe we can gain a quite detailed and current demographic snapshot of the American population of Hungarian descent. In the 2000 census, a total of 1,398,000 individuals reported themselves to be Hungarian, or of mixed Hungarian and other descent, but of this number, less than 120,000 speak the Hungarian language at home, in a family setting. Use of the Hungarian language on the one hand, and an explicit self-affiliation with the Hungarian community on the other hand, naturally do not coincide completely. Yet given the demographic data, we must emphasize that our research, which

centers on Hungarian-American organizations, necessarily focused on this particular Hungarian-speaking segment.

We do not possess exact data on the percentage of Hungarian-Americans who affiliate with one or another Hungarian-American organization. We address this problem in detail in connection with our discussion of how Hungarian-Americans active in organizational life see this issue, as well as their estimates of the total number of Hungarian-Americans. In sum, our research did not attempt to determine the number of Hungarian-Americans, or Americans who indicate Hungarian roots, but rather we sought to analyze the views on these sociological issues held by those Hungarian-Americans who are active in organizational life.

The greatest change with respect to the original research plan was that instead of the envisaged several-month stint of field work in the U.S., we had to limit our U.S. visit to four weeks in the Fall of 2006, due to a shortage of time and financial resources. In planning our trip, we attempted as much as possible to reach the most important centers of Hungarian-American organizations, and to conduct as many in-depth interviews as possible with the organizations' leaders and members. We consulted a number of Hungarian-American organizations in choosing the targeted cities, and based on this input, we set our final route as follows: Los Angeles – San Francisco – Sarasota – Chicago – Cleveland – Washington – New York – New Jersey. During this trip, we conducted 49 interviews, each of which lasted several hours, and carried out four more similar interviews with Hungarian-American individuals in Hungary.

Based on our interviews, we carried out not only a large quantitative social-statistical and sociological-demographic analysis, but were also able to add a qualitative analysis taking a look behind the mere data and numbers to find out exactly who participates in Hungarian-American organizations, and how. To use a sociological term: we completed partially structured in-depth interviews. With each interview partner, we started by stating the topics about which we wished to ask questions, but then posed additional questions depending on the way each interview developed. The first question for every interview partner requested some personal background, with particular attention to how the individual came into contact with Hungarian-American organizational life. Then we asked them about their opinions on the Hungarian-American community: how they view the community in general and their local community in particular. The third predefined question asked their opinions about Hungarian-American organizations and how they function, and their own relationships to these organizations. With respect to

organizational life, we usually also posed the question of how the participants view the ties between Hungarian-American organizations and the Hungarian Government, including the Hungarian diplomatic corps in the United States. Finally, we asked each participant about their views on Hungary and about the Hungarian nation in general.

We believe that these interviews allowed us, in the end, to discover a great deal more about the Hungarian American community than was envisioned in the original research plan. In addition to examining the particularities of these organizations' functions, we were able, through these interviews, to gain insight into the everyday life and way of thinking of individuals active in Hungarian-American life. In addition, the material is very informative on issues of minority identity and the forms and expressions of social identity, and on issues related to an individual's ties to multiple cultures and societies simultaneously. Finally, we offer a summary of different possibilities for analyzing the organizational universe of Hungarian-Americans and the construction of their ethnic identities in terns of the theoretical frameworks of the professional literature.

For their support in the successful completion of our field work in the U.S., we are grateful to the Hungarian Embassy in Washington, D.C. We express our thanks to the organizational assistance provided by Károly Nagy, Zsolt Szekeres, László Hámos, Cleveland's Honorary Consul László Böjtös, András Ludányi, Edith Lauer, Erika Bokor, and Csizinszky Sándor. We are most grateful also to those who provided us with housing and hospitality during our trip: Miklós Pereházy, President of the Los Angeles Hungarian House, András Rékay (San Francisco), József Megyeri and Erika Bokor (Chicago), Zsolt Dömötörffy (Cleveland), Attila Kirják and Melinda Boros (New York). Special thanks to Melinda Boros for agreeing to design our book cover despite being a very busy mother. Naturally we are also grateful to each of our interview participants, without whom this volume would not have been published in this form.[2]

In editing this book, we had to decide in which order to present its constituent chapters: should we start off with the demographic analysis and then go into the organizational descriptions, or vice versa? In the end, for both technical and content considerations, we opted for the second version. By technical considerations, we mean that since the organizational descriptions are based on much longer studies, they deserve to be put in the first half of the book, and this way the demographic analysis is followed immediately by the

2 For a list of interviewees, see the Appendix of this volume.

Appendix, which is largely composed of demographic statistics and therefore easily follows from the previous chapters. The content considerations which favor this order of presentation are that the potential reader should first be introduced to the complex labyrinths of the Hungarian-American organizational universe, from which, we hope, the reader will emerge with new information with which the quantitative summaries as well as the demographic data will be that much easier to understand. Then, having gained this information, the reader will find the *Summary*, with its occasionally abstract descriptions, easier to follow. Naturally, the various chapters and sub-chapters of the book are each self-contained, so that the reader may pick and choose among them depending on any particular area of interest.

Naturally, it is not our task to determine to what extent our work, to which we dedicated our best efforts, has met the expectations of the Hungarian-American organizations and those of the offices of the Hungarian government which commissioned it. Since it is likely that active participants in Hungarian American life, the members of the various Hungarian-American organizations, and decision-makers in Hungary all have differing interests with regard to this project, which in turn are different from our own research logic dictated by social scientific factors, it is likely that our work does not fully meet the expectations of all parties. It follows that none of these affected parties will be in full agreement with every single statement in our report, that they will find it incomplete in certain respects, or be disappointed in certain of their expectations.

This is only natural, since there are many ways of talking about the United States and about Hungarian-Americans. America is the land of promise and of freedom not only for immigrants; it also represents, for the visiting researcher, a wide range of possibilities for analysis. When discussing the ethnic groups living in the U.S., it is usually in the context of telling, introducing or recording the success stories of immigrant/emigrant individuals. In our analysis, however, we did not present the life stories of the various generations of immigrants: this task would warrant a separate research project, and in any case these stories are a well-known and well-documented phenomenon.[3] In fact, the American success stories of immigrants are the subject not only of thorough analyses, but also of more „light" fare. Accounts of the „self-made"

3 See, for example, the work of Julianna Puskás (especially Puskás, Julianna: *Ties that bind, ties that divide. 100 years of Hungarian Experience in the United States.* Holms Meier, New York / London, 2000), or Szántó, Miklós: *Tengeren túli magyarok* [Hungarians Across the Ocean.]. Akadémiai Publishers, Budapest, 2001.

successes of individual Hungarians in America are frequently published, for example in the Panorama series,[4] or the recent volume by Kati Marton, recently published in Hungarian.[5]

Thus, our own efforts must be seen as *one* Hungarian-American story, which makes no claim to be more accurate than the other Hungarian-American stories in circulation, whether of scientific or journalistic style. Using social scientific and demographic tools, our team of researchers came up with this particular Hungarian America - a universe, *a world* we were able to recreate through interviews, statistics, and generally through *words and language*.

Because of, or despite these considerations, we are confident that our social scientific analyses will prove to be useful. We hope that the contents of our volume will inspire contemplation and debate, and thereby contribute to Hungarian-Americans' knowledge of their own community, and to the decision-making undertaken by Hungarian-American organizations or responsible parties in the Hungarian government to strengthen and support this community.

4 Dr. Tanka, László (ed.): *Magyar Amerika. tengerentúli magyarok mai élete történetekben és képekben.* [The Current Situation of Hungarians in America in Stories and Pictures.] Médiamix, Salgótarján. 2002. Dr. László Tanka (ed.): *Amerikai Magyarok arcképcsarnoka* [Portraits of Hungarian Americans]. Médiamix, Salgótarján - New York, 2003.

5 Marton, Kati: *Kilenc magyar, aki világgá ment és megváltoztatta a világot* [Nine Hungarians Who Escaped Hitler and Changed the World.] Corvina, Budapest, 2008. It is interesting to note the original title of the book: *The Great Escape: Nine Jews Who Fled Hitler and Changed the World.* (Simon&Schuster, New York, 2006)

PAPP Z. ATTILA

Beszédből világ. Amerikai magyar szervezetek és működtetőik – közelről

1. Módszertani bevezető

Az amerikai magyarokra vonatkozó kutatásunk szociológiai része kvalitatív és kvantitatív megközelítésekre is épül. Az alábbiakban következő elemzések a szervezeti élet különböző aspektusait az előbbi módszer segítségével kíván-ják megragadni. Természetesen az itt következő leírások nem a teljesség igé-nyével készültek, ám az interjúkban rejlő mélységek, árnyalatok felszínre hozására maximálisan törekedtünk. Mindennek eredményeképpen az ame-rikai magyarok szervezeti életéről reményeink szerint részletes, mondhatni monografikus képet kapunk.

Az alábbi elemzések jelenségekre koncentrálnak, és ritkán konkrét személyekre vagy intézményekre. A konkrétságban tárgyalt intézmények is „eset"-ként vagy esettanulmányként relevánsak, és arra szolgálnak, hogy általuk a szervezeti élet vagy az azt működtetők identitásának valamilyen értelmezéséhez eljussunk, avagy a későbbi statisztikai leírásokat is jobban megérthessük. Bizonyos szempontból lehet, fontos lett volna az amerikai magyar emigrációs hullámokra épülő szempontokat is markánsabban is érvényesíteni, ám az interjúelemzés egészében ezt nem tettük. Módszertani szempontból azért sem tettük, mert a szervezeti életet mintegy holisztikusan közelítettük meg: interjúalanyaink elmeséléseit egységes egésznek tekintet-tük. Az egészből kiindulva természetesen, ahol releváns volt, megemlítettük, illetve felszínre hoztuk a rész jellemzőit is, azaz a különböző (emigrációs) generációkhoz kapcsolódó jelenség-mozzanatokat is. Ugyanez érvényes a települések vonatkozásában is: noha minden egyes helyszín helyi világát érdemes lenne vizsgálni, mi ezt ezúttal nem tettük. A szervezeti élet egységes tételezéséből indultunk ki, ám természetesen ezúttal is, ahol szükséges volt a jelenség magyarázatához eljutottunk egy konkrét településig is.

Terepmunkánk során mintegy 53 személlyel készítettünk részben struk-turált mélyinterjúkat, ezek közül 2006. október-november folyamán 49-et a „helyszínen", azaz az Egyesült Államokban, 4-et pedig Budapesten. Az inter-jús helyzet lehetővé tette, hogy ne csak közvetlenül az interjúalany szervezeti

kötődésére, az általa képviselt szervezet működésére kérdezzünk rá, hanem az egyén életútjára, családi hátterére, szűkebb és tágabb társadalmi közegének sajátosságaira, azaz mindazon tényezőkre, amelyek feltételezhetően valamilyen módon kihatnak, kihathatnak a szervezeti és közösségi életre.

Interjúalanyainkat részben helyi összekötő személyek segítségével, részben pedig hólabda módszerrel választottuk ki. Mindegyik meglátogatott településen volt helyi segítőnk, ám igyekeztünk olyan interjúalanyokkal is beszélgetni, akiket mi választottunk ki: vagy úgy, hogy eleve tudtunk létéről, vagy úgy, hogy valamelyik korábbi interjúalanyunk ajánlotta. Természetesen mindvégig tudatában voltunk, hogy a különböző szervezetek képviselői funkciójukból fakadóan aktívabbak, magyarságukhoz jobban ragaszkodnak, mint azok a magyarok, magyar származásúak, akik egyáltalán nem vesznek részt, vagy csak lazábban kapcsolódnak a „magyar" közösségi szerveződésekhez. És annak is tudatában voltunk, hogy interjús kutatásunk valamilyen mértékben egy vagy két (helyi és országos) networkon belül mozog. Éppen ezért igyekeztünk olyan személyekkel is beszélgetést vagy háttérbeszélgetést készíteni, akiket első körben nem ajánlottak nekünk. Ám a kutatás célja végső soron az volt, hogy kvalitatív módszerekkel egyfajta, lehetőleg ne egyoldalú betekintést nyerjünk az amerikai magyar szervezetek világának egy részébe. Ilyen megfontolásból az a tény, hogy a szervezeti képviselők létező vagy virtuális hálózatában mozogtunk, nem gondoljuk, hogy zavarta volna optikánkat, hiszen interjús helyzetben rengeteg mód adódott arra, hogy e hálózatok határait kérdéseinkkel, állításainkkal, esetenként éppen személyes „vallomásokkal" túllépjük. És mivel networkon kívüli személyekkel, illetve párhuzamosan létező konkurenciális hálózatokkal is kapcsolatba léptünk, esélyünk volt arra, hogy bizonyos helyi információkat ütköztessünk.

Interjúalanyainknak anonimitást ígértünk, és tanulmányunk későbbi részeiben ezért a felhasznált idézeteknél nem tüntetjük fel adatközlőnk nevét.[1] Alanyaink területi és nemek szerinti eloszlását az *1.1. táblázat* tartalmazza:

Látható, adatközlőink alig negyede volt nő. Az interjúalanyok fele 59 évnél idősebb, a legfiatalabb interjúalanyunk 25 éves, legidősebb pedig 91 éves volt, az átlagéletkor 57 év. A nők körében valamivel alacsonyabb volt az átlagéletkor, mint a férfiak esetében: 55, illetve 57 év. Az alanyok mintegy 56 százaléka Magyarországon, 17 százaléka az USA-ban, 12 százaléka Erdélyben, 6 százalék Vajdaságban, a többi 9 százalék pedig más országokban (jobbára ausztriai vagy németországi menekült táborokban) született. Noha az amerikai magyarokat rendszerint az emigrációs hullám szerinti generációkba

1 A nevük említéséhez hozzájáruló interjúalanyaink listáját ld. a *Mellékletben*.

1.1. táblázat. Interjúalanyok település és nemek szerinti megoszlása

Település neve	*Interjúalanyok száma*	*Ebből nő*
Los Angeles	7	2
San Francisco	2	0
Sarasota	5	2
Chicago	12	4
Cleveland	11	5
Washington D.C.	5	0
New York	3	0
New Brunswick	7	1
Connecticut	1	0
ÖSSZESEN	53 (100%)	14 (26%)

szokás sorolni (dipik, 56-osok, gazdasági menekültek, új kivándorlók), életkor mentén nehéz ezeket a csoportokat beazonosítani, hiszen az egyes generációkon belül (az új kivándorlók kivételével) már megtaláljuk az első-, másod-, harmadgenerációs magyarokat is. Az alábbi korcsoportos megoszlás tehát nem követi az ismert emigrációs törésvonalakat, pusztán csak jelezni akarjuk, hogy minden korcsoport képviseltette magát, igaz, az idősebbek – az emigrációs hullámok csökkenése miatt érthető módon – magasabb arányban voltak jelen.

1.2. táblázat. Interjúalanyok korcsoportok szerinti megoszlása[2]

Korcsoport	*szám szerint*	*%*
25–40 évesek	12	23,1
41–60 évesek	17	32,7
60 fölöttiek	23	44,2
ÖSSZESEN	52	100

Iskolai végzettség szempontjából mindössze 5 személy nem rendelkezett felsőfokú végzettséggel. A 48 felsőfokú végzettséggel rendelkező személyből 7-nek teológiai végzettsége van (és lelkészként dolgoznak), 19 humán, gazdasági vagy társadalomtudományi végzettséggel és 22-en műszaki és reáltudományi végzettséggel rendelkeznek.

Az interjúalanyok előbb felvillantott szociodemográfiai adatait összesítve, kijelenthetjük, hogy a szervezetek vezetői többnyire a felső közép és idősebb korosztályokhoz tartozó férfiak, akik rendszerint felsőfokú végzettséggel

2 Az 53 interjúalanyból összesen csak 52 személy születési adatával rendelkezünk.

rendelkeznek, és a műszaki, egzakt tudományok képviselői kis mértékben felülreprezentáltak.[3]

Az elkészült interjúkat számítógépen rögzítettük, majd Atlas.Ti program segítségével kódoltuk. A feldolgozás során 1163 kódot hoztunk létre, amelyekhez több mint 2700 idézetet rendeltünk. A kódok csoportosítása (ún. kódcsaládok létrehozása) után 22 nagyobb tematikát, tematizációt azonosítottunk. Ezek mentén lehetővé válik az elkészült interjúk tartalmának strukturált leírása, visszaadása. A tematizációk tehát olyan mesterségesen kreált diskurzus egységek, amelyek képesek az elhangzott szövegek egy szegmensét visszaadni. Természetesen akár egyéni szinten, akár a vizsgált célcsoport szintjén is minden mindennel összefügg, azaz a tételezett közösség, a szóba kerülő szervezetek, illetve az egyének életútja egy univerzum részeinek tekinthetők. A különböző tematizációk kiegészítik egymást, egyik megértése feltételezi a másik ismeretét, megértését.

Alább következő ismertetésünkben a létrehozott kódokra és kódcsaládokra, illetve a vonatkozó idézetekre fogunk támaszkodni. Az elhangzott szövegrészeket név nélkül és a beszélt nyelv sajátosságait követve fogjuk használni. A kvalitatív elemzés során – a címben jelzett módon – a hangsúly a „közeliségen", az elmesélésen és nem kizárólag a tények igazságtartalmán vagy annak ellenőrzésén van. Bizonyos értelemben nem az számít, nem az az elsőrendű, hogy egy interjúalany mit mondott, hanem az, *hogyan* mondta, *miért* mondta, és amit mondott, *hogyan függ össze* azzal, amit más is mondott. A tényszerű elmesélések gyakran csak horizontálisan érdekesek, azaz akkor, ha bizonyos tényeket, jelenségeket, információt többen is említenek. Ez ugyanakkor nem jelenti azt, hogy az egyedi, egyszeri közléseknek ne lenne relevanciájuk. Egyszeri tény közlése is bírhat olyan erővel, „kisugárzással", aminek lehetséges, hogy van a vizsgált világ megértése szempontjából magyarázóértéke, ám elemzésünk során elsősorban arra törekedtünk, hogy a legmeghatározóbb összefüggő közös témákat, tematizációkat hozzuk felszínre, és az idézetek segítségével tárgyaljuk.

A különböző narratívák, interjúrészletek, elmesélések értelmezése során egyszerre érvényesül az önértelmezés és önértékelés, illetve a külső értékelés: az alany szövegei valamit jelölnek, ám az elemzés során egy „adott" szerkezetbe helyezzük. A szerkezet, noha objektívnak tűnik, végső soron az elmesélések értelmezése során alakult ki. A felállított szerkezet tehát már ön-

[3] Hasonló szocio-demográfiai profil alakult ki a kérdőíves vizsgálat során is, ld. a kötetben Márton János: *Az Amerikai Egyesült Államokban működő magyar szervezetek vezetői által kitöltött kérdőívek feldolgozása* c. írását.

magában is értelmezés eredménye, ami az érintettek (az alanyok) számára akár közhelyszerű, akár fura, mégis azt gondoljuk, egyes elemei jó kapaszkodót nyújtanak a vizsgált világ leírásához és interpretatív tárgyalásához.

Az elemzés legelső szakaszában talán az is elegendő lenne, ha csak az 1163 beazonosított kódra koncentrálunk, és megvizsgáljuk, melyek a leggyakrabban említett témák (kódok) az összes interjú szintjén. Ha így járunk el, megállapíthatjuk, hogy a leggyakrabban említett 15 téma (az előbb már részletezett szocio-demográfiai vonatkozásokon kívül) a következők:

1. *a magyar közösségi életben való részvételre szánt idő;*
2. *a magyaros étel fontossága;*
3. *az amerikai magyarok kapcsolatai a magyar konzulátussal, nagykövetséggel; illetve a magyar kormány lehetséges szerepe az amerikai magyar közösségek életében;*
4. *a szervezeti élet sajátosságai;*
5. *a Magyarországra való visszajárás, visszatérés tematikája;*
6. *az interjúalany kivándorlásának körülményei;*
7. *a helyi sajtóval kapcsolatos vélekedések;*
8. *az országos jellegű amerikai magyar szervezetek megítélése;*
9. *a házastárs, feleség szerepe a magyar szervezeti életben való részvételben;*
10. *magyarok közötti konfliktusok;*
11. *civil társadalmi működés, az adományozás kultúrája;*
12. *identitás kérdése: amerikai versus magyar?;*
13. *magyar szervezetek közötti konfliktusok;*
14. *utánpótlás kérdése;*
15. *válások kérdése.*

A fenti – gyakoriságokra épülő – kódlista már kétségtelenül jelez valamit az amerikai magyar szervezetek és működtetőik világáról. A szervezetek vonatkozásában mutatja ugyanis, hogy kiemelt helyen kell foglalkozni az országos jellegű szervezetekkel, a szervezetek (és magyarok) közötti konfliktusok természetével, a szervezeti utánpótlás kérdésével, az amerikai magyar sajtóval, a magyar szervezetek és Magyarország viszonyával. A szervezetekben való aktív részvétel egyéni szinten óhatatlanul felveti a magyar közösségi tevékenységekre szánt idő problematikáját, illetve a család, házastárs szerepét a magyar szervezeti aktivizmusban. Mindez szoros összefüggésben van a részvevők identitásának kérdésével, amelyen belül gyakran tematizálódik a milyen mértékben vagyok magyar, illetve amerikai visszatérő kérdése. A szervezeti működés megértése továbbá feltételezi az adakozásra, az

adományozásra épülő amerikai civil társadalmi modell ismeretét is, és azt is, hogy az etnikus identitás, illetve az etnikai közösség fenntartása elválaszthatatlan a magyaros ételek „intézményesülésétől". E fontos mozzanatokra itt nem térünk ki, hiszen a különböző kódok csoportosításával körülhatárolt tematizációk során ezeket részletesebben is tárgyalni fogjuk.

Az említett kvalitatív-heurisztikus módszerrel 22 főbb tematizációt azonosítottunk be, amelyeket a továbbiakban az egyes kódcsoportokon belül adódó altémák kifejtésén keresztül fogunk ismertetni. Noha kutatási célunk elsősorban a szervezetek működésének leírása, a szervezeti világ értelmezéséhez szükséges látnunk a beazonosított kódcsoportok struktúráját, amely három szintet feltételez:

A. az individuális szintet,
B. a kifejezetten a szervezeti működéshez kötött szintet,
C. a szervezeten túlmutató etnikai vagy diaszpóra közösséget, avagy a szélesebb értelemben vett amerikai társadalom sajátosságait.

1.3. táblázat. Az interjúkban felmerült tematizációk egyéni, szervezeti és társadalmi szintek szerinti csoportosítása

A. egyéni szinthez kötött tematizációk
A1. szocio-demográfiai jellemzők (iskolai végzettség, foglalkozás, családi állapot stb.)
A2. identitás
A3. család és szerepe
A4. kivándorlás és történetei
A5. Magyarországhoz való viszony
A6. referencia személyek
B. szervezeti élethez kötött tematizációk
B1. országos szervezetek
B2. helyi szervezeti világ
B3. szervezeti kihívások
B4. egyházak – református
B5. egyházak – katolikus
B6. egyházak – baptista
B7. egyházi viszonyok
B8. cserkészet
B9. magyar hétvégi, vasárnapi iskolák[4]
B10. sajtó
B11. magyar szervezeti életben való részvétel (ún. „magyarkodás")
B12. generációs kérdések
B13. étel, étkezés szerepe
B14. magyar kormány megítélése és szerepe
C. társadalomhoz (közösségiséghez) kötött tematizációk
C1. civil társadalom
C2. etnikai közösségiség

[4] A hétvégi, magyar iskolákat külön tanulmányban tárgyaljuk, lásd a kötetben Németh Szilvia írását.

Egy tematizáció több szinthez is köthető. Az identitás például nem önmagában, nem csak az egyénhez kapcsolódóan létezik, hiszen a róla való beszéd egyaránt feltételezi a szervezeteket és a szélesebb amerikai társadalom jellegzetességeit. Az identitás kontextusát a szűkebb és tágabb társadalmi valóság adja, ám hordozója, megmutatója az egyén viselkedése és beszédmódja. A család szerepe kihathat a szervezetekbe való részvételre, az ún. „magyarkodásra"[5] is. A szervezetek egy részében való részvétel ugyanis családi-rokoni hálózatokon, kapcsolatokon vagy támogatáson keresztül történik. Ha családon belül például nincs teljes összhang az intenzív magyar társadalmi életben való részvételre, a „magyarkodás" komoly kihívások elé állíthatja a házastársi kapcsolatot. Az adományozás kultúráját a szervezetek tartják fenn, ám ehhez szükséges az egyéni tudatosság is. Az *1.3. táblázatban* a magyar kormány megítélését a szervezeti szinthez soroltuk (hiszen amerikai magyar szervezetek gyakran foglalnak állást anyaországi belpolitikai kérdésekkel kapcsolatosan, és különösen érvényes volt ez 2006 október vége felé – a terepmunka idején), ám természetesen ez a téma az egyéni szinthez is kapcsolható lenne.

Interjús elemzésünk részletes ismertetése előtt szükséges még egy módszertani vonatkozást megemlíteni. A következőkben tanulmányunk elsősorban az interjúkra épül, a használt idézetek nem pusztán illusztrációként szolgálnak, hanem ugyanolyan státuszuk van, mint a többi szövegnek. Az idézetek, illetve az általunk írt szövegek egymást feltételezve, egymásra rímelve „együtt írják" a tanulmányt. A felhasznált idézetek közlésénél a beszélt nyelv sajátosságait követtük, csak az érthetőség kedvéért szerkesztettük át helyenként

[5] Az amerikai magyar szóhasználatban a „magyarkodás" kifejezés a magyar szervezeti, közösségi életben való részvételt jelenti, jobbára pozitív kicsengése van, az etnikus identitás igenlését szervezeti keretek között is ápoló tevékenységre utal. A bevett amerikai magyar szóhasználat ellenére elemzésünkben a „magyarkodás" kifejezést a honi nyelvhasználatban ettől eltérő jelentése miatt igyekeztünk itt-ott elkerülni. Ahol az elemzésben idézőjelben megtartottuk, ott az amerikai magyar jelentést tartjuk érvényesnek. Lásd még minderről éppen a „magyarkodásról" szóló *5. alfejezetet.*

az eredeti szövegeket, és ezekre rendszerint szögletes zárójelekbe tett rövid szövegekkel utaltunk is: [...]. Az idézetekben szereplő, zárójel nélküli három pont interjúalanyunk beszédfolyamának lassulását, a zárójelbe tett három pont pedig szövegrészek általunk történő kihagyását jelzi. Az egyes idézetek után zárójelben feltüntettük az interjú számát. Ahol ezt mellőztük, ott valószínű olyan személyre, intézményre vagy településre szabott közlendővel van dolgunk, amely alapján alanyunk könnyen beazonosítható, ezért a nagyobb fokú anonimitása biztosítása érdekében e helyeken nem közöltük az interjú számát. Megjegyzendő, hogy az interjúszámok nem azonosak a kötet *Mellékletében* található interjúalanyokat tartalmazó lista sorszámával. Azt is fontos tudni, hogy az interjúk anonimitása érdekében helyenként a településneveket, a személyneveket is megváltoztattuk, vagy kihagytuk.

2. A szervezeti világhoz kötött tematizációk

A *1.3. táblázat* alapján is látható, hogy az e szinthez kötött témák egyrészt kifejezetten az országos és helyi jellegű szervezetekhez kapcsolódnak, a szervezetek közül pedig kiemelkedő helyen találjuk a különböző egyházak működését, a cserkészetet, a magyar iskolákat és sajtót. Az országos szervezetek, egyházak és cserkészet kiemelkedő szerepét korábbi leírások, kutatások is ki szokták hangsúlyozni,[6] kvalitatív módszerünk hozzáadott értéke abban lesz, hogy az interjúk alapján megpróbáljuk felfejteni e szervezeti világok néhány manifeszt és kevésbé látható jellegét is. A szervezeti adatbázis elemzése során is használt tipológia szerint az egyházakat és a cserkészetet köztes szervezetnek tekintjük, hiszen ezek olyan szerveződések, amelyek a magyarság fenntartása szempontjából fontos helyi funkciót töltenek be, működésük mégis sok szállal kötődik a lokálist meghaladó intézményekhez: a helyi gyülekezetek egyházukba tagolódnak, a cserkészet működése pedig oly mértékben „sztenderdizált”, hogy nem tekinthetjük kizárólag helyi önszerveződésnek. Ezzel szemben a különböző magyar iskolák, noha gyakran éppen a cserkészethez vagy az egyházakhoz kapcsolódnak, értelmezésünkben inkább helyi, gyakran egy személyhez kapcsolódó kezdeményezésnek tekinthetők, annál is inkább, mert működésük – minden szándék ellenére formálisan nem intézményesült a lokalitást meghaladó módon.

6 Lásd például: Nagy Károly – Papp László *A magyar nyelv és kultúra megtartása. USA 1997*. A Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társasága. Budapest, 1998.

A magyar társadalmi életben való részvételt – ahogy már korábban is jeleztük – amerikai magyar nyelven gyakran „magyarkodásnak” nevezik, e tevékenység-együttesre vonatkozó állítások halmazát tartalmazza a B11.-gyel jelölt tematizáció. Beszélgetéseink során továbbá az körvonalazódott, hogy a szervezetek működése gyakran generációs feszültségekkel jár (B12.), illetve külön érdemes foglalkoznunk a magyaros ételek közösségi és társadalmi identitással összefüggő vetületeivel (B.13.), valamint Magyarország esetleges szerepével az amerikai magyarság,[7] illetve a magyar szervezeti világ megerősítésében (B.14).

2.1. *Országos szervezetekkel kapcsolatos vélemények*

Megközelítésünkben országos szervezetek alatt olyan intézményeket értünk, amelyek vagy általában az amerikai magyarság nevében szólalnak meg, vagy olyan szakmai szerveződések, amelyek egy szakterület képviselőit igyekszenek magukba tömöríteni, vagy amelyeknek rendszerint több államban is működik fiókjuk.

E pontnál külön is kihangsúlyozzuk, hogy elemzésünk nem történeti jellegű, hiszen célunk nem az, hogy egy szervezet életét, eseményeit, célkitűzéseit stb. valamilyen kronologikus rendben vagy történeti perspektívában ismertessük.[8] Ez persze nem jelenti azt, hogy az ilyen eseményekre itt-ott ne koncentrálnánk, hiszen fontos annak tudatosítása például, hogy gyakorlatilag mindegyik emigrációs hullám újabb szervezeteket hozott létre, amelyből kifolyólag a régi és új szervezetek (és képviselőik) közötti ellentétek néha feloldhatatlannak tűntek. Mára a helyzetet még tovább bonyolítja az is, hogy a különböző időszakokban érkezett magyarok leszármazottai között sok vonatkozásban már nem olyan élesek az ellentétek, mint szüleik, nagyszüleik esetében, és a nyelvvesztés előre haladtával egyre inkább teret hódít a „szívében él a nemzet” metafora. Mindez egyáltalán nem jelenti azt, hogy a szervezeti világban tompultak volna az ellentétek: a túlburjánzás és a konfliktusok újratermelése mintha örök állandója lenne e magyar szervezeti univerzumnak.

Interjúink során az alábbi, országosnak tekintett szervezetek kerültek említésre: Amerikai Magyar Tanárok Egyesülete (*American Hungarian Educator's*

7 Az „amerikai magyarság” kifejezés, mint ahogy a későbbiekben kiderül majd, szintén bizonytalanná válik.

8 Az amerikai magyarokról, azon belül pedig a különböző emigrációs generációk által létrehozott szervezetekről, illetve a mába mutató eseményekről is ld. Várdy Béla: *Magyarok az Újvilágban. Az észak-amerikai magyarság rendhagyó története*. A Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társasága. Budapest, 2000. 438–637.

Association), Amerikai Magyar Orvosok Egyesülete (*American Hungarian Medical Association*), Magyarságtudományi Társaság, Amerikai Magyar Szövetség (AMSZ – *The American Hungarian Federation*), Amerikai Magyarok Országos Szövetsége (AMOSZ), Magyar Amerikaiak Országos Szövetsége (MAOSZ), Magyar Emberi Jogi Alapívány (*Hungarian Human Rights Foundation – HHRF*), Amerikai Magyar Koalíció (*Hungarian American Coalition*, rövidítve: Koalíció), két fraternális egyesület: Amerikai Magyar Református Egyesület, *William Penn Association*, a Külföldi Magyarok Cserkészszövetsége (KMCSSZ), Magyar Baráti Közösség (MBK), a 45-ös generáció Magyar Harcosok Bajtársi Közössége (MHBK), az 56-osok Szabadságharcosok Szövetsége, Magyarok Világszövetsége (MVSZ).

A felsorolt szervezetekről külön-külön esettanulmányokat lehetne készíteni, ám elemzésünknek ez nem célja. Az említett intézmények között láthatjuk, van, amelyik szakmai jellegűnek tekinthető, van két segélyező szervezet, a többiek inkább politikai jellegű, illetve politikát befolyásolni kívánó szervezetek.

Az országos intézmények közül az AMSZ, AMOSZ, az 1991-ben alapított Koalíció, részben az MVSZ is amerikai magyar csúcsszervezeti státusra törekednek/törekedtek, és bizonyos értelemben annak is bizonyulnak, legalábbis a szervezetek ekként akarnak fellépni is. Az amerikai magyar szervezetek életében ugyanis visszatérő téma a csúcsszervezet létének/hiányának kérdése. Az AMOSZ 1984-ben alakult, miután az 1906 óta létező AMSZ-ból belső viták után kivált egy csoportosulás. 1989-ben pedig ebből is kivált egy csoportosulás, amely MAOSZ (Magyar Amerikaiak Országos Szövetsége) néven hozott létre újabb szervezetet.[9] A konfliktusok viszont azóta is léteznek, és számos vonatkozásban újra és újra felbukkannak. Interjúink alapján a csúcsszervezetekkel kapcsolatosan három markánsabb vélemény körvonalazódott:

- az országos szervezetek működését alapvetően egy sajátos lobbilogika hatja át;
- a csúcsszervezetnek tartott képződmények – és ez gyakrabban előforduló vélemény – egy szűkebb aktív kör tevékenységével azonosíthatók, hatásukat tekintve az amerikai magyar társadalom számára igazából nem léteznek, ugyanakkor működésük és „jelenlétük" egész országra való kiterjesztése rendkívüli nehézkes gyakorlati akadályokba ütközik;
- a szervezetek működését valójában konfliktusaik által lehet megragadni;

[9] E szervezetről interjúink során csak elvétve esett szó. A szervezet kiválásáról lásd még Várdy i.m. 538–539.

2.1.1. Csúcsszervezetek lobbilogikája

A csúcsszervezetek lobbilogikája a politikai képviselettel és értelemszerűen Washingtonnal függ össze. Egy választott képviselő, döntéshozói pozícióban lévő személy másképpen viszonyul az olyan szervezetekhez, amelyeknek állítólagosan nagyobb a szervezeti tömegbázisa.[10] Ezért a washingtoni székhelyű lobbiszervezetek számára fontos, hogy minél nagyobb tagságot, támogatottságot tudjanak felmutatni, és az ilyen szervezetek között gyakran „számháború" is zajlik a tagszervezetek és a tagok számát illetően. A csúcsszervezetek tagszervezetei között persze lehet átfedés is, ám mégiscsak elkülönült világokról van szó:

> „Magyarok vagyunk, és egységben az erő. És hogyha mi azt mondjuk, hogy kérem, írunk egy levelet a Fehér Házba, vagy valahova, akkor száztizennyolc egyesületet képviselünk. Azért mégis (...) nagyobb súlyt ad a véleményünknek, ha több egyesület van."

> „Az országos szervezetek közül három a lobbizásban érdekelt, a többi az kevésbé hatásos. Elsősorban – ez is nagyon ügyes találmány volt, ezt addig nem csinálta senki rendesen – ezt a Hámos Laciék[11] kezdték (...) olyan alapon, hogy mint amerikai állampolgár amerikai képviseleti tagoknál lobbizik, kimutatva azt, hogy ott hány magyar szavazója van a tagnak, és akkor erre hivatkozva azt lehet mondani, hogy akkor kérjük ezt a beadványt, stb. És vendégeket Magyarországról, Erdélyből, Kárpátaljáról, Felvidékről, Délvidékről állandóan elvinni ezekhez a képviselőkhöz látogatni, mikor nálunk vannak. Meghallgatást kérni, kihallgatásokat szervezni, ezt abszolút profi módón úgy, mint egy amerikai lobbiszervezet csinálná. Most a Koalíció az ebből nőtt ki, hogy egy kicsit más stílusban, de ehhez hasonló dolgok folynak. Inkább azt a részét, hogy fogadások, kitüntetések, publicitás, PR dolgok. Nem az a kemény szakszerű, tartós lobbizás, profi lobbizás. A harmadik szervezet azok ilyen néha-néhai 'meleg' lobbizást tudnak csinálni, mert az, hogy rávesznek valakit a kongresszusban, tegyen egy felszólalást, akkor az belekerül a kongresszusi jegyzőkönyvbe, és akkor ki lehet mutatni, hogy aha, ez a felszólalás. Hát ez annyi, amit egy jegyzőkönyv jelent, de igazán hatást nem tudnak elérni, vagy nem tudtak."

[10] Ugyanez a politikai motiváció érvényesül az amerikai népszámlálás származásra vonatkozó kérdéseiben is. Lásd kötetünkben Pakot Levente írását.

[11] Hámos László – a HHRF vezetője.

„*Kérdező:* Körülbelül hány tagszervezete van a Koalíciónak?
Válaszadó: Ezt fejből nem tudom, én olyan huszonnégy, harminchat, negyven, valahogyan így, azt tőlük kéne megkérdezni. Bár nekem is kéne tudnom, igaz, de tudtam is, de fejből nehéz. És az Amerikai Magyarok Szövetsége, az meg szintén most próbálgatja önmagát fölélesztení és vannak is sikerei.
Kérdező: És lehet tudni, hogy nekik körülbelül mekkora tagságuk van?
Válaszadó: Nem merném még találgatni sem.
Kérdező: De legalább a nagyságrendet.
Válaszadó: Hát én sejtem, hogy ott is van..., hogyha megnézné az ember a honlapjukat, ottan föl van sorolva egy húsz-harminc szervezet. Namost van valamennyi fedés a Koalícióval, nem sok, őneki megvannak az erős bázisai. Például a Koalíció Cleveland-ben erős, országos reformáció, katolikus cserkészet benne van, Hámos, a HHRF is benne van, szóval ilyen szervezetek vannak. És vannak ilyen egyéni tagjai is pl. Minnesotaban. Az AMSZ erős lent Floridában, New Jersey-ben, Kaliforniában van egy pár szervezete és így ottan.
Kérdező: Tehát van egy ilyen területi megosztottság?
Válaszadó: Nem annyira. Úgy gondolom, hogy ki kinek a haverja, és mondjuk az AMSZ-nál, hiányzott a személy, aki ezt össze tudja valahogyan hozni. A Koalícióban ott van a Lauer Edit, aki kitűnő személy, de őneki korlátolt volt az ismeretsége, szóval az ismeretsége."

A két szervezet (az AMSZ és a koalíció) közötti átfedést jelképezi a már említett két fraternális szervezet, illetve a new brunswick-i Amerikai Magyar Alapítvány, a washingtoni Magyar Amerika Alapítvány. Míg a fraternális szervezetek mindkét csúcsszervezetben való részvétele mögött vélhetően az a motiváció áll, hogy a viszonylag magas taglétszámú szervezetek kívánatos tagok egy ernyőszervezetben, az Amerikai Magyar Alapítvány, illetve a fiatal, 2003-ban létrejött washingtoni alapítvány esetében a megrögzött konfliktusok egyensúlykereső meghaladásának szándékát láthatjuk:

„Én mondom, nem keresem a konfliktust, és nem teszem ki annak a szervezetet, hogy én most oda jelentkezem, ő meg azt mondja, hogy nem. Tehát most ott tartunk, hogy puhatolózom, havonta egyszer beszélünk. (...) Én biztosra akarok menni, én belépek oda is, mert számomra most két lehetőség van: vagy belépek mindkettőbe, vagy egyikbe sem lépek be. Én nem fogom megcsinálni azt, amit a többi szervezet megcsinált, hogy tudniillik abban a pillanatban, hogy az AMSZ-ba, az AMSZ köré bekerültünk, abban a pillanatban például a Koalíció felvette [a másik szervezetet]. És én nem fogom játszani azt, hogy a régi struktúra, a mi megosztottságunkhoz is hozzájáruljon."

„Itt vigyázni kell, megmaradtunk, távol maradtunk az ötvenes, hatvanas, hetvenes években is, amikor mindig hangoztatnunk kellett vagy jobbra vagy balra, hogy nem vagyunk mi politikai vagy más szervezet, mi nem fogalmaztunk senki ellen, vagy Magyarország ellen. Politikai téren mindenki döntse el, mit csinál, és mit is jelent az alapítvány. Így megtudtunk maradni a kulturális és közösségi téren is, és sokan azt keresték, hogy van-e egy ilyen szervezet mint mi, amely különösen akkor amikor Magyarországon a kommunista párt összeomlott, és várták azt, hogy emeljük fel a szavunkat, ez volt a minimális, hogy emeljük fel a szavunkat."

A szóban forgó szervezetek honlapjai szerint amúgy az AMSZ-nek 72, a Koalíciónak 25 tagszervezete van. De kérdés, hogy „mennyi az annyi"?[12] Bizonyos tagszervezetek ugyanis szintén ernyőszervezetek, amelyek tagszervezeteit, ha önálló egységként vesszük, újra növekszik a szám:

„Namost nem akarok belemerülni egy ilyen számháborúba, mert ez is egy olyan vitatott ügy. Vannak akik azt mondják, hogy nekik 50000, vagy 30000 tagjuk van, hát azt úgy számítják, hogy belép hozzájuk tegyük fel a református szövetség – hozzánk is belépett – namost a kérdés az, hogy a református szövetségnek amelyiknek mondjuk van 20000 tagja, hogy az a 20000 tag a mi tagunk is, vagy nem? Ha úgy számítjuk, hogy igen, akkor több ezer-tízezer tagsága van, ha úgy számítjuk, hogy nem, csak a szervezet lépett be, az a tag, akkor pár száz."

A lobbilogika érvényesülése, a szervezetek közötti együttműködés és összefogás nagyobb valószínűséggel sikerrel kecsegtetne Budapesten is. És természetesen az is fontos, hogy a szervezet vezetői jó kapcsolatokkal rendelkezzenek az USA-ban és a Kárpát-medencében egyaránt, járatosak legyenek a Fehér Ház és a törvényhozás különböző intézményeinél, és nagyon jó szervezőkészséggel, menedzseri kvalitásokkal is fel legyenek ruházva.

12 Az AMSZ honlapja: www.americanhungarianfederation.org, a Koalíció honlapja: www.hacusa.org. Megjegyzendő, a tanulmány írása és a kézirat lezárása közötti időszakban mindkét szervezet taglétszáma változott: az AMSZ-é 69-re csökkent, a Koalícióé pedig 26 lett. Látható, a „Mennyi az annyi?" kérdése mindig aktuális.

"I jûst returned from Hungary, from two and a half weeks of visiting in Transylvania, in Vojvodina, in Szabadka, talked to people about the new Serb constitution that I find very troubling, talked to people also in Slovakia about the problems of the new elections held last summer. And then in Hungary where I met with foreign minister Göncz[13], with members of the opposition with many different individuals to discuss issues that are important to Hungarians living in the United States which we think will help us achieve our goal and help Hungary achieve important objectives."

„Washingtonban egy olyan tüntetést szerveztünk, ami iskola példája annak, hogyan kell az ilyen dolgokat csinálni, mert valójában egy tüntetésnek több célja van, az egyik figyelmet felkelteni. (...) Na most egy amerikai sajtót megmozgatni, hát nem lehet [egykönnyen]. Akár mennyire is próbálkozunk... Jó, hát hogy ha kiviszünk 25 ezer embert, akkor lehet, hogy megkérdezik, valami van-e... (...) Megszerveztem egyrészt, hogy az egyik barátomnak, akinek a Legfelsőbb Bíróság épülete mellett volt egy képgalériája, ilyen kiállító terem, és azt nekem kölcsönadta. Tehát az volt az egyik bázis. A másik bázis volt ... maga a tüntetők, akik jöttek a George Washington Monumenthez. S akkor még kocsikkal megszerveztük azt, hogy felvettük a tüntetőket a különböző államokból és ezeket elszállítottuk a Kongresszusi Irodába. Ők ott elmondták a dolgukat és amikor befejezték, akkor visszaléptek, és egy ilyen körforgalom volt. Tehát mit tudom, hogy ha jöttek 15 vagy 20 államból, akkor én az állami négy kocsival ezeket úgy megszerveztem, hogy ezek mindenhol ott voltak. És akkor egy nap valójában mindenki tudott Washingtonban ezekről a dolgokról. Elvittük őket a Külügyminisztériumba is, és ott minden fele. Tehát ez egy nagyon jó, nagyon hatásos és nagyon jó dolog volt."

A lobbiszervezeteknek egy adott ügy érdekében több évre nyúló szívós munkát kell végezniük, és közben a döntéshozók felvilágosításán is fáradozniuk kell.

"I think that there's a few things; we're a Washington head quartered organization because there is very little representation of the Hungarian-American community in Washington. and there are some other local Hungarian-American organizations, but we are the only one, who are actively educating and lobbying members of the Government full time. That means that I'm meeting with the

[13] Göncz Kinga – a Magyar Köztársaság 2006. június 9-én kinevezett külügyminisztere.

President's staff at the White House and meeting with members of the Congress, both the House of Representatives and the Senate. Now after Tuesday's elections congressman Lantos[14] for example will be chairman of the International Relations Committee, so he will be the most powerful Hungarian, and in the Senate there are various committees that have direct impact on US-Hungarian relations. All of these relationships take time to work on. (...) Sometimes it takes years. It took us seven years for example to get it, to encourage the Hungarian Government to do this, and they kept saying "Why don't you do this?". You need to understand with very clear eyes what this is about. In the case of the US Congress it took us four years to get them to pass the resolution on church property restitution in Romania, so there's many kinds of things at a time. It's also important for us to develop an understanding of what's going on in Hungary and be able to communicate that to our members, here because they can not get an accurate picture through Hungarian media. They get pictures, but it's one picture here, one picture here, not a clear picture. So we need to provide them with concrete analytical information on what's going on in Washington, what's going on in Hungary and how to better further their interest. And then of course, most importantly, we have to look at what they want."

„Az egyik legnagyobb élményem az volt az egész korszakban, amikor én a Pennsylvania Avenue-n, a Fehér Ház előtt (...) állt az én kocsim, és akkor jött egy nagy fekete limuzin, kanyarodik be, és hátul ült Tőkés László[15] és Hámos László. Ők mentek a Fehér Házba és a Bushhal találkoztak. (...) Na ez, ez egy elég hihetetlen erőfeszítés volt, ezt így megszervezni, mert ugye akkoriban ugye hát a Tőkés az ki? Ugye, ő püspök. Na most miért fogadja őt az elnök? Fogadjon püspököt az elnök? Akkor 50 millió püspököt kell fogadni. De azért mi nekünk a mi lobbi kapacitásunk az hihetetlen volt már akkor is másokkal szemben. Na most ez a lobbi kapacitás ugye, számunkra, akik bent vagyunk kicsinek tűnik, mi azon kesergünk, hű milyen keveset csinálunk, akik meg kint voltak, kintről nézték ezt, azok meg azt mondták, hogy mennyit csinálunk, mert ugye mi milyen dolgokat tudunk csinálni. Na de én sohase gondoltam magunkról, hogy nagyon-nagy dolgokat csinálunk. Gondoltam, hogy mi azt csináljuk, hogy bizonyos szempontból ezeket a nagyon primitív és nagyon hiányos tudásokat, amelyek az amerikai kongresszusban, és az amerikai vezetőkben az egész térségről vannak, ezeket egy kicsit kiegészítjük."

[14] Tom Lantos (1928–2008), az amerikai képviselőház tagja volt 1981-től.

[15] Tőkés László 1952-ben született Kolozsváron, a királyhágómelléki Református Egyházkerület püspöke.

A lobbilogika ugyanakkor a cél szerinti egymásra találást is kellene, hogy jelentse, ami a konfliktusokkal terhelt amerikai magyar szervezeti világban meglehetősen nehézkes.

„Az én meggyőződésem, nagyon erős meggyőződésem, tényleg, hogy az emberek találják meg egymást. Nem kell mindenkinek egyetérteni minden ügyben, és akkor azt nem kell forszírozni, de ott ahol van egy közös ügy, ahol van egy közös cél, egy közös érdek, ott azért az embereknek valahogy a saját személyes sértődöttségét félre kéne tenni, és megtalálni azt az utat, hogy jobban, együtt közösen fellépni, együtt dolgozni, megérteni egymást. Szerintem akkor sokkal előbbre lennénk, mint közösség és ez mindegyik szervezetnek jó lenne. Például, mondok egy példát. Ott van a Kongresszusban egy törvényjavaslat, resolution, tegyük föl a vajdasági magyarság autonómiája mellett. Vannak társaságok, akiknek vannak kapcsolatai bizonyos congressman-ekkel. De hát hogyha összefog az összes társaság, akkor sokkal több kapcsolatról van szó. Itt most felteszem a professzionális sapkámat, itt, ha a vállalataim, vagy volt vállalataim lobbiznak egy ügyért, energia, vagy akármiről legyen szó, akkor ők a mi ügyfeleink, és a mi feladatunk megtalálni a hasonló gondolkozó vállalatokat, hogy összhangba tudjuk prezentálni ezt a kérdés. Kinek van a texasi szenátorral kapcsolata, kinek van a maine-i szenátorral, kinek van evvel? Nemcsak leszűkíteni 1–2 emberre, hanem amilyen széles skálájú kapcsolatrendszer van, kiépíteni és megtalálni az ally-t, szóval a szövetségeseket abban az ügyben. Namost lehet, hogy holnap pont ellene fogok lobbizni egy másik ügyben, de ma bevonni, hogy na te is érdekelt vagy ebbe, nem akarod felvenni a kapcsolatot a lokális képviselőddel ezért és ezért? És így mozog ez a város. Namost úgy érzem, hogy ez nem mindig így mozog az amerikai magyarsággal."

Az eddigiekből már kiderült, egy csúcsszervezeti státusra törő szervezetnek miért érdeke, hogy minél több szervezetet tagjai körébe soroljon, ám ugyanígy jogos a kérdés, miszerint egy adott helyi szervezetnek, miért érdeke, hogy egy ernyőszervezethez tartozzon? Az elhangzott vélemények szerint, talán azért, mert képviselhetik érdekeiket Washingtonban, illetve különböző kulturális, magyar jellegű információkkal láthatják el.

„Evvel küszködik szerintem minden szervezet, ami kiadja magát, mint egy csúcsszervezet, hogy mit tud ajánlani egy szervezetnek cserébe? Szerintem a legfontosabb, hogy információt tud bevonni a munkába, információt tudunk adni (...) Mert érdeklődnek egy bizonyos ügyről, vagy a magyar kultúráról, vagy a történelemről, vagy hogy mi folyik itt Washingtonban, vagy mi folyik

Magyarországon, mi folyik Erdélyben. És ha tudunk táplálni nekik információt, az már szerintem valami. Ha bevonjuk a munkába is, és nem úgy, hogy csak egy kis gárda vezeti, hanem nahát ez tégedet érdekel, akartok egy könyvet kiadni Mindszentyről[16], Nagy Imréről[17]? Akkor szerkesszétek meg, feltesszük a honlapra, segítek támogatást szerezni, szóval ez a kapcsolat is szerintem nagyon fontos. Volt például egy texasi egyetemen egy konferencia, ott megrendezték, innen elment a vezetőségből egy, vagy két személyiség, részt vett és így is meg volt ez a kapcsolat, támogattuk, e-mailen kiküldtünk egy tudósítást erről a konferenciáról. Az elnökünk elment, ő is ott részt vett, szóval megvan ez a személyes kapcsolat is, nem csak, hogy „ó hát ti ott vagytok, fizessétek be a pénzt, és akkor majd mi intézzük". Megpróbáljuk, amennyire lehet, hogy kizárjuk ezt, hogy nehogy csak erről szóljon."

„Tagdíjat fizetnek, és a vezetőség az, aki állást foglal politikai kérdésben. Minden tagegyesületnek az elnöke az egyúttal egy delegátus a közgyűlésünkben, és választások történnek, és az elveket lefektetjük, és állásfoglalásokat adunk ki. Azon kívül van egy igazgatóság, amelyik kisebb, körülbelül minden három egyesületre jut egy igazgatósági tag, és van az intéző bizottság, amely a különböző bizottságok elnökeiből áll. A tulajdonképpeni munka az a helyi szervezeteké, mi csak összefogjuk és képviseljük a szervezeteknek a véleményét és az álláspontját Washingtonba is, nemzetközi fórumokon is."

"If there are issues that are of interest in the Hungarian-American community outside of Washington, like the issue of promoting the Hungarian culture, then by joining the Coalition we can hopefully represent them well, when we raise these issues with people in Washington, and when we do, we share the good news and the bad news, when we are successful and when we are not successful."

„Mi mind a kettőt támogatjuk, (...), de nem tudok fölmenni, Washingtonba. Decemberben nem érek rá, olyankor van itt a paradicsomszedés, meg a zöldségszedés, aratás. És különben sem tudnék fölmenni Washington DC-be csak azért, hogy ott kapcsolatot ápoljak. Nem tudok kifejteni úgy Washingtonba a képviselőházon keresztül a magyarság érdekében valamit, mint ők, akik ott vannak, helyben vannak, laknak, ismernek mindenkit, és tudják, hogy mi megy, mi nem. És hiába tudom, hogy mi megy az újságban, az nem olyan, mint mikor ott lakik

[16] Mindszenty József (1892–1975) bíboros.

[17] Nagy Imre (1896–1958) Magyarország miniszterelnöke 1953–1955 között, illetve 1956 októberben. 1958-ban kivégezték.

valaki, és ott van valaki. (...) A Koalíció is nagyon sokat tesz a magyarságért, és a másik szervezet is nagyon, nagyon sokat tesznek a magyarságért."

Ez az utóbbi vélemény egy érdekes mozzanatra hívja fel a figyelmet: túl azon, hogy itt is egy egyensúlykereső szervezeti magatartással találkozunk (hiszen alanyunk állítása szerint saját intézménye két ernyőszervezetnek is a tagja, a szervezetek honlapján azonban nem szerepel mint tagszervezet), szembeötlő az a diszkurzív mód, ahogy e csúcsszervezetekhez, és rajtuk keresztül a „magyarsághoz" viszonyul. Több interjúban is meg lehetett állapítani, hogy a „magyarkodás", a magyar ügyek általános felvállalása mintha csak egy diszkurzív elköteleződés lenne, ami részben személyünk miatt (hiszen ezt kutatjuk) vált az elmesélés szintjén fontossá, és az alany úgy érzi, erről a magunk féle (jóhiszemű Magyarországról érkezett) kívülállónak így illik beszélni. Van ebben tehát egy adag megfelelési kényszer, a diskurzus uralma. Ez a beszédmód azonban gyakran a személy életútjával is összefügg, és a legszembetűnőbb, amikor egy szakmája mellett végtelenül elkötelezett magyarországi (tehát nem kisebbségi) magyar származásúval beszélünk, akinek a kisebbségvédelem, a kisebbségi életforma minden pozitív és negatív vetülete „alapjáraton" teljesen idegen volt, ám amerikai magyar kontextusban megtanulta, hogy a magyarságvédelem fontos dolog. A fenti idézet tehát egyaránt uralkodik a diskurzus uralmáról és üresség éről. A „hely szellemének" uralkodása azonban sok szinten tetten érhető, találkoztunk például olyan aktív amerikai magyar néptáncossal, aki Magyarországon sosem táncolt, és interjún kívül elhangzott olyan vallomás is, miszerint: „én a székely himnuszt itt tanultam meg Floridában".

2.1.2. *Csúcsszervezetek láthatósága*

Kérdés persze, hogy a tagszervezeteket kielégítik-e a felkínált ernyőszervezeti tagsággal járó előnyök, illetve egyáltalán mi a vélemény az országos és a csúcsszervezetnek tartott intézmények tevékenységéről. E kérdéskör kapcsán kibontható válaszok megoszlanak a tekintetben, hogy milyen típusú országos szervezetekről van szó: az állítólagos csúcsszervezetek vonatkozásában meglehetősen pesszimista és szkeptikus kép rajzolódott ki, a fraternális és szakmai szervezetekről pedig rendszerint pozitív vagy semleges válaszokat kaptunk.

„A Koalícióról sem lehet igazából azt mondani, hogy ők egy országos szervezet, pedig ők ezt állítják. Kaliforniából van két tagszervezet, nincs senki Los Angelesből, (...) nincs Florida benne."

„Nem képviselik az embereket. Tehát a Koalíció sem, és az AMSZ sem. Igazán a mi szervezetünk érdekeit sem képviselik. Ez csak azért van, hogy ott legyenek. (...) Tehát ők nem tesznek semmit. Az hogy felszólal és ír egy évben egy levelet Gyurcsánynak, hogy ejnye, bejnye? Lehet, hogy egyetértek vele személyesen, de szervezetileg és politikailag nem, soha nem engedtem volna, hogy ilyen a mi nevünkben is kimenjen. Ezért inkább nem is megy, hagyom teljesen."

„Sajnos majdnem mindegyik eléggé (...) nem volt olyan eredményes, mint amint remélték az illetők, akik alapították. Talán a legértékesebb volt a Hámosnak az egyesülete, az komoly eredményeket ért el, de hát ott is, ha azt nézzük, hogy hány magyar támogathatta volna, s mennyit kaptak abból, az aránylag kevés. (...) Különben sajnos országos mértékben nincs semmi. Mondom itt neked, hogy ugye Amerikai Magyarok Országos Szövetsége, ám az nem jelent semmit. Nem hiszem, hogy hatékony lenne bármilyen téren. Néha-néha hogyha választások vannak, akkor talán be tudtak jutni egy fontosabb tisztviselőhöz kihallgatásra, de az kizárólag... angolul úgy mondják, hogy 'window trappings', tudod, hogy a máz az ablakon, ami mást mutat, mint ami benn van."

„Ebben az országban iszonyú pénz kell ilyen kiterjedt, átfogó egyesületnek a föl-állításához. Először is a közlekedés nagyon drága. Hogyha én nem tartok veled személyes kapcsolatot, akkor elfelejthetjük, előbb-utóbb valami történik. A személyes kapcsolattartás hihetetlenül nehéz. (...) Volt egy barátom, aki elvállalt valami tisztséget, és mondtam neki, hogy most fogsz tönkremenni. És abba is kellett hagynia, mert nem bírta anyagilag."

„Nem sok kapcsolat van, az egyetlen organizáció, ha beszélhetünk arról, akkor a cserkészek. Azok tartanak kapcsolatot egymással, és évente azt hiszem, egyszer csinálnak valami cserkésztábort, ahol összejön az egész magyar cserkész itt Amerikában. (...) Én csak arról az egyetlen egyről tudok, akik így összetartanak egész Amerikán belül, más szervezetről nem igen tudok."

„*Kérdező:* Mit tudtok az amerikai magyar csúcsszervezetekről, tehát, amelyek össze akarják fogni az itteni magyar szervezeteket?
Válaszadó: 1: Én egyetlen egyet sem [tudok].
Válaszadó: 2: Én sem. Volt az a Magyarok Világszövetsége.
Válaszadó: 1: Na jó, de az más.
Válaszadó: 2: Nem tudok másikat. Itt Amerikában ilyen nincs. Lehet, hogy munkálkodnak ezen, mi nem tudunk róla.

Válaszadó: 1: Pedig ha csinálják, és el tudják érni, akkor le a kalappal. Akkor szóljanak, mert mi erről nem tudunk.
Válaszadó: 2: Miért, van?"

„Itt, itt tényleg az (...) a legnagyobb baj, ez a legnagyobb emigrációs nyavalyánk, hogy az évek folyamán, annak ellenére, hogy elég sokan voltunk eleinte, nem sikerült igazán egy jó csúcsszervezetet kialakítanunk. (...) A Magyarok Világszövetsége volt az, amely úgy tűnt, hogy ezt a csúcsszervezetet lehetővé teszi, és nagy volt a hit (...) Csoóri Sándor elnöksége alatt (...) Sajnos ez is martalékává vált egy kis csoportosulásnak."

„Voltaképpen igazán soha nem alakult ki [csúcsszervezet], van egy-két egyesület, amely megkísérelte ezt, az Amerikai Magyar Szövetség elég régóta működik. (...) Eleinte tényleg jelentett valamit, különösen az újonnan érkezett magyarok számára, akkor persze kialakult egy AMOSZ nevű ellencsoport, amelynél a differencia tényleg csak egy betűből állt, az „m" és az „sz" között oda beszúrták az „o"-t: Országos Szövetsége. A két csoportnak az energiája az egymás elleni pereskedésben merült ki, éveken keresztül pereskedtek, éveken keresztül intenzíven utálták egymást, de olyan módon, hogy ezt... arra szavakat nem lehet... megfelelő szavakat nem lehet találni. Az én elképzelésem az, hogy lehetséges, hogy egy új generáció, amely egészen másképp látja már a magyarságát, mint a jelenlegi generáció, képes lesz kialakítani egy csúcsszervezetet. Gondolom, gyermekeinknek, unokáinknak ezek a bizonyos görcseik fel fognak oldódni. (...) Szóval ilyen szempontból látok egy lehetőséget. Az az érzésem, hogy a mi generációnk, és ez a csoport, amely most éri el a 70, 75, 80 évet, ez már ebben nem fog részt venni aktívan."

„Van, van [csúcsszervezet], az Amerikai Magyar Koalíció feltétlenül ide tartozik, amely megint nem tömegszervezet, elsősorban washingtoni érdekeltségű, és a legfontosabb munkát Washingtonban végzi, köze van a Fehér Házhoz, bejár a Fehér Házba, és a külügyminisztériummal is kapcsolatai vannak. (...) Tényleg, Lauer Edit munkásságát nagyon becsülöm. Őket viszont az itt élő magyarság egy része olyan elitista szervezetnek tekinti. És hát ez így van, és a jelenlegi felállásban talán jobb az, hogy nincs egyetlen csúcsszervezet, amely kimerülne a belső harcokban, hanem, kisebb csoportok működnek, amelyek eredményesek a maguk módján. És itt a HHRF, (...) és tiszteljük Hámos Laciék eredményeit, mert ők is egészen okosan, amerikai módon, modernül álltak hozzá a problémákhoz, és támogatták első sorban az erdélyi magyarság nyomorúságát a Ceauşescu időben. De megint arról van szó, hogy egy olyan csoportról beszélünk, amelynek van 25–30 tagja."

„Az AMSZ jelenlegi vezetőségében (...) törekednek egy új hang megütésére. A nagy probléma a csoportban az, hogy még mindig nagy befolyással vannak működésére olyan elemek, akik morálisan elfogadhatatlanok. Akik voltaképpen hozzá járultak ahhoz, hogy a magyar világ szétessen annak idején a potenciálisan fejlődő állapotában, és ezek az emberek csak arra várnak, hogy megfelelő időben megint porondra ugorjanak, és ez az AMSZ nagy problémája. Ott tényleg van egy nagyon derék, nagyon jóhiszemű, ugyanakkor már bizonyos szempontból amerikai gondolkodású réteg, de sok bajuk lesz evvel a másik csapattal."

„Nézzük: AMSZ, az Amerikai Magyar Országos Szövetség, a Magyar Amerikai Országos Szövetség és a Koalíció. Mind a négy nem ugyanazt csinálja, de három az majdnem ugyanazt csinálja, a Koalíciónak is nagyon sok olyan tevékenysége van, ami egyik-másikat fedi. Négy szervezet van tehát, ebből kettő valamennyire életképes, kettő az papíron létezik, és mindenki írja a sajtótájékoztatókat, és áll föl a zászlót lobogtatja. És ez az egyik oka, hogy [szervezetünk tagjai] nem akarnak magyar szervezetekben részt venni."

A csúcsszervezetekről mint fennebb látható, rendszerint az hangzik el, hogy hatásuk nem igazán jelentős, egy részük gyakorlatilag csak papíron létezik, bár különböző sajtónyilatkozataikkal azt a látszatot igyekeznek kelteni, mintha nagy szervezet lennének, ahol komoly munka is zajlik. Szinte mindegyik vélemény, amely egyáltalán (el)ismeri az ilyen szervezetek létét, a feloldhatatlannak tűnő konfliktusokat hozza szóba, amelyeket jó esetben csak egy generációváltás oldhat meg. Ennek biztató jelei talán már látszanak, hiszen az AMSZ vezetésében is megjelentek a fiatalok, a Koalíció elnöke is fiatal, illetve a 90 után kivándoroltak is létrehoztak már olyan szervezeteket, amelyek helyet kívánnak maguknak az amerikai magyar szervezeti világban. Ezt az optimizmust azonban beárnyékolhatja az a tény, hogy az USA szintjén a nyugati part államai mintha továbbra is kimaradnának a csúcsszervezetek körüli mozgolódásokból, illetve amúgy bizonyos helyi magyar életben nagyon aktív (harmadik generációs dipi és 56-os másodgenerációs) fiatalok egyáltalán nem hallottak ilyen átfogó szervezetekről és kezdeményezésekről. A pesszimizmust tovább növelik azok a vélemények is miszerint, egy olyan nagy kiterjedésű országban, mint az Egyesült Államok egyszerűen lehetetlen, vagy legalábbis pénzügyi szempontból reménytelen vállalkozás egy ilyen szervezet létrehozásán és életképességének biztosításán fáradozni.

Míg a politikailag aktív szervezetekre, csúcsszervezetekre vonatkozó állítások (a HHRF és részben a Koalíció kivételével) inkább pesszimista

képet festettek, az országos jellegű más típusú szervezetekről többnyire pozitív hangnemben nyilatkoztak:

„A Református Egyesület (...) tulajdonában van a Bethlen otthon, Ligonierben. (...) Az amerikai magyar reformátusságnak a központja, ott levéltártól kezdve lehet kutatni, azonkívül sok anyag van még benn New Brunswickban. Ott van egy nagyon nagy terület, új épületekkel, egy betegápoló központtal, öregotthonnal, egy kiváló hely. Úgy tervezzük, hogy ne különböző gyülekezeteknél legyenek a gyűléseink évente, amikor így összegyűlünk zsinati ülésekre, vezetőségi ülésre, hanem azt a helyet használjuk ki, mert az egy központ, és az aránylag megközelíthető: mondjuk a keletieknek közelebb, mint nekünk, mert nekünk repülővel kell menni, ők meg beülnek, és egy hatórás úttal le tudják New York környékéről. De központ, az a lényeg, és én ezt szeretném majd erősíteni, hogy az a központ az valódi központtá, igazi központtá váljon, tehát mi oda fókuszolunk, hogy az váljon egy igazi, akár konferenciateleppé, gyűlések levezetésére alkalmas hellyé, tehát ez jó lenne." (26.)

„Egy kicsit más, de van egy másik, az AHEA, American Hungarian Educator's Association. Ők minden évben találkoznak mindig máshol, és akik magyar iskola tanárok vagy bármilyen közük van a magyar oktatáshoz, megfordulnak ezen: egy ilyen szimpóziumuk van minden évben vagy minden két évben, és ott találkoznak. (...) Ez az AHEA ez egy nagyon jó példa arra, hogy egy hálózatban több ember részt vesz. A másik az az American Hungarian Medical Association. Ők annyit Magyarország iránt nem fordulnak, de itteni szakmai cseréket azt nagyon jól csinálják és nagyon segítenek egymáson. Például jön egy fiatal orvos stb. felkarolják segítenek. Szóval [országos szövetség] van négy: a William Penn, az AHEA, az orvosi és a cserkészet. (...) És akkor szerintem nem hivatalosan nagyon sok ember próbál segíteni egymáson, de lehetne jobban is csinálni." (33.)

A szakmai szervezetek mintha ismertebbek lennének, és részben sikereseknek is tarthatók. Kérdés persze, mit értünk siker alatt. Az egyik fenti idézetből kiderül, az orvosok szövetsége noha nem eléggé „magyarkodó" módon, ám mégis fontos szakmai csereprogramokat is szervez. A tanárok szervezete kapcsán a találkozók és szimpóziumok léte, bizonyos szakmai információk cseréjét hangsúlyozzák ki. Természetesen ezek fontos mozzanatok, ám ha a pedagógusképzések, – továbbképzések szigorúbb kritériumai felől közelítünk, nyilvánvaló, hogy az ilyen események elsősorban kirándulással egybekötött találkozónak minősülnek, és nem a mindennapi pedagógiai munka erősítését támogató

képzéseknek, ahol például az anyaországi és amerikai oktatók kiscsoportos foglalkozások keretében együttesen kicserélnék szakmai tapasztalataikat.

„Az Amerikai Magyar Tanárok Egyesületének célja (...) kezdetek óta a tanárok összefogása. Az ötlet az volt, hogy nemcsak egyetemi tanárokat, hanem hétvégi magyar iskolába tanító tanárokat is. Hogy legyen valami formális szakmai fóruma is ennek a társaságnak, és minden évben egy konferenciát tartunk, kettőt már Magyarországon tartottunk. (...) A tanárok egyesülete tehát fórumot teremt az amerikai magyar tanároknak. Ez egy szakmai egyesület, (...) de pedagógus továbbképző saját programjai nincsenek. Minden évben egy konferenciát tart, egy ilyen newsletter-t tart fenn, hírek közlése, ösztöndíjak lehetőségeinek a közreadása. (...) A bánatunk az volt, mikor legutóbb Magyarországon szerveztük, hogy több külföldi volt sajnos ezen, mint magyarországi. Magyarországi érdeklődést nem lehetett felkelteni, pedig ezt mi azért vittük haza, hogy (...) jöjjünk már össze a magyarországi egyetemi és középiskolai tanártársainkkal. Ez nem jött egészen be." (35.)

2.1.3. Országos szervezetek termékeny konfliktusai

Az országos szervezetek működésének megerősödése és gyengülése, sőt bizonyos értelemben létük is a különböző konfliktusoknak köszönhető. Sarkítva úgyis fogalmazhatnánk, a sokak által elítélt konfliktusok puszta léte valójában az amerikai magyar országosnak tartott szervezetek frissüléséhez, az új politikai, nemzetközi és közösségi kihívásokra való szervezeti válaszok létrejöttéhez járult hozzá. A történeti teljesség igénye nélkül, és pusztán interjúinkra építve is körvonalazódik, hogy például az MBK többek között az emigrációs szervezetek korábbi konfliktusaitól való elfordulás miatt jött létre, az AMSZ belső konfliktusai az AMSZ 2006-os felfrissüléséhez vezetett, az AMSZ és AMOSZ közötti versengés pedig valamilyen szinten hozzájárult a mai Amerikai Magyar Koalíció létrejöttéhez és tevékenysége megerősödéséhez. E sorból kissé kilóg a HHRF, amely nemzetközi politikai eseményekre adott válaszként értelmezhető, ám egyedisége az amerikai magyar szervezeti világban a konfliktusokat erősítette. Mindebből egyfajta konfliktus-láncot olvashatunk ki: a szervezetek konfliktusok eredményeképpen jönnek létre, ám működésük újabb konfliktusokat gerjeszt, amelyek hatására vagy újabb szervezetek jönnek létre, vagy a már létezők valamilyen szervezeti választ adnak.

„És az lett igazán a mozgalom kezdete, (...) Lajossal jó barátságba kerültünk és akkor lassan rájöttünk arra, hogy mennyire sok közös dolog van az életünkben, úgy

a láger élet, mint az iskolai és emigránsi élet, és hogy mi mindenben csalódtunk, sok ilyen zsákutca [volt], a lövészmozgalom[18], meg az emigráns szervezetek, hogy egymást állandóan, hogy nyírják, hogy valahogy másként kéne megfogalmazni a külföldi magyarság sorsát. (...) Tehát itt jön be, itt jött létre az a gondolat, hogy fontos a megmaradásunkhoz egy magyar vallás is. Nem elég az, hogy szétszórtságiason gondolkodjunk, hogy flexibilisek legyünk, és hogy ne automatikusan ítéljük el azokat, akik aktívan hazautaznak, hanem, hogy egy élő kapcsolat jöjjön létre a gyökerek és köztünk, és egyúttal itt is valamilyen módon próbáljuk ezt létrehozni. És akkor erre rengeteg támadást kaptunk, nem csak azért, hogy balosoknak tekintettek, azzal, hogy mi Magyarországgal nem akarjuk elvágni a kapcsolatot, hanem azért is, mert mi ez a vallás koncepció? Fehér lovat fogunk áldozni az erdőben? Szóval ilyen típusú támadásokat kaptunk." (47.)

„A Koalíció az egy új kezdeményezés. A Koalíció az nyolcvankilenc után, kilencvenben jön létre igazán. És a Koalíció az azért jött létre, mert a másik oldalon, tehát az emigrációs életben az AMSZ ketté vált, és van egy AMOSZ és egy AMSZ. És annak a viszálya holtpontra vezette az amerikai magyarságot, mert nem tudott társas lobbi munkát végezni. (...). Az AMSZ és AMOSZ közti viszály volt az egyik oka annak, hogy egy csoport ember, aki kivált az AMSZ és az AMOSZ-ból, plusz hozzávettek még embereket, és létre hozták a Koalíciót. És ez a Koalíció egy teljesen más emberanyagból jött létre, úgyhogy hangsúlyoztuk, hogy nem fogjuk ugyanazokat a hibákat elkövetni, aztán most az elmúlt pár évben becsúszott azért egy-két dolog. Egy pár ember kivált a Koalícióból, mert (...) habár szerintem jó munkát végeznek még most is, nem azt a munkát, amire eredetileg megszerveződtünk. Eredetileg az volt a cél, hogy egy lobbi aktivitást fejtsünk ki." (47.)

„Hámos Laci többször kihasznált bennünket. Én egyszer ott voltam mikor a Pásztor Lacit[19] megkérte, hogy vigye be a Fehér Házba. Pásztor Lacinak a Nixon előtt szabad bejárása volt a Fehér Házba. Bevitte Hámos Lacit (...) Aztán amikor mi kértünk a Hámos Lacitól valamit, soha nem reciprokált. Úgyhogy, szóval vannak ilyen problémák. Én úgy érzem, hogy soha nem utasítottunk vissza semmilyen kérelmet vagy közreműködést." (39.)

Az AMSZ-on belüli konfliktusokról, szétválásáról már többször volt szó. Az elmeséléseken keresztül nézzük meg ezt, illetve azt is, hogyan viszonyulnak az országos szervezetek egymáshoz:

[18] A lövészmozgalommal kapcsolatosan lásd a *4.10. alfejezetet*.

[19] Pásztor László a hatvanas évek végén a Republikánus Párt tagja, a párt nemzetiségi csoportjának igazgatója, az 1984-ben létrejött AMOSZ vezetője.

„Politikailag volt egy ilyen még a hetvenes évek végén, hogy mi amerikai magyarok vagyunk, nekünk nem kell, hogy elfogadjuk a Kádár-kormányt, és mi ellenzékbe voltunk a Kádár-kormánnyal, (...) ám voltak olyanok, akik hát nem voltak ilyen ellentétbe velük. Ekkor (...) volt egy nagy vita, és akkor onnan kiváltunk, azok meg úgy döntöttek, hogy a Kádár-kormány képviseli a magyarságot de facto, és felvették a kapcsolatot. Most a Koalíció ilyen, hogy már nem lehetett együtt dolgozni." (39.)

„Az Amerikai Magyarok Szövetsége, az AMSZ az 1906-ban született. Ez, amikor mi ide érkeztünk Amerikába, még gyerekként, emlékszem, (...) megvoltak a megfelelő emberek, megvolt egy szervezet. Jó, biztosan akkor is szurkálták a magyarok egymást, de volt egy szervezet. Elérkeztünk a hetvenes évekbe, és volt egy próbálkozás, egy fiatalabb gárda át akarta az egészet venni, Dömötör Tibor, református lelkész vezetésével. Ők valami illegális módszerekkel megvásárolták, kifizették a szervezeteknek a tagdíját, megkapták a 'proxyt'[20], ez nem tetszett az egyik résznek. Ekkor az AMSZ és az AMOSZ megszületett: az AMOSZ-ban megmaradtak a régiek, az AMSZ-ban az újak. Ezek perelték egymást, nem tudom, hogy hány ezer dollár ment rá a perelésre, egymást utálták, ölték. Akkor jött a Magyarok Világszövetsége, az is egy riasztó volt. (...) Ott is a legnagyobb meglepetés az volt, amikor a felvidéki író odajött hozzánk, hogy „miért ültök együtt?" Volt egy felvidéki, egy erdélyi, két anyaországi és négy külföldi egy sorban röhögcséltünk, és egy sorban szavazgattunk. (...) Amúgy ott is az AMSZ-osok az AMOSZ-osokat nyírták, a Koalíció is már létezett, akkor azok is. Ilyen erős ellentétek voltak. Ezek az ellentétek még a mai napig is megvannak. Most ott tartunk, hogy a Koalíció az valamennyire működik, ennek megvan egy öt-tíz-nyolc embere, aki igazából tesz [valamit], sejtem, hogy igazából van egy olyan száz-százhúsz egyéni tagja, megvannak a szervezeti tagok." (44.)

„Az Amerikai Magyar Szövetség jól működött hatvan évig, de ott volt egy törés, az egyik kivált, kettévált, vagy nem csinált semmit, veszekedtek egymással, ekkor néhány ember megunta ezt a semmittevést, és akkor megalakították az Amerikai Magyar Koalíciót, amely teljesen más úton megy. Az elmúlt tíz évben mondjuk a Koalíció volt tényleg az, amelyik csinált valamit az amerikaiakkal való kapcsolatok területén stb. A lényeg az viszont most, hogy most az AMSZ élére került egy fiatal ambiciózus gyerek. (...)Most az AMSZ is csinál valamit, nagyon aktív! A Koalíció meg annyira beleélte magát ebbe a vezető szerepbe, hogy ők egy kicsit

[20] Proxy: közgyűlés, igazgatótanács felhatalmazása.

ellassultak. Nagyon nagy konfliktusok voltak, és még vannak mindig a kettő között. Próbálják szerintem [túllépni], de a konfliktus az megmaradt." (46.)

A konfliktusok természetét elemezve láthattuk, hogy meghatározóak az országos szervezeten belüli és közötti ellentétek, amelyek gyakran személyeskedésre és a szereplők egyéni történetére vezethetők vissza. Pszichológiai értelemben, mintha kétféle személyiségtípus ütközne ezekben a helyzetekben: egyrészt az emigrációban élő, vagy az emigrációt kellő súllyal megélő, és ezért túlérzékeny, a helyzeteket túlreagáló, nemzetileg és kommunizmusellenességben elkötelezett típus, másrészt pedig az amerikai társadalomba állampolgárként integrálódó, kiegyensúlyozottabb, egyensúlykereső, a mindennapi életet játékosabban kezelő típus. A két véglet között természetesen vannak átmenetek, és megkockáztatható, hogy néhány éven belül, a fiatalabb, részben már inkább angol nyelvű, magyar érzelmű generáció megjelenésével e csúcsszervezetek egymással szembeni pozicionálása is átalakul.

2.2. Helyi szervezeti világok kihívásai

Interjúink során kiemelt fontosságot tulajdonítottunk a helyi magyar szervezeti-társadalmi élet, illetve maguknak a helyi szervezeteknek a feltárására. Ennek egyrészt „dokumentációs" szándéka volt, hiszen ily módon is igyekeztünk a szervezeti adatbázist kibővíteni, másrészt pedig a szervezetek közelről való megismerése által igyekeztünk olyan szociológiai sajátosságokat és kihívásokat is feltárni, amelyek valamilyen módon általánosíthatók.

A helyi szervezeti világok leírása egyszerre nehéz és könnyű vállalkozás is. Nehéz, mert minden egyes világ saját múlttal és millió jelenbeli szervezeti szövevénnyel rendelkezik, amelyeknek mélyreható megismerése jelen kutatás rendelkezésére álló pénz- és időkeretek között nem volt megvalósítható. Ugyanakkor mégsem reménytelen vállalkozás a magyar világokat valamilyen módon számba venni, hiszen az amerikai magyar helyi szerveződések sok hasonlóságot is mutatnak. Az egyházak hitéleten túlmutató kulturális menedzseri szerepe, a cserkészet jól szervezett működése, a magyar iskolák, a népzene és néptánc együttesek, a magyar házak és helyenként a múzeumok sok közös vonással is bírnak, amelyek leírására a későbbiekben vállalkozni is fogunk. E szinten ugyanakkor kitapinthatóvá vált az is, milyen típusú szerveződések életképesek, illetve a különböző szervezet típusok milyen működési

módokat, stratégiákat alkalmaznak. Ezek a megfontolások segítenek majd a szervezeti tipológia felállításában.[21]

A helyi szervezeti világok ismertetéséből kiemeljük az egyházakat és a cserkészetet, mert megközelítésünkben ezek a szerveződések inkább köztes, puffer szervezeteknek tekinthetők, hiszen valamilyen módon alárendeltek egy, a helyi szintet meghaladó szerveződésnek. A magyar iskolákat, amelyeknek működése sok esetben az egyházhoz vagy a cserkészethez kapcsolódik, szintén külön részben fogjuk tárgyalni.[22] Helyi sajtóvilágról csak egy-két esetben beszélhetünk, így ezeket megpróbáljuk majd helyhez kötötten, illetve a szervezeti kihívások között ismertetni.

A helyi szervezeti világok részletesebb ismertetése helyett tehát inkább a szervezeti kihívásokra fogunk koncentrálni. Az interjúelemzés során létrehozott ún. szervezeti kihívások tematizációja három fontos altéma köré szerveződik:

- szervezetek közötti konfliktusok és a helyi együttműködés esélyei;
- utánpótlás és a létező szervezeti keretek fenntarthatóságának kérdése;
- internet szerepe a közösségépítésben.

2.2.1. Szervezetek közötti konfliktusok és a helyi együttműködés esélyei

Akárcsak az országos szervezetek esetében, a helyi szervezeti világokban is lényeges mozgatórugónak bizonyulnak a konfliktusok. A konfliktusok és különböző válfajai sokkal látványosabbak helyi szinten, ugyanakkor, kissé paradox módon, az együttműködési vágy is sokkal gyakrabban megmutatkozik itt, mint például az országos szervezetek szintjén.

A konfliktusok rengeteg megnyilvánulási formájáról árulkodnak interjúink, ám úgy gondoljuk, hogy az alábbi típusok valamelyikébe, avagy egyszerre több fajtába is a helyi konfliktusok zöme besorolható:

a) társadalmi háttér alapú;
b) generációs konfliktusok;
c) személyi kvalitásokhoz kötött konfliktusok.

E három kiemelt konfliktus típus mellett megemlíthetjük a szervezeti funkció megváltozásával kapcsolatos, illetve a származási régióhoz kötött konfliktusokat is. Ezeket részletesen kifejtve nem tárgyaljuk, ám megjegyezzük, hogy mindkettő gyakran együtt jelentkezik a kifejtendő másik három

[21] A szervezeti tipológiát lásd a kötet *Összegzés*ében.
[22] Lásd a kötetben Németh Szilvia írását.

konfliktussal, a származási régióhoz kötött konfliktusok pedig leginkább az egyházi életben mutatkoztak meg.

2.2.1.1. Társadalmi háttér alapú konfliktusok

Az ilyen jellegű konfliktusok hátterében a szervezeti tagok, illetve vezetőik eltérő társadalmi háttere áll. A különböző emigrációs hullámhoz tartozó magyarok rendszerint létrehozták saját szervezeteiket, amelyek gyakran konfliktusokba is keveredtek. A mai helyi amerikai magyar világokban, társadalmi életben is több helyen tapasztalni az értelmiségi és alsóbb osztályok közötti elkülönülést. Az elkülönülés nem csak abban nyilvánul meg, hogy külön szervezetbe tömörülnek, hanem abban is, hogy más és más koncepciókkal rendelkeznek a magyarság megőrzéséről, küldetéséről, az amerikai társadalomhoz való viszonyulásról, az angol nyelv használatáról a szervezeten belül. Egyik jellegzetes törésvonal e vonatkozásban éppen az említett magyaros ételek társadalmi megítélésével függ össze: míg a magasabb társadalmi osztályokhoz sorolható szerveződések nem tulajdonítanak oly nagy jelentőséget a kulináris hagyományoknak, az alsóbb osztályok munkás vagy paraszti származású képviselőinek ez központi szervező elem.

„Nem mi vagyunk különlegesek, mi mindent magyar nyelven tartunk, ők angolul tartják a gyűléseket, amivel mi nem értünk egyet. Szóval nálunk minden magyarul folyik. (...) Ők, ezt most egész szegényesen fogom megfogalmazni, (...) magasabb, educated emberek, doktorátusok meg... és nem is szívesen keverednek velünk. Ők például most is az 56-ra nívós programot, hangversenyeket, ilyeneket rendeznek, mi itt egyszerűbb embereket gyűjtünk, annak ellenére hogy nálunk is vannak milliomosok, vannak, van egy pár, vannak doktorátusok, vannak biznisz-emberek, vannak egyszerű munkásemberek, (...) szóval mi egy nagyon kevert valakik vagyunk, de mi jól érezzük magunkat így." (42.)

„Van egy természetes tagozódása a magyaroknak és az utóbbi időben mi mindig sokszor elmentük. (...) A probléma az, hogy nincs egy finom és okos szellemi vezérlés. De olyan, hogy ráérjenek az emberek, hogy tényleg nem az evés-ivás-dinom-dánom a legfontosabb. A magyarok sorsa sokkal fontosabb. Akik otthon vannak, meg a kapcsolat és a felelősség, hogy minden magyar felelős minden magyarért." (41.)[23]

[23] Az idézetet felhasználtuk a *7.4. alfejezet*ben is.

„Volt [konfliktus], főleg az elején. Amikor mi már egyetemre jártunk a magunk korabeli rengeteg fiatal, aki nem iratkozott be egyetemre, elment melózni. Gyárban dolgoztak, pénzt kerestek, autót vettek, mi pedig csóré egyetemisták mosogattunk, ezt-azt csináltunk, meg tanultunk közben. De azért mindig lehetett érezni, hogy van egy olyan, hogy na ezekből lesz aztán az elit és hát ők meg maradnak melósnak. (...) Igen ám, de később ez Amerikában azért úgy működik, hogy ez a középosztályosodás ez nem csak iskolázottság mentén történhet meg, hanem az anyagi gyarapodás mentén is. Mihelyt megvették az első házukat, gyerekeik elkezdtek ugyanabba az iskolába járni, mint mindenki másé, a következő nemzedéken már nem érződött semmi olyan, hogy egy kicsit úgy reszentálná. De intézmény esetében például az atléta klub az főleg az előbbi csoportból állt, akik melósok, (...) az klasszikusan egy ilyen, eleinte egy kicsit osztályhelyzetű dolog is volt versus a mi szövetségünk, amit néhányan úgy leelitistáztak, hogy jaj! Mert ti ott az egyetemen azt hiszitek, hogy...! És nem nagyon jártak egymás rendezvényeire, mert hát ezek csak hepajoznak, ottan szüreti bált csinálnak. Vannak fontosabb dolgok - mondtuk mi." (35.)

„Én abból, amit tapasztalatból tudok a konfliktusokat az osztály idegenség, az osztály megkülönböztetés szüli. Nálunk és a legtöbb helyi egyesületnél az a probléma, hogy nincs egy vezető réteg, az intelligencia nem áll szóba a paraszttal vagy a melóssal vagy az iparossal. (...) Az orvos, ügyvéd, egyetemi tanár ők össze jártak egymás közt kártyázni, tarokkozni, de a magyar házba nem jöttek be, a magyar tömegeknek nincs egy vezető rétege. Az AMOSZ-ba volt harminc vezetőségi tag, ahol talán hárman vagy négyen voltak értelmiségiek, mert a magyar intelligencia az nem ereszkedik le a melósokhoz. Ugyanakkor a melósoknál is van eset, hogy emiatt lehet, hogy idegenkedik a felső osztálytól. Sajnos egy ilyen osztály elidegenülés az itt is létezik." (39.)

„Csakhogy a magyarság, amikor ők ezt mondják, akkor ők mit értenek ez alatt? Mit jelent az, hogy magyarság ápolása? Ők valószínű, hogy a magyarság ápolását csak annyiban tekintik, hogy csinálnak palacsintát, ami nem hasonlít a palacsintára, aztán csinálnak töltött káposztát, ami köszönő viszonyban nincs a töltött káposztával, adnak valami rossz bort, s elhívnak valami szörnyű zenészt. Tehát ez nem magyarság ápolása, hanem ez üzlet. Tehát, hol van, hol van ez? Szóval én igazán ilyet nem nagyon látok. Ha van, akkor csak hangsúlyozom, hogy nagyon-nagyon kis közösségen belül van ez." (29.)[24]

[24] Az idézetet felhasználtuk a *7.4. alfejezet*ben is.

A társadalmi rétegződés szerinti elkülönülést tovább árnyalja a „felső tízezerhez" tartozó magyarok léte is, akik jelenlegi kutatásunk alapján gyakorlatilag „befoghatatlanok" voltak, állítólag saját magyar szervezetük sincsen, ám létükről többször szó esett:

„Volt itt olyan eset, hogy 40–50 ezer dollárt adtak az operaháznak egy évben, nekünk semmit. Tehát ez is egy szociológiai tény: hogyha olyan gazdag lesz valaki, akkor elzárja magát teljesen ettől a magyar társdalomtól. Na most a másik szociológiai probléma, én úgy látom, hogy a magyar társadalomban elég sok az értelmetlenség és az összeférhetetlenség. Tehát ez Magyarországon is megvan, itt is bizonyos feszültségeket okoz. Itt a klubban sikerült ettől megmenekülni nagyrészt. De vannak olyan klubok – és nem mutatok semmilyen irányba – ahol elég sokat veszekednek egymással nevetséges dolgokról. És irkálnak és minden. Szóval, ez úgy látom ez egy rossz magyar tulajdonság. De utána kibékülnek és minden jó egy darabig. Aztán megint újra." (41.)

Ha kellő általánosítással igaz az, hogy a társadalmi ranglétrán való felemelkedéssel, illetve az amerikai társadalomba való szakmai integrálódás mértékével csökken az esélye a magyar társadalmi életben való részvételnek, nem véletlen, hogy „fentről-lefelé" nézve a magyar szervezeti világban való részvétel bizonyos értelemben az amerikai társadalmi, szakmai életben való sikertelenség szinonimája is.

„Néha, amikor cinikus vagyok, akkor azt mondom, hogy, néha olyan emberekkel áll elő [a konfliktushelyzet], akik így az életükben meg a professzionális alapon nincsenek olyan helyzetben, hogy dönthessenek, határozatuk fontos legyen, és akkor itt élik ki magukat ilyen szervezetekben, és akkor [az válik fontos kérdéssé], milyen színű asztalterítő legyen. Szerintem ez sok esetben így van, de nem akarok általánosítani." (4.)

„Nem akarom, nem akarok általánosítani, de van egy ilyen jelenség, ami, ami áll abban, hogy, hogy is mondjam, aki magyarkodik, az gyakran kiéli a frusztrációit annak, hogy ő nem tud érvényesülni a szakmai életében. Ez egy nagyon gyakori jelenség. Tehát egyfajta kontraszelekciót jelent ez a magyar közeg. S ennek... ezzel magyarázható részben az is, hogy miért ilyen gyengék ezek a magyar egyesületek, hogy... hogy olyanok vonzódnak hozzá akik (...) tényleg ott élik ki a frusztrációikat. Amit a munkahelyen, az életben nem engednének meg maguknak, egymás közt ebben a zárt közösségben megengedik. És olyan, olyan személyes sértődések lesznek, aztán évtizedekig tartó viták ezekből a vihar a bilikből, hogy kétségbeejtő." (31.)

„A kontraszelekció abban rejlik, és abban nagyon káros, hogy ez a jelenség viszont elrettent nagyon sok más embert attól, hogy bármiféle közösségi életben részt vegyen. És ennek, részben ennek köszönhető, hogy a magyarok otthonokban magyarok. Tehát nem közösségben. Ahhoz képest, hogy hányan élnek itt, és hányan ragaszkodnak ahhoz, hogy ők magyarok, ahhoz képest nagyon-nagyon apró hányada vesz részt valamilyen szervezett magyar életben. (...) Talán egy-öt százalékuk." (31.)

2.2.1.2. Generációs konfliktusok

A generációs konfliktusoknak több formája is lehetséges: egyrészt léteznek az amerikai magyarság történetében klasszikusnak számító generációs konfliktusok, amelyek a különböző bevándorolt, emigráns rétegek között alakultak ki, másrészt pedig a nemzedéki ellentétek. Az előbbiek intenzitása mára ugyan csökkent, ám az emlékekben még mindig nagyon jelen vannak.

„Vannak mondjuk ilyen társadalmi viszályok még most is. Ez a régi rétegeződése a társadalomnak. Ugye ha nézel egy régi filmet, hogy „kegyelmes úr, nagyságos úr"... én ezeket még mind tudtam. Ez nálunk úgy volt, egyszer odamentem egy bácsihoz, jóval fiatalabbnak gondoltam, mint amilyen, és mondtam, hogy szervusz. Azt mondta, (...) ha te nem az XY gyereke lennél, akkor ezt nem fogadnám el. Ezek voltak ugye. Ezek az osztálykülönbségek voltak, talán néha még mutatkoznak most is itten." (15.)

„Egy másik érdekesség, hogy most is jönnek ki papok, például a Szent Imrében a pap mondta, hogy huszonegy éve van itt, ő Erdélyből jött, Háromszékről. A református egyháznál is egy fiatal pap van, a keletoldali reformátusoknál is egy fiatal van, de ezek csak egy bizonyos szolgálati időre jönnek, de aztán van, aki visszamegy, van, aki itt marad. Nehéz nekik, mert ők nem érzik, ezek az új bevándorlók [az itteni világot]. Hadd tegyem hozzá, hogy azt nem tudom biztosan, hogy az öreg amerikások milyen céllal jöttek ki, de azt hiszem, hogy a nagy gazdasági nyomorúság miatt, és akármilyen nehéz volt az élet, nem nagyon vágytak vissza. (...) A 45-ösök szerettek volna visszamenni, de nem tudtak visszamenni, úgyhogy hiába várták a fordulatot, a rendszerváltást, mert megöregedtek, nyugdíjba mentek, meghaltak. Na már most az 56-osok úgy jöttek el, hogy olyan volt ott a helyzet, hogy nagyon kevés volt, aki visszament, és még az is, nem érzi jól magát. A 70–80–90-es években kijöttek, azok mondom,

állandó összehasonlítással vannak itt Amerikában, ez se jó, az se jó, amaz se jó, jobb az úgynevezett otthon, azok visszamennének, de van, aki visszamegy, van, aki nem. Úgy vettem észre, hogy nagyon sokan átmenetinek tekintik ezt az életet." (21.)

A különböző emigrációs hullámok tagjai egyrészt gyakran értetlenül álltak a korábban érkezettek szervezeti világával szemben, ezért létrehozták a maguk szervezeti külön világát, majd pedig az utánuk érkezetteket gyakran gyanakodva, kétkedve fogadták. Nem mellékes az sem, hogy míg a dipik komoly egzisztenciális gondokkal küszködtek az USA-ban, hiszen egy második világháború utáni vesztes, Németországhoz hű, ezért ellenséges országból jöttek, addig az 56-sok hidegháborús kontextusban, az ellenségnek tartott szovjet birodalom ellen, szabadságukért harcoló forradalmároknak számítottak, ezért fogadtatásuk is kedvezőbb volt.

„[A korábban érkezettek és az 56-osok közötti feszültségek] egy eltagadhatatlan tény. És ez a házasságon belül is mondjuk egy szempont volt (...) a dipik, akik a háború után hagyták el Magyarország területét, és ide úgy a negyvenes évek végén, ötvenes évek elején érkeztek, és az ő életük jóval nehezebb volt, mint az 56-os emigráció élete egzisztencia szempontjából. Ugyanis egy vesztes hatalomnak, vesztes országnak, háborúban Amerikával csatározó országnak a gyermekeiként, illetve polgáraiként jöttek ide, és ennek következtében bizonyos szempontból másodrendű polgároknak számítottak, úgy hogy az ő megélhetésük sokkal nehezebb volt, az ő pályatalálásuk sokkal nehezebb volt. Amikor mi megérkeztünk, látták azt, hogy az 56-os emigrációnak a helyzete, és az ahogy őket fogadták Amerikában egész más volt, mint ahogy őket fogadták. Voltak bizonyos ellentétek, és egy idő után az intelligens ember fel kellett, hogy dolgozza valahogy, mind a két részről." (36.)

A saját bőrükön érzett, megtapasztalt, nagypolitika által is befolyásolt ellenmondásokat, minden igyekezet ellenére, sokan a dipis generációból nem tudták feldolgozni:

„Az ember megpróbálja megtalálni az embert az emigránsban, attól függetlenül, hogy mikor érkezett Amerikába. És voltak olyanok, akik egy életen át, ezt a sebet hordták magukkal, és evvel mentek a sírba." (36.)

Az emigrációs csoportok leszármazottainál, a mai másod-, harmadgenerációs magyaroknál ezek az ellentétek tompultak, és a generációs konfliktusok ma elsősorban a (mindegy milyen származású) fiatalok és (a mindegy melyik emigrációs hullámhoz kapcsolódó) idősebbek között tapasztalhatók.

„Érdekes, nem tudom, hogy ez a generáció kérdése-e, mert a csoporton belül a korunkbeliekkel könnyebben tudunk zöld ágra vergődni, és hogyha nem is értünk egyet, de meg van az, hogy ezt nem úgy látjuk jól, de megyünk tovább, s akkor mi még azon vitatkozunk. Viszont az idősebb generációval sokkal nehezebb." (4.)

A generációs konfliktusokon belül külön típusként értelmezhetjük az ún. régi és új magyarok közötti konfliktusokat. A mindenkori „új magyarok" rendszerint jövevénynek számítanak, akik természetesen nem ismerik, nem ismerhetik a helyi amerikai magyar világban való boldogulás minden csínját-bínját. A már le- és megtelepedett bevándorlók viszont nem minden esetben partnerek az újak ilyen értelemben vett integrálásában.

„Volt egy olyan, szó szerint idézek egy ilyen beszélgetést, amikor egy idős úriember azt mondta, hogy »Idefigyelj öcsi, én már itt négy-öt papot megértem, ötven éve itt vagyok, te még most jöttél, neked még tanulni kell az amerikai filinget. Jobb, ha egy kicsit visszafogod magad, és te nekem nem mondod meg, hogy én mit kell csináljak. Ez egy szabad ország, és itt azt csinálok, amit akarok!« Szépen megkértem, hogy ne a ruhatár kellős közepén dohányozzon, menjen ki esetleg. Próbáltam ráutalni, hogy szabadságának a korláta a másik ember szabadsága, hiszen háromszáz embernek a ruhája dohányfüsttel lesz tele, ők pedig szabadok azzal, hogy frissen vigyék haza, úgy ahogy letették a kabátját. A beszélgetés vége az lett, hogy azt mondtam: »Na idefigyeljen uram! Lehet, hogy fiatal vagyok, lehet, hogy kezdő, lehet, hogy most jöttem, de jegyezzen meg egy dolgot jól: lehet, hogy én leszek az utolsó magyar lelkész, aki magát magyarul el fogja temetni. És szeretnék annyi szépet beszélni, ami meg is történt ez évben!« Egy kicsit elgondolkodott, s a hátralevő öt évben nem mondom, hogy barátok, de jóban lettünk." (11.)

„Ez a legnagyobb probléma, ezzel fognak küzdeni [az új szervezetek], hogy helyszínt találjanak. És megvannak a helyszínek, mert ezek az öreg magyar amerikaiaknak megvan általában a temploma, megvan a közösségi háza, meg van a kis épülete, meg van a Magyar Háza, megvan a Kossuth Háza, Széchenyi Háza, mit tudom milye. Csak hát most (...) úgy kell csinálni, hogy ne érezzék, hogy tényleg átveszik a helyüket, hogy kitolják őket, hogy nincs már rájuk szükségük. Mert ezt érzem, hogy ezt érzik, hogy ez azt jelenti, hogy már nincs rájuk szükség." (46.)

2.2.1.3. Személyi kvalitásokhoz, személyeskedéshez kötött konfliktusok

Interjúalanyaink szerint a magyarok közötti konfliktusok egyik legmeghatározóbb tulajdonsága, hogy ezek a konfliktusok személyeskedésbe torkolltak. Magyarán, nem elvi vitákról van szó a legtöbb esetben, hanem egyének rögeszméinek kiéléséről, önmérséklet hiányáról, a másik félnek olyan személyes tulajdonságokkal való felruházásról, amelyektől végső soron meg kell fosztani. A magyar szervezeti világban mintha teljesen hiányozna egy kiegyensúlyozott vitakultúra, az ügyek kezelésének árnyalása, a mások és saját állításaim relativizálásának képessége.

„Majdnem mindig személyes alapon vannak [konfliktusok]. Tudod, X nem szereti Y-t. Megsértett tegnapelőtt. Különben majdnem mindenben egyetértünk egymással, szóval olyan nincs, hogy mit tudom én.....nincsenek olyan szélsőséges ellentétek közöttünk, mint van normális körülmények között. (...) Ez majdnem mindig egyéni, sajnos a múltban ez is egy eléggé szomorú tény volt, hogy nagyon sok viszálykodás volt, de nem azért, hogy ellentétes gondolkodásuk volt, hanem azért, mert egyénileg nem voltak eléggé diszciplináltak, hogy ezeken túlmenjenek. Hát mindegyikünk ember, néha elejt olyat, ami talán bánt valakit, de hát nem szabad annyira lenyelni." (15.)

„Az, hogy a magyarok szeretnek civakodni, az nem közhely számomra, hanem sajnos ténykérdés. Az a pártoskodás és ököl- meg élethalálharc, ami Magyarországon folyik, azért mondjuk nem mondható itt el. De nem véletlenül említettem azt, hogy az apáktól és a nagyapáktól látott magyarországi, vagyis hazai konfliktuskezelés azért az itt is van. Vagy annak a hiánya, az itt is megtapasztalható. Azért, hogyha mondjuk két más nációbeli férfi, hogyha beszélget, és nem feltétlenül látnak mindenben ugyanúgy, mégsem válik egy vita, vagy mondjuk nézeteltérés személyeskedéssé. Ez viszont megfigyelhető bármelyik magyar szervezetben, vagy bármelyik magyar közösségben: ha nem úgy gondolkozol, mint én, akkor ez már rögtön egy ilyen személyeskedéssé megy át. Ez... Ez... Ez egy tragédia! Szóval másként nem lehet mondani, ez nem olyan közhely, hogy az ember úgy emleget, hanem sajnos egy mindennapi tapasztalat, mindennapi gyakorlat." (16.)

„Hát a magyar az egy nagyon tüzes nép, és ez személyes dolog. Ugye hát a szervezetek emberekből állnak, és ebben a pillanatban ugye ezek a harcocskák, mert sokszor ezek nem többek, mint harcocskák, személyes kérdések, ezek vannak igen, és pártoskodások, és ha te itt, akkor én ott nem, és szóval egy kicsit ilyen

dedók. (...) És olyan óvodás, hogy jól van kisfiam, te is megkapod a kis lapátot később. Tehát ez létezik, ez így van." (25.)

„Amikor ide kijöttem, akkor meg voltam győződve, hogy itt is az van, hogy vannak 56-os anyaországi gyülekezetek, és vannak, mit tudom én, erdélyi gyülekezetek, amihez esetleg hozzácsatolódnak a Kárpátaljáról jöttek. Itt ilyen konfliktus nincs. Személyek közötti konfliktusok vannak, generációs konfliktusok is vannak. Az 56-osok azok jóval régebb vannak itt, legtöbbje jó anyagi körülmények között. (...) Ez jelentett is egy olyan kis lekezelést a későbbiekkel szemben, a másik az, hogy mi mindent jobban tudunk, a később jöttek...tehát ilyen típusú konfliktusok vannak. Vannak sajnos csoportok közötti konfliktusok is, ezek rendszerint személyi konfliktusokra vezethetők vissza, különböző csoportoknak a vezetői. Ez magától értetődik, mert egy olyan személy válik egy csoportnak a vezetőjévé, amely aktívan, meg dinamikusan, meg rendszerint van egy elképzelése, egy erős akarata, az ilyen emberek nagyon könnyen sodródnak egymással és problémák vannak." (37.)

A generációs megalapozottságú és személyeskedésre épülő konfliktusok is erősíthetik egymást. Az idősebb generáció személyeskedésével szemben a fiatalok kétféle stratégiát alkalmazhatnak: ha kellőképpen elkötelezett a szervezeti világban való részvételre, igyekszik túltenni magát ezen, és saját szervezeti világában kerüli az ilyen megrögzöttségeket, vagy – és ez a gyakrabban látható eset – a fiatalok elvonulnak, nem akarnak részt venni a szervezeti életben.

„Nagyon hosszú beszélgetések vannak, ötvenhét éves vagyok, a negyven éves generáció, akik mind az én kezem alatt nőttek föl, azokkal rendszeresen összeveszek, hogy valami magyar szervezetbe lépjél be, és csinálj valamit. Én nem akarok, mondják, ottan csak veszekednek, ottan csak hülyeség megy. (...) Így ki fognak halni a szervezetek, és főleg azért, mert nem engedik labdába rúgni a fiatalokat. (...) Ez egy kicsit olyan, mint a házasság, vagy nem kommunikálunk, vagy túl sokat kommunikálunk. Nincs középút. És [ezért] ki fognak halni [a szervezetek]." (44.)

Ez már felveti egyrészt a jelenlegi szervezeti keretek megváltozását, a hagyományos szervezetek kiüresedésének folyamatát, illetve a fiatalok szervezeti életbe való integrálását, mobilizálhatóságának kérdését.

A helyi szervezetekhez kapcsolódó konfliktusok kapcsán érdemes megemlíteni a területi jellegű (városhoz vagy államhoz kapcsolódó) ellentéteket is.

Konfliktuspotenciált e téren a washingtoni nagykövetséghez és a New York-i főkonzulátushoz kapcsolódóan érzékeltünk. Interjúkból kiderült, a két magyar képviselet (akkori vezetői) közötti rivalizáció eredményeképpen a két város egy-két magyar szervezete is konfliktusba került.

„Annak idején (...) a nagykövet és a New York-i főkonzul között volt egy bizonyos nem azt mondom vetélkedés, de egy kis feszültség. És amint mi bejelentettük, hogy megcsináljuk ezt a kis fórumot, és megmarad a szervezetünk, egy nappal előtte megszervezték New Yorkban is egy hasonló eseményt és megalakult az a szervezet. Horváth Gábornak[25] nagyon jó médiakapcsolatai vannak, (...) fölkarolta azt, és ezért New York és Washington között volt egy ilyen pici kis ellentét, de én egyébként jóban vagyok velük." (46.)

A beszélgetésekből továbbá az is kiderült, hogy a konfliktusok léte nem „egyenletesen" oszlik meg az amerikai magyar világokban. Ahhoz, hogy konfliktusok alakuljanak ki, logikus módon szükséges egy szervezeti „kritikus tömeg" (szám) elérése: több szervezet, több szervezeti hagyomány szükséges, ahhoz, hogy ténylegesen konfliktusról lehessen beszélni. A kritikus tömeg elérésén kívül, és a feltételezetten létező „magyar virtus" mellett továbbá lényegesek a helyi szervezeti, akár jogi hagyományok is. Kaliforniában például a „jog szeretete" az állandó pereskedésben nyilvánul meg, és ennek magyar személyek, szervezetek között is mondhatni nagy hagyománya van.

„Itt én, amikor idejöttem, - ezt senki nem hinné el, hogyha csak úgy mondanám, és én se hinném el, hogyha valaki más mondaná, hogy átment rajta -, amikor idejöttem, akkor egy féléven belül engem bepereltek. Itt az egyházból, akik a régi lelkészre haragudtak, és itt egy régi-régi, még a 70-es évekre visszamenő per volt, és amikor a lelkész nyugdíjba ment, akkor az a per átszállt rám, mert én nem voltam hajlandó azoknak az embereknek a kedvébe járni, hogy a lelkészt én minősítsem le, tehát forduljak ellene. És én azt mondtam, hogy emberek, hát én nem ezért jöttem ide, én békességet akarok, szeretetet munkálok, és ne nézzük a múltat, hogy kinek milyen problémája volt a volt lelkésszel, hanem jöjjenek, és segítsenek nekem. És ők ezt nem fogadták el, és különböző okokat kitalálva, hogy én adót csaltam, meg minden, minden emberileg elképzelhetetlen dolgokat összehoztak rám, meg az akkori vezetőségre. Tehát nemcsak engem, tizenöt embert pereltek." (27.)

[25] Dr. Horváth Gábor New York-i főkonzul 2002–2007 között.

Interjúinkból továbbá az is kiderült, hogy a helyi világokban területileg nem egyformán jellemző a konfliktusok léte, vagy legalábbis annak érzékelése.

„Egyébként érdekes módon kiderült számunkra, hogy New Brunswick egy kicsit kivétel is ilyen szempontból a nagyobb szigetek helyzetéhez [képest]. Clevelandben rettenetes konfliktusokról hallottunk, ott az északi oldalon és déli oldalon nem is beszélnek egymással." (35.)

A helyi konfliktusok természetét, gyakoriságát összevetve az országos szervezetek esetében tapasztalt konfliktusokkal, megállapíthatjuk, hogy a magyar helyi világokban nagyon gyakran találunk ennek ellenkezőjére, a szervezeti együttműködésre pozitív példákat. Ez felveti a kérdést is, miszerint helyi szinten mintha jobban együtt tudnának működni a szervezetek és a nagy konfliktusok csak a virtuális országos szinten léteznek? Ezúttal itt e költőinek látszó kérdésre talán nem lehet választ adni, ám az megállapítható, hogy míg a csúcsszervezetek esetében – vélhetően a nagyobb politikai tét miatt - szinte kizárólag csak konfliktusról számoltak be interjúalanyaink, addig a helyi világokban a konfliktusok és együttműködések mintha kiegyenlítenék egymást. A magyarok közötti helyi összefogásra rengeteg mintázatot találunk a múltban és ma is egyaránt.

„A régi amerikások nagyon nagy részben segítettek minket. Pusztán ennek a bizonyos osztálykülönbségnek néha mondjuk volt olyan megnyilvánítása, hogy mit keresnek itt ezek az urak? Ne fogadjuk be! De a zöme nem reagált erre. Ugyanúgy az ötvenhatosok nekünk már kicsit furcsa emberek voltak. De annak ellenére, a magyarság az túlszárnyalta vagy hazudtolta ezt a bizonyos érzést, és mi is segítettünk rajtuk. Úgyhogy már ugye ők már kicsit mások voltak a felfogásaikban. Úgyhogy ez természetes volt. De a magyar összetartás felülszárnyalta ezt. Megvolt az emberben a gondolat, hogy nem egészen olyan mint mi vagyunk, de nem volt semmi különösebb súrlódás vagy valami ilyen. Nem mondhatnám, hogy bántalom érte volna az embert, úgyhogy elég jó volt a közreműködés. A szellemi szintje a dipi társadalomnak persze sokkal magasabb volt az öreg amerikások zöménél, úgyhogy nehezen tudtuk egymást megérteni. De attól függetlenül ők nagyon segítettek minket. Minket is olyan néni hozott ki, aki 200 embernek aláírta az assurance[26]-ot, hogy van nála lakás és állás. Holott senkit nem kellett hogy ellásson, de valaki kellett, hogy adjon egy assurance-ot, és

[26] Assurance: a menekültek befogadására vonatkozó jótállás.

ezek adtak százával. Nagyon kedvesek voltak. Sok esetben hozzájárultak, hogy az ő üzemeikben kapjon munkát az újonnan jött ember, szóval nagyon jól bántak velünk az öreg amerikások. Ez az osztálykülönbség megvolt és a társadalmi intézményeken belül az elkülönülés nagyon hamar bekövetkezett. Mi nem csatlakoztunk öreg amerikás egyesületekhez, mi fölállítottuk a sajátjainkat." (15.)

„Most még nem vagyunk azon a fokon, és nem tudom, hogy talán leszünk-e, hogy mi hívjunk meg előadókat, vagy művészeket a mi költségünkön, vagy a mi gondozásunkban jönnének ki valaki. De eddig még mindig volt olyan, aki ilyen, vagy olyan célból erre jön és erre jár. Ugye a másik ilyen intézmény a Magyar Barátok Körének a nyári tábora, az Itt-Ott, ahova már évek óta több magyarországi vendéget fogadnak és látnak. Azokból mi is többször kaptunk, és mi ezt jól össze tudjuk szervezni időben." (20.)

„Igenis föl kell tudni áldozni bizonyos büszkeségeket, van szükség a büszkeségre, de nem biztos, hogy az a célja a helyes magatartásnak. Egy Magyar Házon belül igen is büszkének kell tartani, fönn kell tartani a fejünket, de kell tudni fejet hajtani magasabb rendű feladatok előtt. (...) Most itt vagyunk tizenegy szervezet, találjunk egy közös nevezőt, mindennek kettő a szorzója, találjuk meg, és csináljunk egy nagyot. Tehát ez a magyarság problémája, és ez aztán a világ minden porciójának, idegenbe szakadt porciójának a problémája. Ő, ragaszkodik azokhoz a konvenciókhoz, ragaszkodik azokhoz a formulákhoz, amiket maga-magának állított fel, és nem hajlandó alávetni magát egy adott esetben magasabb rendű kötelezettségnek. És mi alávetjük magunkat. (...) Mi úgy ítéljük meg, hogy azt a fajta szervezési formát magasabb rendűnek tartjuk a többiekénél, és építsük együtt a piramis elve alapján. Nem könnyű, de ezért jó." (26.)

„Egy ilyen együttműködés van. A klub az kiadja a termét, hogyha a cserkészeknek kell a terem. Akkor a cserkészek a tánccsoportnak szintén kiadják a termüket, hogy táncolhassanak. Szóval ilyen együttműködés. Az én benyomásom, amikor én Clevelandból ideköltöztem,(...), hogy majdnem, hogy szorosabb volt a magyarság itt, mert talán, mivel kisebb és kevesebb rendezvény van, és nincs az a nagy választék a rendezvényekből, az emberek azok inkább összejöttek itt." (30.)

„Életem egyik nagy élménye, hogy aránylag kevés ember nagyon sok mindent el tud érni, hogy ha az akarata közös, és hogy ha az energiáját nem az egymás közötti küzdelemmel fecséreli el. És ebben a csoportban ez sikerült. Tényleg, itt nincs küszködés, itt nincs acsarkodás, itt mindenki jó akarattal vesz részt. Mikor kívülről jönnek hozzánk látogatók, akkor meghökkennek, hogy mi emberként

beszélünk egymással, és barátként beszélünk egymással, és nincs ilyen, ilyen másodlagos helyezkedés. Szóval óriási, óriási számomra az élmény, hogy nagyon sok mindent el tud érni egy kis csoport, hogy ha meg van az iránya, és meg van a munka ösztöne." (36.)

A helyi konfliktusok okait könnyű az említett típusokból levezetni. A helyi szervezeti világban az egyik leggyakrabban tapasztalt nézeteltérés az együttműködések, egyeztetések hiányának tudható be. Ennek következtében a szervezetek közötti konfliktus a rendezvények egymásra szervezésében, illetve a valamilyen szervezet nevében tett ígéretek be nem tartásában érhető tetten. Mint alább kiderül, azonban e logisztikai gond hátterében más típusú konfliktusok is húzódnak, és valójában – újra – az autentikus magyarságfelfogásról, az amerikai társadalomhoz való viszonyulásról van szó, szervezeti szinten pedig az etnikai zártság vagy nyitottság kérdéséről. Íme egy példa két érintett fél véleményével:

„Hát az övéké is egy magyar szervezet. [A mi szervezetünk] minden évben október 23-án megtartja ezt a megemlékezést. (...) Hogy aztán, ez hogy olvadhatott volna ebbe a másikok által szervezett dologba? Végül is az lett, abban egyeztünk meg, hogy ők csinálják az övét és mi a mienket. Én nem voltam hajlandó a színhelyet elvinni a templomból, nem voltam hajlandó többek között, hogy angolul beszéljünk, mert mi állandóan magyarul beszélünk. A magyar kisiskolások szavaltak a megemlékezésen, óriási sikerük volt a cserkészeknek, mert minden évben a mamák, a papák, a nagymamák, a nagypapák nem akarnak angolul beszélni, mert magyarul akarnak beszélni." (18.)

„Nekünk igazán az volt a célunk, hogy mi verhetjük a mellünket, mint magyarok, de úgy volt, hogy a [másik szervezet] a pincében akarta tartani a magyar programot, és így egy kis nézeteltérés volt a kettőnk között. És az volt, hogy nekünk nem az a fontos, hogy mi magyarok emlékezzünk ötvenhatról. Fontos, igen, de a legfontosabb az, hogy ne csak mi verjük a mellünket, hanem mutassuk ki az egész világnak, sőt amerikaiaknak, hogy magyarok vagyunk, emlékezzünk 56-ra, és milyen fontos a szabadság. És ez volt nekünk a legfontosabb dolog és azért, azért csináltuk ezt a nagy programot, és, ahogy mondtam 170 000 dollár jött össze." (19.)

A különböző konfliktustípusok valójában elméleti szinten léteznek, csak analitikus szándékkal különítettük el őket. A valóságban (és ezt néhány fenti idézet is hatásosan alátámasztja) ezek a konfliktusok nem külön típusokként, hanem gyakran egyszerre jelentkeznek, illetve egyik erősíti a másikat.

Mivel az egyházak meghatározó szerepet töltenek be egy-egy helyi magyar világ életében, ezért a konfliktusok sajátos terepei éppen a templomok (ezekre tanulmányunk későbbi részeiben visszatérünk). Ugyanakkor a különböző szervezetek és a sajtó viszonya is gyakran konfliktusokkal terhelt. Míg az egyház/templom jobbára a helyi szervezeti világhoz kapcsolódik, az utóbbiban gyakran érintettek országos szervezetek is, hiszen közleményeik és az erre való akár szerkesztőségi, vagy akár más reagálások is, itt jelennek meg. Jellegzetes példa a New York-i *Amerikai Magyar Népszava/Szabadság*, amelynek megítélésében[27] a generációs és személyes kvalitásokhoz kötött két konfliktus típus legalább három szinten jelentkezik: 1. a jelenlegi főszerkesztője magyarországi, tehát frissen jött, aki nem ismeri az amerikai magyarok sajátos gondjait; 2. hangvétele gyakran elüt az „átlagosnak" mondható, jobbára a magyarországi jobboldal retorikájára rímelő amerikai magyar közbeszédtől; 3. stílusa gyakran konfrontatív, ami már önmagában is konfliktusgerjesztő lehetne:

„New Yorkban ez az egyház meg az is (...) szidják egymást, és ez a szerencsétlen újságszerkesztő is, aki most Magyarországról jött, és átvette az Amerikai Magyar Népszavát, ahelyett, hogy a konfliktus-feloldó mozzanatokat keresné, uszítja az embereket. Rettenetes, rettenetes. Láttam a tévében is. Hát úgy meg voltam lepve! Kihez jár ez az ember? Hol, kivel tart kapcsolatot? Ilyeneket mondani, ráadásul egy újságszerkesztőnek, aki végül is magyaroknak szerkeszti az újságot (...) az már egész egyszerűen nem igaz. Nem 'amerikai magyar nép szava', ez nem fórum, ez az ő szava." (35.)

A társadalmi alapú, illetve a generációs konfliktusokhoz például hozzácsatolhatnánk még egy ún. ízlésvilággal kapcsolatos konfliktustípust is. E konfliktusforma mondhatni logikusan következik az említett kettőből, hiszen az ízlés generációs csoportokhoz és társadalmi háttérhez egyaránt kapcsolódik. Korábban már említettük a „hely szelleme" nevű kulturális determinációt, ami valamilyen módon homogénné akarja tenni az egyes helyi magyar világokban mozgó egyének ízlésvilágát is. Ám aki nem akarja elfogadni ezt az ízlésvilágot, kénytelen olyan fórumot létrehozni vagy keresni, ahol szellemi igényeit kielégítheti. Nem véletlen, hogy az egyik ilyen jellegű konfliktus az elit és populáris kultúra megítélése körül alakul ki. A hagyományosnak tekinthető helyi magyar társadalmi élet szinte kötelező kellékei a népzene,

27 A sajtó működéséről, illetve e sajtóorgánum megítéléséről részletesebben szó lesz még *A sajtóval, médiával kapcsolatos tematizációk c. 6. alfejezet*ben.

a néptánc, az operett, vagy a komolyzene. E kulturális entitások között valójában komoly harc zajlik az autentikusság érdekében. Mivel ezek a kulturális eszközök a helyi társadalmi életben való részvevők számára a magyarság valamilyen kifejeződései, kérdés, hogy a különböző ízlésvilágokhoz tartozó csoportok melyiket tekintik legitimnek és autentikusnak. Az ízlésvilág körüli kérdések viszont nemcsak az említett, jobbára a zenéhez kapcsolódóan relevánsak, hanem az irodalmi kánon, a történelmi, politikai személyiségek megítélése, sőt a magyarnak tartott ételek kapcsán is.

Az ízléskultúrák relativizálódása nem diaszpóra-, illetve nem emigráns közegekben is fontos jelenség, ám az amerikai magyar helyi világokban e jelenségnek szervezeti, intézményesülési hatása van. Az ízlés fölötti autoritás igénye szervezetek megsemmisüléséhez, vagy létrejöttéhez, illetve a konfliktusok állandó továbbéléséhez vezet.[28]

2.2.2. Az utánpótlás és a létező szervezeti keretek fenntarthatóságának kérdése

Az amerikai magyar szervezetek fenntarthatóságának vizsgálatakor a külső és belső feltételeket szükséges számba venni. A külső feltételek a szervezet társadalmi környezetére utalnak, a belső feltételek pedig a rendelkezésre álló tagok motivációjának erősítésére. A külső feltételeket egyrészt a szervezeti rekrutációval, másrészt pedig az Amerikába szakadt magyarok mondhatni hagyományosan túlbuzgó szervezeti alapítási szándékával lehet összefüggésbe hozni.

„A gyermekeknek egy klubjuk van, a gyermekklub, és ezzel el van intézve, tehát ez megfelel a valóságnak. Mikor négy német találkozik, akkor egy klubot alapítanak, mikor négy magyar találkozik, akkor négy klubot alapít, itt a tragédia. És aztán minden klubnak megvan a maga elve vagy izéje, és ez mind a mezőnyben szét van húzva. Mert a stratégia azt mondja, hogy a mezőnynek egybe kell, hogy maradjon, nem szabad széthúzva legyen, mert az ellenség mindenhol be tud törni. Ezt mondja a stratégia. De a magyarok szét vannak húzva klubokra. Szóval annyiféle klub van, hogy én sem igazodok már ki rajta. Ezek egy tragédia." (10.)

Tekintve, hogy a (Kárpát-medencei) magyarok Amerikába vándorlása egyre csökkenőbb tendenciát mutat, e vonatkozásban szembe kell nézni azzal,

28 Az ízléskulturák fontosságáról részletesebben lásd még a nemzeti identitás keretében tárgyalt, magyarság-képekre vonatkozó alfejezetet. *(8.1.3. alfejezet)*

hogy a szervezetek potenciális rekrutációs bázisa folyamatosan csökken. Ez óhatatlanul bizonyos szervezetek eltűnéséhez, illetve a jelenlegiek funkciójának folyamatos átalakulásához fog vezetni. Ennek jelei már a jelenben is látszanak: a korábbi emigrációs hullámokhoz kapcsolódó szervezetek egy része már eltűnt, illetve funkciótlanná vált, aminek következtében helyenként az egyházak (templomok) szerepe bővült ki.

„Ez az MHBK, ez az, aminek a lapja ugye a Hadak Útja az van, de hát ott is már ugye alig vagyunk. Hát ugye én benne vagyok az MHBK-ban, (...) de az utolsó két és fél három évben nagygyűlésünk se volt. Hát egyszerűen nincs, semmit nem tudnak csinálni. Hát nézd meg ki van! (...) Ezek mind kilencven körül vannak ugye, és hát egyszerűen nincs. Nagyon nagy, szép nagy csoport volt, de hát ezek mind kihaltak." (17.)

Minél inkább csak papíron, formálisan léteznek a szervezetek, annál inkább nagyobb a valószínűsége, hogy tudatos stratégiával a (tapasztalataink szerint főként protestáns, elsősorban református) egyházak megerősödjenek. És az egyházak sok esetben élnek is ezzel a lehetőséggel, mert tevékenységük diaszpóra közegben már korábban is sok esetben inkább kulturális centrumhoz hasonlított, mint kelet-közép-európai értelemben vett, csak hitre koncentráló Isten házához. Ráadásul a református egyházak komoly missziós tevékenységet is folytatnak, ezért fennmaradásuk a körülményekhez képest biztosítottabbnak is tűnik. Igaz, az egyház kulturális szerepvállalása bizonyos értelemben öngerjesztő folyamatként értelmezhető: az egyháznak szüksége van az adományokra, hiszen azokból él meg. Ezért, ha a hétvégi istentiszteleten kevesen vannak, havonta valamilyen eseményt kell szervezniük. Ahogy egyik alanyunk mondta: „minden hazafias ünnepről" megemlékezünk. Ez belesodorja az egyházat a magyar közösségi élet állandó szervezésébe, egyfajta folyamatos „magyarkodásba", ezért egyre több olyan eseményt kell szerveznie, amelyre nemcsak eljönnek minél nagyobb számba, hanem ami igazi magyar jellegű is.

Az egyházakon és a cserkészeten kívüli szervezeti világ fennmaradásának belső feltételei a helyi magyar világokban létező „humán erőforrás" kiaknázására utalhat. Az interjúk tapasztalata alapján a ma létező helyi szervezetek működtetése valójában azon múlik, van-e egy „kemény mag", illetve megtalálhatók-e a megfelelő személyek. Egy helyi magyar szervezeti világ ugyanis csak akkor marad fenn, ha a létező szervezetek képesek egy-két személyt helyzetbe hozni, illetve ha a szervezeten belül tudatosan „lemenedzselik" a generációváltást, vagy akkor, ha ez a helyi világ lehetővé teszi az újabb,

fiatalabb generációk szervezeti intézményesülését (és, tegyük hozzá, ha ez az új szervezet nem válik a helyi konfliktusok martalékává).

„A helyzet az, hogy (...) a magyar szervezeteknek a működése és a működési módja és a túlélése attól függ, hogy van- e egy személy, aki hajlandó anyagi áldozatokat is hozni és időt és energiát a szervezésre. Legtöbbször egy-két ilyen ember akad egy klubban. Vagy esetleg három. A többiek majdnem mind passzívek. Mindent elfogad, hogy ez lesz, az lesz, de tulajdonképpen a munka nagy része és anyagi áldozatokkal járó része is egy vagy két személyre vonatkozik. Akik tudnak szervezni. Tehát ez nagyon fontos. Ők a vezetők és hajlandók anyagilag is áldozni a klubra. Tehát mondjuk a számok, az adakozás nem egészen mutatja meg, hogy mi a valóság. Azok, akik áldoznak, akik vezetik a klubot, minden költséget magukra vállalnak, és az időt és az energiát." (41.)

„Tavaly volt egy szünet, mert nem tetszett nekik, hogy miért nem az ő szervezetük rendezi, miért mi? Ők ugyanis csak a helyszínt adják. (...) Akkor azt mondtam, hogy jó, akkor nem. És akkor az elmúlt évben alig volt esemény. És most kezdenek rájönni, hogy tényleg, akkor nincs semmi, ha én nem csinálom, mi nem csináljuk, akkor nincs semmi. Ők is próbáltak néhány eseményt szervezni, és kiküldték a levelet ötven embernek, de ebből negyven már nem is vezet sötétben, úgyhogy nem is sikerült nekik." (46.)

Az utánpótlás kinevelése, illetve megtalálása azonban komoly akadályokba ütközik. Főleg azért, mert a szervezetekben önkéntes munkát kell végezni. Itt nem csak arról van szó, hogy nincs meg a megfelelő ember, hanem arról is, hogy olyan ember szükséges, aki nemcsak képes egy szervezetben aktív részt vállalni, hanem már a karrierépítésén is túl van. Azt is mondhatnánk egyfajta strukturális hatás is érvényesül a szervezeti vezetők rétegében, hiszen a karrierépítésen túli személyek rendszerint a közép- és idősebb generációkból kerülhetnek ki. Ugyanakkor, ha kevesen vannak, akik hajlandók is részt vállalni a szervezet vezetésében, és ugyanakkor alkalmasok is erre, az magával hordozza az amatőrizmus veszélyét.

„Annak semmi értelme nincs, hogy valakinek egy pozíciót adunk, amit ő nem tud ellátni, vagy nem akar ellátni. Úgyhogy ez mondjuk az önkéntes intézményeknek egy különös vetülete, hogy itt, hogy úgy mondjam nehéz összeszedni olyanokat, akik képesek is, és hajlandóak is csinálni dolgokat. Sok van, aki képes lenne, de nem hajlandó, és fordítva. Nem sok, aki hajlandó, de van, aki hajlandó, de nem tudunk vele mit kezdeni. Úgyhogy itt ez tulajdonképpen egy ilyen intézménynek,

mint amilyen a miénk, vagy akármilyen másik organizáció, mindig nehezebb és nehezebb a létkörülménye, hogy fogyunk. Fogyunk és mindig kevesebb és kevesebb az aki, akit rá tud venni a jóérzése, a lelkiismerete, hogy egy önkéntes munkával a magyar ügyben lényeges időt töltsön." (20.)

Több helyen azt is tapasztaltuk egyébként, hogy a fiatalok önjáró módon is intézményesülnek. Noha létrehozzák saját intézményeiket, ezek rendszerint egyfunkciósak: filmklub, táncház. A fiatalok szervezetei azonban nem tekinthetők önálló intézményeknek, hiszen létrehozóik, működtetőik mondhatni családi szálakon „örökölték" ezt a képességüket és készségüket is. A családi, rokoni szálak fontossága az intézményesülésben magában hordozza a zárványszerű működés lehetőségét, ám éppen mivel másod, harmadgenerációs fiatalokról van szó, ezt a kockázatot ellensúlyozza az a tény, hogy ezek a fiatalok az amerikai és magyar identitás valamilyen sajátos keverékét hordozzák: amerikai szocializációjuk következtében egyféleképpen „átlag" amerikai életet is élnek, ezért a teljes zárványosodás elvi szinten kizárt.

Ez alól a családi „örökség" részének tekinthető szervezetalapítási mód alól kivételnek számítanak a főleg a nyolcvanas, kilencvenes években kivándorolt fiatalabb generációhoz tartozó, részben nagyobb egyetemekhez kötődő személyek által létrehozott intézmények. A tapasztalat azonban azt mutatja, hogy ezeknek a viszonylag friss intézményeknek is valamilyen módon viszonyulniuk kell a már létező, helyi szervezeti keretekhez, ellenkező esetben sorozatos támadásoknak vagy mellőzöttségnek lesznek kitéve.

A fiatalok helyzetbe hozásának nehézsége kettős akadályba ütközik: egyrészt a még úgy-ahogy működő szervezeti keretek nem tudnak kellőképpen vonzók lenni a fiatalabb generációnak, másrészt pedig azok a fiatalabb csoportok, akik részt vennének, úgy érzik, az idősebbek nem akarják átadni helyüket:

„Ez egy másik túl nagy gondja az emigrációnak: az utánpótlás, utánpótlás, utánpótlás. Nincs utánpótlás. A cserkészetben van, de az csak önmagán belül. Mikor arra biztatjuk ezeket a cserkészvezetőinket, gyerekeinket, meg másokat, hogy járjatok el arra a gyűlésre, amelyik eldönti, hogy ki legyen a következő október 23-i ünnepély ünnepi szónoka, [azt mondják], hát ott csak folyton csak veszekednek. Járjatok el, mert öt év múlva tiétek lesz az a szervezet. Kezdjetek már beleszólni. Vonakodnak, nem találják a módját, nem az ő stílusuk." (35.)

„Lehet, hogy néhányan megöregedtek, inaktívakká váltak. Sajnos azt tapasztalom, hogy nehezen adják át, tehát ez a nemzedékváltás itt Amerikában nehezen történik meg. Tehát nagyon nehezen adjak át a stafétabotot. Vannak kivételek és tisztelet a kivétel, vannak, akik felkarolják a fiatalokat és a fiatal szervezeteket. De mi nyitottunk vagyunk minden szervezet felé, tehát mi elmentünk a gyűléseikre, ha meghívtak, beszéltünk magunkról, bemutattuk magunkat. De valahol mindig ott volt ez a fajta pici irigység, ez, hogy akkor mégsem." (46.)

2.2.3. Internet szerepe a közösségépítésben

A magyar szervezeti világ fenntartásának kulcskérdése az utánpótlás biztosítása és a fiatalok bevonása szervezetekbe. Interjúink alapján azonban kirajzolódott egy másik kitörési pont is, és ez pedig az internet elterjedése. Az internetes virtuális közösségek természetesen nem tudják pótolni a társadalmi klubok, magyar házak „szemtől-szembeni" világát, ám olyan potenciált rejtenek, ami a posztemigrációs diaszpórában élő magyarok újfajta szerveződését teszi lehetővé. Ennek többek között azért is nagy jelentősége van, mert néhány szigetszerű helyet leszámítva, az amerikai magyarok európai szemmel nézve nagy kiterjedésű helyeken, egymástól nagy távolságokra laknak. Ez gyakran nem csak a mindennapi, hanem például a templomok által felajánlott heti és havi programok keretében történő kapcsolattartást is nehézkessé teszi. Az internet adta lehetőségek átszabják ezeket a fizikai korlátokat, és részben új típusú közösségépítésre, részben pedig a létező szervezetek rekrutációs bázisának növelésére is szolgálhatnak.

A későbbiekben látni fogjuk, hogy az internet hatására a médiatermelési- és fogyasztási szokások is átalakulnak: miközben egyre könnyebbé válik sajtótermékeket előállítani, egyre csökken a nyomtatásban megjelenő lapok példányszáma. Az internet adta lehetőségek ellenére, azonban a sajtó továbbra is lokalitásba ágyazottan működik.

Az internet kissé ellentmondásos módon szintén a helyi közösségeket erősíti, és nem az általában vett „amerikai magyarság" mint olyan, közösségélményét. A különböző levelezőlisták rendszerint egy földrajzilag körülhatárolt térhez tartozó magyarok fórumává válik, és nem a transzlokalitás médiumává. Ez a gyakorlat természetesen helyi szinteken mobilizálható erővé válhat, ám a sok szempontból töredezett etnikus identitás regenerálódását nem serkenti.

3. Az egyházi szervezetek (helyi gyülekezetek, templomok) szerepe

Interjúalanyaink mondhatni egyöntetű véleménye alapján az amerikai magyarok etnikai közösségként való megmaradásának és/vagy fennmaradásának záloga az egyház[29] és a cserkészet működése. Amíg e kétfajta szervezet működik, addig talán a magyar közösségek is fennmaradnak. Az egyházak közül tapasztalataink szerint leginkább a református egyház szerepe emelkedik ki, ám lokálisan a katolikus, illetve a baptista egyház is betölt, illetve betölthet közösségi szervező szerepet. Igaz, a katolikus egyház jóval „internacionalistább", mint a református, ezért gyakran az egyházi hierarchia helyi konstellációja határozza meg, hogy magyar „ügyeket" felvállal-e avagy sem (magyarán az illetékes püspök vagy bíboros kinevez-e magyarul is prédikálni tudó papot avagy sem?). A baptista egyház közösségszervező ereje érthető módon, eleve adott, ám esetükben a magyar közösségi élettel szembeni nyitottság hiányát szokták alanyaink leggyakrabban felhozni kritikaként.

Az alábbiakban áttekintjük, hogy a három leggyakrabban említett egyház kapcsán – interjúink alapján – milyen problémák merültek fel, végül pedig az egyházi viszonyokra is kitérünk.

3.1. Református egyházak

A református egyházakkal kapcsolatos vélemények összegzése előtt kénytelenek vagyunk egy kis történelmi kitérőt tenni. A 19. század végén alakult református gyülekezetek részben a német eredetű *Reformed Church*-höz kapcsolódtak, amely később az amerikanizációt is képviselte. A magyar reformátusságon belül azonban fokozatosan erősödött a függetlenség igénye, illetve a magyarországi református egyházhoz való viszony, ám ennek kiteljesedését éppen egzisztenciális okok hátráltatták, ugyanis a lelkészek a Reformed Church-től kapták kiszámítható fizetésüket. A helyzetet tovább bonyolította, hogy a skót eredetű, kálvinista Amerikai Presbyteriánus Egyház is alapított – konfliktusoktól egyáltalán nem mentes módon – magyar egyházközségeket.[30] Jelenleg két nagyobb református felekezet tömöríti magába a magyar református egyházközségeket: a független, nem az amerikai egyházkerülethez tartozó Amerikai Magyar Református Egyház (*Hungarian Reformed Church in America*)., illetve az amerikai Krisztus Egyesült Egyházához *(United Church of Christ)* tartozó autonóm Kálvin Egyházkerület (*Calvin Synod*). Ezeken kívül találunk több magyar hátterű presbiteriánus egyházi közösséget is.[31]

Kutatásunk időpontjában mintegy 50–60 gyülekezetről számoltak be,[32] amelyek körülbelül egyenlő arányban oszlanak meg a független református egyház (Amerikai Magyar Református Egyház) és a Kálvin Egyházkerület között. Érdekes azonban, az a tény, hogy pontosan hány református magyar gyülekezet van az Egyesült Államokban, nem derül ki egyértelműen az elmésélésekből.[33] Az alábbi elmésélést vagy számszaki inkonzisztenciával jellemezhetnénk (ha ugyanis összeadjuk a számokat a függetlenek esetében, többet találunk, mint harminc), vagy mondhatni egyfajta „regionális tudatról" árulkodik, hiszen a kanadai gyülekezetek is említésre kerülnek:

> „Jelenleg harminc gyülekezet tartozik hozzánk, és hát van vagy másik harminc, akik az amerikai csoporthoz tartoznak.(...) Ez a harminc gyülekezet úgy oszlik meg, hogy a nagy többségük – 17 vagy 18 gyülekezet –, keleten van, legalább vagy hat gyülekezet középen, – tehát ez a Detroit és Toronto, mert Kanadában is vannak –, és 11 gyülekezet pedig itt nyugaton, aminek eddig én voltam az esperese. [Ha egyesülünk] az hatvanat fog kitenni, és ők is körülbelül ugyanilyen arányban oszlanak meg, [azaz] nagyobb részben szintén a keleti parton vannak az ő gyülekezeteik is."

Egy másik – szintén lelkésszel készített – interjúban az előbbinél kevesebb gyülekezetről számolnak be:

> „Szóval, hogy is mondjam? Amikor annak idején megalakult, akkor 50–50 gyülekezet tartozott ide-oda, most már, ha a kettő összefogna, már nem lenne ennyi. Tehát remélem érthető, hogy miről beszélek."

[29] Az egyházak emigrációs közegben betöltött szerepének történeti gyökereit, a katolikus és református magyar egyházak kialakításának történetét lásd: Várdy i.m. 275–305.

[30] A református egyháztestek alapításáról és konfliktusairól rövid áttekintést ad Várdy: i.m. 295–299.

[31] Lásd még a 2007-es III. Európai Ökumenikus Nagygyűlés honlapját: http://eea3.reformatus.hu/?p=p_20, illetve Nagy – Papp i.m. 63–64 o.

[32] Mint említettük, az interjúk készítése előtt alanyainknak anonimitást ígértünk, ezért az interjúk számától itt-ott eltekintünk. Itt a hitelesség kedvéért azonban fontos megemlíteni, hogy e részben olyan személyek szöveg részleteit használjuk fel, akiknek közelről is van rálátásuk az egyház életére.

[33] Az Amerikai Magyar Református Egyesület honlapja (www.hrfa.org) szerint 62 magyar református gyülekezet működik, ebből vélhetően 34 tartozik az Amerikai Magyar Református Egyházkerülethez, ugyanis a www.calvinsynod.org honlap 28 magyar (Kálvin Egyházkerülethez tartozó) gyülekezetről számol be.

A két egyház egyesítésének kérdése állítólag évtizedek óta napirenden van az amerikai magyar református gyülekezetek körében. Ám ennek sikere, a tényleges egyesülés megvalósítása azonban eltérő megítélés alá esik: noha az érintettek kifejezték az egyesülés melletti reményüket, helyenként pedig elköteleződésüket is, mégis az ezzel kapcsolatos szkepszis a dominánsabb vélemény. Az egyesülés kudarcát vázoló vélemények szerint az egyes egyházakon belüli pozíciók megszerzése és megőrzése fontosabb, mintsem az ezekről való lemondás a közös cél érdekében. Egy másik érvelés szerint az egyesülés a már említett szociális okokból sem lehetséges, hiszen az amerikaival egyesült Kálvin Egyházkerület református gyülekezetei papjainak fizetését, nyugdíját az amerikai reformátusok állják, és ez jóval kiszámíthatóbb állapot, mint egy kis (amúgy fogyatkozó magyar) közösség eltartottjának lenni:

„(...) Egyesíteni a két egyháztestet, a Kálvin Szinódot, a Kálvin Egyházkerületet, és a függetleneket, akik mi vagyunk, Amerikai Magyar Református Egyház - ez egy óriási nagy dolog. Mi készek vagyunk rá, tehát mi hajlandók vagyunk arra, hogy valamit föladjunk, ami a saját csoportunknak, tehát a független egyháznak a törvényeiből, vagy alkotmányából, vagy az elveiből. Nem a hitelvekből, mert ugyanazok a hitelveink, mint a másik csoporté, csak annyi különbséggel, hogy ők amerikaiakhoz tartoznak, amerikai püspökeik vannak, illetve vezetőik. Ez csak rajtuk múlik, és csak pénzvetülete van a dolognak, mert az amerikai felsőbb egyház nagyon jó nyugdíjat biztosít a magyar lelkészeknek. És hogyha ezt ők feladnák, akkor ezt ők nem szívesen tennék meg, és ők meg is mondták ezt: tehát a nehézsége az, hogy a mi nyájunk vezetősége egy olyan meggyőző erővel kell feléjük fordulnunk, hogy nekik kedvük legyen azt mondani, hogy megyünk hozzátok."

„Mindenképpen üdvözölném, és mindenképpen örülnék neki [az egyesülésnek]. Erről van szó, hát körülbelül már két évtizede. (...) Amíg gyakorlatilag azt látjuk, hogy úgy a Kálvin Egyházkerületben, mint a Független Magyar Református Egyházban sorozatosan szűnnek meg gyülekezetek, és nem történik semmi, talán azért, mert így itt is van egy püspök, ott is van egy püspök, meg itt is van egy püspök-helyettes, ott is van egy püspök-helyettes, és ez már négy pozíció, négy cím. Sajnos vannak olyan lelkész kollégák, akiknek az élete, az életműve nem teljes anélkül, hogy a püspöki címet magának mondhassák. (...) Tehát mondom: én ezt a magam részéről üdvözölném, de én ezt már elkésettnek is tartom valamennyire, (...) de ez egyébként az ötleten soha nem lépett túl. (...) Itt látom az egésznek a buktatóját, hogy megint csak beszélünk, beszélünk, beszélünk."

„Két táborba tömörülnek. Ennek is egzisztenciális oka van, mert a [Kálvin Egyházkerületbe] tömörülő egyesületekben több juttatást kapnak, és szervezeti előnyt élveznek nyugdíj meg egészségbiztosítás terén. Ez egy nagyobb szervezet, tehát ott több támogatást tudnak kapni." (49.)

Ha a két egyháztest egyesülése csak pénzkérdés, akkor pragmatikus szempontból rögtön adódik, hogy ezt valahogy kezelni kell(ene). Javaslat szinten megfogalmazódott, hogy talán létre kellene hozni egy közös nyugdíjintézetet, amely biztonságot nyújtana a Kálvin Egyházkerület papjainak is:

„És csak pénzen múlik, újra mondom, és egy nyugdíjintézetet, egy közös nyugdíjintézetet hozunk létre, amelyikből olyan lehetőséget, nyugdíjlehetőséget biztosítunk annak a csoport lelkészeinek is, hogy ne érezzék, hogy kárt szenvednek, azáltal, hogy hozzánk jönnek. Nahát ez lesz a nehéz ..."

Függetlenül az egyesülés sikerétől azonban a magyar református gyülekezetek valójában helyi szinteken komoly szervezőerőt képviselnek. Az egyház szerepe ugyanis diaszpóra közegben még inkább felértékelődik és nem csak a lelki vigasz nyújtása terén, hanem a magyar jellegű társadalmi élet fenntartása és működtetése területén is. Csakhogy ezeket a funkciókat a magyar származásúak demográfiai csökkenése és asszimilációja körülményei mellett akkor tudja kellőképpen ellátni, ha szórványmissziót is végez:

„Belmissziói szolgálat külmissziói körülmények között, illetve külmissziói szolgálat belmissziói körülmények között - bármelyiket alkalmazhatjuk rá, mert utazni kell, menni kell, megkeresni az embereket, idegen emberekkel beszélni, és főleg olyanokkal, akik amióta itt vannak, talán még templomban sem voltak, de lehet, hogy vágynának egy lelki megújulásra, vagy egy kis nyugalomra, egy imádságra, amit addig nem kaptak meg." (27.)

E missziót persze nem könnyű betölteni, hiszen itt is érvényesül az „Amerika – nagy ország" effektus, azaz az óriási fizikai távolságok közepette nagyon nehéz a konkrét, szemtől szembeni fizikai kapcsolattartás.

„Énnekem (...) itt Amerikában egy egészen más jellegű volt, mint otthon Magyarországon. (...) Otthon egy nyugodt, kiegyensúlyozott élet volt, úgynevezett igazi lelkészként kellett megélnem az én szolgálatomat, és végezni a szolgálatomat, mint egy olyan lelkész, akinek mondjuk így, hogy helybe visznek mindent, mert ott van az úgynevezett "neighbourhood church." Tehát

a szomszédságból, a faluból érkező emberek ugye azok alkotják a gyülekezetet; itt pedig ez olyan, mintha misszionárus lenne az ember. Énnekem egy óriási nagy területem volt még akkor rögtön az elején: San Diegótól Palm Springs, San Bernardino, Riverside, és ugye azok az emberek, akik [idejárnak], azoknak a nagy része (...) 40–50 mérföldről jönnek ide hozzánk. Tehát ez kelet-nyugat irányban, ez körülbelül 120 mérföld. Ez egy óriási nagy terület, amit az én gyülekezetemben végzendő szolgálat átfog - már területileg, földrajzilag."

A missziós tevékenység mellett figyelembe kell venni azt is, az egyházak Amerikában másképpen működnek, mint az anyaországban, vagy a Kárpát-medencei területeken. Az egyház sokkal inkább szolgáltat is, így a lelkész nem csak szolgálja a nyáját, hanem szolgáltatója is. A „helyi"[34] református közösség számára ezért állandóan vonzó programokat kell kínálni, olyan tevékenységeket kell ellátni, amelyek nem egyszer a szoros értelemben vett hitéleten is túlmutatnak. Ennek részeként, illetve az említett nagy távolságok miatt az egyházi, templomi együttlétnek például szerves része a közös étkezés is, hiszen azok a hívők, akik több órás utat tesznek meg egy Istentisztelet érdekében, igénylik is ezt. Mindez azt is jelenti, hogy a lelkészi munka funkciója átalakul, a jó, azaz sikeres lelkész gyakran kulturális menedzseri szerepbe is kényszerül.

A lelkészi munkából adódó programkínálat kialakítása során különböző szervezési stratégiákat is be lehet azonosítani. Az egyik stratégia a nemzeti azonosságtudat erősítésére helyezi a hangsúlyt. E logikában a cél az, hogy minél több magyar jellegű programot kell szervezni, minél több ünnepet meg kell tartani. Ez végső soron önmagát gerjesztő folyamat is: a református egyháznak szüksége van az adományokra, hiszen azokból él meg, a hétvégi istentiszteleten azonban viszonylag kevesen vannak, ezért havonta valamilyen eseményt muszáj szervezni. Ez, mint korábban is jeleztük, együtt jár a templom közösségben betöltött vezető szerepével, amely ugyanakkor sűrű magyar jellegű programkínálatot feltételez.

„A mi egyházunk igazság szerint az egyedüli, ahol minden hazafias ünnepünkről megemlékezünk. Tehát itt minden hónapban van valami rendezvény, a többi egyháznál nem tudom, hogy miért nem teszik ezt: én úgy éreztem, amikor idekerültem, idejöttem, hogy nekünk az emigrációban nemcsak... tehát mint emigrációs egyháznak nemcsak az a feladatunk, hogy a lelki szükségletet kielégítsük, hanem biztosítanunk kell azt a közösségi igényt is, amire vágynak az emberek.

[34] Az idézőjel használata a már említett nagy távolságok miatt is indokolt.

Hogyha messze laknak egymástól, akkor ide eljöhetnek, és beszélgethetnek egymással, hogy régóta látták egymást, hogy vagy, megkérdezik egymástól, hogy alakult az életed sora, hogy van a családod, gyerekek, régóta láttuk egymást stb. (...) Azonkívül biztosítjuk a kulturális szükségleteket is: ápoljuk a hagyományainkat, a kultúránkat, a magyar nyelvünket. Csak magyarul beszélünk, az istentiszteleteink magyarul folynak, tehát én úgy érzem, itt ezen a helyen, mintha Magyarországon lennék, mert többet beszélek magyarul, mint angolul." (27.)

Egy másik gyülekezetvezetési stratégia igazi menedzseri szemléletről árulkodik. E logikát szervezetirányítási partnerközpontúság jellemzi, azaz a lelkész arra törekszik, hogy híveinek igényeit valamilyen módon feltérképezze, illetve majd ezen igényekre szervezeti választ is adjon:

„Itt arról van szó, nem azért működtetünk egy templomot, vagy egy szervezetet, merthogy van, és hogy legyen. Ennek nincs igazából értelme, habár sok helyen így vannak az egyszemélyes szervezetek, hogy legyen, de valójában nincs semmi mögötte. Hanem a lényege az, hogy az ember a szükségeket követi, hogy mire lenne szükség, és hogy lehet ezeket a szükségeket betölteni. És ezek mind ilyen, ilyen dolgokkal telnek meg, hogyha az ember meglátja mi a szükség, akkor próbálja a legjobban és a legmegfelelőbben valamiként összeegyeztetni és ismertetni a megoldást a szükséggel." (24.)

Ha a gyülekezet vezetője felismerte a tagok, avagy a potenciális tagok közösségi igényeit, akkor elkezdheti szervezni is a megfelelően adaptált programokat. Így lehet része a gyülekezeti életnek a többfunkciós terem, a gender-jelleget, vagy éppen a generációs sajátosságokat figyelembe vevő program, mint például a sakknapok szervezése férfiak számára, illetve a fiatal anyákat megcélzó programok, vagy akár egy közös kirándulás, piknik is. Azt is mondhatnánk, bizonyos értelemben az etnikailag semleges, vagy kevéssé túlterhelt tevékenységek is hozzájárulnak a közösség kohéziójának megteremtéséhez és megerősödéséhez.[35]

„A Kossuth terem valójában nem étterem, hanem ez egy terem, amit több mindenre lehet használni, és ez nagyon fontos, mert étteremnek is használjuk, tehát

[35] Ez a jelenség a vasárnapi iskolák esetében is érvényes: ha az iskola pedagógiai koncepciójában számol a társadalmi integráció kihívásaival, nagyobb valószínűséggel lehet sikeres, mintha a magyar nyelvet, magyarságot csak önmagában tételezi. Lásd kötetünkben Némethi Szilvia írását.

amikor például olyan rendezvényünk van [átrendezzük],(…) mint a mostani jótékonysági koncert is, amikor lesz, a klasszikus koncert ugye le fog járni itt. És akkor van egy gálaebéd, amikor aztán valahol meg kell állni, és fogyasztani valamit. Na ilyen alkalmakra nagyon fontos, de mindenféle szempontból nagyon fontos, tehát nincsen alkalom, hogy ne legyünk itt, és ne legyen kihasználva [a terem].

Most sakknap van, egy évben egyszer tartunk sakknapot, és egyszer sakkversenyt. Vannak, akik ugye szeretnek sakkozni. Az ötlet az onnan jött, mikor idejöttem, hogy általában a nők voltak azok, akiket jobban el lehetett érni, és akkor mi az, ami a férfiaknak fontos lenne? És akkor jött az ötletem, hogy hát tartsunk sakknapot." (24.)

„A cserkészek, meg a magyar iskola, meg szavalatok [vannak], tulajdonképpen az istentisztelet után egy másik ünnepségsorozat is van, ahová el szokott menni 60, 80, 100 ember. Utána természetesen rögtön már utána Karácsony, Új Év. (…) Tehát a januári hónap az amikor egy kicsit olyan lazább a dolog, és a júliusi hónap, amikor a legnagyobb része a társaságnak különböző helyen szabadságol, vagy visszamennek az anyaországba. (…) Minden más hónapban van legalább egy nagyobb rendezvényünk. A két legnagyobb rendezvény, amit tartunk, az a két piknik. A piknikeket azt úgy képzeljétek el, hogy van itt egy nagyon szép park, és annak az egyik részét kibéreli az egyház. Azt meghirdetjük, és körülbelül 1400 címre kimegy a hirdetés, hogy lesz a református piknik, ami abból áll, hogy az asszonyok már egy jó héttel előtte nekiállnak főzni, és akkor ott nemcsak egy gulyásleves, hanem négy-öt fogásos különböző ebédet [készítenek] 300–400–500 ember számára." (37.)

„Mindig az a jó, amikor ki van alakítva egy olyan jó gyülekezeti légkör, ahol az emberek jól érzik magukat, s akarnak oda menni. Természetesen rengeteg dolgot szervezünk, például nyáron mindig szervezünk egy kirándulást. És mindig valahova máshová megyünk, (…) a gyülekezeti tagok, szülők, egyaránt megyünk, és akkor van, aki foglalkozzon a gyerekekkel, a szülők pedig különböző foglalkozást, focizástól akármit el lehet képzelni, attól kezdve minden. Amikor együtt vannak az emberek, és erre is van egy nagy igény, mert legalább van két-három olyan nap, ezt olyankor is szoktuk, amikor a július 4-e van, tehát egy nagy ünnep, akkor van az a három nap, és arra a három napra elmegyünk sátorozni. És akkor ez azt jelenti, hogy az emberek együtt vannak, közel kerülnek, tehát valahogy kiszakítódnak ebből az izoláltságból. (…) Tehát filmektől, kirándulásoktól elkezdve próbálunk szervezni minden olyat, ami nem csak az idősebb generációnak szól." (24.)

Az egyház funkcióváltozása tehát a lelkészt is új kihívások elé állítja. Ez annál is inkább élesebbé válik, hogy a lelkészek zöme Magyarországról vagy Erdélyből származik. A gyülekezet életében azonban a lelkész mindenképpen „jövevénynek" számít, akit gyakran azzal vádolnak, hogy nem ismeri a helyi, szórvány feltételek közötti működés sajátosságait. És ugyanakkor kérdés az is, a lelkész otthoni képzése milyen mértékben készítette fel a diaszpórában való működésre. Erdélyből származó alanyaink szerint egyáltalán nem, mert a hazai református egyház még egyáltalán nem állt át a korábban már jelzett szolgáltatói jellegű működésre, illetve azért sem, mert az erdélyi és nyugati református egyházak között valójában óriási kulturális szakadék van, hiszen az otthoniak nem értik az amerikai magyar embert, életet:

„Nagyon egyenesen fogok fogalmazni: ahhoz hogy ez [a funkcióváltás] bekövetkezhessen, ahhoz a papok le kéne vegyék a palástot a vállukról, és el kellene azt felejteni, hogy én vagyok a NAGY TISZTELETŰ, az összes nagy betűvel. Igazából ember kéne maradni és közelebb a néphez, mert ez az egyik, ami otthon nagyon jellegzetesség. Igaz, hogy el is várják tőlük, hogy ők a nagy tiszteletű emberek. Itt nincs, itt ez nincs. Megadják a tiszteletet, az vitán kívül, tehát engem se tegeznek le úgy egyből, a fiatalok azok igen, az más tál tészta, de nem az a státus van, hogy most itt jaj istenem, most hajbókolunk, vagy földre vetjük magunkat. Ez az egyik dolog. A másik dolog, hogy kéne (…) az otthoni püspökségekbe egy olyan előregondolás, hogy ezeknek az embereknek, akik nyugaton vannak, a tapasztalatait valamilyen formában gyümölcsöztetni. Már csak olyan szempontból is, hogy ők is egy csomó kapcsolatot tartanak a különböző nyugati gyülekezetekkel, és akkora kulturális és gondolkodásbeli különbségek vannak, olyan baklövések, hogy [az itteniek] éppen csak nevetnek rajta. De tulajdonképpen, aki nem tudja és nem érti, hogy mi folyik itt, normális hogy elköveti azt a hibát. De erre nem igazán látok hajlandóságot, legalábbis az erdélyi egyházban."

„Hát a kolozsvári is, meg a budapesti [képzés] sem tudja, szóval nincs honnan tudják, hogy mire van itt szükség, és hogyan kell működnie. Egyszerűen az amerikai magyar embert sem értik meg, tehát akkor hogyan értsék meg azt, hogy hogyan él az amerikai magyar ember. Egészen más, tehát ez nem azt jelenti, hogy nincsenek közös jellemvonások az itteni magyar és az ottani magyar, vagy akármelyik más területen lévő magyar között, de vannak különbségek. (…). Úgyhogy természetesen nincs senki azokon a teológiákon, akik tudnának arról, hogy körülbelül milyen lelkipásztorra van szükség itt, és hogyan készítsék fel őket."

Interjúink alapján megállapíthatjuk, hogy az Amerikába került lelkészek viszonylag könnyen veszik az akadályokat, amelynek legfőbb oka az, hogy az új helyzetbe került személyek valójában nyitottak az újra, földrajzi és társadalmi értelemben is mobilisak, többnyelvűek (vagy azzá váltak).[36] Ez egyáltalán nem jelenti azt, hogy nincsenek kivételek, illetve, hogy ne léteznének konfliktusok. Sőt, az egyházi konfliktusok valójában a legláthatóbb konfliktusok, hiszen az egyház/templom az a hely, ahol a különböző társadalmi háttérrel rendelkező személyek, illetve a gyakran „idegennek", máshonnan érkezőnek számító lelkész találkoznak, és közösen igyekeznek ügyeiket intézni.

A közösség szempontjából nézve nem mindig tűnik egyszerű feladatnak a megfelelő lelkész megtalálása. Az esetleges „alkalmazás feltételei" között kiemelt szerepe van az angol nyelv megfelelő szintű ismeretének, illetve a helyi sajátosságok ismeretének, avagy megismerésére való törekvésének. Ez azért is fontos, mert a lelkészt nem csak szűken értelmezett szakmai felkészültségért, hanem emberileg is el kell fogadnia a közösségnek:

„Egy nagyváradi, nagyon kellemes, nagyon helyes lelkésszel próbálkoztak először, de az a lelkész nem, különösen a felesége nem érezte jól magát Amerikában. Úgyhogy körülbelül egy évet töltöttek itt, és aztán állandó lelkész keresés volt, ami nem egy könnyű dolog, hogy kétnyelvű lelkészt [találjanak]. (12.)

„Nagyon tehetséges ember, fantasztikus bibliaismerete van, egy kicsit gyenge [viszont] az emberismerete, (...) azt hiszem mások szerint is. Tényleg nem igyekezett. Úgy látszik [számára] nem szükséges az emberekkel való kapcsolat. Például évekkel ezelőtt, HÁROM ÉVE VAN ITT, meghívták a cserkészek egy regős előadásukra, a HARMINCÉVES ÉVFORDULÓJUKAT ünnepelték a regősök. Nem jelent meg, [pedig] többfele meghívták, és nem jelent meg. Úgyhogy, szóval ez egy hiány nála." (12.)

Az utóbbi idézet általunk tett kiemelései alapján fontos megfigyelni, hogy az elmesélésben implicit módon hogyan jelenik meg a jövevényi státusra való utalás: a mi „regőseink" már harminc éve működnek, ő (a lelkész) pedig csak 3 éve van itt, és ráadásul ez a „jövevény" nem is akar megismerkedni a mi értékes hagyományainkkal – gondolhatta mindezt az interjúalany, és minden

36 Egy erdélyi református püspök-helyettessel folytatott magánbeszélgetésben e témával kapcsolatban tömören ennyi hangzott el: „A fiatal végzősök közül a legjobbak mennek el Nyugatra szolgálni."

bizonnyal e véleményével nincs egyedül a helyi társadalomban. Van, aki ezt egyértelműebben is megfogalmazza:

„Most is jönnek ki papok, például az egyik mondta, hogy huszonegy éve van itt, ő Erdélyből jött, Háromszékről. A református egyháznál is egy fiatal pap van, a [másiknál] is egy fiatal van, de ezek csak egy bizonyos szolgálati időre jönnek. De aztán van, aki visszamegy, van, aki itt marad. Nehéz nekik, mert ők nem érzik, ezek az új bevándorlók, hogy az öreg amerikások milyen céllal jöttek ki." (21.)

Ezt a távolságtartást maga a szóban forgó lelkész is érzékeli, tudja, és idegenségére vonatkozó helyzetét így kommentálta:

„Ezt sokszor hozzám vágták, hogy reverenda, te nem itt nőttél fel, te ehhez a dolgokhoz nem értesz, az itteni törvényeket nem is igazán ismered... Próbáltak néhány békát lenyomni a torkomon, különösképpen éppen azért, hogy nem egy személyben hozok döntéseket, vagy vagyok képes döntéseket hozni. (...) Voltak kemény pillanatok, ha úgy tetszik, nem személyeskedést értek ez alatt, hanem azt, döntse el végre a gyülekezet, hogy embereknek akarunk tetszeni, vagy Istennek? Szóval, hogy a zsebünket akarjuk megtömni, vagy ugyancsak Isten tiszteletét akarjuk szolgálni?"

Az emberi tulajdonságokra vonatkozó elvárás ugyanakkor felveti a református szórványegyházak egyik legsarkalatosabb kérdését is, nevezetesen azt, hogy a templomnak milyen mértékben kell a református identitást ápolnia, illetve milyen mértékben kell a magyar társadalmi élet (szervezeti és akár pénzügyi) megerősítésére fókuszálnia, valamint e két célkitűzés erősíti-e avagy gyengíti egymást? A kérdésre adható válaszok a társadalmi nyitottság és egyfajta vallási zártság felvállalásának mértékétől függenek. Válaszadóink között mindkét végletet megtalálhatjuk:

„Egy ilyen kulturális programot is biztosít az egyház, ugyanis ezzel azt hiszem, már a nyugati egyházaknak jó része rájött, hogy ha csak a vallásos életre koncentrál, akkor nem igazán megy a magyarok között. Az emberek azért jönnek ide, mert találkoznak, beszélgetnek, ez egy ilyen kapcsolattartás." (35.)

„Ha bemegy vasárnap délben a templomba, és megkérdezi egy ott ülőtől, hogy mitől más ő egy baptista, egy lutheránus, egy római katolikus testvértől, (...) sokaknak fogalmuk sem volna erről. De arról sem volt például fogalmuk nagyon sokaknak, és még a mai napig sincs sajnos, hogy mik azok az értékek, amelyek

mentén annak idején [szerveződtünk]. Sokat beszélünk mindig a gyászévtizedről, a XVII. századnak egy bizonyos szakaszáról, a gályarabságra ítélt prédikátorokról és egyebekről. De nem igazán vannak tisztában, hogy ugye mostan Bocskai István fejedelem halálának négyszázadik évfordulóján, hogy kik voltak azok az erdélyi reformátusfejedelmek, akik a világon, a világ történelmében ugye először lehetővé tették a szabad vallásgyakorlatot minden felekezeti keresztény számára. Tehát a vallási türelmet, amely nem csak szavakban létezik, mint a Habsburg abszolutizmusnak egy puhány változata idején, hanem valóságosan. Tehát, hogy ez például, a reformátusságnak köszönhető. A kollégium megalapítása, az hogy magyar nyelven kézbe adni a Bibliát, (...) a tanításokról meg nem is beszélve. (...) Ezekről igazán fogalmuk nincsen." (16.)

De mekkora is az egyház tagsága, illetve hogyan lehetne jellemezni őket?

A tagság jellemzésére egységes válaszokat nem lehet adni, ám egy-két helyi sajátosságot érdemes felvillantani: Clevelandben például a fiatalok hiányáról számoltak be, míg Los Angeles környékén éppen a fiatalok sikeres megszólításáról szóltak interjúalanyaink.

„Ez idáig a fiatalokat nem igazán engedték oda a kormányrúdhoz, ha úgy tetszik, hogy ehhez ti nem értetek, vagy valahogy így. Ennek a következménye az, hogy az én generációm, tehát a harmincas, negyvenes éveikben járók, a már itt született nemzedék gyakorlatilag nincsen jelen. És nyilvánvaló, hogy akkor az ő gyermekeik sem lesznek jelen, és ha ők sem lesznek jelen, akkor csak idő kérdése, hogy ez a gyülekezet mikor szűnik meg."

„Minden jó eredményt az úrnak tulajdonítunk, szóval ez az első mindig, viszont tudatosan, arra építünk, és tudjuk, hogy a jövő a fiatalokban van."

Társadalmi összetétel szempontjából sem lehet egységes képet rajzolni. A véleményekből azonban az derül ki, hogy noha heterogén az istentiszteletet látogatók tagsága, az igazán módosak – akárcsak a laikus magyar társadalmi szervezetek esetében is – mintha távol maradnának, vélhetően nagyobb mértékű társadalmi integráltságuk vagy asszimilációjuk következtében:

„[A tagság] inkább alsóközép és közép: érdekes módon az egyházaktól valahogy távol tartják magukat a módosabb emberek. (...) A főkonzul tapasztalata is ugyanez, hogy a magyarságnak az életébe a módosabb emberek, és nemcsak

a módosabb, tehát nemcsak a jól szituált emberek, hanem az értelmiségi osztály rétege sem kapcsolódik bele, ez nagyon érdekes. [Pedig] mi mindenkit megpróbálunk megszólítani. Jobban asszimilálódtak, lehetséges, hogy a munkájuk által jobban bekerültek amerikai környezetbe, és ott jobban kialakítottak baráti kapcsolatokat amerikaiakkal, vagy más nemzetiségűekkel, és ezáltal egy kicsit elhatárolják magukat a magyarságtól, (...) holott ugyanúgy szükségünk lenne ezekre az emberekre is." (27.)

Ám a látogatók összetétele is gyülekezetenként változik, egy másik helyen például nem panaszkodtak a módosabb avagy értelmiségi réteg hiányáról:

„Annyit elmondhatok, hogy mindenféle kategória van. A mérnöktől, a szólóstól elkezdve a hétköznapi munkásig, alkalmi munkásig mindenféle van. Az egyik leghíresebb lézer szemorvos idetartozik, akkor van fogorvos, pszichológus, űrfelszereléseket készítő mérnök" (24.)

Érdemes összevetni e véleményeket a fennebb említett gyülekezetműködtetési stratégiákkal is. Megállapíthatjuk, hogy ott ahol a gyülekezet működése a nemzeti ünnepek tartását helyezi előtérbe, ott jellemzőbb az értelmiségi távolmaradás, ahol pedig a szervezeti partnerközpontúság érvényesül, mintha a felsőbb társadalmi osztályokhoz tartozó személyeket is be tudnák vonni. Ebben kétségtelen a lelkésznek nagy szerepe van, aki nem csupán tudatos stratégiával törekszik mindenki bevonására, hanem kommunikációját is ehhez igazítja:

„Szólni kell ahhoz az emberhez is, akinek más az intellektuális, más a kulturális időzónás háttere, és mégis egy közös nyelvet [kell] használni. Ez nagyon nehéz. Általában mindig abban nyilvánul meg, hogy az ember többszintesen beszél. Ugyanannak a dolognak van egy értelme, amit megértett mindenki, és van egy másik értelme. Tehát két szinten folyik a kommunikáció. És persze ez soha nem könnyű, de erre kell igyekezni, mert ez az egyetlen egy módja, hogy lelkileg is és intellektuálisan is, tehát az emberek úgy érzik, hogy valamit kaptak, mert ha nem, akkor miért jönnének ide." (27.)

A gyülekezeti tagok nemi arányának tekintetében meglehetősen egységes kép rajzolódik ki: mindenhol a nők nagyobb, mintegy 60 százalékos arányáról számoltak be. A nők a presbitériumokban is egyre nagyobb arányban vannak jelen, illetve helyenként nem elhanyagolható a lelkész feleségének

szerepe sem. Egyik válaszadónk ezt megindokolva a nők lelki dolgokra való nagyobb érzékenységét említi, ám inkább arról van szó, hogy az események körüli tényleges kétkezi munkában, mint a főzés és takarítás valójában a nők vesznek részt. (Tegyük hozzá: szociológiai értelemben azonban a nők magasabb aránya az egyház társadalmi presztízsének csökkenéséről is árulkodik):

„A nők aktívabbak, érdekes módon én ahová elmentem, ott mindenütt a nők voltak aktívabbak a közösségben, úgy Seattleben, Denverben, Ontarioban, Honoluluban, mind a négy egyháznál a főgondnoka a presbitériumnak nő. Például nagyobb százalék arányban vannak presbiterek a vezetőségben Seattleben, Honoluluban, most már itt is, (...), San Diegoban is. Tehát aktivizálódnak. Egy kicsit úgy jellemezném, hogy a férfi lelke az nem annyira hajlamos a lelki dolgoknak az elfogadására: a nők jobban érzékenyebbek a lelki dolgokra, és a férfiak ezért talán kicsit úgy távol maradnak tőle, és a nők ezáltal kapcsolódnak be aktívabban. Itt is, ugye nőegylet van, a nőegylet főz, a nőegylet díszít, takarít, az anyagi, gazdasági életét intézi tulajdonképpen az egyháznak. (...) Igenis többen vannak a nők valamivel, tehát százalékarányban valamivel többen, mondjuk legyen 60 és 40 az arány a nők javára." (27.)

Érdekes azonban a fiatalabb nős lelkészek esete, akik nem minden esetben számíthatnak a papfeleség klasszikusnak mondható támogatására, ugyanis a feleség is szakmai karriert épít. Ez szintén hozzájárul a már említett lelkészi munka funkcióváltozásának átértékeléséhez és megértéséhez. Lelkésznek lenni gyakorlatilag egy munka, egy munkahely, amit hivatásszerűen végezhetnek. Ám Amerikában az sem meglepő, ha a helyi református közösség nem elég erős, hogy hét közben az Erdélyből érkezett és angolul sem igazán tudó lelkész akár kétkezi munkásként is keresi kenyerét:

„Én mindig magyarok között dolgoztam, utána templomba jöttem, most lengyelek között dolgozom, egy nagyon jó üzem, a világ minden részére látom, visznek árut. (...) Mutogatok nekik, megértetem magam, ők sem tudnak [angolul]. Itt olyan nagy számban van lengyel közösség, hogy nem tanulnak meg soha, (...) Időm [angol nyelv-] iskolába menni nem volt, mert éjfélig dolgoztunk, kilenckor kezdtünk, kilenckor végeztünk, mire hazamentem már 11 óra [volt]."

A nők részvételi arányán kívül az egyházak működését még két tényező vonatkozásában mondhatjuk hasonlónak: a fizikai távolságoknak a látogatottságra való közvetlen hatása tekintetében, illetve a generációs és más konfliktusok mondhatni állandósult jelenléte vonatkozásában.

Bizonyos értelemben azt is mondhatnánk, hogy a gyülekezetek működési módját nagy mértékben a fizikai távolságok nagysága határozza meg. Az egyes eseményeken, istentiszteleteken való részvételt a távolságok befolyásolják: templomba szinte kizárólag autóval érkeznek, ami feltételezi a parkoló meglétét is. Egy magyar templom, melynek nincs parkolója minden bizonnyal nem tud Amerikában sikeresen működni. Az istentiszteleten kívüli tevékenységek, mint például a közös étkezés, szintén a távolságnak köszönheti létét: a messziről érkezőket, a 2–3 órát oda és ugyanannyit visszautazó híveket, részvevőket, köztük a gyerekeket is, etetni kell. A távolságok strukturálják az időbeosztást is, az istentiszteletek kezdő időpontját például szintén a távolság befolyásolja, hiszen figyelembe véve az utazásra fordított idő nagyságát, korai időpontban nem lenne célszerű semmilyen eseményt szervezni.

„A mi egyházunk tagjai messze vannak, 30–40 mérföldre és azért vagyunk ilyen kevesen a templomban általában. 30–40 mérföldről nem fognak beutazni minden vasárnap ide a templomba." (10.)

„Elég nagy távolságok vannak. Például akinek ide kell jönni Ontárióból, vagy nekünk mikor oda kell menni, két és fél órát kell vezetni. Úgyhogy ez azért, ez egy elég [nagy] távolság. (...) Ha az átlagos kaliforniai forgalmat vesszük, akkor két óra, két és fél óra, ha nincs forgalom, akkor meg egy-másfél óra alatt, igen. Az viszont nagyon ritkán történik meg."

A másik közös vonás a gyülekezetek működése során a konfliktusok állandó jelenléte. A konfliktusok létéről már többször is szó volt a magyar szervezetek kapcsán, itt csak újra érzékeltetni szeretnénk, hogy mennyire élesen meghatározzák a gyülekezetek mindennapi működését. Ez esetben is a személyeskedésbe hajló és gyakran a különböző generációs hullámokhoz tartozó egyének közötti konfliktusokról van szó, illetve a lelkész már előbbiekben is említett „jövevényi" megítéléséről. Az alábbi első idézet (általunk kiemelt) szóhasználata szerint mintha éppen a lelkész lenne a konfliktusgerjesztő, a másik idézetben pedig a magyarok közötti állandó, kicsinyes konfliktusokról van szó:

„EGY LELKÉSZNEK NEM NAGYON ILLIK AZT A NÉPET, AMELYET SZOLGÁL NAGYON NEGATÍVAN LEFESTENIE. (...) Ez a gyülekezet talán annyiban más mint a többi összes magyar református gyülekezet az Amerikai Egyesült Államokban, hogy itt a többség még mindig anyanyelvén beszél. Tehát a mai napig sokkal többen látogatják a magyar nyelvű istentiszteletet,

mint az angolt. Ezeket külön is válasszuk. Hogy teljesen őszinte legyek, összetett a gyülekezet, tehát egyrészt áll az öreg Amerikásoknak a leszármazottjaiból, tehát akiknek már a nagyszüleik kivándoroltak, a szüleik itt születtek, illetve akik már teljesen itt nőttek fel, tehát akiknek tehát az anyaországgal semmilyen kapcsolata nincsen. Érdekes módon, egy részük mégis jól beszél magyarul is. Egy másik része az úgy nevezett dipis magyarok, ezek a második világháborúnak negyvennégy-negyvenöt során, főleg negyvenöt során főleg Magyarországról Nyugat felé menekült magyaroknak, illetve az onnan kivándorolt, kihozatott magyaroknak egy része. Érdekes, hogy ők már egészen más szemmel nézik azokat, akik mondjuk ötvenhatban érkeztek ki, ez volt ugye a második nagy hullám, és azok, akik itt születettek. Tehát már ezeknek a világháború, ötvenhat utáni kivándoroltaknak a leszármazottjai, akiknek elég nagy része megtanította a magyar anyanyelvét a gyermekeinek. Tehát összetételében valami ilyesmi a gyülekezet. (...) Ugye lakva ismeri meg egymást az ember, tehát amit első ránézésre nem lát az ember, amit felfedez akár a borok árán, az az, hogy, RENGETEG AZ ÉN MEGLÁTÁSOM SZERINT A LELKI SÉRÜLT EMBER. Tehát aki azzal a tudattal él le évtizedeket, hogy Magyarországra, ha akarna sem mehetne vissza, vagy legalábbis következmények nélkül nem." (16.)

„Ez a terem állandóan tele volt abban az időben, és elhatározták, hogy egy történelmi jellegű templomot építenek, csak hát itt is a magyar mentalitás [érvényesült], és a magyar gondolkodás nem engedte véghezvinni azt, hogy egy történelmi jellegű templomot hozzanak létre. (...) Innen indult el a feszültség a hetvenes években, 74-ben kezdődött a templomépítés, és hat évig tartott a veszekedések miatt. Nagyon szomorú erről beszélni, de ez volt, ezek vagyunk mi, magyarok, és ez jellegzetes, ez jellemző ránk, tehát hogyha valakinek van egy jó ötlete, akkor azt azért is kettévágjuk, nehogy úgy legyen, ahogy a másik [akarta], hanem úgy legyen, ahogy én [akarom]. De aztán amit én akarok, a másik kettő úgyis megtorpedózza. Nehéz, nehéz munka a magyarokkal... de mi itt nagyon látjuk, mert itt nem annyira homogén a társaság, mint Magyarországon" (27.)

3.2. A katolikus egyházzal kapcsolatos tematizációk

Az elmúlt mintegy száz évben nagyon megcsappant az Egyesült Államokban működő katolikus közösségek száma. Míg például a huszadik század elején közel száz katolikus egyházi közösségről van tudomásunk, ez

a szám mára lecsökkent 22–29-re.[37] És ráadásul ezek nem mindegyikében zajlik magyarul a szertatás.

A katolikus egyházzal kapcsolatos vélemények közül megint csak a konfliktusok léte domborodott ki leginkább. Noha a katolikus papot az illetékes püspöknek kell kineveznie, személye szintén alkalmat ad arra, hogy a közösségen belüli nézeteltérések felszínre kerüljenek. Az egyik közösségben a pap személyét ért támadások egyben az autentikus magyarság kérdését is feszegetik. Az Erdélyből származó katolikus pap azt gondolja például, ő tudja mit jelent a (mai) magyarság, míg az emigránsok csak emlékképekből élnek, és nemzetileg ezekből táplálkoznak. Ugyan mindenkinek megvan a maga magyarság-, és Magyarország képe, ám, hogy melyik az autentikusabb, arra nem tudnak az érintett szereplők konszenzusos választ adni. Nyilván, mindenki azt gondolja, a sajátja, és ez tovább erősíti a magyarok közötti széthúzást. A konfliktushelyzetben továbbá az is benne van, hogy a magyarságát (erdélyi, magyarországi közegben) természetesen megélő fiatal pap nem tud azonosulni a tanulmányai alapján is történelmietlennek vélt mondákkal (Szent Korona és egyéb tanokkal), amiért a régebben Amerikában élők természetesen minden módon meg akarják fúrni, többek között azért is, hogy nem elég magyar.

„Így van, nem tudtam mindig jól kezelni, néha-néha én tudom magamról is, és utólag sajnos belátom, hogy néha agresszíven kezeltem a dolgokat, mert néha már nem bírom türelemmel, hogy nekem erdélyi embernek, itt élő amerikai magyar, aki egyébként életében nem járt Magyarországon, Erdélyben, ne mondja meg, hogy én hogy kell otthon éljek. Szóval legyen szíves, és ne mondja meg, hogy az erdélyi magyarok vagy az amerikai magyarok melyik erdélyi pártra gyűjtsenek. Az erdélyi magyarság majd eldönti, hogy melyikre szavaz."

Ráadásul a szóban forgó papot a közösség egy része – akárcsak a református papok esetében is láttuk – friss jövevénynek tekinti, aki nem csak nem érti az amerikai magyarok életét, hanem nem is viselkedik eléggé „magyarként",

---

[37] Az első szám (22) 1997-ből származik az USA főlelkészétől (Mustos István: Magyar nyelvű szolgálat és oktatás az amerikai magyar katolikus egyházakban. In: Nagy – Papp i.m. 65–67 o.). a második Miklósházy Attilától. a külföldön élő római katolikus magyarok püspökétől (Miklósházy Attla SJ: *A tengeren túli emigráns magyar katolikus egyházi közösségek rövid története Észak- és Dél-Amerikában, valamint Ausztráliában.*Toronto, 2005. 13–68.o.). Miklósházy püspök ezeken kívül néhány férfi és női magyar szerzetesi közösség létéről is beszámol. A kutatás során készült adatbázisban 50 római katolikus egyházi szervezet szerepel, ám ezek nem csak az egyházi közösségeket, hanem a különböző egyházi szerveződéseket is tartalmazzák.

amiért állítólag még a küldő (nagyváradi) püspöknél is feljelentést tettek. Ez felveti itt is azt a kérdést, hogy a katolikus templomnak milyen mértékben kell „kultúrháznak”, és milyen mértékben kell isten házának lennie?

„Az egész abból adódik, hogy húsz évvel ezelőtt az egyik elődöm, lelkipásztor tett egy kijelentést, amit ő sem úgy gondolt, hiszen beszéltem vele, hogy ez magyar ház, magyar kultúrház. Az egész itteni ténykedése négy éve alatt ezt a mondatát jegyezték meg, és ezt mindenki úgy értette, ahogy akarta, a legtöbben azt, hogy magyar ház. Úgy értették, hogy nekem - a katolikus papnak - semmi beleszólásom nincs, hogy itt mi és hogyan megy. Tehát nincs jogom abba beleszólni, hogy milyen könyveket nyomtatnak, nincs jogom beleszólni a templomi gépekhez, (...) Sőt, nem vagyok elég magyar, hogyha a sumerológiát nem fogadom el, és azt mondom, hogy a szent koronát az avarok nem Jézus második eljövetelére készítették, másképp került a magyarokhoz. Ezeket a történelmietlen dolgokat nem voltam hajlandó elfogadni, és [ezért] még a nagyváradi püspökömnél is több ízben feljelentettek, hogy nem elég magyar. Olyan emberek, akik amellett a templomba nagyon ritkán fordultak meg.”

A generációs konfliktusok itt is érvényesülnek, és azt is tapasztaljuk, hogy e konfliktusok egy része a lelkipásztornak is köszönhető, hiszen híveiről szóló elmesélésében az ő részéről is tetten lehet érni a megbélyegzést:

„Egy példa: [azt mondja egyik személy] én azért nem megyek haza már ötven éve, mert a kommunisták megölnének. Ránéztem, és azt mondtam, ne haragudjon, senki meg nem ismerné, még a gyermekkori ismerősei sem tudnák, hogy maga ki, nemhogy a kommunisták, akik esetleg annak idején üldözték. De jól hangzik! Szóval ő annyira fontos ember volt ötven ével ezelőtt, hogy őt a halál üldözi. Akinek ezt el tudja adni, az fölnéz. Mindenhol ismerünk ilyeneket. Sajnos az ilyeneket úgy látszik, jobban kitermelik az ilyen belterjes kis közösségek.”

Érdekes, hogy egyik véleményben itt is elhangzik, hogy a fiatal lelkész emberileg, pszichológiailag nincs felnőve a feladatához, és amerikai szemmel nézve nagyon rugalmatlanul tartja a miséket is:

„A templomok is fontosak, de valahogyan meg kellene változtassák (...). Beszéltem is az atyával, hogy amiket csinál, meg folyik a mise, valahogy nem annyira flexibilisek, mintha például elmennék egy amerikai misére, egy ugyanilyenre. És ő azt mondta, hogy neki az a célja, hogy ugyanazt adja át miserendszerbe, mintha Magyarországon lenne. (...) Összetehetjük a két kezünket, hogy van egy magyar pap, meg fiatal, meg blablabla. Nehezen tudja felkarolni az embereket szerintem, mint pszichológus. Szerintem, van valami baja, ahol a társadalmi foglalkozás zavart okoz. Vagy egy kicsit hiperaktív.” (3.)

A konfliktusok megítélése azonban változó: míg az egyik egyháztag szerint ez az állapot alapvetően káros, addig a lelkipásztor természetesnek tekinti azokat, sőt azt is kifejti, hogy az életerős magyar közösségek fontos ismérve az, hogy ilyen viták kialakulnak:

„Az atya szerintem sokkal ellenségesebb, és van egy pár ember, aki nem tud már vele szóba jönni. És ez kár, mert nem ilyen kellene legyen egy magyar pap.” (3.)

„Mikor a püspök kérdezte tőlem, hogy van-e valamilyen receptem, hogy lehetne ezt megoldani, én optimistán azt mondtam, hogy a helyzet az, hogy magyarok vagyunk, és lehet, ez egy örök átok, végig magyarokon, hogy állandóan vitatkozunk. Én örülök annak, hogy vitatkozunk. Megmondom miért: azért van életjel bennünk, ugyanis ha tényleg egy haldokló közösségi templom lenne, akkor senki nem törődne semmivel. Ez bizonyítja, hogy egy igazi magyar közösség vagyunk, hogy még a magyar virtus megmutatkozik, én pozitívnak látom ezt az egészet, és életjelként, amit kezelni kell természetesen.”

E logikából egyenesen következik az is, hogy a lelkipásztornak nem az a feladata, hogy a haldokló gyülekezet és templom „múzeumőre” legyen, hanem az, hogy átvitt és konkrét értelemben is felújítsa, és életet adjon a templomnak és közösségének:

„Örülök annak, hogy sikerült elfogadtatnom a hívekkel azt, hogy nem egy múzeumőr vagyok, tehát nem azért jöttem ide (...), hogy egy jó múzeumőrként a lepotyogott, stukkó díszeket, átvitt értelemben, pillanatragasztóval visszaragasztgassam, hanem láttam az egész állapotot, [és azt mondtam] seperjük ki, tisztítsuk ki bizony. Ehhez (...) hozzátartozott a templom tényleges rossz állapota, tehát nemcsak a lelki, a fizikai állapota a templomnak, amely beázott, a templom közepére két-három vedret kellett tenni esőzés alkalmával, ömlött a víz a templom közepébe le a padlásról, tehát a tető s a padlás beázott, tehát a tetőt ki kellett cserélni, festeni templomot s persze mindenhez pénz kellett.”

A múzeumőri szerep túllépése tehát egyrészt az újnak számító lelkipásztor elfogadásán, illetve magának a templomnak a helyi, társadalmi-szervezeti beágyazódásán is múlik. A templom megerősödése ugyan a hívek adakozásán is áll vagy bukik, ám lényeges a templom helyi kapcsolatrendszerének kialakítása, fenntartása, és az ehhez kapcsolódó gazdasági tevékenység is:

„A Koltay előadását a Magyar Társasággal közösen szerveztük meg, vagy a délvidéki magyarok [szervezete] például itt tart minden évben szüreti bált, (...) ezért ők cserébe adnak egy jelképes összeget, lényegesebben kevesebbet mintha kibérelnének egy termet bárhol. Ez is egy jelképes már, maga a cserkészetnek az ittléte, ők ténylegesen jelképesen évente kilencszáz dollárt adnak, ami kevesebb, mint a havi gázszámlánk. Tehát jelképesen mi a magunkénak képezzük a cserkészeket is, pedig nagyon kevés katolikus..., nagyon kevés az belőlük, aki esetleg tíz év múlva templomunknak a fönntartó embere lesz. Magyaroknak érezzük, és egynek érezzük magunkat a cserkészetnek a célkitűzéseivel, mert ugye magyarok s ápolni kell."

Míg az egyik közösségben pozitívumként értelmezik a konfliktusok létét, addig kis általánosítással mégiscsak kijelenthető, hogy az amerikai magyar katolikus közösségek egyik legnagyobb gondja a paphiány. Ennek kezelése érdekében ugyan van, aki igyekszik lobbizni, ám tevékenységének mintha gátat szabna a néha áttételesen, néha azonban direkten is megjelenő vélekedés, miszerint a katolikus egyház vagy képviselőik „nemzetileg" nem eléggé elkötelezettek:

„Lobbizunk, hát Erdő Péterrel[38] már volt egy beszélgetésem. Én minden magyar papot elkapok a frakkjánál, és elkezdem ezt magyarázni neki, és, hogyha kell, én felülök a repülőre, és haza repülök. Én abban reménykedtem, hogy volt egy nagyon jó kapcsolatom a Rigóval, ez, aki most a Szeged-Csanádi püspök lett,[39] ott volt egy közös papismerősünk, akivel nagyon jóban voltunk, és megtaláltuk a hangnemet. Neki ezt mind elmondtam, utána voltak ilyen mozgolódások, és abban reménykedtem, hogy nekünk van egy nyugati magyar püspökünk (...), aki nyugdíjba akar vonulni és jezsuita. Az utolsó a legfontosabb. A jezsuitákat a magyar érzésre nem nevelik. Nem az ő hibája, de nemzeti érzést nem nevelnek.

[38] Erdő Péter 1952-ben született Budapesten, bíboros, az Esztergom–Budapesti Főegyházmegye érseke.

[39] Dr. Kiss-Rigó László 1955-ben született Budapesten, a Szeged–Csanádi Egyházmegye megyéspüspöke 2006. augusztus 26-tól.

Össz katolikus-jezsuita érzést nevelnek (...). Most a Rigó az értette, és abban reménykedtem, hogy a pápa kinevezi a Rigót, mint nyugati magyarság püspökének. Ha nem kapunk püspököt, nem tudom mi lesz, de talán a magyar püspöki karban, valamelyik püspököt kinevezi, hogy értünk felelős, hát akkor azt le fogom rohanni. Ezt nem tudom a magyar kormánytól, hogy kérni, hogy ez kéne nekünk, de ez nem ennek a kormánynak, főleg nem ennek a kormánynak, de még az Orbánéknak sem ez a hivatásuk. De ez fontos lenne, és jó lenne." (44.)

A szórványközösségek katolikus paphiányának másik említett oka, hogy ez Kárpát-medencei viszonylatban is kulcskérdés, ezért nem várható el, hogy az utánpótlást Magyarországról vagy a környező országokból (pl. Erdélyből) megoldják. Az utánpótlás hiánya azonban magával hozza majd a misék angol nyelvű megtartását, avagy a katolikus magyar közösségek felbomlását:

„Az egész katolikus misszió (...) addig van, ameddig ezek a magyar papok élnek. Utánpótlás magyar pap részről nincs, és nem is akarnak. Én rákérdeztem erre, hogy miért nem, és azt mondták nekem, hogy otthon sokkal nagyobb paphiány van, katolikus paphiány, inkább otthon töltsék be és ne itt. Magyarán, hogyha azok a papok kihalnak, akkor a magyar katolikus régió, közösség nagy bajba kerül." (37.)

Egy másik vélemény szerint, az igazi megoldást az jelentené, ha már kint született amerikai magyarokat lehetne pappá nevelni:

„Alapvetően itt született amerikai magyar fiatalokat kellene magyar lelkészeknek, magyar papoknak fölszentelni, kiválasztani és megbízni, tehát hogy foglalkozzunk velük." (11.)

Igaz, a misék egy részét jelenleg is angolul kell megtartani, hiszen a magyar érzelmű, magyar felmenőkkel rendelkező, ám magyarul már nem tudó személyeknek[40] is nyújtani kell egyházi-magyar élményt. A magyar katolikus közösségek fenyegetettsége tapasztalataink alapján legalábbis tehát két oknak tulajdonítható: egyrészt a magyar katolikus papok hiányának, másrészt pedig a generációváltással és asszimilációval összefüggő „helyi igénynek", azaz a magyarság ápolásának nem magyar nyelven történő művelésével, támogatásával:

[40] A különböző etnikus identitástípusokat lásd az *Összegzés*ben.

„Gyülekezeti tagokat, hogy mondjam, nem termelünk, nem gyártunk. A magyarországi kivándorlás Istennek legyen hála, megszűnt. Legalábbis nagyon minimális. Erdélyből, Romániából még tart a kivándorlás. A hetvenes években ugye Délvidékről, tehát a délvidéki magyarok is nagyon jelentős számban vannak a templomunkban. (...) A második generáció sajnos már nem nagyon beszél magyarul, tehát a gyerekek, akik itt születtek. A harmadik szinte egyáltalán nem beszél. A harmadik talán újra elkezdi keresni az ő gyökereit, s ezeknek kellene egy angol nyelvű, magyar kulturális bemutatószerű valamit tartani, ami sajnos még hiányzik. Tehát lehet a magyart is, pont ez az elméletem, hogy magyar kultúrát magyar nyelv nélkül is meg kell tanuljuk (...) megőrizni. Lehet, hogy a nyelvében él a nemzet, de a nyelven kívül is élhet. Nem azt mondtam, hogy egészséges, de élhet.(...) Liszt Ferenc mondta, hogy magyar vagyok, de nem tudok egy szót sem magyarul, mégis őt tartjuk a legnagyobb magyar zeneszerzőnek. Tehát az utókor eldönti, hogy helyes volt-e az az út, amit választottunk vagy sem. Tehát választanunk kell, vagy teljesen elveszítjük azokat a fiatalokat, akik nem beszélnek magyarul, meg nem hajlandók megtanulni magyarul [vagy nem magyar nyelven megtartjuk őket]." (11.).

A magyar katolikus gyülekezeteket fenyegető kihalás ellenére azonban – kissé paradox módon – több helyen is arról számoltak be, hogy a gyülekezeti tagok száma növekedik. E jelenséget a református egyházak esetében is regisztráltuk, és talán úgy értelmezhetjük, hogy bizonyos szórványközösségek felszámolódása magával hozza más működő közösségek erősödését, illetve megerősödésének percepcióját. Vagyis, ahol magas az asszimiláció mértéke, ott sokkal láthatóbbá válik egy-egy szigetszerű közösség megerősödése:

„Hála Istennek, nagyon sokan vannak a templomba fiatalok nálunk is. (...). 100–150 ember egy átlagos vasárnapi magyar szentmisén bejön. Ez a negyveneshez képest (...) mikor idejöttem [jó arány]. (...) abból adódóan nem jöttek, mert nincs amiért idejöjjön egy-másfél órára azért, hogy egy angol helyettes papot hallgasson. (...) Szóval nem jöttek, negyven ember volt az első egy-két hónapig itt a templomban. Amerikai nagyon kevés, hiszen ez ukrán, lengyel negyed. (...) Szemben a Fülöp-szigetiek részén ott esetleg lengyelek, ukránok, olasz, mexikói, ezekből adódtak az én híveim az első mise vasárnapon. A második pedig a magyarok. Tehát az első a helyi, környékbeli, a második pedig a magyarság, akik jönnek. Tehát a százötven ember nem egy rossz szám, én azt mondom, lehetne jobb is, hisz egy ünnepi napon ha bált rendezünk, akkor háromszáz is van, annyi megjelenik. Táncolni, pláne ha enni és szórakozni lehet, akkor jönnek a magyarjaim." (11.)

3.3. Baptista egyházak szerepe az amerikai magyarok körében

Észak-Amerikában kutatásunk időpontjában, egyik interjúalanyunk véleménye szerint 6 (USA-ban 5, Kanadában 1) nagyobb magyar baptista gyülekezet működött, illetve 3 úgynevezett misszió, azaz kisebb gyülekezeti kezdeményezés. A gyülekezeteket az Észak-Amerikai Magyar Baptista Gyülekezet Szövetsége tömöríti, amely minden évben legalább háromszor összehívja tagszervezeteit. A szervezet honlapján 2008-ban viszont az szerepel, hogy „Szövetségünkhöz ma hivatalosan 10 gyülekezet tartozik, melyek a következő nagyvárosokban, vagy annak közvetlen környékén működnek: Bridgeport, Chicago, Cleveland, Detroit, Los Angeles, New York, Palm Bay, Santa Monica, Toronto."[41]

Kutatásunk során egy baptista gyülekezetet közelről is láthattunk, illetve több beszélgetésben is vélemények hangzottak el a baptista közösségeknek az amerikai magyar társadalmi életben betöltött szerepéről.

Az általunk meglátogatott gyülekezet vezetője (jó néhány református és katolikus paphoz hasonlóan) szintén Erdélyből származik. Ellentétben a református és katolikus gyülekezetekkel itt közösségen belüli konfliktusról nem számoltak be: a lelkipásztort az amerikai helyi baptista közösség hívta, érkezésekor már a repülőtéren várták felekezettársai, akik ugyanakkor szolgálati lakást is biztosítottak neki és családjának. A lelkipásztori munka viszont itt is átértékelődött, az erdélyi és magyarországi tapasztalatokhoz képest a hangsúly nem a missziós tevékenységre, hanem az egyházi tanítások mindennapi életbe történő pragmatikus átfordítására helyeződik:

„Sokkal missziós centrikusabb volt a munkám otthon. Otthon valóban olyan ifjúsági csapat állt mellettem a szolgálatban, akikkel bárhová elmehettem egy evangelizálásra, egy szolgálatra. Rendszeresen jártunk árvaházakba, gyermekvárosba, pszichiátriai intézetbe, különböző helyeken megjelentünk, Karácsonyi csomagokat vittünk, nagy szervezéseket csináltunk, és embereket nyertünk meg, ez egy lendületes munka volt. Na most ehhez képest itt egy kicsit olyan más a lelki életünk. Néhány hónap ittlét után rájöttem, hogy itt arra van szükség, és az a gyülekezet igénye, hogy tanítást halljanak arról, hogy a mindennapokban hogyan kell gyakorlatba átvinni azt, amit Isten igéje tanít. (...) Majdnem, hogy azt mondanám átprofilálódtam, mert odahaza valahogy abból éltünk, hogy az

[41] Lásd: www.evangeliumhirnok.net. A honlap említést tesz a Melbourne-ben (Ausztráliában) működő baptista közösségről és más olyan gyülekezetekről is, amelyikkel testvéri kapcsolatokat ápolnak.

emberek folyamatosan tértek meg, folyamatosan jöttek a gyülekezetünkbe és ez mindig lelkesítette a gyülekezetet, és, mint egy méhkas, együtt voltunk, együtt éltünk, együtt dolgoztunk, és rendszeresen végeztük a kifelé való szolgálatot. Itt ezt nem tehetem, és arra vagyok beállva, hogy felkészítsem az embereket azokra a kihívásokra, amikkel szembenéznek minden nap. És három év elég volt arra, hogy megismerjem, hogy mennyi baj van családi életekben, egyéni életekben, hogyan keresik itt meg az emberek a kenyerüket, hogyan költik el, költik el a pénzüket, hogyan élik meg a szabad idejüket, hogyan nevelik a gyerekeiket, és ezekben a dolgokban nagy szükségük van irányításra, tanácsra." (8.)

A szóban forgó gyülekezetnek mintegy 50–60 állandó tagja van, igaz, egy-egy istentiszteleten ennél többen is megjelennek:

„A gyülekezetnek 56 úrvacsorázó tagja van. Ez (...) azt jelenti, hogy ezek az emberek minden alkalommal itt vannak a gyülekezetben, ezekre az emberekre lehet számítani, amikor a gyülekezet anyagi kérdéseiről van szó. Ők a teherbíró családok, (...) és ezek közül többen is komoly szolgálatokat végeznek a gyülekezetben és a gyülekezetért. Tehát 56, és gyermekeikkel együtt, meg barátokkal, vagy nem gyülekezetünkhöz tartozó rokonokkal, ilyenek is vannak, akik azért látogatják a gyülekezetünket, egy-egy istentiszteleten vagyunk 70-en, 80-an körülbelül." (8.)

A tagok száma ugyan lényegesen nem emelkedett az utóbbi időszakban, ám egy enyhe növekedés tapasztalható volt. A gyülekezet ott ugyan nem folytat missziós tevékenységet, ám az internet használata következtében néha be-betoppan egy új tag:

„Bizony volt növekedés, amióta itt vagyok, létszámban. Hát nem dicsekedhetek azzal, hogy nagy növekedés volt, de volt egy bemerítésünk. Nálunk a bemerítés az egy a hitünknek és a belső meggyőződésünknek egy kifejezője, külső kifejezője, olyan, mint más közösségeknek, például református közösségeknél a konfirmáció, vagy bérmálás a katolikusoknál. És egy ilyen alkalmunk volt, ahol öten tettek hitet Isten mellett. (...) Tehát szaporodtunk valamelyest, de hát volt elhalálozás is és voltak elköltözések is. Így eléggé mozgásban van itt azért a magyarság Amerikában. (...) A vallási palettán azért hellyel-közzel [itt] mindenki el van helyezkedve valahol, és oda meg nem missziózunk, mert nem illik, és nem is akarjuk. De vannak esetek, amiknek nagyon örülünk. Például az internet-honlapunkat valaki megnézi (...) és csak úgy beáll ide egy vasárnap, és

azt mondja, hogy 'hát akartam hallani magyarul prédikálni valakit'. És így, így már több esetünk volt, és volt, aki itt maradt, és bemerítkezett." (8.)

A tagok kapcsán elhangzik, hogy a viszonylag fiatal gyülekezethez kizárólag a 80-as, 90-es években Erdélyből kivándorolt személyek tartoznak. Ez nem valamilyen tudatos szegregáció eredménye, hanem feltételezhetően a kivándoroltak networkjének jellemzőivel magyarázható. A tagok – ellentétben a többi egyháznál tapasztaltakkal – viszonylag közeli, mintegy 20 mérföldes körzetből járnak a gyülekezetbe. Társadalmi összetételüket tekintve – noha ez tételesen nem hangzik el – inkább középosztálybeliekhez tartozhatnak, ahogy egyik fenti idézetben is olvashattuk, az ún. „teherbíró családok" teszik ki a gyülekezet zömét. A gyülekezet, mint említettük már, szolgálati lakást is fenntart lelkésze számára, illetve fizetést is biztosít:

„Rendszeresen adakoznak, ebből tartjuk fel az épületet, ebből kapom én is a fizetésemet, és minden más missziós tevékenységünket ebből finanszírozunk." (8.)

Szintén a tagok középosztályhoz való tartozására utal az is, hogy a már említett, 10 tagszervezetet tömörítő Észak-Amerikai Magyar Baptista Gyülekezet Szövetsége kanadai találkozóhelyén, az ún. ramai nyári táborban komoly ingatlanfejlesztést valósíthatott meg:

„Van egy nyári táborunk, Kanadában, Rama-ban, az Toronto-tól 100 kilométerre van. És ott minden nyáron van egy konferenciánk, egy évi beszámoló közgyűlést tartunk, (...) megbeszéljük a költségvetésünket, a terveinket, mint szövetség, és ezen kívül a gyermekeinket táboroztatjuk, tábori heteket szervezünk a gyerekek és a fiatalok számára. Nemrég fejlesztettük a tábort 400 000 dolláros beruházással, és egy új, vadonatúj étkezőt, konyhát, ebédlőt építettünk, egy emeletes épületet." (8.)

A tagok összetétele életkorukat tekintve heterogénnek mondható, igaz, a középkorosztály mintha nagyobb mértékben lenne jelen. Az idősebbek és a középkorosztály mellett viszont megtaláljuk a fiatal házasokat, illetve az „ifjúságot" is:

„Korosztály szempontjából eléggé kiegyensúlyozott (...) az összetétel, merthogy vannak ugyan idősek, de van egy jó erős középkorosztály, akik viselik a gyülekezetnek a terheit, meg mindent, amit vállalni kell. És van egy kis ifjúságunk is,

úgy értem tinédzserek, a 14 évestől egészen 24 évesig, 25 évesig. Vannak 12-en. (...) Fiatal házasok [is] vannak vagy 5 házaspár." (8.)

A fiatalokkal külön is foglalkoznak, a gyülekezet saját vasárnapi iskolát működtet, amelynek fő célja a fiatalok magyar nyelven történő hitéletre nevelése. Kifejezetten magyar nyelv és irodalom oktatása nem folyik, de Magyarországról származó szemléltető eszközöket vesznek igénybe a hittan oktatása során:

„A gyerekek sajnos nem nagyon tudják követni a magyar beszédet, nem értik. El tudják mondani, amit akarnak magyarul nagy nehezen, tört magyarral, de ha beszélsz velük folyamatosan, és, ha egy kicsit is elvontan, akkor már el vannak veszve, nem értik, mert angolul beszélnek. (...) Ezt próbáljuk valamelyest egyensúlyozni azzal, hogy vasárnapi iskolánkat, amit itt az alagsorban tartunk minden vasárnap reggel, magyarul, színmagyarul tartjuk. A fiatalokkal magyarul foglalkozunk, erőltetetten néha egy kicsit. Néha gyengébben fogom fel ezt, aztán megszólalok angolul, akkor mindenki örül, de következetesek vagyunk, az igehirdetések magyarul zajlanak, minden program magyarul van." (8.)

Érdekes azonban, annak ellenére, hogy – mint láttuk – a magyar nyelv művelésére a baptista egyház a részletezett esetben nagy gondot fordít, a baptisták gyakori megítélése az, hogy nem vesznek részt tevékenyen a magyar szociális életben.[42] Ennek fő oka meglátásunk szerint a diaszpóra közösségek és a baptista gyülekezetek működése között feszülő ellentét: míg előbbinek fontos velejárója a népi hagyományok (néptánc, népdal) ápolása, illetve a gasztronomizálódott etnikus tudathoz kapcsolódó „magyaros eszem-iszom" jellegű együttlét, utóbbiak vallási okokból elutasítják az excentrikus megnyilvánulásokat, az alkoholfogyasztást stb.

[42] A baptistákkal és más kisebb egyházakkal szembeni előítéletes gondolkodás Várdy könyvében is tetten érhető. Ő így vélekedik: „... a különböző ún. „fundamentalista" egyházak – úgymint a baptisták, adventisták, szombatisták – szerepe az amerikai magyar életben még a főntieknél is elenyészőbb. Ez elsősorban kis számukból ered. De ugyancsak származik abból a tényből is, hogy ezeknek az egyházaknak alig-alig vannak magyar gyökereik, s kevés kivételtől eltekintve, vezetőik is a legegyszerűbb emberek soraiból kerülnek ki. Kivétel ez alól inkább csak az 1956 utáni időkben, s ott is inkább csak a baptisták között akad. Ők az egyetlenek, akik ma már föl tudnak mutatni egy-egy szellemileg képzett és magyarságában is erős vezetőt." Várdy i.m. 301. o.

„A baptista templom az utolsó 10 évben lett része a [helyi] magyarságnak. Ők a vallásra koncentrálnak, a kórusra, a zenére és nem járnak táncolni a bálba. Szóval nagyon külön állnak tőlünk és ez is egy kicsi templom." (1.)

„Baptistákkal problémánk van, mert őnekik a vallásukban megvan korlátozva, hogy nekik mit szabad csinálni, és mit nem. Pl. népdalt nem szabad énekelni, mert a népdalban erkölcstelen dolgok vannak, pedig az úgy van, a világ tele van ilyen dolgokkal, és mi népdalt énekelünk." (44.)

„A baptisták nem mennek [olyan] helyekre, szóval ők sehol nem támogatják a magyar ügyeket, mert ők olyan helyre nem mennek, ahol isznak az emberek. (...) Hát a sajtónapra ők nem jönnek el, mert ott sört szolgálnak ki. (...) Akkor nem jönnek a Magyar Házhoz, mert ott is van egy bár úgy-e, és akkor ott is van ital. Akkor már nem jönnek. Szóval így sehova nem mennek." (22.)

A baptista egyház részéről azonban nem ilyen élesek az ellentétek. A gyülekezetben ugyan a hitéletre nevelés az elsődleges, ám a magyar öntudatra nevelés is zajlik, igaz, ez csak közvetetten történik. Ezzel összefüggésben a különböző magyar jellegű rendezvényeken is részt vesznek, csak nem ők kezdeményezik azokat:

„Mi úgy gondoljuk, hogy a [közösségszervezés és a hitéletre nevelés] nem zárja ki egymást, vagy nem egymástól elkülönítve kell ezt csinálni, hanem együtt. (...) Nagyon is tisztelem a kollégáimat és az őáltaluk végzett munkát, mi azonban kevésbé vagyunk aktívak olyan területen, hogy a magyar identitás, a magyar kultúra alapján valami rendezvényeket szerveznénk külön. Nem tesszük ezt, de annál aktívabbak vagyunk a hitélet területén, úgy gondolom. És az a meggyőződésem egyébként személyesen, hogy elsősorban - legyen az etnikai gyülekezet, vagy bármilyen gyülekezet - az elsődleges funkciója nem az, hogy, hogy a nemzeti öntudatot tartson fenn, hanem az, hogy az embereket tanítsa az Istennel való járásra, a hitük megélésére a mindennapi életben gyakorlati módon. Természetesen nem ítéljük el, vagy nem nézzük le azokat, akik ezt teszik, sőt részt veszünk ezeken a rendezvényeken, csak nem mi szervezzük őket. És mindig segélykezet adunk azoknak, akik ezeket a más magyarságot, magyar öntudatot erősítő rendezvényeket szervezik. Ott vagyunk, jelen vagyunk, sokszor komoly részt vállalunk. (...) Ez nem azt jelenti, hogy más úton járunk, csak mi úgy gondoljuk, hogy [más] az elsődleges feladatunk. Tehát mi nem egy hagyományőrző egyesület vagyunk, nem egy öntudatot, magyarság-öntudatot erősítő közösség elsősorban, bár azt is tesszük közvetett módon, hanem a hitünket erősítjük és bátorítjuk egymást és

tanftjuk egymást az Úrral való járásunkra. És ebben nagyon szép eredményeket is elérünk, úgy gondolom." (8.)

Helyi szinten ezeket a szép eredményeket mások is elismerik, és a vélekedésekből kis irigység is kiérződik, illetve – korábban felvillantott vélekedésekkel ellentétben – éppen a magyaros jelleget hangsúlyozzák ki:

„A magyar baptistáknál már vannak gyerekek, még csecsemők is, azokat is viszik. Énekkar van, ottan komoly egyházi élet van." (10.)

„Baptista egyházra jellemző itt, hogy kicsi közösség, alig vannak negyvenen, azt hiszem. Életképesek, életerősek. (...) Ők nagyon szépen beszélnek magyarul, mert a gyerekkortól ott élik meg a társadalmi életüket, vagyis ők nem mennek szórakozni más helyre, énekelnek, szavalnak, és olyan szépen beszélnek a gyerekeik magyarul, hogy csoda. Gyönyörű kórusuk van." (2.)

Az ellentétek hátterében vélhetően itt is az autentikusság kérdése rejlik, illetve számolni kell azzal is, hogy az etnikus identitás struktúrája különböző csoportoknál másképpen szerveződik. Van olyan szórványcsoport és szervezet, akik számára a magyaros jelleg megnyilvánulása és diaszpóra közegben kanonizálódott formáinak fel- és megmutatása a kötelező (a magyaros ételek, illetve a népies kultúra, a műdalok stb. fogyasztása prioritás), míg a magyar nyelven működő baptista egyház puszta léte közvetett módon is hozzájárul az etnikus tudat fenntartásához, őrzéséhez. Hogy melyik a hitelesebb, nehéz eldönteni egy olyan világban, ahol a környezet ingerei ezer módon a nyelvi asszimiláció lehetőségeit kínálják fel.

3.4. Egyházi viszonyok és kihívások

Az amerikai magyarság életében fontosnak számító három nagyobb egyház rövid áttekintése után mintegy összegezésképpen nézzük meg az egyházi életnek milyen fontosabb kihívásai bontakoznak ki interjúalanyaink elmeséléseiből. Az alábbiakban említendő kihívások és jellegzetességek egy részéről a korábbiakban helyenként már szó volt, ám úgy gondoljuk e rövid összegzésben is fontos említést tennünk róluk. Beszélgetéseink alapján az amerikai magyarok életében kiemelt fontosságúnak tekintett egyházaknak az alábbi kihívásokkal kell szembenézniük:

1. Negatív jövőkép;
2. Lelkipásztori, lelkészi utánpótlás;

3. A gyülekezet fenntartásának kérdése;
4. Konfliktusok jelenléte;
5. A vallásos hit versus magyarságápolás dilemmája.

3.4.1. Negatív jövőkép

Beszélgetéseink alapján meggyőzően körvonalazódott az a vélemény, hogy az egyház mára már veszített magyarságápoló funkciójából, illetve, hogy maga az egyház intézménye is nem sokáig lesz meghatározó a magyarság számára. Ez a negatív jövőkép leginkább a katolikus gyülekezetek vonatkozásában hangzott el, ám helyenként a többire is alkalmazható.

„A templomok, azok természetesen megmaradnak, addig, amíg van valami igény rá. A katolikusoknál azt hiszem nehezebb, mert a katolikus az olyan nemzetközi vallás (...), ottan nem vagy annyira kötve a sajátodhoz." (15.)

„A katolikus egyházak élete nagyon meg van számlálva. A reformátusok azok saját kézben vannak, ugye a kongregációk kezében van, de (...) azok közül is én nem hiszem, hogy több mint vagy három vagy négy, olyan templom van, amelyik csak magyarul prédikál. A többi az már két nyelvű, s ahol két nyelvű ott egyre tolódik. Tehát vannak hatvanan az angol istentiszteleten, s vannak nyolcan a magyaron. S akkor az a nyolc is kezd kihalni, s akkor már nem lesz, nincs értelme. (...) A pap nem tud magyarul ugye, az ottani magyar templom már teljesen amerikai kézben van, de még van egy pár ember, aki hajlandó összejönni egy hónapban egyszer, és akkor hívnak egy vendégpapot arra. Ez így megy, úgyhogy ez kihalóban van végsősorban. (49.)

A katolikusok azért szerepelnek kiemelt helyen e kontextusban, mert a gyülekezet nem teljes mértékben ura önmagának, hiszen a papot kinevezik, nem a közösség választja vagy hívja. Ezt tetézi a magyarok demográfiai jellegzetessége, azaz az a tény is, hogy egyre elöregedettebbek a gyülekezeti tagok (és az, ha főleg közösségszervezési szinten ezzel nem tud mit kezdeni a helyi pap). Több katolikus gyülekezetben azonban nem csak a tagság, hanem a szolgálatot végző lelkipásztor is idősebb, vagy netán nem is magyar származású, csak történetesen beszél magyarul. Ez néha nagyon komikus helyzeteket is eredményezhet, ami nem mellékesen éppen a fiatalabb generáció távolmaradásához is hozzájárulhat.

„Egyetlen katolikus templom van, de ez a katolikus templom is egyre rosszabb, mert a plébános amerikai. És úgy képzeljétek el, hogy ott vannak az idős hölgyek, és a szüzességről és a csókolózás veszélyeiről beszél nekik. (...) Ezek meg ott ülnek, [és mondogatják] 'Megőrült az atya, vagy mi [lett]?'; ' De jó lenne, ha még...'. Az emlékeik fölcsillannak." (26.)

A negatív jövőkép másik forrása az egyházak etnikus jellegére utal, és valójában az egyház tudatos magyarságmegőrző tevékenységének kérdését feszegeti. E logikában, ha az egyház csak a magyar nyelvű híveket képes megszólítani, óhatatlanul a tagság apadásához, illetve a gyülekezet felszámolódásához vezethet.

„A nagy olvasztó tégelyben (...) etnikai közösségek nem fognak tudni megmaradni. (...) Nagyon furcsán fog hangzani, de minél tovább lesz kiírva templomainkra, hogy magyar, és nem az, hogy mondjuk református, vagy keresztény, vagy egyház, (...) annál inkább maga ellen dolgozik minden egyes közösség. Tehát kvázi azt a hitet gerjeszti, ami egyébként nem igaz, hogy csak magyarok jöhetnek. Nem! Hát ez mint minden keresztény gyülekezet számára mindenki számára nyitott, mindenki számára elérhető, az egy másik dolog, hogy Magyarországról hozott beidegződésekkel még valakinek még 6–8 évtized után is feláll a szőr a hátán, ha lát egy másik bőrszínű embert. Szóval érthetetlen." (16.)

3.4.2. Lelkipásztori, lelkészi utánpótlás

Erről a problematikáról már szó volt korábban is, és tapasztalataink szerint ez is leginkább a katolikusok esetében releváns, noha a többi felekezet esetében sincs intézményesítve a lelkészi utánpótlás. Kutatásunk során - felekezettől függetlenül - azt láttuk, hogy leginkább erdélyi származású teológusok válnak USA-ban élő papokká, és kisebb arányban Magyarországról történik a lelkészi utánpótlás biztosítása. A reformátusok esetében talán könnyebb lelkészt találni, mint a katolikusoknál, az utóbbiaknál ugyanis a katolikusok lelkipásztor hiányra való hivatkozása esetében a leggyakrabban az amerikai és anyaországi püspökségek ilyen irányú érzéketlenségét, illetve az „otthon is kevés a pap" toposzát szokták felemlegetni.

Mindegyik felekezethez tartozó papra jellemző azonban, hogy akkor lehet sikeres, ha kétnyelvű, azaz ha az angolt is megfelelő szinten beszéli. A gyülekezetek zöme ugyanis többnyelvű, azaz nem csak magyarul kell szolgálatot végezni. Ez a nyelvi feltétel, és az ehhez kapcsolódó nyitottság,

illetve a nyugati világban való jártasság szokta a legnagyobb akadályt jelenteni. Ez érvényes a reformátusok esetében is, hiszen – mint az előbbiekben is láttuk – az ilyen környezetben való munkára nem igazán készíti fel a potenciális Amerikában szolgáló lelkészt az otthoni képzése:

„Olyan pap kell ide, aki nagyon jól tud angolul, és aki az amerikai környezetbe be tud illeszkedni. Szóval az nem elég, hogy jó pap és jó magyarsága van és hogy jó. Mert ide egy kettősség kell, hogy hatásos tudjon lenni az amerikai híveknek. (...) Hát nagyon is tudom, hogy nem erre vannak felkészítve, mert más a prédikációjuk, a hozzáállásuk, minden más." (47.)

Az újonnan érkezett papok személyes életútjában is megfigyelhető egyfajta mobilitás vagy mobilitásra való hajlam. A fiatalabb papok szinte mindegyike újabb tanulmányokat is folytat. Van, aki pszichológiából doktorál, van, aki jogot vagy mást tanul. Külön elemezni lehetne az USA-ba kerülő fiatal papok, lelkészek karrierútját, itt csak annyit jegyzünk meg, az elmesélésekből néha az derült ki, hogy a papi továbbtanulás mindenképpen az amerikai társadalomba – esetenként pedig akár a gyülekezeten kívüli – integrálódás része is:

„A mi papunk most tanul, mintegy business-lawyer-nek (...) és annyira nagyon jó, hogy a Harvard-ra fölveszik. (...) Van itt egy házaspár, akik támogatják. Ő nemrég jött Magyarországról, a szegedi püspök nem nagyon engedi meg neki (...) szóval nem hivatalosan van itt, de megkapta az itt tartózkodást, és beiratkozott egyetemre, (...) de közben idejár hozzánk misézni." (42.)

3.4.3. A gyülekezet fenntartásának kérdése

Az egyházak megítélése vonatkozásában gyakran elhangzott, hogy az amerikai törvények és szokások alapján, az úgynevezett egyházi adó nem létezése miatt önfenntartóknak kell lenniük. Bizonyos vélemények szerint azonban ez az önfenntartás néha átcsap üzleti tevékenységbe is, ami nem biztos, hogy jót tesz magának az egyháznak.

„A templomok azok itt egy kicsit máshogy néznek ki, mint Magyarországon, mert egy csomó bérelhető helyiségük van, ami ... tehát ők ezt egy kicsit üzletre is használják, nemcsak vallásos célokra." (32.)

> „Az egyházak, kérem szépen, azok rettenetes competitionök. Az egyházaknak nincs pénzük, ebből következően, mit csinálnak? Irodalmi, szórakoztató műsorokat rendeznek, megállás nélkül - kárukra… [De] meg kell élniük." (26.)

Hogy mennyire tudnak jól megélni az ilyen rendezvényekből, íme egy rövid „gazdasági beszámoló", amelyből kiderül, hogy a minimális profittal járó rendezvényszervezés célja alapvetően a templom találkozási helyként való megerősödése:

> „Hát, úgy kezdtek bennünket kezelni (…), minthogyha mi kemény bizniszt folytatnánk, ugye. Erre senki nem gondol, hogy nekünk ebből a mai rendezvényből [kevés pénz marad]. Én most átlag számokat szeretnék mondani: ha 100 ember eljön ide hozzánk, 15 dolláros belépővel 1500 dollár jön be nekünk, tehát ez egy minimális összeg. Abból az 1500 dollárból nekünk biztosítani kell száz embernek az ellátását: ételt és italt, azon kívül hogyha valamilyen művészt hívunk ide, azt ki kell fizetni, akkor meg kell hirdetni (…) Olyan művészt hívunk ide, akit ki tudunk fizetni, mert hogyha olyan művészt hívunk, akit nem tudunk, tehát aki többet kér, azt egyszerűen nem tudjuk fogadni: tehát kell egy zenész, van egy zongorista meg egy énekes: az közel ötszáz dollárt kér ez a két ember. Tehát az 1500-ból marad 1000 dollár, - most így megyek a számokon -, ezt nem panaszként mondom, hanem egyszerűen ha végigszámoljuk azt, hogy a hirdetés, két újságba két alkalommal hirdetjük, egy alkalommal 80 dollár, 160, tehát akkor kétszer 160, az már ugye 320 dollár. Tehát ezek így nőnek, nőnek, nőnek, azon kívül postaköltség: mi 350 embernek küldjük ki, külön még akikről úgy tudjuk, hogy eljönnek, vagy ha nem jönnek el, legalább tud arról, hogy mi történik az egyháznál. Tehát ez megint már egy nagy összeg: tehát durván nem nyereséges, abszolút nem nyereséges. Hogyha mi arra mennénk, hogy ez nyereséges legyen, akkor azt mondom, hogy nem érdemes csinálni. Inkább kiadjuk idegennek, és ezt szombat esténként mi 2000 dollárért ki tudjuk adni, úgy, hogy az ujjunkat nem mozdítjuk meg, és kiadjuk, főleg mexikóiak veszik ki, 2000 dollár van belőle az egyháznak! Emígy pedig marad 2–300 dollár extra, amivel nem tudunk mit kezdeni jóformán. (…) Mi azért csináljuk, hogy idejöjjenek ezek az emberek, és ápoljuk ezáltal a közösséget: eljönnek, elsősorban a templomba jönnek, utána baráti beszélgetés, szórakozás, szociális kapcsolatoknak az ápolása, építése - tehát mi ezt tartjuk elsődlegesnek." (27.)

Talán e logikába illik, hogy esetenként a lelkipásztornak önmagának is önfenntartónak kell lennie. Ez nemcsak azt jelenti, hogy értelemszerűen egy közösség eltartja pásztorát, hanem azt is, hogy a pap akár „kis mellékesként"

vagy akár egzisztenciális okokból is kénytelen valamilyen formában plusz jövedelemforrásokra szert tenni. Korábban már említettünk olyat lelkészt, aki fizikai alkalmi munkát is végez a szolgálaton kívül, ám találkoztunk olyan esettel is, amikor a pap mondhatni a fehér galléros szürke gazdaságban van jelen – legalábbis a megítélés szintjén:

> „De amikor szüksége van a társaságra, vagy amikor szüksége van, hogy az emberek eljöjjenek valamire, akkor nagyon puszi-puszi van meg minden. De ő segít is minket, mert tőle kapjuk legtöbb filmünket, ő seftel az ilyen filmmásolással." (3.)

3.4.4. Konfliktusok jelenléte

Konfliktusokról az eddigiekben is többször szó volt már. Ezúttal röviden az egyházzal kapcsolatos főbb konfliktustípusokat említenénk meg. Interjúink alapján két nagyobb csoportba sorolhatók ezek: a gyülekezeten belüli és a gyülekezeten kívüli konfliktusok.

A gyülekezeten belül leggyakrabban nyelvi okok miatt, az adományozás célcsoportja, a lelkipásztor jövevényi státusza, a tagok származása és társadalmi státusza miatt szokott konfliktus kialakulni. A nyelvi okok a magyar származásúak asszimilációjának előrehaladásával jelentkezhetnek egy gyülekezetben, és az istentiszteletek nyelvének kérdését vetik fel. Az adományozás célcsoportja mint konfliktusforrás részben összefügg a tagságon belüli generációs ellentétekkel is. Az anyaországtól vagy a Kárpát-medencei magyarságtól emocionálisan, nyelvileg és mondhatni kognitíve is eltávolodott tagság összeütközésbe kerülhet a magyarság mellett elkötelezett hívekkel, akik számára a Kárpát-medencei magyarság egy folyamatosan támogatandó, segítésre szoruló közösségként tételeződik.

> „Az egyik gyülekezetben komoly problémák voltak, mert (…) csak magyarul volt, de az idő telt, az idő múlásával soknak a gyereke, ugye már harmadik generációs magyar, csak azt tudja, hogy palacsinta, mama meg ilyesmi, és hát azok ugye angolul kívánják a szolgáltatást. (…) Másik nézeteltérési alap nyilvánvalóan ezek a magyar egyházak, egyesületek, nem értették az anyaországiakat. Elszakították az angoloktól? Azt kérdezték, hogy miért nem segítjük az itteni szegényeket?" (21.)

E helyzet egy másik értelmezése az lehet, hogy bizonyos közösségek stratégiája az, hogy erőforrásaikat helyi célokra használják fel, hiszen ez által helyben

is meg tudnak erősödni, illetve biztosíthatják hosszabb távú fennmaradásukat. Úgy tűnik, néha ezt magyarországi politikusok is támogatják, és az erőforrások saját célra való felhasználását tanácsolják az amerikai magyar közösségeknek (és ezáltal a szóban forgó konfliktus erősödéséhez is hozzájárulnak):

„Úgy két éve volt itt Orbán Viktor[43], Clevelandba, s akkor az amerikai lelkészeket odahívták, hogy az egyházak vezetőivel beszélgessen. Ő is azt mondta, hogy a magyar kormánynak, bármelyik legyen is, nincs szüksége az amerikai magyaroknak a pénzére már. 'Hála Istennek, van pénzünk!' Arra van szüksége Magyarországnak, hogy az itteni magyar közösségek megmaradjanak, szóval fordítsuk csak magunk meglétére. Ezt én úgy is vettem mint egy nagyon bölcs direkciót. Hogy ténylegesen nem az az elsődleges célunk, most már hogy magyarországi politikai pártokat (...) támogassunk, hanem tényleg azon kell gondolkozzunk, hogy azt a kis pénzt, amit össze tudunk gyűjteni, a mi meglévő épületeink vagy a többinek a fönntartására, azokra tartogassuk." (11.)

A gyülekezeten kívüli konfliktusok az egyház és más társadalmi szervezetek közötti viszonyra utalnak. Ha az egyház valamilyen értelemben helyi kulturális centrum, avagy az akar lenni, akkor természetes módon kialakulhat valamiféle versengés a többi magyar társadalmi szereplővel, mint például a helyi sajtó, a magyar iskola, cserkészet stb.

„Mi meg azon voltunk, hogy hát az egyházak is támogassák a magyarságmegtartást. Hiszen volt olyan, amikor nagyon ellene dolgozott itt sok helyen, Clevelandtól kezdve Chicagón keresztül, hogy például a konfirmációs osztályokat akkor hirdették meg, mikor szombaton a hétvégi magyar iskola volt. Ne oda vigyék a gyerekeket, hanem a templomba! Mi meg azt mondtuk, persze, a templomba, de ne ahelyett! Hát nem lehet azt máskor csinálni?" (35.)

Adott esetben pedig éppen egy másik gyülekezettel is versenyhelyzet, rivalizáció jöhet létre.

„Létezik egyfajta féltékenység, amiből az ember igyekszik nem ügyet csinálni, de talán valahol fáj. Van egy kisebb keresztény közösség a környékünkön, akik ha bárki bármit rendez valamelyik napra, nekik minden áron muszáj ugyanarra a napra rendezni valami hasonló jellegű rendezvényt." (16.)

[43] Orbán Viktor 1963-ban született Székesfehérvárott, a FIDESZ elnöke, Magyarország miniszterelnöke volt 1998–2002 között.

Az egyházak közötti rivalizáció néha egy helyi magyarságstratégia részét is képezheti: a katolikus egyház – korábban már említett – „elöregedése" egy másik helyi gyülekezet számára a prosperitás lehetőségét hordozhatja. Tudatos gazdasági és közösségépítő stratégiával ugyanis elképzelhető, hogy a magyar jellegét elvesztő katolikus gyülekezet funkcióiból valamit átvesz a helyi református gyülekezet:

„Mi itt most azon gondolkodunk, hogy ha most nekünk egy kis szerencsénk van, és tulajdonképpen, ha távlatokban gondolkodunk, és mi tudjuk azt, hogy a katolikus missziónak sajnos eléggé behatárolt az élet ideje, ha csak valami más megoldást nem találnak, segítse meg őket az Úristen hogy tényleg találjanak más megoldást, mert nagyon fontos a tevékenységük... De mi megpróbálunk felkészülni arra, amikor majd nagyobb hangsúly tevődik a mi egyházunkra. Magyarán ez a miénk, ez a magyar közösségé, ez a magyar református egyházé ez az épület, ki van fizetve, nekünk nincsenek tartozásaink, nem függ senkitől, ez úgy, ahogy van a magyar gyülekezeté, és tulajdonképpen ez az egyedüli [itt] a környéken, amit azt lehet mondani hogy magyar tulajdonban van. Na már most, valaki ránk hagyott két telket, (...) Ha azokat a telkeket sikerül majd eladni, (...) akkor abból egy annyi pénz jönne ki, hogy ha ezt a templomot is eladnánk, és azt a pénzt is hozzátennénk, akkor lehetne egy jobb környezetben venni egy másik templomot. Magyarán már találtunk is egy valamit, már folynak is a tárgyalások (...) Egy olyasmit néztünk ki, egy olyan templomot, ahol nagyobb gyülekezeti terem van, ahol osztálytermek vannak, ahol zöld terület van a gyerekek számára, pontosan azért hogy az iskolát, meg a cserkészetet azt tudjuk majd átvenni, mert másképpen baj lesz." (37.)

3.4.5. A vallásos hit versus magyarságápolás dilemmája

Ez a dilemma talán a legélesebben felmerülő kérdés az amerikai magyar egyházak működése során, és az egyik olyan minduntalan visszatérő kérdés, amely a legtöbb egyház körüli konfliktust is szokta okozni. Már többször említettük, a magyar egyházak, templomok funkciója szórvány vagy diaszpóra közegben másabb, mint például anyaországi vagy többségi etnikai helyzetben. A dilemma alapvetően abból a strukturális szembenállásból fakad, hogy míg a lelkész rendszerint Kárpát-medencei magyar, addig a gyülekezeti tagság egy része már Amerikában szocializálódott, illetve egykori kivándoroltak másod- vagy harmadgenerációs leszármazottja. Míg előbbiek a vallási életet és a magyarság fontosságát meglehetősen könnyen szét tudják választani, utóbbiak esetében az Isten-haza, egyház-magyarság egységes fogalompárt alkotnak. Főleg azoknak az amerikai magyaroknak, akik a cserkészeten

keresztül őrizték meg magyarságukat a vallás, magyarság és természet szeretete egyazon paradigma részét képezik.

„A vallás az pont azért van, hogy jó ember legyél, s próbáljál jókat tenni, de nekünk másik oldalon az is, hogy megtartsuk a magyarságunkat. (...) Később bennem kialakult, hogy igazából egy kicsit szeparálni [kell] a kettőt, de a cserkészettől azt kaptuk, hogy [a magyarság számára] a hit és a vallás az egy oszlop." (33.)

„De sajnos történt ilyen kötélhúzás a már anyaországhoz érzelmileg nem kötődő itt születettek, angolul beszélők, illetve annyira nem inkább a hitükhöz, mint a magyarságukhoz gyökeresen ragaszkodók között. (16.)

Az egyházak diaszpóra közegben helyi kulturális centrumként is működnek, szoros kapcsolatot ápolnak más helyi magyar intézményekkel, mindenekelőtt a cserkészettel és a magyar vagy vasárnapi iskolával (ha történetesen nem ők működtetik azt):

„A legtöbb emigráns helyen a magyar iskolák szorosan együttműködnek az egyházakkal, tudniillik ott fizikailag is megvan a hely, az emberek is odaszoktak, és a kettő együtt jár, a hazafias és a keresztény eszmének a megvalósítása majdnem egy helyen történik, úgyhogy általában ugyanazok vannak, azt mondanám, 80 százalékban, 90 százalékban. Aki cserkész az magyar iskolába jár, és egyháztag valamelyik egyháznál. Olyan társadalmi kérdés még nem merült fel, hogy mit csinálunk a zsidó vagy arab származású gyerekkel, vagy ateista még az sem volt." (21.)

Kérdés azonban itt is, hogy kik is járnak a magyar templomokba? Ha az egyház csak a hitéletről szólna, akkor az lenne a természetes, ha elsősorban a kizárólag vallási elkötelezettségűek látogatnák a templomot. Viszont, ha másról is szól, akkor logikusan mások is látogathatják. Íme egy idevágó jellemzés:

„Ha bemegyek egy tradicionális magyar összejövetelre, mondjuk egy templom szervezésébe, akkor én olyan közegbe kerülök, ahol nekem nem sok keresnivalóm van, hacsak kifejezetten szociológiai okokból meg nem akarnám figyelni, hogy hogyan viselkednek az emberek egy bizonyos közegben. Tulajdonképpen (...) inkább az idősebb generáció felé hajlik a dolog. Akik fiatalok részt vesznek ebben, azok vagy nagyon vallásosak, vagy pedig frissen jöttek, vagy nem sikeresen alakult még eddig az életük, és próbálkoznak kapcsolatokat teremteni. Szóval általában ez szokott lenni e mögött: lehet munkát szerezni, megismerkedni valakikkel." (32.)

A fenti vélemények alapján talán megkockáztatható, hogy a dilemma feloldására mindaddig nincs esély, amíg az eleve szűk egyházi tagság is heterogén: a konfliktusok továbbélése és ezzel egy időben a dilemma megőrzése e feltételek mellett mondhatni addig „biztosított", amíg a gyülekezetekben magyar nyelvű szolgálat is zajlik. Ha az etnikus kultúra részét képező egyházi élet magyar nyelv nélkül kezd működni, és érvényesül a „szívében él a nemzet" gondolata, a diaszpóra magyarság helyi megőrzésének stratégiái is át fognak alakulni.

4. Cserkészet

4.1. Kis cserkésztörténelem

Korábban is jeleztük már, hogy meglehetősen egybehangzó vélemények szerint az egyházak mellett leginkább a cserkészet az a szervezeti keret, amely hozzájárul a nyugati magyarság etnikai közösségként való fennmaradásához. Az országos szervezetek tárgyalásánál pedig jeleztük azt is, hogy a Külföldi Magyar Cserkészek Szövetsége intézményi szervezettsége által kiemelkedik a többi szerveződés közül.

A cserkészet hagyományosan, az alapító főcserkésznek számító Lord Robert Baden-Powell (Bi-Pi) tanításai alapján működik,[44] és fő célja „a fiatalok lelki, fizikai, szellemi és érzelmi adottságainak, valamint szociális érzékének kifejlesztése istenhitre alapozott neveléssel", alapelvei pedig az Isten és mások iránti, illetve önmagunkkal szembeni kötelesség, a hithez, emberséghez és hazához való hűség.[45] A Külföldi Magyar Cserkészetszövetség szabályai szerint a magyar cserkészet „nem szórakoztató, hanem nevelési intézmény. A cserkészet célja egészséges testi, szellemi és jellembeli életfelfogás kialakítása keresztény-erkölcsi alapon. A jellemnevelésen kívül még célja a magyar öntudat fejlesztése is. A cserkészet az ISTEN, HAZA, EMBERTÁRS és MAGYARSÁG SZOLGÁLATÁRA neveli cserkészeit".[46]

[44] Klasszikusnak számító idézete: „Törekedjetek arra, hogy kicsit jobbnak hagyjátok magatok után ezt a világot, mint ahogyan ti kaptátok!".

[45] In: http://www.cserkesz.lap.hu/

[46] In: http://www.kmcssz.org/. Kiemelések az eredetiben.

Látható, hogy az emigrációban létrejött, és azóta is 4 kontinensen fenntartott magyar cserkészet deklaráltan is nagy hangsúlyt fektet a magyarság „szolgálatára". A nemzeti jelleg hangsúlyozása a Cserkészszövetség komoly differentia specifica-ja, nemcsak a világ más nációinak cserkészmozgalmával szembeni megkülönböztetésben, hanem kissé paradox módon, ám később részletezetten is érzékeltetve, az anyaországi cserkészettel szemben is.

A magyar cserkészet nyugati világban való elterjedésének kezdete már 1945-re datálható, amikor az ausztriai és németországi menekülttáborokban újjáéledt az egyébként 1912 decemberében létrehozott Magyar Cserkészszövetség. Csapatok már ezekben a menekülttáborokban is létrejöttek, szerveződésüket pedig az 1946-ban alakult Teleki Pál Cserkész Munkaközösség segítette. A csapatszerveződések folytatódtak az USA-ba, Kanadába, Dél-Amerikába, Ausztráliába és Nyugat-Európába vándoroltak körében is. A magyarországi cserkészmozgalomnak az 1948-as úttörő mozgalomba való beolvasztása általi felszámolása után az említett Munkaközösség felvette a Magyar Cserkész Szövetség nevet, amely egy darabig Száműzött Magyar Cserkész Szövetség *(Hungarian Scout Federation in Exile)*, majd pedig 1989 után Külföldi Magyar Cserkész Szövetség *(Hungarian Scout Federation in Exteris)* név alatt működött és működik.

Az USA-ba Bodnár Gábor[47] és csapata kivándorlása következtében kezdett terjedni a cserkészmozgalom, illetve a Cserkészszövetség központi helye is átkerült Garfieldbe (New Jersey). A következő évtizedekben a cserkészmozgalom folyamatosan erősödött, jelenleg mintegy 70 csapat 4000 cserkészét tömöríti magába, a legnagyobb számokat állítólag a nyolcvanas években érte el, amikor is 84 csapatban 6200 cserkész tevékenykedett. A cserkészet központi vezető képző tábora Fillmore-ban (New York) van, az USA-ban pedig New Brunswick, Garfield, Cleveland városokban cserkészházakat tart fenn. A cserkészek sok helyen magyar iskolákat, illetve tánc- és regőscsoportokat működtetnek, vagy legalábbis létrejöttüknél bábáskodtak. A több földrészen működő cserkészmozgalmat folyóiratok (*Magyar Cserkészet, Vezetők Lapja)*, cserkészkönyvek, tankönyvek, jubileumi táborok, tanulmányi ösztöndíjak, vezető képző és más táborok is erősítik.[48]

Hasonlóképpen a többi alfejezethez, ezúttal sem a szóban forgó intézmény és mozgalom történetiségének adatolására törekszünk, hanem inter-

[47] Bodnár Gábor (1920–1996) a külföldi magyar cserkészmozgalom vezetője.

[48] Mindezekről részletesebben lásd még a már jelzett két honlapot (www.kmcssz.org, http://www.cserkesz.lap.hu/. Az előbbiről külön említést érdemel Dömötör Gábor: *Cserkészet, magyarságszolgálat. A Külföldi Magyar Cserkészszövetség helyzetének áttekintése, fennállásának 54. évében* c. írása), illetve Várdy i.m. 468–470.

júink alapján mintegy alulról, belülről próbáljuk rekonstruálni az amerikai magyar cserkészet, illetve a Cserkészszövetség működését és kihívásait. Mindezt alanyaink elmesélései és megítélései segítségével.

4.2. Kezdetek – genezis történetek

Az interjúk során több olyan elmeséléssel találkoztunk, amelyek a cserkészet németországi, ausztriai menekülttáborokban való indulásáról, kialakulásáról szóltak. Ezekben a mikrotörténetekben közös az egyéni érintettség, illetve a Bodnár Gábor szerepe, de fontos az a mozzanat is, miszerint a cserkészet emigrációs körülmények közötti elindítása azért volt fontos, mert valamit kellett kezdeni a gyerekekkel:

> „A mostani férjem (...) az emigrációs cserkészetnek a megindítója volt, amíg Németországban volt (...) 16 évesként ment biciklivel szedni össze a gyerekeket ott Németországban, és megindította az egész emigrációs cserkészcsapatot, és ő volt, aki ezt megcsinálta. És ő szervezte be utána a Bodnár Gábort, aki volt aztán ugye a főcserkész, nem főcserkész, hanem az egyik cserkészvezető, és akkor ővele dolgoztak." (17.)

> „1945-ben, a második világháború végén, amikor kisodródott a magyar hadsereg, meg az akkori Szálasi-kormány, azok a családok is voltak a lágerokban, Németországban, Ausztriában. A gond az volt, hogy mit csináljanak a gyermekekkel? Hát iskolákat indítottak be és cserkészetet. Ott kezdődött a cserkészet." (44.)

Két elmesélésben azonban újra előbukkan a cserkészettel kapcsolatos konfliktuspotenciál, nevezetesen az, hogy noha a cserkészet a dipik társadalmához kapcsolható, a részvétel benne a későbbi generációk számára is nyitott – egy kemény feltétel megléte mellett: a jelentkezőnek tudnia kell magyarul. Míg ez a feltétel adott volt a dipik és első leszármazottai esetében, a későbbiek számára már nem volt magától értetődő. Főleg nem azon bevándorló rétegek körében, akik számára az amerikai integráció volt elsődleges, amelynek része az angol nyelv minél gyorsabb elsajátítása, hiszen – a dipik számára kissé érthetetlen módon – nem mindenki azért vándorolt az Egyesült Államokba, hogy ott magyarságát őrizze. Helyenként e nyelvi kérdést magyar iskolák létrehozásával igyekeztek kezelni.

> „Tehát a cserkészet elsősorban abból a generációból, vagy társadalmi közegből nőtte ki magát, ami a Bodnár Gáboré volt, tehát ő az a klasszikus dipis. Az 56-osok

már egy új hullámot [alkottak], és egy kicsit veszélyesnek ítélt nézeteket valló társaság volt. Sokan sokkal magasabb..., nem is magasabb, hanem tehát értelmiségibb rétegekből származók [voltak], és ezért itt New York-ban is voltak ilyen ütközetek éppen Bodnár Gáborral szemben, hogy muszáj lazítani. Például azon a vas szabályon, hogy magyarul kell tudjon a gyerek. Ez ellen lázadott ez a (...) réteg, [amely] azon volt, hogy minél hamarabb angolul, és csak angolul beszélni. Tehát nem is foglalkozni azzal, hogy magyarok vagyunk." (31.)

„Mi, akik elkezdtük a cserkészetet még a háború előtt, a háború alatt, és kikerültünk Nyugatra (...) ugyanolyanok voltunk, mint a többi ott kint Németországban, Ausztriában. Ott is voltak magyar iskolák, tehát folytatták az iskolát, megtanulták a helyi nyelveket. Mikor ide kijöttek még mindig legtöbbjük táborokban élt, tehát magyar közösségekben. Amikor megérkeztek, ez 50–51-ben volt, lassan (...) letelepedtek, a gyerekek, azok akik ugye velem egykorúak, vagy hasonló korúak, azok még jól tudtak magyarul, és a régi cserkész vezetők Németországban megalapították a Cserkészszövetséget, mert azt még 48-ban betiltották. Ugye, amikor kikerültek ide Amerikába, akkor az én generációm lett a cserkészvezető, de mivel mind a magyar közösségekből jöttek, tehát a magyar nyelv nem volt probléma, nem beszélve arról, hogy akkor érkeztek Amerikába, tehát a környezet befolyása még nem volt olyan erős. Ahogy teltek az évek azoknak a gyerekei, vagy a fiatalabbjai, ahogy idősödtek, rájöttek arra, hogy amerikai iskolába járnak, és szükséges a magyar iskola." (21.)

4.3. A Külföldi Magyar Cserkészszövetség mint szervezet

A Cserkészszövetség 1945-ös újjáalakulása segítette az emigráns cserkészcsapatok létrejöttét, amelynek vezetői a menekülttáborok elhagyása után új otthonaikban (Nyugat-Európában és a többi földrészen is) tovább működtették a mozgalmat. Míg a tagság (még jórészt menekülttábori feltételek mellett) 1949 körül 37 csapatba szerveződve mintegy 2100-ra volt tehető, addig jelenleg e számok mondhatni megkétszereződtek.

„1945 második felében már voltak cserkészcsapatok alakulóban. Ez a szervezet 1948-ban tengeren túlra került. Rio de Janeiro-ba, Sydneybe, Ausztráliába, 1949-ben, 50-ben, már Venezuelába, után az USA-ba, és máma a Külföldi Magyar Cserkészetszövetség, alapjában véve a Kárpát-medencén kívüli magyarságnak a cserkészszervezete. Így a szövetségnek máma négy földrészen, tizenegy országban van hetven cserkészcsapata, ötven magyar közössége. Körülbelül négyezren vagyunk, ebből reálisan, körülbelül 2400–2500 a gyermekkel foglalkozó cserkészvezető. A többi meg aki volt cserkész, aki cserkész támogató, és aki még cserkésznek érzi magát. Ennek a 4000 tagnak körülbelül ötven és hatvan százaléka van az Egyesült Államokban. Cserkészcsapataink vannak a Keleti parton, Boston, New York, Garfield - New Jersey, Washington, Carolina, Cleveland, Chicago, Pittsburgh, szóval magyar lakta városokban, San Francisco, Los Angeles. Azt mondhatom, hogy ahol van magyar közösség, ottan ritkaság, hogyha nincs cserkészcsapat, s ugyanúgy van magyar templom is. A cserkészetünknek a célja, ha szépen akarom kifejezni, akkor emberebb embert és magyarabb magyart nevelni." (44.)

A cserkészet, a cserkészcsapatok megítélése legtöbbször pozitív volt: volt, aki az egyházaknál is stabilabb, hosszabb távon fennmaradó intézményként jellemezte, és volt olyan vélemény is, miszerint az egyetlen országos, valóban működő szervezet.

„A cserkészet az egész kiválóan működik, de hát az nem amerikai, hanem világszerte létező. De Amerikában nagyon erős, mert ott van a nagy cserkészpark Fillmore-ban, és a központjuk is New Jerseyben. Szóval ezeknek a fennmaradása nagyjából azt hiszem, hogy eléggé biztos. Hosszú távú, jobb alapon állnak, mint az egyházak." (49.)

A Cserkészszövetség vállaltan militarista, centralizált struktúrára épül. Ez részben a cserkészet hagyományaiból is adódik, de részben a több kontinensre kiterjedő szervezet koordinálásához is nélkülözhetetlen. A szervezetet egy intézőbizottság (ún. parlament) irányítja, amelynek részét képezi az elnökség, amely az operatív, mindennapi irányítást végzi. A legfőbb döntéshozó testület a közgyűlés. A szervezet felépítése földrajzilag kerületekre, azon belül pedig körzetekre oszlik. A Szövetség alapegységei a csapatok, amelyeket parancsnokok irányítanak. A csapatoknak legalább 12 taggal kell rendelkezniük, tevékenységüket pedig egy igazolt cserkésztiszt, az ún. Fenntartó Testülettel közösen irányítja. A Szövetségen belül tizenkét külön táborban rendszeres és részletesen kidolgozott vezetőképzés zajlik: fiú-, lány őrsvezetőképző, segédtisztképző, kiscserkész őrsvezető- és segédtisztképző tábor, cserkésztisztképző, három mintatábor (kiscserkész, fiú- és lánycserkész mintatábor), és három előkészítő tábor (Dobó István, Zrínyi Miklós és Corvina táborok), amelyeken az ún. magyar nyelvi- és kultúrismeretek ápolása zajlik.

„Van egy struktúránk, amit szívesen használunk. Időtlen militarista struktúránk van. Van az elnökség, van egy intézőbizottságunk, az intézőbizottságban az

elnökség, és tizenegy megválasztott személy ül, ezek reprezentálják proporcionálisan a világot. Van a három amerikai, két kanadai, egy ausztráliai, egy dél-amerikai és két európai benne. Ez negyedévente összeül, és alapjába véve, ezt úgy lehet venni, hogy ez olyan, mint egy parlament. A közgyűlés igazából igazából rábízza a szövetségnek a vezetését [a parlamentre]. A gyakorlati, mindennapi vezetést az elnökség csinálja. Vannak vezetőtisztjei, van vezetőképző, kiscserkész, rover, ez a kiscserkész fajták, ezek ilyen szakmai miniszterek, mi nevezzük annak. Van egy gazdasági osztályvezetőnk, van egy sajtó osztályvezetőnk, szóval megvan egy ilyen hierarchiák. Akkor megvannak a kerületek: Európa, Dél-Amerika, USA, Kanada, Ausztrália, annak egy-egy főnöke. Például az USA-nak van négy körzete, a Keleti (New York, Boston, Washington), a clevelandi, ami Chicago, Pittsburg, annak egy főnöke, a kaliforniai, és a Venice. És Venezuelát kooptáltuk az USA-hoz, mert közelebb vannak fizikailag az USA-hoz, mint Brazíliához. Ez csak ilyen logikai dolog. Ezek koordinálják a helyi cserkészcsapatoknak a működését. (…) Ha egy cserkészcsapat parancsnok (…) például lemond és bejelentette a Fenntartó Testületnek (…), elvittem az [ügyet] intézőbizottság elé, (…) és megszavaztuk."

„Strukturálisan vannak a felépítések. Namost ezeket a főnököket (…) az intézőbizottság nevezi ki, (…) így van ráhatása mindennek. (…) Nagyon kiforrott vezetőképző rendszerünk van, nyugodtan mondhatom, hogy a világcserkészetben a magyar rendszer az egyik legjobb, és a KMCSSZ-é az egyik legtaktikáltabb. Nekünk már van hatvanegy év tapasztalatunk, szóval felépítettünk egy ilyen létformát, hogy a tizennégy éves gyerek, az elmehet kiscserkész örsvezetőre, vagy cserkész örsvezetőre. Megtanul kis csoportokat [vezetni], tíz éven aluli, vagy tíz éven felüliekkel, hogyan kell foglalkozni. (…) Akkor ezeket a kis csoportokat koordinálni kell, ehhez van egy segédtisztképző tábor. A segédtisztképző táborban van egy kiscserkész, és egy cserkész (…). Van egy cserkésztisztképző táborunk, ahol a csapatokat vezetnék, és a csoportokat koordinálnák. A cserkésztisztképző tábort mi csak központilag csináljuk csak, csak az USA-ban, csak a Sík Sándor Cserkészparkban. A szövetség elnöke a táborparancsnok, a szövetség elnöksége a képzőkeret, ott tíz napig nyúzzuk ezeket az embereket."

Látható, a cserkészet működése elképzelhetetlen hierarchikus szerkezet nélkül. Az elmeséléseken áthat, hogy a szerkezet önmagával hoz és továbbgerjeszt egyfajta militarista nyelvezetet is. A beszámolók ugyanakkor nagyon szilárd, megingathatatlan világszemléletről is árulkodnak, amelynek kiemelt része az ún. magyarságápolás. Hogy ez mit jelent, illetve, hogyan történik, arra a későbbiekben visszatérünk.

4.4. Cserkészcsapatok néhány jellegzetessége

A cserkészcsapatok szervezetileg szorosan kötődnek a centralizáltan működő Szövetséghez, ám az elemzés szempontjából megpróbáljuk ezt a szintet külön kezelni. Ez azért is fontos, mert a cserkészcsapatok a helyi magyar társadalmi szférához is rengeteg szállal kapcsolódnak, több helyen iskolákat működtetnek, és az egyházzal és más társadalmi szervezetekkel is együttműködnek különböző rendezvények alkalmából. A helyi társadalomba való integráltság mondhatni egzisztenciális érdek is, hiszen a csapatok önfenntartók, a Szövetség a helyi szervezetek működését csak szakmailag és nem anyagilag támogatja.

„Minden kiscsapat önfenntartó. A szövetség egy 150.000 dolláros vállalás, ez az évi költségvetésünk. A költségvetésnek a fele az rendezvényekből jön be, és rendezvényekre megy ki. Csinálunk egy akadályversenyt, (…) összejön háromszáz gyerek, mindenki fizet 25 dollárt, ezért kap ebédet, vacsorát, reggelit. Bejön 7500 dollár ebbe a cserkészparkba, 7500 dollárt pedig el is költünk az eseményre. Csinálunk egy vezetőképző tábort 200 gyereknek, bejön 40.000 dollár, ki is adunk 40.000 dollárt. Szóval 75.000 dollár ilyen öt nagyobb eseményből bejön, és ki is megy. A másik 75.000 dollár az pedig, egy főállású alkalmazottunk van, a főtitkár, [és elmegy] az iroda, (…) a Magyar Cserkészet, Vezetők Lapja kinyomtatására, (…) ösztöndíjakat fizetünk, (…) ilyenekre megy el a pénzünk. Ez a 75.000 dollár, ez pedig úgy jön be, hogy tandíjat fizetnek a cserkészek, ebből körülbelül 20.000 dollár jön össze. Ezt a naptárt ezt most kiküldjük 3.000 támogatónknak, remélhetőleg, olyan 1000 fog küldeni 5–6 dollárt, ez olyan 5–6.000. Évente kétszer van egy gyűjtésünk, vannak hagyatékok, szóval így. Nekünk igazából a gondunk az, hogy több ötletünk van, mint amennyi pénzkeretünk van, és hát így egyensúlyba kell tartani, mert ha lenne kétszer ennyi pénzünk, arra is lenne ötletem. Most kezdünk egy cserkész alapot, remélhetőleg egy nagyobb összegpénzt lehet összehozni, és akkor a kamatból meg tudunk élni."

A csapatok azáltal tudnak működni, hogy lokálisan forrásokat gyűjtenek. Ennek egyik fontos módja a cserkészbál, amelynek bevételeit igyekeznek felhasználni, de nagyon fontos a szülői hozzájárulás is. Az alábbi idézetek szerint egy cserkészcsapat éves szinten mintegy 10–15000 dollárral gazdálkodik:

„Körülbelül 1000 dollár marad meg a [cserkészbálon eladott] jegyekből, körülbelül 1000 dollár jön be a süteményasztalból, 1500 a tombolából. (…) És akkor azt hiszem, a legjobban keresünk az adományokon. Szóval emberek, akik nem

jönnek a bálra, de küldenek egy csekket, és az azt mondanám, hogy körülbelül 2000–2500 dollár. (...) Ez összesen 5–6000 (...)Mindig jobb, ha több lenne (...), de jobb, mintha semmi lenne. Mondjuk eddig, nem volt nagyobb anyagi bajunk, szóval nem az, hogy minden kiránduláson nézem, hú, ez a kenyér túl drága lesz, olcsóbb kenyeret kell venni a gyerekeknek. De sajnos, mikor tervezünk programokat, azt is kell figyelembe venni, hogy jól van, nem megyünk egy háromnapos lovaglásra, mert az rögtön 4000 dollár lenne. És szóval azt is hozzáadom, hogy az a 2500 dollár adomány, az csak a bálról van, de azt mondanám könnyen, 4–5-6–10 ezer dollár adományt kapunk évente. Nem is úgy, hogy a csapatnak adnak csekket emberek, hanem hogy kell egy új sátor. És van, aki csak elhoz, és leteszi, és tessék, egy új sátor. És az rögtön 400 dollár. Szóval ez inkább úgy van, hogy hát egyik cserkésztörvényünk szerint, a cserkész takarékos." (9.)

„Amikor [a gyerekem] elkezdte a cserkészetet, akkor kértek fel formálisan, hogy legyek ennek a Fenntartó Testületnek az elnöke, aki a pénzügyi részt megteremti. Hát ez az egyik fő dolga. (...) A cserkészbál az egyik lehetőség. (...) Önkéntes adományokat gyűjtő akciókat, meg mindent kitalálunk, hogy adományokat gyűjtsünk erre. A csapatnak az évi költsége idestova úgy tízezer dollár, úgyhogy ezt nekünk valahogy meg kell teremteni" (4.)

Akár a KMCSSZ-t, akár az egyes csapatokat nézzük, mindenképpen figyelemre méltó az önfenntartó, civil társadalomra épülő jelleg. A cserkészetre, ám a többi magyar szervezetre is érvényes, hogy teljes mértékben beágyazódnak az amerikai civil társadalmi modellbe, amelynek lényege az állami forrásoktól való független működés és az önkéntesség. Az önkéntesség a cserkészetnek is kulcsmozzanata, ám bizonyos vezetők esetében ez akár egy teljes főállásnak is minősülhetne.

„Amikor dolgoztam, akkor én reggel fél nyolctól este hatig dolgoztam, hazajöttem, vacsoráztam, levágódtam az irodámban és mondjuk héttől tízig, mondjuk hétfő, kedd, szerda, csütörtök, péntek, szombaton egész délután, vasárnap egész délután cserkészkedtem: adminisztráció, kapcsolattartás, szerkesztés, megszervezés, ami kellett. (...) Most könnyebb, mert most nyugdíjas vagyok. Reggel kilenckor lemegyek, délután négy-ötig cserkészkedek. (...) Főmunkaidőben dolgozom. Profi cserkész lettem, fizetés nélküli profi cserkész." (44.)

A cserkész – mondhatni törvényszerűen, illetve a Légy résen! jelszóhoz hűen – sosem pihen. Legalábbis erről számol be egy fiatalabb csapatparancsnok is, aki egész napos munkája mellett cserkészkedik, havonta legalább 60–70 órát szintén a cserkészetnek szentel, és évi két hetes szabadságát is a cserkészetre fordítja.

„Havonta lehetne jobban felmérni, mert havonta van egy nagyobb kirándulásunk, ahol az legalább egy 12 órás kirándulás, szóval nem esti kirándulás, egy napi kirándulás. Minden héten van egy két órás gyűlésünk. Avval, hogy vezetői gyűlés, készülés, ilyesmi, abból lesz egy négy óra gyűlés. Minden héten csak azzal, hogy drótposta, ilyesmi, az legalább még egy 5–6 óra. (...) És akkor még (...) duplázzuk meg a kirándulásnak az időtartalmát azzal, hogy kitervezem a vezetőimmel ezt. Az (...) 60–70 óra havonta, mondjuk. S akkor minden évben van egy heti tábor, ahol egész idő alatt cserkészkedünk, és azzal is mikor megy a szervezés, akkor egy kb. négy órát belegyűlünk minden nap három hétig. Szóval ez inkább olyan, hogy megvan a heti, a heti, mondjuk 5–6 óra hetente és 4 óra gyűlés. Szóval a 10 óra mindig megvan, s akkor a nagyobb eseményekre, a bálunkra, a táborunkra, a kirándulásunkra az még mindegyik külön hozzáadunk egy 20–30–40 órát." (9.)

A cserkészet mint mozgalom és szervezet áthatja a részvevők egész időhasználatát és szemléletmódját is, végső soron pedig önképét és identitását. A cserkészetben aktív személy számára a világ dichotomizálódik: egyik póluson van a cserkészet és magyarság mintegy összefonódva, másik oldalon meg minden, ami nem ezzel a két dologgal függ össze. A szervezet teljes embert, egész lényt kíván. Különösen érvényes ez egy parancsnok számára, aki viszonylag fiatalon már felelősségteljes (illetve annak hit tevékenységet) folytat, és rengeteget dolgozik is. Mintha egyfajta természetes szelekció is érvényesülne, a kiégés felé sodródó parancsnokot mindig van, aki felváltsa, és így a szervezet prosperitása is biztosított.

„Én úgy lettem parancsnok, hogy sajnos itt nagyon kevés az olyan, aki már lelkesen dolgozik a magyarságáért. Szóval ez sok a munka, sok a tervezés, sok a felelősség. (...) Az önképem az nagyon a cserkészetből áll, az hogy mi is vagyok. Nagyon fontosnak tartom, hogy a következő generációnak legyen meg ez a választék, hogy ha akarnak ők is cserkészek lenni, legyen meg ez az alkalom nekik. (...) [Tudtam] ez egy nagy kitüntetés, tudod, magasan vagy, hú de jó. De minél többet dolgozom benne, annál jobban értem, hogy ez nem csak kitüntetés, és nemcsak hogy kell, hanem hogy ezt fontosnak tartom, és hogy tényleg hiszek ebben a szervezetben és a célunkban." (9.)

„Az egyik barátnőm volt a parancsnok. És ez nagyon sok munka, szülőkkel, gyerekkel, templommal kapcsolatot tartani, nagyon sok munka és ő már csinálta 2–3- évig, és ő azt mondta, hogy kész. (...) Én meg most jöttem vissza, öt éve nem cserkészkedtem, nem fáradtam bele a bálrendezésbe, meg semmi ilyenbe. Így frissen jöttem vissza, tele energiával." (1.)

A cserkészetben megkívánt ellenálló képesség és mások iránti felelősség felnőtt korban is hasznosítható. Még az amerikai haditengerészetben, az ún. navy-ben is, ami mintegy visszaigazolja a két szervezet hasonló militarista jellegét:

„A cserkészet, szerintem, aki részt vett a cserkészetben, az mindenkire hatott. (...) A katonaságban kisegített az, hogy felelősséget kaptál. A cserkészetben, amikor fiatal vagy, már tizennégy, tizenhárom éves korodban felelős vagy őrsi tagokért. S a katonaságban is elég fiatal korban vagy felelős vagy millió dolláros gépekre vagy más katonákra, életekre."

A cserkészetben nem hogy parancsnok, még őrsvezető sem lehet akárki. A szervezetben szigorú szabályok érvényesülnek az előléptetéseket illetően, és egyik alanyunk szerint, ha valaki 15 éves korára nem lesz őrsvezető, gyakorlatilag kiesik a szervezetből.

„A cserkészetben van egy sorrend, hogy 10 éves korig kiscserkész vagy, és akkor leteszel egy próbát. A vezető tesz fel kérdéseket, hogy a himnusz, népdalok, megvan minden próbára, hogy mit kell előírni. Akkor felavatnak nagycserkésszé, tehát 10 éven felül. És akkor ilyen 12–13 éves korban elkezdesz készülni egy ilyen őrsvezetői vizsgára, és aki leteszi ezt a vizsgát, az elmehet a táborba, és ha azt leteszed sikeresen, akkor felavatnak őrsvezetőnek. És hogyha felavatnak őrsvezetőnek, és amikor visszajössz, te kapsz egy ilyen kis 2–3-4–5-6 fős kis csoportot, és akkor te ugyanazokat a próbákat tanítod nekik. Könyvek vannak. Elő van írva, hogy mikor, milyen szezonba mit kell tanítani. (...) Egy csapatparancsnok feladata, hogy motiváld azt a gyereket, hogy tanulj a vizsgára, hogy akarjál része lenni a csapatnak, mert 15 éves kor után, ha nem vagy vezető, nincs feladatod a csapatban. (...) Vagy vezető vagy, vagy kiesel." (1.)

Egy helyi cserkészparancsnok mindenképpen központi szereplő a magyar társadalmi (ifjúsági) életben. Ez néha azonban a legitimitás kérdését is felveti, amelyet egyik alanyunk életeseményein keresztül igyekszünk érzékeltetni: a harmadgenerációs parancsnok úgy érzi, magyar nyelvtudása nem tökéletes, ezért mások számára ez negatívan hathat. A parancsnok számára pedig ez az állapot frusztrációt eredményez, hiszen hármas nyomás nehezedik rá: egyrészt funkciója beleilleszkedik egyfajta családi hagyományba, hiszen felmenői (apja, nagyapja) is aktív cserkészek voltak, másrészt állandó magyar megfelelési kényszernek van kitéve a helyi társadalmi életben, harmadrészt pedig a cserkészet, a Szövetség irányába is tanúsítania kell jó magyarságát. Ő maga is érzi, hogy nyelvtudásán és magyarságismeretén még csiszolni kellene, ám éppen azért, amiért parancsnok, gyakorlatilag nincsen ideje arra, hogy „20 éves hiányosságait" pótolja. Igaz, e magyar „defekteket" igyekszik magánéleti vonatkozással pótolni, hiszen élettársa szintén cserkészkedik, és ráadásul éppen a cserkészet által Tündérországnak tanított/hitt Erdélyből származik, és ezért lakásuk is tele van magyar szimbólumokkal. Az élettárs kiválasztásában amúgy nagy szerepe volt a helyi magyar társadalmi élet egyik központi figurájának, aki szintén erdélyi és történetesen rokona a kiválasztott társnak.

„Biztos vagyok abban, hogy például (...) a bálon vannak olyanok, akik nem az, hogy nem fogadnak el, mint magyar, de biztos csalódnak abban, hogy egy amerikai gyerek, aki nem is tudja ezt, nem tudja azt - az a parancsnokunk. És ez a csúcspontja a magyar ifjúságnak! (...) Az is a baj, hogy most mint parancsnok többet kell foglalkozzak más csoportokkal. Szóval ez van, mikor észreveszik. De akkor van a másik fele, aki látja, hogy még mindig próbálok részt venni ilyesmikben, és minden 56-os és 48-as megemlékezésen szavalok és ilyesmi. Szóval, amit lehet könnyen - nem az, hogy könnyen - de amit lehet rendszeren belül megtenni, azt megtehetem. De (...) ha meg is van a kedvem, nincs időm leülni magyar könyveket olvasni, hogy most betanuljak 20 év, bepótoljam a 20 év hiányt. Szóval, hogy ezt most mind megtanuljam. Sajnálom, de ez van. És a Szövetség is biztos egy kicsit szégyelli, mert mondom, most tettem le ezt a tiszti igazolványt, és mindenki más első alkalommal így levizsgázott a magyarságismereti [tárgyból], és én háromszor kellett próbáljam, mielőtt végre sikerült."

A cserkészetben való részvétel okai többrétegűek lehetnek: van aki csak informális okokból, egy baráti kör kedvéért, van aki családi hagyományba ágyazódva, ám van, aki magyar nyelvű társaság iránti vágya miatt. A részvétel előfeltétele a magyar nyelv megfelelő szintű ismerete, amiért gyakran kritika is éri a Szövetséget. Új tagok toborzása tudatosan is, külön feladatként és rendszerint a templomon (egyházon) keresztül zajlik, de gyakran mégis véletlenszerűen történik.

„Az idén már három új cserkészt toboroztunk úgy, hogy a feleségem elment a vásárlóközpontba, és hallotta, hogy az asszony magyarul beszél a gyerekhez. Odament és elkezdtek beszélgetni, megdumálta, hogy tudja-e, hogy van cserkészet, nem tudom, itt-ott, és elvitték a gyereket cserkészetbe. Sok magyar nem is tudja, [hogy létezik a cserkészet]." (44.)

Az elmesélések szintjén a rekrutáció kapcsán meglehetősen sarkos vélemény körvonalazódott, miszerint hasonlóan a többi magyar szervezethez, ez a kérdés az igazi kihívás a cserkészet számára. Noha a teljes nemzeti önfelszámolást vizionáló jövőkép – a magyar szervezeti vezetőkkel ellentétben – hiányzik, az már negatívumként fogalmazódik meg, hogy a tagság növekedés helyett, inkább stagnál. Egyik alanyunk egyfajta intuitív statisztikai becslése alapján 100 Amerikában élő magyar származásúra jut egy cserkész. Kis, egy-két évtizedes történelmi távlatban azonban a tagság is csökken, hiszen alanyaink szerint míg a 70-es években az ún „jubi táborokban", azaz az 5 évente tartandó jubileumi táborokban még kb. 1800 magyar fiatal vett részt, a legutóbbi időkben már csak 800-an. Így nem véletlen, hogy megjelenik a nemzetféltés gondolata, amely mellett például etnikai sztereotipizációk is tetten érhetők az alábbi, valójában a rekrutációról szóló idézetben:

„Engem igazából nem érdekel, hogy az ember milyen színű, milyen vallású, honnan jött, ha beszél magyarul, és magyarnak vallja magát, olyan kevesen vagyunk, hogy. Én, ha be tudnám integrálni a cigányságot a magyarságba, azt is megtenném. Nekem, pedig nem vagyok liberális gondolkodású, de ilyen szempontból, a nemzet szemszögéből én úgy érzem, hogy nem tudjuk megengedni magunknak. Vagy megtanulunk szaporodni, vagy megtanulunk összetartani. Vagy mindkettőt, mert, ha nem fogjuk sem az egyiket, sem a másikat, lassan ki fogunk halni. Itt vagyunk nyugaton, ahol minden gyerek fontos a cserkészet szemszögéből nézve, és a cserkészeti vezetőinknek azt tanítjuk, hogyha lát egy gyereket a templomban, akkor menjen oda, és beszéljen a gyermek szüleivel. (...) A cserkészetnek a pedagógiai módszere (...) a banda. Ha a bandában hárman vannak, az nem banda, ha haton vannak, az már banda." (44.)

Az elmesélések szerint a cserkészcsapatok tagjainak fele lány, vallási megoszlás tekintetében pedig a katolikusok dominálnak. A lányok nem csak a tagság, hanem a vezetők körében is fele arányban vesznek részt, sőt, egyik vélemény szerint, mivel a lányok összetartóbbak, kitartóbbak, összességében is nagyobb arányban vannak jelen a cserkészetben:

„Egyenlő volt a létszám, amikor indultunk, de valahogy a fiúk nem tartottak úgy össze. Bár jóbarátok voltak. Valószínűleg, mert különböző korosztályok voltak, vagy nem tudom mi volt, de ők így egyenként kiestek. És utána hiába jött egy következő, mert így lassan eltűnt a mi korosztályunk és fiatalabbak lettek. Valahogy a fiúknál ez másképp volt. (...) Voltak fiúvezetők is, ugyanúgy mint lányok. Ezek ilyen fiús dolgok voltak, amiket csináltunk, hogy sátorba aludtunk, fát vágtunk, meg fára másztunk, meg ilyenek. Nem tudom miért, de valahogy a fiúk kiestek, (...) valahogy nem alakult ki ez a fiúknál." (1.)

4.5. Cserkészet mint magyar szocializációs keret

Az amerikai (és nyugati) magyar cserkészet egyik fontos, vagy talán a legfontosabb pillére a magyarságápolás, magyarságszolgálat. Ez a deklarált cél azonban nem ennyire egyértelmű minden résztvevő számára, hiszen a „magyar cserkészet" is állandó kihívásnak van kitéve: noha a Szövetség felfogásában a cserkészetben a magyarságra nagy hangsúly fektetnek, a parancsnokok szintjén néha gond, hogy a „magyarra" vagy a „cserkészetre" helyezzék-e a hangsúlyt. Kihívást jelent ugyanis, hogy milyen mértékben tanítsanak magyarságot, és milyen mértékben „csomókat", azaz cserkészmódszereket. Véleményük szerint sokkal könnyebb a csomókészítést tanítani, mint a magyarságot.

„A programunkban sokkal nehezebb a magyarság megtartása, mint a cserkészanyag. Nagyon könnyű csomókat tanítani. Ha van olyan, aki erősen magyar és nem annyira cserkész, az talál valamilyen módszert, hogy tudjon segíteni nekünk és tudjon a gyerekeknek segíteni. (...)Van 10 cserkésztörvényünk, a tízparancsolat, de van magyarságon kívül is célunk, és ez mindig a legnehezebb döntés. (...) A cserkészetnek a legnehezebb kérdése, hogy mi is a fontos. A fontos az, hogy „magyar" cserkészek vagyunk, vagy hogy magyar „cserkészek" vagyunk. És ez mindig a parancsnoktól függ." (9.)

A cserkészet azonban elsősorban mégiscsak magyar szocializációs keretként működik: a belépés nyelvismerethez kötött, a tevékenységek magyarul zajlanak, a cserkészeten belüli képzések egy része valamilyen módon magyarságismerethez kapcsolódik, a fenntartók a helyi magyarság, illetve magyar szervezeti élet köréből kerülnek ki. Mindezek eredményeképpen nem csak a magyarságról szóló, többnyire a népi kultúra, illetve irodalom- és történelemcentrikus (logikus módon szelektív) ismeretek bővülnek, hanem

magyar érzelmi kötődések, informális, baráti körök alakulnak ki, sőt a cserkészet bizonyos értelemben a magyar házassági piacnak is részévé válik.

„A cserkészeten belül ismertük meg, hogy mi az a kántálás, mi az, hogy március 15., mi az, hogy október 23. Minden ilyen magyar dolgot a cserkészeten belül ismertem meg. Emlékszem, hogy amikor ideköltöztünk, nem tudtam, hogy mi ez az októberi felhajtás, miért jön mindenki össze, és miért mond mindenki verseket. Szóval ezt Magyarországon ezt nem így adták elő, ez nekem mind új volt. Szóval minden ilyen magyar bármit is a cserkészeten belül ismertem meg." (1.)

A közös kirándulás, táborozás mint motívum végighúzódik az egész cserkészmozgalmon. A táborozások során kialakított „kis magyar sziget" jelenti az egyik legnagyobb vonzerőt, illetve az elmesélésekben is e táborozások jelennek meg, mint közösségalakító tényezők. Több interjúalanyunk is beszámolt arról, hogy a táborozásnak nem a természet közelisége, hanem sokkal inkább a humán oldala, azaz az emberi kapcsolatok elmélyülésének lehetősége jelentette az igazi élményt.

„Amikor ideköltöztünk (...), senkit nem ismertem. Elkezdtem egy iskolába járni, ahol én nem beszéltem angolul, mindenki más csak angolul beszélt. És volt ez a cserkészet, ahol mindenki csak magyarul beszélt. Oda sokkal könnyebb volt beilleszkedni, mint egy amerikai iskolába. És voltunk kb. tízen majdnem egykorú lányok, barátnők lettünk, minden szülinapot együtt töltöttünk. Minden nyáron egy hetet vagy két hetet együtt táboroztunk, és ezek voltak az igazi ilyen barátságok. Ezért nekem fontos volt, szerettem járni és mentem tovább az ilyen vezető kiképző táborokba, de nem is azért mert én annyira szeretek sátorba lenni egy hétig meg minden, hanem azért, mert ott voltak a barátnőim és ez így összetartott minket." (1.)

„A gyűlések mellet vannak hát a kirándulások. Minden tavasszal, minden ősszel van egy hosszabb tábor, és utána a csapat nyári tábora, ami egy hetes nyári tábor, ahol tényleg hát egy ilyen kis falut varázsolunk az erdő közepén, ahol harminc-negyven gyerek csak magyarul beszél, angol szót nem hallanak, mert tényleg el vannak zárva az amerikai világtól." (4.)

Ez a már-már idealizált magyar sziget-világkép kissé árnyaltabbá válik azonban, ha figyelembe vesszük, hogy a gyerekek egymás között gyakran továbbra is angolul beszélnek, ugyanis akár a rendszeres heti találkozókon, vagy akár egy elkülönített magyar világban is, idő szükséges, amíg átállnak

a magyar nyelv folyamatos használatára. A gyerekek szempontjából a magyar (cserkész)táborban a szülők vagy a felnőttek felügyelete hiányában való angol kommunikáció éppen közösségszervező huncutságnak is bizonyulhat.

„Amikor a tíz napos jubi [értsd: jubileumi] tábor volt, az első három napban nem hallottál mást, minthogy Beszélj magyarul, Beszélj magyarul! A negyedik nap már kevesebbet hallottad, a hetedik-nyolcadik nap már egészen ment, mert a gyereknek is át kell állnia. A gyereket meg kell érteni, hogy mivel kínlódnak." (44.)

„A cserkészetbe csak magyarul beszélő gyermekeket vesznek föl, minimális szinten beszéljen az a gyermek, aki cserkészetre jár. De ott is sokszor megtörténik, hogy egymás között sokszor angolul folyik a társalgás." (11.)

A cserkészetbe való belépés feltételeként állított magyar nyelv megfelelő szintű ismerete megosztja az amerikai magyar szervezeti vezetőket, illetve szülőket. Egyik véleménycsoport szerint ez megkérdőjelezhetetlen elvárás, amin nem szabad változtatni, hiszen a szülők azért adják a cserkészetbe a gyereket, hogy anyanyelvi kompetenciái erősödjenek. E logikában a magyarul nem beszélő gyerekek nem kívánatosak a cserkészetbe, és szintén negatívan tekintenek az olyan szülőkre is, akik a cserkészet után így fogadják gyereküket: „Charming, how was scouting?"

„Mi megkapjuk a gyereket, hetente egyszer, maximum három órát. Most az alatt a három óra alatt mi megcsináljuk, amit csinálunk, és a gyerek kimegy az ajtón, és ott áll az anyuka, és azt mondja: "Charming, how was scouting?", vagy "How was cserkészet?". És akkor az ember tépi a haját, mert megakarja folytani az édesanyját, mert nem támasszák alá, amit mi csinálunk. Ugyanakkor van magyar család, ahol otthon is magyarul beszélnek, magyar iskolába jár a gyerek, cserkészetben, és egészen, mondjuk azt, hogy nem tudják eladni Magyarországon a gyereket. Ezzel kínlódunk, és ezt próbáljuk elérni, hogy egy olyan szinten tudjon a gyerek, hogy megmaradjon a magyarságunk." (44.)

A másik véleménycsoport szerint ez a rigid, magyar nyelvismereti elvárás már idejétmúlt, amit mindenképpen újra kellene gondolni, hiszen miközben csökkent a tagok száma, gyakran előfordul, hogy egyeseket elutasítanak, mert nem beszél jól magyarul. E logikában a nyelvi felzárkóztatásra, a bevonásra kell helyezni a hangsúlyt. A két vélemény között feszülő dilemmát van, ahol a magyar iskola megtudja oldani, hiszen az iskolában igény szerint lehetséges olyan csoportot működtetni, amely e felzárkóztatásra helyezi a hangsúlyt.

„Nagyon nagy dilemma, mert a cserkészet az a szervezet, amely tényleg bizonyos mértékben megtanítja a gyerekeket még jobban magyarul, meg amit a szülők nem tudnak, meg ápolni a nyelvet, meg a hagyományt, ami nálunk fontos, mert én egy bizonyos mértékben ilyen tradicionális vagyok. De ugyanakkor én ismerek szülőket, meg gyerekeket, akik el akartak volna menni cserkészetbe, de nem tudnak, mert nem beszélnek magyarul, és akkor elveszítjük azt az értéket is." (43.)

A cserkészet mint magyar szocializációs keret alapvetően önjáróvá válik. A magyar kultúra mondhatni népi-konzervatív felfogásának intézményesült világaként valójában teljesen mindegy, hogy a világ mely részén működik. Sajátos paradoxon is kibontakozik, ugyanis az elkötelezett részvevők számára ez az önmagáért való magyarság válik fontossá, és nem például a jelenlegi magyar kultúra nem csak népiségre, vallásos hitre épülő sokszínűsége.

„Tulajdonképpen az itteni ifjúsági mozgalom a magyarok körében az a cserkészet. A helyi magyarságból nehezen tudsz olyan fiatalt kiválasztani, aki végül is nem a cserkészeten keresztül megy ezekbe a dolgokba, és aztán utána a vezetőjük is ezekből a garnitúrákból kerülnek ki. A népi vonalnak az egyik alap gárdája is a cserkészeten keresztül kerül [ki]." (32.)

4.6. Cserkészet mint oktatási, képzési helyszín

Az előbbiekben már említettük, hogy a cserkészetben különböző táborokban vezetőképzés folyik, illetve külön előkészítő táborokban magyar nyelvi- és kultúrismeret ápolása is zajlik. Nevelési céljait a cserkészet korosztály specifikus ún. próbarendszereken keresztül igyekszik elérni. Egy adott korosztálynak szóló próbához 5 alpróba tartozik, amelyek a következő területeket érintik: jellemnevelés, cserkésztudás, embertársak szolgálata, magyarságismeret, testi teljesítmény. Röviden, a cserkészet cselekvő életmódra, magyarságismeret felhasználására, jellemnevelésre koncentrál.[49]

Nézzük meg a fenti deklarált célok, hogyan jelennek meg interjúalanyaink elmeséléseiben.

„Kiképzőtáboraink általában tíz naposak. (...) Jellemnevelés, csapatvezetés, lélektan, magyarságismeret, közösségi kapcsolatok, egy kis néprajz, bedobunk tábortűzvezetést, szóval azok a feladatok, amit egy felnőtt és egy csapatvezetőnek tudnia kell, hogy meg tudja szervezni a programot, a vezetői gárdáját be

[49] Minderről részletesebben ld. Dömötör i.m.

tudja megfelelően osztani, programot tudjon adni, felismeri a problémát. Ezért csinálunk lélektant, a pszichológus beszél más és más korosztályokról. A sorskérdésekről tárgyalunk, vannak hosszú vitáink a jellemnevelésről, fegyelmezésről, szex, alkohol, kábítószer, mindezek a modern világnak a problémái." (44.)

Az, hogy kik oktatnak részben változó, helyenként egyházi személyekre támaszkodik, ám a vezetőképzésben meglehetősen állandósult személyeket is találunk. A cserkészet bizonyos értelemben kitermeli saját „oktatóit", „képzőit", hiszen már egy őrsben is az őrsvezetőnek „foglalkozni kell a gyerekekkel". Szociológiai értelemben azonban mindenképpen szembetűnő, hogy az említett, stabilnak tekinthető oktatói gárda jobbára műszaki végzettsége mellett oktat humán tárgyakat:

„A jellemnevelést azelőtt egy jezsuita pap tartotta, amióta őt hazavitték Magyarországra, azóta én [a mérnöki végzettségű] tartom, én vagyok az aki azt tartja, amit muszáj. A munkaterv-készítést azt régen én tartottam, most a Dömötör Gábor tartja, aki IBM igazgatója volt Brazíliában, egy nagyvállalatnál. A néprajzot, a lélektant, pszichológus, jellemnevelést nagyjából én, bár próbálunk behozni lelkészeket, papokat, hogy ha lehet, de nem mindig sikerül. A magyarságismeret itt igazából már inkább elvetett dolog (...), [hiszen] amire a tagot fölvesszük a táborba, őneki már egy magyarságismereti vizsgát kell végezni. [Itt a táborban] például Márait olvasok föl a zászló fölvonásától a levonásáig, hogy halljanak Márait."

A cserkészeten belüli előléptetésekhez vizsgákat kell tenni. A vizsgák egy része írásbeli, másik része gyakorlati próbákból áll. A szervezet centralizált működéséhez tartozik, hogy az írásbeli vizsgák javítása a garfieldi (New Jersey) központban történik. A gyakorlati rész helyben történik, amelyet korábban vezetői rangot szerzett tagok bevonásával bonyolítanak.

„Mindenki egy őrsben körülbelül egykorú, és az őrs egyszerre próbálja meg letenni azt a vizsgát, meg egyszerre próbál meg elmenni a táborba. (...) És így alakul ki, hogy ki lesz vezető. Szóval ez egy ilyen konkrét vizsga, gyakorlati és írásbeli része is van. (...) Az írásbelin, mindenki beül egy terembe, és ír. Azt az egyik volt parancsnokunk csinálja, a Péter apukája. Ő felügyel, amíg írják, aztán összepakoljuk és elküldjük New Jerseybe, a központba. Minden csapat oda küldi, és ott javítják ki a vizsgát. És a másik rész a gyakorlati, hogy csomókat kötni, kérdésekre válaszolni, elsősegély, meg mit tudom én mi. (...) Aki csinálja a vizsgákat, hív, hogy ezen a szombaton lesz a vizsga, és ki ér rá? Azok a vezetők, akik

ráérnek, idősek, fiatalok mindegy, [elmennek] és ott ilyen kis állomások vannak, és ott mindenkinek megvan a feladata." (1.)

Noha a cserkészet a leghatékonyabban megszervezett intézménynek tűnik, a tananyag tekintetében mintha mégis autonómiát biztosítana a tagszervezeteknek. Legalábbis ott, ahol a cserkészet magyar iskolát működtet, nagy valószínűséggel az oktatott tartalmak eltérnek egymástól. Mindez alól kivételt képeznek a vezetőképzésben használt tankönyvek:

„Tartottunk például (...) ilyen iskolai konferenciát, összeegyeztetni a dolgokat. A torontóiak itt voltak, vagy a keleti tengerpartról, meg innen középről, de valahogy úgy tűnt, hogy a társadalmi összetétel más, (...) és emiatt minden iskolának más volt a dolga. Megvoltak a tankönyvek, voltak olyan helyek, ahol az csak olyan vezérelv volt. Úgyhogy az volt az általános megállapítás, hogy tudunk egymásról, de nem ugyanazt az anyagot használjuk, kivéve ezt a cserkészvezető anyagot." (21.)

A „tankönyvpiacon" valójában visszaköszön az amerikai magyarok anyaországhoz való konfliktusos viszonya is: van, aki elfogadja Magyarországot, mint partnert, és van, aki továbbra is elutasítja az anyaországi kezdeményezéseket. Az elmúlt években történtek kísérletek új tankönyvek magyarországi készítésére is, ám ezek elfogadottsága sem egyforma.

„Ezek olyan tankönyvek, amiket nehéz volt elfogadtatni épp azért, mert ez hiányzott belőle vagy az hiányzott belőle. De voltak olyan cserkészcsapatok és közösségek, ahol elfogadták, csak ez nem volt általános. Az általános kép inkább az volt, hogy a Hornai Gabriella néninek az összeollózott irodalom története meg ilyesmi, ami tényleg csak egy részét mutatja be a tudnivalóknak és tendenciózus. (...) Két évvel ezelőtt egy csoport szerkesztett egy könyvet a külföldi magyaroknak, ami szerintem jó. (...) Ez egy általános könyv, mert néprajzi elem van benne, történelmi elem van benne, a mai társadalommal foglalkozik. (...) Ezt mi próbáltuk terjeszteni a saját körünkben, mert ez egy ilyen, ami ad elég információt és ismereteket a mai magyarság életében, amit azok a régebbi könyvek nem nyújtanak." (47.)

Az, hogy mit és hogyan oktatnak, korosztályonként és célcsoporttól is függ. Különböző foglalkozásokon, ún. kerettörténeteken keresztül mélységben és mennyiségben is mást oktatnak például az őrsvezetőknek, és mást

a segédtiszteknek, tiszteknek. Ebben konszenzus van a fiatalabb és idősebb cserkészek között is.

„Mindegyik szinten megvan egy megkívánt tudás. Az őrsvezetőknek van egy földrajz, irodalom, történelem, néprajz, körülbelül száz oldalas füzet, amit őnekik fújni kell. A segítőtiszteknek már van egy kétszáz oldalas, több irodalommal, több földrajzzal, a tiszteknek ezt mind kell tudni. A Bakosék által kiadott *A haza a magasban* könyvnek az utolsó száz oldalát, ami mondjuk a modern magyar történelem, irodalom, képzőművészet, a nyugati magyarságról szól, azt kell tudni, és egy vizsgát kell tenni." (44.)

„A szövetségnek van egy a magyarságismereti tanfolyama, amiben benne van földrajz, irodalom, történelem és szóval minden, a 14 éves őrsvezetőnek van egy egyszerű szinten, mi az aranybulla, ilyesmi. De mikor már tiszti igazolványt kérsz, akkor az már sokkal nehezebb kérdések. (...) Kérnek egy ilyen nagy könyvet elolvasni, a Haza a magasban könyvet olvastuk, az egész első kötetet és hát sok jó volt benne. És sok jót elfelejtettem már." (9.)

Ennyi magyarságismereti oktatás után kissé meglepő, hogy arra a viszonylag egyszerű kérdésre, hogy Magyarországnak, vagy a határon túli egyes régióknak körülbelül mennyi magyar lakosa van, a megkérdezett, cserkészetbe aktív szerepet vállaló személyek nem tudtak válaszolni, vagy legalábbis nagyon pontatlan választ adtak.

„*Kérdező:*(...) Magyarországnak szerinted hány lakosa van?
Válaszadó: Hány magyarországi magyar van? Fogalmam sincs. Az a vicces, hogy ebből vizsgáztam tavaly, de már elfelejtettem.
Kérdező: Ez most nem vizsga, csak kíváncsi vagyok.
Válaszadó: Hat millió.
Kérdező: Azt mondtad korábban, hogy tudod, hogy Erdélyben is élnek magyarok. Ott szerinted hány magyar van?
Válaszadó: Négymillió. Nem. Kétmillió. Hárommillió? Mondjuk ez a baj, hogy őszintén fogalmam sincs, de sokan. A barátnőm Marosvásárhelyről van és tudom, hogy ott élnek magyarok."
„*Kérdező:* Magyarországnak mekkora a lakossága?
Válaszadó: 8 és 10 millió között."
„*Kérdező:* Erdélyben hány magyar él, szerinted?
Válaszadó: Azt nem tudom.
Kérdező: Picit bővítsük. A Kárpát-medencében hány magyar él?

Válaszadó: Azt sem tudom.
Kérdező: És ezeken a vizsgákon ahol van magyarságismeret, nem voltak ilyen típusú kérdések?
Válaszadó: De, abszolút. De én azt már nagyon régen tanultam."

Érdekes ellentmondást lehet itt tetten érni: miközben az etnikai, nemzeti identitás kitermelése, fenntartása mondhatni intézményesítve zajlik a cserkészeten keresztül, ennek az identitásnak jelenbeli és kifejezetten kognícióra épülő vonatkozásai bizonytalanok. Ennek eredményeként a megélt etnikus identitás inkább mozgalomba szerveződő, múltba hajló és emocionális töltetű lesz, és nem a jelen tényeit figyelembe vevő, valóságismeretekre épülő egyensúlykereső beállítódás. A cserkészek számára bizonyos értelemben a magyarságra vonatkozó konkrét ismeretek egy tananyag részeit képezik, és mint ilyet – természetesen - könnyen el is lehet felejteni. Ám ettől a cserkészet mint szervezet tényleg sokak számára nyújt valamiféle életen át tartó magyarságélményt, amelynek kialakítása és fenntartása részben személyközi, családi viszonyokon, illetve a fiatalok életéhez tartozó sajátos, cserkészetbe ágyazott ifjúsági kultúra által történik.

4.7. Cserkészet mint az ifjúsági kultúra terepe

A cserkészet legnagyobb megtartó ereje – interjúalanyaink elmesélései alapján – a fiatalok számára felkínált közösségi élményben keresendő. A cserkészetben részvevőknek nem csak a magyar nyelvet kell ismerniük, hanem a későbbiek folyamán azonosulniuk kell a cserkészet tízparancsolatával:
1. A cserkész egyenes lelkű és feltétlenül igazat mond.
2. A cserkész híven teljesíti kötelességeit, amelyekkel Istennek, Hazájának, embertársainak, és magyarságának tartozik.
3. A cserkész, ahol tud, segít.
4. A cserkész minden cserkészt testvérének tekint.
5. A cserkész másokkal szemben gyöngéd, magával szemben szigorú.
6. A cserkész szereti a természetet, jó az állatokhoz és kíméli a növényeket.
7. A cserkész feljebbvalóinak jólélekkel és készségesen engedelmeskedik.
8. A cserkész vidám és meggondolt.
9. A cserkész takarékos.
10. A cserkész testben és lélekben tiszta.

Ha pusztán csak e cserkésztörvényeket vizsgáljuk, megállapíthatjuk, hogy az Isten, Haza, embertársak és magyarság melletti elköteleződéseken kívül

az igazmondásra, természetszeretetre, felebaráti szeretetre, takarékosságra és hierarchikus szervezetben való engedelmességre tanít. Ezek az értékek tehát egyrészt az etnikai identitás erősítésére, másrészt pedig engedelmességre és valamiféle weberi értelemben vett protestáns etikára[50] sarkallnak. Nagy kihívás ezért a cserkészet számára, hogy a fiatalokat olyan értékrendszer szerint nevelje, amely rengeteg ponton konfliktusba kerül a mindennapi ifjúsági kultúrával. Az ifjúsági kultúra globalizációs kontextusban és ráadásul az Egyesült Államokban a fogyasztásra épül, sok vonatkozásban pedig az ifjúsági „kísérletekre", a szabadidő tudatosabb használatára, a drog, szex, alkohol kipróbálására. A fiatalok ugyan veszélyeztetettebbé válnak, de ezek a kísérletek közösségteremtő erővel is hatnak.[51] A cserkészetbe járó fiatal egy minden szempontból más kultúrával, értékrenddel találkozik: magyar nyelven, szigorú szabályok szerint a mindennapi kultúrájának, az iskolai kortárscsoporti tapasztalatainak gyakran ellentmondó dolgokat talál. Ebből a cserkész számára óhatatlanul komoly belső ellentmondások támadnak, míg a cserkészetet működtetőknek ez komoly kihívást jelent. Utóbbiaknak ugyanis olyan közegben kell átadniuk információkat, értékeket, ahol ezek a mindennapi kultúra felől nézve ósdinak, avíttnak tűnnek. Egyik alanyunk szerint például nagyobb kihívás a szüzesség megtartása mellett érvelni, mint Nagy-Magyarország széteséséről beszélni.

„Hetente megkapjuk két-három órára a gyereket, a gyerek elmegy az iskolába, angol közegben, a szokásos nyomás rá, hazajön és, ha szerencsénk van, akkor az asztalnál még magyarul beszél a szüleivel, miután fölmegy a szobájába, isten tudja, milyen zenét hallgat, mit néz a tévén, és péntek este elmegy a haverjaival. (...) Azt vesszük észre, hogy [míg korábban] majdnem elvétve találtunk dohányzó cserkészt, most hirtelen többen jelentkeztek, hogy hol van a dohányzó hely. Szóval kezd Amerikába visszajönni a dohányzás. A kábítószer (...) egy tizenhat-tizenhét évesnek vagy ellenáll, van, aki ellenáll, vagy nem, és ezzel kell neki harcolni. Az alkohol, ami a magyaroknál egy általános probléma, az nálunk a cserkészetben egy ideig probléma volt, főleg az előző vezető nemzedékben, akkor visszaesett, és most kezdjük észrevenni, hogy a táborban (...) sört ivott a gyerek. Rákérdezel, bevallják, átadják, kiöntjük, de azért kezd megint visszajönni. És a negyedik, az a szex, az erkölcsi normák, amit a televízión látnak, amit

50 Weber, Max: A protestáns etika és a kapitalizmus szelleme. Gondolat, Budapest, 1982.

51 Az ifjúsági kultúra szociológiai értelmezéséről lásd: Gábor Kálmán – Jancsák Csaba (szerk.): *Ifjúságszociológia*. Belvedere, Szeged, 2006.

az utcán látnak a gyerekek, az ellen mi próbálunk tenni. Ez sokkal mitikusabb, mint a Nagy-Magyarország, azt magyarázni a gyereknek, hogy szűz legyen, tartóztassa magát. A cserkésztörvények (...) abszolút dolgokat kívánnak meg a modern világban, és próbáljuk betartatni, ezek ellen még extra kell harcoljunk. Szóval ezek még komoly kihívások." (44.)

A cserkésztörvények betartásának és a kihívások meghaladásának mindenképpen fontos hozadéka, hogy az egyik célkitűzés, nevezetesen a „testi teljesítmény" látszólag lenyűgözi egyik (Magyarországon született és felnőtt) interjúalanyunkat:

„Ezek a cserkész gyerekek megtanulnak mindent, és sokkal, de sokkal keményebbek, őszintén megvallva, mint a más, ilyen amerikai gyermekek, akik már csak televíziót, internetet nézik. Ők is ebbe beleesnek nyilván. De azért hétvégenként, amikor elmennek, és a szülők nagyon keményen viszik őket táborokba télen, és ott vannak, és ott alszanak kint a hóban. Én tudom, hogy ez így van, ez nem mese. Szóval, nem egy ilyen kis nyavalyás társaság." (29.)

E cserkésztörvényekből és a megtartásukból eredő kihívások által a szervezet különböző szintjein közösségek kovácsolódnak. Már pusztán a magyar nyelv kizárólagosságra törekvő használata is belterjességre utal, amelyet átszőnek és megerősítenek az informális kapcsolatok és a baráti körök. Az életük vagy legalábbis szabadidejük nagy részét a cserkészetnek áldozó fiatalok számára ez a szervezeti élet egyben a párkapcsolati kísérletezés szinte egyetlen színterévé, vagy komolyabb elköteleződés esetében a házassági piac részévé válik. (Néhány véleményből ugyan nem lehet általános, messzemenő következtetéseket levonni, ám itt megjegyzendő, hogy többen is utaltak arra, hogy a cserkészetben való közös részvételből született házasságok valójában nem voltak hosszú lejáratúak.) A cserkészet a fiatalok számára elsősorban élmény, amelyben csak szívvel-lélekkel érdemes részt venni. A vezetők szerint az élményben való részvétel által valósítják meg jellemnevelési és magyarságnevelési céljaikat. Az itt kialakult barátságok életre szólnak, a cserkészet sok szempontból referenciává, a későbbi társadalmi kapcsolatok meghatározó részévé:

„Nagyon gyér körülmények között (...) voltak az őrsi összejövetelek. Nagyon fontos összetevője volt az én tudatomnak leginkább egy ok miatt. Egy hely, ahol mások is magyarul tudnak, ha nem is beszélnek mindig, mert ahol lehetett nem magyarul beszéltünk, ahol nem felügyelet alatt voltunk. (...) Az első feleségem egy cserkész lány volt szintén. Tehát az a viszonyulási pont nagyon erős, nagyon-nagyon fontos eleme volt az életemnek, más gyerekeknek is. Tulajdonképpen nem annyira a cserkész foglalkozás miatt, hiszen olyan történelemről beszéltek, amit nem is tudtam beazonosítani azzal, amit tanultam az iskolában. De egy érdekes, sajátos dolog volt számomra, hogy van ilyen is. Népdalokat, egy egész népi kultúrát, nagyon erős tudatát felébresztette, és az élvezetét is. És társadalmi kapcsolódási pontokat jelent mai napig, [hiszen] azok, akikkel akkor együtt voltam, azokat mind ismerem, és mind jóba vagyok. Nem mind, de sokakkal. Tehát ötéves koromtól egészen 14 éves koromig nagyon aktívan vettem részt a táborokban, őrsvezető, rajvezető voltam." (31.)

4.8. Cserkészet mint családi „örökség"

A cserkészetről szóló elmesélésekben szembetűnő a családi, rokoni szálak gyakori ismétlése. Bizonyos értelemben a cserkészetben való részvétel családi „örökségnek" vagy hagyománynak tekinthető. Ez természetesen azzal függ össze, hogy a szülőknek óriási szerepe van a mozgalomban, hiszen az ő áldozatvállalásuk és elkötelezettségük nélkül mindez nem működhetne. Ennek eredményeképpen a szervezet működtetése lokálisan gyakran valamiféle „családi vállalkozásszerű" intézménynek tűnik, amelyben fontos a szülő-gyerek kapcsolat, az újak felvétele pedig a „ki-kinek-a kicsodája" elvén is működik.

„Minden cserkészcsapatnak van egy fenntartótestülete, az megbeszélte e körzeti parancsnokkal, hogy a Horváth Péter helyett a Kocsis Mihály lesz a csapatparancsnok. Ezt levélben, fölhívtak és megmondták nekem. Én elvittem az intézőbizottság elé, hogy Horváth Péter ezek az okok miatt lemondott a csapatparancsnokságról, Kocsis Mihályt ajánlom, ennyi éves, ő az édesanyja, te vagy a nagybátyja, szóval a cserkészek eléggé [így működnek]." (44.)

Mindez az értelmezés szintjén talán két tényezővel hozható összefüggésbe: az amerikai tömegtársadalom anonimitásával, illetve a magyar szervezeti élet fenntartásában szerepet játszó fontos családok („dinasztiák") létével. Az amerikai magyar társadalmi élet megértése egyrészt feltételezi a korábbiakban itt-ott már említett nagy amerikai földrajzi kiterjedésekkel való számolást, illetve az amerikai társadalomba való integrálódás anonim jellegét. Az önmagára és magyarságára értelemszerűen büszke egyén névtelenül integrálódik a társadalomba, ezt kompenzálva viszont természetes igényként jelentkezik számára a közösség ígéretét hordozó személyhez kötöttség.

Az elmesélésekben ez úgy jelenik meg, hogy a történéseket, eseményeket gyakran személyekhez kapcsolják. Az elmesélőnek ez annyira természetes, hogy észre sem veszi, hogy a kérdező nem része ennek az informális világnak, azaz minden szereplőt nem ismerhet.

„Balassi Endre egy fiatalember, aki középiskolai tanár (...)Van neki a legidősebb fia, János katona, a következő fia, a Péter az a Cserkészszövetségben egy nagy fej, és annak a felesége az Ilike, aki szintén lánycserkész parancsnok volt egy rövid ideig, és két kislányuk van." (17.)

A kiterjedt családi kapcsolatok nem csak a cserkészet, hanem a magyar szervezeti életben is meghatározóak. A családi hálózatok átszövik egy helyi társadalom működését, és ennek eredményeképpen a családtagok több intézményben is meghatározó szerephez juthatnak. E jelenségben nem valamiféle összeesküvés hálózat elemeit kell látni, hanem azt, hogy a szervezeti életben való aktivitás a családi szocializáción keresztül „öröklődik". A magyar közösségi életben aktív szülői minta átadódik, és a szervezetek generációváltásánál e szülők gyerekei nagyobb eséllyel indulnak a „pozíciószerzésben".

„A cserkészetnek megfelelőképpen el tudtam végezni a vezető táborokat. Azt is kis korom óta csináltam, tizenkilenc évesen a segédtiszti képzőt is elvégeztem, és át is vettem a cserkészcsapat vezetését. (...) Most kevésbé cserkészkedem, most azt átadtam a testvéremnek, az öcsémnek, meg a kedves felesége, Ildikó vezetik most a csapatot. Na, mondhatom azt, hogy mindkét húgom és öcsém is, hogy a magyar iskola szempontjából, meg a cserkészet szempontjából ugyanezt a pályafutást végezték ők is, ezt csinálták." (30.)

„És mindenki cserkész volt, apám volt a parancsnok előttem itt (...) 82-től 90-ig, úgy tudom. Szóval ez a cserkészet és az egész [itteni] magyarság majdnem hogy családi szokás. (...) A magyar szokásaink inkább az apámtól jöttek (...) 2 éves voltam, mikor először mentem táborba. Mindig voltak 17 éves fiuk, akik futottak és én parányi kis lépésekkel próbáltam követni. Mikor megkérdezték, hogy mi vagyok 5–6-7 évesen is azt mondtam, cserkész. Minden péntek este elmentünk cserkészetre, visszajöttünk, ittunk egy kakaót, és akkor elmentünk ágyba. És ez volt a szokás, ez volt a családi, az összekötő kapcsolat. Hogy más iskolákba jártunk, mert én fiúiskolába, nővérem csak egy lányiskolába. Apám dolgozott nagyon sokat, szóval ő este is tanított az iskolánál, nem láttuk. Tehát a cserkészet volt egy nagyon összekötő alkalom.

Az öcsém most Clevelandban egy segédtiszt, (...) a bátyám itt van, most született meg a harmadik gyereke, ezért most ő nem cserkészkedik, de most máshogyan szolgál a következő generációnak. És a nővérem, az ő férje katonaságban van, és mindenhova kell költözzön - most éppen nem is tudom, hogy hol van. De négy gyerekével még mindig cserkészkedik, eljön táborunkba. Most elment egy szövetségi táborba New Yorkba (...) Ezen a szövetségi táboron voltak testvérek, unokatestvérek, kilencen vagy tízen. Szóval ez a cserkészet nagyon része a családunknak." (9.)

4.9. Cserkészcsapatok közötti kapcsolatok

A cserkészcsapatok más országokkal, avagy éppen más amerikai cserkészcsapatokkal való kapcsolatai árnyaltabb képet adnak az amerikai magyar cserkészet sajátosságairól. Mivel a külföldi cserkészet, mint láttuk deklaráltan is a magyarságápolás mellett elkötelezett, az lenne a logikus, hogy a Kárpát-medencei országok magyar cserkészeivel jó kapcsolatai legyenek. Ez azonban inkább csak a kinyilatkoztatások szintjén igaz, és egyfajta ellentmondás tapasztalható a Cserkészszövetség vezetői, illetve a fiatal cserkészparancsnokok véleménye között. Míg a Cserkészszövetség vezetői folyamatosan arról számolnak be, milyen jó együttműködések alakultak ki az anyaországiakkal, addig az aktív fiatal cserkészek véleménye szerint csapatuknak nem igazán vannak ilyen kapcsolatai.

„Magyarországi cserkészcsapattal nem volt kapcsolatunk míg én voltam a parancsnok. Ezeket a kapcsolatokat a New Jersey-i központból intézik, az ottani vezetők a vezetőképző táborban adtak át könyveket, meg ilyeneket, amikor újraindult a cserkészmozgalom. Magyarországon kívül, tehát Erdélyben, a Délvidéken, ott ment a cserkészmozgalom már régebben és azokkal régebb óta tarjuk a kapcsolatot. És néha van ilyen, hogy Erdélyben van egy csoport, akikkel a mi csapatunk levelez és beszélget. De így különösebb kapcsolatunk nem volt. Van minden évben őrsvezetői körút, tehát aki letette az elsőfokú ilyen vezetői vizsgát meg tábort, azok meg vannak hívva egy ilyen őrsvezetői körútra, ami három hét, és Magyarországon elmennek, bicikliznek, kenuznak, (...) meg elmennek Erdélybe, meg Délvidékre is meg ilyen helyekre."

Egyfajta szimpátia sorrendiség is kialakul, ugyanis hozzájuk legközelebb a többi nyugati magyar cserkészek, majd pedig az anyaországiakon kívüli (határon túli) magyar cserkészek állnak, és csak ezután jönnek számításba a magyarországi cserkészek. A legnagyobb ilyen értelemben vett társadalmi

távolság azonban a külföldi magyar cserkész és a magyarországi nem cserkész között tapasztalható, hiszen cserkész a cserkészt könnyebben megérti a közös értékrendszerük miatt. A külföldi cserkészek szempontjából a magyarországi cserkészek nem elég „magyarok", kevés velük a közös kapcsolódási pont. A nyugati magyar cserkészek pedig azért állnak közelebb az amerikai magyar cserkészethez, mert hasonló (diaszpóra) körülmények között működnek, ahol többek között az azonos szintű magyar nyelvi kompetencia is összeköti őket. A magyarországiak mintha néha arrogánsak lennének, legalábbis a nyelv és magyar kultúra ismerete hiányosságainak szempontjából, míg a nyugati magyar cserkészek találkozása fenntartja a világ magyarsága összetartozásának képzetet is.[52]

> „Teljesen máshogyan értékelik a magyarországi cserkészek a cserkészetet. Teljesen másfajta cserkészet, mert ott mindenki magyar. (...) Itt a magyar cserkészetben több hangsúlyt fektetünk arra, hogy magyar. (...) Ha levelezek valakivel Magyarországon, és azt mondom, hogy tanultam 20 órát, hogy végre megtanuljam a verset, a másik meg azt mondja, hogy hát ezt a második osztályban tanultam meg, ez miért olyan nehéz neked?" (9.)

> „Itt arra koncentrálunk, hogy magyarul beszéljenek, valamit tanuljanak, ott meg nem erről szól az egész. Teljesen mások a célok. Nem ismerem az ottani cserkészetet annyira, hogy azt mondjam, hogy kellene vagy, hogy jó lenne [ha kapcsolatot tartanánk]." (1.)

> „A németországi csapatokkal jobban megy a kapcsolat. Van ilyen közös tábor, ahol Németországból, Ausztráliából összejönnek csapatok, és sokkal jobban érzem ott a kapcsolatot, és majdnem, hogy ott még jobban. Például ott voltam egy szövetségi táborban az idén és Dél-Amerikából volt három ember és Németországból kettő. És hát persze angolul egy kicsit beszéltek, de csak úgy tudtunk egy normál szinten beszélgetni, hogy magyarul. A magyarságunk összeköt az egész világon, és rájöttem, hogy ez nem csak egy kis monda, hogy de jó, hogy mindenki magyar, hanem ez tényleg az."

Az eltérő környezetekben, országokban működő magyar cserkészet éppen a fentiek miatt sem tud/akar egységes magyar cserkészetbe tömörülni, így jelenleg nyolc magyar cserkészszövetség működik: kettő Magyarországon, öt határon túli régiókban (Erdély, Felvidék, Vajdaság, Kárpátalja, Horvátország) és a KMCSSZ, ami a Kárpát-medencén kívülieket tömöríti. Noha egységes szervezet nem is jött létre, és esélye is kicsi, létezik a Magyar Cserkészszövetség Fóruma, ahol közös dolgaikat mégiscsak igyekeznek megtárgyalni.

> „Nem tudom, talán, ha valaki közülünk lenne egy olyan vezetői személy, ezt már meg tudná valósítani. De jelen pillanatban nem látom..., mindenki csinálja a saját dolgát, és koordináljuk, megbeszéljük. Van közös munkatervünk, tudjuk, hogy mit csinálunk, csinálunk közös cserkész kiképzést, ahova mind a nyolc cserkészszövetség, főleg a határon túliak küldik el az embereiket."

A magyarországi cserkészeken kívül az amerikai cserkészettel sem jók a kapcsolatok. Ennek egyik kézzelfogható oka az etnikai identitás hangsúlyozásából ered, a másik oka azonban pénzügyi vetületekre vezethető vissza. Az amerikai cserkészek állítólag részesülnek állami támogatásban, illetve iskolák is támogatják, ezért könnyebben megengedhetnek maguknak olyan drágább tevékenységeket, amelyeket az önfenntartó magyar cserkészet nem tud felvállalni. (pl. lovaglás). Ráadásul az amerikai cserkészet több időigényes kötelezettséggel is járna, amit a már eleve sokat dolgozó magyar cserkészek időhiány miatt sem tudnának teljesíteni.

> „Annyi időveszteség van azzal, hogy próbáljuk az amerikai kötelességünket betölteni, hogy nem lehet, nem is lehet a magyar programot eléggé csinálni. (...) A másik dolog az, hogy egy amerikai csapat beiratkozik egy iskolához, és az iskola támogatja. 800–900 gyerekből mindenki ad két dollárt, az már többet keresnek, mint mi egy egész bállal." (9.)

A Cserkészszövetség szintjén fontos megemlíteni a világcserkészethez való viszonyt is. A cserkészet valójában nemzetközi szervezet, amely négyévente világtalálkozót, ún. jamboree-kat rendez. Ezeken a rendezvényeken minden ország képviselteti magát, éppen ezért érdekes, hogy a külföldi magyar cserkészet, amely nem egy országhoz kötött, és ráadásul nem Magyarországot képviseli, hogyan találja meg ebben a helyét. A világszervezetben – cserkésztörvények ide, cserkésztörvények oda – mintha a nációk (a magyarokat is beleértve) a cserkészeten kívüli világokra jellemző beállítódásokkal és előítéletekkel tekintenének egymásra, amelyhez gyanakvás, árulás, mások félrevezetése stb. is hozzátartozik. A magyar kontingens jobbára

[52] A magyar-magyar előítéletek néhány vonatkozását lásd még *Az etnoszociális (diaszpóra-közösség) identitás tematizációi* c. *8.1.2. alfejezet*ben.

csak magyarországiakból állhatott, ám az utóbbi időben, mintha megengedték volna, hogy a külföldi magyarok is részt vegyenek:

„A Világ Cserkészszövetség országonként egy szervezetet ismer el. Így mi illegálisak vagyunk, nem létezünk jogilag. A Magyar Cserkészszövetség az létezik, a Felvidéki, a Kárpátaljai, az Erdélyi, ezek nem léteznek a világszövetség szemeiben. A románok már megpróbálták bekebelezni a romániai magyar cserkészeti szövetséget, Felvidéken a szlovákok, azok elég gyengék, és nem tudták. Az ukránokról ne beszéljünk, mert ott az ukrán cserkész, meg az ukrán kommunista cserkész szövetségek egymást nyírják. (...) Most megengedte a világszövetség, hogy a világ jamboree-ra, ami jövő nyáron lesz Angliában, a magyar kontingensbe benne legyen mind a nyolc magyar cserkészszövetségnek a tagja. Ami az ők szemszögükből egy elég forradalmi gondolat, miután megjátszottuk egyszer, hogy Chile-ben a magyarok akartak egy nagyobb kontingenst és csak 35 emberre volt pénzük, erre mi kölcsön adtunk nekik brazil és argentin magyar cserkészt. Így a magyar cserkész volt az egyik legnagyobb európai kontingens, dehát a románok beárultak minket, hogyhogy ezek itt vannak és, hogyhogy ezek spanyolul és portugálul tökéletesen tudnak, és erre kaptunk egy ilyen [felszólítást], hogy ilyent ne csináljatok többet."

4.10. Kritikai vélemények a cserkészettel szemben

Interjúalanyaink elmeséléseiben hellyel-közzel kritikai vélemények is megfogalmazódtak a cserkészettel szemben. E vélemények néha ellentmondásos módon a nyelvi kérdést, a szervezet „magyar" és militarista jellegének megkérdőjelezését, a generációs és személyes konfliktusokra visszautaló témaköröket érintenek.

Egyik vélemény szerint a cserkészet etnikailag befelé forduló társaság, és hosszú távon nem tartható fenn az, hogy a belépéskor megfelelő szintű magyar nyelvismerettel rendelkezzenek a tagok. Ez főleg azért nem tartható fenn, mert az amerikai magyarok száma folyamatos csökkenést mutat, ami komoly kihívás minden amerikai magyar szervezet, így a cserkészet számára is.

Egy másik kritikai vélemény érdekes módon a cserkészet nem elég harcias és elkötelezett jellegére utal. Ez személyi, az emigrációba kényszerültek között gyakori konfliktustípusra is visszavezethető. A konfliktus intézményi elkülönülést eredményezett, amelynek eredményeképpen létrehozták az ún. lövésztársaságot, amely ugyan nem sokáig, de egy időszakban mégiscsak a cserkészet ellenmozgalmaként működött, és fő célja Magyarország felszabadulására való felkészítés volt.

„Aktív voltam a cserkészetben és a Vasvári Zoltán szervezetében, ami egyben egy lövész mozgalmat hozott létre, ami ellentétben lett volna a cserkészekkel. Ez személyi konfliktuson is alapult, ami sokszor megtörténik az emigrációban. Tehát Vasvári Zolibá úgy érezte, hogy a Bodnár Gáborék túl semleges, kulturális programot nyújtanak, és nekünk fel kell készülni arra, hogy Magyarországot fölszabadítsuk. Mentünk ki a farmra és ottan flaubert puskákkal lövöldöztünk. De hát ez jó volt azért, mert egy olyan társasággal kerültem össze, melós gyerekekkel, akikkel máskülönben sose lett volna közös élményem. És ezeknek is jó volt ez, annak dacára, hogy ez egy zsákutca volt minden szempontból, utólag az ember rájön erre. Ezek olyan fiatalok voltak, akiknek a cserkészet már sajnos nem mondott semmit akkor, és olyanok, akik máskülönben még gyorsabban felszívódtak volna az amerikai életben. Úgyhogy így egy kis magyar közösségben voltak, és hát olyasmit csináltak, amit élvezettel csináltak: célba lőni, meg tábortüzezni." (47.)

Egy harmadik kritikai vélemény a cserkészet és az egyes helyi társadalmak közötti viszonyra utal. Helyenként ugyanis a cserkészek noha a maguk keretei között jól működnek, nem tudnak, illetve nem akarnak részt venni a felnőttek, „az öregek" szervezeteiben. Ez a jelenség teljes mértékben a korábbiakban már jelzett generációs konfliktusokról, illetve a fiatalok bevonásának nehézségéről szól. Végezetül megemlítendő, hogy több alanyunk szintén negatívan viszonyult a cserkészet militarista jellegéhez. Egy nem cserkész számára ugyanis e szigorú szabályok, az egyenruha viselése mind-mind olyan jelképek, amelyek egy elfogadhatatlan értékvilág részét képezik.

5. A magyar szervezeti, közösségi életben való részvétel tematizációi

Az eddigiekben jórészt szervezetekhez kötötten mutattuk be, hogy az amerikai magyarok a különböző intézményesített formákon keresztül hogyan igyekeznek a számukra fontos magyarságeszményt kultiválni, illetve milyen formai keretek között próbálnak etnikai magyar közösségek fenntartására törekedni. Minden fontosabb szerveződési típus mentén beazonosítottuk a fontosabb tematizációkat, illetve kihívásokat.

Ebben az alfejezetben nem egy konkrét szervezeti formához kötött részvétel jellegzetességeit fogjuk végigvenni, hanem az amerikai magyar szóhasználatban „magyarkodásnak" nevezett, egy konkrét szervezetei életen is túlmutató tevékenység-együttesnek az interjúk során felmerült fontosabb

kérdéseit, megállapításait igyekezünk csoportosítani. Elemzésünk alapján 5 nagyobb tematizáció kapcsolódik a magyar közösségi élet jelenségköréhez:

1. A „magyarkodás" értelmezései és megélése;
2. A „magyarkodás" mint civil társadalmi tapasztalat;
3. A „magyarkodás" mint kontraszelekció eredménye;
4. A „magyarkodás" mint időhasználati kérdés;
5. A „magyarkodás" pszichikai kihívásai.

5.1. A „magyarkodás" értelmezései és megélése

Mielőtt bármilyen megállapítást tennénk a „magyarkodásra" vonatkozóan, szükséges rögzíteni azt a tényt, hogy a kifejezés maga is megosztotta interjúalanyainkat. Legtöbben ugyan pozitív értelemben (és tegyük hozzá: bátran) használták, ám volt olyan alanyunk, aki számára a kifejezés inkább pejoratív kicsengésű.

> „Ez az egész tulajdonképpeni magyarkodás, amit mi annak mondanánk, nem szeretem a kifejezést, de mindegy, önkéntesek munkájára támaszkodik." (50.)

> „Nem szabad elfelejteni, hogy itt Amerikában élünk, szóval itt ugye a nemzeti kérdés, mint olyan, a haza, nem olyan, mint Magyarországon. Ha itt veszek egy magyar zászlót, akkor azt a kifejezést szokták alkalmazni általában, hogy magyarkodsz. S ez a kifejezés, ez eléggé gusztustalan (...) Ez nagyon-nagyon zsivány kifejezés, mert itt próbáld meg azt mondani egy amerikainak, hogy nem teszem ki az autóra az amerikai zászlót, vagy a házam oldalára, vagy ne legyen büszke arra, hogy amerikai. (...) Rögtön nem értené a kérdést." (29.)

Művelői számára a „magyarkodás" kifejezetten pozitív érzés, cselekvés-együttes, etnikai közösségi, ha úgy tetszik családi, baráti örömforrás. A kifejezés tehát ebben a kontextusban nyer értelmet, és mint ilyen, valamiféle pozitív érzésre, aktív jelenlétre utal.

> „Ez a lelkizés mind hozzátartozik a magyarkodáshoz, és nem egy negatív sztori, lehet, hogy negatívan hangzik, de tényleg a legjobb értelemben gondolom, ez egy érzés, egy ige, hogy magyarkodsz, ez egy aktív dolog. (...). Lehet, hogy negatívan hangzik, de mi így hívjuk, és pozitív értelemben mondjuk. Olyan klassz a férjemmel meg a családjainkkal, hogy mindenki érzi, hogy miről van szó, mindenki benne van térdig, nyakig, szóval mind együtt csináljuk, szóval ez klassz." (33.)

A „magyarkodás" érzések szintjén és intellektuálisan is olyan örömforrás, amely kiteljesíti az egyének életét, valamiféle plusz töltetet ad. Ennek következtében az életük felfokozottabb, ugyanakkor stresszesebb is lesz, de a közösségi élmény, a magyar nyelvű baráti körök kialakulása, továbbélése, illetve az anyanyelvi intellektuális, művészi élmények mindenért pótolják az idejük, szabadidejük nagy részét erre áldozó közösségi egyéneket. Bizonyos értelemben a vélt vagy valós közösségben feloldódik az egyén, akinek a magyar származása olyan elhivatottságot jelent, amelyért valamilyen formában szolgálni, tenni kell. Amerikai viszonylatban ez a magyar jellegű közösségi elhivatottság az individualizált világ ellenpólusává válik, a közösségi, szimbolikus igények kielégítésének eszközévé, amelyről máskülönben sok helyen a konkrét közvetlen amerikai szomszédság sem tud. Feltételezhetően ez az individuális szinten megélt önmisztifikáció is hozzájárult ahhoz, hogy olyan elképzelések jöjjenek létre, amelyek a magyarság vallássá tételéért küzdött.

> „[A magyarkodás] egy intenzív, felfokozott élet, de ugyanakkor egy olyan fantasztikus többlet, ami az általános társadalomban nincs benne. (...) Magyarországon az embereknek több idejük van a családi dolgokra, kisközösségekben összejönnek, tábortüzeznek, ezt csinálnak, meg azt csinálnak, együtt kimennek kirándulni, ami Amerikában nincs. Amerikában van, de úgy hogy egymástól izolált családok, meg úgy hogy testvérek, ha nem laknak annyira távol egymástól. Lehet, hogy ez csak egy geográfiai probléma. De az, hogy mi összejövünk minden évben Lake Hope-on, ez egy ilyen feltöltődést jelent. Mert egy olyan kisközösséget újítunk minden évben, amit a mindennapi életben nem találok. A szomszédaimat csak látásból ismerem, pedig ott vagyok negyven éve. Ott én mindenkit látásból ismerek, és ők is ismernek engem, de nincs olyan típusú intim kapcsolat, hogy ezeket a dolgokat elmondhassam. Erről kilencvenkilenc egész kilenc százaléka nem tud semmit, és nem is érdekelné őket. Szóval nincs egy emberi viszonyulási, lehetőség, az hiányzik." (47.)

Ez a „magyarkodásra" jellemző felfűtött életérzés, és az ehhez kapcsolódó állandó cselekvésre való hajlandóság a magyar nyelvet már nem beszélők egy részére is igaz.

> "Well, the Hungarian identity for me in some way it is probably similar to many of my other Hungarian-Americans and in some way it's maybe a little bit different. It's similar in the sense that I feel a cultural and social connection to my community, and also a strong connection to certain traditions that are cultural and social. Despite my lack of Hungarian language it's still quite strong, and then in

addition to that, because my family is an ancient Transylvanian and Hungarian family, I always was told that I was very lucky to not have been brought up under communism and when things changed I needed to dedicate my time to working on issues associated with helping Hungary. At first I thought it was a very hard burden and now I find it to be one of the greatest sources of pleasure in my life." (45.)

Ha a „magyarkodás" központi eleme a közösségi együttlét, a jelenséget könnyen értelmezhetjük a civil társadalom részeként. A magyarság megélésének szolgálatába állított szervezetek önfenntartására gondolva ez a megközelítés rögtön adódik, ám itt nem csak erről van szó. Az egyén és állam közötti térben kialakuló civil társadalmi szerveződésekben való részvétel fő motivációja az önzetlen, voluntáris segítségnyújtás, a másoknak adni valamit, amit másoktól kaptam.[53] A „magyarkodásban" a fiatalabbak beszámolnak arról, hogy számukra fontos továbbadni azt, amit szüleiktől, vagy adott esetben az Egyesült Államoktól és Magyarországtól kaptak. A másoknak adni mozzanata közösségteremtő, hiszen azzal számol, hogy mindaz, amit az egyén a szűkebb vagy tágabb közösségétől kapott nem „magántulajdon", hanem olyan közösségi jószág, aminek noha ő maga az egyedi hordozója, alkalmasint kötelessége a közösség többi tagjainak (vissza)adni. Ebbe az adok-kapok folyamatba végülis nem határozott döntés eredményeként lehet részt venni, hanem csak belesodródni, „benne lenni" lehet:

„Ha nekem húsz évesen valaki azt mondja, hogy ezt akarod csinálni, akkor nem tudom, igent válaszoltam volna-e rá, de így annyira, úgy érzem, lassan beleestünk, belefolytunk. Szóval nem volt egy ilyen pillanatnyi döntés, hogy igen, ezt most választom. De most már annyira része az életünknek, és jó érzés másoknak valamit adni, vagy kreálni, szóval ilyen szempontból jó érzés." (4.)

Ha már a közösségi élet „beindult", ha az egyén már belekerült a „magyarkodásba", akkor folyamatosan cselekednie, szervezkednie kell. A magyar társasági életben aktív szereplők (ahogy láttuk a cserkészeknél is például) nem pihennek, nincsen vagy csak ritkán van igazi szabadságuk, hiszen szabadidejük is alárendelődik a magyar ügyek megfeszült szolgálatának:

„A magyar ügyek... ez egy olyan dolog, hogy azt nem is hagyod abba. Rendben van, hogy közben elmész WC-re, vagy kimész sétálni valahova, de az benned

[53] A magyar közösségi élet civil társadalmi jellegét lásd a következő, *5.2. alfejezet*ben.

van, veled él, az folytatólagos. Ebben az évben nagyon, nagyon [sűrű volt]. Nem tudtunk megállni, és a feleségem nélkül én nem tudom, hogy mit csináltam volna. Akkor le kellett volna mondanom, mert a nejem nagyon sokat csinál, és úgy belendül mindig." (38.)

A magyar közösségi életben intenzíven részt vevők saját bevallásuk szerint is egy végeláthatatlan spirálba kerülnek. A „magyarkodás" önmaga gerjesztésévé válik, egyik program szervezése mintegy megköveteli egy másik magyar jellegű program szervezését.

„Egyik dolog a másikat követi. Megvolt a nagy Itt-Ott. (...) Egy öttagú zenekar ott volt egész héten, viszont azok eljöttek hozzánk, vendégeink voltak, előadást szerveztünk nekik itt még a tábor előtt. Szakály Sándor[54] volt az egyik meghívottunk, ő is itt volt nálunk, neki is előadást szerveztünk. Tíz nappal azelőtt Tófalvi Zoltán[55] volt itt, aki egyébként az Itt-Ottra jött. Az Itt-Ott előtti két hét ilyen teljes őrületes roham volt, mert jöttek-mentek az emberek. (...) Akkor nem is dolgoztam, mondhatni akkor a munka ilyen másodlagos volt nekem. (...) Utána jött a szüreti bál, utána ötvenhat, szóval minden három-négy hétben volt valami. Most meg a cserkész, két hét múlva jön a tanácsgyűlés. (...) Közben a cserkészeten belül mi kezdeményeztük azt, hogy ne csak a gyerekeknek legyenek kirándulások, hanem fontosnak tartottuk, hogy a családok megismerkedjenek, (...) februárban egy másik cserkészkirándulás, ami szintén családi, de szánkózás, februárban van a Magyar Klub bálja, de abba mi nem csinálunk semmit, de elmegyünk." (4.)

A folyamatos magyar közösségi munkát csak hivatásszerűen lehet és kell űzni, míg végül mondhatni a „magyarkodás" kezdi űzni az egyént: nincs megállás, a részvevők pedig szigorú időrend mellett azzal küszködnek, hogy kis ráadással még tökéletesebb, sikeresebb munkát végezhessenek.

„Minden nap döntenem kell, szóval tényleg, a szó szoros értelemben, el kell döntsem, hogy hol van az a határ, amit meg kell húzzak, hogy most már elég, vagy még ezt is képes vagyok csinálni. Az egyik hibám, szóval így személyesen az, hogy sokszor azt nézem, ha még egy picit rádolgozom, akkor az sokkal nagyobb eredményt hoz más számára" (4.)

[54] Szakály Sándor: hadtörténész, Budapest

[55] Tófalvi Zoltán: újságíró, Marosvásárhely.

A „magyarkodás" ebben a kontextusban komoly menedzseri munkát feltételez, hiszen a közösség igényeinek felismerése, a sok program tervezése, lebonyolítása, esetenként értékelése is állandó szervezést, illetve menedzseri szemléletet is feltételez. Jó példa erre, ahogy egyik alanyunk elmeséli a magyar telefonkönyv és címlista ötletének kipattanását és megvalósítását:

„Az ember ott kezdi, hogy mi az, amit én tenni tudok a magyarság érdekében. Nejemmel beszélgettünk erről. (...) Az asszonyok ott vannak, főznek minden vasárnap, hát mi nem tudunk főzni, azt már valaki csinálja. Azok tartanak előadást, azok ezt-azt tesznek, mi mit csinálunk? S akkor láttam, borzalmas dolog volt, hogy az asszonyok leülnek, ugyanazok, akik ott szorgoskodtak, és kézzel kiírják, megcímezik a leveleket. És én elolvastam egy párat, és [már] ránézésből meg tudtam mondani, hogy ilyen nincs. (...) Hát erre beszéltem az egyik barátommal, aki már akkor hetvenháromban, hetvennégyben a számítógépekkel foglalkozott. És mondtam neki, te figyelj ide, tudsz nekem segíteni, beletesszük számítógépbe. S akkoriban még ezek a papírkártyák voltak (...) összeírtuk ezeket a címeket és utána (...) kiküldtük a következő meghívót valamilyen ünnepéllyel kapcsolatban, visszajöttek a levelek javítani, javítani. És utána mondtam, hogy figyeljetek már ide, miért mindenki a saját kis listájáról próbálja meg kiküldeni a meghívókat, miért nem tesszük egy helyre, és akkor megszámozom úgy, hogy mindenkinek ki tudom választani a saját listáját, és akkor az egymásét javítjuk. Hát szóval így történt, hogy azóta én ezt csinálom." (38.)

A magával ragadó „magyarkodást" sokan kvázi főállásban művelik, és mint egyik fenti idézetben is láttuk, van időszak, amikor a magyar jellegű események szervezése elsődlegessé válik a munkahelyi elvárásokhoz képest. A cserkészeknél tett megállapítás, miszerint az aktív tagok számára a tényleges pihenés valójában kizárt, itt is visszaköszön, és gyakran találkozni olyan véleménnyel miszerint az igazi pihenés, a szabadságolás is valójában a magyar közösségi életben való részvételt jelenti. Hogy ez a felfokozott élet milyen hatással van például a családi életre, megoszlanak a vélemények. Van, aki állítja, egyáltalán nincs negatív kihatással, van aki felismeri az ebben rejlő veszélyt, de családon belül, illetve a család segítségével igyekszik valamiféle egyensúlyt tartani, és van, akinek voltaképpen a családi élete megsínylette ezt, de erről csak utalások, elszólások szintjén beszélt.[56] Alábbi idézetünk

[56] Az amerikai magyarok családi állapotára vonatkozó statisztikákat, lásd a demográfia elemzés és a demográfiai mellékletek vonatkozó adatainál. A válások és értelmezése tekintetében lásd a 69. számú lábjegyzetet.

alapján kissé sarkítva azt is mondhatnánk, ha „magyarkodás" van, még a tó vize is másabb, és fordítva: a tó vize valójában nem ér semmit, ha a környezet nem „magyarkodó":

„Nem sínyli meg, hanem sőt, gyakorta nagyon boldog emberek, mosolyognak, és élvezik azt, hogy hozzáad az életükhöz és a családi életükhöz is. Mikor egy Itt-Ott-on elmegyünk a tóba, és nagyokat fürdünk, de aztán lassan, de ott vagyunk az előadásokon és különösen, ha azt érdemes meghallgatni - mindenki elmegy meghallgatni az előadásokat és közben, úgymond, magyarkodik és osztja, és politizál, és mindent csinál és vitatkozik, meg veszekszik, aztán már megint megyünk fürödni egyet és egész héten így megy. Na de ha nem lennének az előadások, és hát egy tóba elmennék fürödni vakációba...Nem, nem. Hát a tóvíz magában talán nem is érne annyit, mint így, hogy onnan lehet indulni egy jó előadásra." (35.)

Ilyen intenzív magyar szervezeti élet láttán joggal merül fel a kérdés, a részvevőknek miért ennyire fontos az anyaországtól nagy távolságra ezt a magyar nyelvű közösségiséget fenntartani. Az interjúkból kifejthető válaszok egyrészt manifeszt okokra utalnak, azaz a részvétel közvetlen célja a magyar kultúra Amerikában való fenntartása, művelése, intellektuális élvezete, illetve az amerikaiak számára megmutatni a magyar népi kultúrát. A manifeszt funkciók természetes velejárója a népi kultúra oly mértékű művelése, amely nem csak az amerikai közönség számára, hanem adott esetben éppen a magyarországi közönség számára is megmutatandó. Másrészt ugyanakkor mondhatni látens okokat azonosíthatunk be, amelyek az informális, baráti együttlétre, illetve a házassági piac intézményesülésére utalnak. A házassági piac több szinten is jelen van, a korábbiakban említett cserkészeten kívül mondhatni minden már magyar szervezésű esemény magával hordozza a magyarok közötti partnerkapcsolatok és házasulás esélyét.

„Magyarországon nagyon is megvoltak lepődve, hogy mi megkaptuk ezeket az erkölcsöket itt, és magyarul kaptuk meg, és mai napig is csodálkoznak bizonyos rokonok. (...) A nagybátyámmal csináltunk egy fogadást (...), volt egy nagy buli, jött egy lagzi zenekar, és akkor mintha itt lennénk, ott is úgy csináltunk. Az ő gyerekeik nem láttak ilyet, vagy nem éreztek ilyet, s ők köszönték meg nekünk, hogy megmutattuk a gyerekeknek azt, hogy mit jelent magyarul nótázni, magyarul néptáncolni, magyarul mulatni." (33.)

„Az együttesnek általában 24 és 40 között ingadozott a száma. Volt időnként, amikor volt élőzenészünk, volt, amikor nem, de valamennyien önkéntesen, nagy lelkesedéssel... Életem egyik legkiemelkedőbb élménye, hogy volt ez a táncegyüttes, ami összetartott. Nagyon sokan a tánccsoporton belül választották a házastársaikat, és ezek a házasságok jóval az átlagon felül sikerültek, úgy hogy, az elválási arány az minimális." (36.)

A „magyarkodás" ezen vetületeit a network-elemzés terminusaival is leírhatnánk. A hálózatelemzésben különbséget tesznek az egyének közötti gyenge és erős kötések között: míg előbbiek sűrű találkozásokat, interakciókat jelentenek, utóbbiak lazább, ritkább kapcsolatokat jelentenek. Egy hálózatnak több funkciója lehet, integratív funkcióját pedig a közös értékekre, érzelemvilágra, tapasztalatokra építve valósíthatja meg. A hálózatelemzés azonban kihangsúlyozza, hogy az erős kötések zárt szerveződéseket hoznak létre, és ezek élettartama rendszerint rövidebb, míg a gyenge kötések, a nyitottabb kapcsolatok elterejdése a közösségek élettartamának növelésével jár.[57] Mindezt az amerikai magyar közösségek működésére alkalmazva, azt állíthatjuk, miközben a „magyarkodás" adja a keretét azoknak az erős kötéseknek, amelyek a közösség kohézióját erősítik, addig számolni kell azzal is, hogy az ezekre épülő közösség élettartama – a hálózatelemzés állítása szerint – valószínű rövidebb lesz. Az amerikai magyar közösségiség fennmaradása ezért a Kárpát-medencei újabb bevándorló rétegek jelenlétén kívül, éppen a vegyes házasságoknak és az amerikai társadalomba nagyobb mértékben elfogadott, a magyar származásúak és magyar nyelvet beszélők körében pedig magasabb arányban előforduló válásoknak köszönhető. Ezek azok a tényezők, amelyek a kemény kötésűnek minősíthető kapcsolatokat minden, etnikai egységet támogató igyekezet ellenére megtörik, és teret engednek a lazább kapcsolatoknak. A gyenge kötések pedig egyszersmind hozzájárulnak a közösség hosszabb távú fennmaradásához is.

5.2. A „magyarkodás" mint civil társadalmi tapasztalat[58]

A magyar szervezeti életben való részvétel, és a szervezetek adományozásra irányuló tevékenysége valójában az amerikai civil társadalmi

[57] Kadushin, Charles *Kapcsolathálózatok a kultúra termelésében.* SZOCIOLÓGIAI FIGYELŐ 1998/3 33–38.

[58] Jelen alfejezet egyben a *1.3. táblázat* civil társadalom tematizációjának (C1.) a kifejtése is.

felfogás[59] és gyakorlat részének is tekinthető. A szervezeti élet önfenntartó, önkéntességre, bizalomra, szolidaritása épülő világa olyan gyakorlat, amelynek lényegét az amerikai kontextus adja, ám amelynek haszonélvezői nem csak a helyi magyar közösségek, hanem az adományozások célcsoportjaként a Kárpát-medencei magyarok is. Ilyen összefüggésben bátran használhatnánk a transzlokális civil társadalmi kifejezést is, hiszen az amerikai magyar szervezetek egy része saját lokalitásán túlmutató célkitűzésekkel is bír.

A civil társadalom sokféle értelmezése közül egy mozzanat talán megtalálható minden megközelítésben: az egyének társulása a magán- és közszféra közötti térben jön létre, és célja az egyén és társadalom között olyan világok kialakítása, amelyek bizonyos állami feladatok átvállalása által a társadalmi integrációt elősegítik. Közösségi élményt nyújt az egyénnek, ám megőrzi az egyén integritását. Az így értelmezett civil társadalomban az egyének magánemberekként vesznek részt, ám közösségi céljaik vannak, amelynek érdekében képesek áldozni, önkéntes munkát végezni. Tevékenységük bizalom, szolidaritás nélkül nem lehetséges, hiszen ezek szolgáltatják azt az erőforrást, amely kioltja a társadalmi interakciók egyre komplexebbé válásából eredő egzisztenciális, gyakran viselkedészavarokkal is járó szorongást.[60] Talán mondanunk sem kell, hogy a bizonyosság iránti igény emigránsok, kivándoroltak esetében talán hatványozottabban jelentkezik, hiszen az egész életút bizonytalanságát, az ország- és társadalomváltásokból eredő kiszámíthatatlanságokat ellensúlyozhatja egy közösség vagy az ahhoz való tartozás lehetősége. Az amerikai civil, polgári társadalom gyökerei a magára utalt individualizmusra és a közösségi önsegélyezésre egyaránt támaszkodnak:

„Ez [a civil szervezeti kultúra] egyébként nagyon amerikai dolog. Amerikába ide kijött ez a rengeteg ember, és nem várta, hogy Washingtonból kapjanak mannát, az égi mannát, hanem kimentek és meghódították a kontinenst. Ők." (41.)

A magyar szervezeti életben való részvételt tehát e kontextusokban is el kell helyeznünk. A szervezeti életbe való involválódás a közösségi élményen

[59] A civil társadalom eszmetörténeti vonatkozásait ld. Seligman, Adam B.: *A civil társadalom eszméje.* Kávé Kiadó. Budapest. 1997. A fogalom közép-európai, illetve határon túli magyar kisebbségi-többségi relációban való alkalmazhatóságának kérdéseit ld. Papp Z. Attila: A civil társadalom eszméje a romániai nyilvánosságban 1990 után. In. uő: *Sétanyomatok. Szocioesszék.* Pro Print, Csíkszereda, 2001:103–146.

[60] Ld. Giddens, Anthony: *The Consequences of Modernity.* Polity Press, Cambridge, 1990.

túlmutatóan a bizalom, a szolidaritás jelképévé válik. A közösség által az egyén ad, pontosabban visszaad valamit annak a közösségének, amelynek köszönettel, hálával tartozik. Az amerikaiakban ezért az adományozás kultúrája erősen érvényesül, ami feltételezhetően a különböző bevándorolt népesség körében kezdetben nincs oly mértékben jelen, ám az Újvilágban megtanulják és kialakítják a közösségi szerepvállalás és közösség szolgálat (*community service*) e formáit.

„Szerintem Magyarországról (...) hiányzik, ez az adományozás. (...) Itt pedig az emberek úgy vannak nevelve, és legyen az magyar, legyen az akármelyik, hogy részt [kell] venni, ez, úgynevezett community service. Pláne akik gazdagabbak..., hogy valamit vissza [kell] adni annak a társadalomnak önkéntesen." (43.)

Az amerikai magyarok esetében „visszaadni" két tágabb közösségnek is lehet: a magyarságnak és Amerikának is. Ebből következik az is, hogy az adományozás célcsoportja nem csak a különböző Kárpát-medencei magyar közösségek lehetnek, hanem a saját amerikai társadalom általában, illetve a helyi amerikai magyar közösségek is. A Kárpát-medencébe irányuló adományok összegben és juttatásának formájában is nagyon változatosak, az egy-két száz dolláros ösztöndíjtól a több ezres, akár százezres nagyságrendű támogatásokig is terjedhet. A közösségnek egyénenként „visszaadni" ugyanakkor csak egy idő után lehet, amikor egy személy megengedheti magának, azaz, amikor szakmai karrierje, családi egzisztenciája jobbára biztosított. Talán ezzel is magyarázható, hogy az amerikai civil társadalom részének tekinthető amerikai magyar szervezetek működésében és fenntartásában a középgeneráció és az idősebbek nagyobb részt tudnak vállalni.

A támogatásszervezés bevett gyakorlata a valamelyik helyi intézmény által célirányosan szervezett rendezvény, vagy akár (rendezvény nélküli) ún. néma bál szervezése. A célra befolyt összeget vagy ténylegesen, azaz készpénzben valaki elviszi a Kárpát-medencei célcsoportnak vagy célszemélynek, vagy átutalják, esetleg ha magának az adományozás céljának a képviselője jelen van a rendezvényen, akkor ott kapja kézhez a befolyt összeget vagy csekket. Nehéz lenne megbecsülni, hogy az elmúlt közel két évtized alatt mekkora összegek kerültek ilyen formán a különféle Kárpát-medencei célok támogatására, azonban biztosan állítható, hogy a kilencvenes évek első felének Tőkés László volt a kedvence, míg a 2000 utáni éveknek Böjte Csaba erdélyi ferences pap volt a legsikeresebben adományt gyűjtő „sztárvendége".

Az amerikai közösségek végigjárásának[61] már kialakult csatornái, hálózatai vannak, amelyek főleg egy nagy hírnévnek örvendő vendég esetében gyorsan aktivizálódnak. Egy több hetes amerikai körutazás során 10–20 közösségben megfordulni, mondhatni bevett szokásnak számít. Kutatásunknak ugyan nem volt kifejezett célja e támogatások mértékét felmérni, ám a beszélgetések során itt-ott összegek is elhangzottak: egy sikeresebb adománygyűjtéskor akár 15.000–20.000 dollár is összegyűlhet, ami azt jelenti, egy körutazás során legalább 150.000–300.000 dollárra is lehet becsülni azt az összeget, amit egy neves személyiség nemes célra begyűjthet.[62]

Noha a főbb Kárpát-medencei adományozási célcsoportok, célszemélyek és akár célok is változatosak, mégis egyfajta „kanonizálódást", azaz trendek, „adományozási divatok", ügyek szerinti strukturálódást lehet tapasztalni. Ez személyek szintjén is érvényesül (pl. Tőkés vagy Böjte említett támogatása), de témák szerint is, mint például a Kárpát-medencei kisebbségi magyar oktatás, ami magával hozza a különböző ösztöndíjak adományozását, „keresztszülő programokat", vagy tantárgyversenyek, intézmények támogatását, mint például a vajdasági Zentán működő Bolyai Tehetséggondozó Gimnázium és Kollégium, vagy a beregszászi II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola. E kanonizációs hatás természetesen nem profitszerzésre irányul, hiszen az adományok,

[61] Ahogy Nagy Károly nevezte egyik írásában: peregrinus közvetítés, amely a magyar közösségtudatot lélektől lélekig erősíti. (Nagy Károly: *Szigetmagyarság és szolidaritás*. Corvin, Montreal, 1988. 77. o.)

[62] Az adományok felhasználása és szerzése külön, akár antropológiai kutatási téma is lehetne. Egy adományszerzés céljából szervezett bálon például a vendég előadása és/vagy videofilmmel való alátámasztása szükséges kellékeknek számítanak. A videó szerepe nagyon lényeges, hiszen közelbe hozza az eltűnt/elhagyott/távoli világot, az óhazát vagy a szülőföldet. Az amerikai magyar bálozási szokásoknak megfelelően a frakkos és estélyi ruhákba öltözött tisztes középosztálybeli férfiak és nők előtt a kivetítő vásznon megjelenik a ferences rendi atya a maga puritán öltözékében, és a dévai árvák sanyarú helyzetéről további képekkel alátámasztott előadást tart. A nézők valószínű elérzékenyülnek, lelki szemeik előtt is végigpörgetik, hogy akár ők is kerülhettek volna ilyen sorsra, hiszen „idegenben", emigrációban élni kicsit azt is jelenti, mi is árvák vagyunk. E kontrasztok kiemelése nem részvevő megfigyelés, hanem egy 2005-ös bál interneten elérhető (http://www.gimagine.com/gimagine/AMSZ/2005–10–08-Diszvacsora_Bojte_Csaba_Csango_iskola/default.htm) képei vázlatos felvillantásának, illetve Böjte Csaba köszönő szavai felhasználásának eredményei. A szóban forgó eseményen többek között jelen voltak Leblanc Győző és Tóth Éva magyarországi operett énekesek, akiket azonban 2006-os terepmunkánk során volt szerencsénk többször is élőben követni. Az ő performanszukhoz is hozzátartozik egy videofilm levetítése, amelyben megjelenik a megtépázott Magyarország, a szépségesen kopott, ám édes anyaország, amely a Halász bástya és a pusztában futó magyar telivér által is láthatóvá válik.

támogatások mértéke vélhetően mindig alacsonyabb az igényeknél, azonban felhívja a figyelmet arra, hogy a „kanonizálódott" támogatási területetek képviselői jó lobbipotenciállal, kifinomultabb pr-tevékenységgel vannak megáldva, amelynek része az is, hogy képesek olyan nyelvet is használni, ami beleillik az amerikai magyarok magyarságképébe.[63]

A Kárpát-medencei adományozások azonban nem csak határon túliakra, hanem Magyarországra is irányulnak, ahol rendszerint egy kimagasló ügy (pl. autista gyerekek kezelése, májátültetés), vagy valamilyen informális szálon előtérbe kerülő kérdés lehet a cél. Az amerikai magyarok azonban saját társadalmuknak is hálával tartoznak, és rendszerint e logikába illeszkedik a helyi cserkészcsapatok, az iskolák és egyházak támogatása is. Néha azonban magyarországiakat úgy támogatnak, hogy valamilyen helyi, amerikai rendezvényen részt tudjanak venni:

> „Arra gondoltunk tavaly, hogy (...) segítsük ezt a helyi magyar iskolát. És ez Amerikának is jól néz ki, hogy nem küldjük az összes pénzt külföldre, hanem itt helyben is segítünk valakin, valakiken." (41.)

> „A Children Game, ami itt volt (...) két évvel ezelőtt, ott is a Development Panel adott nekik hatalmas pénzeket. Sőt, mi 40 000 dollárt adtunk, hogy a magyarországi fiatalok ki tudjanak ide jönni Clevelandba. (...) Azt hiszem, hogy a magyaroknak volt a legnagyobb csoportja, aki kijött ide Clevelandba. (...) Maximum 500 dollárt [adtunk] minden gyereknek, mert azt mondták, hogy a gyerekek nem tudnak ide jönni, mert olyan drága volt az útiköltség. Szóval mi azt gondoltuk, hogy ezek a magyar gyerekek akarnak ide jönni, akarnak sportolni, ez egy olyan mini olimpics volt, és 40.000 dollárt adtunk nekik akkor."

Az adományok szétosztásának módja, és a felhasználás utókövetése nem sztenderdizált módon történik. A szétosztás bizalmi, származási, informális alapon egyaránt történhet, ám minden esetben átlátható, elkönyvelt módon, hiszen ez az adományozó szervezetnek is érdeke, mert adócsökkenést élvezhet. A szétosztás rendszerint valamilyen írásban is rögzített igény alapján

[63] Érdekes lenne egy kutatás keretében megnézni, hogy ezek az adományok hogyan függnek össze a mai határon túli magyar támogatáspolitikával. 2006 óta az új rendszerben, az ún. nemzeti jelentőségű intézmények, más megfontolásból ugyan, de szintén egyfajta kanonizációt szolgálnak. Talán nem véletlen, hogy ezen a listán is találunk olyan intézményeket, amelyeket az amerikai magyar közösségek is szoktak támogatni. Boér Krisztina (szerk.) *Nemzeti jelentőségű intézmények és programok.* MeH, Budapest, 2007.

történik, és ilyen értelemben akár formálisnak is tekinthető. Csakhogy az adományozó szervezet saját forrásai elnyerését ritkán „pályáztatja" meg, ezért nyilvánvaló, a támogatások lehetőségének ismerete, illetve az igények eljuttatása a meg nem hirdetett források megszerzéséért valamilyen bizalmi, informális mozzanatot is feltételez.

A Kárpát-medencei támogatások elosztásának mértékét néha a továbbadományozó szervezet adakozóinak származása is befolyásolja. Helyi szinten például lehet tudni, ki honnan, melyik régióból származik (erdélyi, felvidéki stb.), és a szervezet adományai elosztásakor ezt figyelembe is veszik. Egy adományozó szervezet valójában szabadon dönthet, hogy adományszerző stratégiája során egy nagy célt hirdet meg, avagy kisebb, régióhoz kötött célkitűzéseket:

> „A százalékokat [azt úgy döntjük el], hogy körülbelül tudjuk, hogy ez az adomány honnan származik, (...) hogy ki erdélyi, ki felvidéki. (...) Ha több erdélyi, szóval székely van, akkor úgy kapták a százalékokat, szóval úgy határozták el, ez már régen így megy. (...) Most kezdődik, [hogy ha] az emberek látják, hogy egy külön célra van, akkor inkább adnak, mint egy nagy [célra], ez egy új taktika." (13.)

Egy másik adomány elosztási stratégia, amikor a források már rendelkezésre állnak, és az adományozó szervezet, akár fizetett munkatárs révén is, a Kárpát-medencei helyszínen tájékozódik, hogy ki felelne meg legjobban a támogatási elvárásoknak.

> „Van egy ilyen összekötő személy, akit Erdélyben megbíztunk. (...) Tőlünk kap fizetést, ennek fejében ő az, aki [ezt-azt] tanácsolja. Már rájöttünk arra, hogy innen nem lehetünk annyira okosak, hogy nem tudjuk megállapítani, hogy (...) ki kerüljön a listára, mert nem élünk ott, nem látjuk a helyi lehetőségeket. A cél valójában az, hogy olyan legyen az a diák [akit támogatunk], hogy tanulmányi eredménye is megfelelő legyen, de ugyanakkor, ha lehetséges anyagi lehetőségek [szempontjából is olyanok legyenek], akik erre rászorulnak." (36.)

Az általunk megkérdezettek körében elvétve akadt olyan eset, hogy valamely adomány megfelelő célba juttatását szakszerűen követték vagy „monitoringozták" volna. Ez alapvetően természetes dolog, hiszen az adományozás kultúrájához hozzátartozik a kölcsönös bizalom is. A bizalom, a továbbgyűrűző bizalom rendszere csökkenti a kockázatok esélyét, és az adományozó, továbbadományozó szervezet rendszerint épít is erre.

„Nem kérnek semmi mást vissza, de itt az amerikai gondolat az, hogy you have to gave back to the community. Ok. You give back to the community. I got rich, but I want to share my wells and I want to gave back to the community. Therefore, when they support [us], we give that to an other community, that's just what is't goes around, comes around. And that's what they do. There's no reason, why they would want to give anything to any Hungarian organization. They do it because they know, that the money is spent well, we don't waste the money, and the money goes to a good cause. And they believe in freedom. They never ask for one penny back. (...) Bíznak mibennünk. We have a serious reputation, because our books are totally open, there is nothing that is hidden, nobody gets a salary, nobody gets paid for travel, nobody gets nothing. Everything is open. And when a charitable organization is open, then you don't have a problem, because nobody takes anything from there self and that's the important thing. (...)

Ha egy bankhoz oda megyünk és azt mondjuk, hogy (...) this is what we put our money to, ők nem akarják azt tudni, hogy én egy demokrata vagy republikánus, vagy akárki vagyok. Ők ezt nem akarják [tudni], ők egyet akarnak tudni, hogy a pénz, amit ők adományoznak, hova megy." (19.)

A bizalom civil társadalmi gyakorlata azonban másképpen merül fel az eltérő kultúrájú országokban. Ahol kiépült civil társadalom működik, ott a bizalom magától értetődő jelenség, ahol azonban történeti okokból nem épülhetett ki erős civil szféra, ott indokolt lehet némi körültekintés. Alábbi idézetünkben éppen az mutatkozik meg, mi történik, amikor az adományozó és adományozott más-más kultúrájú világhoz tartozik:

„A Duna Tv-nek is én vittem a pénzt. Igen cash-t. (...) A szó legszorosabb értelmében ott vittem a hasamon a pénzt. És én a tévének [vittem]. (...) És mindig összeszidtak. Vagy kétszer vittem pénzt, és mind a kétszer összeszidtak, (...) mert a pénzügyi osztálynak adtam a pénzt. Hát hova adjam a pénzt, ha nem a pénzügyi osztálynak? Másnak akarták, hogy adjam, a mit tudom én kinek ottan. (...) És adták az elismervényt, a pénzügyi osztály, de mindig összeszidtak utána." (41.)

A továbbadományozó szervezet szintén ezt a bizalmi logikát folytatja, és rendszerint megelégszik egy informális beszámolóval, egy fényképes köszönőlevéllel. Néha ugyan helyszíni „ellenőrzés" is szokott történni, ám ezek sem egy szigorú elszámoltatásnak, hanem egy utazás részállomásán történő helyszíni baráti tájékozódásnak minősülnek. Visszaélések vélhetően szoktak történni, hiszen az alfejezet elején említettekre alapozva az ameri-

kai és Közép-európai civil társadalmi felfogások között nagy különbségeket tapasztalni, ám alanyaink ilyenről ritkán számoltak be. A civil társadalom alapját képező „civility", udvariassági gesztus esetenként még a helyi adományozások során is el szokott maradni:

„Az elmúlt 12 évben adtunk legalább 25 ösztöndíjat, minden évben volt legalább kettő-három. 900 dollár volt legalább. (...) Azt nem követeltük meg, hogy tudjanak magyarul, csak az volt a követelmény, hogy egyik nagyszülő legalább Magyarországról származzon, hogy legyen legalább három és fél tized százalékos tanulmányi eredménye - a maximum az négy. Akkor két tanáruk adjon nekik rekomendációt, hogy megérdemlik az ösztöndíjat. És – ez volt a legérdekesebb – mindegyiknek kellett írni egy ilyen 250 szóból álló fogalmazványt, nem volt szükséges magyarul, és az volt a címe, hogy Mit jelent nekem a magyar származásom? És olyan gyönyörű dolgokat írtak a gyerekek, hogy majdnem mindegyik kapott ösztöndíjat. (...) De a legtöbb gyerekkel elveszítettük a kapcsolatot. Szóval megkapták az ösztöndíjat, elmentek, azután fütyültek ránk." (41.)

Ez a magyar civil szervezeti világ teljesen önfenntartó, működése során pedig elsősorban önkéntesekre tud építeni. Ez adja ugyanakkor csodálatát és kockázatát is. Csodálat, hiszen magyar származású egyének néha a nyelvi asszimiláció ellenére is még mindig fontosnak tartják gyökereiket, illetve kultúrájukat, hagyományaikat, egyszersmind saját magyarságukat, amely érdekében tevékenyen felelősséget is vállalnak. Kockázatos viszont az, hogy az ingyen vállalt, az önkéntességre épülő munka komoly elköteleződés mellett esetleges működést eredményezhet:

„In the case of our organization, when you are dealing with an organization of volunteers, people are giving up their time and they are under no obligation to do so. So they have to be willing, to be committed to what they are doing. So if they aren't committed 100%, I don't want them to participate. If they are committed 100%, sometimes other things happen in their job, in their family so we often have to make adjustments to our projects because of the challenges that people have in their daily lives. That's just the way it is. (...) It is my responsibility to make sure that the trains run on time and that, regardless whether I receive a salary or not, something gets done." (45.)

„Aki önkéntes munkát végez, azt nem lehet számon kérni. Tehát ha azt mondom, hogy csináljunk egy hírlevelet, egy újságot, és eltelt hat hónap, és még nincs kész, akkor nem tudom neki mondani, hogy holnap legyen kész, mert akkor azt

mondja: figyelj, nincs rá időm. Tehát én legszívesebben azt csinálnám, hogy felvennék előre önkéntes alapon két embert, vagyis nem is önkéntes alapon, és azt mondanám, figyelj, menj, írjad a leveket a cégeknek a nevünkben, akinek akarod, amennyi pénzt behozol, húsz százalék a tied." (46.)

5.3. A „magyarkodás" mint kontraszelekció kérdése

A magyar közösségi életben való részvételt illetően több alanyunk is úgy fogalmazott, hogy ez egyfajta kontraszelekció eredménye. Igen ám, de a kifejezést pozitív és negatív értelemben is használták.

Negatív értelemben (és ez volt a gyakrabban előforduló vélemény) arra utaltak, hogy leginkább azok vesznek részt a magyar társadalmi-kulturális életben, akik „civil" életükben, illetve szakmájukban, karrierjükben sikertelenek. Ezzel magyarázható az a sok, gyakran pitiáner jellegű konfliktus, ami a szervezetek életét jellemzi, hiszen a sikertelen szakmai integráció frusztráltságot szül, amelyet a magyar társadalmi élet keretei között élnek ki ezek a személyek. Ennek helyenként taszító hatása is van, hiszen az értelmetlen viták tömkelege elrettenti a jóhiszemű, magyar érzelmű emberek részvételét:

„Néha, amikor cinikus vagyok, akkor azt mondom, hogy, olyan embereknél áll elő [az értelmetlen dolgokról való vitatkozás], akik így az életükben meg professzionális alapon nincsenek olyan helyzetben, hogy dönthessenek, határozatuk fontos legyen, és akkor itt élik ki magukat ilyen szervezetekben. És akkor [fontossá válik], milyen színű asztalterítő legyen. Szerintem ez sok esetben így van, de nem akarok általánosítani." (4.)

„Nem akarok általánosítani, de van egy ilyen jelenség, (...) hogy aki magyarkodik, az gyakran kiéli a frusztrációit annak, hogy ő nem tud érvényesülni a szakmai életében. Ez egy nagyon gyakori jelenség. Tehát egyfajta kontraszelekciót jelent ez a magyar közeg. S ezzel magyarázható részben az is, hogy miért ilyen gyengék ezek a magyar egyesületek, hogy olyanok vonzódnak hozzá, akik sajnos gyakran tényleg ott élik ki a frusztrációikat. Amit a munkahelyen, az életben nem engednének meg maguknak, egymás közt ebben a zárt közösségben megengedik. És olyan, olyan személyes sértődések lesznek aztán, évtizedekig tartó viták ezekből a vihar a bilikből, hogy kétségbeejtő. (...) A kontraszelekció abban rejlik, és abban nagyon káros, hogy elrettent nagyon sok más embert attól, hogy bármiféle közösségi életben részt vegyen. És részben ennek is köszönhető, hogy a magyarok otthonokban magyarok, nem közösségben. Ahhoz képest, hogy hányan élnek itt, és hányan ragaszkodnak ahhoz, hogy ők magyarok, ahhoz képest nagyon-nagyon apró hányada vesz részt valamilyen szervezett magyar életben." (31.)[64]

A negatív értelemben vett kontraszelekciót erősíti annak az interjúalanyunknak az életútja is, aki aktív amerikai szakmai tevékenység után mondhatni „véletlenül" csöppent be a magyar társadalmi életbe (ahol majd utána aktívan is tevékenykedett).

„Amerikai vonalon szerepeltem, vagy vállaltam szerepet és munkát, és a magyar kérdésekkel csak akkor foglalkoztam jobban, amikor a szövetség újjá alakult. (...) Addig kifejezetten magyar szervezeti kérdésekkel nem foglalkoztam intenzíven. (...) Az ipari testületnek voltam az elnöke, teljesen amerikai vonalon szerepeltem, aztán majdnem véletlenül keveredtem bele ebbe a szövetségbe." (49.)

A kontraszelekció témája azonban pozitív, mondhatni elitista értelemben is előjött. E vélemények szerint a magyar egyesületi, kulturális életben valójában sikeres, elkötelezett emberek vesznek részt, akik számára a magyarság elköteleződést és intellektuális örömöt jelent. Ezért, akik részt vesznek az így értelmezett magyarkodásban valójában többek, mint az átlag.

„Van bennem egy olyan gondolat is, hogy van itt egy kis kontraszelekció. Az ugyanis, hogy aki ilyen dolgokra úgy vállalakozik, hogy elég intenzíven, az eleve olyan ember, akinek a motivációja, akinek a munkaképessége, munkabírása, az élettempója olyan, hogy kedveli, szereti a sokféle elfoglaltságot. Tehát nem elmegy egy bélyeggyűjtő klubba háromszor, és utána bridzsezni, hanem elmegy előadásokra, vagy elmegy ide-oda, mert különben esetleg kocsmába járna, vagy mit tudom én hova. Nem oda jár, hanem magyar dolgokkal foglalkozik és ez ad neki örömet." (35.)

5.4. A „magyarkodás" mint időhasználati kérdés

Az említett zsúfolt programszervezéssel természetszerűleg együtt jár a megfelelő időhasználat is. A „magyarkodás" voltaképpen idő kérdése, és mint ilyen, opció kérdése is. Az amerikai társadalomban ugyanis az időhöz való viszonyulás szigorúbb, rögzítettebb, ezért a magyar közösségi életben való részvétel időhasználat szempontjából is döntés kérdése.

[64] Más kontexusban e két idézetet már használtuk a *2.2.1.1. alfejezet*ben.

„Az amerikai betegség, az elfoglaltság, minden átlag embert elér, engem is. Nincs időm. Az embernek nagyon vigyázni kell arra, hogy [mire használja idejét]. Az amerikai átlag ember élete tehát [arról szól], annyi minden dolga van, annyi minden tennivalója van. Nehéz tényleg kiválasztani, hogy ezt csináljam, azt, vagy talán elhalasztjuk." (18.)

Noha elhangzott, hogy a „magyarkodás", mint tevékenység folyamatos igénybevételt feltételez, mégis kíváncsiak voltunk, meg lehet-e becsülni, hogy időben és akár pénzben is, mennyibe kerül ennek folytatása. Interjús adatok alapján átlagot nincs értelme számolni, ám annyit rögzíthetünk, hogy a ma már kevésbé aktív szervezeti vezetők heti mintegy 2 órát, a nagyon aktív, országos szervezetet irányító személy pedig egész munkaidejét, heti 40 órát is a magyar ügyek menedzselésének szentel. E két véglet között helyezhetjük el azokat, akik még aktívak és amerikai munkahelyük mellett hetente 3-tól 25 órát is áldoznak „magyarkodásra" (mint korábban láttuk, egy cserkészparancsnok kb. heti 10 órát). Egyik már nyugdíjas 56-os menekült alanyunk pedig konkrétabb számítást is végzett, és azt állította, hogy eddigi amerikai életében mintegy 22.000 órát szánt a magyar ügyekkel való foglalkozásra.

Lényeges itt is kihangsúlyozni, hogy ezt az időmennyiséget az érintett személyek önkéntesen áldozzák a számukra érzelmileg is, racionálisan is fontos magyar ügyek képviseletére, menedzselésére. Noha mindezt persze nehéz vagy éppenséggel lehetetlen pénzben is kifejezni, néhány alanyunk megsaccolta, hogy a magyar közösségi életre szánt tevékenysége amerikai viszonylatban éves szinten 3.000-től akár 40.000 dollárig terjedő összeget is kitenne. Tény az, hogy ezen becsléseken kívül, egy kisebb szervezet éves működtetéséhez (telefon, fax, irodaszerek) is minimum 1000 dollár szükséges, és ezt szintén saját családi költségvetésükből gazdálkodják ki az érintettek.[65]

Az időhasználat kérdése két fontosabb témakört vetett még fel: egyrészt a magyarokra jellemző, és amerikai viszonylatban nem teljesen tolerált pontatlanság kérdését, másrészt pedig a családi, jórészt gyerekeket érintő időhasználati specifikumokat.

A pontosság kapcsán valójában kritika fogalmazódott meg, azaz több alanyunk is azt hangsúlyozta ki, hogy a magyarok képtelenek a megegyezett időpontot betartani. E vélemény hangoztatása mögött ott rejlik, hogy a „magyarkodás" menedzsmenti kérdés is, amely valamilyen professzionalitásra törekszik, ám a „magyarkodók" között mintha érvényesülne az említett

[65] A szervezetek pénzügyi vonatkozásaiba enged némi betekintést kérdőíves vizsgálatunk. Lásd kötetünkben Márton János kérdőíves feldolgozásra épülő tanulmányát.

negatív kontraszelekció is, azaz azok vesznek részt, akik szakmailag nem integrálódtak az amerikai életbe.

„Ez egy eszméleten valami, mert az évek folyamán kialakult az, hogy hát nem pont nyolckor kezdünk, hanem nyolc tíz, nyolc húsz, kilenckor, vagy mit tudom én mikor? És ez nem tudom máshol is jellemző a magyar közösségekre, de itt igen. Szóval, hogy minden mindig későn kezdődik. Az amerikaiaknál olyan nincs!" (4.)

A „magyarkodásról" korábban mondottak, mint a zsúfolt program, gyerekek, család leterheltsége, a stressz helyzetek kialakulása, öngerjesztő magával ragadása, szocializációs funkciója nagyon szemléletesen megragadható a heti időhasználat leírásával. Ezen belül kiemelt helye van a hétvégéknek, amikor is a „magyarkodás" úgymond kiteljesül, azaz a legtöbb esemény zajlik. Egy átlag „magyarkodó" (ha van ilyen) valamilyen szempontból kettős életet él: hét közben többnyire amerikai életet folytat, hétvégén pedig beindul és felpörög a „magyarkodás". A két életformához kapcsolódó identitás[66] közötti egyensúly tudatos megteremtése fontos az egyén integritása szempontjából:

„Itt, itt úgy mondom, hogy hétköznap amerikai vagyok, és hétvégén magyar vagyok, mert péntek estétől vasárnapig, vasárnap estig minden magyar program van, amit csinálunk, és hétfőtől kezdve pedig dolgozunk és akkor néha hét közben is van valami este. (...) Nem szabad szeparálni a két identitásomat, és nem is kell, tehát nem kell egy vonalat választani a dolgok közepébe." (33.)

De mi történik hétvégén? Tekintsünk bele egy ilyen, magyarságát aktívan megélő család hétvégéjébe:

„Az átlag ember ledolgozza az öt napot, és a péntek estét várja, hogy végig bulizza a hétvégét, vagy egymaga ellegyen. Nálunk az a vicc, hogy mi a vasárnap estét várjuk. Hát végül is mondhatnám, hogy minden egyes hétvégünket igényli. Szóval úgy van, hogy próba péntek este, (...) a szombati programunk például: a kedves feleségem most indítványozta a magyar iskolán belül az óvodát. (...) És most beiktatták az újszülöttől négy évesig. Ez olyan foglalkozás, hogy a gyerekek szülőstől együtt el tudnak jönni, körbe ülnek és vannak bizonyos

[66] A kettős-, többes identitásról, illetve az amerikai életbe való integrálódás kérdéséről részletesebben szólunk *Az etnoperszonális identitás tematizációi* c. *8.1.1. alfejezet*ben.

foglalkozások nekik, amik hétről hétre, ez mindig változik. Szóval ezt most beiktatták, és ott is tizenöt család jön össze, minden szombat reggel. Az fél tíztől fél tizenegyig van. Akkor a kedves feleségem hazafut, kicsit megpihen, és akkor megy vissza fél kettőre, hogy levezesse a gyermek tánccsoportot. Úgyszintén ötven és hatvan fős tánccsoport, ott négy különböző korosztályra van felosztva: szóval öttől hét, héttől kilenc, valahogy így van felosztva. Ez a szombati nap közben. Az utóbbi pár hétben egy kicsit sűrűbb volt, mivel ötvenhatról emlékeztünk meg, minden hétvégén valahol máshol. (...) A vasárnap végül abból áll, hogy nagy nehezen fölkelünk, és akkor elkészülünk, és misére megyünk, hála Istennek utána nyugis a nap, vagy rokonlátogatásból áll, de akkor már ki vagyunk merülve." (30.)

A gyerekek magyar nyelvű szocializációja több csatornán keresztül is zajlik, ezek pedig néha mintha kioltanák egymást: a hét közbeni (kötelező iskolán kívül is zajló) hajsza után, már nem mindig marad energia a hétvégi misére. Mindez heti lebontásban valahogy így néz ki:

„A cserkészek nem járnak oda templomba vasárnaponként, mert hétfőn van a magyar iskola ott este, szerdán van a tánccsoportnak a gyűlése este, pénteken van a cserkészet este, ott akkor már vasárnap nehéz. Pláne, ha ilyen külvárosból jönnek be a gyerekek szóval háromszor ott vannak, de már vasárnap (...) a fiatalok [nem] jönnek a templomba. Azért nem jönnek a templomba, mert rengeteget csinálnak így ott a templom környékén, és hát már vasárnap nehéz, fáradtak. Én is tudom, milyen az, hajkurászni, ide menni, oda menni, amoda menni, ezt kell csinálni, azt kell csinálni. Nehéz." (13.)

„A részvétellel kapcsolatban, nálunk hétfőn van (...) a magyar iskola fél héttől fél kilencig. Mindenki autóval jön. Kedden van a regős, ez a cserkészeknek a tánctanítása, tánc és népszokások, népművészet, faragás stb., és pénteken van a cserkészgyűlés, az is tanítás után." (21.)

5.5. *A „magyarkodás" pszichikai kihívásai*

Az eddigi leírások, és az utóbbi néhány idézet is azt tükrözik, hogy a magyar közösségi életben való aktív részvétel a szülőknek is és a gyerekeknek is zsúfoltsággal, leterheltséggel jár. Egy szokványos hétre vonatkozóan azt láttuk, hogy míg az átlag amerikaiak a péntek estét várják, addig az intenzív magyar szervezeti életben részt vevő szülők a vasárnap estét várják. A gyerekek a szülők szerint is elfáradnak vasárnapra, ezért gyakran már

nem is viszik őket templomba. Egy évre lebontva viszont azt tapasztaltuk, hogy a „magyarkodás" oly mértékben magával ragadja a szereplőket, hogy az évi szabadságukat is ennek függvényében, illetve alárendelve szervezik meg: „Nyaralásuk magyarkodásuk!" – állapította meg egyik alanyunk.

Sokuk elmesélése szerint tehát teljes mértékű kikapcsolódásra, pihenésre nincs alkalmuk. Ezt az átlag amerikai életet mondhatni logisztikai értelemben is zsúfolttá tévő életmód jogosan veti fel a kérdést, hogy az érintettek hogyan kezelik ezt a gyakran stresszes helyzetet.[67] Míg a „helyzet" leírása, azaz a probléma felismerésére vonatkozóan hasonló állításokat hallottunk (megjegyzendő, hogy a pszichikai vetületekről leginkább nőnemű alanyaink számoltak be), addig a kezelési mód tekintetében két nagyobb stratégia körvonalazódott: az egyiket egyensúlykeresőnek, a másikat pedig óvakodó-menekülő stratégiaként értelmezhetjük. Az állapot leírását nagyszerűen kifejezi az alábbi meglátás:

„Én állandóan, tudatosan ezzel küszködöm, mert úgy érzem, hogy a személyes életem, hogyha nem vigyázok magamra, akkor szétesek fizikailag vagy valami, és akkor senki sem fog ebből hasznot húzni hosszú távon. (...) Állandó feszültség, de nem akkora, hogy azt mondjam, hogy nem akarom csinálni." (4.)

Az egyensúlykereső stratégiát alkalmazó „magyarkodók" racionálisan tudatosítják a pszichikai veszélyeket, amelyre oly módon igyekeznek választ adni, hogy a „magyarkodásba" vetett hitük, bizalmuk, elköteleződésük se inogjon meg, illetve pszichikai integráltságuk se sérüljön. E logikában egyrészt mérlegelés alá kerül a család fontossága, amely felülírja az előbbi két tényezőt, másrészt pedig menedzseri, szervezési kvalitások érvényesülnek: a kiégés ellen úgy próbálnak e típusba sorolható személyek védekezni, hogy új aktív szereplőket vonnak be munkájukba. A család központba állítása jelentheti azt az erőt, amely segít az újabb és újabb felkérések elutasításában, de vonatkozhat az éves családi időhasználat, azaz a pihenőszabadság „magyarkodástól" (és Magyarországtól) független szervezésére is.

[67] E kérdést feszegette egyik előadásában Bokor Erika is, és többek között megállapította: „Úgy érzem, hogy a magunk sorsánál sokkal többet foglalkozunk itt a Reménység-tó partján azzal, hogy tevékenységünk milyen hatással van az egyetemes magyarság sorsára. És ez fontos is, de szerintem egyenlően fontos szerepe kellene, hogy legyen egyéni sorsunknak." (Bokor Erika: Önismeret, öntudat és a második nemzedék a nyugati szétszórtságban. A lelki egészség követelményeiről. ITT-OTT 1997/1. 25–29.)

„2000-ben például volt egy olyan, hogy (...) nagyon szerette volna az idősebb gárda, hogy már átvegyük. Elméletileg lett is volna kedvünk, de úgy éreztem, hogy gyerekem túl fiatal. Nem akartam, hogy a rovására menjen, hogy ne lehessek olyan szülő, annyira odafigyelő, hogyha felvállalom. Visszatekintve, nagyon örülök, hogy azt tettem. Most látom, hogy Úristen, ez rengeteg munkával jár. (...) Én nem tudom, mi lett volna? Gyerekünket vagy teljesen elhanyagoltuk volna, vagy mi szétestünk volna egymástól, vagy valami. De lehet, hogy nem mindenki veszi ezt észre.(...) Kell látnunk, (...) hogy mennyi időnk van, és mibe érdemes azt az időt fektetni, és ez egy nagyon nehéz balansz, amit tényleg minden évben ki kell értékeljünk." (4.)

„Amivel most küszködök az életemmel az az, hogy ne legyek csak magyar és ne csak magyarul gondolkodjak. Az a célom, férjemmel is ezt próbálom, (...) hogy nem baj, hogy ha néha a klasszikus adót hallgatod, nem kell mindig a népzenét hallgatni. A híreket is figyeljük, ő nagyon figyeli azért a magyar dolgokat a hírekben, én is igyekszem (...) figyelni a világhíreket. Amennyire lehet, járjunk el néha koncertre, amikor lehet, csináljunk mást, ami nem magyar dolog. Ez nekünk nehéz, mert sok kötelességünk van, ahol ott kell legyünk. A stressz meg az a része az még hagyján, de amit én szeretnék a mi személyes életünkben valahogy megoldani hosszú távon, hogy ha van 2 hét szabadságunk, nem muszáj Magyarországra menni. Menjünk Olaszországba, menjünk máshova, utazzunk más dolgokat látni." (33.)

Mindezen kísérlet és elhatározás ellenére azonban kimondatlanul is folyamatosan központi kérdés marad, hogyan lehet egyensúlyt teremteni a szülők aktivizmusa, illetve saját és gyerekeik lelki épsége, egészsége között. Ezt a valójában stresszel, lelki teherrel járó csapdahelyzetet, amelyet jó érzékkel több alanyunk is felismert, van, aki már-már érzelgős, szentimentális hangot megütve igyekszik feloldani:

„Az embernek teher néha, de egy áldozatot teszel, ha vállalod és megteszed. Mert én nagyon sokat gondolkodok azon, hogy hát ha majd egyszer nem leszek, akkor jó, áldozatot tettem, de vállaltam, és feladtam sok mindent, és csináltam is. De ki fogja a nagy világban tudni azt, hogy én a magyarkodásban tevékenykedtem? (...) Tudom, hogy ez hülyének hangzik, de úgy szeretnék távozni ettől az élettől, hogy Woa! A Mészáros Juci[68] ezt és ezt csinálta." (33.)

[68] Alanyunk nevét az anonimitás biztosítása érdekében természetesen megváltoztattuk.

Az óvakodó-menekülő stratégiát jelentő válaszokat azért kezeljük együtt, mert interjús tapasztalataink alapján nem válik el élesen a kifejezetten menekülésre, és kizárólag óvakodásra épülő beállítódás. A két, „magyarkodásból" származó stresszhelyzetre adott válasz-együttes egymást erősíti, és létük kölcsönösen feltételezik egymást. E stratégiákban gyakran szintén a gyerekek, illetve az egyének, családok leterheltsége elleni küzdelmet láthatjuk, és vonatkozhatnak a „magyarkodás" tudatos abbahagyására, vagy csak szüneteltetésére. A szó szerinti „pihentetést" is jelentő stratégia jellegzetes formái a tevékenységek tényleges abbahagyásán kívül a vegyes házasság elfogadása, vagy adott esetben a válás is, illetve egy konkrét elutazás is.

A menekülést jelképező elutazás akár több évre szóló elutazás is lehet, igaz – ahogy egyik alanyunk tette – éppen Magyarországra. Ez nem ellentmondás, hiszen a „magyarkodás" igazi terepe ugyanis az Egyesült Államok, azaz a diaszpóra feltételek közötti életmód, és nem Magyarország. Érdekes azonban, hogy az éppen Magyarországra „menekülő" személy, akinek fő motivációja az volt, hogy „átlagos magyar" legyen, az anyaországban hiányérzettel küszködve, végül is szintén az USA-ból származó magyar személyek, cserkészek társaságát kereste, illetve azok környezetében tudott igazából feloldódni. Egyfajta diaszpóra hatásként értelmezhetjük ezt az állapotot, hiszen magyar többségi közegben is a diaszpórához kapcsolódó személyek közösségén belül mozog.

„Az motivált engem, hogy Magyarországra költözzek, hogy egy kicsit meneküljtem. Mert 1996-ban rendeztünk egy ilyen 500 fős megemlékezést Magyarország 1000 éves múltjáról. És ez egy évi munka volt nekem. Én hétfőtől péntekig ezen dolgoztam, és hétvégén jártam be a munkahelyemre. Ez annyi energiába telt, hogy kész voltam, az egésszel. Nem azért, mert összevesztem volna, vagy valami ilyesmi, csak ez így nagyon sok volt. És akkor mondtam, hogy én is szeretnék Magyarországra költözni. (...) És Magyarországon jó volt, hogy mindenki magyar, és nem kell arra figyelni, hogy cserkészet meg ez-az, hanem egy ilyen átlagszemély lehettél. És a munkán kívül más program nem volt. Tehát ilyen szempontból nagyon jó volt. Igazából nem. (...) Legtöbb embert, akit ott megismertem, vagy Amerikában született, vagy ott élt vagy onnan jött vissza, és mind cserkészkedett." (1.)

Itt tárgyalt témánk szempontjából azonban releváns az az információ is, hogy ez a menekülő stratégia – előbb idézett alanyunk esetében – először házassággal társult (Magyarországon ismerkedett meg szintén cserkész és amerikai magyar származású férjével), majd pedig válással zárult.

A magyarkodás lelki veszélyei családban való lecsapódásának legszembetűnőbb jele a házasságok gyakori felbomlása. Interjúalanyaink mintegy fele számolt be (első) házassága felbomlásáról vagy válásáról. Egy házasság felbomlásának természetesen rengeteg oka lehet, és a kivándorlók esetében gyakran arról van szó, hogy a házastársak új környezetbe kerülve másképpen ismerik meg egymást, és eltávolodnak egymástól.[69] Az intenzív programokkal járó „magyarkodás" azonban mindenképpen kihívás elé állítja a házastársakat: ez érvényes a vegyes házasságok esetében is, amikor kulcskérdés a nem magyar fél elfogadó vagy elutasító hozzáállása, de érvényes a magyarok között kötött házasságokra is. Korábban azt állítottuk, hogy a „magyarkodás" főleg a már USA-ban született, szocializálódott magyarok számára a házassági piac szerepét is betölti, és érdekes, hogy ugyanezen keret feszegeti az így létrejött házasságok belső tűréshatárát is. Ez jól jelképezi a magyarkodás öngerjesztő jellegét, illetve a pozitív és negatív vetületeinek együttmozgását.

„Tényleg egy stressz van abban, hogy a magyarkodás vagy a magyar megmaradás az sokat követel az embertől. És merthogy sokat követel az embertől, bizonyos dolgokat félreteszünk, hogy hát azok nem annyira fontosak, ennélfogva itt a két házastárs között ellentét fölmerülhet, hogy hát miért nem a házra gyűjtjük a pénzt, és ne menjünk magyarkodni." (47.)

A házasság felbomlásának réme és a „magyarkodás" szembeállítása óvatosságra inti a magyar társadalmi életben résztvevő szereplőt. Az óvatos stratégiát alkalmazók teljesen és azonnali hatállyal ugyan képtelenek lemondani a szervezeti életben való részvételről, ám annak lehetőségét napirendi tartják.

[69] Kötetünk demográfiai elemzéseiben teljesebb képet kapunk a válásokról. A *II. Melléklet 8.9. táblázata, illetve 8.1. és 8.2. ábrái* alapján például megállapítható, hogy a válások aránya az USA-ban született és a 20 évnél régebben kivándoroltak csoportjai esetében az amerikai átlaghoz közelítenek. A 0–20 év migrációs tapasztalattal rendelkezők esetében a válások aránya az amerikai átlagot 2-szer, 3-szor meghaladják, és ez az arány a kivándorlási tapasztalattal pedig egyre nő. Az is megállapítható, hogy a családban magyarul beszélők körében magasabb a válási hajlandóság, mint a magyar származásúak körében. Mindezzel párhuzamosan a bevándorlók körében az első 10–15 évben magasabb házassági tevékenység tapasztalható, ám ez a kivándorlás éveinek növekedésével lassan kiegyenlítődik, és beáll az átlag amerikai szintre. Mindez azt jelenti, hogy a magasabb válási arány tehát nem házassági státusz csökkenést eredményez, hanem magasabb házassági arányt, ami a bevándorlók újraházasodásának köszönhető. A kivándorlás által az új közegben valószínű a korábbi házasságok felbomlanak, ám rövidesen újak is születnek. Ugyanez érvényes a kivándorlás első éveiben köttetett házasságokra is.

Ahol az egyik házastárs kevéssé elkötelezett a magyarkodás mellett, érdekes paradoxon alakul ki. Az aktív szereplő szeretne megszabadulni a „magyarkodás" plusz terheitől, és ugyanakkor házasságát is szeretné megmenteni, ám éppen óvatoskodó stratégiája visszalöki a „magyarkodáshoz": az óvatosság és kivonulása hangoztatásával egy időben valójában a családjától menekül a magyar társadalmi életbe.

„Maximum még egy évet [fogom csinálni], már az sem biztos. (...) Az alapszabályzat szerint csinálhatom, ameddig akarom, illetve ameddig megválasztanak. Már sokat csináltam, már többet csináltam, már nem vagyok olyan jó, mint az elején. (...) Ezért mondom, még egy évet. (...) Nagyon boldog lennék, ha én azt látnám, hogy ugyanazon nyílegyenes erővel mennék fölfele, mint ahogy kezdtem. Könnyű volt a rosszból jót kihozni, de ebből tovább törni rettentően nehéz, és a feleségem kifejezetten mérges rám. (...) Ha önálló egzisztenciája lenne, már nem lennék férj, vagy nős. Így, visszatartja az, hogy egyelőre én keresem meg a pénzt. Jó, vicceltem (...) a feleségem a világ legjobb felesége, [de szerinte] több mint kicsit sok a magyar(kodás), sokat van egyedül." (26.)

Az óvatoskodó „magyarkodó" és a házasságkötési stratégia kapcsolódásáról árulkodnak azok az esetek is, amikor a „magyarkodásban" felnőtt felek gyerekkorukra visszatekintve látják e tevékenységekbe rejlő veszélyeket, és úgy döntenek, hogy gyerekeiket nem akarják kitenni ennek az állandó stressz lehetőségét hordozó életformának. Ennek következtében a házassági stratégia vagy arra irányul, hogy ne magyarkodó (ám magyar) házastársat találjon, vagy arra, hogy vegyes házasságot hozzon létre.

„Az én fiam beszél magyarul, de úgy, hogy 'apu majd megmesélem neked.' Tehát nem elmeséli nekem. Itt mi nem elmegyünk valakiért, hanem felveszünk valakit, (...) szóval ő fordítja az amerikai gondolkodást. Ő már nem igazán jön el ide. Van, akinek eljön a gyereke, mert a családi kötelékek olyanok, hogy gondolom, terrorizálja a gyereket, és az eljön. (...) Én az enyémet nem tudom, nem is terrorizálom a gyereket." (26.)

„Nem annyira a válásokat láttam, mint azt hogy keresik a nem magyarkodó párt. Az én ismeretségemben (...) olyat láttam, és ezt gyakran, hogy mind a két fél magyar, itt nőtt fel és ügyben [értsd: fontos] volt a magyarság az egész életükben, és valószínűleg, hogy aktívan eldöntötték, mikor már összeházasodtak, és jöttek a gyerekek, hogy ők ezt nem fogják csinálni az ő gyerekeikkel, amit velük tettek – idézőjelbe. Ezt sosem mondták ki, de a tetteikkel mutatják. Van 3–4–5

pár akikről tudok, akik már évek óta házasok, és boldogan házasok, és senki nem érti meg, hogy az hogy történt, hogy ők nem járnak egy magyar dologra sem és hogy a gyerekek nem beszélnek magyarul, mikor mind a két fél olyan jól beszél magyarul. Szóval itt arról van szó, hogy nem elég csak magyarul beszélni, hanem tudatban kell legyen az, hogy te át akarod adni és csinálni akarod." (33.)

A gyerekek „magyarkodástól" való óvásának hátterében, vegyes és nem vegyes házasságok esetében is, többek között a kétnyelvűség megítélése is áll. Állítólag az amerikai társadalom nagy részében, részben az iskolán keresztül is, erőteljesen él az a homogenizáló felfogás miszerint a két- vagy többnyelvűség káros, stresszes a gyerekek számára.

„Azok a családok, ahol úgy gondolják, hogy most én nem fogok magyarkodni, van sok olyan, azt gondolják, hogy a két nyelvűség az túl nehéz, túl sok stressz. (...) Főleg a modern amerikai gondolkodásban nagyon sok helyen hallod ezt, hogy túl nehéz és megzavarja a gyereket. Ez mostanában nagyon nagy divat lett. Anya mondta, hogy divat volt náluk is, mikor mi voltunk gyerekek, de most is nagyon sok helyen hallom, hogy nyomják ezt a tanárok, mondják, hogy You have to be careful vocabularly! Hogy a szókincs, ez meg az. (...) Mi ezt megbeszéljük a baráti körben és a családi körben, hogy ez hülyeség, hát minél több nyelv, annál jobb az a régimódi európai gondolkodás. (...) A párok is azért válnak, el és keresik az amerikai párt, ahol nem kell talán ezt [a stresszet] tűrni. Mert az könnyebb, nekünk is könnyebb lenne kikapcsolni mindenhonnan. És aztán az a röhejes, hogy ugyanúgy belekapcsolódnak programokba, csak amerikai programokba mennek, (...) nem magyarkodok, de ugyanúgy csinálják a rengeteg programot." (33.)

6. A sajtóval, médiával kapcsolatos tematizációk

Interjús terepmunkánk során az amerikai magyar nyelvű média néhány jellegzetességét is igyekeztünk feltárni. Noha a kutatásnak nem volt célja az amerikai magyar lapok, kiadványok teljes körű összeírása,[70] mégis fontosnak tartjuk felsorolni mely orgánumok jöttek szóba beszélgetéseink során. A ma is létező sajtótermékek közül az *Amerikai Magyar Hírlap* (Los Angeles), *Californiai Magyarság* (LA), *Amerikai Magyar Népszava Szabadság* (New

[70] Ez egy külön kutatási téma is lehetne. Szervezeti adatbázisunkban igyekeztünk minél több sajtóorgánumot feltüntetni, ám vélhetően nem szerepel minden, főleg a különböző egyházi és más intézményekhez, egyesületekhez kapcsolódó sajtótermék.

York), a *Kanadai/Amerikai Magyarság*, *Kanadai Magyar Hírlap* hetilapok, a negyedévente megjelenő *Panorama*, a Clevelandben és New York-ban működő rádió- és tévéadók, illetve a különböző szervezetekhez, egyházakhoz kapcsolódó helyi kiadványok neve hangzott el (*Hírmondó, Magyar Híradó* – Sarasota, *Hadak Útja, Hírek, Magyar Krónika* - Cleveland, *Új Úton* – San Francisco). Megszűnt sajtóorgánumként pedig a *Szabadság*, *Magyar Szó* (NY), *Új Világ* (LA), *Népszava* (LA), *Chicago és környéke* került említésre.

Az amerikai magyar sajtóval kapcsolatosan az interjúk elemzése három tematizációra irányította figyelmünket: a sajtó lokalitásba ágyazott működésére, az internet térhódításával kapcsolatos médiakészítési és –fogyasztási szokásokra, a sajtóval kapcsolatos pozitív „múltkép" és a jelen eseményei közötti ellentmondásokra. A vélemények ismertetésekor röviden kitérünk a Duna Tv megítélésére is.

6.1. A sajtó lokalitásba ágyazott működése

A helyi világba ágyazott működés több mindenre vonatkozik. Egyrészt azt jelenti, ezek az orgánumok egy helyi magyar világ vagy magyar világok életében tájékoztató funkciót töltenek be, másrészt pedig azt, hogy a kiadványok zöme a magyar szervezeti élethez, és az egyházakhoz kapcsolódik. Mindezek alapján már-már adódik az a megállapítás is, hogy a helyi szervezeti világok jellemzőit részben magukon hordozzák e kiadványok is, magyarán a sajtó nem csak a konfliktusterhes szervezeti működéseket mutatja be/meg, hanem pusztán létezése is beleillik e logikába. Azokban a magyar világokban, ahol több sajtóorgánum is működik, gyakran az ezek közötti, illetve a lapok és a helyi szervezetek közötti konfliktusokról számoltak be, ahol pedig csak egy olvasottabb lap létezik, ott az újságíró vagy a tulajdonos tűnik megosztó személyiségnek a helyi szereplők szemében.

Akárcsak a szervezetek egy része esetében is láttuk, a sajtóra vonatkozóan is érvényes az a megállapítás, hogy egy lap rendszerint „egyszemélyes (családi) vállalkozásként" tud csak működni. Ha nincs egy (valamilyen „magyarságápolási" vagy piaci szempontból) elkötelezett helyi személy, akkor a lap vagy rádió fenntartása, működése megkérdőjeleződik. Ez ugyanakkor azt is jelenti, hogy egy médium megítélése pedig éppen e központi személy tulajdonságai és életeseményei alapján történik. Ha ez a személy aktívan részt vesz a helyi magyar életben, akkor a lap megítélése is pozitív, ha meg nem, akkor a társadalmi megítélés a személy és környezetének vélt vagy valós negatív tulajdonságaira helyezi a hangsúlyt, és a sajtó más szervezetekkel való viszonya beleillik a helyi konfliktusláncba. Ezen ellentmondásos

viszonyulásokban visszaköszönnek a szervezetek tárgyalásakor felvillantott generációs és személyközi konfliktusok is.

Mindezek alátámasztására kicsit részletezzük a Los Angeles-i helyi magyar sajtóviszonyokat, valamint a New Jersey-i szerkesztőséggel működő *Amerikai Magyar Népszava Szabadság*gal, illetve a Kanadai/Amerikai Magyarság chicagói tudósítójával kapcsolatos véleményeket.

Kaliforniában két lap jelenik meg: a *Californiai Magyarság*, illetve az *Amerikai Magyar Hírlap*. Előbbi 1922 óta működik, utóbbi csak 1989 óta. Az előbbit a legutolsó időkig egy olyan személy[71] vezette, illetve készítette, aki nagy presztízsnek örvendett a Los Angeles-i magyarság körében, őt tartották a helyi magyarok „illemóriásának". Halála után a lap megmaradt, és a korábbi szerkesztő fia vette át a kiadást.

„A Magyar Hírlap tizenhat éves most, vagy tizenhetedik. A Californiai Magyarság sokkal régebbi, azt valamikor talán 100 évvel ezelőtt alapították, ez került kézről-kézre, amíg a Fényes Mária kezébe került, aki Fényes Attilának, tehát a mostani újság főszerkesztője és tulajdonosának az édesanyja. Hosszú évekig ő csinálta az újságot, ő maga is írt, kellemes, könnyed stílusban, olyan anekdotázó stílusban, de egy női anekdotázó stílusban. (...) Egyfajta sajátos illemóriása [volt] ennek a városnak, nem feltétlenül jó értelemben vett mindig, de ő jellem-, egy karakteróriása [volt]. Nélküle a város sötétben lenne, meghalna. Máriának sármja volt, csinált évről-évre egy bált, mégpedig egy nagyon jó bált, ahol úgymond csillogó kristályok között, fényes szmokingba öltözött, estélyi ruhás társaság taftével, egyebekkel, ami, ugye olyan kicsit almanach stílusú volt az egész, a 30-as évek korának a konzerválása, neobarokk volt. Ma tovább folytatják ezt a hagyományt. Az Attila egyszer megpróbálta, de vesztett rajta, és ezzel abbahagyta, holott kell tudni csinálni olyan dolgokat, amiken veszítünk. (...) Így nézett ki ez a város, de Mária nélkül elvesztette azt a hangulatát, azt a sármját, amit a Mária kölcsönzött neki. És minden egyes ilyen veszteség (...) a magyarságot szegényebbé teszi."

Az új szerkesztő/kiadó azonban piaci szempontból közelített e munkához, és minimum nullszaldós vállalkozásként fogta fel a lap megjelentetését, aminek eredményeképpen megemelte a hirdetési tarifákat, beleértve az egyházakét is, amelyek rendszerint tartalmazták a heti műsortervet is. A helyi egyházak azonban sokallták az emelés mértékét, ami állítólag 200 százalékos volt. A lapban egyébként kis mértékben jelennek meg helyi hírek, az írások zöme az internetről származik. Az új tulajdonos ugyanakkor nem folytatta

[71] Fényes Mária (1918–2000) a *Californiai Magyarság* kiadója 1970-től haláláig.

anyja hagyományos évi bálját sem, amit a helyi magyar szervezeti vezetők egy része hiányolt is.

A másik lapot az egyik helyi magyar vendéglő tulajdonosa tartja fenn, mondhatni családi vállalkozásként: a lapot felesége készíti, mert szerinte „nagy igény van kultúrára", illetve a helyi hírekre. Szerzői között helyi és nyugat-európai „tudósítókat" is megtalálunk. A tulajdonos számára a lap nem kifejezetten üzleti vállalkozás, hiszen a kinyomtatott lapok mintegy negyedét ingyenesen is terjesztik a magyar intézmények, egyházak körében. E terjesztésben egyébként - üzleti szempontoktól is vezérelve - segíti a Los Angeles-i Magyar Ház vezetője is, aki szállítással foglalkozó cégének reklámszövegét betétlapként elhelyezi a lapban.

A két lap egyenként mintegy 1500–2000 példányban jelenik meg, és a hírek tekintetében látszólag a „komplementaritás elve" alapján működnek: az egyik a helyi hírekre nagyobb hangsúlyt fektet, a másik kevésbé; az egyik kétnyelvű, a másik csak magyar nyelvű. A látszólagos komplementaritás a helyi társadalomban azonban a két lap közötti látens konfliktusról árulkodik. Az egyik lapot a lokális világban ugyanis szolgáltatónak, dinamikusnak, színesnek tartják, a másik működését pedig politikailag elkötelezettnek, profitorientáltnak állítják be. Mivel az utóbbi nagyobb hagyománnyal (és olvasótáborral) rendelkezik, valójában a helyi közösség veszít az új piacorientált stratégia érvényesülése miatt, hiszen a hívekhez nem jutnak el a református egyházzal kapcsolatos hírek.

„Jó viszonyunk van, egyházi híreket adunk minden héten, főleg a Magyar Hírlapnak. (...) A másik újságba úgyszintén ugyanazokat a híreket küldtük tovább, csak ők felemelték drasztikusan a hirdetéseinknek az árait, és az egyházak, közösen megbeszéltük a lelkipásztorokkal, hogy ezt mi nem vállaljuk, és közösen egyszerre mindenki kilépett abból az újságból. (...) A katolikus nem lépett ki, de az összes protestáns egyház, igen. (...) Úgy kezdtek bennünket kezelni, minthogyha mi kemény bizniszt folytatnánk, ugye. (...) A [Californiai Magyarságot miután] meghalt az édesanyja, ő átvette, és rögtön ráment arra, hogy neki ez ugye biznisz, és inkább más hirdetésekkel tölti meg. Persze nem töltötte meg azt a részt, mert főleg a katolikus egyháznak a pápáról, meg a katolikus egyháznak a világi híreit nyomja bele oda az itteni helyi egyházi hírek helyett. Nem látom a logikát benne sajnos, amit sajnálunk, mert a magyarság nagyon sokat veszített ez által. Jöttek ugye visszhangok, nemcsak hozzám, a többi egyházhoz is, akik kimaradtunk, hogy hát ő onnan tudta meg, hogy mi történt az egyházaknál, egy rövid igemagyarázat volt leírva, amiből egy kis lelki táplálékot is tudott venni magához."

Az interjúkban nem részletezett módon, ám itt tovább görgethetnénk a konfliktusláncot. Ahogy a fenti idézetben is utalás történik, itt implicite a katolikus és református egyházak, illetve az egyház és a többi szervezet közötti konfliktusokról is szó van. A katolikusok ugyanis nem léptek „paktumra" a református egyházakkal a *Californiai Magyarság* elleni bojkott során, az egyházakkal kapcsolatosan pedig többször is elhangzik, hogy „ők is bizniszt csinálnak".

A sajtó és megítélése körüli ellentmondások a legnagyobb „országos" amerikai magyar lap, az *Amerikai Magyar Népszava Szabadság* körül is kibontakoznak. Erről már a korábbiakban, a konfliktusok kapcsán egy helyütt szó esett,[72] ám a lokalitásba ágyazottság kapcsán itt is érdemes e lapra kitérni. Mivel országos lapról van szó, természetesen a lokalitást ezúttal is egyrészt geográfiailag kellően tágan kell értelmezni, másrészt egy valós vagy képzelt közösség relációjában kell elképzelni. A lokalitásba ágyazottság ugyanis nem kimondottan a területi leszűkítésre, hanem az amerikai magyar országos szervezeteket is jellemző működési logikára vonatkozik. A lokalitás sűrű személyközi viszonyokat, illetve az ezzel járó konfliktuspotenciált és konfliktusterhes kapcsolatokat jelenti, a lokalitásba élő ember leginkább önmagával van elfoglalva. A tárgyalt sajtóorgánum pedig azt gondoljuk, jól megtestesíti ezeket a viszonyulási módokat, hiszen nem csak megítélése körül tapasztalunk ellentmondásokat, hanem működése is a konfliktusgerjesztő magyar szervezeti világokat erősíti: a sajtó nem csak az események tudósítója, hanem gyakran tevékeny részese is, főszerkesztőjének konfliktusgerjesztő magatartása, stílusa pedig teljesen beleillik az amúgy éppen általa is kritizált viszálykodó lokális és országos amerikai magyar szervezeti világképbe.

Az újsággal kapcsolatos vélemények kontextualizálása érdekében villantsuk fel a lap rövid történetét. A jelenlegi név alatt futó lap az 1891-es alapítású clevelandi *Szabadság* és az 1899-ben New York-ban létrehozott *Amerikai Magyar Népszava* 1949-es egyesítése nyomán jött létre. Az akkor még napilap a későbbiek folyamán heti kétszer jelent meg, majd 1976-tól hetilappá alakult. A korábbi két napilap egymás konkurenciái voltak, illetve az amerikai magyarság központja státusáért való versengés intézményesülését fejezték ki.[73] A szerkesztőség jelenleg New Jersey-ben van, főszerkesztője pedig (2006 óta) a Magyarországon is ismert Bartus László újságíró.[74]

72 Lásd a *2.2.1.3 alfejezetet*.

73 Minderről részletesebben ld. Várdy i.m. 306–324.

74 A *Világgazdaság* volt munkatársa, rendszeresen közöl(t) többek között a *Hócipő*-ben, *168 órá*ban, *ÉS*-ben, illetve különböző televíziós csatornáknak is dolgozott. Vihart kavaró könyveket írt a magyarországi szélsőjobbról, a Fradiról (*Varga*

Az amerikai magyar szervezetek működési logikája alapján a fenti helyzet már strukturális okokból is előrevetíti a konfliktusos állapotot: egy nagy hagyományokkal rendelkező amerikai magyar intézmény élén egy „újmagyar" jelent meg, akit minden bizonnyal megbélyegeznek azzal, hogy nem ismeri az amerikai magyarok életét, gondolkodásmódját. Ráadásul Bartus edzett újságíróként nem is rejti véka alá az amerikai magyar szervezeteket, magyar közéleti személyeket kritizáló véleményét, ami még inkább kiváltja az olvasók egy részének ellenszenvét vagy rosszallását, illetve az újságíró politikai megbélyegzettségét. Interjúink során is visszaköszöntek ezek a vélemények: az újság megítélése rendszerint a főszerkesztő személyéhez kötött, és az elvétve hallott pozitív vélemények mellett inkább negatívumokat lehetett regisztrálni. Mások meglátása szerint az újság eléggé baloldali, illetve egy vélemény szerint a főszerkesztőnek csak egyetlen célja van: „mindenkit lehülyézni".[75]

„Egy Bartus nevezetű úriember vette meg a Kálnokytól[76], és most minősíteni fogok: énnekem úgy tűnik, hogy erősen baloldali vonatkozású. Én nem olvasom az újságot, de onnan tudom, hogy több levelezési listát, a bostonit, a New York-it megnézek, és a New York-iban rendszeresen van eszmecsere, és, amikor a tüntetések voltak és egyes más dolgok, árpádsávozások, nagyon negatív véleménnyel jött. (...) [A Népszavának] mindig volt egy kicsit balra hajló [irányultsága], még a háború előtt is és utána is, de ez most folytatódik. (...). A nemzeti érzés Nyugaton az nagyon erős (...), inkább ilyen irányba kéne a dolgokat nyomni."

Minden, a főszerkesztőt ért állítás ellenére, a lap mégiscsak sikeres, hiszen rendszeresen megjelenik, a laptestben több oldalnyi reklám is található, interneten is elérhető. E siker oka – egyik alanyunk szerint – szintén az amerikai magyar társadalmon belüli emigrációs hullámokkal kapcsolatos generációs konfliktusokra vezethető vissza: a lap elsősorban az újmagyarok számára fontos, akik nem tudnak még angolul, és a lap hirdetésein keresztül

Zoltán disszidál. Volt egyszer egy Ferencváros. Bp. 2000), és a Hit Gyülekezetéről (*Fesz van: a Hit Gyülekezete másik arca*. Bp. 1999)

75 A főszerkesztő megosztó személyisége körüli találgatásokat a laphoz érkezett levelek, illetve egyéb internetes írások alapján bőségesen lehetne folytatni: van, aki szerint az MSZP küldte Amerikába, van, aki szerint egyenesen Gyurcsány Ferenc, mások szerint más – közelebbről meg nem nevezett – magyarországi intézmény. Egyik alanyunk szerint viszont a magyarországi nagyvállalkozó, a már jobboldalinak számító *Magyar Hírlap* tulajdonosa, Széles Gábor áll mögötte, ő segítette az amerikai magyar lap megvételét.

76 Kálnoky Gyula a lap tulajdonosa 1996-2006 között.

találhatnak munkát, fodrászt, bankot, utazási lehetőséget is. Az újmagyarokról, az „illegálisokról" pedig a korábbi emigrációs generációk és leszármazottaik fenntartással szoktak beszélni.

A lapok körüli ellentmondásos megítélés jellemzi a Torontóban megjelenő *Kanadai/Amerikai Magyarság* chicagói tudósítóját is. A lapban *Chicagói krónika* címmel Harmath István jegyez tárcát,[77] amelyben rendszerint valamely helyi eseményről tudósít, ám amelynek tartalmával van olyan érintett, aki nem ért egyet. A konfliktushelyzet állítólag oly mértékben elmérgesedett, hogy az újságírót nemkívánatos személynek bélyegezték bizonyos rendezvényeken, illetve az FBI-hoz is fordultak:

„48 alkalmával, meg 56 alkalmával az ünnepségeken vannak előadók, hol máshonnan hívnak, vagy pedig innen valakit, egyik évben én voltam. (...) Érezhető volt, az emberek szerették, élvezték és jól megtapsolták. (...) Élvezték valóban az emberek, és az újságíró mikor én leszálltam, s mentem, s az előadásnak vége volt, már láttam, bevörösödik, s úgy ment el mellettem, majdnem felborított, nagy ember is, és gondoltam kicsit talán haragszik, gondolom megint rosszat mondtam. És telik az idő, megjelenik a cikk, és végigmagasztal ott mindenkit, ír ezt-azt, rólam ír egy mondatot. Nem azért, hogy nekem hosszút vagy rövidet írjon, de [olyat írt, amit] abszolút nem is mondtam, nem is érintettem, ő csak kitalált valamit, hogy odaírjon valamit. Erre én felhívtam, hogy miért teszi ezt, hát akkor most hadd tudjam mi van, erre ő nagyon mérges lett. (...) Akkor aztán elkezdett káromkodni, látta, hogy sakkba van szorítva, mondom hát, egy valamihez értesz, hogy nem írod a valóságot. (...) Őt nem csak én nem szeretem, hanem sokan utálják, ő keményen tartja magát a vonala mellett, és azt mondja, FBI-ra adlak, és föl is adott. (...) De hát szerencsétlen tudja, én is olyan fából vagyok faragva, hogy nem érdekel, akkor sem érdekelt."

A helyi világban e fenti vélemény azonban nem általános, van, aki teljesen pozitív hangnemben nyilatkozik a szóban forgó újságíróról:

„Van egy nagyszerű újságírónk. Hogy is hívják? Harmath István. (...) Nagyon, nagyon jó újságíró. Ha valami történik valami komolyabb a városban, a magyarság körében, azonnal megírja, és nagyon szép cikkeket ír. De nincs újságunk, van egy újság, ami az amerikai magyarságnak az újsága. Én nem is tudom, hol adják ki, Kanadában adják ki, vagy Los Angeles-ben? Csoda tudja, ennek sosem néztem utána. (...) Nekem nem jár, de néha ideadják, aztán el-elolvasgatok én is belőle dolgokat." (8.)

[77] Harmath István az 1970-es évek közepétől foglalkozik újságírással. A *Chicagó és környéke* című hetilap munkatársa volt, majd az újság 1990-es *Kanadai-Amerikai Magyarság* című lapba történő beolvadása után *Chicagói krónika* címmel jegyzi heti tárcáját. Visszaemlékezéseit 2003-ban jelentette meg. (Harmath, Stephen I.: *A chicagói krónikás.* Masszi Kiadó, Budapest, 2003)

E vélemények kapcsán szeretnénk újra kihangsúlyozni, az interjúelemzés célja nem a konkrét elmésélések igazságtartalmának megállapítása, hanem az elmesélések mögött feltételezett érdekek, értékek és viszonyulások felfejtése. Ezek pedig arról árulkodnak, a sajtó (lett légyen országos vagy helyi) mint a helyi társadalom egyik intézménye, ráerősít a helyi ellentétekre, illetve generálja is a helyi magyar-magyar konfliktusokat.

6.2. Internet szerepe a sajtókészítésben és médiafogyasztásban

Az internet terjedése könnyebbé és nehezebbé is teszi a nyomtatott sajtó életét. Ez diaszpóra közegben még látványosabban megmutatkozik, hiszen ahol a humán erőforrás eleve szűkösebb, ott kapóra jön az internet segítsége. Az internet segíthet ugyanis egy lap vagy kiadvány „összerakásában", kompilálásában. Csakhogy a könnyen átvett hírek csak az idősebb, internetet nem használó korosztály számára relevánsak, az internetet használók ugyanis a virtuális globális (és magyar) médiavilágban mozoghatnak. A fiatalok számára ez két kérdést vetett fel: vagy a helyi sajtótermékek fölöslegességét, vagy egy igazi internetes újság készítését.

„[Az újság] például édesanyámnak nagyon jó, mert ő nem beszél angolul éppen, és hát három hétre rá, vagy két hétre megjönnek a hírek... Szóval az újságot úgy olvasni, mint világhírek, hogy mik történnek, az nem reális. Ugyanazt, azt, amit a Washington Post-ban vagy a New York Times-ban elolvasnál angolul, azt valaki megírja magyarul és továbbküldi. Én (...) nem látom benne [az újságban] annyira az előnyt, azon kívül, hogy a helyi két oldalt, a helyi csoportokról beszámolót néha jó látni." (4.)

„Nem hatott meg egyik sem igazán, nem éreztem egyikben sem, ha én egy igazi amerikai magyar volnék, akkor olvasnám. Nem, mert vagy az van, hogy innen veszed el a híreket egy hét késéssel, mert egyiknek sincs meg az az erőforrása, hogy össze tudja szedni az amerikai magyarság specifikus híreit. Vagy azt csinálja, hogy lefordítja az amerikai híreket magyarra, vagy a magyar médiából összeszedi, és itt az öreg szegény ül egyedül nyolcvan évesen, és nagyon boldogan

olvassa, hogy a múlt héten mi történt Magyarországon. A mi generációnknál ez nem megy, mi hamarabb tudjuk majdnem, minthogy megtörténik." (46.)

Noha amerikai magyarokkal kapcsolatos gyűjtő honlap több is létezik, ismereteink szerint internetes, kifejezetten amerikai magyar (és angol nyelvű) napi vagy hetilap még nem jött létre. Az internet így szintén a lokalitásokat erősítette meg, és elsősorban helyi közösségszervező funkciót tölt be néhány helyen.

Az internet elterjedése tehát könnyebbé teszi a lapkészítést, elősegíti a lokalitások kohézióját, ám ugyanakkor hozzájárul a nyomtatott sajtó kihalásához, legalábbis az iránta tanúsított érdeklődés csökkenéséhez. A még létező olvasótábor így az internetet nem használók, idősebb generációk tagjaiból, vagy az alacsonyabb végzettségű és/vagy társadalmi integrációval, angol nyelvi gondokkal küszködők rétegéből verbuválódik. Ez részben érvényes a Duna TV-re is, amelynek 1990-es években való megjelenése még fontos (internet előtti) „kőintézménynek" tűnhetett, ma már azonban az internet jóvoltából és a digitális televíziózás elterjedésével „csak" egyik csatorna a többi között, aminek vétele külön technikai feltételhez is kötött. Nem véletlen, hogy alanyaink elvétve (mindössze ketten) számoltak be arról, hogy nézik a Duna TV-t. Ugyanakkor a Duna TV presztízse magas, hiszen sokan elismerően beszéltek a csatornáról („hallottuk, milyen jó"), volt, aki – mint említettük már – arról számolt be, a kilencvenes években a „hasán szállított pénzzel" hogyan támogatta az új adót, és többen a beszélgetés közben „gyors ígéretet tettek", hogy rövidesen beszerzik a megfelelő parabolaantennát a vételéhez. Mindezt úgy is értelmezhetnénk, a Duna TV valamilyen módon részévé vált a deklarált etnikai tudatnak, ám ez az identitáselem nem közvetlen kognícióra, hanem egy feltételezett és csak deklaráltan létező közösségi értékre épül.

6.3. Régi szép idők és a jelen konspirációja

A sajtóról szóló beszédekben is megnyilvánul egyfajta „régi szép idők"-effektus. Ez teljesen érthető egy olyan közösségekből felépülő világban, amelynek tagjai úgy érzik, folyamatosan csökken létszámuk, jelenlétük. Ennek következtében logikus módon csökken az újságcímek száma, a jelenben is létezőknek pedig a példányszáma. A két egykori országos lapnak (Szabadság, Amerikai Magyar Népszava) a 20-as, 30-as, 40-es években állítólag harminc, negyven ezres előfizetője volt egyenként,[78] míg a mai összevont

[78] Várdy i.m.

lap – egyik alanyunk szerint – 1000 körüli előfizetővel rendelkezik. A helyi lapok megszűnéséről majdnem mindegyik kutatási helyen beszámoltak:

„Az érdeklődés nagyon csappant már azelőtt, mert amikor mi kiértünk a hetvenes években, akkor itt volt egy magyar újság: Chicago és környéke, de az megszűnt. Nem tudom mikor, de a nyolcvanas években? A végén? Körülbelül. Ugyanúgy a magyar rádió is. (...) Tehát nem volt elég előfizető, nem lehetett előállítani. Szóval ez még az internet kora előtt."

Az alábbi idézet nem csak a már nem létező lapokról számol be, hanem képet ad az olvasótáborok összetételéről, a lapok milyenségéről és – a korábban is említett – személyhez kötött, családi vállalkozásszerű működtetéséről is:

„Én adatokat gyűjtök, minden kiadványt, mindent ami a kezembe kerül, és ebbe beletartozik természetesen, hogy az újságokat is. A baj az, hogy az olvasóközönség csappant. Tudod, amikor mi idejöttünk, akkor még voltak a harmincas éveknek a menekültjei, azok nem sokat olvastak, de volt egy pár kommunista újságjuk. (...) Akkor voltak a második világháborúnak a menekültjei, az ötvenhatos menekültek, tehát volt olvasóközönség. Akik ma jönnek, azok általában tudnak angolul is, vagy pedig nagyon hamar megtanulnak, és az angol újságokat olvassák. Probléma van, egymás után álltak le: Chicagóban is volt újság, Ohio-ban, Kanadában, New Yorkban, Washingtonban. Itt is volt. Amikor én idejöttem hetvennégyben, akkor már újság nem volt, de még a kezemben volt egy pár száma. Na most mi is az, hogy újság? Az itteni újság az semmi más nem volt, mint ollózás valami más magyar újságokból, a nívója nulla volt, de újság volt. De rádió még volt, tehát volt egy magyar rádió. Nézd, minden esetben, amikor ilyen dolgokról van szó, akkor mindig egyetlen egy embernek a munkája. Az újságot egy ember vitte, a rádiót ketten, egy férj és egy feleség, (...) de a hetvenes évek végén leállt, mert a férj és feleség elköltözött Los Angelesbe." (38.)

A lapok megszűnésének családi, üzleti és strukturális (demográfiai) okai egyaránt lehetnek. Érdekes azonban, hogy e látszólag egyszerű okokat nem mindegyik interjúalanyunk látta be, és kész összeesküvés elmélettel állt elő. Ennek lényege, hogy a magyarországi liberálisok célja Torontótól Bukarestig mindenhol megszüntetni a magyar nyelvű sajtót és a magyar szervezeteket, aminek érdekében készek együttműködni a különféle titkosszolgálatokkal, illetve módszereiket is használják. Az alábbi idézet már-már iskolapéldája az amerikai magyarok körében néha itt-ott, máshol is felbukkanó konspirációs

gondolkodásmódnak. Az ilyen eszmefuttatások a következő elemekre épülnek: „valakiknek" a magyarság ellen titkos céljaik vannak, de „én" – az elbeszélő – tudom ezt, és tudom azt is „ők" kicsodák, „ők" pedig tudják, „én" ki vagyok; „ők" jól meg vannak szervezve, semmilyen módszertől nem riadnak vissza, de „én" képes vagyok leleplezni „őket", hiszen azonos módszereik alapján könnyen be lehet azonosítani „őket" a világ bármely pontján.

„Én azt érzem, hogy akik meg vannak bízva [azoknak] tulajdonképpen az a céljuk, hogy a szervezetek ne működjenek, amely működik, jól működik azt szétverni. És a módszereik pedig ugyanazok, mint odahaza: lejáratás, kikezdése az embereknek. Egy az egybe úgy látom, és úgy is van, mint odahaza. (...) Akit én ismerek, ő is ismer engemet, lehetetlen meg ne ismerni őket. (...) Hát nyilvánosan úgy írnak, és úgy beszélnek, és ha valakinek valami más véleménye van, akkor olyan érdekes, annyira meg vannak szervezve lentről egész fel, egész hazáig, hogy csak... Ott van például egy újság. Amikor megszűnt, én párhuzamokat vettem észre. Megszűnt Kanadában a lap, a Kanadai Magyarság, de abban az időben szűnt meg, majdnem abban az időben Bukarestben is [a Magyar Szó[79]]. Nem működött ugye, azt mondták. (...) Megjelent egy másik vezetéssel, más ideológiával, utána [ez] érezhető volt. (...) Mikor kezdett a lap jó lenni, akkor megszüntették. Na úgy volt ez is: előbb nem volt jó a lap, mikor az emberek olvasták, élvezettel olvasták, meg érezték, hogy ezt nekünk írják, mi is ezt gondoljuk, csak ők kimondják. Az a jó cikk, amelyik tudjuk tulajdonképpen, hogy sokszor mi van, csak van, aki leírja. És ugyanolyan módszerrel [ahogy] Bukarestben, megszűnt itt is a Kanadai Magyarság. Azokat az újságírókat, akik benne bátran írtak, többet egy sem írt, nem engedték többet írni. (...) Akkor akarták megtisztítani a különböző magyar lapokat az olyan elnöktől, aki nekik nem tetszett. [Hogy kik?] Hát a magyarországi liberálisok, valószínű. (...) És ez olyan világos, mint a nap, hogy ezeket az embereket kifele tessékelték."

7. A magyaros ételek szerepe a közösségszervezésben

Az interjúelemzés során egyik legmarkánsabban megjelenő tematizáció a magyaros ételek szerepére vonatkozott. Szinte minden beszélgetésben felbukkant a magyaros ételek fontossága, ám értelmezésünkben ezek az ételek

79 *Új Magyar Szó* – Bukarestben megjelenő magyar nyelvű napilap. 1989-ig *Előre* címmel jelent meg, a Ceauşescu-rendszer bukása után *Romániai Magyar Szó* címmel.

közösségi szervezőerejüknél fogva, vagy ha úgy tetszik, az etnikus tudat elemeként relevánsak.[80] Az ételek oly mértékben fontosak a diaszpórában élő közösségek számára, hogy az etnikai identitás fontos kellékévé válnak:[81] a magyar közösségi élet szervezése ugyanis szinte elképzelhetetlen nélkülük, ugyanakkor a külső környezet is nehezen tudja a magyarokat jellegzetes ételeik nélkül megkonstruálni.[82] Talán véletlen műve, ám e kontextusban – hivatalos jellege folytán – sokatmondó elírással, egyébként gyakori szójátékkal találkoztunk Floridában, ahol Jeb Bush kormányzó saját kezűleg aláírt 1956-ra megemlékező levelében Magyarország, illetve a magyar nép (People of Hungary) helyett sok sikert kívánt az „éhes népnek" (People of Hungry).

A magyaros ételeknek kettős funkciója van: egyrészt az etnikai (és családi) együvé tartozás, a közösségi kohézió erősödésének, illetve az etnikai-diaszpóra közösség saját örökségesítésének részét képezi, másrészt pedig az amerikai társadalom, illetve a nyelvi asszimiláció előrehaladott fokát elért magyar származásúak számára az autentikus magyarság szimbólumát jelentik. A magyaros ételek mint szimbólumok tehát az etnikai határok autopoietikus önszabályozását[83] látják el: a közösség felé zárnak, hiszen az etnikai in-group azonosságtudatát erősítik, kifelé pedig nyitnak, hiszen az amerikai (out-group) társadalom felé szállítják a csoport ismérveit. E szempontból azonos funkciót töltenek be a magyar zenével, csak míg a zene lehet populáris

80 Érdekességképpen és itt tárgyalt mondandónkhoz szorosan kapcsolódóan fontos megemlíteni, hogy volt olyan interjúalanyunk, aki saját készítésű (természetesen magyar) süteménnyel várt, illetve volt olyan is, aki rögtön magyar vendéglőbe invitált, ahol a világ legfinomabbnak tartott magyar húslevesét és csirkepaprikását fogyaszthattuk. Köszönet nekik ezúttal is.

81 A nemzeti ételeknek az amerikai etnikai csoportok identitásában játszott kiemelkedő szerepéről lásd még a kötetben a Pakot Levente tanulmányában is idézett Alba és Nee szerzőpáros munkáját. (Alba, Richard D. and Victor Nee: *Remaking the American Mainstream: Assimilation and Contemporary Immigration.* Harvard University Press. Cambridge, 2003.)

82 Mindezen képzetek fenntartásához mondhatni, a tudomány is hozzájárul. Huseby-Darvas antropológus a michigani magyarokról szóló rövid könyvében részletesen tárgyalja a csigatészta készítés közösségépítő, szimbolikus tevékenységét, a könyv végén pedig magyaros ételrecepteket olvashatunk. (Huseby-Darvas, Éva V. *Hungarians in Michigan*. Michigan State University Press, East Lansing, 2003.)

83 Az *autopoiézis elve* biológiából kölcsönzött fogalom, a társadalmi alrendszerek leírására, értelmezésére szolgál. Lényege, hogy az egyes társadalmi alrendszerek egymással való interakciójuk során úgy zárnak, hogy közben nyitnak is, illetve fordítva is: nyitottságuk zártságot, a saját működési logika fel nem adását jelenti. A szociológiában jórészt Miklós Luhmann dolgozta ki az elméletet, magyar nyelven pedig Pokol Béla képviseli leginkább. (Ld. Pokol Béla: *Szociológia-elmélet.* Századvég, Budapest, 2004.)

és komolyzene is, vagy (autentikusnak deklarált) népzene is, a magyarosnak tartott ételek (csirkepaprikás, töltött káposzta, hurka, sült oldalas stb.) egyenlőségeszményt képviselnek. A diaszpóra feltételei között élők elgasztronomizálódott etnikus identitásában ugyanis nincs külön populáris és elit igényeket kielégítő magyaros étel. Ezért az étellel szemben kritikát például csak kulturális, elitista pozícióból, teljes elutasítással lehet kifejezni, amely egyébként a magyaros ételek mellett elkötelezettek „haspártiakká" nyilvánításában meg is történik.

Elemzésünk során a magyaros ételekkel, étkezéssel kapcsolatos véleményeket négy téma köré sorolva fejtjük ki:

1. Étkezés mint az amerikai magyar civil társadalom kelléke;
2. A templomokhoz kötött étkezés, étkeztetés szerepe;
3. A magyaros ételek, mint az etnikai közösségen belüli szervezőerő;
4. Kritikai viszonyulások a magyaros ételekkel szemben.

7.1. Étkezés mint az amerikai magyar civil társadalom kelléke

A közös étkezés, a magyar ételek készítése és forgalmazása elengedhetetlen kelléke a magyar klubéletnek és a különböző rendezvényeknek. A magyaros ételek az önfenntartó civil társadalomban működő intézmények számára konkrét és elvont-szimbolikus szinten is fontosak. Konkrétumok szintjén azért, mert nem csak a magyarok, hanem az amerikaiak számára is vonzerőt jelentenek, illetve bevételi forrásként is működnek, szimbolikus értelemben meg azért, mert a magyarság megnyilvánulási formájaként értelmezik.

A helyi szervezeti élet fenntartása az adományszerzésre épül, ezt pedig valamilyen alkalomból vagy célból lehet szervezni. A különböző piknikek, cserkész- és más jellegű bálok, magyar fesztiválok szervezése célirányos, „projekt-szerű" adományszerzés céljából is történik. A rendezvények sűrűsége részben a „magyarkodás" logikájának köszönhető, de részben pénzügyi okai is vannak. Ám pénzt csak úgy nem lehet kérni, ezért cserébe magyaros szolgáltatást, azaz ételt és szórakoztató műsort kell ajánlani.

> „Az egyik nagy az a szüreti bál, amit tervezünk most. (...) Október elején volt a szüreti bál, most a cserkészbál, utána jön a Katalin-bál, utána a jön a másik. Nézd, így tudunk pénzt szerezni. Ezt nem tudom, hogy más amerikai magyarokra jellemző-e, de a chicagói magyarokra igen, hogy szeretnek valamit kapni ők is. Tehát, hogyha azt mondom, hogy nézd, van egy valami nagyon jó, amibe betudnál segíteni, adj pénzt rá, az nehezebb, mintha azt mondom, hogy gyere el, kapsz egy jó vacsorát. A vacsorának az árát megduplázzuk, úgyhogy lesz egy kis haszon is belőle, s ha még úgy van, adj egy 50 dollár segélyt is és akkor az emberek szívesebben is adnak Így működnek ezek a segélyakciók, hogy piknik és a bál, ez a két nagy módszer, ahonnan pénz van."

Egy bál megszervezése komoly logisztikai feladat is, hiszen nem csak a menüre, a műsorok kiötölésére és megszervezésére, hanem az ülésrendre is oda kell figyelni. Igaz, előfordul, az ülésrend megszervezése sok időt vesz igénybe, ami a szervezők közötti konfliktusokra is okot adhat – miközben a rendezvény célja háttérbe szorul.

Mindegyik kutatási helyen beszámoltak valamilyen nagyobb magyar rendezvényről: sajtónap Los Angelesben, cserkésznap Clevelandben, Magyar Fesztivál New Brunswickban (ahol állítólag 25–30.000 ember is megjelenik), református piknik San Franciscoban stb. A rendezvényeken magyaros ételnek számít a gulyás, bableves, lebbencsleves, lángos, palacsinta, pecsenye, töltött káposzta, paprikáscsirke, sertés-, marhasült. A rendszerint az idősebb asszonyok által készített ételek minden korosztály számára vonzóak, ám készítésükben a fiatalabbak már kevésbé vesznek részt, nem csak életformájuk miatt, hanem megfelelő ismereteik híján is. Ez részben generációs konfliktusokat jelent, és a „régi szép idők" felidézésével jár együtt, amikor is egy rendezvény mindenki számára fontos volt. Van azonban ahol a problémát mintegy felismerve, főzőtanfolyamok keretében igyekeznek az ilyen értelemben vett utánpótlást kitermelni.

> „A cserkésznapon kimegy kétezer ember körülbelül. Annak mennyi, hány százaléka lehet magyar, nem tudom. Rengeteg amerikai jön most már oda cserkésznapra, ezt mi kezdtük el 52–53-ban. Akkor kezdtük el a lángos meg a fánksütéssel, meg mi voltunk az elsők, akik ilyenekkel kezdtük el, és nagyon fölment a cserkésznap, és jártak is a gyerekek bőven. De máma meg az van, hogy meghívjuk, fölhívjuk azt a fiatal cserkészt, hogy gyere ki a cserkészetr [sütni]. Azt mondja, nem azért megyek én ki oda, hogy dolgozzak, hanem azért, hogy szórakozzak. A mi időnkben? (...) A mi időnkben halálos bűnnek számított, ha valaki Labour Day-kor, amikor a cserkésznap van, az a szeptember első vasárnapja, valahová elmertünk menni. Olyan nem létezett, hogy az long weekend, tehát az háromnapos weekend. (...) Ezek a mostani fiatal szülők, [azt mondják] mi nem azért megyünk ki, hogy dolgozzunk, és bizony nagyon sokszor mi a fehérfejűek kénytelenek vagyunk beállni (...) reggel kilenctől este kilencig lángost sütünk a nagy melegben. (...) Sokan jönnek olyanok, akik nem is magyarok, a magyar étel miatt jönnek." (17.)

7.2. *A templomokhoz kötött étkezés, étkeztetés szerepe*

Az étkezés, magyaros ételek vonzereje a templomok életében is fontos szerepet tölt be, a templomi részvétel végső soron étkezéshez is kapcsolódik. Ennek szintén van egy pragmatikus magyarázata, ám van egy szociális-szimbolikus szférára visszavezethető mozzanata is. A pragmatikus magyarázat a templomlátogató lakhelye és a templom közötti távolsággal függ össze, azaz azzal, hogy a hétvégi istentiszteleten vagy misén való részvétel gyakran több órás autóutat (amerikai magyar szóhasználatban: „hajtást") is jelent. A templomok programjai szintjén mutatkozik meg leglátványosabban az egyház és az ételek kapcsolata a közösségszervezésben, illetve az étkezés, étkeztetés fontossága. A programok alapját, vonzerejét ugyanis igen sok esetben a magyaros ételek képezik. Az ilyen értelemben klubosodó egyházak vendéglők ugyan nem lehetnek, de külön hangsúlyt fektetnek az étkezésre: piknik, disznótoros vacsorák, illetve a megszokott istentisztelet utáni étkezések. Ezekre persze szükség van, hiszen a tagok, hívők messziről utaznak, de a hangsúly egyre inkább a közös étkezésre, az étkezés szociális eseményként való megélésére esik. Néha a szó, az ige mintha hamarabb elszállna, mint az illat, amiből persze konfliktusok is származnak: a lelkipásztornak az ige, a tagoknak pedig az étel a fontos. Tény, hogy majd mindegyik lelkész, pap interjúalanyunk kifejtette, hogy ha a templom körül olyan rendezvényt szerveznek, amelyen táncolni, enni lehet, akkor sokkal nagyobb a látogatottság, mint ezek hiányában.

„Nem járnak [templomba] azért, mert magyarok, vagy mert hogy ők valahova kell tartozzanak. Ők akkor járnak, hogy ha valami értelme és lényege van. Ezért van az, hogy a szervezetekhez is, és valami templomis dologra is csak akkor járnak, amikor ebéd van. S amikor van egy nagy mulatság, amikor van egy nagy rendezvény, akkor vannak kétszázan, és amikor nincs semmi, akkor ketten." (24.)

„Nem mindig van tele a templomunk, de amikor nagy események vannak, akkor örömmel jönnek ide az emberek. Főleg a távolság miatt vagyunk mi bajban, hogy kevesen jönnek az átlag vasárnapokon, mert akkor csak egy kis, egyszerű ebédet adunk, akkor már nem mindenki [jön el]. (...) Nagyon sokan messziről jönnek, és csak számoljuk azt, hogy ugye, minimum egy órát vezet, akkor még egy órát az istentiszteleten van, hogyha haza akar menni rögtön utána, az megint egy óra, az már három óra kiesés a napból. És ugye főleg idősebb emberek, és pontosan az a déli időszak, amikor [ebédidő van]. Biztosítanunk kell, hogy itt ellássuk az embereket, és hát jól érezzék magukat: mindig beszélgetnek, kávézás megy, elbeszélgetnek különböző dolgokról, tehát nekünk ez a feladatunk, ez a célunk ezt biztosítani."

A templomok felszereltségéhez a konyha is hozzátartozik, ahol általában az idősebb asszonyok hétről hétre elkészítik az ételeket. Ez néha „csak" tíz-húsz-harminc embert jelent, ám ha valamilyen más esemény is van, akkor százas nagyságrendekben kell gondolkodni.

„Az istentisztelet minden vasárnap 11 órától kezdődik, utána pedig vasárnapról vasárnapra ebéd van itt a templomban. Ezt a nőegylet, az asszonyok állják, főzik, készítik. Minden vasárnap az azt jelenti 30, 35, 40 emberre vasárnapról vasárnapra főzni kell. Ezt egy olyan maroknyi asszony, tehát egy 10–15 asszony az, aki ezt állja, végzi, azonkívül nagyon sok, relatív az nagyon sok, de azért úgy érzem, hogy sok rendezvényünk van, tehát a 12 hónapból, 10 hónapban, minden hónapban van valami nagyobb rendezvényünk."

Ekkora volumenű étkeztetés kemény, fárasztó munkát igényel, főképp, ha viszonylag idősebbek dolgoznak. Az alábbi, a „főzők", a „szakácsok" szempontjait tükröző idézetben közelképet kaphatunk erről a fáradságos, a templom fenntartása érdekében kifejtett önzetlen munkáról:

„Pénteken, szombaton és vasárnap dolgoztunk. Három napig (...) lent vagyunk, és főzünk a vasárnapi ebédre. Most volt 236 fizetett vendég, (...) de volt, amikor 400–450 emberre főztünk. Igaz, akkor volt segítségünk, 20-an, 25-en voltunk, és azok még mind 70 alatt voltak. Most, akik vagyunk 70 fölött, sőt, van egy, kettő, 80-on felett vagyunk, sőt 90-esek, akik főzünk. Hát nem bírjuk már. Szóval nem bírjuk, hát három napig ott voltam ugye én is a 81 éves fejemmel, ott volt Icuka is, aki 86 ugye. (...) Ott voltunk három napig, egész nap. Hát tudja milyen nehéz ez? Főzni, bevásárolni, (...) ez rettentő nagy munka. És a templomok ezt csinálják, (...) és muszáj, mert ebből tartjuk fönn. Tortát sütünk, fánkot sütünk. Most már megbeszéltük, hogy két hét múlva sütünk fánkot, azt eléggé viszik, úgyhogy eléggé lehet azon keresni, de hát ezzel segítjük a templomot, mert olyan őrületesen, úgy felmentek a gázárak."

7.3. *A magyaros ételek, mint az etnikai közösségen belüli szervező erő*

Az eddigiekből kiderült, mennyire fontosak a magyarosnak gondolt ételek az amerikai magyar szervezeti és egyházi életben. Ha a közös étkezés fontos egy etnikus kulturális közösségben, az ennek a szervezésére és

intézményesítésére feljogosítottak köre mindenképpen kiváltságot élvez. Az étkezés körüli tevékenység, például egy húsbolt fenntartása komoly társadalmi tőkét is jelent a helyi közösségben, amelyből akár a leszármazottak is profitálhatnak. Hasonlóképpen egy közösség számára fontos, akár az egyházzal egyenértékűnek tűnhet a veszélyeztetett magyar vendéglő[84] is, amelyet éppen ezért meg kell menteni:

„Egy magyar vendéglő volt nagyon hosszú éveken keresztül, amit meg tudtunk menteni, mert lebontották azt az épületet, mert hát a kórház jön erre, és megvásárolták. És erőfeszítéssel megnyertük, nem kelletet nagyon alkudni a várossal, mert a polgármester is magának tette a gondolatot, hogy megmarad a vendéglő. Most a Szent László egyháznak az egyik épületében majd építjük meg ezt a vendéglőt, úgyhogy maradjon ilyen is, mert olyan fontos egy vendéglő mint a különböző egyházak."

Az étkezés, magyaros ételek melletti elköteleződés azonban az egyéni, családi életre is kihat. E szinten a magyar étel szeretete része lehet az etnikailag zárt házasságkötési piacnak, kihathat a szabadidő szervezésére (pl. igazi magyar paprikák és paradicsomok termesztése), vagy akár a családi, rokoni kötelékek erősítésére is. Volt olyan alanyunk is, aki az amerikai ételekkel szembeni burkolt ellenszenvét fejezte ki a magyar ételek melletti elköteleződése által.

Korábban említettük, a magyaros ételekhez való viszony az etnikus identitás emocionális, nem racionális szintjére sorolható. Míg más kulturális szimbólumok rétegzettséget implikálhatnak, az étkezéssel kapcsolatos „ikonok" és tevékenységek a magyarságát aktívan ápoló diaszpóra közösségekben nem generálnak társadalmi különbségeket: a magyaros ételeket, mint szimbólumokat vagy teljesen elutasítják (ezt alább mindjárt látni fogjuk), vagy fogyasztásuk teljes mértékben beépül az elitista, középosztálybeli kulturális, irodalmi és más jellegű fogyasztások közé is. Az alábbi idézetben átmenet nélkül taglalt kulturális programok, Ady-szeretet és disznótrancsírozás jól tükrözi ezt a kettősséget:

„Minden hónapban az egyszeri összejövetel, az a minimum. Szeptemberben összeállítjuk a kultúregyesület tentatív programját, amelyben felsoroljuk azt, hogy mikor találkozunk, hol találkozunk, és mi lesz a téma. De állandóan jönnek a megkeresések, nemrégiben volt itt egy négy fős népi együttes, amely (...) nagy sikerrel szerepelt. Aztán, ha egy irodalmár jár erre, akkor az Ady estet ad

[84] E megfontolásokból vettük be szervezeti adatbázisunkba a magyar vendéglőket is.

nekünk itt - műsoron kívül. (...) A nyári hónapokat nem számítva, a kilenc hónap folyamán legalább találkozunk úgy 14–15-ször. Amellett olyan rituális összejöveteleink is vannak, mint a disznótor, amelyet már évek óta csinálunk. Az úgy kezdődött évekkel ezelőtt, hogy elmentünk egy ilyen disznófarmra, ahol a farmer előttünk először lelőtte az állatot - ez volt az első -, egy néger farmer lelőtte az állatot, utána azt megperzseltük, szétbontottuk, és estére lett ebből a nagy dáridó. Aztán idővel ez finomult, most már a disznó az halott formában kerül a kezünkbe, de már feltrancsírozott formába, de viszont a feldolgozás az a csoport feladata. Ez egy egész napos dolog, és estére van egy összejövetel, amelyen általában élőzene van, és akkor nem csak énekelünk együtt, kicsit táncolunk is együtt, és mindenki nagyon jól érzi magát. És erre nagyon sok amerikait is meghívunk, és meg tudunk hívni, mert az ilyen dolog az univerzális. Nem nehéz megérteni: az ember a hasát is megérti, meg a dobhártyáját is megérti, meg az agyát is megérti – többé-kevésbé, legjobb esetben." (36.)

7.4. Kritikai viszonyulások a magyaros ételekkel szemben

A magyaros ételek központi funkciója, illetve az ezzel kapcsolatos sztereotípizációk ellen több interjúalanyunk is szót emelt. Ezek az ellenvélemények, mint korábban említettük, elitista, a magas kultúra melletti elköteleződés szemszögéből fogantak, és rendszerint a nemzetben való gondolkodás komoly, szolidaritásra épülő feladatát állítják szembe a piknikus, magyarosan hedonista, eszem-iszom életmóddal.

„A probléma az, hogy nincs egy finom és okos szellemi vezérlés. De olyan, hogy rájöjjenek az emberek, hogy tényleg nem az evés-ivás, dínom-dánom a legfontosabb. A magyarok sorsa sokkal fontosabb, akik otthon vannak, meg a kapcsolat és a felelősség, hogy minden magyar felelős minden magyarért." (41.)

Hasonlóképpen néhol a gyülekezeti vezetők is a hit melletti fokozott elköteleződés és felvilágosító elitizmus jegyében negatív utalásokat tesznek az amúgy a templom önfenntartásához hozzájáruló étkezési szokásokra, ételkészítésre.

„Talán mi nem vallunk szégyent azzal, ha azt mondhatom, hogy talán a miénk az egyik legszínvonalasabb [kiadvány]. Tehát amiben nem csak arról van szó évről, hónapra, hogy ekkor meg akkor lesz hurkacsinálás, hanem azért vannak igei, hitvallás szerinti dolgok is benne. Vannak benne versek, költemények,

szépirodalom, illetve érdekességek. Tehát ami (...) egy kicsit művel, talán egy kicsit szélesíti a látókört." (16.)

E vélemények azonban nem csak önmagukban léteznek, hanem a különböző lokalitásokban létező szervezetek közötti konfliktusokat is erősíthetik. A magas kultúra és a nemzet érdekében való magasztos munka mellett elkötelezett szervezet például elhatárolódik a magyarságot szerintük önmagáért, csupán az evés-ivásra korlátozó, és munkásparaszti háttérre építő szervezetek tevékenységétől. A létrejövő konfliktus erősíti a más okokból is kialakuló konfliktuspotenciált, része a helyi konfliktusláncnak.

„Valami olyasmi történt, hogy volt pénzük, és az egyik csoport el akarta költeni épületre vagy valamire, a másik meg, hogy küldjük haza, s akkor a pénztáros azt hiszem lelépett a pénzzel, és haza küldték a pénzt, és ezek kiátkozták azokat, azok meg azt mondták, hogy ti haspártiak vagytok, és itt azt hiszem valahogy így kezdődött a vita." (39.)

Megjegyzendő még, hogy a magyaros ételek bírálata az autentikusság jegyében is előfordult. A Magyarországon felnőtt, szocializálódott egyik alanyunk nem a nemzeti identitás melletti elköteleződés akadályaként értelmezi az ételek körüli sűrű ténykedéseket, hanem az ételből magából, a magyarosnak beállított étel autenticitásából vezeti le kritikai észrevételeit. Az autenticitás központba helyezése ugyanakkor magával hozza a civil társadalom önfenntartó jellegének megkérdőjelezését is.

„Mit jelent az, hogy magyarság ápolása? Ők valószínű, hogy a magyarság ápolását csak annyiban tekintik, hogy csinálnak palacsintát, ami nem hasonlít a palacsintára, aztán csinálnak töltött káposztát, ami köszönő viszonyban nincs a töltött káposztával, adnak valami rossz bort, s elhívnak valami szörnyű zenészt. Tehát ez nem magyarság ápolása, hanem ez üzlet. Tehát, hol van, hol van ez? Szóval én igazán ilyet nem nagyon látok. Ha van, akkor csak hangsúlyozom, hogy nagyon-nagyon kis közösségen belül van ez (...) a magyarság kultúrájának az ápolása." (29.)

8. Az identitás tematizációi

Kutatásunk deklarált célja a szervezeti világ sajátosságainak feltárása volt, azonban az interjús helyzet valójában az alanyok (valamelyik) identitásának megmutatkozására adott alkalmat. Az interjúhelyzet eleve egyfajta identitás-

politika melletti döntést vagy döntéseket követelt meg, és ez nem csak a kérdezett, hanem a kérdezőre is érvényes volt. Az interjúhelyzetet helyenként bizalmatlanság kísérte, hiszen alanyaink számára mi (a kérdezők) a sok szempontból negatív megítélés alá eső Magyarországról jöttünk, ráadásul kormányzati pénzen az ő személyes, illetve az amerikai értelemben vett közszférától távol eső és valójában a civil társadalomhoz tartozó világukról érdeklődünk. E bizalmatlansággal mi természetesen tisztában voltunk, ezért ahol szükséges volt, jómagunk is identitáspolitikai játszmákba keveredniink.[85]

E strukturált bizalmatlansági helyzetet, illetve kezelési módját azért villantottuk fel, mert jogosan felmerülhet a kérdés, a számunkra (kérdezőknek) előadott, „performált" identitás mennyire hiteles? Vajon nem csak arról van-e szó, hogy a kívülállóról feltételezett tudás alapján az alany identitás-portfóliájából előveszi a helyzet értelmezéséből számára legrelevánsabbat? A felmutatott narratív identitás csak nekünk szól, avagy az egyén lehetséges identitáskonstrukcióinak magvát is jelenti? Ez annál is inkább kérdés, mert alanyaink átlag amerikai életébe nem tudtunk e kutatás során széleskörű betekintést nyerni, a zömében magyarul zajló interjúkban értelemszerűen a magyarsághoz kötött identitásának, azaz etnikai identitásának alakzatai jöttek felszínre.

A beszélgetéseink során felmutatott identitásokat az etnicitás különböző csatornáiként értelmezhetjük. A jelzett interjús helyzetben alanyaink egy feltételezett etnikus perspektívából, Amerikában élő magyarként vagy magyar származásúként fogalmazták meg önmagukat, ám ez nem jelentette azt, hogy az identitásszerkezet más jellegzetességei ne törtek volna felszínre. A módszertani bevezetőben említett „objektív" szerkezet, és annak értelmezéssel összefüggő képlékeny jellege az identitásra vonatkozó tematizációk kapcsán talán még inkább érvényes, hiszen magának az identitás, etnikai identitás fogalmának a körülírása is temérdek szakirodalmi fogódzót igénybe véve lenne lehetséges.

8.1. Identitás szintjei

Tudatában lévén az identitásfogalmak inflálódásának,[86] az etnikai identitást analitikusan három szinten tárgyaljuk: az egyénhez kötött etnikai identitás, az etnikai csoporthoz való tartozással kapcsolatos vélemények, illetve az óhazá-

[85] Ennek egyik jól bevált módszere az volt, hogy a kérdező hasonló értékvilágról és kisebbségi élettapasztalatáról, illetve ha kellett, erdélyi, felvidéki és más Kárpát-medencei kötődéseiről, kapcsolatairól számolt be.

[86] Jó áttekintést ad erről Stachel, Peter: Identitás. A kortárs társadalom- és kultúrtudományok egy központi fogalmának genézise, inflálódása és problémái. REGIO 2007/4. 3–33.

hoz, anyaországhoz, nemzethez fűződő viszonyulások szintjén. E három szint avagy viszonyrendszer elemzése reményeink szerint tovább árnyalja az etnicitással, az etnikai közösségként való létezés működési módjaival kapcsolatos ismereteinket. Egy adott egyénnek az identitásszintekkel kapcsolatos érték- és normarendszerének megléte vagy hiánya a későbbiekben pedig elméleti szinten lehetőséget biztosít a különféle identitásalakzatok körülírására.[87]

Az első identitás szint a személyes identitás részét alkotja. Mivel e személyes identitásból elsősorban azok a mozzanatok domborodnak ki, amelyekben implicite vagy explicite jelen van az etnikai tudat, nevezzük ezt a szintet *etnoperszonális identitás*nak. E megkülönböztetés azért lényeges tehát, mert a személyes identitás sok, etnikailag neutrális részből áll, ám elemzésünkbe azokat emeljük be, amelyek valamilyen formában összefüggésbe hozhatók az amerikai környezetben élő magyarok életvitelével. A szülői szerepek, a házasság például etnikailag független dimenziók, ám kutatásunk során többször láthattuk, hogy ezek sok esetben mégsem azok, ezért az etnoperszonális identitáshoz sorolhatjuk. Az identitásnak ezen a szintjén tehát a „Ki vagyok én, mint magyar?", és „Hogyan legyek én, mint magyar?" típusú kérdésekre – amerikai környezetben – adható válaszokat értjük. Az ilyen kérdésekre adható válaszok az egyénnek (és ne feledjük: emigránsokról, menekültekről, kivándoroltakról, illetve ezek másod-, harmadgenerációs leszármazottairól van szó) az amerikai társadalomba való integrálódásáról, a többes kötődések, identitások szövevényeiről szólnak, amelyen belül különös jelentősége van az angol nyelv elsajátításának, illetve a magyar nyelv megőrzésének és megtanulásának. A „nyelvi kérdés" a társadalmi integráció, asszimiláció kísérőjelensége, amely egyéni és családi válaszokat is indukál.

Az identitás második szintje az etnikai közösségi identitás területe, amely az egyén szociális identitásának részét képezi. Ez az ún. *etnoszociális identitás* a társadalmi kötődéseknek és azonosságtudatoknak az a része, amely az amerikai magyar diaszporikus élethelyzettel, sajátos csoporttudatával függ össze, és valamilyen formában a helyi, országos intézményekhez, intézményi részvételhez is kötött. „Milyen vagyok én, mint amerikai magyar, aki részt veszek más magyarokkal együtt a szervezeti életben?" Vagy: „Milyen ez a (szervezeti) világ, amelynek tagja vagyok?", „Melyek a sajátosságai?", illetve „Lokális világomon túlmenően, milyen más egyéni és szervezeti kapcsolataim működnek más amerikai magyar személyekkel, intézményekkel?" Vagy: „Milyen más közösségek élnek a környezetemben, ők mitől másabbak, mint mi?" Az etnoszociális identitás felfejtése az ilyen jellegű kérdésekre ad

[87] Lásd a kötet összegző tanulmányát.

választ, magyarán a feltételezett helyi magyar közösséghez és szervezeteihez fűződő kapcsolat, illetve az egyes szervezetek és lokális etnikai közösségek egymással fenntartott viszonyai megítéléséből bontakozik ki.

Az identitás harmadik szintjét a *kulturális nemzeti identitás* fogalmával jelölhetjük. Az azonosságtudatnak e szintje nem a közvetlen mindennapi élettapasztalathoz kapcsolódik, hanem az általában vett magyarsághoz tartozással függ össze. Ez szintén a szociális identitás részének tekinthető, amelyben fontos szerepet játszanak az anyaország és a Kárpát-medencei magyarokról szóló kategorizációk és mentális képek, illetve az ehhez kapcsolódó érzelmi, emocionális és kognitív vonatkozások.

8.1.1. Az etnoperszonális identitás tematizációi

Az etnikai identitás egyéni szintjén három nagyobb tematizáció körvonalazódott: a társadalmi integráció kérdésköre, az amerikai és a magyar identitás együttlétének kérdése, illetve a nyelvvesztés és nyelvmegőrzés harca.

8.1.1.1. Az amerikai társadalmi beilleszkedés

A beilleszkedés kapcsán leginkább a nyelvi nehézségek kerültek említésre. Noha a bevándorolt (emigráns) legtöbbször nyelvi gondokkal küszködött, a gyerekeinek ez már nem jelentett oly mértékben akadályt, mint elődeinek. Későbbiekben részletesebben is látni fogjuk, azonban már itt meg kell jegyezni, hogy a nyelvi gond néha azoknál is felmerült, akik ugyan már az USA-ban születtek és nőttek fel, a szülők „magyarkodása", illetve a magyar nyelv mindenáron történő átadása, megtanítása miatt, angolul valójában csak az iskolában, 5–6 éves koruk után kezdtek tanulni.

Az integráció sikere és mértéke a nyelvi kompetencián kívül még két fontos tényezővel hozható összefüggésbe: egyrészt a kivándorlás okával és mikéntjével, másrészt az amerikai társadalomba került vagy ott élő társadalmi-kapcsolati tőkéjével. Előbbi ok a láncmigrációval függ össze, utóbbi pedig az etnikai jellegű hálózatok működésével, amely a kezdeti munkahelyszerzésben és házassági stratégia kialakításában egyaránt szerepet játszhat.

> „Ez itt, ahogy látom, úgy működik, hogy minden fajta, még amikor kijönnek (…) az első éveik úgy telnek el, hogy ott találnak menedéket, ott találnak munkát: a magyarok a magyarok között, a románok a románok között, a többiek a többiek között. Később aztán ahogy a nyelvet megismerik, [úgy] a tehetsége szerint, vagy küzdelme szerint végzi a maga dolgát, amit kell." (2.)

„Kérdezték tőlem többen, hogy miért épp egy magyar lányt vettem el, és akkor én gondolkoztam azon, és úgy tudtam meghatározni, hogy nézd, nem akarom megmagyarázni, vagy újra és újra magyarázni valakinek, hogy mi az a Gellért-hegy, vagy hogy mi az a sírva vigad a magyar. Szóval, hogy mondjam, [az amerikai] egy más kultúra, ami elég távol áll tőlem ahhoz, hogy részt vegyek benne, és néha jól is érezzem magam, de a magyarok között egész más. Egész más, egész más. Hát nem csak az, hanem általában az európaiak között is, az ember pár másodpercen belül is megtalálja azt a hangot. Hát rendben van, mindenre van kivétel, de most nem a kivételről van szó." (38.)

A láncmigráció eredményeképpen kikerült személyek egy adott network-be kerülnek az USA-ban, és ez a hálózat segíti őket a továbbiakban. A segítség nem föltétlenül anyagi természetű, hanem gyakran információkról, vagy erkölcsi támogatásról van szó. Ezen utóbbi keretében fogalmazódott meg az a tanács is a már kint lévőktől egy viszonylag frissen USA-ba került számára, hogy lehetőleg 5 évig ne térjen vissza Magyarországra:

„Nekem nem volt probléma [a beilleszkedés], mert itt voltak a rokonaim [és segítettek]. Nem anyagilag, mert Amerikában ez nem divat, hanem erkölcsileg." (28.)

„Amikor idejöttünk, az itteni testvérek azt mondták, hogy hát ahhoz, hogy jól meggyökerezzünk, és itt könnyűvé tegyük az életünket, ahhoz jó, hogyha öt évig nem megyünk haza. És ahhoz képest most három éve vagyok itt, három éve és pár hónapja, már ötször voltam otthon és egyszerűen nem bírom, hogy ne menjek haza. Már meg van véve a repülőjegyem jövő évre is." (8.)

Az integráció sikerességének mértékét sok szempontból lehetne vizsgálni, interjúinkban azonban leginkább a társadalmi távolság szintjén, illetve az amerikai (nem magyar) civil társadalmi részvétel szintjén merült fel. Noha találkoztunk olyan esettel, amikor az alanyunk jóval több amerikai barátról számolt be, mint magyar származásúról, a többször említett házassági piac „magyarkodásba" ágyazottsága miatt, illetve a baráti kör inkább magyaros jellege miatt, kijelenthetjük, hogy a magyar szervezeti életben aktív személyek privát szférája is inkább etnikailag meghatározott. Ez mondhatni logikus is, hiszen ha a magyar szervezeti életben való részvétel a szabadidő és nem a szakmai élet részét jelenti, akkor a magánélet szervezésének is összhangban kell lennie e magyar közösségi elvárásokkal.

„[A baráti körünk], így hirtelen az jön be, hogy négy-öt család az, akivel igazán közel vagyunk. Tehát, ha beszorzod, akkor olyan húsz személyről van szó. (...) Először akik eszembe jutnak, azok magyarok. Az amerikaiak egy körrel kijjebb vannak. Szóval vannak jó haverjaink, amerikaiak, de az más. Nekem például van két barátnőm, akivel minden két-három hétben összejövök, de abba nincs belevonva a család. Néha elhívom őket egy táncházra, és eljönnek és érdekes nekik, de ez csak ennyi." (4.)

„Én nagyon jól kijövök az amerikaiakkal, de nekem a nemzetem az érdekes. (...) Amerikai barátaim, olyan barátaim, akikkel rendszeresen összejárok nincs, és nagyon-nagyon kevés volt az életemben. Nem állnak elég közel hozzám, egy európai általában közelebb áll hozzám." (38.)

Az európaiak iránti tisztelet, illetve pozitív viszonyulás és a beolvadás kérdése más beszélgetésekben is előjött, igaz kellő mértékű előítélet formájában:

„De én nekem van egy mondásom, ugyanolyan azonosságú népet, ugyanolyan azonosságú népbe könnyű beolvasztani. Például itt te hiába [akarod integrálni a] négert az amerikai társadalomba, akkor is néger marad. És itt a német, ha beolvad az amerikai közé, amerikai lesz, ha a magyar beolvad a többi fehér közé, amerikai lesz, és Európában is ugyanez van. Egy és ugyanaz azonosságú népet, egy és ugyanolyan azonosságú népbe könnyűszerrel be lehet olvasztani, Kína hiába olvad itten be, az akkor is kínai marad." (10.)

A társadalmi integráció egy másik szintjén, amikor az egyén részt vesz – szülőként vagy másképpen – az amerikai civil szervezeti életben, érdekes, hogy rögtön az etnikai elemek bukkannak fel: relatív összehasonlításban kiderül, hogy az amerikai szervezetek hatékonyabban működnek, mint a magyar szervezetek. Ez az összehasonlítás (mint később látni fogjuk, a diaszpóra jeleit mutató közösségek sajátos stratégiájáról van szó) visszahat tehát a saját etnikai világ értelmezésére is:

„Azon kívül, hogy a magyar szervezeteken belül segítünk, próbálunk úgy, amennyire tudunk, az amerikai csoportokba, főleg iskolákba bekapcsolódni, vagy helyileg az amerikai templomba is. Hihetetlen, hogy mennyire másként történnek ott a dolgok. Például egyszer [el kellett dönteni, hol, melyik vendéglőben lesz] a következő gyűlés. (...) És akkor mondom, hogy itt van ez a vendéglő, ajánlom, és akkor mindenki azt mondja, hogy jó, menjünk oda. Én ledöbbentem,

mert egy magyar összejövetelen félóráig dumáltunk volna, hogy miért ez, és miért nem amaz?" (4.).

A beszélgetésekben feltárulkozó egyéni életutakat végigkísérve három egyéni szintű társadalmi integrációs modell rajzolódik ki: egyrészt beazonosíthatunk egy olyan életpályát, amely elsősorban magyar közegben zajlik, az egyén pedig az etnikai csoporton keresztül integrálódik a szélesebb értelemben vett társadalomban. Ez leginkább a 45-ös és dipik generációját jellemezte, és egyik fontos jellemzője a nyelv megőrzése.

Egy második modellben az egyén először szakmailag integrálódik az amerikai társadalomba, és utána – ha időközben nem asszimilálódott teljesen – különböző (családi, baráti) okoknál fogva esélye van újra felfedezni a magyar szervezeti világot. A nyelvi asszimiláció itt a legelőrehaladottabb, a másod- és harmadgenerációk rendszerint már nem beszélik a magyar nyelvet.

„Apósomnak az inspirálására, ő [a szervezetben] tag volt, és feleségemmel megbeszélték, tudja, hogy van ez. Igazából a legjobb felelet az, hogy úgy lettem belevonva a magyar körbe, mert azelőtt elég külön éltünk, nem jártunk a templomba. Egy másik templomba jártunk ott kint, ahol mi laktunk, és az volt a legelső lépés, hogy visszahúzódtam a magyar körökbe. Ott ismertem meg Ernőt, és azóta beszélhetek egy kicsit jobban magyarul. Azelőtt nem volt olyan könnyű, az ember elszokik az ilyesmitől egy idő után, hogy állandóan az amerikai körökben voltam, vagyok." (18.)

A harmadik modellben a szakmai és a magyar szerezeti életbe való integrálódás párhuzamosan zajlik. A szervezeti életben aktív szerepet vállalók körében mára talán ez a legelterjedtebb, és egyéni szinten ez jár a legtöbb kihívással: hogyan lehet egyensúlyt teremteni a két világ között, hogyan lehet a gyerekeket magyar világban „tartani", azaz hogyan lehet a magyar nyelvet megőrízni stb. E kérdésekre részben választ kaptunk a magyar közösségi életben való részvételt taglaló fejezetekben, ám újabb árnyalatokat villanthatunk fel a kettős identitásról szóló elmesélések által is.

8.1.1.2. Kettős identitás

A kettős identitás alapvető dilemmája az *amerikai versus magyar* kérdés egyéni szinten való feszültségéből vezethető le. A kérdésben szereplő szembeállítás nem kizárólagosságra törekszik, hiszen amíg a kérdés egyáltalán felmerül, addig beszélhetünk a kettős kötődések valamilyen formájáról,

amikor pedig már nem, minden bizonnyal az egyén valamelyik opció mellett már letette a voksát.

A különböző identitások közötti interakciók valamilyen egyensúlyi állapotra törekednek, amelybe a befogadó világ/közeg, illetve a hozott/örökölt magyar világ értékei egyaránt szerepet játszanak. A két értékvilág között azonban éppen azért nehéz egyensúlyt teremteni, mert a befogadó, vagy „többségi" világ nem elnyomó: noha omnipotens jelenlétét lehet agresszívnak értelmezni, az amerikai társadalomban működő kulturális erők valójában nem kényszerítő hatásúak – legalábbis nem a kelet-európai diktatúrák értelemben. A kisebbségi, etnikai identitások Európában (és a vonatkozó szakirodalomban is[88]) rendszerint a többségi ellenséges identitással és a hozzá kapcsolódó identitáspolitikákkal számolnak. Az Amerikában élő vagy odakerült magyarok számára ez az ellenséges környezet nem létezik:

„Kezdetben azt hittem ugyanaz a helyzet, mint Romániában, hogy egy nagy többségű országnak a kisebbsége [vagyunk]. Tehát egy angol [többségben] él a magyarság. Nem, ez egy szabad ország, ahol nem nyomják el a kisebbségeket, s ebben különbözik a romániai vagy a Kárpát-medencei magyarság sorsától. S azt kell, hogy mondjam, hál' istennek, a román vezetés ezt nem ismerte (...) Az erdélyi magyarság pont az üldözés miatt kovácsolódott eggyé, és tartotta meg a kultúráját. Ha lehetősége lett volna, szabadon szárnyalhatott volna, azt mondom, hogy szinte még szégyellte volna is, hogy ő magyar, más. De nem ez volt a helyzet, és ezért maradt meg magyarnak a Kárpát-medencében."

Éppen az ellenséges környezet hiánya miatt nehéz az etnikai identitás megőrzése is – egyéni szinten kiváltképpen. Az etnikus identitás ugyanis nem tud valami ellenében konstituálódni, hanem csak önmagáért, mondhatni immanensen kell, hogy létezzen. Ha nincs közeli vagy távoli ellenségkép, akkor az etnikus identitás fenntartásához szükséges mobilizálhatóságot is nehéz biztosítani. Talán ezzel függ össze egyik vélemény is, miszerint az amerikai magyaroknak mindössze körülbelül 1–5 százaléka vesz részt a magyar szervezeti életben.

Az amerikanizáció, illetve az etnikus magyar kultúra és szerveződés elemeinek keveredése különféle identitásstratégiákat hozhat létre. E stratégiák egyik végpontját a gyors asszimiláció, a másik pólusát pedig az etnikai

[88] Lásd például Lewin, Kurt: A kisebbségi csoportok pszichoszociológiai problémái. In: Lengyel Zsuzsanna (szerk.) *Szociálpszichológia. Szöveggyűjtemény.* Osiris, Budapest, 2002. 491–499..

identitás megőrzéséhez való elszánt ragaszkodás jelenti. Alanyaink e két véglet közötti, többnyire valamilyen dinamikus egyensúly elérésre törekszenek. Az egyensúlyteremtés skizofrén állapotot is előidézhet akkor, ha az egyén nem tudja jól kezelni és ötvözni a különböző hatásokat:

„Te mint ember (...) több vagy, mint egy, mert ahány emberrel beszélsz, ahány helyzetben vagy, annyiféle vagy. De ugyanakkor egy vagy. És ahhoz, hogy ezt az egységet valaki megőrizze, mikor annyira két erős karakterű kultúrának a jellegzetességeit hordozza, és éli meg magában, ez szinte skizofrén tud lenni, ha az ember nem tudja irányítani. Vagy egyik oldalról átesik a másikra. Vagy úgy vagy magyar, hogy soha nem tudsz megtanulni angolul, és soha nem tudod otthon érezni magadat, és akkor egyszerűen egy olyan állapotban vagy, hogy itt vagy, de nem vagy itt, és amikor hazamész, akkor sem vagy ott, mert minden maradt ott, ahol otthagytad, és persze, hogy folytatódik ez a dolog a te fejedben, de azért nem úgy, ahogy a valóságban folytatódik. (...) [És] vannak sokan olyanok, akik szándékosan megölik magukban, az úgynevezett magyar gyökereket, elvágják, mert minél jobban akarnak érvényesülni magában a társadalomban, akcentusa lesz (...) és pár év múlva természetesen elfelejti a magyar beszédet." (24.)

A két véglet közötti egyéni stratégiák skálája több tényezőtől függ. A későbbiekben[89] modellezni fogjuk ezeket az árnyalatokat, itt azonban megjegyezzük, hogy noha a többes kötődések aktualizált formái generációként és emigrációs kontingensekként változnak, a közös bennük egyfajta idegenség felismerése, elismerése és tudatos vállalása is. Akár a saját kultúrával, hagyománnyal, akár a befogadó világgal szembeni idegenségről van szó, a „benn is lenni – kint is lenni" valamilyen mértékű gyakorlásával, illetve az itthon-otthon fogalmak folyamatos relativizálódásával számolni kell:

„Itt sokkal otthonosabban érzem magam, otthon sok minden zavar, mikor hazamegyek, két hét után olyan idegen a rendszer, hogy már az ember vissza akar jönni, mert az, az ami megy csak idegesíti." (24.).

„Mi igazából magyarok vagyunk, de nem vagyunk magyarok." (44.)

„Nehéz [Magyarországról] haza jönni idegenbe, idehaza. Nehéz, és én még úgy érzem, hogy én ott megszülettem, (...) ott voltam az idegen ismerősök között.

89 Lásd az *Összegzést*.

(...) Én mindig úgy éreztem, hogy én magyar vagyok, és fáj, mikor azt mondom, nem, én amerikai vagyok." (13.)

„Ha Amerikában vagyok, akkor Magyarországot promoválom teljes erőmmel, ha hazamegyek, akkor Amerikát védem, ha arról van szó, kritikus is vagyok. Tehát ez mind a két oldalon megvan, de valamiféle híd szerepet éreztem és szerettem volna visszaadni." (46.)

Van ahol, oly mértékben sikerült egyensúlyt teremteni az itthon-otthon viszonylagossá tételéből, hogy az már-már hedonizmussal társul:

„Amerikai állampolgár lettem, dehát azért én magyar vagyok, és igazán szeretem, nagyon szeretem, amikor Magyarországra léphetek be, és legalább annyira szeretem, amikor újra itthon vagyok. Szóval otthon vagyok, és itthon vagyok. És (...) egyik helyen sem érzem magam rosszul: itt megkeresem azt, amire nekem szükségem van, meg szükségünk van az élethez, és otthon meg boldogan elköltöm." (26.)

A kettős identitás megkülönböztetésének, egyszersmind létének legkézzelfoghatóbb bizonyítékát a magyar közösségi élet tematizációjához kapcsolódó egyéni időhasználaton keresztül ragadhatjuk meg:

„Hétköznap amerikai vagyok, és hétvégén magyar vagyok, mert péntek estétől vasárnap estig minden magyar program van, amit csinálunk, és hétfőtől kezdve pedig dolgozunk." (33.)

Az egyensúlyteremtés leglátványosabb módja viszont a nyelvi asszimiláció útján meglehetősen előrehaladott egyének esetében tapasztalható, hiszen a nyelvi kódváltás éppen ezt az egyén bensejében zajló, sok kereséssel, emócióval járó állapotot tükrözi:

„Although we are American, a szívünk magyar. (...) The people of my generation will tell you this: we are born American, but our hearts are Hungarian." (14.)

Azonban aki tökéletesen beszél magyarul, az is beismeri, hogy a két nyelvhez való viszonyulásban kontextuálisan létezik különbség:

„Nekünk ez [a magyar] egy második nyelv, anyai nyelvünk, de mégis nyilván, hogy az angol nyelvben nyelvtanilag erősebbek vagyunk főleg, mert itt vagyunk,

de hazamegyünk [Magyarországra] három hétre, és az már jobban megy, szóval ez teljesen ilyen kétoldalú." (33.)

Az amerikai és magyar kultúra megkülönböztetése már a társadalmi integráció taglalásakor is felbukkant, a többes kötődések kapcsán pedig az amerikai „közkultúra" pozitív vonásai, illetve a magyar kultúra (történelem, irodalom) nagyszerűsége egyaránt elhangzik. Amerikai kontextusban az örökölt/hozott magyar kultúrfölény ugyan továbbél, de ez inkább csak egy generációra, a magánéletre, illetve a nyilvános viselkedések egy részére vonatkozik, ugyanakkor a befogadó társadalmi berendezkedés hatékonyságának elismerésével társul:

„Az én magyarságom az egy erős kultúrán alapozódik, mert az, hogy mi itt laktunk emigrációban, lényegében nem változott meg [értsd: nem változtatott meg semmit]. Mintha Magyarországon laktunk volna. Minden körülöttem magyar volt. A nyelviskola persze történt angolul, de különben minden magyar volt. (...) Ahhoz képest, hogy soha nem jártam magyar iskolába, rengeteget olvastam, nagyon kevés magyar költő van, akit én nem olvastam volna, az összes klasszikus regényt elolvastam. (...)

Az amerikai közkultúrát magasabbnak tartom, mint az európait külön, beleértve a magyart is. Az itteni társadalom felépítése szerintem eredményesebb, nem minősítem jobbnak, mint az európai társadalomnak a felépítése. Ez egy olyan plusz az embernek, hogy ismer egy kultúrát, ami sok szempontból egy nagyon értékes kultúra. Az én gyerekeim már nem tudnak ugyanígy érezni, mert az ő kultúrájuk nem olyan mély, mert ők koránt sem olvastak annyit, mint én, koránt sincs olyan tapasztalatuk magyar emberekkel. Mert azért mi már nem vagyunk magyar emberek, mi amerikaiak vagyunk, még én is. Már másképp gondolkodom, mint a szüleim, mint amikor én ide kijöttem." (15.)

A kultúrfölény továbbélését tapasztalhatjuk a következő, a kettős kötődést taglaló véleményben is. Alanyunk identitásstratégiájában fontos szerepet játszik a magyar kultúra vélt kifinomultsága, amelyet szembeállít az amerikai kultúra nyersességével. A helyzet érdekessége, hogy miközben a magyar kulturális identitás mellett teszi le a voksát, mégis inkább angolul beszél. A kettős identitásban ez egyáltalán nem paradoxon, hiszen e vonatkozásban gyakran elhangzik, hogy a magyar identitást angolul is lehet és kell fenntartani. Ez még inkább kézenfekvőnek tűnik akkor, ha elfogadjuk a „szívében él a nemzet" paradigmáját:

"Everyday I'm involved in some way with a Hungarian person that I grew up with, magyarosan beszélünk, we would eat Hungarian food, it's our whole psyche. In many ways I feel more Hungarian than I do American because the culture is different. But the Hungarian culture I knew was an old culture, and I'm an old person so maybe that's why - 71 éves vagyok - maybe that's why I feel that way. In my psyche I relate more to that than I do to what's going on. The American culture today is very coarse, it' not refined. It's not refined in the way people dress, in the way they greet each other and act. In the Hungarian community we still have that refinement that you don't see by and large out there, especially in the younger generation." (14.)

Láthattuk, alanyaink legtöbbször sikeres egyensúlyteremtésről számoltak be, amelyek többféle módozatban jöttek elő: volt ahol negatív konnotációkkal társult („fáj a haza"), és volt, ahol előnyként és már-már hedonista stratégiába torkollott. A különböző (negatív, pozitív) hangsúlyú viszonyulásokban azonban közös vonás az, hogy átcsaphatnak hivatásszerű elköteleződéssé. A negatív hangsúlyú egyensúlykeresés hivatásszerű nemzetféltésbe, és a Kárpát-medencei magyarokra irányuló támogatáscentrikus szerveződésekbe, a pozitív kicsengésű egyensúlyteremtés pedig a hivatásszerű „magyarkodásba" és magyar ügyek képviseletébe konvertálódhat.

„Igen, emlékszem jól, lényegében azt tanította a cserkészet, és [mindenki], akiket én ismertem magyarok, hogy az egész úgy, ahogy van tragédia, tehát egy szégyellnivaló, felháborító, kiszúrtak velünk, és nagyon lesújtó. (...) Számomra meg, amikor kicsit gondolkoztam róla, minden pozitívumnak tűnt, tehát '56 is, végül is. Leverték. Rendben van. Hát, istenem. Hát, van ez a nagy orosz kommunizmus, ez a borzalmas Szovjetunió, de mégis a magyarok cselekedtek és valami reményt adtak. Albert Camus-nek adtak egy olyan remekművet[90] amit, anélkül nem írt volna meg. Vagy nekem még kedvesebb egy másik vers, amit E.E. Cummings írt,[91] amit a mai napig tudok elmondani. (...) Ez egy jó példa ez az '56-os vers, mert amerikaiságomon keresztül éltem meg azt, hogy milyen jó magyarnak lenni. (...) Tehát nekem nem volt borzalmas élmény [magyarságom], (...) nem az volt a tapasztalatom, sőt aztán ebből lett hivatásom is, hogy ezzel foglalkozzak." (31.)

90 Albert Camus (1913–1960) francia író, filozófus. 1956-ban kiállt a magyar forradalom mellett, ekkor írta Le sang des Hongrois *(A magyarok vére)* c. művét.

91 Edward Estlin Cummings (1894–1962) amerikai költő, 1956-ról szóló versének címe: *Thanksgiving 1956* (Hálaadás 1956).

Az etnoperszonális identitás, mint bármely más identitás, szintén nem stabil képződmény, és az egyén életútján, élethelyzetein belül is változik, változhat. Több interjúalanyunk is beszámolt ennek alakulásáról, amelyekből az alábbiakban kettőt érzékeltetni fogunk: az egyik esetben az amerikaiságtól haladunk az amerikai magyar identitás felé, a másikban pedig a magyar elköteleződéstől haladunk a kettős identitás kialakulásához, illetve az amerikaiság fokozatos felvállalásához.

Az első elmesélés alanya kezdetben szégyellte magyar identitását, hiszen a magyar világ számára a felnőttek által képviselt történelmi sérelmekkel sújtott világot jelentette, amelynek részeseként neki iskolában, kortárscsoportban még a saját személynevével is gond volt. Ez a saját etnikai csoporthoz való negatív viszonyulás a későbbiekben átcsapott büszkeségbe, hiszen alanyunk rájött, a magyar nyelv egy olyan kód, amelyet a világon bárhol lehet használni, illetve a negatív történelmi eseményeknek meg lehet találni a pozitív oldalait is. A kettős identitás megerősödésének, kialakításának alanyunk esetében három alapja volt: egyrészt a szülők tapasztalataiból fakadó tanult tehetetlenségnek a történelmi tények újraértelmezése általi felváltása; másrészt az az erdélyi tapasztalat, miszerint a kisebbség nem a többség ellenében él, hanem valamilyen referenciális módon velük, általuk, ez pedig egyéni szinten előnyt és valamiféle többletet jelent; harmadrészt pedig az amerikai társadalmon belül akkor érvényes ideológia, ami már túl a szegregáción és az integráción az etnikai sokszínűség jegyében akkor azt hirdette, hogy minden egyenlő, még ha különálló is. E három tényező hozzájárulhatott a többes identitás megszilárdulásához – igaz, mindez a beszélgetésekből szüremlik le, így akár egy utólagos reflexiónak, értékelésnek is köszönhető. De hát minden identitáshoz hozzátartozik az egyén és környezete, egyén és tapasztalata közötti, az egyénnek tulajdonképpen önmagával folytatott magán párbeszéde is, amely végső soron meghatározza az individuum időben változó identitásgörbéjét.

„Én szégyelltem, hogy magyar vagyok. Az egyetlen ok, amiért nem angolul használtam a magyar nevemet, az az, hogy angolra fordítva az [mást jelentett], s azt még jobban szégyelltem. De azt, hogy ékezetekkel írják? Leszedtem az ékezeteket. Megmondom őszintén, szégyelltem a szüleimet, hogy olyan erős kiejtéssel beszélnek. És az egésznek inkább egy teher szerepe volt rám – akárcsak azok a terhek, amiket én most a saját gyerekeimre helyezek, hogy mi a fenének? Nekem minden nap kellett iskola után, a valódi házi feladatom előtt egy órát magyar házi feladatot végezni. Én soha nem jártam magyar iskolába, de édesanyám tanított. Én előbb tudtam írni és olvasni magyarul, minthogy óvodába mentem volna. Mer' ott abban a városrészben, ahol laktunk, nem volt más mit kezdjenek velem és tanított édesanyám írni és olvasni. És körülbelül olyan 11–12 éves koromban (...) változás következett be nálam, arra jöttem rá, s ehhez a cserkészetnek is volt köze, hogy bárhova megyek ebbe az országba és Kanadába, akkor még nem jártam másutt, bárhol vagyok, mindig van egy magyar, aki ugyanezt a nyelvet beszéli. És ez egy kódnyelv, ezt mások nem értik, nyugodtan lehet beszélni. (...) És láttam, hogy mások is ugyanúgy viszonyulnak a dolgokhoz, és idővel arra is rájöttem, hogy magyarul beszélni és gondolkodni teljesen más, mint angolul beszélni és gondolkodni. Két egészen más világ, s nekem ez egy nagyon nagy élmény volt. Aztán 65-ben látogattam először Magyarországra, és onnét Erdélybe meg Felvidékre. És számomra Magyarország egy elég lapos és érdektelen hely volt, nagyon szürke és nagyon fásultnak tűnt, de Erdély óriási élmény volt számomra. Ott találkoztam először emberekkel, teljesen más körülmények között élőkkel, mint én, akik ugyanazzal a fajta kettős identitással rendelkeznek, és ők csodálatos erényt műveltek belőle. (...) Ami tetszett leginkább benne az az, hogy alapjába véve ez nem egy agresszív öntudat volt. Ez egy öntudat, ami kiegészült egy másikkal, ami nem akarta azt a másikat lenyomni, vagy megszüntetni. Nekem ez rettentő rokonszenves volt, hogy mit jelent, hogy lehet egy ilyen kettős kötődéssel élni, s azt, azt úgy tartani, hogy az ember saját maga jobb ez által, tehát hogy egy gazdagító elem. Ezt ott éltem meg leginkább. (...) S ez egybeesett azzal a korszakkal, amikor a feketék ugye már nem az integrációhoz, hanem a separate but equal... tehát a külön, de egyenlő felfogást, és a gyökerek fontosságát vallották. Tehát ez a korszak is hozzájárult ahhoz, amit én gondoltam akkor a saját magyarságomról." (31.)

A másik elmesélésben azt láthatjuk, alanyunk szülei aktívan részt vesznek az amerikai magyar kultúra megtartásához kapcsolódó eseményekben, szervezeti életben, illetve a 70-es, 80-as években több más amerikai magyartól eltérően bátran és rendszeresen utaznak Magyarországra is. Alanyunk gyerekkori szocializációja ehhez a magyar világhoz kapcsolódik, és annak ellenére, hogy Amerikában él, amerikai iskolába jár, tinédzserkori szimbólumrendszere „magyaros" (Magyarországra utal, avagy magyar jellegű ikonokat használ), illetve ekkor aktívan részt vesz az USA-ban is szervezett, a határon túli (erdélyi) magyarok védelmére irányuló politikai tüntetéseken. E már-már végletekig feszített kis magyar világ ugyanakkor Amerika-ellenességgel is társult, amíg közbe nem lépett az egyik nagyszülő, aki feladta az „amerikanizációs leckét". Alanyunkat ugyanis figyelmeztette arra, ő is, szülei és ő maga is sokat köszönhet az Egyesült Államoknak. A lecke közvetlenül nem volt hatékony, ám szóban forgó beszélgetőpartnerünk egyik hosszabb magyarországi tartózkodása alatt rájött, hogy ő nagyon sok vonatkozásban inkább amerikai, azaz amerikai

magyar. Ezek után jobban kezdett érdeklődni saját országa, az USA iránt is. Míg korábban – némi leegyszerűsítéssel – egy-két földrajzilag Amerikában lévő, de mégis inkább lokális közösségben mozgott, a későbbiekben tudatosan is kezdte építeni amerikai magyar identitásának amerikai pilléreit.

„[Szüleimnek] ez volt egy nagyon nagy tét az életükbe, hogy így tartják fenn a magyarságot. A saját szféráikon belül, tehát a saját családjukon belül, és a kultúrán keresztül ezt közösen másokkal is ápolni, megmutatni amerikaiaknak is. Most már majdnem 40 éve, különböző fokokon űzik és csinálják, mint hivatást. (...) Az egyik fok, hogy otthon csak magyarul beszéltünk. (...) Nagyon fontos nekünk, hogy megtartsuk a magyarságot, és én ezt is kaptam a szüleimtől. Aztán a másik fok, (...) hogy ők nem féltek hazavinni minket soha, tehát én 4 éves koromba mentem haza először (...) Amit itt spóroltunk, az arra ment, hogy nyáron haza tudjunk menni, különböző zenetáborokba jártunk. (...) Egyszer volt egy nem is konfliktus, hanem egy beszélgetés volt a nagytatámmal, [mert] nagyon-nagyon egyoldalúan, prompt magyar voltam, egyoldalúan nyomtam a tinédzser éveimbe, hogy én nem vagyok amerikai, magyar vagyok. (...) Ha kinyitottad volna a lockert, a szekrényt a gimibe (...) nekem úgy nézett ki, hogy piros fehér zöld, a Ceauşescu Drakula, mert akkor rengeteget jártunk tüntetni, a kis Sophianae cigarettadoboz, vagy a tipikus, a Blue Danube, tudod akkor volt a Bős-Nagymaros téma, az nagyon ment a 80-as évek végén, akkor fényképek a magyar haverokról, biztos egy hangszer is volt. Volt egy gomb, egy kis tű, egy kis csavar, és rá volt írva, hogy „CSAVAR-GO", hogy csavargó. És akkor azt is kitettem, semmi amerikai dolog nem volt ott. (...) Amikor hazajártam, vagy ha elmentünk tüntetésre 'Nem, nem, soha', mondtuk mindig a Ceauşescu-ellen, mikor mentünk tüntetni. (...) A nagypapám (...) nagyon büszke volt arra, hogy amerikai volt, és arra, hogy magyar volt. És engem egyszer úgy leszidott, azt mondta, hogy azt te sohase mondjad, hogy te csak magyar vagy, mert az egész családod sokat köszönhet ennek az országnak. És azokat a dolgokat meg kell tisztelni, amiket ez az ország képvisel. (...) Mindig tisztelettel voltam iránta, de nem értettem. És mikor Magyarországon éltem, akkor értettem, hogy miről beszél, és ott amerikaibb lettem, és jobban érdekelt, hogy mi történik az amerikai politikában, próbáltam megérteni miért, mert, hogy ha bárki valamit mond az amerikai politikáról, a helyzetről, kötelességem, hogy tudjak hozzászólni." (33.)

E két hosszasabban rekonstruált etnikai identitásról szóló narratíva megygyőzően tükrözi az etnikai identitás színeváltozásait, ugyanakkor felvet két kérdést: egyrészt az etnikus identitás távolságot legyűrő, mondhatni globális jellegét, másrészt pedig szociálpszichológiai értelemben felveti az amerikai

magyar identitásnak a magyarországiakkal, illetve (onnan nézve) a határon túli magyarokkal szembeni viszonyulásának kérdését. Az előbbi kérdés kapcsán tudatosítani kell, hogy az etnikai identitás a világ kitágulásával és ugyanakkor zsugorodásával folyamatosan új elemekkel bővülhet, ám ezek nem föltétlenül az etnikus identitás továbbélése irányába mutatnak. Ha valaki például könnyen és gyakran elutazhat Budapestre, vagy akár utazás nélkül interneten megélhet egy újfajta etnikai közösségi élményt, nem biztos, hogy számára továbbra is kellő mértékben fontos lesz a lokalitásba és közvetlenségbe, illetve (amerikai értelembe vett) közelségbe ágyazott magyar világban részt venni. Etnikus identitását ebben az esetben legyűrheti a más csatornákon keresztül fenntartott nemzeti vagy más egyéni és kollektív identitása.

Az említett szociálpszichológiai viszonyulások ugyan meghatározzák az egyéni etnikai identitást, ám voltaképpen az etnoszociális szinthez tartoznak, és felvetik azt a kérdést, létezik-e önálló amerikai magyar identitás, és ha igen, ez milyen viszonyrendszerben képzelhető el? Az erre adott válaszlehetőségek nem vonatkoztathatók el a diaszpóra közösség tételezésétől, ezért tárgyalására a későbbi vonatkozó alfejezetekben térünk ki.

8.1.1.3. Nyelvi kérdés

Nyelv és identitás viszonya „átlag", „többségi" helyzetben is evidencia, hiszen a nyelv az a társadalmi csatorna, amelyen keresztül az egyén önreprezentációra képes, és környezetével állandó kapcsolatot alakít ki. Kisebbségi-többségi relációban viszont a nyelv nem csak az egyén, hanem a csoportok identitásának kifejeződése is. Az etnikus identitás létének tehát egyéni és csoportos szinten is bizonyítéka a nyelv, főképp ha az a fenntartására, megőrzésére, „termelésére" irányuló sajátos intézményrendszerrel is párosul. Ez persze nem jelenti azt, hogy etnikus identitás ne létezne nyelv nélkül is: a nyelv megléte ugyanis az etnikus tudat valamilyen mértékű meglétéről, hiánya azonban nem föltétlenül az etnikai tudat hiányáról árulkodik.

A nyelvnek az egyéni etnikai identitás kialakításában és fenntartásában játszott szerepe esetünkben azért is lényeges, mert a megőrzésére tett kísérletek nem pusztán magyar nyelvi kompetenciák átadására szolgálnak, hanem ennél jóval többről, az egyén egész életét mintegy behálózó érzelemvilágról és kultúráról is. A magyar nyelv átadása egyéni (családi) bravúr, ám ez által a későbbiekben biztosíthatja az egyén részvételét az ún. „magyarkodásban", azaz a családon túlmutató magyar szervezeti életben.

„Itt [a városban] úgy a magyar cserkészet, mint a magyar iskola egy olyan tempóban haladt abban az időben, az 50–60–70-es évek alatt, hogy azok, akik

ténylegmeg akarták a gyerekeket tartani magyar szellemben, a magyar kultúra és a nyelv ismeretében, annak megvolt a lehetősége arra, hogy ezt családon kívül is tovább tudják fejleszteni." (23.)

Interjúink során egyéni szinten tudtuk megragadni a nyelv és identitás viszonyrendszerét: a nyelvről szóló elmeséléseket az etnikus identitás olyan megnyilatkozási formáinak tekintjük, amelyeket a nyelvmegőrzés-nyelvvesztés közötti feszültség kelt életre. Az alábbiakban az egyéni etnikus identitás részeként a nyelv*ről* való beszédeket adjuk vissza, és nem magát a használt nyelvet elemezzük.[92] A nyelvvel kapcsolatos tematizációk nyelvmegőrzési stratégiákat és nyelvvesztési módozatokat írnak körül.

Az interjúkban elhangzott vélemények szerint a nyelvmegőrzés mondhatni egyöntetűen családi kérdés. A családon belül hozzák meg azokat a döntéseket, amelyek a gyerekek magyar nyelvismeretének továbbadására vonatkoznak. A családi döntés nyelvmegtartás szempontjából akár negatív is lehet, amikor a szülők éppen saját és gyerekeik sikeresebb társadalmi integrációja érdekében e kérdést nem tartják napirenden, illetve nem kötelezik el magukat a minden bizonnyal plusz terhekkel is járó különféle szervezett vagy családon belüli anyanyelv ápolási tevékenységek mellett.

„[A gyerekek magyarul] beszélni nem sokat tudnak. Megérteni megértik, szóval nem lehet eladni őket, de nem beszélnek olyan sokat. Nem tudom, miért, én megmondom őszintén, a munkával és a gyermekneveléssel voltunk elfoglalva. Mi nem hoztuk őket (...) a magyar iskolába, és (...) nem hoztuk be őket a cser-

92 Ez utóbbi más, nyelvészeti kutatások tárgyköre lehetne. Ilyen kutatások viszonylag gyakran születtek, például: Kontra Miklós: *Fejezetek a South Bend-i magyar nyelvhasználatból.* MTA Nyelvtudományi Intézet, Budapest, 1990., Bartha Csilla: Nyelvhasználat, nyelvmegtartás, nyelvcsere az amerikai magyar közösségekben. In: Kovács Nóra – Szarka László (szerk.) *Tér és terep. Tanulmányok az etnicitás és az identitás kérdésköréből.* Akadémia Kiadó, Budapest, 2002. 111–136. Amerikai magyar szótár is készült Vázsonyi Endre összeállításában: Kontra Miklós (szerk.): *Túl a Kecegárdán. Calumet-vidéki amerikai magyar szótár.* Teleki László Alapítvány, Budapest, 1995. Beszélgetéseink során mi is többször találkoztunk olyan szavakkal, fordulatokkal, amelyek az amerikai magyar nyelv részét képezik. Például: levenni a napokat = szabadságra menni, szabadnapokat kivenni (levettem a nyarat = nyáron szabadságra mentem), hajtás = vezetés (3–4 órás hajtás=3–4 órás vezetés, autóút), háttér=származás (magyar hátterű = magyar származású), meglancsoltunk=ebédeltünk, organizációk reprezentatívjai=szervezetek képviselői, megmesélem neked=megmondom neked, szelfon=mobiltelefon, 'water go, spagetti stop' = szűrő, ügyben volt=fontos volt stb.

készcsapatba. Nem tudom, hogy milyen oknál kifolyólag, amerikai cserkészek voltak mind a ketten. Az utolsó 15 évet nem számítva, azelőtt én is elég keveset beszéltem magyarul, a mindennapi élet azt kívánja meg, hogy az ember ki tudja magát tisztán fejezni, mert az amerikaiak, azok nem értenek. (...) Az volt mindig nekem fontos, hogy a gyermekek azt hallják, hogy, hogy kell beszélni, hogy, hogy kell kifejezni magát." (18.)

Ez a nyelvmegőrzés szempontjából negatív családi döntés vegyes házasságokban gyakrabban felmerülhet, de a nyelvvesztés folyamatának a magyarok közötti házasságban született gyerekek is ki vannak téve:

„Mind látszik ez körülöttünk, hogy van nagyon sok olyan ember, aki nagyon jól beszélt magyarul fiatal korában, van olyan is, aki magyarhoz ment, egy másik magyar, és tökéletesen beszélt magyarul, és nem volt fontos az életükbe, és már a gyerekek nem beszélnek magyarul." (33.)

A nyelv megtartása melletti pozitív döntés természetesen csak egy kezdeti lépés, hiszen az ezután következő időszakban a szülői következetességen, a családi belső szabályokon és betartásukon múlik a nyelv megtartásának sikere. A döntésért, a nyelvi kérdés „házon belüli" kezeléséért felelős személy egyaránt lehet az apa és az anya is. Az apára vonatkozó elmesélésben az egykori szigor, a ma már viccesen előadott félelem, az anya vonatkozásában pedig a teljes elszántságra kész anya képe jelenik meg.

„Nálunk követeltség (sic!) [magyarul beszélni]. Én még szerintem édesapámmal, bár csak cukkolva, én édesapámmal még egyszer sem váltottam angol szót. Ez kezdettől fogva úgy volt, és édesanyám is belátja, hogy édesapám nélkül nem lettünk volna ilyenek. Hát mi is belátjuk, ez egyértelmű. A magyar közösségünk, illetve a mi baráti körünk az tudja, hogy ha édesapám belépett a szobába, ösztönösen mindenki átvált magyarra. Szóval Amerikában vagyunk, előfordul baráti körökben, hogy beszéljünk angolul is, de [ha] édesapám belépett a szobába, mindenki tudja, hogy hoppá, haptákba vágni magunkat. (...) A félelem, a félelem nagyon hatásos. Hehehe!" (30.)

„A két legjobb barátnőm, akikkel felnőttem, mind a ketten amerikaihoz mentek, és ott mind a két helyen a gyerekek beszélnek magyarul. De nem volt könnyű, és nem könnyű most sem, és nem is lesz sose könnyű, nagyon nehéz, de a két lány eldöntötte, hogy ez így lesz, és mindent megtesznek azért, hogy két nyelvű legyen a gyerek." (33.)

Az anya vagy az apa, illetve (homogén házasság esetén akár) mindkét szülő magyar nyelv melletti elköteleződése sok apró családon belüli nyelvőrzési praktikával kell, hogy társuljon. Beszélgetéseinkben mint ilyenek kerültek felszínre a fagyizás magyar nyelvhez kötése, de a televízió kizárólag magyar filmnézésre való használata, illetve az angol nyelv bizonyos életkorokban való tiltása is. Aki tehette, illetve nem ellenkezett emigrációs küldetéstudatával vagy szerepvállalásával, az minden alkalmat megragadott, hogy gyerekével Magyarországra látogasson az anyanyelvi környezet biztosítása céljából.

„Családunkban mindig az volt a szabály, hogy ameddig a legfiatalabb nem kezdte el az iskolát, nem volt szabad angolul beszélni. (...) De szóval mikor gyerekek voltunk, a szüleim nagyon, de nagyon ezt nyomták, hogy csak magyarul kell beszélni. És mikor már megvolt az az első öt év alap, akkor onnan magyar iskolába jártam egyszer hetente. De szerintem az volt az alap, hogy az első öt évben egyáltalán nem volt szabad angolul beszélni a gyerekhez, csak magyar filmeket nézni. Nem is volt angol televízió. A szüleim ezt nagyon fontosnak tartották." (9.)

A nyelv kettős identitás kialakulásában játszott szerepét a gyerekek szintjén könnyen megragadhatjuk. A gyerekek szemszögéből nézve ugyanis a magyar nyelv a felettes családi énnek, a szülői elvárásoknak való megfelelést szimbolizálja, az angol nyelv akár titkos használata pedig az informális kapcsolatok, barátságok konstituáló tényezője. Az egyik nyelv a szűk családi körben kialakított normáknak való igazodást, a másik nyelv pedig a kortárscsoport otthonosságát erősíti:

„Ha együtt vannak [a fiatalok], angolul beszélnek. A cserkészetben is bent vannak, ott magyarul kell beszélni, de amint az őrsvezető elfordul, vagy a rajvezető elfordul, már angolul beszélnek. Hát mit csináljunk? De mégis járnak." (17.)

„Alig vártuk látni egymást, és dugiban végig angolul beszéltünk." (33.)

A nyelv megőrzésében lényeges a szülői következetesség, és a magyar nyelv használatát biztosító társadalmi terek kialakítása, mint például a cserkészet, vasárnapi iskola, egyházak. Ez utóbbira szolgáló intézmények használata hiányában is lehetséges a magyar nyelv átadása, ám sokkal valószínűbb, hogy a gyerek anyanyelvismerete konyhanyelv szintű maradhat, vagy egyáltalán nem is alakul ki. A gazdasági menekültek egy jó részének például

kivándorlása pillanatában nem is volt ismerete az ilyen intézményekről, ezért a nyelv megőrzésére tett családi erőfeszítések valójában nem jártak sikerrel:

„Ez úgy szokott itt történni, hogy az ember a gyerekihez magyarul beszél, és a gyerekek angolul válaszolnak vissza. Két kis gyerekkel jöttünk ki, öt és nyolc éves volt a két kislányunk, amikor kijöttünk, és mindig csináltam az esti mesét, és amit lehetett magyarul. És értenek is magyarul, de csak ritkán használják. Igaz, hogy amerikai férje van mindkettőnek, tehát a családban nem használják a magyar nyelvet." (23.)

Van, ahol a szülői erőfeszítések esetében is tapasztalható egy kis kiégés, és a kisebb gyerekekre már nem jut annyi „nyelvmegőrzési energia":

„Négy gyerekünk van, két fiú, két lány, mind a négyen, hogy úgy mondjam társalgási szinten beszélnek magyarul. Az idősebbek mondhatnám, hogy tűrhetően írnak, olvasnak, a két fiatalabbik az már, arra már nem jutott annyi energia, mint az első kettőre." (20.)

Bármilyen módszerrel is sikerült a vonatkozó családi döntést érvényesíteni, az egyik igazi választóvonal a gyereknek a formális oktatási intézménnyel való találkozása. Míg iskola előtti korban elképzelhető, és a család vagy a magyar szervezeti világ (pl. cserkészet, magyar iskola) segítségével többé-kevésbé meg is valósítható a gyerek majdnem teljes magyar környezetben való mozgása, addig a kötelező oktatás megkezdése után ez már gyakorlatilag lehetetlen. Több interjúalanyunk (közöttük olyanok is, akik jelenleg már akcentussal vagy kevésbé beszélnek magyarul) beszámolt arról a nyelvi törésről, ami az iskolában érte, ahol nem csak az angol nyelvvel, hanem adott esetben más etnikai közösséghez tartozó, más nyelvet beszélő kortársakkal is kapcsolatba került. Az alábbi két idézet közül az egyik chicagói harmadik generációs, a másik egy clevelandi másodgenerációs tapasztalatot tükröz:

„Mikor elkezdtem az iskolát, nagyon nehezen beszéltem angolul, és volt abban több nehézség is, és többször bajba kerültem, mikor nem értettem, hogy mi volt a feladat, és ilyesmi. És szóval igen, a keresztnevemen mentem amerikai iskolába, talán volt egy tanár egész 12 évig, aki majdnem helyesen kiejtette a nevemet. De, szóval, ez biztos nehéz volt, és még jobban azért, mert itt (...) ahol nőttem föl, az majdnem mind vagy a lengyelek vagy az olaszok voltak. És azzal, hogy iskolába voltam, ahhoz vagy lengyel, vagy olasz, és akkor volt három vagy négy, aki nem. És én mindig ebben a kis csoportban voltam, aki nem."

„Itt születtem Cleveland-ben, a Buckeye Road-on, a drága szüleim magyarok voltak, és a nagyszüleik is mind a két oldalon, és amikor kezdtem az óvodát, nem tudtam beszélni angolul [csak magyarul], de hamar elfelejtettem, mert nem volt alkalom mikor kijártam az iskolát beszélni magyarul, és a feleségem olasz, és nem volt alkalom beszélni, de itt a szervezetben valahogy nagy nehezen visszajön a magyar szó. (...) I went to an elementary school, and the elementary school was very ethnic, we had Hungarians, Italians, Jewish and a few black children. And then I went to a junior high, that was basically the same way with many Hungarians again because it encompassed the Buckeye Road area, and in high school we had the same distribution, there were many Hungarians and the children that I went to school with I knew because of the various churches. Buckeye Road was... az egy kis magyar falu volt, nem volt szükség angolul beszélni, minden magyarul volt, and so I knew all the kids."

Az etnikai identitás árnyalatai megértéséhez a nyelv megőrzése érdekében tett egyéni, családi és szervezeti erőfeszítések mellett látnunk kell a nyelvvesztés tipikusnak mondható folyamatait is. Még a magyar szervezeti életben rendkívüli aktív személyek esetében is gyakran tapasztalható, hogy a gyerekek már nem vagy csak részlegesen bírják a magyar nyelvet, az unokák esetében pedig nagy valószínűséggel már nyelvváltásról, nyelvi asszimilációról beszélhetünk. A nyelvvesztés folyamatát, mint ahogy az előzőekben szemléltettük, a család ellensúlyozhatja, illetve bizonyos esetekben a helyi etnikai, magyar közösség is. A helyi közösségek „ellenállása" településenként ugyan változik, azonban az egykori magyar kolóniák felszámolódása és térbeli koncentráltságukat jelképező városrészeinek más etnikumok általi „elfoglalása", a magyar származásúak kertvárosokba, elővárosokba költözése, és ez által a helyi magyar közösségek, illetve az ún. szomszédságok[93] megszűnése általánosnak mondható. Ha mindehhez hozzátesszük, hogy újabb kivándorlási hullám nem ellensúlyozza a nyelvváltásból vagy más okokra is visszavezethető demográfiai veszteségeket, belátható, hogy ezek a folyamatok a lokális etnikai közösségek zsugorodásához járulnak hozzá.

A nyelvvesztés egy másik módozata ugyanis éppen a legutolsó, jórészt gazdasági motiváltságú, a 80-as, 90-es évekre tehető migrációs hullám kivándorlóival kapcsolatban fogalmazódik meg legélesebben (ám vélhetően

[93] A kifejezést Appadurai értelmében használjuk (Appadurai, Arjun: A lokalitás teremtése. REGIO 2001/3.). A kötet összegzésében visszatérünk a lokalitás, szomszédság elemzésére, és az amerikai magyar közösségekre vonatkozó használhatóságára.

a korábbi időszakok gazdasági menekültjeire is érvényes volt). A vélemények szerint gyakori jelenség az „újmagyarok" között, hogy alig egy-két éves amerikai tartózkodás után, már-már akcentussal beszélnek magyarul, vagy éppen erőltetetten amerikainak akarnak tűnni. Az ilyen jellegű állítások mögött feltételezhetően részben a migrációs kontingensekhez tartozók közötti konfliktusok, és sztereotípizációk állhatnak, ám mindenképpen az etnikus identitás akár felgyorsult feladását jelképező önként vállalt nyelvi asszimilációs jelenségről, illetve egyénileg vállalt társadalmi integrációs kényszerről is szó van.

„Volt egy ilyen meghasonlottsági érzet, amin a bevándorlók keresztülmentek. Én magam abból tudtam sokszor felismerni, hogy valaki önmagával küszködik, mikor iszonyú kiejtéssel próbálta ékesebben kimondani angolul azt, amit az amerikai mond. És túlteljesített ebben. Ez egy erőltetett, izzadságszagú, borzalmas látvány volt sokszor, hogy ő bizonygatja, hogy ő amerikai. Közbe kiált róla, hogy ő magyar, és nem vallja be, elzárkózik a magyarok elől, tehát nem foglalkozik velük. Számos ilyen példát tudok mondani, hogy pont attól mutatja a magyarságát, hogy bizonygatja, hogy mennyire amerikai." (31.)

Az alábbi idézet érdekessége, hogy egy szintén nemrégi kivándorolt fogalmaz meg negatív állítást a viszonylag frissen érkezettekre vonatkozóan. Egyéni etnikus stratégiája a korábban kivándoroltak vagy leszármazottaik referenciális csoportjába (és ezáltal akár a szélesebb amerikai társadalomba) való integrálódásra irányul. És teszi ezt úgy, hogy e csoporttal mintegy sztereotípizációs közösséget és szolidaritást vállal az „újmagyarok" megítélése szintjén is.

„És annak ellenére, hogy 15 éve vagyok itt, (...) én tudok magyarul. És vannak olyanok, akik csak néhány éve vannak csak itt, és már nem tudnak magyarul, már hülyeségeket beszélnek összevissza. Nem beszélve, akik már tíz éve vannak itt! (...) Na most ehhez csak annyit tudok hozzáfűzni, hogy baromság. Szóval az, hogy valaki az anyanyelvét így elfelejtse, affektálás, ez sznobizmus és hülyeség. Olyan nincs, hogy valaki az anyanyelvét elfelejtse, még ha állandóan amerikaiak között van, akkor sincs. Ez nem létezik! Azok vagy hazudnak, vagy egyszerűen csak mellébeszélnek. Ilyen nincs! Úgyhogy voltak ilyen sztorik, hogy, 'Jaj te, tudod, egyébként amikor, na, mondjad már nagyon gyorsan, hogy amikor fürdesz, mit is használsz?' 'Ja, szappant, te hülye!'"

A fent jelzett, önként vállalt nyelvi asszimilációnak egy másik vélemény szerint, mintha származási vonatkozásai is lennének: a Magyarországról származók van, ahol könnyebben vállalják ezt az egyéni integrációs utat, mint a Kárpát-medence más országaiból érkezett magyarok. Igaz, a következő generáció már egyaránt ki van téve a nyelvi asszimiláció kihívásainak.

„Az erdélyi magyarok (...) jobban megtanulták az anyanyelvüket megtartani, ápolni. Azt látom, legalábbis, hogy öt éve [itt élő] magyarországi fiatal és öt éve [itt élő] erdélyi fiatal közül a magyarországi fiatal alig beszél magyarul, akadozik, elfelejtette a magyart. Nem találok rá mentséget. Tehát a 'Már nem jól beszélni magyar, mert már öt éve itt élek Amerikában', ez azért még nem... Nem hittem, hogy ez a kabarészerű [dolog] létezhet. Viszont mindkettő (...) gyermekét nehezen tudja már magyarul megtanítani. És ez már független, hogy Erdélyből származik-e." (11.)

Korábban már jeleztük, de a nyelv identitásban játszott szerepénél külön is ki kell hangsúlyozni azt az egyre gyakrabban elhangzó véleményt is, miszerint nem csak nyelvében, hanem „szívében", vagy egyszerűen másképpen is létezhet a nemzet vagy az etnikai közösség. E gondolatmenet nagyon is amerikai, más ott élő etnikum esetében is érvényes, és elvezet annak belátásához is, hogy az etnikai (vagy akár a nemzeti) közösség tagjai köréből ne zárjuk ki a nyelvet már nem beszélők alcsoportját.

„Hát az írek például. Az írek nem beszélik a régi ős-nyelvet, de ha egy írrel összejössz a mai napig, az tudja, hogy ír és tudatosan, öntudatosan ír. Amerikai, de ír. Namost ebből a szemszögből itt szerintem nagy lehetőségek vannak, pláne, ha mi meg más hasonló társaságok fenn tudjuk tartani és nem hagyjuk el azokat, akik például nem beszélnek [magyarul], mert vannak olyan társaságok, hogy „beszélj magyarul, vagy menj a fenébe" Szerintem ez egy borzasztó hozzáállás. Inkább bevonni [kellene]." (43.)

Az etnikai közösségek számbeli nagysága megbecsülése érdekében a demográfiai elemzésekben a felmenő (*ancestry*) kategóriát használják, a szervezetek vonatkozásában e kérdéskör pedig lobbipotenciáljuk növelésével függ össze. Az individuum szintjén a kettős kötődések egymást nem kizáró dimenziókban realizálódnak: az amerikai identitás például a hétköznapi, szakmai életvezetés támaszául szolgál, a nyelv nélküli magyar identitás pedig angol nyelven is zajló magyar szervezeti életben, eseményekben való elkötelezett, hivatásszerű részvételre sarkall.

„Well, the Hungarian identity for me in some way it is probably similar to many of my other Hungarian-Americans and in some way it's maybe a little bit different. It's similar in the sense that I feel a cultural and social connection to my community, and also a strong connection to certain traditions that are cultural and social. Despite my lack of Hungarian language it's still quite strong. And then in addition to that, because my family is an ancient Transylvanian and Hungarian family, I always was told that I was very lucky to not have been brought up under communism and when things changed I needed to dedicate my time to working on issues associated with helping Hungary. At first I thought it was a very hard burden and now I find it to be one of the greatest sources of pleasure in my life." (45.)

Érdekes, és több alanyunk is jelezte, hogy a kettős identitással járó ambivalencia idősebb korba mintha csökkenne, és, ha egyáltalán megvolt, egyre inkább „visszajön" a magyar nyelv használata.

8.1.2. Az etnoszociális (diaszpóra-közösség) identitás tematizációi

Az etnoszociális identitás szociálpszichológiai körülírása két szinten ragadható meg: egyrészt ott, ahol az egyén részben saját (szűkebb értelemben vett) etnikai közösségéhez viszonyul, másrészt – és Amerikában ez kiváltképpen lényeges – más etnikai, vagy éppen magyar diaszpóra csoportokhoz való viszonyulásokban. Míg az előbbi a sajátcsoportban való létezés sajátosságaira vonatkozó állítások összességét jelenti, az utóbbi olyan referenciális alapot eredményez, amelynek segítségével a tagok a csoport sajátosságait, céljait átértékelhetik, illetve a határait kijelölhetik.

8.1.2.1. A sajátcsoport és -identitás jellemzői

A sajátcsoport, a szűkebb helyi közösségek, illetve az abban élők identitásának, életmódjának jellemzőit, azt gondoljuk, az előbbiekben gyakran érintettük, hiszen ezek nem választhatók el a helyi szervezeti élethez való viszonyulásoktól. Az alábbiakban azonban mégis megpróbálunk a beszélgetésekből rekonstruálni néhány – talán általánosítható – sajátosságot.

A sajátcsoport identitáskonstrukcióinak létezik egy szélesebb amerikai kontextusa, és van egy általánosabb amerikai magyar összefüggésrendszere. Az előbbi vonatkozásában az országnak magának a kiterjedtségét, a nagy távolságok létét, és ennek az egyénre (mint individuumra és mint az etnikai közösség tagjára) visszaható mindennapi életszervezési gyakorlatait érthetjük. Előbbi leírásainkban már láthattuk, hogy az egyházhoz kapcsolódó

eseményeken való részvételben, a cserkészet, magyar iskolák látogatásában meghatározó szerepe van a rendszerint autóval megteendő távolságoknak. A helyi távolságok egyre nagyobbá válása általánosnak mondható, és ez összefügg az egykori magyar kolóniák, városnegyedek felbomlásával, eltűnésével. Az egykori bevándorlók, emigránsok és leszármazottaik társadalmi mobilitása földrajzi mobilitást is indukált, azaz a tehetősebb magyarok régi városrészekből elő- és kertvárosokba költöztek. Ennek következtében a városok etnikai térszerkezete átalakult, az egykori magyar helyek elslumosodtak, aminek következtében az egykori magyar intézményeket vagy elköltöztették, vagy ha ez nem sikerült, látogatottságukat a megnövekedett távolságokon kívül a környék közbiztonsága is akadályozta/akadályozza. E jelenség még azokon a településeken is érvényes, amelyek egykoron amerikai magyar viszonylatban „tömbszerűnek" minősültek, mint Cleveland vagy New Brunswick is.

A társadalmi mobilitás és városszerkezet összefüggésével kapcsolatban még két megjegyzést tehetünk. Egyrészt ez a fajta mobilitás, a városok „lüktetése", az etnikai térszerkezetek átalakulása Amerikában állandó jelenségnek számít. Ebből kifolyólag a magyar kolóniák felszámolódása természetes jelenségnek tekinthető, ami beszélgetéseink esetében úgy nyilvánult meg, hogy szinte senki sem negatívan, vagy a Kárpát-medencében gyakori sérelmi diskurzust használt e vonatkozásban. Természetesen nem is tehette ezt, hiszen ezekhez az átalakulásokhoz éppen interjúalanyaink saját, pozitívan megélt társadalmi-földrajzi mobilitása is hozzájárult:

> „De hát ez minden nációra igaz: az olaszokra, a lengyelekre, szlovákokra és a többi etnikai csoportokra is jellemző az, hogy a városokból a külvárosba költöznek. És hát ez lényegében ez egy normális folyamat Amerikában. (...) A magyarokat például most felváltják a spanyolok, mi fölváltottuk az íreket meg a németeket és a hollandokat, attól függ milyen időben jöttek. Mindig van egy úgynevezett száz éves eltolódás... ötven vagy hatvan éves" (28.)

Másrészt megjegyzendő az is, hogy helyenként, ahol ezt a helyi adottságok lehetővé teszik, tapasztalni újabb „magyar területfoglalásokat", amelyek kisebb kolóniák létrehozásában, vagy akár újonnan kialakult utcák magyar névadásában is megnyilvánul:

> „Ez egy ilyen különleges dolog, hogy mi vettük meg ezt [a házat] akkor, előtte [négy magyar család már] itt voltak úgy-e, és akkor mi itt megvettük ezt, és Péterék azt, és most ott a János meg az újabb generáció. Anyáékkal meg gondoltuk, hogy milyen klassz [lenne], hogy gyalog tudjunk menni hozzájuk s jövünk hozzájuk, és már két éve keresnek egy jó helyet és négy utcával lentebb vannak. (...) A haverok, akikkel így összejárunk, meg akikkel találkozunk hétvégén, mindenki vagy majdnem mindenki [itt lakik]. (...) Szóval valakihez, aki közel áll hozzám, átugorni az egy 5 perc." (33.)

A városszerkezet átalakulásával összefüggő tényezőkön kívül a közösségi identitást az amerikai magyarok sajátos kontextusai is meghatározzák. Itt nem csak arról van szó, hogy a különböző időszakokban bevándoroltak, és leszármazottaik között milyen viszonyulási módok alakultak ki, hanem arról is, a helyi közösségek, avagy a lokálist meghaladó szerveződések, illetve kezdeményezések vezetői (az „elit") mit gondolnak e közösségek sorsáról, milyen teleológiával élnek? Nem tekinthetünk el ugyan az emigrációs kontingensek sajátos élettapasztalatától és az ezekből levezethető egyéni és szervezeti stratégiáktól, azt azonban állíthatjuk, hogy e közösségi identitást a szétszórtság tudatosításának különböző fokozatai hatják át.

Az emigrációban élők, illetve az emigrációs életformát egész életük során képviselők esetében a szétszórtság az anyaországtól való kiszakadást, lokális kényszerközösségekbe való integrálódást, és az ehhez kapcsolódó tudati-pszichikai vetületeket hordozza.[94] E gondolkodásmódba nem fért bele a Magyarországgal való kapcsolattartás, hanem sokkal inkább egy kezdeti aktív, majd pedig az ezt fokozatosan felváltó passzív elutasítási formák jellemzik.

> „Amíg kommunizmus volt, nem voltam hajlandó Magyarországra menni. Lehet hogy helyes, lehet hogy nem, de ez volt az én felfogásom. A másik dolog az, hogy nekem nincsenek különösebben rokonaim [ott], egyetlenegy rokonomat nem ismertem, három éves voltam mikor eljöttem. Úgyhogy nem volt semmiféle vonzódás. (...) De nálam ez egy ilyen szándékos, tudatos elhatározás volt, hogy semmiféle ilyen lépést nem teszek. (...) Az én magyarságom az egy erős kultúrán alapozódik, [és azért] mert mi itt laktunk emigrációban, lényegében nem változott meg."

Az emigrációs életformát egy sajátos emigrációs érzület jellemzi, amely a konkrét politikai aktivitásokon és szervezeti életben való részvételen kívül, az egyéni életvezetésben is megnyilvánul. Az emigrációs érzület kimondva,

[94] Az emigráció és szétszórtsági magyar megkülönböztetését Ludányi András fejti ki először az MBK mondhatni programadó írásában. Lásd: Ludányi András: *Szétszórtság vagy emigráció?* ITT-OTT 1968. 12–15.

kimondatlanul állandó, magunkkal hordott, görgetett bizonytalanságérzetet is jelent. E bizonytalanságérzet részben „öröklődik" is, hiszen a családon belüli „karrier tanácsadásban" is szerepet játszik, amelynek hatására az iskolai életpálya például nagyobb valószínűséggel mutat a műszaki, reálszakok, mint a humán tudományok irányába.

„A dipi társadalom ez egy nagyon idős generáció volt, a gyereknek hamar a lábára kellett állni. Sőt sok esetben támogatni is kellett a szüleit. Ez az én esetem is volt. Úgyhogy milyen pályára mész? Csak a biztosra. És a biztos, az a műszaki. És az én ismeretségi körömből – én ismertem kb. olyan 200–250 fiatalt, akivel felnőttem, magyar fiatalt – egyelten egy ügyvéd nincs, egyetlen egy orvos sincs. Történész az van (...), de az is nagyon kevés. (...) A lányok közül a legtöbb tanárnő lett, 80 százaléka a férfiaknak műszaki pályát végzett, ez a réteg, aki most olyan 60–70 között van, ez majdnem mind ezekből tevődött ki. Ez egy anyagi kérdés is, sok esetben nem is ez a pálya lett volna alkalmas az egyénnek, de sok esetben kényszerből ... és nem egy rossz élet. (...)

Na mostan a későbbi generációk, azok már választhattak, nem voltak ilyen anyagi nehézségeik. Már választhattak, a későbbi generációból [például] sok orvos van. De tulajdonképpen az is egy műszaki, ha úgy akarod, nem egy tárgyi, humán tudomány. Ügyvéd is lett jóval több, ugye az én időmben senki nem lett ügyvéd. (...) Humánra még most sem mennek nagyon. És ez egy nagyon érdekes lélektani kérdés valóban, mert lehet, hogy itt ellentétben van a magyar felfogás az itteni, állítólagos humán felfogással.

(...) Énnekem anyagilag nem kell a segítség a gyerekeimtől, gyönyörűen megélek nélkülük, választhattak volna amilyen pályát akarnak, de egyik sem választott humánt. És még egy bizonyos fokig még mindig van az a bizonytalansági érzés, hogy jobb lesz, ha te is még megpróbálsz egy biztos állást, hogy gyarapodjon még a családi vagyon vagy a biztonsága a családnak. (...) Azt hiszem nálunk még mindig van egy anyagi bizonytalanság, nem olyan, hogy az embernek az elődei már háromszáz éve egy helyen laknak és akkor ottan csak azt csinálnak, amit akarnak. (...) A másik dolog az, hogy Amerikában van rengeteg limfócita tantárgy. Olyan tantárgyak vannak az egyetemen, ami máshol azt hiszem nem is létezik. (...) Nem szerettem volna, hogy a gyerekem elmenjen, és valamilyen communicationst tanuljon vagy valami hülyeséget, aminek abszolút nincs semmi értelme. De mondjuk, hogyha akart volna egy irodalom-történész lenni vagy egy történész, akkor is megmondtam volna neki, hogy OK, ha akarod, csináld, de ha végzel, sokkal bizonytalanabb. Itt még mindig van ez az enyhe kétely, hogy vigyázzunk, még nem vagyunk annyira begyökerezve ide."

Egyfajta képzettségbe ágyazott paradoxont is be lehet azonosítani, hiszen, miközben az emigrációt tudatosan vállalók zöme műszaki, reál pályát választott, magyar társadalmi tevékenysége irodalom, kultúra, (nép)művészet centrikus, azaz humán területeket érint. Ebből az ellentmondásból két dolog következik: egyrészt olyan személyek vezetnek humán területeket érintő egyesületeket, intézményeket, akiknek végzettsége más tudományágakhoz kapcsolódik, ami óhatatlanul is előidéz egy strukturális tartalmi dilettantizmust, ami gyakran csak jóindulatú, nemzetileg elkötelezett népművelésnek tűnik. Másrészt pedig gyakorló műszaki értelmiségként vagy akár tényleges menedzserekként jól el tudják látni az intézményműködtetéssel járó szervezési, logisztikai feladatokat.

A dipis generáció másod- és harmadik nemzedéke, illetve az 56-osok és később emigráltak leszármazottai egy része számára a szétszórtság már nem valami ellenében létrejött állapotot jelent, hanem olyan fájdalom nélküli kényszerközösségekben való létezést, amely inkább természetesnek mondható állapotra utal: „szigetállapot" a nagy amerikai tengerben. Ez a jobbára humán, társadalomtudományi végzettségűek által képviselt felismerés és tudatos vállalása, túl azon, hogy újabb elemmel bővítette az amerikai magyarok között létező konfliktusszövevényeket, egy másfajta gondolkodás kiterjedéséhez és intézményesüléséhez vezetett. E logikában az amerikai magyarok társadalmi rétegei nem menekültekből és emigránsokból állnak, hanem olyan amerikai állampolgárokból, akiknek magyar kötődéseik is vannak. Identitásuk mindkét, az amerikai és magyar részéhez is sajátos tevékenységek kapcsolódnak. Mint állampolgárok élvezik a minden más amerikai állampolgárra érvényes jogokat, ám differentia specifica-juk a magyar nemzeti, közösségi érdekek más típusú felvállalásában, amerikai módon való képviseletében rejlik. Ezért, mint amerikai állampolgárok Magyarországra is hazautaztak, élő irodalmi, kulturális kapcsolatokat ápoltak, politikai szinten pedig amerikai állampolgárokként a szabadság elve jegyében tiltakoztak romániai, csehszlovákiai, jugoszláviai és magyarországi események ellen is. Amerikai magyarokként pedig arra törekedtek, hogy a magyar „jelenlétet", azaz a magyar kultúra és közösség sajátos, Magyarországtól távoli köreit az asszimilációs folyamatok ellenében és az utánpótlás csökkenése ellenére is létrehozzák és fenntartsák az Egyesült Államokban.

„Ez az ideológiai koncepció igazán két sínen halad. Az egyik az újrafogalmazása annak a dolognak, hogy, hogy lehet magyarnak lenni egy idegen környezetben, és erre [mondtuk], hogy mi diaszpóra magyarok vagyunk, vagyis szétszórtsági magyarok, hogy egy magyar szót használjunk, és nem emigránsok. Tehát nem úgy érezzük, hogy csak mint lövészek vissza kell menjünk, és megbuktassuk a rendszert, és visszahozni a régit. Tehát nem, hanem, hogy a magyar kultúrában és a magyar közösségi életben látjuk az értelmet, és hogy ezt Magyarországtól távolra is létre lehet hozni és életben lehet tartani. Viszont rájöttünk arra, hogy ez nem automatikusan történik, mert a zöme az amerikai magyaroknak az felszívódik. És akkor beszéltünk arról, hogy hát nézzük meg, hogy melyik népek tudják fenntartani magukat legjobban. És akkor az amerikai zsidóságot vettük számításba, az amerikai örményeket és a görögöket."

Ez az emigráció szempontjából új, elsősorban a Magyar Baráti Közösséghez (MBK-hoz), Itt-Ott mozgalomhoz kapcsolható önmeghatározási szándék tehát egyrészt az amerikai magyar lét vagy közösség újradefiniálását jelentette, hiszen ebben az elképzelésben nem az anyaország politikai berendezkedése ellenében, hanem mondhatni önmagért történt az amerikai magyarok helyzetértékelése, másrészt pedig az intézményesülés és diaszpóra-tudat rendezőelvének kérdését vetette fel. Ezen utóbbit az etnoszociális identitás körülírásakor más kontextusokban is szerepet játszó referenciacsoportok sajátosságaival történő összevetés szolgáltatta, amelynek eredményeképpen egy új magyar vallás szükségességét jelölték ki, mint szervezőerőt. Kezdetben ezt az unitárius vallásban vélték megtalálni, ám a későbbiekben kiderült, hogy valamelyik vallás mellett való legyökerezés kizárást is jelent, ezért az intézményesülés ökumenikus jelleget öltött. Mindezért az emigrációs szervezetek részéről több kritika érte a koncepciót és mozgalmat: Magyarország elfogadása miatt balosoknak címkézték, a vallásra épülő szerveződés miatt pedig már-már szektának tartották.

„És akkor erre rengeteg támadást kaptunk. Nem csak azért, hogy balosoknak tekintettek azzal, hogy mi Magyarországgal nem akarjuk elvágni a kapcsolatot, hanem azért is, mert ez a vallás koncepció, hogy mi az? Mi fehér lovat fogunk áldozni az erdőben? Szóval ilyen típusú támadásokat kaptunk, eléggé. De az irányzat, amit mi felvettünk, az alapjában véve az, hogy mi felvesszük a magyar vallási tradíciókat, és mondtuk, hogy Dávid Ferenc volt az egyetlen (...) a történelmi Magyarország keretén belül, aki egy vallás alapító volt." (47.)

„Hát valóban, az ember emigrációban van. Az első törekvés, ami megvalósíthatatlan volt, hogy egy magyar vallást kell fölállítani. Hogy ez az, amit a zsidóknak [sikerült]. Ugye ez papíron nagyon jól hangzik, de annál nehezebb megvalósítani, mert a zsidók hisznek abban, hogy bizonyos dolgok történtek, bebizonyítják, hogy az Isten velük van. Nekünk kellett volna csinálni valamilyen égő bokrot? Szóval valami kellett volna pótolja? Szóval nem értettem velük egyet. Mondom, ez papíron jó, most valósítsd meg. Fehér lovakat fogunk áldozni vagy mi? A felfogásom az volt, hogy az én kultúrám magyar, mert beszélek magyarul és én a magyar kultúrát személyi alapon magasabbnak tartom, mint az amerikai kultúrát." (15.)

Nézzük meg ezek után beszélgetéseinkben milyen, a saját csoport teleológiájára vonatkozó vélemények hangzottak el. Az előbbiekben szembeállított két markánsabb koncepció[95] másfajta amerikai magyarság céltételezéssel operál. Az egyikben az anyaországgal szembeni ellenállásból levezethető célok szerepelnek, a másikban pedig a magyarság amerikai létének biztosítása a központi kérdés. Mindkét megközelítésben azonban közös, hogy a magyarság képviselete és/vagy megtartása kulturális, szellemi dimenzióban, illetve ennek igénybevétele által lehetséges.

E beállítódás szintén ismerős a magyar kisebbségi közösségek történetében, és óhatatlanul is eszünkbe juttatja azt a Németh László-i gondolatot miszerint: „A kevesebb joga az élethez, hogy különb legyen. A kisebbség jogosítványa, ha elit tud lenni."[96] A Németh László által képviselt kisebbségi elitista minőségeszme teljes mértékben visszaköszönt interjúink egy részében.

„Az van, hogy most már egy kicsit úgy eleresztette magát némelyik csoport minőség szempontjából. Nagyon kemény igényünk volt annak idején az egyetemen, hogy minőség, minőség minden egyes funkcióban, mert másképp nem érdemes. Mi meg, amit más tud csinálni, azt ne csináljuk. Csináljuk azt, amit más nem csinál, vagy nem akar, nem tud csinálni. Hézagpótlás." (35.)

E nemzetféltő paradigmában a magyarságmegtartás központi helyet foglal el, amelyet magyarságszolgálattal, nemzetileg elkötelezett módon, hivatással

[95] Az MBK és az *Itt-Ott* folyóirat és a találkozók 1960-as évek végi és 1970-es évek eleji kialakulásának és működésének részletesebb megírása – stílszerűen szólva – megérne egy-két misét. Jelen tanulmány elsősorban jelenségek felvillantására törekszik, ezért keretei ezt nem teszik lehetővé.

[96] Németh László: Tanú. In. Uő: *A minőség forradalma – Kisebbségben.* Püski, Budapest, 1992.

lehet és érdemes művelni. Az ezt vallók számára a magyarság nem „hobbimagyarság”, hanem olyan, elkötelezett tevékenység-együttes, amelynek nem csak az a célja, hogy az Amerikában élő magyarok nemzeti identitását erősítse, hanem adott esetben az is, hogy az anyaországban is megmutassák, és elismertessék azt, hogy igenis komoly értékteremtés zajlik az Újvilágban. Ennek egyik példája, amikor az Amerikában tevékenykedő magyar néptánc csoport fellép magyarországi fesztiválokon, és a minőségi értelmezés szerint a tánc „nem ugrándozás”, hanem a nemzeti esszencia Amerikában termelt kifejeződése lesz.

> „Van egy nagyszerű tánccsoportjuk, (...) ami szintén folytatta azt a hagyományt, hogy csak minőségi módón és csak autentikus módón..., úgyhogy hazajártak Magyarországra összevásárolni az eredeti népviseletet, átmentek Erdélybe, hogy ott is hallják, átéljék a táncházakat, és ezt próbálják rekreálni. (...) És sikerült is olyannyira, hogy meghívták őket egyszer Debrecenbe is (...) utána aztán [Budapesten] a Mesterek Utcája amikor van, ott is szokott lenni néptáncbemutatónk, ott is nagy sikerrel. Hát nagy élmény volt nekik az, hogy odahaza is méltányolják azt, amit ők itt csinálnak, amiből kiderült az, hogy úgy látszik, hogy sikerült értéket is teremteniük, nemcsak az, hogy kicsit ugrándozni, aztán tölteni az időt - hobbi. Szóval ez nem hobbimagyarság, annál azért több - hál' istennek. Pedig hát ők itt születtek.” (35.)

Az előbbi idézet azért is érdekes, mert egy egyszerű példán keresztül két lényeges dolgot érzékeltet. Egyrészt felvázolhatunk egy autentikusságra vonatkozó „magyar minőségláncot”. Eszerint Magyarországon, de inkább Erdélyben lehet leginkább autentikussághoz jutni, ám azt Amerikában is lehet művelni, mégpedig annyira autentikusan, hogy azt Magyarországon is lehetséges és érdemes igazi értékteremtésként felmutatni. Mindez összecseng a más kontextusokban is tetten ért, a különböző magyar közösségek közötti viszonyrendszer természetével: a társadalmi távolságok szintjén az amerikai magyarok etnoszociális identitása leginkább az erdélyi (vagy más Kárpát-medencei) magyar kisebbségiekéhez áll közelebb, míg a magyarországiakat gyakran nemzetietlennek, avagy nemzetileg nem eléggé elkötelezetteknek tartják. Hogy a kép sejtelmesen teljesebb legyen, hadd jegyezzük meg azt is, hogy ezt azok az amerikai magyarok is úgy gondolják, akiket az emigráció egy része pedig baloldalinak titulált, mivel a rendszerváltás előtt is tartották a kapcsolatot Magyarországgal.

Ha az idézetet „fordítva” olvassuk, és a kissé pejoratív szóhasználatra is koncentrálunk, kihámozhatjuk az amerikai magyarok közötti konfliktusokat is: vannak, akik nem értéket termelnek, „csak ugrándoznak”, akik számára a magyarságőrzés csak hobbi szinten történik, és nem elkötelezett módon, illetve az „értékteremtők” valószínű nem tartják hitelesnek az utóbbiak „magyarkodó” tevékenységét.

A magyarságmegtartás eszköze tehát a népi kultúrán, de a cserkészeten, egyházakon, magyar iskolákon keresztül aktívan, jobbára kisközösségekben zajlik, azonban van egy másik jellegzetes módja is: a múzeumok által. A múzeumok mondhatni passzívan, de ugyanakkor ténylegesen is az őrzésre hivatottak. Azt talán túlzás lenne kijelenteni, hogy a nemzeti, etnikai-közösségi emlékezetipar intézményrendszere intenzív fejlődésnek indult volna, az azonban jelzésértékű, hogy az önmuzealizáció intézményesülése éppen ott zajlik, ahol jelentősebb magyar származású közösség él (Cleveland, New Brunswick). Ennek oka valószínű az, hogy a megőrzési kényszer intézményesítése, a múzeumalapítás ott erőteljesebb, ahol a magyar származásúak csökkenésének relatív percepciója is nagyobb. Ahol kevesen vannak, és valamivel kevesebben lesznek (vagy akár el is tűnnek), az nem annyira észlelhető, mint ahol többen éltek és „szemmel láthatóan” is kevesebben vannak (mert az egykori magyar kolóniát is felszámolták stb.). A népi kultúra különböző formáinak ápolása és a múzeumok működtetése jól jelképezi az etnikai közösségi identitás kettős funkcióját: ezek a tevékenységek – művelőik szerint – az etnikai jegyek esszenciáit hordozzák, ugyanakkor megfelelő eszközök arra is, hogy az amerikai társadalom számára megmutassanak vagy felmutassanak valamit ebből az esszenciából.

> „Itt mondjuk voltak már olyan magyarországi látogatók, akik úgy kicsit felhúzták a szemüket, hogy magyar múzeum, és minden angolul van kiírva? Kérem szépen, nem mi magunk magunknak csináljuk ezt, azoknak csináljuk, akiknek be akarunk mutatkozni. Úgyhogy ez a szempont tulajdonképpen, és az, hogy ne csak azért gyűjtsük össze, hogy ne menjen veszendőbe a holmi, hanem azért, hogy evvel mutatni tudjuk magunkat, a magyar kultúrát és a magyar mivoltunkat valahogy prezentálni tudjuk a helyi társadalomnak.” (20.)

Röviden: az autentikusság és a vizibilitás egyszerre érvényesül, illetve megvalósulhat az egyre gyakrabban hangoztatott nyelv nélküli kultúramegőrzés stratégiája is. Korábbiakban már itt-ott jeleztük, hogy az „autentikus autenticitásért” valójában állandó harc zajlik, ezért az amerikai társadalom felé való megmutatkozást, illetve a nyelvtelenített etnikai identitást nem csak „tiszta forrásból” – néha a szó szoros értelmében is – táplálkozva, azaz

a hagyományos kultúra értekeire építve, hanem a magas kultúra (komolyzene) által is lehet művelni.

A népi kultúra művelése és elterjedése beszélgetéseink során felhívta a figyelmet egy másik etnikus közösségi identitásmozzanatra is, amit bevett szóhasználattal a „hely szellemének" nevezhetnénk. Ez azt jelenti, hogy a helyi etnikus közösségek oly mértékben ki tudják fejteni hatásukat, hogy az gyakran felülírja az egyének személyes identitásának korábbi szakaszait. Itt nem csak arról van szó, hogy az emigráns vagy akár a gazdasági kivándorolt kénytelen személyisége integritása megőrzése érdekében újraírni saját élettörténetét, hanem arról is, hogy ebben a látszólag személyi, intim lelki és intellektuális tevékenységbe komoly segítséget nyújthat egy helyi közösség, a lokalitás. Gyakran ez az új lokalitás, a helyi kontextus lesz az a keret, amely meghatározza az egyén választásait és újrarendezi értékvilágát. Belépve e keretbe, igaz utólag reflektáltan legitimálja azt, a szereplők elfogadják a felkínált értelmezési lehetőségeket, interiorizálják azokat. Ez lehet a magyarázata annak, hogy több alanyunk is beszámolt arról, hogy míg Magyarországon élt, nem érdekelte a népi kultúra, de amióta Amerikában van, fontossá vált neki – valószínű, a hely szelleme kötelez:

> „Saját személyi fejlődésen is átmentem, tudniillik, mert engem például Magyarországon olyan, hogy a népi kultúra, zene, tánc abszolút nem érdekelt. Itt viszont teljesen más kontextusba helyeződik a dolog, mintha ismertem volna mindent, és abszolút tetszik. (…) És éreztem, hogy valamiféle [módon] a magyar kultúrát megtartani, ápolni [kell], főleg látva, akik már itt születtek, második generációsok, harmadik generációsok." (46.)

> „Én alapító elnöke vagyok a táncegyüttesnek. Magyarországon soha nem néptáncoltam, itt azzá váltam, és 1959 és 1978 között ebben a beosztásban is működtem." (36.)

A szervezeti elit fentieken kívüli saját (szűkebb vagy tágabb) közösségére vonatkozó egy másik céltételezése az amerikai magyarokban rejlő lobbipotenciál. E funkció betöltésére ugyan szervezetek is létrejöttek, ám visszatérő vélemény, hogy a magyarországiak nem élnek kellőképpen e lehetőséggel. E sérelmi logika nem csak az anyaországiak felelőtlenségét, hanem a mindenkori magyar kormányzat szerepét is felveti (és amelyet a későbbiekben még tárgyalni fogunk), eredője ugyanakkor az amerikai magyarok létének és amerikai politikai kapcsolatai fontosságának nem kellő ismerete:

> „Amit legjobban fájlalok otthon [Magyarországon], hogy ezt úgy belátná, átlátná, tudná akár az otthoni magyarság, hogy mennyire számíthatnak erre az embercsoportra, (…) mert nekik nem csak ilyen kis bélyeggyűjtő hobbi az, hogy ő itt táncházat csinál, hanem magyarságszolgálat. Sőt, magyar kisebbségszolgálat. Hát amikor arról volt szó, hogy el kell vinni a Markó Béla[97]t Washingtonba egy szenátorhoz, hát ez az itteni magyarságnak köszönhető, hogy őt megismerhette a Lantos. És amikor a Lantost el kell vinni Kolozsvárra, és azt mondatni vele, hogy igenis, a Babes-Bolyait vissza kell adni, azt megint csak az itteni magyarság egyik csoportja csinálta. (…) Ez egy akkora érték és akkora potencia, amivel nem tud most még elég jól élni az otthoni magyarság, és a vezetőség meg pláné nem. (…) Mert ez egy tékozló ország, ahogy Csóori Sanyi[98] mondta. Hát ez egy abszolút tékozlás, ami ebben a témában folyik." (35.)

Az etnikus közösségi identitásra a magyarországi politikai események folyamatosan kihatnak, de az anyaországi és a többi Kárpát-medencei országban lezajlott rendszerváltások, a kommunista, szocialista egypártrendszerek megbukása kétségtelenül új kihívásként jelentkezett. Mivel megszűnt az ellenség, a közös ellenség, az emigrációs szervezetek egy jó része célok nélkül maradt. A talajvesztéssel nem minden szervezet tudott mit kezdeni, ezért ezek meg is szűntek, egy másik része számára pedig – a valójában addig is helyi szinten tevékenykedő – stratégiát kellett még jobban lokalitásba helyezni, illetve erre építve akciószerű kisebbségvédelmet és kisebbségi támogatást művelni. Az etnikus közösségi identitást működtetők számára ugyanis új, konkrét feladatként jelentkezett a magyarországiak és a határain túliak, a Kárpát-medencében élő magyarok támogatása.[99]

Az etnoszociális identitás saját csoportra vonatkozó ismereteinek fontos részét képezi az emigránsoknak maguknak a megítélése. Tekintve, hogy ilyen állításokkal a korábbi alfejezetekben többször találkoztunk, itt csak vázlatszerűen említjük meg, hogy e vélemények szerint „az emigráció nem irredenta, hanem magyar érzelmű", azért nem egységes jelenleg, mert valójában sosem volt az, illetve a tényleg elüldözöttek már visszatértek szülőföldjükre, aki

97 Markó Béla 1951-ben született Kézdivásárhelyen, költő, politikus, a Romániai Magyarok Demokratikus Szövetségének (RMDSZ) elnöke.

98 Csoóri Sándor 1930-ban született Zámolyon, költő, esszéíró, az MVSZ elnöke 1991–2000 között.

99 Ld. erről részletesebben a *5.5.2. alfejezet*et (A „magyarkodás" mint civil társadalmi tapasztalat).

maradt, inkább gazdasági okokból maradt.[100] Egy vélemény szerint, az igazán fontos dolog „megtalálni az embert az emigránsban”. Magyarországgal szemben az a kritika hangzott el, hogy az emigrációt „nem akarja megmenteni”.

A saját csoportra vonatkozó értékelések lényeges aspektusára hívják fel a figyelmet azok az állítások, amelyek a magyarországiakkal folytatott interakciók tapasztalataira épülnek. Főleg a fiatalok esetében megfigyelhető az önálló amerikai magyar diaszpóra-identitás. Akik ilyen identitással rendelkeznek, azok kellőképpen távol érzik magukat a magyarországi magyaroktól és az átlag amerikaiaktól is. Amerikában például a nem angol nyelvű közösségeket érzik közel magukhoz, míg a magyarok közül inkább a határon túli magyarok csoportjaival szemben tanúsítanak valamilyen sorsközösséget. Ezt a jelenséget már a cserkészetnél is tapasztaltuk, ahol fiatal csoportvezetők kijelentették, hogy a magyarországi cserkészekkel azért nincsenek jó kapcsolataik, mert amazok nem eléggé magyarok. Paradox módon azonban, az amerikai magyar közösségi életre irányított gyerekek esetében az egyik konstitutív tényező éppen az angol nyelv informális használata volt – a szülői szigor ellenében.

E különbségtételek még inkább érzékelhetővé válnak, ha amerikai magyar származású alanyaink magyarországi mindennapjairól szóló elmésélésekre figyelünk. Ezekből kiderül, hogy az amerikai magyarok könnyen megtalálják egymást Magyarországon, és ott is ebben a networkben mozognak legszívesebben, miközben megerősödik amerikai magyar öntudatuk, és ezáltal az amerikai mivoltuk is. A sajátos diaszpóra-tudat tehát független attól, hogy hordozója magyar többségi közegben él, és akkor is életbe lép, ha a kontextus ezt nem föltétlen kívánná meg. A diaszpóra identitások mondhatni keresik egymást, és ezzel magyarázható az is, hogy az amerikai magyarok sok szempontból könnyebben létesítenek kapcsolatot határon túli kisebbségi magyarokkal, mint magyarországi magyarokkal.

> „Az amerikai magyarok megtalálták egymást Pesten, és állandóan együtt voltunk. Sokszor gondolkodtam, hogy miért nem vagyunk többet magyarországi magyarokkal, mert mindenki igyekezett, hogy oké most nem találkozunk, most megyek másokkal, az unokatestvéremnek a haverjaival kimegyek. De nem volt ugyanaz az érzés (...) Ha erdélyi magyar, vagy felvidéki magyar vagy, az más érzés. (...)

[100] Puskás Julianna az 1956-os menekültek kapcsán is kimutatta, hogy azok nem föltétlenül a forradalom miatt hagyták el az országot, hanem inkább a gazdasági és politikai okok sajátos keverékéről van szó. (Puskás Julianna: *Migráció Kelet-Közép-Európában a 19. és 20. században.* REGIO 1991/4.)

> Nagyon szeretem a rokonaimat és azokat a barátokat, akiket megismertem, de hosszan tartó barátságaim magyarországi magyarokkal [nem alakultak ki], mert ha Magyarországon nőtt fel és Magyarországon él, nem egy olyan erősen tudatos dolog, hogy te magyar vagy. Mi itt élünk, és (...) belénk volt annyira erősen nevelve, hogy fontos egy külföldi magyarnak otthon is időt tölteni. (...) Én nem voltam olyan büszke arra, hogy amerikai vagyok, igazán mit jelent az, hogy amerikainak lenni, de mikor ott éltem hat évig, jobban kialakult bennem az.” (33.)

A Magyarországon működő amerikai magyar diaszpóra-tudat fenntartásának közös szocializációs és nyelvi okai is vannak. Az amerikai magyar intézmények oly mértékben kifejtik hatásukat, hogy az a későbbi, amerikai és magyarországi életvitelre és önértékelésre is kihat. Az önértékelés része az önbesorolás, ez pedig Amerikában szocializálódott magyarok esetében a „külföldi magyart” jelenti, amely még szóhasználatában is a Cserkészszövetség terminusait veszi át. Az alábbi idézet tanúsága szerint a sajátos amerikai magyar intézmények diaszpóra tudatra kifejtett hatását mintegy továbberősíti a más helyzetekben is említett nyelvi-közösségi, konstituáló tényező:

> „Én az amerikai magyar barátaimat választottam, mert ott megvoltak az oszlopok [közös értékek]. Na most nem minden amerikai magyar járt mindig vasárnap templomba, de bennük volt az életükbe, és több közös dolog volt, amit vagy a cserkészektől kaptak, vagy otthon. (...) Nem akarom azt mondani, hogy mindenki a cserkészettől kapta, aki megtartotta a magyarságát, de mondjuk a legtöbb haver, aki ottan van [Magyarországon] nekem az onnan kapta. Cleveland, Chicago, Los Angeles, Jersey, New York ezek mind ott találkoztak valahol. És akkor tudod mi volt jó? Hogy tudtunk, meg tudtuk beszélni, hogy képzeld el, mi történt velem, hogy elmentem vásárolni a Skálába, és kértem egy zsákot. Hát tudod, zsák sok mindent jelenthet magyarul, de valaki lefordította angolról magyarra, hogy Can I have a bag please? (...) Vagy kértem egy kanna kólát, az dobozos kóla. Hát ki gondol arra, hogy az egy doboz? Ilyen dolgokat hiába beszélek egy magyarországi magyarral meg.” (33.)

Van, aki megpróbált e nyelvi-szocializációs körből kilépni, és magyarországi (szerelmi) kapcsolata alakult ki. Hiába voltak együtt Amerikában hosszabb időt, egy rövidebb magyarországi együttlét alatt alanyunk rájött, hogy ő a „külföldi magyarba” és nem az amerikai magyar értelemben vett „magyarba” volt szerelmes. És hiába volt minden női elhatározás, praktika, a Magyarországról jött „magyar” férfit nem lehetett megváltoztatni:

„[Ő] magyar orvos Debrecenben, és itt kutatott [Amerikában]. Jártunk két és fél évig, és úgy volt, hogy talán visszamegyek vele, mert ő is visszament. (...) Itt a kapcsolatunk megszűnt, szétmentünk egymástól. Azért gondoltam, hogy a legjobb lenne, ha elmaradnánk egymástól, mert én nem a magyar Péterbe szerettem bele, hanem a külföldi magyar Péterbe. (...) Láttam, hogy hogyan él ő otthon, és hogyan viszonyul az egészhez, meg az, hogy milyen stresszes számára a magyarországi élet. Meg itthon mindent én vezettem, tudtam, hogy hova megyünk, mit csinálunk, meg minden. És ott ő csinálta ezt, sőt még jobban, mert sohase mentünk sehova. (...) Éreztem azt, hogy különbözően nőttünk fel. Nem éltünk annyit itten, hogy kiderüljenek azok a dolgok, amiket három hét alatt Magyarországon láttam. Meg aztán az, hogy nem keresztény, és számomra ez nagyon fontos, és én úgy láttam, hogy fiatal és még változtathatok rajta, de az évek alatt rájöttem, hogy nem lehet változtatni." (3.)

8.1.2.2. Referenciacsoportok

Az egyéni és szociális identitások megerősítésében általában is lényegesek a referencia személyekhez, vagy vonatkoztatási csoportokhoz való viszonyulások. E szociálpszichológiai jelenség[101] rendszerint arra utal, hogy az egyén attitűdjeit mások értékeléséhez, és mások ránk vonatkozó értékeléseihez, illetve a két értékelés összehangolásához igazítja. Cselekvéseinket tehát nem csak az határozza meg, mit gondolunk egy adott helyzetben, hanem az is, mások mit gondolnak rólunk, illetve az, amit gondolnak, milyen mértékben reális a mi számunkra. Ha a két értékelés között diszkrepancia mutatkozik, ez relatív deprivációhoz vezet, amelyet az egyénnek valamilyen identitásstratégiával kezelnie kell.

Menekültek, emigránsok, kivándoroltak esetében ez mondható még élesebben megmutatkozik, hiszen egy személy, aki kényszerből vagy önkéntesen elhagyta korábbi természetes közegét és más társadalmi, nyelvi, kulturális közegbe kerül, naponta kényszerül arra, hogy új környezetében újra definiálja önmagát. Ez egyéni szinten is nagy kihívás, és még inkább az egy olyan csoport szintjén, amelyik közösségként, etnikai csoportosulásként is meg akarja határozni önmagát. Ebben az esetben a vonatkoztatási csoportok olyan más, akár etnikailag is tételezett, illetve valamilyen szempontból hasonló sorstörténettel vagy politikai-társadalmi feltételekkel rendelkező közösségek, amelyeknek tapasztalatairól szóló értékelések beépülhetnek a saját etnoszociális,

[101] Lásd Tajfel, Henri: *The Social Psychology of Minorities.* Minority Rights Group, London, 1978. Merton, Robert K.: *Társadalomelmélet és társadalmi struktúra.* Gondolat, Budapest, 1980.

közösségi identitás stratégiájába. Ez nem föltétlenül interetnikus viszonyokat jelent, hiszen a vonatkoztatási csoportok nem kizárólag etnikai alapon szerveződnek, és ugyanakkor tényleges csoportközi interakciók sem biztos, hogy kialakulnak a saját és a referenciacsoportok között.

A vonatkoztatási csoportok szerepe az eleve több etnikumú és kultúrájú közösségekből szerveződő Amerikában még inkább fontos, és adott esetben közvetlenebbül is megtapasztalható. Az ott élő magyarok esetében többféle vonatkoztatási csoport létével számolhatunk: egyrészt a szélesebb értelemben vett amerikai társadalom, más Amerikában élő etnikai csoportok, a Kárpát-medencei, de a magyarországi magyarok is, mint sajátos csoportok.

8.1.2.3. Amerikával kapcsolatos előítéletek

A szélesebb amerikai társadalomról alkotott képzetek, mint láttuk, a társadalmi integráció különböző formáiban játszottak szerepet, ehelyütt ezért nem térünk ki rájuk részletesen. Azt azonban meg kell jegyeznünk, hogy az attitűdök szintjén az általánosabban vett amerikaiak megítélése a legdifízabb, szemben az alábbiakban még tárgyalandó etnikai közösségekkel. Amerika egyszerre „fantasztikus ország", „nagyon befogadó", ugyanakkor a közbiztonság romlása miatt olyan hely, ahol már „a házam is börtön". Amerikában „vitanyugalom" honol, ahol mindent meg lehet beszélni, ugyanakkor szellemileg „ellaposodott". Az amerikaiak szeretnek utazni, de „Európáról keveset tudnak". A legfontosabb azonban az, hogy valójában mindenki amerikai, aki ott van. Ezt azonban gyakran nem tudják azok sem, akik még alig érkeztek meg, és ezért árulkodó „míves" angolsággal igyekeznek beszélni, ám hajlamosak ezt elfeledni azok is, akik már hosszabb ideje ott élnek vagy ott születtek, ám negatív sztereotípiákkal illetik a nemrég érkezetteket.

„Amerikában mindenki amerikai. Attól a pillanattól, hogy leszállsz a banánhajóról, ugyanolyan amerikai vagy, mint a többi. Senki sem rendelkezik előjogokkal, az a WASP[102] sem. Akármelyik másik, mint te, ugyanolyan bevándorló, csak legfeljebb több generációval korábban történt az a bevándorlás. Nem is a bevándorlás dátuma számít, hanem az, hogy te mit tudsz, és mit tudsz adni önmagadnak s a társadalomnak, mit tudsz teremteni a saját eszeddel, és nem az, hogy mi a háttered, vagy milyen jól beszéled az angol nyelvet. Az tulajdonképpen tökmindegy a legtöbb amerikai számára. Nem az számít, hogy hogy fejezed ki [magad], az számít, hogy mit mondasz. És ezt nagyon sok magyar nem érti, értette meg. A mai napig

[102] WASP: White Anglo-Saxon Protestant.

> is így van, hogy a magyaroknak ez rettentő fontos, a magyarországi magyaroknak, hogy milyen szépen beszél valaki magyarul." (31.)

8.1.2.4. Más etnikus csoportokkal szembeni sztereotípizációk

A különböző amerikai etnikus csoportokról, illetve más (amerikai, Kárpát-medencei) magyar közösségekről szóló vélekedések valójában a saját diaszpóra közösség határait jelölik ki. A külső csoportokkal szembeni értékelések ugyanis gyakran a belső, saját csoportra vonatkozó önértékeléssel társulnak. Nézzük végig beszélgetéseinkben milyen releváns más csoportok bukkantak fel, illetve ezekről milyen képpel élnek alanyaink.

A leggyakrabban vonatkoztatási csoportként használt közösségek a lengyelek és románok voltak, de a zsidókról, romákról, horvátokról, írekről, németekről, lettekről, ukránokról, csehekről, az ázsiaiak közül kínaiakról, koreaiakról, illetve közép- és dél-amerikaiak spanyol nyelvű közösségeiről és az afro-amerikaikra vonatkozóan is hallottunk, néha burkolt állításokat is.

Természetesen az egyes vélemények egy adott helyszínhez kötődnek, hiszen nem csak az értékelő (az alanyunk, mint egyik magyar diaszpóra közösség tagja), hanem az „értékelt" is (az egyes szóban forgó közösség tagja) valamilyen lokalitásba ágyazottan él. A vélemények azonban olyan attitűdökről árulkodnak, amelyek kihatnak az etnoszociális identitás természetrajzára is.

A legtöbb európai kötődésű etnikai közösségről egy sajátos „bezzegizmusra" épülő paradigmában beszéltek, amelynek visszatérő toposza kimondatlanul is az, hogy: „bezzeg a másik náció tagjai, milyen hatékonyak, jól szervezettek stb." Helyenként ugyan jelezni fogjuk, de majdnem az összes alábbi állítást olvashatjuk úgy is, hogy közben odagondoljuk a magyar etnikus közösségekre érvényes ellentétes állítást. A lengyelekről például az hangzott el, hogy annak ellenére, hogy sokan vannak, mégis egy helyen laknak, egy helyen vásárolnak, sokan meg sem tanulják az angol nyelvet. Chicagóban múzeumuk is van, Washingtonban pedig szervezettebben jelen vannak, fontos szervezeteiknek fizetett munkatársuk is van, ezért intenzívebb lobbi tevékenységet tudnak kifejteni (nem úgy, mint a magyarok).

A román etnikai közösséggel kapcsolatos „bezzegizmus" tematizációi a román kormány (magyarral ellentétben) pozitívabb hozzáállását, valamint a neoprotestáns (pünkösdista) vallás szerepét érinti. E két tényező hatására közösségeik erősebbek, az amerikai társadalom felé is láthatóbbak, Chicagóban például saját tévéjük is van. A románok esetében mintha nem állt volna meg a kivándorlási hullám, új generációk továbbra is érkeznek. Igaz, ennek ellenére állítólag ők is kezdik a diaszpóra közösségesedés jeleit

mutatni, a fiatalok mintha már nem beszélnének románul. A román etnikai közösség kapcsán fontos megemlíteni az erdélyi magyar bevándorlók otthonról hozott negatív, előítéletes, illetve az új helyen tapasztalt jobbára pozitív románság-kép összevetéséből származó kognitív disszonancia nyelvi és lelki feldolgozásának kérdését is. Az alábbi két idézet kiemelései ezt a disszonanciát érzékeltetik:

> „MAGYARKÉNT SZÉGYELLEM AZT MONDANI, [A ROMÁNOK] JOBBAN MEG VANNAK SZERVEZVE, MINT MI. (...) Kiadják ezt az amerikai Yellow Page-t, sárga könyvet az összes Amerikában élő román üzletembernek a telefonszámával, reklámokkal. Milyen támogatással? A román kormány támogatásával. Nem [országimidzs] bizottságot hoztak létre, hanem (...) olyan előadókat [támogatnak], akik most futnak, tehát a legtrendebb énekeseket. (...) S ez otthoni, tehát romániai kormány támogatással." (11.)

Az előbbi idézetben mintha sikerült volna ezt az ellentmondást nyelvileg ötvözni, az alább következő másodikban pedig úgy tűnik, az erdélyi egyenlőtlen interetnikus viszonyok átplantálódtak az újhazába. Alanyunk továbbra is azt érzi, mivel „ők" (a románok) is itt vannak, ezért ugyanaz történik vele, mint otthon, ugyanúgy kell viselkednie is velük szemben. Ráadásul hiába menekült el Romániából, amerikai lakhelye is a román közösség ortodox temploma mellett van. Mint Erdélyért aggódó magyar, alapvetően örül, hogy a románok elhagyják az országot, hiszen ez által relatíve több magyar marad Erdélyben (ám ezzel a lehetőséggel véleménye szerint nem tudnak élni az erdélyi magyarok):

> „Én tapasztaltam, mikor kijöttem Erdélyből, ELVITTEK EGY HÁZHOZ LAKNI, a tőszomszédomban román templom volt, ortodox templom volt. Sosem mondtam, hogy magyar vagyok, csak mondtam magamban, NA AZ ISTEN ÚGY MEGÁLDOTT, HOGY ITT IS [románok vannak]. És hallgattam őket, (...) és én megfigyeltem a fiatalokat (...) és én elvétve hallottam csak román szót. Tehát a fiatalok már angolul beszélnek, ez az első lépés ahhoz, hogy...[beolvadjanak]. Most még erősek, frissek, mert mondom, fiatal generáció jött ki, és most is jönnek még nagy tömegben. MOST IS NAGYON SOKAN JÖNNEK. HÁLA ISTENNEK, DE JÖJJENEK, [DE] MI ÁLTALUK NEM ERŐSÖDÜNK. Nem ellenségeskednek tulajdonképpen, de elvárják itt is, (...) hogy románul beszéljünk, meg hogy én románnak valljam magam. Majdnem az a mentalitás, mint odahaza Erdélyben velünk szembe." (2.)

A romákkal szembeni előítéletek „hozott" és saját lokalitásba ágyazott tapasztalatokra épülő viszonyulásokat is jelenthetnek. A (Magyarországról) hozott előítéletek sok vonatkozásban továbbélnek, hiszen a rájuk vonatkozó elmesélésekben úgy jelennek meg, mint akik koldulnak, lopnak stb. A magyar közösségi élet egyik aktív szereplője szerint, ha például Bangó Margitot[103] hívják meg, akkor abból csak baj lehet. Alábbi elmeséléséből azonban az előítéletesség helyi jellegzetességei is körvonalazódnak: itt az „illegális magyarok", azaz azok, akik zöld kártya nélkül dolgoznak Amerikában a sztereotipizáció szintjén elromásodnak, főleg, ha nem vesznek részt az emigrációs szervezetek által képviselt magyarság-megtartási rendezvényeken:

„Itt pedig van egy csomó [magyar], azt hiszem, nagy része törvénytelenül van itt. Azokat meg nem érdekli azok, ami minket érdekel, nem érdekli a magyar történelem, a magyar kultúra, a magyar tánc. (...) Tavaly valaki kihozott (...) egy Bangó Margit [nevű] cigány társaságot, és akkor egy helyi tag, aki hát cigány a háttere, idehozott egy csomó fiatalt. Olyan cirkusz volt itt, drogtól kezdve minden, a mikrofont ellopták, úgyhogy nagyon rossz tapasztalat volt velük." (39.)

A magyar nyelvű romák megítélése azonban nem egyértelműen negatív. Ebben szerepet játszhat egy sajátos kényszerpálya is: a magyar szervezetek túlélése többek között azon is áll vagy bukik, képesek-e új tagokat, személyeket bevonni, és ez még inkább élesebben merül fel a demográfiai csökkenés érzékelése folytán. Ebben a helyzetben a magyarul beszélő romák ugyan potenciális szervezeti, sőt nemzeti „humán erőforrást" is jelenthetnek, ám alanyunk beszédén átviláglik, hogy nem tud előítéleteitől megszabadulni:

„Én, ha be tudnám integrálni a cigányságot a magyarságba, azt is megtenném. Nekem, pedig nem vagyok liberális gondolkodású, de ilyen szempontból, a nemzet szemszögéből én úgy érzem, hogy nem tudjuk megengedni magunknak. Vagy megtanulunk szaporodni, vagy megtanulunk összetartani. Vagy mindkettőt, mert, ha nem fogjuk sem az egyiket, sem a másikat, lassan ki fogunk halni." (44.)

Megjegyzendő azonban, hogy a romákkal szemben igazi amerikai toleráns megnyilatkozást is tapasztaltunk. Egyik Amerikában felnőtt alanyunk több évet Magyarországon dolgozott, és munkája során többször találkozott a honi romakérdéssel. 10 év után azonban visszatérve munkája egykori helyszínére szomorúan tapasztalja, romakérdésben nincs változás Magyarországon:

103 Bangó Margit roma származású Kossuth-díjas énekesnő.

„De érdekes dolgokat felismertem, ameddig ott voltam: a gyerekeknek alig volt ruha, de mindegyiknek nagyon szépen megvolt csinálva a haja. Nem értettem pontosan, hogy hogy volt ez, de a teljesen nyitottan akartam gondolkodni, teljesen amerikaiul. (...) És nem éltem [tapasztaltam] semmi olyat, ami negatív volt. Egy pár dolog volt, hogy [például] bicikliztem és benne volt a fülembe a fülhallgató, és egy kisgyerek megkérdezte, hogy néni miért nem adná kölcsön ezt nekem? Minek kérdezte ezt tőlem? Olyan fura volt. Aztán volt egy másik hely, ahol éreztem azt, hogy amikor ők a városban voltak, teljesen lenézték őket. Annyira elvonták a szemüket is. Ott a roma és a magyar közötti viszony [nem jó, de tudom] hogy mennyit csinálnak, mennyi alkalmat meg lehetőséget építenek azóta, '97 óta, és mi van most, milyen lehetőségek a romáknak. Nem látom, hogy az elmúlt 10 évben, amióta eljöttem onnan, változott volna valami." (3.)

A zsidókra vonatkozó állítások is megoszlanak: zömében ugyan a csodálat és az idegenség terminusaival beszéltek róluk, ám helyenként antiszemita mondatok is elhangzottak:

„Érdekes dolog ez, hogyha olvastátok a létrejöttet ennek az egyezménynek, amit még az Antal kormány előtt, nem tudom én valamilyen villában írták alá. Az érdekes az, hogy a Moszadnak is volt ott egy ügynöke, hogy aztán az miért volt ott, az aztán egy jó kérdés, de hát persze ez sem biztos hogy igaz. (...) Azt vállalták, hogy a kommunistákkal szembe semmiféle megtorlás nem lesz, s ez valóban úgy tűnik, ez egy ilyen egyezmény volt, mert még a legkirívóbb esetekben sem vonták őket felelősségre. És ez szintén helytelen, mert én nem akarnám azt hogy, ugyanúgy mint most a zsidók, azok állandóan vadásszák az embereket. A kisembereket azért nagyjából békén hagyják, de a nagy embereket össze kellett volna szedni. Senkinek sem volt joga ottan hatalmas jogsérelmeket elkövetni, amiket elkövettek, pláne idegen érdekeknek a szolgálatában." (15.)

Abban meglehetősen konszenzus van, hogy Amerikában élő magyar zsidó közösség, mint olyan már talán nincs, illetve amíg volt, addig sem a magyarságon volt számukra a hangsúly. Ebből kifolyólag a magyar társadalmi életbe nem tudták közösségként bevonni őket.[104] Ez természetesen történelmi okokból is érthető, hiszen a magyar emigrációs, főleg 45-ös, 47-es szerve-

104 Megjegyzendő, New Yorkban 1951-ben hozták létre a Magyar Zsidók Világszövetségét, amely az amerikai magyar zsidók képviseleti szerve is, a Bné Cion magyar klub állítólag ma is működik New Yorkban. Bányai Viktória: Magyar ajkú zsidó közösségek a világban. In: Bárdi Nándor – Fedinec Csilla – Szarka László (szerk.) *Kisebbségi magyar közösségek a 21. században.* Gondolat – MTA

zetek retórikája gyakran összecsengett azzal a kirekesztő világéval, ahonnan a zsidók elmenekültek, illetve azért is, mert a zsidók társadalmi integrációja és asszimilációja rendszerint gyorsabban ment végbe, mint a magyaroké. Ha közösségként nem is, egyénekként különböző helyi megmozdulások, események és adománygyűjtések során sikerült jó együttműködéseket kialakítani. Igaz, ezek gyakran családi, rokoni szálakon keresztül működnek.

„Ezek a bankok, akiktől mi kapunk pénzt ezek local bankok, ezek nem national bankok. [Az a bank, amelyiket említettem] az egy nem tudom hány billió dolláros company, de őnekik nincs semmi közük Magyarországhoz. De az érdekes ebben, hogy a feje az izének, (...) there is two guys van egy Mark and the other one Mayer, a Mayernek mind a két felessége, [aki meghalt és a jelenlegi is], mind a két felesége magyar zsidó nő volt, és visszaadnak [a közösségnek]." (19.)

A magyar zsidó személyek gyakran váltják ki az amerikai magyar (és tegyük hozzá: nem csak magyar) származásúak csodálatát, elég, ha csak Teller Edére, Oláh Györgyre vagy akár Soros Györgyre gondolunk. Beszélgetéseink alatt az akkor még aktív, időközben elhunyt Tom Lantos volt a legtöbbet tematizált személyiség.

„Nagyon jó volt a bevezető szónok, egy Lantos Tamás nevű [beszélt], (...) aki Kaliforniából követ. Mondhatom magának, hogy jól, nagyon jól beszél, és őt tudom, hogy nagyon sok magyarnak a zsidósága miatt nem szimpatikus. [Pedig] én őt már elég régen figyelem, és tudom, hogy a határon kívüli magyarokkal nagyon sokat foglalkozott." (12.)

„Nagyon kínos élmény volt számomra, többször láttam más magyarokkal együtt Lantos Tamást a tévében, (...) és láttam, hogy nézik és kigúnyolták, hogy milyen rosszul beszél magyarul. Olyan szégyenérzet fog el ilyenkor, mert egyrészt Amerikában magyar érdeket érvényesíteni angolul kell, nem magyarul. Másrészt pedig nem azt figyelték, hogy mit mond, hanem hogy hogyan mondja, ami teljesen mellékes kérdés és, és azt (...) ami benne egy gesztus, ami kötődést jelent, azt elutasítja pontosan az a közeg, amihez akar kötődni. Tehát a lehető legleseújtottabb ő ilyenkor. De Amerikában tényleg ő, Lantos Tamás ma a képviselőháznak talán a legartikuláltabb tagja angol nyelven. (...) Ezt kell felismerni benne, nem azt, hogy hogy beszél magyarul, amikor ötven éve nem is volt magyar közegben." (31.)

Kisebbségkutató Intézet, Budapest, 2008. 412–418. Terepmunkánk során szerettünk volna magyar zsidó közösséghez is eljutni, de sajnos nem sikerült.

A zsidókkal kapcsolatos vélekedések szintén az anyaország szerepét vetik fel. Több elbeszélésben is az köszönt vissza, hogy példát kellene venni róluk, hiszen a zsidó állam sokkal célravezetőbben és sikeresebben oldotta meg például a máshol élő zsidók állampolgársági kérdését (nem úgy, mint Magyarország). A zsidók mint „bezzeg" példa, láthattuk korábban is, hogy szerepet játszottak. Az emigrációs érzületet meghaladó ideológiához kapcsolódó működési elv kialakításában, amikor az amerikai magyar diaszpóra szerveződését egy egységes magyar vallás alapjaira akarták helyezni, a zsidók szintén viszonyítási csoportként jelentek meg.

Az etnikus közösségi szerveződés és a vallás közötti kapcsolat más etnikumok esetében is felmerült: a lengyelek és a horvátok is állítólag azért tudnak sikeresebben önszerveződni, mert vallásuk egységesebb és jobban ragaszkodnak hitükhöz. Ebből kifolyólag a fiatalok is nagyobb mértékben látogatják a templomokat, mint a magyarok.

„A hitünk nem annyira hangsúlyos, nem tudjuk magunkat annyira hangsúlyozni. (...) Vannak ilyen dolgok, amibe a magyarságunkat éreztessük, és a horvátoknál a horvátságukat katolikusságukba éreztetik. (...) Azt láttam, hogy a horvát társaság jobban a hitükhöz van kapcsolatban. (...) Nálunk a mise után himnusz van, a horvátoknál nincsen himnusz. (...) És nálunk, ha nem énekeltetjük a himnuszt, akkor csak felháborodnak az öregek." (3.)

A pozitív viszonyítási csoportokra vonatkozó példák sora folytatható lenne, igaz, ezek nem föltétlenül hatnak vissza a diaszpóra-tudat megszilárdulásához. Csak jelzésszerűen villantjuk fel, hogy románokról, csehekről, lengyelekről, németekről az hangzott el, „megoldották a besúgókérdést", a mexikóiakról pedig az, hogy élnek az amerikai törvények adta lehetőségükkel és vallási közösségeikben csak saját nyelvüket és nem az angolt használják (nem úgy mint a magyar egyházi közösségek, ahol egyre inkább kezd az egyházi szertartásokban is a kétnyelvűség elterjedni). Az írek kettős megítélés alá estek, volt aki számára a nyelv nélküli kultúra megtartás pozitív példáját jelentették, de voltak olyan alanyaink is, akik bennük, a németekhez hasonlóan csak azt látták, hogy „inkább kocsmába járnak". A kínaiak nem a saját közvetlen világhoz kapcsolódó etnikus közösségként merültek fel, hanem az anyaországgal szembeni kritika kifejeződéseként, mint akik könnyen szereznek/kapnak magyar állampolgárságot.

A fenti, különböző etnikumokra vonatkozó vélemények kapcsán fontos megjegyezni, hogy interetnikus összehasonlításban a romákon és zsidókon kívül csak elvétve találkoztunk negatív állítással más náció tagjaival szemben, míg a saját csoportra vagy az anyaországra vonatkozóan rendszerint elmarasztaló értékelések születtek. A magyarokra, a sajátcsoportra vonatkozó értékítéletben gyakran a külső viszonyítási csoportok megerősítő funkciót töltenek be. Így ezekben a beszédhelyzetekben is visszaköszöntek azok – az előbbi alfejezetekben részletesebben is tárgyalt – már-már közhelyszerű állítások, miszerint a magyarok gyakran személyeskednek, sokkal nagyobb a széthúzás közöttük, mint másoknál, a magyarokkal ezért sokkal nehezebb a szervezeti, közösségi élet is. A „klubéletet" ugyanis csak egy hosszabb folyamatként lehet elsajátítani, ami a magyarok esetében többek között azért is nehézkesebb, mert „az amerikai magyarok nem tartják be a szavukat".

„Az amerikai társadalomban a klubélet 200 évre vagy 300 évre megy vissza, és úgy megy mint a karikacsapás. Az amerikai klubokba tartoztunk, ott még vezető szerepet is játszottunk, és ott mindenki tudja a kötelességét, mindenki tudja a feladatát, megvannak az alapszabályok. Itt a magyar szava azt mondja, hogy 'Úgysem tartjuk be!' 'Mi az, hogy nem tartod be? Be kell tartani, mert megszavaztuk!' 'Ó, hát az nem jelent semmit.' Szóval itt egy csomó tanuláson kell átmennie a vezetőnek is és a klubnak magának is." (41.)

8.1.2.5. Diaszpóra-csoportok közötti kapcsolatok

Az etnoszociális identitás kiterjedtségének mértékéről árulkodhat annak a kérdésnek a megválaszolása, hogy milyen és mennyire sűrű kapcsolatok jellemzik az amerikai magyar közösségek viszonyrendszerét. Az intézmények szintjén láttuk, hogy a cserkészet és jóval kisebb részben a protestáns egyházak töltenek be valamiféle integratív funkciót, míg például a különféle magyar iskolák meglehetősen autonóm egységként működnek. Tanulmányunk első felében pedig azt is láttuk, hogy az országos szervezetek jobbára nem, vagy csak deklaratív szinten, valamiféle lobbilogikába ágyazva működnek. Mindezek alapján talán azt is kijelenthetjük, hogy *amerikai magyarság mint résztársadalom* valójában nem létezik, csak amerikai magyarok különféle csoportosulásai működnek, amelyek nagyon vékony, ám szövevényes, jobbára a helyi szintű elitek által fenntartott kapcsolatok tartanak össze.

Azonban a helyi elitek sem egységesek e kapcsolatrendszer elismerése tekintetében. A lobbi tevékenységet kifejtő szervezetek vezetői rendszerint nagyobb kapcsolati tőkével rendelkeznek, ám ők sem fedik le az egész országot: network-elemzéssel talán ki is lehetne mutatni a keleti és nyugati

partvidékek közötti különbségeket: a Chicago – Cleveland – New York tengely valószínű sűrűbb, mint a Los Angeles – New York tengely. Magyarán: a keleti országrészekben élő szervezeti vezetők valószínű jobban ismerik egymást, mint a nyugati részen élők a keletieket, vagy akár a szintén nyugati részben élők egymást.

Az etnikus közösségek közötti kapcsolatok hiányát vagy esetleges voltát a nagy távolságok és az integratív intézményrendszer hiánya okozza. Ez felveti azt a kérdést is, valószínű nincsen egységes célrendszere az amerikai magyar közösségeknek. Az erre adható nemleges válasz az előbbi okokon kívül a sok helyen, több módon leírt mindent átszabdaló konfliktusok is akadályozzák.

Szociológiai értelemben tehát a közösségek viszonyrendszerét az elit hálózati szerveződése, illetve a szervezeti tagság esetleges kapcsolatrendszere jellemzi. Előbbinek egyik gyakori megnyilvánulása formája a különböző vendégek körbeutaztatása, az említett peregrinációs tevékenység, amelynek – az elit szerint – célja az ún „szigetmagyarság" valamilyen összekapcsolása.

A kapcsolatok esetleges létéről több interjú is meggyőzött, ám érzékeltetésére álljon itt egy érdekes Los Angeles-i beszélgetés részlet. Egyik alanyunknál arról érdeklődve, milyen kapcsolatokat tartanak fenn az amerikai szempontból nem túlságosan távoli San Francisco-i magyarokkal, magyar szervezetekkel, először kiderül, hogy szervezeti szinten nincs semmilyen kapcsolat a két város között, majd hirtelen elhangzik, hogy egyéni szinten igenis létezik kapcsolat, ám a közeli közvetlen kapocs szerepét valójában mi, a kutatók tölthetnénk be:

„San Francisco egyáltalán nem kapcsolódik ide, teljesen önálló életet él. (...) Nekem van kapcsolatom San Fransisco-val, majd elküldöm egyszer az újságjaimat nekik, de ha nektek nem jelent problémát, tegyétek meg, hogy vigyetek magatokkal [néhányat]."

8.1.2.6. Kárpát-medencei magyarokkal kapcsolatos vélemények

A Kárpát-medencei magyarokkal kapcsolatos tematizációk elsősorban a Magyarországon kívüli magyar kisebbségekre vonatkoznak: míg a határon túliak konkrét csoportokként is tételeződnek, addig a magyarországi magyarok mint önálló entitás csak áttételesen jelennek meg. Ebből kifolyólag a magyarországiak megítélése meglehetősen diffúz, és kimondatlanul a Magyarországgal és magyarsággal kapcsolatos különböző tematizációkhoz kötötten jelenik meg, míg a határon túliakra vonatkozó elképzelések könnyebben körülírhatók. Igaz, helyenként, mint például a cserkészcsapatok közötti kapcsolatrendszernél vagy a Magyarországon valamennyi időt eltöltők

esetében is láttuk, a magyarországi magyarok – nemzeti szempontból negatív konnotációkkal – külön szociálpszichológiai egységként tételeződnek.

A határon túli magyarokkal kapcsolatos sztereotípiák rendszerint a szegénység és a kisebbségi helytállásra épülő csodálat skáláján mozognak. A szegénység és annak képzete leggyakrabban az adományozások e területekre való irányításával társul, a csodálat pedig az autentikusság kérdését, illetve a kisebbségi sors erényként való tételezését jelenti. Az autentikusság vonatkozásában az hangzott el, hogy „tiszta forrásból" valójában határon túli magyarok körében lehet meríteni, hiszen ott nem csak a hagyományokat sikerült jobban megőrizni, hanem az ottaniak kettős identitása, kisebbségi léthelyzete sok vonatkozásban az amerikai magyarok kettős identitására rímel.

A határon túliak támogatásától, illetve a közép-európai rendszerváltások során kialakult politikai feltételektől azt várták el alanyaink, hogy az „ottaniak megerősödjenek". Ez a megerősödés azonban visszahat a saját (helyi amerikai magyar) csoport megítélésére, ami egy sajátos demográfiai vélekedéssel kapcsolatos paradoxont eredményez: a helyi, amerikai magyar csoport csökkenése többek között annak köszönhető, hogy az elmúlt egy-két évtizedben nem érkezik tömeges utánpótlás a Kárpát-medencéből. Ez önmagában pozitív dolog, hiszen az óhaza és környezete politikai, gazdasági normalizálódására utal, ha nem vándorolnak ki onnan tömegesen Amerikába vagy máshova. E normalizálódáshoz a szervezetek különböző adománygyűjtéseikkel a maguk módján igyekeznek hozzájárulni, amit a saját, amerikai diaszpóra-csoport szemszögéből értelmezhetünk úgy is, hogy tevékenységük valójában saját csoportjuk lelki gazdagságát, ám folyamatos csökkenését erősíti. A határon túliakról alkotott morálisan pozitív kép, illetve az ehhez kapcsolódó adományozó tevékenység egy része, mintha éppen a saját csoport lassú agonizációjához járulna hozzá. Hadd jegyezzük meg, hogy ezt az ellentmondást vélhetően többen, még magyarországi politikusok is felismerték, mint ahogy egyik korábbi idézetünkben is jeleztük, egy clevelandi tanácskozáson Orbán Viktor arra kérte az ottaniakat, erőforrásaikat fordítsák inkább saját közösségeik megerősítésére.[105]

A Kárpát-medencei magyarokról szóló képzetek racionális megalapozottságának mértékét jól jelképezi az egyes csoportok népesség számára vonatkozó kérdésünkre adott válaszok. A nemzeti elköteleződés nem tényekre épülő, hanem sokkal inkább érzelmi megalapozottságát már jeleztük a cserkészet kapcsán is,[106] itt csak összegezve jegyezzük meg, hogy amikor e demográfiai témában feltettük kérdéseinket (igaz, nem minden interjúban került erre sor) vagy kitérő válaszokat kaptunk, vagy ha válaszadásra sor került, mindössze egy esetben kaptunk Magyarország vonatkozásában megközelítő választ, máskor inkább alábecsléssel találkoztunk (pl. 6 millió). A határon túli jelentősebb kisebbségi magyar csoportokra vonatkozóan azonban rendszerint a jelenleg ismert utolsó népszámlálások adataihoz képest kétszeres vagy háromszoros felülbecsléssel találkoztunk. Így például Felvidék esetében kb. egy millió magyarról, kárpátaljai magyarok vonatkozásában ötszáz ezerről, Erdély esetében 2–4 millió magyarról számoltak be.[107] E vélemények hűen tükrözik azt a szociálpszichológiai attitűdöt, ami a pozitív vonatkoztatási csoportot jelentősebbnek, a negatív vonatkoztatási csoportot pedig kisebbnek láttatja. Akivel azonosulni akarnak vagy szeretnének, annak logikus módon nagyobbnak (szebbnek, jobbnak stb.) kell lennie, mint az, akivel kevésbé szeretnénk sorsközösséget vállalni. Márpedig, láttuk korábban is, a magyarországiakat, mint csoportot sem a cserkészek, sem a Magyarországon hoszszabb időt eltöltött alanyaink nem tartják nemzetileg elég elkötelezettnek.

A Kárpát-medencei magyarok megítélésében a szegénység, mint motívum még jobban felértékelődik a sűrűsödő magyarországi látogatások lehetőségével. A szegénységgel való szembesülés segíthet dekonstruálni az idealizált magyarságképet, illetve ez után újraépíteni egy realisztikusabb másikat.

> „De mondjuk már amikor 17–18 évesek, akkor már nem egy idealizált Magyarországot próbálunk megetetni velük. És hát sok mindent elmondunk, erőltetjük, hogy menjenek határon túlra, menjenek el Erdélybe, menjenek el Felvidékre, menjenek el Munkácsba, és lássák meg, hogy mi az igazi szegénység. Szóval ezeket azért, amennyire tudjuk [erőltetjük]. És nem minden micsoda Budapest, és azért Budapesten amerikai dollárral jól lehet lakni. Mert ez a másik [gond], hogy elküldöd a gyereket [Magyarországra], és hirtelen jó éttermekbe jár, mindene megvan, de továbbra is egy idealizált világban él. El kell menni a hatodik kerületbe, a Csengery utcába, és bemenni egy házba, és megnézni, hogy még mindig kopik le minden a falról, és, hogy élnek az emberek." (44.)

[105] Lásd *3.4.4. alfejezetet.*

[106] Lásd a *4.6. alfejezetet*, illetve a vonatkozó idézeteket.

[107] Az utolsó népszámlálási eredmények alapján Magyarország lakossága 2001-ben 10 198 315 volt, míg Erdélyben 2002-ben 1 434 377, Felvidéken 2001-ben 520 528, Kárpátalján 2001-ben 151 516, Vajdaságban pedig 290 207 magyar nemzetiségűt regisztráltak. Minderről részletesebb lásd: Gyurgyík László – Sebők László (szerk.): *Népszámlálási körkép Közép-Európából 1989 – 2002.* Teleki László Alapítvány, Budapest, 2003.

Közvetlenül és közvetve is meg lehet figyelni, hogy az egyes Kárpát-medencei régiók közül az erdélyiek alkotják a leggyakrabban tematizált csoportot. Közvetlenül a tényleges említések gyakorisága által, közvetetten pedig többek között az úticélok vagy az adományozások célcsoportja szintjén, gondoljunk csak például a Böjte Csabát övező jelenlegi, vagy Tőkés László kilencvenes évek eleji szimpátiájára.[108] De Erdély, illetve az erdélyi magyar (irodalmi) elittel kapcsolatos történések a hatvanas, hetvenes, nyolcvanas évekre történő utalásokban is gyakran visszaköszönnek: Sütő András, Kányádi Sándor, Farkas Árpád[109] például pozitív szereplőkként, szívesen látott vendégként jelennek meg, míg Hajdú Győző[110] – akit mondhatni ártatlanul szintén vendégül láttak Amerikában – az emberek magánéletébe is belekontárkodó párttitkárként, a román szocializmus eredményeit kötelességtudóan terjesztő propagandistaként tűnik fel:

„Hajdú Győző csak azért volt érdekes, mert emlékszem, hogy megérkeztünk Marosvásárhelyre, és akkor ő mindjárt rendezkedett, sőt, emlékszem, hogy még Csíkszeredára is előre telefonált, hogy a pártszállóban legyen helyünk. (...) Emlékszem, hogy elvitt minket Marosvásárhelyen a Maros Szállóba (...) és akkor láttam, hogy ez mennyire egy degenerált szisztéma. Hát előttünk minden volt, mindenféle, a legfinomabb falatok ott voltak. És az utcán mi meg jártunk körbe, hogy próbáljunk valahol egy olyan vendéglőt találni, ahol húst adnak, de olyanféle húst, ami felismerhető lett volna, (...) és nem volt. (...) Itten ebben a szállóban (...) Hajdú Győző mindig mondta, hogy tudjátok, amikor arról beszéltek, hogy én hova viszlek benneteket, akkor mondjatok egy pár jó dolgot Romániáról. Mert a szállodában biztosan lehallgattak, meg tudom, hogy állandóan követtek emberek, majdnem, hogy mutatva, hogy követnek." (47.)

Az erdélyiekkel szembeni megítélések azonban nem teljesen egyértelműen pozitívak. Míg a „távoli erdélyi" a maga idealizált formájában jelenik meg, addig a „közeli erdélyiről", azaz arról, aki onnan Amerikába vándorolt megoszlanak a vélemények. Noha többen is kiemelték, hogy az erdélyi múlt egy kivándorló esetében jól jöhet, hiszen volt kisebbségi magyarként lehet, aktívabb szerepet vállal a magyarság ápolásában az újhazában is, mégis fel-

108 Az adományozásról részletesebben szóltunk az *5.2. alfejezetben*.

109 Sütő András (1927–2006) író, Kányádi Sándor költő (1929-ben született Nagygalambfalván), Farkas Árpád költő (1944-ben született Siménfalván).

110 Hajdú Győző író, szerkesztő, az egykori Román Kommunista Párt Központi Bizottságának tagja (1929-ben született Székelykocsárdon).

bukkantak negatív vélemények vagy utalások. Egyik lelkész interjúalanyunk alkalmazásával kapcsolatosan erre emlékszik:

„Hát mondtam, hogy én (...) erdélyi vagyok, erdélyi származású, Erdélyben, Kolozsváron végeztem, teljes egészében erdélyi ember vagyok. És hát úgy nem láttam az első reakciót, hogy nem tetszett nekik. Ugyanis az előzményekhez tartozik az, hogy előttem három másik erdélyi lelkész volt, és hát nem mentek legjobban a dolgok."

8.1.2.7. Saját és referenciacsoportok összesítése

A saját és a különböző referenciacsoportok jellemzőit két csoportba, a moralitás és kompetencia dimenziók negatív és pozitív tengelye mentén helyezhetjük el.[111] Ennek segítségével átfogó képet kapunk a diaszpóra-csoportok mentális térképének szerkezetéről. Az *1.4. táblázat*ban láthatjuk, hogy a moralitás dimenzió pozitív felében a saját diaszpóra csoportok, illetve a határon túli magyarokkal szembeni szolidaritás jelenik meg, a negatív póluson pedig a zsidók, romák, afro-amerikaiak és részben a magyarországiak jelennek meg. A zsidókkal kapcsolatosan elvétve antiszemitizmusra utaló véleményeket hallhattunk, a romákkal és az afro-amerikaiakkal szemben a „klasszikus előítéletek", a bűnözéssel kapcsolatos (lop, csal) előítéletek jelentek meg, míg a magyarországiak csoportja néha nem tűnik nemzeti szempontból eléggé elkötelezettnek alanyaink szemében. A moralitás semleges pontjára a legtöbb európai származású etnikus csoportot sorolhatnánk, ugyanis a velük szembe megfogalmazott sztereotipikus állítások során jobbára kompetenciára vonatkozó pozitív véleményeket hallhattunk (ez alól talán kivételek a románok és részben az írek, akikkel szemben morális jellegű előítéletesség egyszer-kétszer elhangzott).

A kompetencia dimenziójában, azaz a különböző képességek megléte vagy hiánya mentén a saját csoport inkább negatív kontextusban, míg a különböző európai gyökerű amerikai etnikus csoportok zöme, a zsidók a pozitív értékelés alá esnek. Ezt lefordítva úgy mondhatnánk, hogy míg a saját csoport működése nem elég hatékony, hiszen a permanens magyar-magyar konfliktusok jelenléte kikezdi a szervezeti működést, a csoportszintű létezést, addig más etnikai csoportokról rendszerint pozitív terminusokban beszéltek. A mentális szinten történő összehasonlítások során a „bezzeg" közösségek

111 A moralitás- és kompetencia-dimenziókra épülő szociálpszichológiai sémát Poppe dolgozta ki. (Poppe, Edwin: *National and Ethnic Stereotypes in Central and Eastern Europe. A Study among Adolescents in Six Countries.* ERCOMER, Utrecht, 1998.)

úgy jelennek meg, mint amelyek jobban megszervezik önmagukat és intézményeiket, nagyobb figyelmet fordítanak az utánpótlás kérdésére stb. A kompetencia tengely semleges pontján feltüntettük a többi amerikai magyar diaszpóra csoportot, amelynek oka az, hogy mivel a csoportok között esetleges a kapcsolattartás, ennek hatékonyságbeli megítélésére sem került sor.

A táblázatból ugyanakkor leolvashatjuk az egyes csoportok értékelése során tapasztalható „távolságokat is". A legnagyobb értékbeli eltérést éppen a saját diaszpóra csoport megítélése kapcsán tapasztalhatunk: míg egy helyi közösség az értékelések szintjén morálisan pozitív, azaz fontos, a magyarság megőrzésével kapcsolatos tevékenységeket fejt ki, addig e munkának gyakran gátat szabnak a saját csoport működésére vonatkozó szakmai kompetenciák. Magyarán a jó, nemes szándékkal nem társul minden esetben jó szervezési készség, az erőforrások kellő hasznosítása.

1.4. táblázat. A különböző etnikai, diaszpóra csoportokkal szembeni értékítéletek irányultsága főbb értékdimenziók mentén

	negatív	*semleges*	*pozitív*
moralitás	– magyarországi magyarok – zsidók (antiszemitizmus) – romák – afro-amerikaiak – mexikóiak	– európai gyökerű amerikai etnikus közösségek	– határon túli magyar kisebbségi közösségek (szolidaritás) – saját diaszpóra csoport – más magyar diaszpóra csoportok
kompetencia	– saját diaszpóra csoport	– más magyar diaszpóra csoportok	– európai gyökerű amerikai etnikus közösségek – zsidók – amerikai társadalom általában

Egy másik mentális értelemben vett nagy távolságot a zsidók megítélése kapcsán láthatunk: az elvétve jelentkező antiszemita utalásokkal szemben róluk, az anyaországi tapasztalatokkal mintegy ellentétesen, rendszerint pozitív állítások hangzottak el, amelyekben tényként könyvelték el diaszpóra tapasztalatukat, vallásra épülő összetartásukat. Mindez ugyanakkor azt is jelentette, hogy alanyaink egy része messzemenően elismerte bizonyos amerikai magyar zsidó személy szakmai, politikai kvalitásait.

8.1.3. A nemzeti identitás tematizációi

Az előbbiekben mondhatni mesterséges módon megkülönböztettük a magyarországi magyarok tételezett szociálpszichológiai csoportját, ám e csoport értékelése bizonyos értelemben független a magyarságról általánosabban alkotott képektől. Az identitás harmadik szintjére az anyaországgal, a hazával, magyarsággal, a magyar történelemmel, irodalommal kapcsolatos általánosabb véleményeket, attitűdöket soroljuk. Az ekképpen konstruált nemzeti identitást sok vonatkozásban kulturális jelzővel láthatnánk el, hiszen az alábbi vélemények gyakran a magyar kultúra, irodalom értékeléseit tartalmazzák, és nem az állampolgári nemzetfogalomhoz kapcsolható attitűdökről van szó.

A nemzeti identitás két könnyen belátható dimenziója a magyarságkép, illetve a Magyarország-kép, hiszen ezek a mentális képek alakítják ki azt a keretet, amelyhez az egyén, mint egy nemzet tagja igazodik, és amelyen belül valamiféle kulturális vagy más típusú otthonosságot érezhet. Azonban, mivel alanyaink sajátos helyzetben vannak, azaz saját közvetlen világuk és a „magyarság lakhelye" nem ugyanazon földrajzi behatároltság alá esnek, e kerethez való igazodás problémássá válik, aminek következtében a hazához, Magyarországhoz való viszony, a visszatérés motívuma és gyakorlati lehetőségei gyakran jelentkező tematizációk.

8.1.3.1. A visszatérés motívuma

A Magyarországra való visszatérés elméleti és gyakorlati lehetőségeinek, illetve tényleges megvalósulásainak alapján a vizsgált népességet két részre oszthatjuk: a rendszeresen hazajárók, illetve a ritkán vagy soha vissza nem járók csoportjára.

A rendszeresen visszajárók (alanyaink mintegy harmadának) zöme családi okokból teszi ezt, ám többen beszámoltak arról is, hogy magyarországi útjuknak szakmai vonatkozásai is vannak. A családi okok jelenthetik a Magyarországon élő rokonok meglátogatását, de jelenthetik a gyerekek magyar nyelvtudásának és Magyarország-ismeretének erősítését is. A gyerekek adott esetben szülők nélkül is hazamehetnek, ebben többek között a budapesti Balassi Intézet ösztöndíjai is segíthetik. A rendszeresen visszajárók alanyaink közül inkább a középgeneráció tagjaiból (többnyire 56-osok) verbuválódnak, illetve a fiatalabb generáció közül azok, akik Amerikában nőttek fel, vagy akik nemrég vándoroltak ki, de még magyar (vagy román) állampolgárságúak.

Külön érdemes megemlíteni a visszatérők egyik fontos csoportját, az örök visszatérőkét avagy Magyarországra véglegesen letelepedettek körét. Alanyaink erre vonatkozó elmésélései e tényt örömként, ha pedig gyerekükről

van szó, életük egyik legnagyobb sikereként, a család magyarként való megmaradása, illetve a nemzet fennmaradása bizonyítékaként állítják be.

„Kicsit ironikusan, apám is Péter volt, így a kidisszidált Péternek visszadisszidált a [Péter] unokája, és így megvan az egyensúly. (...) Most már van egy echte magyar menyünk, és egy echte magyar unokánk, úgyhogy én nagyon meg vagyok ezzel elégedve. Teljesítettem a hivatásomat." (44.)

„Mikor [a lányomék] megvették két évvel ezelőtt, másfél-két évvel ezelőtt a házat [Magyarországon], úgy telefonált haza, Anyu, azt mondja, most légy boldog, mert most már a dédunokáid is fognak beszélni magyarul." (17.)

A ritkán vagy soha vissza nem járók köre zömében az idősebbek vagy a nagyon fiatalok közül kerül ki. Előbbiek anyagilag már nem, utóbbiak pedig még nem engedhetik meg maguknak a Magyarországra történő utazást. Ezen kívül a fiatalabbaknak vélhetően nincsenek olyan szoros informális (családi, rokoni, baráti) magyarországi kapcsolatai, amelyek a Kárpát-medencébe vonzanák, illetve karrierjük szempontjából sem föltétlenül releváns Magyarország.

„Valahogy nem jött sosem össze. A katonaságban voltam, amikor (...) szüleim először visszamentek, kilencvenben mentek vissza először. [Aztán] az édesanyám ment a két lánnyal, a két nővéremmel vissza, én otthon maradtam az édesapámmal. Aztán nyáron mentek, amikor én nagyon komolyan teniszeztem, fiatalon komolyan teniszeztem, szóval nyáron mentek, és én nem mentem el Magyarországra. (...) Amikor beléptem a katonaságba nem volt úgy lehetőségem, aztán egyetemen nem volt pénzem, diák létemre nem volt pénzem elmenni, aztán így eljött ez a pont, hogy mégsem voltam. (...) Mindig voltak kifogások, amiért valahogy nem jött össze. Mindig a munka, akkor nem volt elég vakáció." (30.)

Az idősebbek esetében a Magyarországra történő utazás hiánya honvágyat, az otthoniak iránt érzett aggodalmat, felelősséget, egyszersmind a magyar identitás érzelmi felerősödését egyaránt jelentheti. Az ilyen helyzetekben a haza, Magyarország tudata olyan lelki támasz, amely az egyénnek erőt ad, hogy valamilyen helyi magyarságápolással összefüggő szervezeti életben még mindig részt vegyen. Lenyűgöző az az ellentmondás, ami ilyenkor felsejlik: idegen környezetben a magyarságápolás melletti elköteleződéssel egy egész életet el lehetett tölteni úgy, hogy közben az aktuális Magyarország ismerete vagy megismerési lehetősége háttérbe szorult. Ezt az állapotot nem is a „haza a magasban", hanem „a haza a lelki mélységekben", vagy „haza a szívben" metaforával lehetne jelezni:

„Hát anyagilag nem tudom magamnak megengedni. A nyugdíjamból élek, és a gyerekeket taníttattam, segítettem a gyerekeket anyagilag, de nem tudok hazamenni Magyarországra anyagiak miatt. De magyarnak érzem magamat, és nem tudom elfelejteni a magyar hazámat." (17.)

Az érzelmi telítettség miatt a hazautazás témakörét firtató kérdésünkre néha könnyekbe fojtott, rövid sommás választ kaphattunk. Aki esetleg még úgy érezte, hogy haza fog menni, az is úgy fogalmazott, hogy „ha Isten segít, és még megélem a jövő évet, akkor én is még egyszer utoljára hazamegyek".

A véglegesen visszaköltözők és a ritkán Magyarországra utazók képzeletbeli tengelyén helyezkednek még el az ideiglenes jelleggel Magyarországon hosszabb időt eltöltő, vagy a kétlaki életmódot folytatók köre is. Az identitás alakításához azonban nem csak a tényleges helyváltoztatás, hanem a haza- vagy visszatérés lehetősége is kihatással van. A lakhelyüket valamilyen oknál fogva kényszerből elhagyók azonosságtudatának rendszerint a visszatérés mítosza, az elhagyott óhazához való sóvárgás állandó elemeknek tekinthetők, amelyek azonban a későbbi generációk esetében már letisztulnak, és csak a távoli haza (emocionális és/vagy racionális) tudomásulvételét jelentik.

A visszatérés gondolatának fenntartása nem jelent föltétlenül tényleges visszatérést. Ez leginkább akkor látható, amikor a visszatérés korábbi akadályai megszűntek, ám az egyén továbbra is választott hazájában marad. És mindez fordítva is érvényes: az akadályok lebomlása és az új hazában való maradás nem jelenti a visszatérés mítoszának fenntartását. Ebben az esetben az egyén teljesen tudatosan elutasítja a visszatérés lehetőségét, hiszen racionálisan belátja, nem ugyanazt találná, amit évtizedekkel ezelőtt otthagyott, mondhatni racionális megfontolásokból, ám lelki önvédelemből is igyekszik az illúziót, az egykoron volt otthon képét megőrizni:

„Magyarországon utoljára 1956. november végén voltam, azóta nem voltam otthon. (...) Tudja, a helyzet az, hogy nekem az a véleményem, hogy az ember hazamegy, és azt keresné, amit otthon hagyott. Azt, amit én otthon hagytam, soha többet nem fogom megtalálni. Az én fejemben van egy fénykép arról, hogy mit láttam, amikor otthon hagytam, milyen körülményeim voltak, milyen körülmények között éltünk, hol laktunk, milyen iskolába jártunk, hogy nézett ki a Lágymányosi út, az a fénykép itt van. Azt a fényképet én soha többet az életben nem fogom látni, és valahogy én félek attól, hogy kiábrándulni fogok,

mert olyan sok szeretettel mennék haza, de amit én keresek, az nincs ott, ki fogok ábrándulni." (18.)

A visszatérés lehetősége és elutasítása egyaránt beépül az egyén nemzeti hovatartozására vonatkozó gondolkodásába, gondolkodásmódjába, az otthonról, otthonosságról, hazáról alkotott képzetébe.

„Én úgy is jöttem ki, hogy nem fogok itt maradni, mert én nem tudom elképzelni, hogy itt múljak ki, sírba temessenek el. (...) Ez így van, hogy ha én megyek, akkor azt mondom, megyek haza, de ha jövök, akkor azt mondom, hogy jövök vissza. Odahaza, ott még van élet." (2.)

A visszatérés motívuma és az elmúlás gondolatisága más elbeszélésekben is összefonódnak, mintha az egykori emigráns vagy kivándorolt saját halála abba a házába való visszatérést jelentené, amely egyaránt megfoghatatlan és mégis bizonyosságot nyújt. Az alábbi beszélgetés-részletben láthatjuk például, hogy a hazatérés és konkretizálása valójában sikertelen próbálkozás családi okokból és történeti, politikai szempontokból egyaránt:

„*Válaszadó:* Hálásak vagyunk, és hálás vagyok ennek az országnak, hogy befogadott, de szeretnék otthon élni.
Kérdező: És gondolkozol rajta, hogy esetleg nyugdíj után hazatelepülsz?
Válaszadó: Hát problémám van ebből a szempontból, mert én félek visszamenni Szerbiába.
Kérdező: És esetleg Magyarországra?
Válaszadó: Magyarországon nem tudom, hogy befogadnak-e.
Kérdező: De előfordult a fejedben ez a gondolat is?
Válaszadó: Persze, persze. Természetesen ugye unokáim élnek itten, úgyhogy az visszatartana, de hogy részben..
Kérdező: Esetleg ilyen kétlaki életet folytatnál?
Válaszadó: Igen, részben. Hát valóságban az az igazság, és ez itt csak egy privát, személyes megjegyzés, hogy én hazátlan vagyok: nem itt [Amerikában] *születtem, de ennek ellenére Magyarország a hazám, ha tetszik a magyar kormánynak, ha nem. (...) Úgyhogy engem magyarnak neveltek, nekem amikor fájdalom van a szívemben, akkor magyarul fáj. Nem könnyű. 65 évet leéltem, szeretnék otthon meghalni, de nem, nem hiszem, hogy nekem még valamikor* [sikerül]."

A visszatérés lehetőségének kritikája is megjelenik a beszélgetésekben. Ezen érvelés szerint, aki már akart, hazament, aki ma is hangoztatja, hogy nem tud hazamenni, az valójában megkérdőjelezhető dolgokat állít:

„Egy példa: [azt mondja egyik személy] én azért nem megyek haza már ötven éve, mert a kommunisták megölnének mai napig. Ránéztem, és azt mondtam, ne haragudjon, senki meg nem ismerné. Még a gyermekkori ismerősei sem tudnák, hogy maga ki, nemhogy a kommunisták, akik esetleg annak idején üldözték. De jól hangzik, szóval ő annyira fontos ember volt ötven évvel ezelőtt, és ötven éve is, hogy őt halál üldözi. Akinek ezt el tudja adni, az fölnéz [rá]. Mindenhol ismerünk ilyeneket. Sajnos az ilyen helyzetet úgy látszik, jobban kitermelik az ilyen belterjes kis közösségek." (11.)[112]

A fenti elmesélésben is végighúzódik a „Ki az igazi magyar?" látens kérdése. Az egyébként Erdélyből származó, néhány éve Amerikában élő alanyunk úgy véli, ő tudja mit jelent a (mai) magyarság, Magyarország, szemben az emigránsokkal, akik szerinte emlékképekből élnek, ezekből táplálkoznak. Mindenkinek megvan a maga magyarság képe, amit az óhazába való visszatérés lehetőségeinek latolgatásakor gyorsan elő is vesz. Hogy melyik az igazi, nekünk nem tisztünk eldönteni, mi az elemzés során csak jelezzük, hogy az autenticitásért való harc e szinten is zajlik.

Az aktuális Magyarország képet óhatatlanul is befolyásolják napi politikai események, de a hazatérés szándékát ez – legalábbis diszkurzív szinten – nem befolyásolja:

„Én magyar állampolgár vagyok, terveim szerint [10 év múlva] nem leszek itt [Amerikában] ... Hát ugye Gyurcsány Ferenccel nem néz ki túl vonzónak Magyarország, de valahol csak ott van az embernek a hazája." (16.)

A hazatérés kérdése logikus módon összefügg a kivándorlás motivációjával is, ezért másképpen merül fel a gazdasági (vagy legalábbis nem emigráns) kivándoroltak esetében, akik általában be is ismerik, hogy nincs szándékukban hazamenni. Az e kategóriába sorolható alanyaink elismerik, hogy Amerikában kialakult egzisztenciájuk, adott esetben pedig éppen magyar baráti körük is a hazatérés ellenében dolgozik. Egyik beszélgetőpartnerünk pedig érzékletesen felvillantotta az örök hazatérés gondolatának fontosságát, ám valójában az állandó úton, illetve máshol levés kereső-kutató

[112] Más összefüggésben az idézetet használtuk a *3.2. alfejezet*ben is.

állapotát: „hazamenni lehet bármikor, ha nem úgy alakul az életem". Egy másik alanyunk pedig megjegyezte azt is, hogy a hazatérés voltaképpen az amerikai életforma sikerességének is függvénye:

„Mindig az a probléma, hogy az ember, ha nem tud diadalmenetben hazamenni, akkor [itt marad]." (32.)

8.1.3.2. Magyarország-képek

A beszélgetésekből kibontakozó Magyarországra vonatkozó képek négy nagyobb téma köré csoportosíthatók. Egyrészt Magyarországot is érintik a Kárpát-medencei magyarokra vonatkozó népességfogyással kapcsolatos aggodalmak. Másrészt Magyarország a legtöbb közelmúltra vonatkozó elbeszélésben a szó szoros és átvitt értelmében is úgy jelenik meg, mint a sötétség birodalma, harmadrészt pedig Magyarország a hazát jelenti, a maga ellentmondásos világával együtt. A Magyarországgal való találkozás során külön tematizálódott az is, hogy Magyarország az a hely, ahol magyarul beszélnek.

8.1.3.2.1. Negatív demográfiai önkép

Magyarország csökkenő demográfiai tendenciáiról, és az ezzel kapcsolatos véleményekről részben már ejtettünk szót a Kárpát-medencei magyarokra vonatkozó vélemények kapcsán. Ott azt találtuk, hogy interjúalanyaink Magyarország lakosságát kisebbnek, a határon túli magyarok számát pedig jóval többnek találták.

Magyarország demográfiai képére vonatkozó vélemények egyrészt szoros összefüggést mutatnak a saját diaszpóra csoport csökkenésével is, mondhatni az amerikai magyarok és a magyarországi magyarok száma egyszerre csökken, az utóbbi nem igazán tud már új frissítést adni az előbbinek. Ennek ugyan némileg ellentmond az a tény, hogy több helyszínen is beszámoltak az újonnan érkezettekről, azonban ezeket mentálisan is távol tartják az „igazi" amerikai magyaroktól, mondván ők vagy „illegálisak", vagy csak a pénzükért hajtó jövevények, akik nemsokára haza is mennek. Röviden és rövidítve: FOB-ok, azaz Fresh off the Boat-ok, azaz alig szálltak le a banánhajóról.

A negatív demográfiai önkép néha átcsap előítéletességbe ágyazott félelembe is. Ezekben az elbeszélésekben az elöregedett Magyarország már-már úgy jelenik meg, mint egy idegen ország gyarmata:

„Most hogy Pesten voltam úgy tudom, hogy körülbelül 30 000 kínai van. Hát ha 30 000 kínai van, [és] hogy a magyar ne szaporodjon, de ők szaporodnak, akkor

az lesz a vége, hogy Kína lesz Magyarország. Hát nem? Ha mi nem szaporodunk?" (10.)

A „sárga veszedelem" mint motívum más Magyarországról szóló beszédrészletekben is előjött. Itt igaz, jobbára állampolgársággal kapcsolatos vélekedésről van szó, ám implicite ez is a demográfiai önképpel hozható összefüggésbe: e logika szerint természetes, hogy fogy a magyar, ha az anyaország nem fordít elég figyelmet az idegenbe szakadtak repatriálására, sőt néha egészen kirekesztően viselkedik velük szemben:

„Most hazamegyek, azt mondja a kínai, hogy ő magyar állampolgár, a kínai vendéglős. Én meg nem vagyok magyar állampolgár, mert azt mondják, hogy ennyi minden kell nekem? Hát ha odaadom a középiskolás indexemet, (...) a Magyar Hadseregbe behívtak katonának, hadifogoly voltam, ott végeztem egyetemet az Eötvös Egyetemen, akkor nem vagyok magyar? Nem! Hát van egy bizonyos alkotmányjogi magyarságom, mivel ott születtem, magyar vagyok. De semmiféle egyéb ott-élési jogom, szavazási jogom, semmim nincs." (41.)

„Inkább idegenkedéssel fogadott be minket a magyar társadalom. Volt olyan, elmentél Amerikába? Neked jó dolgod van, most akarsz visszajönni? Na de ingyen mentünk volna, és ingyen csináltuk volna, és adtuk volna. Nem kellett. Ez magyar probléma, hogy kizáró a saját magyarjával szemben, ahelyett, hogy befogadó [lenne]." (41.)

Magyarország lakosságszámának csökkenése alanyaink szerint valójában nem is ténykérdés, hanem inkább érzelmi dolog. Az alábbi idézetből nem csak ez az emocionális dimenzió olvasható ki, hanem az is, hogy az amerikai magyar cserkészek, igaz szerény számban, de mintha ellensúlyozhatnák a népességcsökkenést:

„Nekem az már nem számít, hogy hány, nekem az számít, mondjuk Magyarországon az, hogy így csökken a népszám, az zavar igen. És azt tudom, hogy most sok fiatal, itt cserkészek most, nagyon érdeklődnek, hogy visszamennek Magyarországra, és itt nőttek fel, itt születtek, az nekem tetszik ez a gondolat." (13.)

A magyarság fogyásának ténye inkább egyfajta mítosszá válik. A tényszerű csökkenés mellékessé válik, a hangsúly a csökkenés miatti aggodalomra esik. Magyarország e szinten való megítélésében is, akárcsak a nemzeti identitás struktúrájában az érzelmek, hitek, és nem a tények dominálnak.

A képzetek válnak valósággá, és ez több szinten, többek között a demográfiain is tetten érhető.

8.1.3.2.2. Magyarország: szívbe zárt sötétség birodalma

A Magyarországra vonatkozó elbeszélésekben a sötétség és pesszimizmus visszatérő elem. A sötétséget először is konkrétan kell érteni, hiszen több alanyunk kivándorlása utáni első visszautazásakor közvetlen magyarországi élménye az volt, hogy – a helyiek által kevésbé látott módon – sötétek az épületek.

„Jó benyomásaim voltak, ... csak az épületek... Kérdezték otthon: 'Ugye Lajoskám nagyon örülsz, hogy itthon vagy?' A sógornőm is kérdezte, 'Ugye nagyon tetszik Pest?'. Mondom: 'Igen, de az épületek nagyon feketék'. És borzasztóan meglepődött rajta." (40.)

Igaz, a budapesti tartózkodást megelőzte a határon való átlépés, ami sok hazautazó számára a maga adminisztratív „szertartásával" már megadta a kellő hangulatot is a dolgok még borúlátóbb szemlélésére.

„Mikor átmentünk a vasfüggönyön, ránéztem a férjemre, és (...) tudtuk, hogy visszamegyünk oda, ahol mi születtünk, és nagyon kedves nekünk Magyarország, és mindig a szívünkbe tartjuk. De mikor egy szabad országból egy ember bemegy kommunista országba a vasfüggönyön át, és ott álltak a rendőrök, géppuskával, és kérdezték, hogy honnan jöttünk, miért jöttünk, nyissuk ki a bőröndöket, megnéztek benne [mindent]. Persze, vittünk mindenkinek pici ajándékot, akkor nem lehetett semmit sem kapni, vittünk jeanst, vittünk, kávét, vittünk ezt, vittünk azt, és mindent persze átnéztek. És mikor bementünk Győrbe, mert Győrbe mentünk először, akkor el kellett menni a rendőrségre, persze, bejelentkezni, akkor elmentünk Szombathelyre, akkor ott kellett bejelentkezni, Budapesten, ott kellett bejelentkezni. Szóval nehéz volt, és szóval a kommunisták nem nagyon szerették, hogy visszajöttünk. (...) Olyan furcsa volt, hogy ott születtünk, és mégis ezt meg kellett csinálni. De hát ezt kellett, mást nem lehetett csinálni." (19.)

A határ átlépésének mozzanatával társult lelki teher, félelem – a megváltozott körülmények ellenére – ott motoszkál továbbra is az idősebb generáció (pl. az 56-osok) körében, hiszen a korábbi hazautazásokat mindig valamiféle bizonytalanságérzet, a nemzetbiztonsági ellenőrzések (vagy annak lehetősége) kísérte, ami nem csak a személyre, hanem környezetére, rokonaira is kiterjedhetett.

„Úgy döntöttem, hogy (...) én úgy fogok viselkedni, mint egy amerikai állampolgár, szabad ember, aki azt mondd, amit jónak lát. Ha ez valakinek nem tetszik, két dolgot tehet: vagy kiutasítanak az országból azonnal, vagy legközelebb nem kapok vízumot. (...)Énnekem olyan reflexeim alakultak ki azóta, ezek alatt az évtizedek alatt, hogy mai napig is hogyha határhoz közelítek, akkor [izgulok]. Most már nem kell drukkolni, hogy mit fognak megtalálni befele vagy kifele. Mindig csempésztünk valamit, és volt úgy, hogy háromszor, mert bejöttünk Magyarországra, ez egy. Akkor felmentünk [Felvidékre], akkor átmentünk Erdélybe, és vittünk-hoztunk, ez így ment." (35.)

A 70-es évek sötétségének teljesebbé tételét a szovjet tankok felbukkanó képe is erősíti, a vasfüggöny mögötti világ fojtogató hangulata a kívülálló számára, amerikai szemmel még inkább azzá válik, többek között azért, mert még fényképezni sem szabad.[113]

„Hát elég sötét helyzet volt, és mint fiatal egyetemista, akkor látta az ember az amerikai társadalom meg a kommunista társadalomnak a különbségét. Emlékszem, hogy (...) kimentem a hídra, az Erzsébet-hídra azt hiszem, nem, a Lánchídra persze, ott szép oroszlánok [vannak], s akkor akartam fényképezni, s ott leállítottak, hogy nem szabad, mert le tudnak tartóztatni. Hát ez egy műemlék, hát hogyhogy nem lehet? ... És akkor egyszer mentünk, a Balaton környékén voltam egy elég neves tudóssal, és akkor egy kis vacak úton megyünk, egy sáros úton megyünk, és leállunk, dugó van. Hát mondom, hát hogy lehet itt dugó, itt nincs is város, falu sincs. Az történt, hogy előttünk elmentek szovjet tankok Kijev felé. (...) És én, fiatal srác, milyen klassz, akartam [fotózni], s kiverte a kezemből, hogy nem, nem, egyáltalán nem, mit akarsz, letartóztassanak minket? Végül aztán letettem, akkor nem fényképeztem." (43.)

A Kádár-rendszer alatt kialakult sötét, „kommunista Magyarország" képe több vonatkozásban továbbél. Noha az egykori egypártrendszer megszűnt, bizonyos vélemények szerint valójában semmi sem változott a rendszerváltozás óta, mások szerint viszont történt némi változás, ám nem jó irányban, illetve az egykori nómenklatúra továbbra is hatalomba van:

113 Szójáték szintjén ez logikusnak is mondható: fényt a sötétségben nem lehet dokumentálni.

„1989-ben voltam utoljára [Magyarországon]. (...) Mi itten úgy hallottuk, hogy mikor megtörtént, mondjuk úgy hogy a kommunizmus összeomlott, vagyis megszűnt, azóta semmiféle változás Magyarországon nem volt." (10.)

„Olyan szegény volt Magyarország. Körül volt véve államokkal, akik ádáz ellenségek voltak. Be voltunk zárva egy börtönbe. (...) Most azért sokkal, sokkal jobb a helyzet, de lehetne jobb, mert óriási hibákat követett el a magyar politika, többek között a mezőgazdaság szétverésével. A másik pedig, nagyon nehéz egy tőke nélküli társadalomban felülkerülni. (...) Hogy csinálsz tőkét? Hát először csak az ingatlanból lehetett, mert mentek föl az árak. Tehát az ingatlan-tőke volt az egyetlen magyar tőke, most a változás után. Ugye mindenki oda rakta a pénzét, mert a házak és a telkek ára megy föl. Meg a lakások ára. (...) A mezőgazdaság szétverése, az nagy hiba volt. A másik az, hogy a nomenklatúrának a legfelső részét nem zárták ki a politikából. Mert változás csak akkor lehet, ha... Nem kell őket büntetni - adjanak nekik egy kiemelt nyugdíjat, és menjen a Balaton partján üdüljön, mint nyugdíjas, de a politikában nem vehet részt. (...) Mert az történt, hogy éppen fordítva, ezek a volt kommunisták meggazdagodtak, ellopták a nemzeti vagyont, és most mind a rengeteg pénzzel a sajtó mind a kezükben van." (41.)

Politikai-társadalmi változások ide vagy oda, Magyarország megítélése gyakran továbbra is negatív töltetű, aminek egyik legfőbb oka, a magyarok híres pesszimizmusa, ami még inkább szembeötlő amerikai szemmel nézve vagy amerikai tapasztalatok után. E vélemények szerint Magyarországon mindenki borúlátó és kesereg, aminek következtében „minden a feje tetején áll":

„Arra emlékszem, hogy ami benyomást tett rám ilymódon Magyarország, hogy mindenki borúlátó volt. Nem azt mondom, hogy akikkel dolgoztam, de az utcán a hangulat, a villamoson a hangulat más. Itt (...) sétálsz az utcán, mindenki köszön neked, mosolyog (...) Ott teljesen más volt. És egy ilyen szürkeség van otthon, (...) ez az egy ami annyira más volt, mint itt." (1.)

„Hát az, amit szeretek benne [Amerikában], az inkább az, hogy nincs ez a sírás-rívás, hogyha fogalmazhatok így. Amikor az ember hazamegy, tehát, amikor itt élsz. és utána hazamész. egyszerűen mindenki sír és szenved. Gyorsan hozzá kell, hogy tegyem, hogy jogosan. De az, hogy megnézve az otthoni barátaimnak az ideg-, szellemi és fizikai állapotát, hogy szinte ugyanazok a korúak, 20 évvel öregebbnek néznek ki. Azoknak az embereknek olyan gondjaik és problémáik vannak, amik egyszerűen, egyszerűen elviselhetetlenné válnak most már" (29.)

Az otthon maradottak iránti aggodalom mondhatni toposszá válik, ami az alig 10 éve kivándorolt húszas éveiben járó alanyunk esetében is tetten érhető, aki kifejti azt is, az általános magyarországi állapotok miatt nem várható el senkitől sem optimizmus:

„Én nem szeretek hazajárni. [Ennek] van egy személyes oka, és van egy általános oka. Az általános oka, az hogy összeszorul a szívem tulajdonképpen, amit otthon látok, tehát ahol az ország lehetne, és ahol az van, az egy óriási nagy szakadék, és ez engem nagyon zavar. A másik pedig, hogy azok a tehetséges, kiemelkedően tehetséges barátaim, akik azt választották, hogy otthon maradnak X, Y miatt, azok, az emberek ott tartanak, hogy nem tudják megvenni a gumicukrot. Tehát ez elszorítja a szívemet. Tehát most akkor mondjam megint azt, hogy pozitív gondolkozást gyerekek!"

A pesszimizmus elleni harcot egy másik alanyunk nem akarja feladni, és hivatásává teszi, hogy legalább Amerikában optimista magyarokat neveljen ki, akik adott esetben ezt az energiát átadhatnák az otthoniaknak is. Igaz, ez a kinevelés a cserkészeten keresztül, a magyar népdalok által teremtett mese-Magyarországon keresztül is történne, aminek eredményességét – a népdalokban rejlő szépség és fájdalom együttes jelentkezése miatt – kissé megkérdőjelezhetjük:

„Mi is egy szép Magyarországot, egy pozitív Magyarországot [akarunk átadni]. Az, hogy mi csak népdalt éneklünk, mi már egy mese-Magyarországot teremtünk, hogy szép ország, és a nyelvének is jót tesz, hogy a magyar népdalt énekeljük. Szóval ilyen szempontból egy kicsit idealizált és egy kicsit elvontak vagyunk. (...) Amit el kéne érjünk, és ez nem csak cserkészekre vonatkozik, az egy optimista magyart kinevelni. Mert azért sírva vígad a magyar. Az egész nemzetre ráférne, és Amerikába az emberek optimisták, szóval ez az ország ez ebből él, ez adja az energiáját. Ezt mi átadjuk nekik [az otthoniaknak]." (44.)

Az Amerikában tanult és a megtapasztalt Magyarország-kép közötti eltérések meglehetősen gyakori témák, amelyeket már a visszatérés kapcsán is érzékeltettünk. Az alábbi szöveghű idézetben szintén arról van szó. alanyunk nem akar Magyarországra menni, mert „nagyon meg lenne csalódva" attól, amit ott fog látni, hiszen tudja, az ő Magyarország képe a dipis, 56-os szülőktől örökölt képhez áll közelebb, és nem a valósághoz:

„Édesapám a második világháború után jött ki, édesanyám az ötvenhatkor jött ki. Az a magyarság, amiben ők neveltek, az egy ilyen elvont. (...) És ezen voltak is viták, tudod ilyen újabb jött magyarokról. Már volt ez a megbeszélés, hogy a mi magyarságunk, ahogyan is beszélünk, az, az azért van, mert a szüleink, amit kihoztak, úgy neveltek fel. Mondjuk, hogy amit én elképzelek Magyarországról, azt, amit a szüleimtől hallottam, meg más szülőktől, amikor fiatal vagy, és ott vannak mind a felnőttek, és beszélgetnek, mondjuk, hogyha igazán elmennék, akkor nagyon utána meg lennék lepődve, vagy talán meg lennék csalódva." (33.)

A fenti idézetek érdekes jelenségre hívhatják fel a figyelmünket. A cserkészet vagy a szülői nevelés „látens curriculuma" többek között például búsongó, sötét, sírva vigadó Magyarország-képet generál. Ez a kép azonban az Amerikában szocializálódott egyén számára egyrészt – az „átlag" amerikaihoz képest – többletet nyújtó hátországként tételeződik, másrészt pedig a pesszimizmus szigetét jelenti a mosolygós amerikai optimizmusban. Ez óhatatlanul is feszültségeket szül, hiszen a szülőktől kapott világkép más értékeket képvisel, mint a közvetlen környezet. A gyerek számára a későbbiekben a szülői Magyarország-kép az aktuális Magyarország képével sem illeszthető össze, és az ebből származó újabb feszültség – jó esetben – pedig újra a saját világ átértékelésével jár együtt. Mindezt egybevetve, Magyarország képét mintha az amerikai és magyarországi valóság is állandóan kikezdené.

8.1.3.2.3. Magyarország: az elveszett haza

A sötétség és szinonímáival illetett Magyarország vajon az igazi haza, avagy létezik egy haza máshol is? Egyáltalán mit jelent a haza fogalma az idegenbe szakadtak számára, illetve ha bármit is jelent, ez hogyan illeszkedik a nemzeti identitás mélyrétegeibe?

A haza és Magyarország fogalmai nem teljesen fedik egymást, és az első megkülönböztetést éppen a fogalomhoz társított értékvilágok előjele adja. Míg Magyarország gyakran negatív konnotációkat hordoz, a haza inkább pozitív kicsengésű. A két fogalom szétválasztása nem könnyű mentális művelet, ám ha ebben segítségre jön az egyén keserű amerikai tapasztalata, a napi politika vagy valamilyen konspirációs elmélet, akkor könnyebben megoldható a különbségtétel:

„Mindenki a saját keserűségét akarja megmagyarázni, hogy miért van itt Amerikában, hogy került ide, szid mindent, szidja az amerikait, szidja Magyarországot. Én Magyarországot nem szidom, hát miért tenném? Hazám. Magyarországot nincs jogom, semmilyen erkölcsi alapom nincs szidni, mert magyar vagyok. Én arról beszélek, hogy ami jelen pillanatban Magyarországon uralkodik, azt viszont száz-százalékosan elítélem. Mert az nem emberhez méltó, ami ott folyik, és ami ott folyik, erről igazán nem tehetnek a magyarok, mert az ugye nyilvánvaló, az köztudott mindenkinek, hát azért ezek máshonnan is irányítva vannak." (29.)

Míg Magyarország működése és megítélése szorosan összefügg a magyar kormány és miniszterelnök tevékenységével, addig a haza kedves, kis részhalmazokban jelenik meg: kisebb-nagyobb földrajzi egységekben, családi, rokoni, baráti körben, egy adott helyben vagy egy tárgyban. A haza az otthonosság, amellyel gondolatban együtt lüktet a kivándorolt:

„A haza Erdély, ott is a szűk falum, meg a szülővidékem. Dehát Erdély az tágabb értelmű, de az is mélyebben és erősebben köt engemet, mint ez itt. (...)A magyar is, én tudom, hogy 90 százaléka a magyar embernek, aki nem politizál, vagy nem is érdeklik a napi politikák, események, azért a szíve dobban, ha otthon történik valami, és drukkol. Ha sírnak, sír, ha örülnek, akkor örül. S ez megmaradt, még a gyerekekben is benne van." (2.)

„Én Pesten csak azért érzem jól magam, egy-két barátom van, rokonom már nagyon-nagyon kevés van. (...) De általában faluhelyen sokkal jobban érzem magam. (...) Amikor az ember hazamegy, tudod egészen más, az ember két pillanat alatt, ha bemész egy kocsmába, leülsz valakivel, már ott majdnem ugyanazon a hullámhosszon vagytok. (...) Ezt nem tudom másképp mondani, tehát az ember hazamegy." (38.)

A haza kétségtelenül az otthon, otthonosság világa, amit legkézenfekvőbb módon a rokonok, barátok látogatása biztosít. A családi, rokoni szálak néha annyira előtérbe kerülnek, hogy a hazától mondhatni nem látni az országot:

„Én nagyon szeretnék elmenni Magyarországra olyankor, hogy mondjuk elmenni mindent meglátogatni, amiről én olvasok, és amit én szeretek és látok. De tele vagyok családdal, és ha én nem megyek el a nagynénémhez, akkor... igazán nem is akarok elmenni máshova, csak őket meglátogatni és a családomat, mert tudom, hogy én olyan messze vagyok tőlük." (19.)

Magyarország a nehézkesen működő adminisztráció, a nehezen érthető politikai-társadalmi világ, a haza pedig könnyen kiismerhető *locus vivendi,* ahol valószínűleg sosem fogunk élni, de ahova visszavágyni mindig is fogunk, amely a kor előre haladtával egyre kínzóbb tud lenni:

„Megmondom őszintén, nem nagyon követem [a magyarországi eseményeket]. (...) Még Amerikát sem értem meg, hát még Magyarországot. Szóval mondom, vannak ilyen alapelvek, amikre felfigyelek, ha az én alapelveimmel ellenkeznek, különösen a kisebbségeknek a sorsáról, bánásmódjáról. De úgy a mindennapi életbe nagyon nehéz beleszólni. Nem ismerem a körülményeket, nem tudom, hogy milyen lehetőségek vannak. De ha valamilyen nagyobb perpatvar van, akkor felfigyelek, mint most például a Gyurcsány elleni tüntetésekre. Majdnem minden nap megnéztem most az interneten, hogy van-e valami. Mert az ember tényleg nem érti, ott olyan más a rendszer. Nem is tudom felfogni, hogy milyen alapokon vannak a jogi elképzelések ugye. De azt látom, hogy egész más, mint itt. Mert ha itten történne egy ilyen dolog, akkor azonnal kivizsgálás lenne, és senki nem tudna ellenállni, nem lenne olyan elnöki vagy adminisztratív hatalom, ami ellen tudna állni egy kivizsgálásnak." (15.)

„Ahogy telnek a napok, és öregszünk, mindig nagyobb, mindig sokkal nagyobb a honvágyunk, minden áldott nappal. Én legalábbis nagyon sokat szenvedek a honvágytól, de az én mondjuk egy szerencsém, hogy 68-ban voltam oda először haza, és én nagyon sokszor voltam otthon. Majdnem mindek második évben mondhatni." (17.)

A honvágy ellen a gyakori hazautazás mellett vagy hiányában egy saját kis haza, az otthoni tájak újvilági teremtésével és berendezésével is lehet védekezni.

„A tó [neve] nagyon hasonlított a Balatonra. Valaki fölfedezte az ötvenes évek elején a dipik közül. Voltak ott olyan hétvégék például, mert két panzió volt, amelyik magyar kézre került, voltak olyan hétvégék, hogy legalább 100–150 magyar megjelent, s akkor egy harmadik is kinyílt. Ottan mindenféle irodalmi délutánokat is tartottunk, emlékszem még hegedültem. Nagyon élénk magyar élet volt ott, és nekem is volt aztán, később vettünk ... sok magyar vett ottan ingatlant. Nekem is volt ottan egy ilyen nyaralóm. Több barátomnak. És most is van legalább 20 magyar család, akinek még mindig van ott ingatlanja. Úgyhogy azt fölkaptuk. Azt hiszem az időseket a régi tájakra emlékeztették. Keresték azt, amit otthagytak." (15.)

„Aztán maradtam, úgy egyre több barát lett, egyre több ismerős lett stb., stb. Tehát alapjában véve egy olyan körülményt sikerült kialakítani, ami majdnem, hogy szinte megegyezett az otthonival, csak itt másfajta autók rohangáltak, és másfajta házak voltak, mint otthon, de ezek már csak ilyen kis szélsőséges dol-

gok. Természetesen nagyon vágytam haza, de nem tudtam még menni abban az időben, mert ez pénz kérdése is volt egyrészt, meg másrészt pedig papírok kérdése." (29.)

A hosszas honvágy, a haza utáni állandósult sóvárgás újra és újra felveti a kérdést: hol a haza? És mindez élesebben merül fel, amikor az egyén szembesül kettős kötődései szövevényével, és végképp bele kellene nyugodnia az itthon és otthon fogalmainak viszonylagosságába.

„De, fáj... két életet élek, egy amerikai életet és egy magyar életet. S ne ítélj! Mikor haza megyek, úgy érzem, hogy haza megyek, a rokonok ott vannak, olyan jó érzés. Haza jövök ide, itt megkeveredik [minden]." (13.)[114]

Az aktuális amerikai itthon, és az elveszett otthon „normál" kivándorlás esetében is valójában hazátlanságba sodor. Ha azonban az otthon nem a mai Magyarországnak, hanem annak csak egy volt korábbi területének a része, ami ugyanakkor az egyén életétől is elszakadt, a haza iránti vágy mondhatni anya-országért kiált. De ha az anya-ország az egyén szemében nem viselkedik igazi szülőként, ha úgy érzi, nem akarja befogadni, akkor a mára felnőtt gyerek-kivándorolt dacosan állíthatja:

„Valóságban az az igazság, és ez itt csak egy privát megjegyzés, személyes megjegyzés, hogy én hazátlan vagyok. Nem itt születtem, de ennek ellenére Magyarország a hazám, ha tetszik a magyar kormánynak, ha nem." (6.)

Haza tehát nemcsak a magasban van. Haza, szülőföld végső soron bármilyen tárgy, illat vagy gondolat is lehet, ami az elveszített, egykoron volt és időközben óhatatlanul is csodálatossá vált világra, az elhagyott országra vagy falura, vagy az ahhoz kapcsolódó életszakaszra emlékeztet. Még egy kis állati ürülék is:

„Hogyha egy lovat meglátok, de nemcsak egy lovat, hanem hogyha egy lókakit meglátok, akkor mindig a szülőföldem jut eszembe. Gyermekkor tudja..." (17.)

8.1.3.2.4. Magyarország: a hely, ahol magyarul beszélnek

Tautologikusnak tűnik, de több alanyunk is megfogalmazta, hogy számára Magyarország legnagyobb érdekessége az, hogy ott mindenki magyarul

[114] A beszélgetés e része elcsukló hangon történt, gyakran sírásokba torkollt.

beszél. Az Amerikában felnőttek számára érdekes az a mozzanat, amikor azzal szembesülnek, hogy mindennapjaik egzotikus, jobbára szűk családi, baráti körben vagy esetleg valamilyen szervezetben (a cserkészetben) használt nyelvet – egy más környezetben – egyszerre mindenki kezdi beszélni.

Egyik, Dél-Amerikában felnőtt alanyunk kifejti, hogy első magyarországi élménye valóságos nyelvi-kulturális sokk volt. Mivel Budapesten mindenki magyarul beszélt, minduntalan másokra figyelt, és a nagyvárosi nyelvi közöny kialakulásáig állandóan megfájdult a feje a sok, fölösleges, ám magyar nyelvű információ fogyasztásától. Ennek a magyar nyelvű dömpingnek a megszokása után, a nyelvhasználat végül átválhat természetes élvezetbe:

„Itten nekem ez egy nagyon, ez egy kulturális sokk volt sok szempontból, mikor Magyarországra érkeztem, mert egyrészt magyarul kellett beszélni, mindenki magyarul beszélt, és csak magyarul beszélt. Egy idő után úgy megfájdult a fejem, mert hogy én nem tudtam mit csinálni. Tehát fájt a fejem állandóan, s ez azért volt, mert nem szoktam hozzá ehhez, s mindenre felfigyeltem. Tehát mentem az autóbuszon, felfigyeltem, ha valaki beszélt magyarul, felfigyeltem, ha valaki kiabált, akkor ha szólt, akkor én ránéztem. (…) Végül is én elmenekültem Budapesten az Argentin Nagykövetségre, hogy legalább egy pár órát töltsek, és spanyolul tudjak beszélni másokkal, mert, mert annyira megterhelő volt. Utána észrevettem, hogy ez így van, és akkor tudatosan (…) nem figyeltem föl annyira [másokra], és akkor egy kicsit jobb volt. De ugyanakkor nagyon élvezetes volt, mert (…) lehetett magyarul a taxisofőrökkel beszélni, akik mindig jó karakterek voltak, és mindig levágtak egy jó dumát." (48.)

A látszólag idegen, ám nyelvileg mégis ismerős helyen az Amerikában felnőtt magyar fiatal mindent kezd érteni, illetve az ő nevét is mindenki helyesen ki tudja ejteni, ami otthon (Amerikában) csak kivételes alkalmakkor szokott előfordulni. Ez a nyelvi élmény egy életre szól, és az egyén magyarságához, magyar kultúrához való kötődéseit, illetve saját amerikai, külföldi magyar identitását egyaránt erősíti:

„Miután elmentem Magyarországra (…) nagyon-nagyon éreztem azt, hogy kimentem az utcára, és elkezdtem magyarul beszélni, és mindenki megérti, mindenki odanéz a papírra, és el tudja olvasni a nevemet. Nem csak egy kis világ, hanem mindenki. És ez egy nagy élmény. És nagyon... szóval szellemileg sokat nőttem és tanultam abból. Szóval még mindig egy kicsit másnak érzem magamat, mert tudom, hogy teljesen más szemszögből látom a magyarságomat, mint valaki, aki ott nőtt föl, és ott tanult mindent, és (…) más magyarok vagyunk,

máshogyan gondolunk róla. De most jobban értem azt, hogy mennyire összetartó az, hogy tényleg egy kultúra van." (9.)

8.1.3.3. Magyarságképek

A nemzeti identitás fontos pillérei az egyénnek saját magyarságára, illetve az általánosabban vett magyarságra vonatkozó elképzelések. Noha magyarnak lenni köz(össégi)ügy és magánügy is, alanyaink elmesélése alapján a magyarság jobbára kulturális, irodalmi megalapozottságú. Nézzük meg az alábbiakban, hogyan jelenik meg ez a kulturális, irodalmias magyarságkép, illetve milyen kapcsolatai vannak vagy lehetnek e koncepcióknak a mai magyar kortárs kulturális elemekkel.

Azt a kérdést, hogy mit jelent magyarnak lenni ugyan minden interjú során nem tettük fel, ám azokban az esetekben, ha alanyunk már az Egyesült Államokban nőtt fel, mindenképpen sort kerítettünk erre. Ennek oka az volt, hogy kíváncsiak voltunk, egy olyan személynek, aki nem Magyarországon, azaz nem egy magától értetődő, természetesnek mondható magyar közegben szocializálódott, „mi megy át" mindabból, ami magyar lehet? A magyarság elviekben végtelen eleme közül – a családi és egyéb szervezeti szűrőkön keresztül – melyek épülnek be nemzeti tudatába?

Az alábbi idézet rendkívül szemléletes választ ad a magyarságkép identitásban megjelenő különböző elemeiről, ezért bizonyos részeit kiemeljük, majd pedig hosszasabban időzünk e szöveg részletnél.

„Ha magyarnak mondod magadat (…) legalább olvasod a VERSEKET, ilyesmiket, a NÉPDALOKAT [hallgatod]. Szerintem SENKI SEM TUDJA MEGMONDANI, HOGY MI A MAGYARSÁG. Hát persze, A NYELV az egyik része, ha nem tudsz magyarul beszélni, akkor szerintem, az nem egy IGAZI MAGYAR. Az már egy elvándorolt magyar. (…) Én mondjuk majdnem A LEGGYENGÉBB VAGYOK a korosztályomban a magyar tudásban. Ha a [többiektől] kérdeztél [volna] ilyen kérdéseket [pl. hány magyar él Magyarországon?], hát akkor azok rögtön felsorolják a pontos számokat és ilyesmi. De nekem az, hogy mikor elolvasok egy versgyűjteményt a magyar költőktől, akkor valahol A SZÍVEMBEN ÉRZEM, hogy ez nem egy mese egy varázsvilágról, hanem AZ ÉN MESÉM, az ÉN TÖRTÉNELMEM. És szóval, ahogy mondtam, mikor NÉMETORSZÁGI MAGYAROKKAL beszélek, van ott rögtön egy kapcsolat. Az nekem a magyarság. A magyarság az NEM VÉRBEN, nem az, HOGY SZÜLEIM MAGYAROK VOLTAK, hanem az, hogy mikor KÉT EMBER, AKI MAGYARNAK HÍVJA MAGÁT, ha van ott EGY KAPCSOLAT, akkor az a magyarság nekem. És minél jobban lehet ápolni és tanulni róla, és mondom, az utolsó pár évben próbálom

bepótolni a hiányomat. (...) Ezért is akarok most elmenni nyáron, mert nagyon is észrevettem, hogy itt A 8 ÉVES GYEREKEK, akik most jöttek ki Magyarországról, SOKKAL TÖBBET TUDNAK, mint én. És például, AMIT TANULTAM CSERKÉSZETEN BELÜL, azt tudom, de azon kívül nem is emlékszem, hogy melyik költőről volt szó, de fogalmam se volt, hogy melyik vers volt, hogy ki írta. És mondom, nem tudom [mi a magyarság]. MAGYAR SZOBRÁSZOK, nem tudom. Persze A LEGFONTOSABBAK." (9.)

A fenti narratívának két síkja van. Egyrészt megtaláljuk azokat az elemeket, amelyek valamiféle kulturális, irodalmi, művészeti megalapozottságú magyarságot sugallnak: magyarnak lenni e szinten azt jelenti, hogy ismerjük a magyar nyelvet, magyar verseket olvasunk, népdalokat hallgatunk és más egyéb magas kultúrához (pl „szobrászok") tartozó termékeket fogyasztunk. Az idézett szöveg végén lévő kiszólás („a legfontosabbak") egyfajta elitizmusba vetett hitről is árulkodik, a magyar nemzethez, magyarsághoz való tartozás kiváltságos mivoltáról. A narratíva e struktúrája tehát „nagy témákat", fontos identitás-toposzokat hordoz, ám alanyunknak kissé idegen ez a tanult fennköltség, amit jelez is azzal, hogy ő nem beszél jól magyarul. Mintha mentegetőzne kicsit, mintha csak egy tiszteletkört futna, és felsorolja a diaszpóra közösségek magyarságra vonatkozó toposzait, ám névtelen többségbe burkolózva rögtön be is vallja, nem tudja megmondani, mi a magyarság („senki sem tudja megmondani, hogy mi a magyarság"). A beszédhelyzetben az, amit kvázi normatív módon mondani „kell" a magyarságról és az őszinte, „nem tudom" jellegű válaszadási stratégia felolvad, és a magyarságról szóló beszédmód személyes szintre csúszik. Az egyén így „szívében" érzi, hogy magyar, illetve a magyarság története, meséje az „én mesém", „én történelmem" lesz. Ha alanyunk identitás diskurzusa a kezdeti elvontságtól, fennköltségtől már személyes szintre ereszkedett, akkor rögtön adódik az is, hogy a magyarság megtapasztalása interperszonális területen lehetséges. Hiszen magyar az lehet, aki más, nemcsak a közvetlen környezethez tartozó magyarokkal is kapcsolatba lép. Magyarnak lenni tehát úgy lehet, ha családon kívül is azok vagyunk, ám többnyelvű közegben, szórványként élve az ilyen „más magyarokkal" fenntartott kapcsolat a számbeli arányok miatt is esetlegessé válik. A családon kívüli magyarként való létezés hangoztatása ugyanakkor részint jelentheti a szülők világával való szembeszegülés látens formáját is („magyarság nem vérben, nem az, hogy szüleim magyarok voltak"). A kapcsolatba lépés lehetőségével kecsegtető családi, rokoni szálakon túlmutató más magyarok körét (és újra hangsúlyozni kell: diaszpóra létezés feltételei közepette) az egyén szervezeti kötődései biztosítják, amely

által adott esetben földrajzi és életkori sajátosságoktól függetlenül jöhetnek létre kapcsolatok. Így lehetséges az is, hogy egy másik „külföldi" magyarral való találkozás adhatja a magyarsághoz tartozás élményét, ám az is, hogy egy korban jóval fiatalabb személy, egy 8 éves gyerek magyar nyelvtudása leküzdésre sarkalló frusztrációt okoz.

A tárgyalt előbbi beszédrészlet szemléletesen tükrözi, ahogy az identitásról szóló beszéd hogyan változik, változhat az egyéni és képzelt közösségi szintek között. Az is leszűrhető továbbá, hogy a magyarságkép kulturális megalapozottsága és a személyközi interakciók, a közösség tételezése egyaránt az identitás részét képezik. Többi alanyunk esetében gyakran ez az irodalom-, történelemszemléletű magyarságkép köszönt vissza:

„Az én magyarságom az egy erős kultúrán alapozódik. (...) Nagyon kevés magyar költő van, akit én nem olvastam volna. Az összes klasszikus regényt elolvastam." (15.)

„Egy olyan nép kultúrája áll mögöttünk, amely egy nagy nemzet, egy nagy nép. Ezt a kultúrát meg kell tartani, ezt a kultúrát, ha lehet, tovább kell fejleszteni. És az első pillanat Amerikába érkezésem után, és azóta is állandóan ez volt az érzésem, hogy ezt tovább folytatni kell." (36.)

„Nem lehet analizálni a mai napot, mert vissza kell mennünk száz, kétszáz, háromszáz, sőt ezer évvel Szent Istvánig. Sőt vissza lehetne menni egészen az Árpád-házig, sőt Szent István megszegte az Árpád-házi törvényeket, és erre az ő öccse jött rája, a..., hogy is hívták az öccsét, akit ki is végeztek..., Koppányt, tehát Koppányt ki is végeztette, mert rájött Szent Istvánnak a rettenetes hibájára. Tehát vissza kell mennünk, ha a mai napot analizálni akarja a magyarságért, akkor vissza kell mennünk ezer évre." (10.)

A magyarságról alkotott személyhez kötött, avagy családi, rokoni, baráti személyközi viszonyokhoz igazított képe is újra és újra felbukkan:

„[Arra, hogy mi a magyarság] nekem egyszerű a válasz. Az, hogy én a nagypapámmal le tudjak ülni magyarul. Ha haza megyek [Magyarországra] a rokonaim egyfolytában csodálkoznak, hogy (...) el tudok velük beszélgetni. [Magyarság] az, hogy van egy, nem is ilyen elitizmus, de az, hogy van egy ilyen közösség, ami összefog. És az fog össze bennünket, hogy magyarok vagyunk, és az, hogy magyarul tudunk beszélni, az majdnem egyértelmű, hogy vele jár." (30.)

Ha a magyarságképek két fő dimenzióját az elmesélők szocio-demográfiai adatai függvényében nézzük, azt is megállapíthatjuk, hogy a kulturális, literaturizált magyarságkép jobbára a dipisek és 56-osok generációjának sajátja, míg a nyelvhasználattal és – akár valamilyen szervezet körül létrejött – informális társasághoz kötött kép a fiatalabb nemzedék, a dipisek és 56-osok második, harmadik generációja számára releváns. Az előbbiek esetében a magyarságkép a személyes vagy a szülők élettapasztalatához kötött Magyarország-élménnyel függ össze, az utóbbiak esetében pedig a magyar nyelvi kompetencia és alkalmazásának mozzanata meghatározó. Előbbiek örömként, sikerként élik meg, ha utóbbiakhoz sorolható utódaik valamilyen mértékben átveszik az ő kulturális magyarságképükhöz kapcsolódó elköteleződésüket és elhivatottságukat:

„Ezt úgy átvették [a gyerekeim], és ez nagy öröm, hogy sikerült egy kicsit továbbadni ezt a felfogást, ezt a felelősségérzetet, ezt a kicsi küldetéstudatot is nekik, hogy azért egyéb dolga is van egy magyar embernek Amerikában, mint csak a saját karrierjét építeni. Ez a kis népünk és Kárpát-medencei magyarságának rengeteg segítségre van még szüksége, és kintről nagyon sok mindent lehet ezzel segíteni." (35.)

Az itt felbukkanó magyarságképhez azonban az is hozzátartozik, hogy némi aktuálpolitikai kétely csúszik ebbe a hivatástudatba, ugyanis nem egyértelmű, hogy a Kárpát-medenceieknek, és különösen a magyarországiaknak milyen mértékben van szükségük a „kinti" segítségre, avagy egyáltalán felismerik-e az ottani segítségnyújtás adta lehetőségeket.[115] Az egymás, azaz az amerikai és nyugat-európai, illetve a Kárpát-medencei magyarok fontosságának kölcsönös fel nem ismerése már elvezet a nemzetben való gondolkodás kérdéséhez, és pesszimista válaszához is.

„Mai napig is úgy érzem, hogy Magyarországon a rendszerváltozástól kezdve nem tudták megváltoztatni az apátiát a nyugaton élő magyarság iránt. Nincs olyan kormányirányzat, nincsen kormányszándék, kormányakarat, kormánytámogatás, és ez nagyon sok módon látszik." (35.)

Az összetartozás kérdése azonban globálisan vagy lokálisan is, néha pozitív módon is megválaszolható. A nemzeti összetartozásra épülő magyarságkép globális és optimista változatát hordozza például a cserkészet ígérete,

[115] Ezt a témát felvillantottuk a *8.1.2.1-es alfejezet*ben is.

miszerint a világ bármely pontján élő magyarok kapcsolathálója által megvalósítható „a magyarabb magyar, és emberebb ember elve":

„Szerintem az a fontos a cserkészcsapatban, hogy a gyerekekben meglegyen az a magyar érzés. (...) A magyarsággal kapcsolatban az, hogy legyen meg a magyar barátságos kapcsolat más magyarral, mert ez a kapcsolat az a magyarság. S ha már van más magyar barátod, akkor legalább érzed azt, hogy van ez a magyar, szóval van ez a gondolat, hogy van magyar kapcsolat a világban. S akkor azon túl csak az, hogy egy kicsivel nagyobb lesz a kör, s több magyar, s több magyar beleáll a körbe. De szóval ez nekem egyik legfontosabb célom. Csak az, hogy szóval, ha együtt beszélünk magyarul minden héten, ha együtt mulatunk magyarul legalább egyszer hetente, akkor abból megvan az a mag, amiből nőhet egy igazi magyar. (...) Én is még tanulok, és én is még próbálok nagyobbra nőni. Ezt is megmondom, hogy az egyik legegyszerűbb, de legfontosabb jelszó a cserkészetben az, hogy emberebb ember, magyarabb magyar. Ezt Teleki Pál[116] mondta, nem, Sík Sándor,[117] várjál, Teleki Pál és Sík Sándor mind a ketten. Ez mindig egy cserkészvita, hogy ki volt az első. Szóval ez a célunk, emberebb ember és magyarabb magyar." (9.)

Az egyéni vagy közösségi fennkölt magyarság koncepció mellett lokálisan megjelentek más, mondhatni dekonstruáló képek is. Az egyik, és talán leggyakrabban megrajzolt magyarságképen a magyarok közötti civakodások, konfliktusok, állandó széthúzások dominálnak, mint a magyarság igazi, „szétintézményesüléssel" is járó differentia specifica-ja.

„A hiba bennünk van, sehol máshol nem kell keresni. Hát ez [az összetartás hiánya] a legnagyobb hiba. Mondok egy viccet, ez vicc, de megfelel a valóságnak: amikor négy német találkozik a világban egymással, akkor rögtön alakítanak egy klubot. Amikor négy magyar találkozik, akkor rögtön alakítanak négy klubot." (10.)

Egy másik, ritkábban megjelent magyarságkép kiegyensúlyozottabb, etnikailag egyenlősítő közösségi tulajdonsággal operál, igaz, itt is visszaköszön a kulturális dimenzió.

[116] Teleki Pál (1879–1941) földrajztudós, egyetemi tanár, politikus, Magyarország miniszterelnöke 1920–21-ben, illetve 1939–41-ben. Horthy Miklós 1922-ben kinevezte az ország főcserkészévé, 1923-ban pedig tiszteletbeli főcserkésszé.

[117] Sík Sándor (1889–1963) költő, műfordító, irodalomtörténész, piarista tanár. 1912-től egyik alapítója és irányadója a magyar cserkészmozgalomnak.

„Érnekem a magyar világ legalább olyan, mint minden más világ. Szerintem nem állunk, vagy nem, vagyunk kevesebbek, mint más, talán nem vagyunk többek, de mindenesetre az itteni szervezet kulturális téren azért azt hiszem, hogy szép munkát végeztek." (12.)

Sajátos pozíciót képvisel és újólag is az autentikusság kérdését feszegeti az a vélemény, amely – éppen az előbbiekben említett interperszonális dimenzió kritikájaként – a magyarságkép relevanciáját a legbensőbb intim szférába helyezi. E logika szerint nem csak kifelé, mások előtt, közösségben kell megélni a magyarságot, hanem befelé, este, lefekvés előtt is:

„Én egyedül, egy személyben, magamban azt gondolom, hogy én szeretem Magyarországot, és szeretem azt a kultúrát. Hát ez nekem a kötelességem. Hát ez egy teljesen nyilvánvaló, (...) és hogyha második is így gondolkozik, az kettő, és hogyha harmadik is így gondolkozik, az három. Én azt szoktam mondani az embereknek, hogy ne csak akkor vallj színt, és legyél magyar, amikor közösségben vagy, hanem saját magadnak is. Tehát ez egy nagyon fontos dolog. Elalvás előtt, felkelés után, bármikor." (29.)

Kérdés ezek után, hogy a magas és népi kultúrával, ezeréves történelemmel és interperszonális közösség tételezésével körülbástyázott magyarságkép hogyan viszonyulhat a mai magyar kortárs irodalomhoz, művészethez, populáris kultúrához. Vélhetően nem épülhet ki szerves kapcsolat a két világ között, egyrészt az eltérő kulturális értékrendek miatt, másrészt azért sem, mert mint láttuk, az interjúalanyaink körében kirajzolódott Magyarország-kép jobbára negatív képet festett az országról magáról. Továbbá azt is láttuk, mentális szinten is érvényesül egy elhatárolódás a magyarországi magyarokkal szemben.

Mindez nem jelenti azt, hogy ne lenne kísérlet a mai magyar kulturális termékek terjesztésére és fogyasztására, és ne léteznének kulturális, művészeti stb. kapcsolatok. Hanem sokkal inkább arról van szó, az amerikai magyar szerveződések által fenntartott kulturális értékvilág szűrőként működik, aminek következtében a mai magyar kulturális értékek spektrumából azokat szemezgeti, amelyek lokális világának legitimálását és megerősödését, egyszersmind konzerválását eredményezi. E szűrő ugyan beengedi például a „tiszta forrásból" merített népi kultúra elemeit (néptánc, népzene), és a populáris kultúra Magyarországon már nem a mainstreamhez tartozó szereplőit (táncdalénekeseket, operett énekeseket), ám rendszerint kizárja

a modern populáris kultúra vagy akár a legújabb mai magyar irodalom, képzőművészet, alternatív művészet szereplőit.

„Amit mi is látunk állandóan, az egész [kortárs magyar kultúra] úgy, ahogy van, nem férne bele ebbe a kategóriába. Hogyha belegondolsz abba, hogy elkezdesz beszélgetni valakivel (...) és, ha a kortárs zenére kerül a sor, nem tudják, miről beszélsz, és nem tudod körülírni nekik, hogy miről beszélsz, mert olyant még nem is láttak és hallottak. Tehát a kortárs itt olyan, úgy ahogy van, kiesik. Bartók az utolsó. De egyszerűen nem tudják, miről beszélünk. Kortárs művészettel ugyanez a helyzet, képzőművészettel ugyanez a helyzet, nem tudják miről beszélünk. Tulajdonképpen az emberek többsége számára ez egy teljesen fehér terület." (32.)

A kortárs művészet és zene elfogadottságát Amerikában szocializálódott, ám Magyarországon is élt alanyaink esetében is „teszteltük". Az alábbi beszélgetés részletből látszik, hogy magyarországi tartózkodása alatt alanyunk egyáltalán nem került kapcsolatba mai magyar populáris kultúrával (nem magyarral, érdekes módon, igen), illetve a magyar kulturális termékekből az anyaországban is azt keresi, amire Amerikában magyar vonatkozásban szocializálódott:

„*Kérdező:* Ismersz-e magyar könnyűzenei együtteseket?
Válaszadó: Biztos, ha mondasz egy pár nevet, akkor biztos beugrik.
Kérdező: Nem. De te mondjad, hogy ismersz-e?
Válaszadó: Én nem nagyon. Nem. (...)
Kérdező: És az alatt az öt év alatt ameddig Magyarországon voltál, ott táncházban voltál?
Válaszadó: Voltam egy pár ilyen néptáncházba. De az olyan otthon, mint itt a cserkészet, vagy állandóan csinálod, és mindenkit ismersz, vagy egy ilyen kívülálló idegen vagy. De jó volt elmenni, amikor tudtuk, hogy mittudom én milyen együttes jön Erdélyből. (...)
Kérdező: És koncertekre jártál? Bármilyen koncertekre?
Válaszadó: Voltam Gipsy Kings koncerten, arra emlékszem. Egy pár koncerten voltam, de nem feltétlenül magyar.
Kérdező: Hallottál-e a Sziget Fesztiválról?
Válaszadó: Igen, hallottam, de nem voltam." (1.)

A mai magyar kortárs művészet elfogadottságának, avagy a fenntartott magyarságképbe való beilleszthetetlenségének kérdését jól illusztrálja a New York-i Magyar Kulturális Központ 2005 október utáni működésének

megítélése. Az intézményt 2001 végén hozták létre, és kezdetben egyaránt igyekezett az amerikai magyarok elvárásainak megfelelni, és az amerikai szélesebb nyilvánosságot is megcélozni. 2005 őszén azonban fordulat állt be az intézmény életében, új vezetősége lett, és új helyszínre, a New York-i Sohoba költözött, programkínálatában pedig elsősorban a kortárs művészet megjelenítése szerepel. A korábbiakban vázolt magyarságkép és a magyar kormányzati intézet új, deklarált szemléletmódja közötti különbségek szinte automatikusan is jelzik, hogy az amerikai magyarok zöme számára ez a kulturális kezdeményezés nem lehet része az addig elfogadott magas és/vagy népi kultúrára épülő magyar esszencializmusnak:

„Nekünk a New York-i konzulátussal nagyon jó kapcsolatunk van, és ott ők igyekeznek már elég régen magyar kulturális alkalmakat teremteni. Ezzel szemben a New York-i magyar kulturális intézmény nem ér egy fabatkát sem. (...) Ők egy ilyen avantgarde kis művészeti galériát tartanak fenn Soho-ban, amely érdekes pár ember [számára]. (...) Néha van egy pár olyan magyarországi meghívott, akinek az előadása érdekes, de mondjuk ez a tevékenység nem éri meg a pénzt. Szerintem. Az hogy ott egy nagyon szűk érdeklődésű körnek magyar művészeket bemutatnak, a hatása minimális, nem beszélve arról, hogy ez nem is amerikai, még nem is New York-i ez a dolog, ez Soho-i dolog." (48.)

A viszonylag új intézet újabb vezetőjének és értékvilágának elutasítása jól kiolvasható az alábbi idézetben is, amelyben a két kijelölt elszólás még inkább nyomatékosítja az igazgató elutasítását. Ez az elutasítás nem csak az értékvilágának, hanem áttételesen a pazarlással vádolt magyar kormánynak is szól.

„[A New York-i Magyar Kulturális Központ] az már egy tökéletesen egy fájó pont. Olyan szempontból fájó pont, hogy az előző vezető (...) az itt élő magyarság körében sokkal pozitívabb, mint amit az őt követő ILLYÉS Jakab László munkássága... Ja, ORSÓS, igen, pardon, de Jakabnak Jakab ugye? (...) Ő viszont elkötelezetten, a kultúrának egészen a szélsőséges nézőpontjait képviseli. Ő nála az avangardtól se jobbra, se balra nem létezik más. (...) Orsós úr működésének az egyetlen pozitívumát abban látom, hogy azt a bizonyos Bartók hangversenyt egy az egybe hozták New Yorkba, és (...) az a bizonyos plakát, amely az 50-es utca és a Broadway sarkán látható ez sem volt egy negatív valami, de viszont az nagyon-nagyon drága volt, mert az 100 millió DOLLÁRjába került a magyar államnak..., ja bocsánat, FORINT." (36.)

A népi kultúra terjesztése a magyarság kulturális esszenciája megnyilvánulási formájának minősül, a (Magyarországról nézve) letűnt, kopottas bájú populáris kulturális ikonok pedig a magyarságkép közösségi dimenzióját erősítik. Ezen utóbbiak amerikai jelenléte vélhetően komoly kapcsolatrendszerre épül, illetve bejáratott útvonalakon keresztül történik, ám egy helyi szervezet adományszerző rendezvénye szempontjából piaci értéke is van: olyan szereplőket kell meghívni, akiknek garantáltan sikere lesz.

„A meghívott előadók azok vagy lefutott, hajdan népszerű zenakaroknak, ilyen pop zenekaroknak a képviselői, általában csak darabokban, mert az egész általában nem szokott kijönni, csak egyetlen ember, és akkor playbackről megy a dolog. Vagy operett énekesek és nagy ritkán, ha igazán kulturális eseményről van szó, akkor komolyzenei előadók, de azok is csak kizárólag populáris, ismert darabokat adnak elő, (...) azokat mi tutira megy, mert mindenki ismer, szóval nincs probléma vele. Nem kockáztatnak! Mert számítanak adott esetben adományokra. Na most, hogyha a népnek nem tetszik a produkció, akkor az adományok nem nagyon csurrannak-csöppennek ugyebár, és emiatt aztán biztosra kell menni." (32.)

A magyarságkép két nagyobb kulturális dimenziója, az esszenciát jelző népi „vonal", illetve a közösségi élethez kapcsolódó kulturális fogyasztás (táncdalok stb) világa egymással sincs kibékítve. Noha mindkét dimenzió része a magyarságképnek, közöttük is állandó harc zajlik az igazi magyar értéket megjelenítő ízlésstátusért.

„Ezekből a nagyon-nagyon régi dolgokból éltek az itteniek, tehát még a régi állami együttesnek a produkcióiból. Meg hát főleg ugye azok jöttek ki akkor, abban az időben, ezek a táncdalénekesek, nótaénekesek stb., stb. Ma pedig (...) még mindig jönnek ki, mert még ők élnek, adjon nekik a jóisten sok hosszú életet. Nem ez a probléma, hanem csak az, hogy ugye, amit produkálnak, az már elképesztő, mert egyszerűen [azokat] az otthoni dolgokat [adják elő], amelyek már réges-régen lejártak. (...) Hallottuk, hogy kijött a nem tudom én ki, nótaénekes vagy táncdalénekes, vagy a nem tudom én milyen fejek ezeket kihívták, s akkor ilyen playback izével játszottak, de ez szörnyű volt. Utána az újságok úgy interpretálták, hogy milyen fantasztikusan sikerült, közben csak négyen voltak, abból kettő a konyhás néni volt. (...) Az újságban úgy jelentek meg, hogy óriási siker volt és fantasztikus, s hát nyilvánvaló, hogy hazudtak." (29.)

Az amerikai magyarok magyarságképéről egységesen beszélni természetesen általánosítással és leszűkítéssel is jár, ez valójában egy fogalmi

konstrukció. Az előbbiekben részletezett magyarságkép közösségenként vagy Amerika különböző részein élők körében valószínű más és más árnyalatot kapna. Több helyen például komoly kísérletet láttunk, hogy a kortárs magyar kultúra valamilyen elemét propagálják a helyi közösségekben. Ilyenek például az itt-ott önállóan vagy akár az egyház égisze alatt működő viszonylag új filmklubok is.

> „Minden hónap harmadik szombatján van egy magyar movie-est. Veszünk egy vetítőgépet, és akkor az egyik legújabb magyar filmet bemutatjuk. Egyik nap a Valami Amerika,[118] a másik nap a Magyar vándor.[119] Amik Magyarországon is újabbak, azt minden harmadik szombatom bemutatjuk. A kicsiknek pedig magyar rajzfilmeket vetítünk minden első vasárnapján a hónapnak. Ezek a dolgok mind újak végül is, még csak három évesek azt mondanám, de elég jól működnek is, és reméljük, hogy lehet működtetni továbbra is." (24.)

A mai magyar populárisabb, illetve alternatívabb kulturális termékek szintén jelen vannak Amerikában, csakhogy ezeket gyakran a magyarok azon csoportjai fogyasztják, akik vagy nem vesznek részt a hagyományosabb, emigrációs időszakokhoz és léthez kötött magyar szervezeti életben, vagy, akiket e szervezeti élet képviselői mentálisan távol tartanak, és „illegális", újmagyarok, friss magyarok, FOB-ok (Fresh off the Boat) stb. bélyegekkel illetnek.

> „Körülbelüli becslés szerint olyan 40.000 illegális magyar dolgozó munkás van itt, akár baby-sitterként, [akár másként]. És ezek sokszor Queens vagy Bronx vagy valami elszigetelt helyen hatalmas termet bérelnek ki, hogy egy magyarországi együttest meghallgassanak, vagy bulizzanak. Mert ezt nem is lehet nevezni szervezetnek."

Az alábbi idézetben nem csak az ún. FOB-okkal szembeni előítéletekről kapunk pontokba szedett, részletes leírást, hanem a kulturális ízlésvilágok közötti feszültségre utaló jegyeket is tetten érhetjük. Alanyunk sztereotíp módon távolságot tart a „friss" magyarokkal szemben, de ugyanakkor mégis élvezhetőnek tartja a részéről megbélyegzettek által fogyasztott zenei stílust. Ám az ilyen zenei műfajok egyértelmű fogyasztásának gátat szab szocializációja, hiszen ez a diszkózene, ez a „lezserség" neveltetése következtében számára nem a nagybetűsnek vélt Kultúra részei:

[118] Herendi Gábor 2001-ben készült filmje.
[119] Herendi Gábor 2004-ben készült filmje.

> „Megmondom őszintén, mi így hívjuk a friss magyarokat: FOB. Fresh off the Boat. Hogy most jöttek le a hajóról. Tudjuk, nem hajóval jöttek ide, de ez valahogy egy ilyen becenév, amit szoktunk mondani [használni] az amerikai magyarok között, azokról a bébiszitter vagy melósról, aki kijött (...) Idejönnek, (...) egy kupacba vannak, (...) New Yorkban dől ez a csapat magyar, akik most itt vannak. Egy, nem terveznek maradni sokáig, kettő, az a lényeg, hogy amennyi dollár a zsebükbe fér annyi legyen ott, három, nem tisztelik ezt az országot, nulla tisztelet az országé. És (...) negyedik: nem keresik a másik magyarokat, csak akik a Quinzy diszkóba járnak, 300, magyar van a Quinzy Diszkóba minden szombat este. (...) Minden júliusban van egy ilyen nagy Magyar Nap, és nagyon jó, olyan, mint Balatonon lenni, ugyanaz a zene, ugyanaz a lezserség, semmi köze a kultúrához, olyan vagány dolog".

Összegezve tehát láthattuk, a magyarságkép két markánsabb módon jelenik meg: a magas kultúrára, igazi népiségre, a magasztos magyar történelemre épülő irodalmias, kissé elitista módon, illetve egy másik, a helyi közösségek, szervezetek működésére, és igényeit kiszolgáló populárisabb módon. E két típus konfliktusai ugyan nem oltják ki egymást, ám folyamatos rivalizációjukat nyomon lehet követni. A nagy kihívás azonban nem ez a „belső" rivalizáció, hanem a szeretve-gyűlölt magyarországi kulturális termékek ismeretének és elfogadásának mértéke és lehetősége. Magyar kulturális interakciók nélkül, az amerikai magyarok szervezeti életében aktívabbak magyarságképe önmaguk „skanzenesítéséhez" is hozzájárul.

9. *Magyar kormányszervekkel kapcsolatos vélemények*

Az Egyesült Államokban Washingtonban magyar nagykövetség, New Yorkban, Los Angelesben és Chicagóban[120] pedig főkonzulátusok működnek. Ezeken kívül tiszteletbeli főkonzulok és konzulok működnek további mintegy 14 településen.[121] Kutatásunk során külön kitértünk arra, alanyaink hogyan vélekednek a magyar külképviseletet ellátó szervekről és munkatársaikról, illetve arra is, hogy a jelenlegi helyzetben milyen módón támogathatná az anyaország az amerikai magyarokat. A magyarországi rendszerváltás után

[120] A chicagói főkonzulátus terepmunkánk idejében még nem működött, 2007. október 4-én nyitották meg.
[121] Atlanta, Boston, Chicago, Cleveland, Denver, Houston, Kaiula, Mayaguez, Miami, New Orleans, Saint Louis, Salt Lake City, San Francisco, Seattle.

ugyanis leomlottak az emigráció és az anyaország közötti politikai falak, és feltételezhetően új alapokra kell építeni a kapcsolatokat. Ezek a falak azonban már korábban is repedeztek, és a hetvenes évektől kezdve több amerikai magyar-magyar együttműködési kísérletet is találunk, mint például az Anyanyelvi Konferencia létrehozása, vagy más kulturális együttműködések. Másfelől viszont azt is kell látnunk, a politikai falak összeomlása nem jelenti automatikusan az „emigrációs érzület" felszámolását, azaz a korábbi kivándoroltak egy része „lélekben" még nem tudott teljesen ráhangolódni az új politikai viszonyokra, ezért a mindenkori magyar kormány képviselőivel szembeni ellenérzése csak részben tompult.

9.1. Magyar külképviseleti szervek megítélése

A magyar diplomácia képviselőivel kapcsolatos vélemények meglehetősen szerteágazók, térben és időben is egyenlőtlenek. Noha a konzulokkal, főkonzulokkal, nagykövetekkel való kapcsolattartás változó, az egészen barátitól a távolságtartó formálisig terjed, vagy adott esetben a mellőzöttségre utaló beszédmódok jellemzik, a külképviseleti hivatalok megítélését valójában két nagyobb tényező határozza meg: egyrészt a hivatalt vezető személy, esetleg munkatársai kompetenciái, másrészt pedig e személyek ízlésvilága. Az emigráció történetisége szempontjából nézve akár azt is mondhatnánk, a külképviseleti szervek megítélésében kulturális fordulat állt be, és a korábbi elsősorban politikai megfontolásokra, kétkedő bizalomhiányra épülő viszonyulásokat felváltották a magyarságképpel összefüggő ízlésvilág mentén kialakult attitűdök. A 70-es, 80-es években például még nagyon is élt az a kétkedés, hogy egyáltalán kapcsolatba kell-e kerülni a magyar hivatalos szervekkel, és ha igen, akkor annak milyen kihatásai lehetnek akár az Államokban, akár Magyarországon:

> „Tudomásom arról van, hogy nagyon erősen megpróbálták megfigyelni azt, hogy ki mit csinál a magyarok között, akit ők úgy ítéltek, hogy ez nekik fontos lehet. És ezért nagyon igyekeztek, hogy el-eljárjanak olyan helyekre, ahol történnek dolgok. Egy időben vita volt, (...) hogy meghívjuk-e ezt, vagy azt, vagy amazt. Tudván tudva, hogy az az ember a követségről van meghívva, vagy a konzulátusról. Egyik vélemény az volt, hogy mindenkit hívjunk meg, nyitottak vagyunk szabad emberekként [kell viselkednünk]. A másik vélemény az volt, hogy igen, de azért azt se felejtsétek el, hogy akik hozzánk jönnek egy ilyen konferenciára, amikor őszintén beszélgetünk, és ha ő tudja, hogy ez az ember esetleg azért van ott, hogy erről jelentést tegyen, neki esetleg otthon rokonai élnek, és akkor hátha attól fogja visszafogni magát, vagy rosszul érezni magát, hogy most ő tudja, hogy ezt azért küldték. Úgyhogy ezek nem voltak midig egyértelműen könnyen áthidalható dolgok, különösen akkor." (35.)

Ma már ezek a félelmek talán megszűntek, és a külképviseletekről alkotott vélemények során meghatározóbb ezen hivatalos intézmények viszonya az amerikai magyar szervezetekhez. Mivel azonban az amerikai magyar szervezetek által életben tartott etnikai közösségek valamiféle perszonalizálódott világban léteznek, a hivatalos személyek is ezen optikán keresztül látszanak. Így kerülnek előtérbe a személyi kvalitások és az ízlésvilágok, hiszen ezeken keresztül „mérik le" alanyaink, hogy egy adott külképviseleti személy milyen mértékbe támogatja egy szervezet célkitűzéseit, illetve ízlésvilága milyen mértékben áll közel ahhoz az értékrendhez, amit az általuk kialakított magyarságkép generál.

Az egyéni megítélés szintjén tehát lényeges, hogy a hivatalos személy milyen mértékben tartja fontosnak egy adott amerikai magyar szervezet célkitűzéseit. Ha a konzul, főkonzul vagy a nagykövet tud azonosulni például a Kárpát-medencei kisebbségi magyarok támogatásának gondolatával, és rendszeresen eljár a magyar szervezetek különböző eseményeire, akkor az „jó konzul" vagy „jó nagykövet" lesz. Ha ez a célazonosság megvan vagy kialakul, akkor a hivatalos személy gyakran már nem hivatalos személyként kezd tételeződni, hanem barátként, közeli barátként, az elmesélésekben pedig rendszerint keresztnevén hivatkoznak rá.

> „Jó barátom a Szabolcs,[122] nagyon jó barátom. S' mondja Szabolcs, meglátogatlak benneteket. Fogadtam. (...) A Szabolcs esküvőjén ott voltam, csak azért repültem haza [Los Angelesből] négy napra, hogy ott legyek az esküvőn. Most azért jött el ő öt napra, hogy ő legyen a díszszónok."

> „Géza[123] nekem barátom, baráti kapcsolatban voltunk, nagyon jó ember volt a Géza, az amerikai magyarsággal kitűnően összedolgozott, jó kapcsolatai voltak, az amerikai kormánnyal nem." (44.)

---

122 Kerék-Bárczy Szabolcs, Los Angeles-i főkonzul 2001–2004 között.

123 Jeszenszky Géza 1990–1994 között Magyarország külügyminisztere, 1998–2002 között washingtoni nagykövet

„Más volt mondjuk a hangsúly [korábban]. És ugye mi elég sokat foglalkozunk kisebbségvédelmi kérdésekkel is, és Gézának[124] ez nagyon fontos volt ez az ügy, szóval, (...) együtt lehetett, közösen dolgozni." (43.)

Más esetekben, ha nincsen meg az amerikai magyar szervezetekkel közös összhang, akkor a hivatalos személyt diszkurzív módón is távol tartják, nevére lehet, nem is emlékeznek, ám ha igen, akkor csak a családi vagy teljes nevén, ám semmiképpen sem a keresztnevén említik.[125] Ezen túl az alanyaink által fenntartással kezelt nagykövetre, konzulra stb. további mindenféle negatív jelzőket illesztenek, esetleges erényeit is csak negatívumokkal együtt emlegetik.

„A Simonyi,[126] ami pozitívat el tudok mondani, kolokválisan tud angolul, viccelni tud angolul. Aki már viccelni tud egy nyelvben, az már nagyon tud. Ő nagyon tud, olyan simulékony, kitűnően kezeli úgy a kormánytagokat, mint a többi nagykövetet, van, amikor az ember idegeire megy, mert egy kicsit hollywoodias a hozzáállása. Ugyanakkor, minket –magyarul mondva – le sem szar. (...) Amikor lát, akkor köszönünk egymásnak, de mindketten tudjuk, hogy micsoda, honnan jöttünk és hova megyünk, szóval nincs meg az emberi kapcsolat." (44.)

„Simony [sic!] András (...) nem ismerem annyira, hogy róla véleményt formálnék. Talán csak az, hogy az évek folyamán, annak ellenére, hogy angolsága kifogástalan, (...) kissé most már a locsogós stádiumba kezd... behúzódni, ahol nagyon sokat dumál, anélkül, hogy ennek sok értelme lenne. Szóval, van egy ilyen, az emberekben kifejlődik egy ilyen hajlam arra, hogy nagyon megszeressék a saját hangjukat." (36.)

A konzulátusok vagy a követség személyesített megítélése még nyilvánvalóbb az ízléskultúra világában. A hivatalok külső értékelése a vezetők ízlésén múlik, az határozza meg ugyanis, hogy mennyire tud kezdeményező lenni, illetve a saját programkínálatot, avagy más programokon való részvételt is.

„Nekem az a megfigyelésem, hogy attól függően, hogy ki volt éppen a konzul vagy hát a képviselője ennek az intézménynek, attól függően öneki milyen kulturális érdeklődése volt vagy múltja, aszerint alakult a meghívott előadóknak és a bemutatott anyagnak a [köre], az határozta meg. Tehát, hogyha (...) a népi vonal, akkor a népművészettel kapcsolatos dolgok, hogyha éppen jazz-zel foglalkozott azelőtt az előéletében, mint az utóbbi konzul, vagy popzenével, akkor azok a dolgok voltak nyomatva." (32.)

E ponton röviden újra fel kell idéznünk a magyarságképről mondottakat. Mint láttuk, a magyarságkép egyrészt magas kultúrára, illetve valamiféle esszenciát kifejező népiségre épült, másrészt pedig egy olyan populáris kultúra művelésére, amely a helyi magyar közösségek vélt vagy valós igényeit elégítette ki, de amely az anyaországi kulturális lehetőségeinek csak egy elemét jelentik. Az ilyen módon körülírt magyarságképbe rendszerint „bezavar" az, hogy ha valaki más irányzatot képvisel, főleg ha ezt a magyar kormány valamelyik külképviseleti szerve, intézménye is teszi. Interjúink során több idevágó narratívát, „sztorit" is hallhattunk, amelynek lényege, hogy a külképviseleti szerv valamelyik munkatársa fanyalog vagy flegmatikusan viselkedik a népzenével szemben, de újra felidézhetnénk a New York-i Magyar Kulturális Központ vezetője körüli megosztottságot is.[127] Volt, aki úgy fogalmazott, hogy az egyik konzul egy rendezvény alatt „savanykás pofát vágott, és hátat fordított a táncosoknak".

Tény, a külképviseleti szervek elfogadottsága szintén e magyarságkép generálta kulturális szűrőn keresztül történik, mondhatni ízlésviták eredménye. És mivel az ízlésvilágot a vezető személye határozza meg, az ízlésviták eredményeképpen egy intézmény megítélése változó, személyfüggő. Az alábbi idézetben egyszerre benne van az intézmények perszonalizált megítélése, az ízlésviták cenzurális mozzanata, valamint a szervezetek közötti konfliktuspotenciál:

„A nagykövetségen is van nyilvánvalóan bizonyos cenzúra. (...) A Jeszenszky Géza nagykövetsége idején volt is egy nagy Magyar Hírlap-cikkezés, amelybe akaratlanul belekeveredtünk. Makk Károlynak az egyik filmjét[128] kérte meg valaki, (...) hogy vetítsék le, és abban egy bizonyos leszbikus történetszál megy, és az akkori kulturális attasé azt mondta, hogy nem! Nem, mert... szó szerint idézem: „Nem, mert ütközne a követséget látogató személyek ízlésvilágával.". És ezt

[124] Lásd az előbbi lábjegyzetet.
[125] Lásd például a *8.1.3.3. alfejezet*ben az Orsós Jakab Lászlóra vonatkozó idézetet (252. oldal).
[126] Simonyi András 2002–2007 között washingtoni nagykövet volt.

[127] Lásd a *8.1.2.2. alfejezet* vonatkozó részeit és idézeteit.
[128] Makk Károly 1982-ben készült *Egymásra nézve* c. filmjéről, illetve 2000 novemberi, a rendező 75. születésnapja alkalmából, jelenlétében szervezett filmvetítésről van szó.

szegény leírta egy papírra, na ebből aztán ment a Hírlapnak, úgyhogy ebből aztán egy nagyon nagy (...) balhé lett. Mi úgy jöttünk bele, hogy mi meg azt mondtuk, hogy jó, akkor mi meg miért ne [vetítsük le]. És levetítettük, és (...) jött a cikk másnap, hogy viszont a Kossuth Házban levetítették, úgyhogy azután a nagykövet [azt gondolta, mi robbantottuk ki a cikket]. Aztán a nagykövettel tisztáztuk, de sokáig azt gondolta, hogy mi voltunk azok, (...) holott nekünk ehhez tényleg semmilyen közünk nem volt. Tehát van, van cenzúra! A követségre (...) a populáris kultúrát kevésbé engedték be eddig. A mostani nagykövet ő mer! Tehát ő egy kicsit bátrabb ilyen szempontból. Rock koncertet csinálnak, kap is érte bizonyos oldalakról, de mondjuk ott már volt film, ami inkább a populáris kultúrába tartozik, például ugye Orsós László Jakabnak a Nyócker című filmje.[129]" (46.)

A kanonizálódott amerikai magyar értékrend, illetve a magyarországi alternatív, populáris kultúra közötti ízlésvita hivatalos szervek, személyek megítélésében játszott szerepet sommáson összegzi a következő vélemény:

„Nem ellenséges a kapcsolat, csak hát egy más világ. Én a népzenét szeretem, ő [a nagykövet] a rock and rollt szereti. Nem rossz ember, csak..." (44.)

Az ízlésbeli eltérések önmagukban természetes jelenségnek mondhatók, csakhogy itt az intézmények megítélésének kulcsmozzanatait képezik. Ha a kulturális értékrendben különbségek vannak, akkor az rávetül az egész intézményre, és adott esetben megkérdőjelezheti egész létét, vagy munkatársai munkájának létjogosultságát is.[130]

„A magas rangú konzulátusi személy beszédet mondott, és azt mondta, hogy milyen csodálatos és milyen fantasztikus itt látni ezeket a [néptáncos] gyermekeket, (...) hogy megőrizzük a hagyományunkat, kultúránkat és stb. és stb. Aztán lejött a színpadról, rágyújtott, (...) elvegyült a színpadon hátul ugye a tömegben, és mondta, hogy szörnyű ez a népzene, ez valami szörnyű, ez valami olyan rettenetes, hogy

[129] A 2005-ben bemutatott, több díjat is nyert animációs film rendezője nem Orsós László Jakab, hanem Gauder Áron. Alanyunk tárgyi tévedése újabb bizonyíték arra, hogy az ízléskultúra perszonalizálódott világában a megbélyegzett Orsóshoz kötik az alternatív, populáris kulturális termékeket.

[130] Természetesen tudatában vagyunk, hogy egy külképviseleti szerv, konzulátus sok olyan más tevékenységet végez, amelynek semmi köze ezekhez az ízlésvitákhoz. Az itt tárgyalt viszonyulásokban az amerikai magyar szervezeti vezetők e szervekre mint egy magyar intézményre tekintenek, és nem mint egy konzuli hivatalra, amely közigazgatási, gazdasági és más funkciókat is betölt.

valami borzalom, én már a fenébe kívánnám az egészet. Utána elnyomta a cigarettát, mi is, és fölmentünk a színpadra. (...) Úgyhogy az illető a szivárvány minden színében játszott, és nem is láttuk aznap este. Szóval ilyenek vannak. Az igazság az, ezt azért bátran elmondhatom, hogy el kell gondolkodni, hogy ezek képviselik az országot, tehát itt a probléma az, hogy ki ez? Kik ezek?" (29.)

A személyi szintű és ízlésvilágba ágyazott megítélésnek természetesen politikai vonatkozásai is voltak és vannak. Bizonyos értelemben még ma is visszaköszön az úgynevezett meghívás dilemmája (hivatalos személy részt vegyen-e bizonyos eseményeken vagy sem), és a magyarországi politikai megosztottság is visszaköszön, hiszen elszórtan találkozni olyan véleménnyel, hogy a konzulátussal, követséggel együttműködők „balosok". A kritikák ellenére legtöbb helyen az együttműködés különböző sikeres és kevésbé sikeres formáiról számoltak be. A tanulmányunk első felében lobbiszervezetnek minősített intézmények aktívan keresik az együttműködést, a lokálisan működő szervezetek pedig gyakran úgy tekintenek valamely közeli konzulátusra, mint egy potenciális kulturális partnerszervezetre (és éppen ezért is szoktak kritikákat is megfogalmazni, illetve konfliktusba kerülni velük). Az együttműködéseknek tehát tág palettája van, a gazdasági és kulturális tevékenységeket egyaránt felölelheti (beszélgetéseink során a hagyatékok szállításától kezdve a közös rendezvények szervezéséig több minden elhangzott).

9.2. Néhány javaslat a magyar kormány szerepének növelésére

Az alábbiakban pontokba szedve ismertetünk néhány, az interjúkból leszűrhető javaslatot, amelyek a magyar kormány és külképviseleteinek szerepét növelhetnék az amerikai magyar közösségek támogatása érdekében.

- Rendszeres kapcsolattartás az amerikai magyar szervezetekkel
  - Interjúalanyaink elvárása a külképviseleti szervekkel az volt, hogy a külképviseleti szervek ne szóljanak bele saját szervezeti életükbe, de ugyanakkor ismerjék el őket tényleges partnernek;
  - Az együttműködések bővítése mindenképpen jó lenne, ám néha pusztán egy elismerő szóbeli vagy írásbeli gesztus is jót tenne ezek megalapozásához (többször panaszkodtak ugyanis arra, hogy még leveleikre sem kapnak választ);
  - A konzulátusok, követség kezdeményező szerepének növelése: ez egyaránt jelenthetne aktívabb tevékenységet a különböző programok szervezésében, de vonatkozhatna olyan megbeszélésekre is, amelyek

a helyi magyar szervezetek közös gondjainak kezelését, a közös problémakeresést is célul tűzhetnék. Ugyanakkor elképzelhetőnek véljük azt is, ilyen problémafeltáró beszélgetéseket az egész országra kiterjedően, ám konkrét területekre koncentrálva is lehetne szervezni (pl. magyar iskolák helyzete, lelkészi utánpótlás kérdése, gazdasági együttműködések stb.)

- Kulturális diplomácia tudatosabbá tétele
  - Minőségi magyar kultúra terjesztése (visszatérő kritika volt, hogy néha olyan előadók jelennek meg Magyarországról, akik miatt az amerikai magyaroknak „szégyenkezniük kell". A különböző előadók meghívásának természetesen piaci logikája is van, ám célszerű lenne magyar közpénzen olyan alkotókat elhívni, akik a magyar közösségek, ám a szélesebb amerikai közönség igényeit egyaránt árnyalják és ki is tudják elégíteni);
  - Országimázs prospektusok terjesztése, akár egységes megjelenítése és letölthetőségének biztosítása interneten. Különböző etnikumokat bemutató rendezvényeket sok amerikai városban szoktak szervezni, ám a magyarok megjelenése és megjelenítése néha esetleges, főleg ott, ahol helyben nem működik magyar konzulátus vagy tiszteletbeli konzulátus.

- Magyar vagyon mentése
  - Közös pártatlan alapítvány, esetleg egy magyarországi közalapítvány létrehozása, amelynek célja az lenne, hogy a magyar közösségek természetes csökkenése miatt már nem használt, vagy eladásra ítélt javakat egységes rendszerben kezelje, vagy értékesítse. Az így befolyt összegeket jótékonysági célokra, magyar hallgatók nagynevű egyetemeken való taníttatásának költségeire lehetne fordítani;
  - Egy ilyen céllal létrehozott alapítvány (szervezet) lehetne az a gyűjtőhely is, ahova adott esetben a különböző hagyatékokból származó javakat is el lehetne helyezni (könyvek vagy más értékek), amelyeknek sorsáról leltározás, feldolgozás után lehetne dönteni. Meg kellene vizsgálni azt is, hogy például a konzulátusok vagy a követség tudnának-e helyet biztosítani a hagyatékokból, adományokból származó könyvállományok ideiglenes elhelyezésére.

- Javaslatok magyarországi teendőkre
  - Területért (nyugati magyar diaszpóráért) felelős közigazgatási egység létrehozása, amely az anyaországban szükséges feladatokat, a különböző lobbi tevékenységeket és egyeztetési, koordináló feladatokat ellátná;
  - Lobbi tevékenység egyházaknál, de különösen a katolikus egyháznál a lelkipásztori utánpótlás érdekében;
  - Szakmai együttműködések erősítése akár projektszerűen a jelenlegi intézményrendszerre építve, akár egy új, specializált intézmény létrehozásával. Ezek a projektek közös társadalomtudományi kutatásokat, közös tananyagfejlesztéseket, különböző továbbképzéseket jelenthetnének, illetve a közös munkák eredményeinek disszeminációját is (kutatási eredmények terjesztése Magyarországon és Amerikában, tankönyvek nyomtatása Magyarországon és terjesztése kint stb.)
  - Jelenlegi, nyugati magyar fiatalokat megcélzó magyarországi programok fenntartása és bővítése, hiszen a „valós magyar élmény" hozzájárulhat a kinti szervezetek utánpótlásának biztosításához.[131]

[131] Tanulmányunkhoz külön nem írtunk összefoglalót. A szervezeti világ értelmezési lehetőségeit lásd a kötet *Összegzés*ében.

NÉMETH SZILVIA

Hétvégi magyar iskolák az USA-ban – 2008 (Interjú- és dokumentumelemzés)

1. Bevezetés[1]

A több mint száz éves múltra visszatekintő Egyesült Államokbeli magyar anyanyelvi oktatás életre hívása kezdetben kizárólag a magyar egyházak mellett létrejött hétvégi, valamint a nyári szünetben mindennaposként működő iskolák feladata volt. Ezeknek az intézményeknek a fő profilja az alapszintű írás-olvasás és hittan tanítása volt. Az első világháború utáni új emigrációs-hullám magasabb igényei átalakították az iskolák tananyagát: a nyelv és hittan tanításon kívül a magyar kultúra értékeinek átadása is az iskolák feladatává vált. A két világháború közötti évtizedekben minden református egyház tartott fenn hétvégi iskolát, a katolikus egyház pedig mindennapos iskolák fenntartására vállalkozott. A második világháború után a külföldi magyar cserkészet megjelenése ismét erőteljes változást hozott.[2] Az Egyesült Államokban létrejövő magyar cserkészcsapatok is elkezdtek hétvégi iskolákat működtetni, nemcsak a hittan, a magyar nyelv és kultúra ápolása, hanem a cserkészvizsgákra való felkészítés elősegítése céljából is. Az 1956 utáni időszakban a magyar iskolákba megérkeztek a menekültek gyermekei, akik többnyire a cserkészetbe is aktívan bekapcsolódtak. A templomok pártfogásában lévő iskolák közül pedig csak néhány tudott hosszútávon is életben maradni. Az 1989 utáni fiatal magyar munkavállalók megjelenése magával hozta a független iskolák, valamint a kisgyermekek nevelésére fókuszáló intézmények, bölcsődei csoportok, óvodák felbukkanását. A korszerű,

1 A bevezetés első része Kovács Éva 1996-ban készült. az amerikai magyar iskolákat bemutató tanulmánya alapján készült. Lásd: Kovács Éva: Magyar iskolák az Egyesült Államokban – 1996-ban. In: Nagy Károly és Papp László (szerk.): *A magyar nyelv és kultúra megtartása. USA 1997*. A Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társasága. Anyanyelvi Konferencia. Budapest. 1998. 34–35.o.

2 A külföldi magyar cserkészekről lásd részletesebben Papp Z. Attila elemzésének *4. fejezet*ét.

jelenkori magyar nyelvet beszélő fiatal felnőttek és gyermekek beáramlása a magyar iskolákba, nemcsak a tanulók létszámának növekedését jelenti, hanem egyfajta nyelvi frissességet is kölcsönöz az iskoláknak.

Fejős Zoltánnak az 1890 és 1940 közötti időszak amerikai magyar iskolaügyét elemző tanulmánya[3] amellett hogy vázolja a századforduló mindennapos, magyar nyelvet is tanító iskoláinak, illetve a hétvégi magyar iskolák kialakulásának történetét, egyben rávilágít az anyaország oktatáspolitikusainak, pedagógiai szakértőinek és egyházi megbízottainak azon törekvéseire, amely az Egyesült Államokbeli magyar iskolák pedagógiai-módszertani megalapozását próbálták elérni. E módszertani megalapozás magyarországi szakképzett tanítók, tanárok, tankönyvek és tanári segédkönyvek kiküldéséből, tanmenetek és tantervek összeállításából állt. A kiküldött szakértők Magyarországra való visszatértük után beszámoltak azokról a dilemmákról, amelyeket a nem amerikai viszonyokra szabott tananyagtartalom és módszertani segédlet használata során, valamint használati módja, használatának keretei kapcsán fogalmazódtak meg. Kérdések főként a már az USA-ban született magyar anyanyelvű gyermekek nyelvművelésének mikéntjével, az őket tanító tanárok szakképzettségének fontosságával, a mindennapos iskolák fenntartásának lehetőségeivel, a szülőknek az iskolafenntartásban betöltött szerepével és az átadandó tananyag tartalmával kapcsolatosan merültek fel.

Az Egyesült Államokbeli magyar iskolákra vonatkozó, a fentiekben felsorolt dilemmák a mai napig élő problématerületeket érintenek. A múlt század második felében az amerikai magyar iskolákról készült pedagógiai és szociológiai tanulmányokból, tudósításokból is mind e kérdések köszönnek vissza. A jelen tanulmány célja kvalitatív kutatásunk során készített interjúk, illetve a különféle sajtóanyagok által a látóterünkbe került, jelenleg (is) működő magyar iskolák pedagógiai gyakorlatán keresztül bemutatni e kérdések lehetséges, mai válaszait. Az alábbiakban következő elemzés az interjúalanyoknak az amerikai, angol nyelvű, oktatási rendszerről alkotott véleményétől, a magyar iskolák társadalmi integrációs törekvéseinek felvillantásáig próbál képet alkotni az amerikai magyar nyelvű (köz)oktatás egyes területeiről.

3 Fejős Zoltán: Az anyanyelvi oktatástól az etnikus kultúra átörökítéséig (Magyar iskolaügy Amerikában 1890 és 1940 között). In: Juhász Gyula (szerk.) *Magyarságkutatás, 1990–1991*. A Magyarságkutató Intézet Évkönyve. Budapest, 1991.

2. Az amerikai oktatási rendszer megítélése

„Itt két-három hónap alatt az élen van minden európai" – így foglalja össze több interjúalany is az amerikai iskolákban emigránsként szerzett tapasztalatait. Az amerikai közoktatási rendszerről hangoztatott negatív vélemény, s ezzel egy időben az európai, s azon belül is a magyar, vagy a határon túli magyar általános és – főként – középiskolák dicsérete az interjúkban általánosan megragadható jelenség. A második világháború vagy az '56-os forradalom után az Egyesült Államokba kivándoroltak nosztalgiával emlékeznek vissza magyar iskolai élményeikre, amerikai „megkapaszkodásuk", sikeres karrierjük alapjaként említve meg a még gyermekként megszerzett tudást. Az 1990 után érkezett új bevándorlók iskolázottságukkal kapcsolatos válaszait ugyan nem itatja át a nosztalgia, de az európai oktatási gyakorlattal való elégedettség véleményüknek szintén markáns motívuma.

„Például egy Marosvásárhelyről származó orvos-professzor, akinek klinikája volt itt Kaliforniában elmondta, hogy minek köszönhette az ő felemelkedését Amerikában, hogy érte el azt, amit elért. Mert mondom, van klinikája, és otthon sajátja van, s azt mondja, hogy azt szeretné, ha Erdélyben és Magyarországon megtartanák a középiskoláknak azt a szintjét ami volt, olyan alapot ad az embernek egész életébe, hogy az itt felér egy fél egyetemmel. Azt mondja, neki nem az otthoni egyetem volt az erőssége, hanem az az alap." (2.)

Azok a válaszadók, akik amerikai letelepedésükkor még nem rendelkeztek középiskolai végzettséggel, s ott folytatták tanulmányaikat, mindannyian úgy ítélik meg, nyelvi nehézségeik ellenére is sokkal könnyebben tudták teljesíteni a középfokú követelményeket, mint született amerikai iskolatársaik: köszönve ezt főként a természettudományi tantárgyak esetében jelentkező tudásbeli előnyüknek.

„Középiskolába kerültem, a legminimálisabbat, egy-két szót tudtam, de szóval én nem tanultam [angolt] otthon különösebben. Anyukám felfogadott egy privát tanárt, aki ha tízszer leült velünk, az sok. Szóval tényleg csak „Hi!" meg „Hi!", ilyesmiket tudtunk. Úgyhogy nagyon nehéz volt az elején, de az első év végére már minden simán ment. Szóval olyasmi segített azért nagyon, hogy otthon azért sokkal magasabb szinten tanították azért legalábbis a matekot, meg a hasonlókat, úgyhogy itt a nyelv... nyelvtudás nélkül is én tanítottam a többieknek a matekot. Szóval nem tudtam angolul, de mutattam a diáktársaimnak, hogy mit kell trigonometriából, meg mit tudom én miből csinálni. Szóval az, jó volt." (4.)

„Hát ugye azt figyelembe kell venni, hogy az itteni tanítási átlag, hogy mit tanítanak, milyen fokokon, IV-be, V-be, VI-ba, sokkal alacsonyabban van, mint ahonnan én jövök. Úgy, hogy akkor elég könnyű volt nekem beilleszkedni a tananyagokba, a nyelvvel volt egy kicsi baj, de az aztán is nemsokára ment. (...)" (18.)

„Akkoriban már a középiskolát jártam, de azt nagyon meguntam és elmentem, letettem egy különbözetit. Én nekem másfél éves középiskolám van, és utána mentem egyetemre. Na most ez megint nem egy csodálatos dolog, én nem vagyok egy jó tanuló, nem vagyok egy nagyon okos valaki, de akkoriban az oktatás annyival jobb volt, mint állítólag most, hogy másfél év alatt én összeszedtem azt, amit itt megkövetelnek itt Amerikában. Most Európában nem, mert Európában le kellett volna tennem azt a négy évet, így is úgy is, de szóval mindegy." (P38)

A fenti idézetekben megszólalók egyfajta távolságtartással viseltetnek az amerikai iskolarendszerrel szemben: nem hiányolták a nagyobb ismeretanyagot, friss bevándorlóként egy lazább rendszerben könnyebben tudtak boldogulni, mintha egy szigorú, teljesítmény-centrikus intézménybe kellett volna járniuk. Egy válaszadó rámutat, az általa látogatott középiskola pedagógusai számára nem okozott gondot az angolul nem jól, vagy egyáltalán nem beszélő tanulók fogadása, extra nyelvórákkal és speciális pedagógiai módszerekkel segítették a gyors nyelvtanulást.

„Chicago belvárosában volt, és Chicagóban jobban elfogadják, hogy több emigráns van, és az iskolák fel vannak készülve arra, hogy több ilyen órákat tartanak azoknak a diákoknak, akik nem beszélnek angolul. Igen, mindnyájan ilyenek voltunk. Araboktól, Indiából, Kínából, lengyelektől, szóval minden. Szerbek voltak többen az osztályban, magyarok ketten voltunk." (4.)

Az Egyesült Államokban működő állami fenntartású általános- és középiskolákkal kapcsolatos kemény kritikák megfogalmazása azoknak a válaszadóknak a sajátja, akiknek gyermekei már nem rendelkeznek európai iskolai tapasztalattal, azaz már a szüleik által választott „új hazában" születtek, vagy ott léptek iskolaköteles életkorba. A szülői panaszok nemcsak az oktatás „színvonaláról", hanem az iskolákban bevett tanári és tanulói magatartásról is szólnak. Ezekben az esetekben megmutatkozik az európai értékrend szerint vallott, ún. klasszikus műveltség megszerzése iránti szülői igény, azaz a szülőknek az iskolával szemben támasztott azon elvárása, hogy széleskörű lexikális tudással és fegyelmezett viselkedésmintákkal vértezze fel tanulóit.

„Ahogy filmeken is láttuk, borzongtunk, de a valóságban is így van, a fiaim is a középiskolában, ott minden történik, verekedéstől elkezdve minden, lövöldözéstől, tanulás nem működik, alacsony színvonalú a tanítás, túl liberális, azok a normák, amik Európában voltak, embert neveltek és tudós, és értelmes és erkölcsös embert, abszolút megszűnt."(2)

De miért nem tud megfelelni a fentiekben vázolt elvárásoknak az amerikai állami közoktatási rendszer? És miért övezi elbeszélői pátosz a magyarországi, illetve a határon túli magyar közoktatási intézmények képzési gyakorlatát? A feltett kérdésekre az interjúk alapján háromféle magyarázat adható: egyrészt megjelenik egy politikai érdek-vezérelt, másrészt egy deszegregáció-ellenes, harmadrészt pedig egy tartalomközpontú-pragmatikus megközelítés. Míg az első két esetben a válaszadók egyfajta sajátságos történeti kontextusba helyezik mondandójukat, addig a harmadik esetben egy saját élményen alapuló pedagógiai-módszertani érveléssel találkozunk. Az első két magyarázat egyfajta „régvolt" oktatási szintről beszél, amely a válaszadók véleménye szerint az 1960-as évektől kezdve egyre csak *„süllyed"*. E jelenséget az alább közölt első idézetben homályos politikai szándékkal, míg a másodikban - enyhe rasszista felhangú érvelést használva – az integrált oktatás bevezetésével magyarázzák. A minőségi oktatás kritériumairól, a hatékonyságról és az eredményességről, azonban csak a harmadik interjúrészletben esik szó. Ebben a válaszadó felveti, mi hasznosabb a tanulók személyes boldogulása szempontjából, ha egy széleskörű passzív, vagy egy szűkebb, de aktív tudásbázissal rendelkeznek?

1. „Itt tudatos a csökkentése a színvonalnak azért, mert itt Amerikában, az az elképzelés, hogy nem a buta gyereket kell felemelni az okos gyereknek a színvonalára, hanem az okos gyereket a gyengébb gyerek színvonalára. Igen, van egy ilyen, és ezért minden évben tesztelnek tanárokat, vizsgáznak, teszten mennek keresztül, központilag ki van adva, hogy alacsonyabbra tegyék azt a teszt szintet, hogy a tanár tudjon átmenni. Tehát nem, hogy felemelkedünk, mint ahogy Jézus is mondta (...). Hát igen ám, de azért van a fejlődés, még ha nem is gondolták el, a lécet hova teszik, ha nem mindig magasabbról magasabbra? (...) Na, ilyen az amerikai mentalitás, és az iskolarendszer. Próbálnak ezek már, már egyre több hang van, hogy másképp kellene csinálni, de ők maguk is, akik ott vannak, úgy gondolkodnak. Hogy ne érintsük ezt a kérdést, ez egy, vezetőrétegnek, valószínű elitrétegnek, ami politikailag az elképzelése, hogy ezeket mind ide lehet vezetni." (2.)

2. „Tehát a fekete lakossága lázadt és ez a mi városunkat nagyon erősen érintette. De igen, igen nagyon kontroverzális volt. (...) Tehát két dolog, az egyik az, hogy nem ahhoz vezetett ez az integráció, hogy a fekete iskolák jobbak lettek, hanem az, hogy az egész rosszabb lett. Tehát lesüllyedt a színvonal. Nem sikerült az amit, amit reméltek ebből, most minél objektívebben mondom, és én mikor kikerültem a hatodik osztályból ott az volt a rendszer, hogy volt egy Junior High School és egy High School. A Junior High az. 7–8-9 és aztán 10–11–12 volt a sima High School. A Junior High már egy integrált iskola volt, és borzalmas volt, tehát ott olyan volt, hogy késelések naponta. És a szüleim, két évig jártam oda, és akkor egy bentlakó iskolába küldtek el, ami egy nagyon kompetitív, egy ilyen elit képző, ez olyan, mint Angliában a Public School. S ott jártam négy évig." (31.)

3. „Az európai rendszer az, hogy mindent megtanul, rengeteg adatot tanulnak, és azt mind vissza tudják mondani, az amerikai rendszer olyan, hogy tanul egy keveset, és azt rögtön tudja alkalmazni. Itt már negyedik elemiben projekteket csinál, az adott anyagból neki valamit ki kell dolgozni. Nem adatokat visszamondani, hanem azt, amit tanult, úgyhogy ezért van, itt van összetűzés az amerikai és az európai gondolkodás között a szülők részéről, ahogy említettem. Van, aki kijött Magyarországról, és szerinte minden, ami amerikai az buta, itt buta az oktatási rendszer, mert bezzeg Magyarországon ott Kölcseynek a versét tanulják, de Amerikában nem kell biflázni szöveget. Aztán erről is lehet beszélni, nem tudom, erre szükséges-e kitérni, hogy az itteni iskolai rendszerre, hogy egy bizonyos minimális pontszám kell ahhoz, hogy valakit a középiskolából, illetve, hogy azt elvégezze. Ezzel a minimálissal megelégednek. Na most az, aki jól tanul, az úgymond magasabb fokú oktatást kap. Tehát, itt Amerikában is lehet tanulni, ha valaki akar, de van, akinek elég az a minimális. Ha azt összehasonlítom egy gimnáziumot végzett európaival, hát nyilván azt mondja, hogy ennek nincs tudása." (21.)

3. A vasárnapi iskola és a magyar iskola, mint a magyarság-megőrzés színtere – *„... aztán ha megszólalok angolul, akkor mindenki örül..."*

Az európai-típusú tudásanyag és műveltség megszerzésének amerikai zálogaként több interjúalany – miként a fenti második idézetben is – a nem állami fenntartású amerikai közoktatási intézmények preferenciáját említi meg. Ezek az iskolák többnyire egyházi fenntartásúak, és szülői adományból

gazdálkodnak. Felekezeti intézményekről lévén szó, nemcsak a tanítás napok időtartama alatt, hanem a hétvégi közös programok során is építik kapcsolatukat tanulóikkal, s azok szüleivel is. Így épp azt az idősávot használják fel, amelyet a magyar származású gyerekek és fiatalok magyarságtudatának támogatására szeretnék fordítani az erre „szakosodott" helyi civil kezdeményezések, vagy a magyar nyelvű templomok. Ezért sokszor az elit iskolákban szerzett ún. magasabb szintű tudás a magyar nyelv aktív használatának csorbulásával, elvesztésével jár.

„A gyerekeket leginkább, aki teheti, aki csak teheti felekezeti iskolákba adja be, mert lényegesen jobb minden tekintetben. De a... elvárja a templom, hogy oda járjanak templomba, és ugye ott boríték rendszer van. A templomban meg mindig kevesebben vagyunk...Nézzen körül mi, akik vagyunk, kihalunk. Ott a templomban üresek a helyek, azok, akik a barátnőink, ismerőseink, kihaltak. Azok a templom... az üres. Akik vannak, de nem járnak magyar templomba. Borzasztó nagy a terület is, nagyon messziről kell nekik bejönni, plusz ugye, ha a gyerekeket beadják felekezeti iskolába, akkor elvárják, hogy oda járjanak, oda kell nekik járniuk templomba is. Tehát le kell ott a borítékot, ott kell leadni a borítékot, és viszont kettőt nem bírnak, hogy ide fizessenek meg oda is. A másik, a másik meg az, hogy nagyon nagy a távolság. Ugye a gyerekekkel eljönni (...), a gyerekek már nem értik meg, amit a pap prédikál, mert nem értenek. Szóval a konyhanyelvnek a konyhanyelvét értik már meg, beszélik. Tudja, itt ez a probléma. Csak angolul a fiatalok..."(17.)

Az iskoláskorúak magyarság-ismeretének, nyelvőrzésének és magyarságtudata erősítésének fő helyszíne az ún. magyar templomok mellett működő *vasárnapi (hétvégi) iskolák*, valamint a cserkészmozgalomhoz kapcsolható *magyar iskolák.* Az interjúelemzés alapján a két iskolatípus közötti különbség abban ragadható meg, hogy míg a vasárnapi iskola célja a magyar nyelv és irodalom, történelem, földrajz tanítása és a hitbéli nevelés, addig a magyar iskola a vasárnapi iskolával azonos tevékenységeket a cserkészetre való több éves felkészítés szolgálatába állítva végzi, valamint vállalja a cserkész őrvezetői, segédtiszti és tiszti vizsgákra való tananyag összeállítását, megtanítását. Tehát megállapítható, hogy a magyar iskolák általában a vasárnapi iskolák feladatát is elláthatják, de a magyar templomok mellett működő, a cserkészmozgalomtól független vasárnapi iskolák nem tudják átvállalni az előbbiek feladatait, viszont egyértelműen segítik a gyermekek magyar nyelvi kompetenciáinak fejlődését. Még egy fontos különbséget érdemes kihangsúlyozni: míg a cserkészmozgalomhoz – s a cserkészet mellett működő

iskolákhoz – azok a gyermekek, fiatalok csatlakozhatnak, akik beszélnek magyarul, addig a nem cserkészethez kötődő hétvégi iskolák felvállalják a magyarul csak alig beszélő gyermekek nyelvtanítását is.

„A vasárnapi iskolánkat, amiket itt az alagsorban tartunk minden vasárnap reggel, magyarul, színmagyarul tartjuk. A fiatalokkal magyarul foglalkozunk, erőltetetten néha egy kicsit. Néha gyengébben fogom fel ezt, aztán megszólalok angolul, akkor mindenki örül, de következetesek vagyunk, tehát igehirdetések magyarul zajlanak, minden program magyarul."(8.)

„Tulajdonképpen az egész [Magyar]országon kívüli részekben, ahol magyar menekültek és magyar emigránsok letelepedtek a második világháború, a 956-os szabadságharc után, ott még ma is működik a magyar cserkészet és a magyar iskola is. Úgyhogy ez egy olyan valami, ami nagyban hozzásegítette a magyar családokat ahhoz, hogy a gyerekek mégis csak a magyar kultúra és a nyelv ismeretében nevelkedjenek föl." (20.)

„A magyar iskolában tanítottam nagyon sokáig. Mondhatni 51-ben kezdtem el, 51 végén kezdtem el a magyar iskolában tanítani és tanítottam ugye először odaát a keleti oldalon, aztán átköltöztünk ide a nyugati oldalra és itt, itt folytattam ugyancsak a cserkészetben, mint cserkészszülő, cserkészmama mindig kivettem a részemet nagyon erősen. És mindig hívtak segítségre, és szóval erősen, erősen részt vettünk. Tanítottam mindent, magyart. Itt lényeg az volt, hogy magyart, egy kis nyelvet, egy kis történelmet, de ami attól függött, hogy melyik osztályt kaptam. Általában úgy volt, hogy a 7–8-9 éveseket tanítottuk. Hát tollbamondás, helyesírás, verseket. Szóval ilyen, hát minden, ami főleg a cserkészet. A cserkészetnek, akik cserkészek azoknak is kell járni a magyar iskolába, mert, ha nem tudnak magyarul, akkor nem veszik fel a cserkészetbe. És így hát legalábbis... sajnos ez most mindig nehezebben megy, mert már ezek mind az itt született gyerekeknek a gyerekei. Tehát a magyar mindig kevesebbet megy, de hát azért még megy, megy, de mindig nehezebben." (17.)

A hétvégi, magyar iskolák számának meghatározására a múlt század második felében több kísérlet is történt. Az első kérdőíves vizsgálatra 1965-ben került sor, amely a hólabda módszer segítségével 23 iskolát tudott beazonosítani. Ezek közül 12 még egyházi fenntartású, míg 11 valamilyen társadalmi szervezet fennhatósága alá tartozott. A társadalmi szervezeteknek a magyar anyanyelvi oktatás menedzselésébe való bekapcsolódásának időszakos előretörését mutatja az 1974-ben készült felmérés, amely már 18 civil

szervezet és 10 egyház pártfogásában lévő iskoláról ad hírt. A 6 évvel későbbi adatgyűjtés, amely összesen 29 iskolát regisztrál, épp fordított fenntartói arányról számol be: 22 egyházi fenntartású és 7 társadalmi szervezet által működtetettről. 1996-ban, Kovács Éva kérdőíves vizsgálata nyolc egyházi, nyolc cserkészcsapat melletti és négy független iskolát talál.[4] A jelen kutatás adatbázisa alapján, 26 jelenleg is működő magyar iskolát sikerült beazonosítani, amelyek túlnyomó többségét társadalmi szervezet működteti. A 2008-as adatoknak a korábbi adatsorokhoz viszonyított újdonsága abban áll, hogy több, még az iskoláskorúnál fiatalabb gyermekek nyelvi nevelésére fókuszáló óvoda, gyermekklub működéséről számol be. A látókörünkbe került, egyetlen mindennapos intézmény is egy óvoda, a New Jersey államban működtetett, Piscataway-i Aprókfalva Mindennapos Óvoda.

2.1. táblázat. Magyar iskolák az Egyesült Államokban.

Év	*Mindennapos iskola*	*Hétvégi iskola*	*Nyári iskola*	*Összesen*
1965	0	14	9	23
1974	2	22	4	28
1980	1	23	5	29
1996	1	17	2	20
2008	1	23	2	26

Forrás: 1965: dr. Nagy Károly[5], 1974: Cserkészszövetség, 1980: Sándor András, 1996: Kovács Éva[6], 2008: kutatási adatbázis.

[4] *Szerk. megj:* Az iskolák pontos számának meghatározhatatlansága más forrásokban is visszatérő probléma. Fejős Zoltán egy 1988-as írásában idézi Joshua Fishmant, aki egy összehasonlító 1982-es vizsgálat keretében 88 magyar anyanyelvi iskoláról számol be, igaz ezek közül 66-ról nincs semmilyen adat, 2 napi jelleggel, 1 hétközben délutánonként, 14 pedig hévégi iskolaként működik. Fejős ugyanebben az írásában idézi az Árpád Akadémia felmérését, amely szerint az 1980-es évek elején 42, az évtized végén pedig állítólag 39 hétvégi iskola működött. Maga a szerző is megállapítja: „Az ismertebbeken túl a hétvégi iskolák regisztrálása igen nehéz, hiszen számuk gyakran változik, újak alakulnak, mások átmenetileg vagy véglegesen megszűnnek". (Fejős Zoltán: Magyarok az Egyesült Államokban az 1980-as években (demográfia, társadalmi adatok, fogalmi problémák). In: *Magyarságkutatás.* A Magyarságkutató Intézet Évkönyve, Budapest, 1988. 198.)

[5] Nagy Károly: Magyar iskolák az Egyesült Államokban. ÚJ LÁTÓHATÁR, München, 1965 március-április.

[6] Kovács, i.m.

4. Iskolák az interjúkban

A kvalitatív kutatás során készült 53 interjú közül 15-ben tértek ki az interjúalanyok hétvégi magyar iskolákkal kapcsolatos élményeik, szerepvállalásuk részletezésére. Ennek a 15 interjúnak az elemzése során öt, jelenleg (is) működő magyar iskolára vonatkozó vélemények, jellemzések rajzolódtak ki. Az öt iskola közül három 2000 után kezdte meg működését, – közülük egyik, hosszú szünet után, 2003-ban indult újra útnak- , kettő pedig már több évtizedes, töretlen múltra tekint vissza. Az iskolák működési-működtetési feltételeinek részletesebb bemutathatósága érdekében az iskolák honlapjai, pedagógiai programjai, évkönyvei, hírlevelei, valamint az iskola vezetőivel, munkatársaival készült sajtó-interjúk is összegyűjtésre, majd elemzésre kerültek. Az interjú- és dokumentumelemzésre épülő rövid esettanulmányok a következő fő témákra koncentrálnak: az alapítás éve, a tanulók száma, csoportbontás, a tantestület tagjainak létszáma, a képesített/képesítetlen pedagógusok aránya, tananyagtartalom, taneszközök megléte, közösségi foglalkozások.

4.1. Los Angeles-i Első Magyar Református Egyház – Vasárnapi Iskola

A Los Angeles-i Első Magyar Református Egyház, amely 2008-ban ünnepli fennállásának 80. évfordulóját, az elmúlt években nagy hangsúlyt fektetett a vasárnapi iskola újbóli megszervezésére, beindítására. A 2003-ban újrainduló iskola 18 tanulóval működik. A tanulók két csoportba vannak sorolva, az első csoportba a kettő és öt év közötti gyermekek, míg a másikba a hat és tizennégy év közöttiek tartoznak. A gyülekezet honlapjának[7] tanúsága szerint az iskola minden vasárnap 11:30 órakor kezdődik, azaz a foglalkozások az istentisztelet ideje alatt zajlanak. A református gyülekezet lelkészének elmondása szerint az iskola működtetésével céljuk kettős. Egyrészt felvállalják a magyar nyelv tanítását, másrészt a gyermekek hitbéli nevelését. Mivel nem minden hozzájuk járó tanuló beszéli már a magyar nyelvet, ezért a hittant magyarul és angolul is tanítják.

Az iskola éves tanterv szerint négy nevelővel működik. Közülük kettő fizetett tanerő, míg a másik kettő a gyülekezet részéről, önkéntesként dolgozik. Végzettségüket tekintve ketten pszichológia BA, illetve MA diplomával rendelkeznek, egy munkatárs végzett szociális munkás, míg a negyedik tanerő okleveles nyelvtanár. Ő tanítja a magyar nyelvet mindkét csoportban.

[7] http://www.hungarianreformedla.org/tevekenyseg/iskola/iskola.html

Az iskola jellegzetessége, hogy hivatalosan együttműködik Los Angeles néhány középiskolájával, azaz a vasárnapi iskolát látogató tanulóknak anyaintézményeik idegen nyelvként ismerik el a magyar nyelv tanulását. Így több fiatal a spanyol nyelv iskolai elsajátítása helyett a magyar nyelv művelését választotta. Ennek az a feltétele, hogy nemcsak vasárnap, hanem hét közben is három-négy órát még a magyar iskola falai között kell tölteniük, valamint negyedévente a lelkész előtt magyar nyelvi vizsgát kell tenniük, amelynek eredményét a középiskolák hivatalosan elfogadják.

„A plusz két alkalmat, azt úgy kell valamikor hétközbe is megoldani, olyan diákokkal, akik jegyet is akarnak. Tehát akiknek a leckekönyvükbe jegy kerül, amit ugyan nem mi írunk be, de mi adunk, és az illető középiskola majd beírja. Általában, nem általában, hanem mindig kérik a legalább magának a negyedévnek a vizsgaeredményét." (24.)

A hivatalos tanórákon kívül a vasárnapi iskola felvállalja a gyülekezet tagjai számára is látogatható közös ünnepségek, kirándulások és kulturális események szervezését. Így kerül sor minden évben, nemcsak a karácsonyi, farsangi és anyák napi ünnepségek megtartására, hanem jótékonysági koncerteken, nyári táborozásokon, valamint évközbeni hétvégi kirándulásokon való közös részvételre is.

Az iskola rendszeres vasárnapi foglalkozásai közös ebéddel zárulnak, amelyet a szülők, önkéntes alapon, a templom mellett működő konyhában készítenek el.

„A vasárnapi iskolának mindig van egy ebédje, tehát tulajdonképpen a gyerekeket ugye nem lehet elengedni éhesen, úgyhogy vége van a vasárnapi iskolának, és akkor ez be van osztva az, hogy a vasárnapi iskolának az anyukái, és gyülekezet, a gyülekezetnek olyan tagjai, akik akarnak segíteni, azok föliratkoznak, és minden vasárnapra más készíti el az ebédet. Itt lehet főzni, itt hátul van konyha is, tehát a Kossuth terem után a következő ajtó az a konyhába visz, és ott el lehet készíteni, van, aki nagy részét úgy otthon elkészíti, és akkor itt készíti össze a többit. Van, aki itt, az egészet itt készíti el, tehát attól függ, hogy ki milyen távol lakik, és milyen lenne a jobbik, a jobbik megoldás." (24.)

4.2. Wass Albert Magyar iskola – Sarasota

A Wass Albert nevét viselő sarasotai magyar iskolát 2001 őszén négy fiatal szülő hozta létre. Megalapításának indokául az alapító igazgató véleménye szerint az szolgált, hogy 1989 után egyre több magyarországi fiatal munkavállaló telepedett le Floridában, ott ahol addig többnyire a kulturális tevékenységet folytató klubok célközönsége az idősebb korosztályból került ki. A fiatal bevándorlóknak néhány éven belül gyermekeik születtek, akik szervezett közösségi gyermekprogramok híján többnyire csak szüleikkel való kommunikációra használták a magyar nyelvet. Idővel egyre több fiatal szülő számára okozott problémát, hogy gyermeke nem kellően jártas anyanyelve használatában.

„A már itt született, vagy az iskoláskor előtt érkezett gyerekek rövid időn belül olyannyira asszimilálódtak, hogy anyanyelvüket, Magyarországhoz való kötődésüket szinte teljesen elvesztették. Hogyan is várhattuk volna el tőlük egy olyan nyelv és kultúra megőrzését, amellyel csak szűk családi körben érintkeztek, viszont barátaik, új környezetük már nem tudott mit kezdeni. A szülők érezték és látták, hogy csemetéik egyre nehezebben fejezik ki magukat magyarul, hiszen szókincsük csupán a mindennapok kézzel érinthető dolgainak megnevezésére volt elegendő, érzéseket, gondolatokat már nem tudott tolmácsolni."[8]

Az iskolának először az ökumenikus Sarasotai Keresztyén Egyház adott otthont az általuk is minden hónap első vasárnapján bérelt templomban, majd gyakoribb foglalkozások tartásának céljából igénybe vették a helyi könyvtár különtermét is. 2002-ben a Venice-i Magyar Ház, azaz a Petőfi Club, is érdeklődést mutatott a gyermekek műsorai iránt, és igényelték, hogy ünnepi alkalmaikhoz szervezett programokkal járuljanak hozzá. Ennek fejében lehetőséget adtak arra, hogy a könyvtár helyett a Magyar Házban tarthassák a vasárnapi foglalkozásokat. Ez az együttműködés 2005 elejéig tartott. Az alapító igazgató interpretációja szerint az együttműködés *„a generációs súrlódások és egy hatalomra vágyó réteg 'kaparj kurta' filozófiája áldozataként kudarcba fulladt, iskolánk utcára került. Mivel tisztában voltunk azzal, hogy egy tanintézmény nem maga az épület, hanem annál sokkal több, ezért iskolánkat eleve teljesen önálló, ha kell mozdítható alapokra helyeztük."*[9]

Más sarasotai interjúalanyok véleménye szerint a Magyar Ház és az iskola közötti kooperáció egy telekeladási „rémhír" körüli vita miatt szakadt meg, amelyben mindkét fél nyíltan konfrontálódott, valamint a Magyar Ház

[8] Szilágyi Gertrúd: Az iskola, története, élete és jövője. http://www.hhrf.org/hrfa/web/wasssuli/index.htm

[9] u.o.

működtetői kifogásolták az iskolába járó gyermekek szüleinek a házzal kapcsolatos – vélt – passzivitását is.

„De ami itt ment másfél- két évig és hát...(...) nem azt hogy megvette volna az öregeknek járó tiszteletet és hát hálás lett volna azért, hogy ide fogadtuk a gyerekekkel az iskolába és soha nem jöttek a szülők, hogy na most akkor rendet csinálnak vagy eljönnek a szülők és felügyelik a gyerekeket és a szülők hagyták, hogy a gyerekek jöjjenek utána nekünk kellett takarítani, szaladgáltak össze- vissza úgyhogy nem volt egy szerencsés helyzet." (39.)

Az iskolának az úgymond „utcára kerülése" a felmerült nehézségek ellenére nem várt pozitív pedagógiai-módszertani hozadékkal is járt. Az iskola az alapítók otthonába költözött – amely tény, nemcsak a függetlenségük megőrzését erősítette, hanem – a gyermekek számára egy kötetlenebb, barátságosabb tanulási környezetet is teremtett. A formális, ingerszegényebb környezetnek egy személyesebb miliővel való felcserélése nagymértékben motiválta a tanulóknak a foglalkozásokon való aktív részvételét. A kéthetenkénti foglalkozások amellett, hogy pontos tanmenet szerint történnek, személyre szabott feladatokkal, az egyéni differenciálás módszerével, a gyermekközpontú pedagógia alapelvei mentén szerveződnek.

„Mi az, ami iskola, de nincs katedrája; épülete sincs, mégsem hajléktalan, mert otthont-adója maga a kultúra, a nyelv, amely körülveszi, és melengeti? Diákjai játszani, barátkozni jönnek, mégis tanulnak; egyéni gondjaik közössé válnak, és összekötik őket tápláló, folyton növekvő gyökereik. Ezt a sokrétűséget jelenti a magyar iskola itt a floridai Sarasota megyében."[10]

A kezdetben kilenc gyermekkel induló iskola mára három tanulócsoportban működik. A legkisebbek csoportja – harmadik osztályos korig – verseket, meséket hallgat, és a beszédértés, a tárgyak felismerése a cél. Elkezdik ugyan a magyar betűk elsajátítását is, de játékosan, az olvasás erőltetése nélkül. A középső csoportba a harmadik évfolyamosoktól a nyolcadikosokig járnak a tanulók. Itt már önálló olvasással, írással és magyar történelemmel is foglalkoznak. A legnagyobbak, a középiskolások csoportjának fő fókusza a helyesírás, valamint a magyar irodalom és történelem komolyabb értelmezése.

Az iskola által használt tankönyveket, valamint a szemléltető- és taneszközeiket Magyarországról szerezik be, a szülők, a tanárok, illetve a helyi

[10] u.o.

Kossuth Club és a Amerikai Magyar Református Egyesület adományainak a segítségével.

Az iskola egyik jellegzetessége az, hogy a gyermekek és fiatalok magyar nyelv és kultúra tanításán kívül felvállalja a szülők angol nyelvi képzését is. Az alapítók véleménye szerint, az angolul még nem megfelelően kommunikáló szülők nyelvtanulása a gyermekeknek is elsődleges érdeke, a helyi társadalomba való beágyazódásuk záloga.

„A gyerekek foglalkoztatásán kívül két éve angol nyelvi csoportot is indítottunk, hiszen az újonnan jött apukáknak, anyukáknak pont erre volt a legnagyobb szüksége. Rájöttünk ugyanis, hogy abban a családban, ahol a szülőknek problémájuk volt a mindennapi kommunikációval, ott a gyerekek –talán önvédelmi mechanizmusként- csak angolul voltak hajlandók beszélni, ezzel akarva felgyorsítani a számukra életbevágóan fontos asszimilációt. Mindenesetre, a csoport munkájának hasznát látja mindkét korosztály, mert azzal, hogy a szülők megtanulnak angolul, tájékozottabbakká válnak, és ha megismerik egymást, segítséget is tudnak nyújtani egymásnak, gyermekeiknek egyaránt. Munka- és lakáslehetőségről, eladó autókról, és jogi- valamint hivatalos kérdésekről diskurálnak óra után, barátságok szövődnek, és segélyakciók indulnak. Mindez elengedhetetlenül fontos egy olyan réteg számára, amelyről fenntartással vesznek tudomást nem csak az itteni, történelmi múltra visszatekintő magyar szervezetek, hanem az amerikai állam is."[11]

A Venice-i Magyar Házzal való kapcsolat-megszakítás után is az iskola nevelői keresik a lehetőségét annak, hogy tanulóik évente akár többször közönség előtt tehessék tanúbizonyságát felkészültségüknek, fejlődésüknek. Erre teremtenek alkalmat a magyar nemzeti ünnepek megemlékezéseire készített műsoraik – például néptánc-programjuk –, illetve a hagyományos karácsonyi, farsangi ünnepségek is.

„És például csináltak már a Kossuth Clubban már kétszer csináltak... a karácsonyi műsorunkat ők fogják megcsinálni - betlehemes lesz. Mi nagyon szeretjük ezt, mert gyerekekkel nem igen találkozik már a Kossuth Clubban. Hát van akinek persze, akiknek unokáik vannak, de általában mindig mindenki öregek között van és ez direkt felüdítő az, hogy fiatalok vannak." (41.)

A nemzeti ünnepek alkalmával nemcsak a diákok vesznek részt más szervezetek ünnepségein, hanem az iskolát is rendszeresen meglátogatják felkért

[11] u.o.

előadók, akiknek az előadásait a tanulók szüleikkel együtt, közösségi program keretében hallgatják meg.

„Mindig meghívott előadók vannak. Például mi is tartottunk előadást náluk. És akkor megjelennek a szülők is, mind ott vannak. Ott ülnek a földön, meg ahol esik ott zuppan. A gyerekek száma változó, körülbelül hát általában 15–25 között van. Korban a bébiktől kezdve 16 éves a legidősebb. Az az érdekes, hogy most legutóbb, mikor '56-ról beszéltem a Wass Albert Iskolában, akkor például - körülbelül két héttel ezelőtt volt - itt közelben van egy állami nemzeti park, ahol vannak piknikasztalok meg szép árnyas fák - ragyogó idő volt - tehát ott volt a vasárnapi iskola. Úgyhogy oda kimentem, és hát látom, hogy négy csecsemő volt ott, pici gyerek, egyévesen aluliak. Azok persze nem az iskolába járnak, de vannak idősebb testvéreik."(41.)

Az iskola jótékonysági programokat is szervez: magyar fesztivált, magyaros házi ételekkel, zenével, és népművészeti kiállítással. Ennek bevételét a Sarasotai Keresztyén Egyháznak ajánlották fel. Magyar kisgyermekek keresztelőjének megszervezését is felvállalják, s jövőbeni terveiben szerepel egy nyári tábor és közös családi kirándulások szervezése is.

4.3. Magyar Iskola – Cleveland

A cleveland-i magyar iskola 1958-ban alakult, főként az 1945 utáni emigráció, valamint az 1956-os menekültek gyermekei számára. A kezdő létszám harminc-negyven fő volt, majd a fokozatosan emelkedő tanulólétszámával a környék egyik legnagyobb iskolájává nőtte ki magát. A megalakulása után tíz évvel már kb. hetven, sőt a nyolcvanas évek végén már kilencvenöt tanulóval működött. Jelenleg hetvenöt gyermek és fiatal vesz részt a foglalkozásokon.

Az iskola létrejöttekor, mivel Magyarországról érkezett gyermekeket fogadtak, magyar nyelvi nehézségekkel nem rendelkeztek a tanulók. Mindenki anyanyelvi szinten beszélt magyarul, így az iskolai tevékenységek az írás-olvasás tanítás mellett főként a cserkész vezetőképzéshez kapcsolódtak, vagyis az iskola fő célja a tanulóknak a keresztényi és nemzeti alapú cserkészetre való felkészítése volt. A tanulók magyar nyelvi háttere mára megváltozott, amely szükségszerűen magával hozta a tananyag-tartalom változását is.

„Tehát először elég volt csak a tulajdonképpen magyar történelmet, irodalmat, földrajzot tanítani, ami vizsgakérdés volt, mert a gyerekek tudtak magyarul, tehát ez megvolt. Az idő múlásával a társadalmi és az általános életmód megváltozott,

tehát a legtöbb esetben mind a két szülő dolgozott, tehát a gyerekekkel nem tudtak annyit foglalkozni magyarul, tehát a magyar iskolának nem csak a magyarság ismeretet, mint olyat kellett tanítania, hanem a magyar nyelv tanítását is, úgyhogy most már ezt is tanítjuk. Tehát tanítjuk a magyar nyelvet, olvasást, írást és a magyarság ismeretet. Be van osztva, tehát osztályonként megyünk." (21.)

Az iskola egyik volt igazgatójának véleménye szerint, az iskola vállalt célkitűzése - a magyarságismeret tanításának felvállalásán túl - nemcsak az embernek az emberhez, az embernek a társadalomhoz fűződő viszonyának részletezése, hanem az embernek a hazájához, valamint Istenhez való kapcsolatának elemzése is.

Az iskola vállalja tanulóinak a cserkészvizsgákra való felkészítését: tizennégy éves korban örsvezetői, tizenhét-tizennyolc évesen segédtiszti, s húsz-huszonegy éves kor után tiszti tanfolyamra, vizsgára.

„Az egész arra van építve, hogy tizennégy éves korában, amit már nem mi adunk, hanem a Cserkészszövetség, az örsvezetői vizsgát, tehát arra próbálunk készíteni, és a következő tizenhét éves korban a segédtiszti vizsga, arra is próbálunk készíteni, de ahhoz már a cserkészszövetség anyagát tanítjuk. Egy nagyon jó gyakorlati példa, most ebben az évben, ősszel kezdtük azt."

A gyermekek csökkenő magyarnyelv tudása miatt 2000 óta megpróbálják a vizsgáztatás rendjét átalakítani. Az addigi tételekre bontott vizsgaanyagot szűkítették, s a jelölteknek egy előre elkészített „összefoglaló" alapján kell vizsgázniuk.

„Oh, addig megvolt az örsvezető tizennégy éves korban, amihez megvolt a tankönyv, tehát volt egy általános, amiben földrajz, történelem, irodalom volt. A segédtiszti magyarságismereti az volt, hogy két úgynevezett érettségit kellett tenni, földrajz, történelem, irodalom volt a három tárgy, és ahhoz megvoltak a tételek azt hiszem 30 tétel volt, és azt tanítottuk, és akkor tételes vizsgáztatás volt, két ilyen vizsga, az a segédtiszti tanfolyamra való képesítés volt, és aki a harmadikat is letette, annak megvolt a cserkésztiszti képesítéshez szükséges. Úgyhogy általában úgy csinálták, hogy az első két vizsga a földrajz, történelem volt, a harmadik pedig az irodalom volt. Tehát, ezt az egészet én intéztem. Most kisült, illetve hosszas megbeszélés után arra a következtetésre jutottunk, hogy ezeknek a gyerekeknek a színvonala nem arra van beirányítva, hogy egy egész évi, vagy többévi tanulás után egy általános vizsgát tegyen, pláne egy tételes vizsgát, és akkor ugyanazt a módszert valósítottuk meg, mint ami alapfokon volt,

hogy egy füzetben megvan az összes, azt megtanulja, és abból vizsgázik. Tehát 2000-ben ez megszűnt, ez a tételes vizsgázás, és akkor áttértünk erre, hogy ennek mi lesz az eredménye, nem tudom, de ez is tulajdonképpen azt illusztrálja, hogy a színvonal csökkent, úgy a tudása, mint a magyarságismerete." (21.)

A tételes vizsgáról az egyszerűsített összefoglaló alapján történőre való áttérésen kívül, az elmúlt évek nagy változása, hogy a fentiekben említett „általános nyelvi romlás" miatt a magyar nyelv tanítását is felvállalják. A magyar nyelv tanítása évfolyamok szerint történik, főként az írás-olvasásra helyezve a hangsúlyt. Interjúalanyunk véleménye szerint, a jó nyelvismeret záloga azonban az, ha a gyermekek nemcsak tizenéves korukban – mint korábban – kezdenek beiratkozni a magyariskolába, hanem minél fiatalabb korukban, akár három-négy éves korban.

„Először csak 13 éves korban, hogy előkészüljön, akkor elkezdték, és levitték a korhatárt tíz évre, most már lent vagyunk négy évnél. Tehát, amint a gyerek szobatiszta, és többé kevésbé kibírja a hétfő estét, akkor jön, és azt vettük észre, hogy ha később kezdi, akkor már nem bírja. Tehát azzal kezdjük, hogy gyúrjuk beléje az írást, olvasást, de az olvasmányaink olyanok, hogy mondjuk megtanítják..." (21.)

A gyerekek nyelvtanulását a tanórákon kívül még két kiegészítő tevékenységgel próbálják motiválni. Egyrészt évente rendeznek iskolai szavalóversenyt, amelyre minden osztálynak és minden tanulónak egységesen be kell nevezni. A másik motivációs tényező az ún. olvasási jutalom. A tanulók minden elolvasott magyar nyelvű könyv után öt dollár jutalomban részesülnek.

„A tanításon kívül, illetve hát annak keretén belül van a szavalóverseny, amin kötelező versek vannak. Minden osztályban ki van jelölve bizonyos versek, minden osztályban más, tehát nincs az, hogy valaki megtanul egy verset harmadik elemiben, jó szavaló, és akkor minden évben megnyeri a szavalóversenyt. Minden évben más van, és az osztálynak egységesen kell tanulni, nincs az, hogy az egyik négy verset tanul, a másik kettőt. Mindegyik egyformán tanul, amennyit bírnak, és akkor van egy verseny, és ott jutalmat kapnak. Akkor van olvasási jutalom, minden elolvasott könyvért kapnak öt dollárt." (21.)

Az írás-olvasás tanításához az első-második osztályban a magyarországi nyelvtan könyveket használják. A többi évfolyamon Magyarországról beszerzett könyveket nem használnak, mert azokat nyelvileg túl nehéznek „magasröptűnek" tartják a clevelandi magyar gyermekek számára. A Nemzeti Tankönyvkiadóval pedig eddig még nem sikerült megegyezni egy olyan tankönyv kiadásában, amely az amerikai viszonyokhoz mért tananyagot tartalmazna. Ezért a mai napig a második világháborús emigráció tagjai által, a 70-es években készített földrajz, valamint az akkor, Dél-Amerikában írt irodalomtörténet a használatos. Mivel már csak néhány példány lelhető fel belőlük, így ezeket minden év elején sokszorosítják.

A clevelandi magyar iskola tanrendjét illetően nem hétvégi iskolaként működik, ugyanis az ún. iskolai foglalkozásokra hétfő este fél héttől fél kilencig, a néptánc és népművészet-oktatásra, az ún. Regősre, kedden késődélután, a cserkészgyűlésre pedig péntek délután kerül sor. Annak ellenére, hogy nem hétvégenként tartják a foglalkozásokat, interjúalanyaink viszonylag magas tanulói hiányzásokról számolnak be. Ezt főként a szülők leterheltségével magyarázzák, mivel nagy igénybevételt jelent a szülők részéről, hogy munka után még gyermeküket elszállítják a foglalkozásokra, a hétvégén pedig felügyeljék a házi feladatok elkészítését. Ezért sokszor a szülő enged a gyerekének: ha nincs kedve járni az iskolába, nem erőlteti azt.

„Van például egy jómódú, azt mondanám, az átlagon felüli viszonyok között élő, és a gyerekük elég sokáig nem járt, fölhívtam. Hát, most úgy gondoltuk, hogy nem hozzuk a gyereket. Mondom, hát miért. Hát, tulajdonképpen drága a benzin. Csónakjuk van, tehát ez egy jellemző kifogás, nem meri bevallani, hogy nem tartja olyan fontosnak. Ez azért van, mert a szülőknek valamivel foglalkoznak. Ez egy másik érdekes dolog. Valami hajtja őket, hogy ide hozzák a gyerekeket, de mondjuk ez talán olyan, mint a keresztényi élet, mindenki szeretne a mennyországba jutni, de nem mindenki tud a természetén uralkodni. Itt is megvan a vágy, hogy magyar legyen, de amikor esik a hó, akkor azt mondja, hogy csúszik az út...Nagy áldozat a szülő részéről ám. Harc a gyerekeddel sokszor, hogy hűha, csináld meg a leckét. Ez van nálunk is ugye minden vasárnap erre lett, meg szombat erre lett szentelve. Néha nagy csaták voltak. És van olyan szülő, aki kihasználja a gyerekének a nemakarását és ez jó ok, jó indok arra, hogy nem hozza. A gyereknek fáj a feje, fáj a gyomra, jó fiam, beteg vagy, akkor nem jössz." (21.)

Szülői értekezletet az iskola nem tart, mivel általában ugyanazok gyermekei vesznek részt a magyar iskola foglalkozásain, mint a cserkészetben, így a cserkészet keretében tartott szülői találkozókon szó esik az iskoláról is, valamint a szülők is jártak az iskolába, így több vélemény szerint: *„ezeknek már a vérükben van, tudják, hogy mi kell, mi nem."*

A magyar iskola a Szent-Imre templom tantermében tartja a foglalkozásait, viszont az iskola fenntartója nem az egyház, hanem az Egyesült Magyar

Alap, egy hivatalosan bejegyzett cég, amelynek egyik „alvállalata" az iskola. Az alaphoz való tartozás csupán egy jogi kapcsolat, az iskola szabályzatáért az iskola vezetői és tanárai felelnek. Az iskola szülői adományból tartja fenn magát, amelynek megszabott összege egy évre, egy gyermek esetében 90, a második gyermekre 80, a harmadikra 70 dollár. Ha egy családból több mint három gyermek jár az intézménybe, az ő tanításuk ingyenes. A tanárok önkéntesként, tehát fizetés nélkül dolgoznak, jelenleg 16-an, négy férfi és tizenkét nő. Ahhoz hogy valaki tanárként vehessen részt az iskola működésében, nem szükséges a tanári végzettség.

> „Itt az állam nem szól bele, hogy mit tanítunk, ki tanít és mit tanít. Kanadában ott beleszól, tehát a torontói vagy montreáli magyar iskola olyan, hogy ott ahhoz, hogy valaki tanítson, ahhoz neki a megfelelő szaktárgyból le kell vizsgáznia, viszont az állam fizeti őket. Itt Amerikában akárki taníthat, de semmiféle támogatást nem kapunk. Úgyhogy visszatérve az eredeti kérdésre, nálunk a tanítók olyanok, hogy amikor valakiről látják, hogy elég talpraesett, vagy a saját gyerekeit is tudja kezelni, akkor megkérdik, hogy van-e kedve tanítani, és aztán a többi kialakul." (21.)

Azok a tanárok, akik kevesebb, mint tíz éve érkeztek az Egyesült Államokba, ők tanítják az alsó osztályokat. A régebben bevándoroltak a felsőbb osztályokat, a legidősebb korosztályt pedig a cserkésztisztek tanítják.

> „A megindokolás, vagy a megokolás az, hogy az alsó részen, az alsóbb részeken, ott megvan a tananyag, és abban is van hazafi is és keresztény is, az újonnan jötteknek általában, aki fogékony erre, akár a hazafias, akár a keresztény világszemléletre, azok vállalnak társadalmi munkát, tehát ilyen értelemben ők beleillenek az iskola menetébe, és felsőbb osztályokban pedig már nagyon nyomjuk úgy a keresztény, mint a nemzeti dolgot, tehát ott már nem elég egy Magyarországról kivándoroltnak a magyarságismerete, hogy úgy mondjam." (21.)

A tanárok pedagógiai képzésre a Cserkészszövetség vezetőképzésének keretében van lehetőség. E kurzus során foglalkoznak pedagógiai módszertannal és gyermeklélektannal is. A tanfolyamon a nem cserkész tanárokat is szívesen látják.

> „Bátorítjuk, illetve buzdítjuk a nem cserkész tanítókat is, hogy menjenek el a cserkész vezetőképzéshez, mert tanítanak, de vannak olyanok, akik nem, nem mennek el, de általában ez ugyanolyan, mint a szülők kérdése, vannak jó szülők és vannak rossz szülők. Van, aki mondjuk járt iskolába, ahol tanították, hogy hogy kell a gyerekkel bánni, és nem tud a gyerekkel bánni, és van olyan, aki nem járt és tud. Hát valahogy a tanítók is így vannak, van, akinek jön, és eredményesen foglalkozik a gyerekekkel."

4.4. Bartók Béla Bostoni Magyar Iskola és Óvoda – Boskola[12]

A Bartók Béla magyar iskola 2000 októberében alakult meg Boston környéki szülők összefogásának eredményeként. Az iskola alapszabályzata szerint célja *„a Boston környéki magyar származású gyermekek olyan rendszeres foglalkoztatása, amely elősegíti a magyar nyelv és kultúra megismerését és megszeretését, a játékos közösségteremtést, és magyar baráti közösség erősítését."*[13]

A foglalkozásokra kéthetente szombatonként kerül sor, amelyeken átlagosan 42 gyermek vesz részt, akik már óvodáskortól látogathatják az intézményt. Az iskola előzménye is az óvodáskorú és/vagy még kisebb gyermekekhez kapcsolódik. Az előzményekről és a létrehozás körülményeiről az iskola alapítója – egy sajtóinterjúban – így vall:

> „Rengeteg magyar barátot szereztünk itt (Bostonban), akikkel elég sok időt töltöttünk együtt, és mivel volt néhány kicsi gyerek a társaságban, a mamák egy lelkes csoportja megalapította a Kuckót, a magyar gyerekek játszóházát, körülbelül tíz évvel ezelőtt. Havonta tartottunk összejöveteleket; énekeltünk, táncoltunk, kézműveskedtünk. Aztán ahogy nőttek a kicsik, kinőtték a Kuckó nyújtotta programokat is. Mi felnőttek úgy éreztük, hogy két lehetőség van; vagy véglegesen vége lesz a gyerekeket összefogó kezdeményezésnek, vagy létrehozzuk a következő szintet. Az utóbbi mellett döntve alakította meg egy lelkes csapat a Boskolát. Igazi nagy szerencse is kellett hozzá, hogy a megfelelő időben és helyen egyszerre több, tenni képes, lelkes magyar szülő érzett erre szükséget."[14]

---

12 A Boskola vezetőivel, munkatársaival nem készült a kutatás során interjú, viszont több interjúalany is említést tett az iskoláról, s részletes, aktualizált honlapja, valamint az alapítókkal készült sajtóinterjúk, az iskoláról készült sajtó-leírások, illetve a honlapon fellelhető pedagógiai program lehetővé tette ezen iskola működési gyakorlatának bemutatását is.

13 A Bartók Béla Bostoni Magyar Iskola és Óvoda Alapdokumentuma és Működési Rendje. Lásd: www.boskola.org/alapszabaly

14 Nyúl Renáta: Bartók Béla, a lyukas zokni és a cserkésznyakkendő, 2003. június 08. Magyar Online.net, Interjú Fogarasi Miklóssal.

A jelenleg hat korcsoportban történő foglalkozások tantervét az iskola tanárai állítják össze, a gyerekek életkorának és magyar tudásának megfelelően. Mivel megoszlik a nyelvtudás szintje, sok esetben egyéni fejlesztést is tartanak. A tananyag a magyar ABC helyes használatára, a folyamatos magyar írás-olvasás-fogalmazás erősítésére, a magyar barátokkal történő levelezés és kapcsolattartás ösztönzésére, illetve a magyar irodalom, zene, képzőművészet és a magyar történelem megismertetésére fókuszál. Az óvodai foglalkozások célja a magyar nyelvű énekek, népi-játékok és bábelőadások művelése.

Az iskola honlapjának tanúsága szerint a foglalkozások rendje tükrözi a fentiekben bemutatott tartalmi célkitűzéseket. Szombatonként a pedagógusok 10.00 óra és 12.00 óra között óvodai és iskolai foglalkozásokat tartanak, 12.30 óra és 14.00 óra között pedig cserkészfoglalkozások keretén belül ismertetik, fejlesztik a magyar nyelvet és kultúrát a 3–18 éves gyerekek körében. Az iskola és a cserkészet közötti időben (12.00 és 12.30 óra között) pedig alkalom nyílik magyar nyelvű könyvek kölcsönzésére is.

A tizennégy évnél idősebb tanulóknak az iskolai életbe való bevonása miatt tartják fokozottan fontosnak a cserkészet ápolását. Az iskola és a cserkészet keretében a foglalkozásokon résztvevő tanulók élő és természetes közegben használhatják anyanyelvüket, így nemcsak szüleikkel, hanem saját korosztályuk tagjaival is gyakorolhatják a magyar nyelvet. A Boskola cserkészcsapata 2003 óta tagja a Külföldi Magyar Cserkészszövetségnek, 2-es számú Bodnár Gábor Cserkészcsapat név alatt.

> „Három dolog ápolása a cserkészet alapvető feladata: a természetismeret, a magyarságismeret és erkölcsi nevelés. Az ide járó gyerekek életében komoly szerepe van mindháromnak, nem is beszélve az anyanyelv és a magyar tradíciók ápolásáról, illetve az itt kialakított baráti közösségekről. A másik dolog, amiért nagyon fontos a cserkészet és az iskola egymás közelében tartása, az a folytonosság megőrzése. A Kuckóból kinőttek a gyerekek, a Boskolánál pár év múlva fennáll ugyanez a veszély. Ahogy eljutnak a tinédzser korba, egyre nehezebb itt tartani őket; jön az új baráti kör, az amerikai barátok/ barátnők, és egyre halványul a magyarsággal és a Boskolával kapcsolatos érdeklődés, kötődés. A helyi cserkészet egyik feladata tehát, hogy a folytonosság érdékében az iskolából kinövő gyerekeket a túlsó végen úgymond 'elkapja'."[15]

Az iskola szabályzata értelmében, bár az iskola és a cserkészet céljai, programja azonosak, független szervezetekként működnek. Mivel mindkét

[15] Nyúl Renáta, i.m.

szervezet többnyire ugyanazokkal a gyermekekkel foglalkozik, így alkalmanként közös kirándulásokat tartanak, valamint az évfordulók, nemzeti ünnepek műsorait is közösen állítják össze. A szorosabb együttműködés érdekében az iskola vezetőségének tagjai közé meghívták a cserkészek egy képviselőjét is.

Az iskola alapítójának elmondása szerint,[16] az iskola szeretne hivatalosan is non-profit szervezetté alakulni, azaz célja a hivatalos „non-profit organisation" státusz elnyerése. Addig tevékenységét a Massachusetts-i Magyar Egyesület segítségével végzi. Az iskola szülői támogatásokból és foglalkozásonként meghatározott tandíjból – amelyet félévenként előre fizetnek be a szülők – tartja fenn magát. Az anyagi nehézségekkel küzdő családok gyermekei számára, egyéni elbírálás alapján mérsékelt tandíjú, vagy tandíjmentes oktatás is lehetséges. Az iskola és a cserkészet munkájában résztvevő 12 szakképzett pedagógus önkéntes alapon, ellenjuttatás nélkül vezeti a foglalkozásokat.

> „A hivatalosság az iskolánál is fontos szempont. Ugyan nem célunk, hogy akkreditált intézménnyé váljunk, a spontán kezdeményezésből itt is szeretnénk a szervezeti keret felé orientálódni. Ezért is van már saját költségvetésünk, van tandíj, kialakítottunk egy tantervet, és mindezt, illetve az iskola céljait, feladatát egy alapszabályzatban foglaltuk össze. Az iskolának hivatalos neve, logója van, amelyet közösen választottunk ki, terveztünk meg. Pólókat is készíttettünk a szülőknek, gyerekeknek."[17]

Az iskola jövőbeli tervei, az alapszabályzatban foglaltak szerint, egy állandó iskolaépület fenntartását,[18] iskolai video- és hangtár megteremtését, a jelenleg több mint 500 kötetes Kincskereső iskolai könyvtár állományának bővítését, magyar bölcsőde kialakítását, támogató tagság kiépítését, illetve magyarországi és észak-amerikai hasonló intézményekkel való kapcsolat-felvételt célozzák meg. Az iskolaalapítók alapszabályzatukban fontosnak tartják megjegyezni, hogy nem céljuk az amerikai általános iskolai oktatás helyettesítése, nem-magyarság specifikus tananyagtartalmak átadása, valamint a teljesen elfeledett, vagy meg sem szerzett magyar nyelvtudás pótlása. Kellő jelentkező esetében azonban nem zárkóznak el kezdő szintű magyar nyelvórák szervezésétől.

[16] u.o.

[17] u.o.

[18] Az iskola a kezdeti baráti segítségnyújtás által felajánlott óvodaterem után, a lexingtoni Follen Community Church termeit bérelte.

Az iskola nagyon fontosnak tartja az aktív szülői részvételt az iskola céljainak eléréséhez. Az iskola tanárainak tapasztalata szerint, a diákok rendkívül eltérő szociális háttérrel rendelkeznek, s a szülőknek az iskolával szembeni elvárásai is rendkívül szerteágazók. Ezért *„az iskola célja, hogy a lehető legmagasabb szinten összefogja ezeket a sokféle elvárásokat és az alapcélt, a gyermek magyar nyelvi és kulturális környezettel való megismertetését teljesítse.”*[19] A szülők aktív részvételét várják a házi feladatok ellenőrzésében, a magyar iskolai füzet rendszeres és gondos vezetésében is.

4.5. Széchenyi Magyar Iskola és Óvoda[20] – New Brunswick

A New Brunswick-i magyar iskola 1973 óta működik, megszakítások nélkül. A kezdetben inkább csak iskoláskorúakat fogadó intézmény ma már „vasárnapi óvodát” is működtet, sőt 2006 óta az óvodáskort még el nem ért gyermekekkel is foglalkozik.

Az iskola honlapjának tanúsága szerint,[21] az óvoda iskolaévenként, általában két-három csoporttal, míg az iskola alsó és felső tagozatos osztályokkal működik. Az iskolának a 2007/2008-as év eseményeiről beszámoló évkönyve három ún. alsó ABC-osztály, egy felső tagozatos osztály és egy angol-magyar osztály tevékenységét mutatja be. Az egyes osztályok indulásához minimum hat jelentkező szükséges. Az elmúlt iskolaévben az óvodát és az iskolát látogató gyermekek száma elérte a 85 főt.

A tanárok létszáma és személye évente változik, a diákok számának, valamint a tanári fluktuációnak a függvényében. A tanárok munkájukért díjazásban részesülnek, de a pedagógiai munka sikerességében az önkéntesek, főként a segítő szülők is kiveszik a részüket. A szülők és az iskola együttműködésének bevett módja az ún. *class-parent* pozíció betöltése, azaz az osztályfelelős szülő alkalmazása. Az óvodai csoportonként és osztályonként megjelenő egy szülő és egy helyettes segítenek a tanároknak beszerezni a tanítási eszközöket, valamint továbbítják az iskolával kapcsolatos információkat az adott csoporton/osztályon belüli családoknak. „Class-parent” pozícióba minden iskolaév elején várják a szülők jelentkezését.

19 Iskola alapszabályzat. 2.o.

20 Széchenyi Magyar Iskola és Óvoda a hivatalos neve. Pár évvel ezelőtt az épületről lelopták az Óvoda táblát. Azóta nem került pótlásra, ezért a köztudatban már így jelenik meg, hogy Széchenyi Magyar Iskola. (Balla Zsolt, az iskola volt vezetőjének szíves közlése alapján)

21 www.magyariskola.org

Az iskola jelenlegi igazgatója fontosnak tartja kihangsúlyozni, hogy *„a Széchenyi Magyar Iskola sikere és eredményei mindig a szülői munkát dicsérik. (...) Nehéz a kívülállóknak felmérni, milyen személyes áldozatokat vállalnak azok a családok, akik elhozzák gyermekeiket iskolánkba minden szombat délelőtt azért, hogy itt együtt legyünk, és, hogy az iskola működésében részt vegyenek.”*[22]

A szülők aktív szerepvállalásának szorgalmazása, az iskola és a szülők kapcsolatának erősítése azért is fontos pillére az intézmény tevékenységének, mert hitvallásuk megvalósulásának fő záloga az intézménynek a helyi közösségbe ágyazottsága. Azaz az iskola vállalt célkitűzése az, hogy szolgálja a helyi magyar közösség igényeit, kulturális értékeinek megőrzése és továbbadása által.[23] Ez a cél az iskola tantervében oly módon jelenik meg, hogy míg az alsó tagozatos tanulók elsősorban a magyar nyelvű írás-olvasás rejtelmeibe nyernek bebocsátást, addig a felső tagozatban főként a földrajz, a történelem és a magyar nyelvtan és irodalom ismereteibe kapnak betekintést. A nyolcadik osztályban a cserkész-őrsvezető vizsgára történő felkészítés folyik. Az iskola hírlevele szerint 2004-ben kísérleti jelleggel indult, de a mai napig is nagy népszerűségnek örvend az angol anyanyelvű gyermekek számára indított magyar, mint idegen nyelv osztály.[24]

Az iskola egyik tanárának véleménye szerint, vannak olyan szülők, akik fontosnak tartják gyermekük magyar neveltetését, ezért a magyar iskola erre az alapra épül, megpróbálva *„színvonalasan kiegészíteni a mindennapi magyar nyelvhasználatot.(...) Átadni a gyerekeknek egy töredéket az igazi magyar kincsek tárából. (...) Azt a nyelvet és múltat, amit egy igazi magyar igyekszik megőrizni és továbbadni – még a hétköznapi élet forgataga ellenére is.”*[25]

A 2006-ban beindított Pici Maci csoportban csecsemőkortól három éves korig tanulhatnak a gyermekek és szüleik magyar nyelvű népi játékokat, mondókákat, dalokat. A csoport hivatalos célja az, hogy elősegítse a közösség legfiatalabb tagjainak a nyelvtanulását, valamint a közösség felnőtt tagjainak az ismerkedését.

22 *Széchenyi Magyar Iskola Évkönyv, 2007/2008.* Horváth István: Köszöntő. 1.o.

23 www.magyariskola.org/intro.aspx

24 1998-ban már volt egy próbálkozás egy magyar mint idegen nyelv osztállyal, amelyben két diák tanult, majd az 1999-es tanévben szülőknek, illetve felnőtteknek is indult ilyen osztály. Az iskola így igyekezett bevonni a vegyes házasságokban élő, magyarul nem beszélő szülőket is. (Balla Zsolt szíves közlése)

25 Évkönyv, Nikovics Anna: A magyar iskola szerepe – tanári szemszögből, 2.o.

A program vezetőjének elmondása szerint a csoportfoglalkozások alapötlete az egész Egyesült Államokban már népszerű, angol nyelvű, ún. *Jamboree-prog-ramtól*, majd ennek egy magyar nyelvű adaptációjától származik.

„Tudod milyen izgalmas dolog? Arról van szó, hogy összejönnek a mamák a babákkal és egy órán keresztül énekelünk játszunk, ilyen dolgokat ritmusjáték, ujjjáték „ez elment vadászni, ez meglőtte" ilyen dolgok, na most én ezt eltanultam az Észak-Jerseyektől, az Észak-Jerseyben egy pár mama jártak egy Jamboree nevezetű programra, ami Amerikában, az egész országban már nagyon népszerű és drága, egy óra 15 dollár, lehet vinni az 5 napos gyereket is, lényeg az, hogy vitték a gyereket, mert nagyon egészséges dolog, mert ott van ének és mozgás, és egy nagyon intelligens kis program az egész, s az egyik mama rájött, ezt miért nem csinálom magyarul, hát ott van ez a rengeteg magyar játék és mondóka és stb. A (...) áttette és lefordította ez az Annamária (...), aki magyarországi magyar és itt született már mind a két gyermeke, lényeg az, hogy 4 év alatt ilyen osztályok voltak, hogy 18 pici maci gyerek volt, és az, hogy egy körbe vagy majdnem végig, ejtőernyő meg buborék, meg mindenféle gyerek dolog, és le van lopva csomó dolog az amerikai Jamboreeből, de mind magyarul van, és mind a magyar dologok, és én eldöntöttem, hogy ezt ide el kell hozni Brusnswicra." (33.)

Interjúalanyunk főként a vegyes házasságok gyakori voltával, s az ebből adódó nyelv-vesztés leküzdésének szándékával magyarázza a program átvételét.

„Miért hoztam át? Egy azért, mert rengeteg vegyes házasság van most már, ahol az egyik nem beszél magyarul a másik igen, hogyha megtudod fogni azt a párt, azt a férjedet vagy azt a feleségedet, hogy már nagyon korán énekeket halljon meg. (...) Egy egyszerű „nyuszi ül a fűben" vagy „csip-csip-csóka" és megtanulja az a szülő, az a szülőnek is nagy dolog, aki nem beszél magyarul az a magyar beszélő szülőnek is klassz, mert elfelejti, hogy hogy megy a „csip-csip-csóka", mert 35 éve énekelte stb. stb. S az egy remek dolog..." (33.)

A Pici Maci foglalkozások, amelyek hetente egy órát tartanak, másik fontos hozadéka lehet majd idővel az, hogy az így az iskola közelébe került szülők mind az óvodában, mind az iskolába beíratják cseperedő gyermekeiket.

„Megtanultam ezt most, elkezdtük szeptemberben, és ezt is lehet utánpótlásnak hívni, mert ez a magyar iskolának az utánpótlása. Az történt Garfieldon, hogy

volt egy óvodaosztály, ami 3 évestől kezdődött, amióta pici maci beindult 3 óvodájuk van, 3 osztályt kellett indítsanak, mert annyi gyerek jön fel a pici maciból, szóval ez egy másik nagyon klassz program. Ott négy éve indult a program azt hiszem körülbelül, Soti Adrien vezeti, mert az Annamária az most egy első osztályos tanár és remekül csinálja és egy párszor elmentem, egyszer levideóztam, megtanultam, és körülbelül úgy ahogy ők csinálják pici változással, és decemberben kezdődött s már 16 család van. Szóval az első alkalommal 7 volt, aztán 9, senki nem jön egyszerre szerencsére, de már voltunk 13-an." (33.)

A csoport működésének helyszíne a Szent László római katolikus templom alagsora. Az egyház tulajdonában lévő épületben folynak a hétvégi óvodai foglalkozások is. Az iskola alsó és felső tagozatos osztályai a Magyar Református egyház vasárnapi iskola termeiben kapnak helyet. Az iskola tanításon kívüli rendezvényeihez a Magyar Amerikai Atléta Klub (HAAC), a helyi cserkészcsapatok, illetve a fentiekben megnevezett két egyház biztosítja a termet.

A tanítás szombat reggel kilenctől délután egyig tart. A kilenc órai gyülekező után negyed tízkor imával kezdik a foglalkozást, majd négy negyvenöt perces órát tartanak, tizenöt perces szünetekkel.

Az iskola honlapján található leírás szerint, az iskola fenntartó testülete a Szülői Munkaközösség, amelynek az élén van egy öttagú iskolatanács. Ezeket a tanácstagokat évente a szülői közgyűlés választja meg. Az iskola vezetőségének tagjai az igazgató, az aligazgató, a gazdasági igazgató, a titkár, a tanulmányi szaktanácsadó, a gondnok, a pénztáros és két számvizsgáló.

Az iskola része a New Brunswick-i Magyar Egyházak és Egyesületek Bizottságának. Fenntartói és vezetői évente többször közösségi programokat szerveznek. Ezek közé tartozik a cserkészek által szervezett Mikulás napi, a húsvéti és az anyák napi ünnepségek, amelyek nagy hagyománnyal bírnak, valamint a farsang és az álarcos busójárás is hatalmas népszerűségnek örvend. Az iskola részt vesz az évente júniusban megrendezésre kerülő New Brunswick-i Magyar Fesztiválon, illetve a Vers Hangja Irodalmi Kör által minden évben megrendezett szavalóversenyen.

5. A magyar iskolák fő jellemzői

A fenti rövid leírásokban bemutatott iskolák mindegyike heti vagy kétheti rendszerességgel tart foglalkozásokat, többnyire óvodás-, és iskoláskorú gyermekek számára. Tanulóik minden esetben korcsoport szerinti bontásban

2.2. táblázat. A vizsgált magyar iskolák fő jellemzői

	Cleveland	New Brunswick	Boston	Sarasota	Los Angeles
Alapítás éve	1958	1973	2000	2001	2003
Tanulószám	75–80	80–85	40–45	25–30	18–20
Csoportbontás	Korcsoport szerint	Korcsoport és nyelvtudás szerint	Korcsoport és nyelvtudás szerint	Korcsoport szerint	Korcsoport szerint
Tantestület	12	14	12	4	4
Pedagógusok képzettsége	Többnyire szakképesítés nélküliek	12 szakképzett, 2 szakképesítés nélküli	Többnyire szakképzett	3 szakképesítés nélküli, 1 szakképzett	3 szakképzett, 1 szakképesítés nélkül
Iskolarend	hetente	hetente	hetente	kéthetente	kéthetente
Taneszköz	Saját és Mo-i	Saját és Mo-i	saját és Mo-i	Mo-i	saját
Közösségi foglalkozások	Nemzeti ünnepek, vallási ünnepek	Nemzeti, vallási ünnepek, álarcos busójárás, magyar fesztivál	Nemzeti ünnepek, vallási ünnepek	Nemzeti ünnepek, évszakokhoz köthető ünnepek, jótékonysági bál, keresztelő	Nemzeti ünnepek, vallási ünnepek, jótékonysági rendezvények, közös ebéd
Társadalmi integráció elősegítése	Cserkészet	Pici Maci Csoport, magyar, mint idegen nyelv, cserkészet	Cserkészet	Angol nyelv szülők számára	Magyar, mint idegen nyelv

tanulnak. A csoportbeosztás két helyszín esetében az életkoron kívül, a magyar nyelvtudás figyelembevételével történik. A tantestület létszáma egy esetben sem haladja meg a 15 főt, s két iskola kivételével a tanárok fizetés nélkül, önkéntesként vezetik a foglalkozásokat. A nemzeti és a vallási ünnepek közös megünneplése, közösségépítő programok szervezése mindegyik iskola sajátja. A jótékonysági rendezvények egyben az iskolafenntartás költségeihez is hozzájárulnak, tekintet nélkül arra, egyház, civil szervezet vagy szülői munkaközösség pártfogásában áll-e az intézmény. Az öt iskola közül egy egyértelműen egyházi fenntartású, kettő szülői szervezet, kettő pedig társadalmi szervezet fenntartása alatt tevékenykedik.

Az iskolák működésében különbségek főként három téma körüljárása során mutatkoztak meg: a pedagógusok képzettsége, a taneszközök beszerzése és az iskola tanulóinak és azok szüleinek a helyi társadalomba való betagozódása előmozdításának stratégiáit illetően.

5.1. A pedagógusok képzettsége

A magyar iskolákban tanító tanárok pedagógiai felkészültségét illetően megoszlik a gyakorlat és a követelmény az egyes intézményekben. A bemutatott öt iskola közül mindössze egy esetében jelenik meg szigorú alkalmazási feltételként a pedagógiai, vagy szaktanári végzettség. Ennek az intézménynek az egyik alapítója ezt a kritériumot a szakszerűség garanciájaként értelmezi.

> „Ugyanis, mikor mi elkezdtük ezt az iskolát, én tanító lévén úgy gondoltam, hogy ezt csak szakszerűen érdemes csinálni. Ez nem afféle bébi-szittelés kell hogy legyen, meg hogy kicsit foglalkozunk a gyerekekkel, meg amíg a szülők bevásárolnak egy pár órára leteszik őket. Nem! Egy héten egyszer magyar nyelvet és irodalmat és történelmet csak a legnagyobb szakszerűséggel és intenzitással lehet, mert különben nem érdemes. S akkor rájöttem arra, hogy ehhez viszont nincsenek anyagaink. Nincs tanmenet, nincs tanterv, nincs semmi az égvilágon, nincsenek tankönyvek." (35.)

Az idézett interjúalany véleménye szerint, a tanári végzettség azt is jelenti, hogy a foglalkozások vezetését vállaló tanerő egyben a minőségi működéshez elengedhetetlenül szükséges tanmenetek, tantervek, pedagógia útmutatók elkészítésére is felkészült és képes.

Az esettanulmányokban bemutatott iskolák közül kettő képesített és képesítetlen nevelőkkel is dolgozik. Ebben a két esetben a pedagógiai diplomával rendelkező munkatársak egyfajta iránymutatással, tanácsadással

segítik képesítetlen kollégáik munkáját, a tantestület építésének alapja főként az önkéntesség és a szülői szerepvállalás. Tehát, ha valaki szeretne részt vállalni az iskola munkájában, pedagógusi képesítés nélkül is bekapcsolódhat.

A válaszadó interjúalanyok közül egy bemutatott iskola alapítója fogalmazott meg a szakképesítés „mindenekfeletti fontosságával" szembehelyezkedő álláspontot. E vélemény szerint, a nyári iskolák munkájába bekapcsolódó magyarországi pedagógusok a találó példái annak a magatartásnak, amely jellemzi a diplomával rendelkező legtöbb tanárt. A tananyag előadás-szerű frontális bemutatása nem köti le a tanulókat, sokszor épp a képesített pedagógusok nem találják a tanulókkal a közös hangot. A kellő empátiával rendelkező képesítetlen tanerők sok esetben sokkal „jobb" tanárok, mint okleveles társaik.

„Magyarországról a tanítók azok magukkal hozzák a magyarországi oktatási módszert, ami abból áll, hogy a tanító a katedra mögül előadja az anyagot, és a gyerek kötelessége, hogy megtanulja, és kész. Mi itt az emigrációban azt vettük észre, hogy mint az amerikai iskolában a gyereket állandóan dicsérni, biztatni, buzdítani kell, a tanítók a gyerek színvonalától függően vagy ezt, vagy azt, vagy amazt pártolják, de állandó istápolásra van szükség. Nem elég az anyagot leadni. (...) A magyar társadalmi berendezés olyan, hogy ott szakképzettség szükséges, az, hogy valaki valamit elvégezzen, kell három pecsétes igazolvány, és minél több pecsétje van, annál magasabb képesítés. Itt Amerikában az egész társadalmi berendezés más, itt olyan, hogy magad uram, ha szolgád nincs, akárhová elmész, kell valaki, meg tudja csinálni, igen, csinálja. Tehát ez vonatkozik az oktatásra is."(21.)

5.2. A taneszközök beszerzése

A röviden jellemzett öt oktatási intézmény közül egy csak magyarországi tankönyveket és oktatási segédanyagokat, egy kizárólag saját fejlesztésű tananyagot, egy az írás-olvasás alapjainak elsajátításához használt magyarországi tankönyveken kívül csak az amerikai emigráció tagjai által írt tankönyveket illetve cserkészjegyzeteket használ, kettő pedig mind saját fejlesztésű, mind magyarországi tankönyveket is alkalmaz.

A Magyarországról beszerzett tankönyvek és segédanyagok kiadójaként minden egyes intézmény egyöntetűen az Apáczai Kiadót nevezte meg. Tankönyveik választásának okaként többen az ún. magyarságtörténeti, magyarságismereti tananyagaik meglétét emelték ki. Egy iskola évkönyvében a pedagógusok kihangsúlyozták a magyarországi tankönyvek közüli választáskor a korosztályi jellemzők figyelembevételének fontosságát.

A saját fejlesztésű tankönyvek, tananyagok létrejöttének körülményeiről két interjú-részlet által nyerhetünk bepillantást. Az egyik esetben az iskola alapítói magyarországi szakemberek segítségével készítteti el a későbbiekben általuk használt tankönyveket, míg a másik esetben az amerikai emigrációban élő magyar papok és irodalmárok lesznek a tankönyvek szerzői.

„Három ember lett a tankönyv-író Magyarországon, azóta ők már nincsenek meg, meghalt mind a három. De kiváló nyelvészek, irodalmárok – egyik Szende Aladár[26] volt, Winter Károly, a nyelvi előkészítő intézetnek az igazgatója és Maróti Gyula[27]. Azért, mert az egyik Anyanyelvi Konferencián elhangzott egy olyan bejelentés a hivatalosok részéről, hogy jó, most látjuk mi a helyzet, akkor mi fogunk nektek tankönyveket csinálni. Mire mi azt mondtuk, hogy ne csinálja-tok nekünk tankönyveket, mert erre semmi szükség. Ti nem tudhatjátok innen, budapesti íróasztalok mögül, hogy ott mi a valóság. Hát akkor mit javasolsz? Tessék kiküldeni tankönyvírókat, nézzenek körül, ismerkedjenek meg azzal az embercsoporttal, amelyiknek írják a könyveket, ismerkedjenek meg, hogy ők az amerikai iskoláikban mit tanulnak, hogyan tanulják, mi a kritérium. Hát erről szó sem lehet, ugyan, hát álmodozol? Erről szó sem lehet, hogy oda kiküldeni tankönyvírókat? Jó, de csak erről lehet szó. Két év múlva sikerült kicsikarni ebből az apparátusból, hogy kiengedjenek három embert - ezt a hármat, akit említettem. Hát ez volt, 1976-ban vagyunk, ha jól emlékszem. Kibéreltem nekik egy szobát New Brunswick-ban, egy bútorozott szobát, elvittem őket a hétvégi magyar iskolába New Brunswick-ba, New York-ba, elvittem őket a magyar templomba, elvittem őket amerikai public schoolba, elvittem őket amerikai modern, alternatív iskolákba, megkértem őket, hogy a televízió mellől föl ne álljanak, állandóan gyerekműsorokat nézzenek, hogy milyen műsorokat néznek a mi gyerekeink. Összegyűjtöttem nekik rengeteg ottani publikációt, mert ott is készültek tankönyvek, csak kicsit naiv, kicsit bárgyú, kicsit szakszerűtlen tankönyvek készültek - eladdig -, egyházi könyvek, ezek-azok. És hát ezt a hatalmas anyagot ők hazahozták Magyarországra, és akkor elkezdték a tankönyveket, és megállapodtunk, hogy milyen módszerrel, mert heti egyszeri nyelvtanítás, idegen-nyelv környezetben - ilyen tankönyv még nem volt. Hát most kezdtek születni, kiküldték a fejezeteket, mi kipróbáltuk őket a hétvégi magyar iskolában, lektoráltuk, visszaküldtük. Így most már hat ilyen tankönyv született és a mai napig is használják őket. Ez ilyen munkává indult, ennek az Öregdiák Szövetség

[26] Szende Aladár (1914–2003) tanár, nyelvész, tankönyvíró

[27] Maróti Gyula (1912–2003) a magyar kóruskultúra meghatározó alakja, egyetemi előadó.

és»iskolájának a műhelye segítségével, aztán meglátogatta ezt az iskolát Lőrincze Lajostól[28] kezdve Csóori Sándoron keresztül, Kányádi Sándor... Úgyhogy ez hál' Istennek ez jól sikerült." (35.)

„A tankkönyvek is annyira magasröptűek a mieinknek. Úgyhogy, mi kértük az írás-olvasás, első, második osztályban magyarországi könyvet használunk, ahol tulajdonképpen a nyelvtant tanulják. A Nemzeti Tankkönyvkiadó, ő a saját maguk által kiadott könyvet akarják eladni. Mondtuk nekik, hogy megmondjuk, hogy mit kell csináljanak, nem, arra nem hajlandóak. Hogy ez miért, nem tudom, nem is akarok beleszólni. Komplikált ügy, ugye, az itteni viszonyokhoz mérten megfelelő tananyagot stb., és ez nem is megvalósítható, mert ez olyan drága lenne, ezt csak úgy lehetne megvalósítani, ha az ország erre költ pénzt. Saját erőnkből nagyon nehéz lenne ezt megvalósítani. Mindig a szükségnek megfelelően, fokozatosan, folyamatosan történik, például itt állították össze a földrajzkönyvet, amit azt hiszem, a hetvenes években írtak, és megint hangsúlyozni kell azt, hogy azok, akik itt a könyveket írják azok a második világháború által átmentett emigrációhoz tartoznak, annak a szemlélete szerint írják, tehát ők nem csonka Magyarországot tanítanak, hanem a Kárpát-medence magyarságát, és úgy tovább, a történelmet sem úgy írják, hogy a Horthy-korszak, amely a zsidókat elvitte, hanem másképp tanítják, szóval a hetvenes években kerültek ezek a történelmek, akkor Dél-Amerikában írták az irodalomtörténetet, ami nem osztályharcon alapul, mint ahogy mi tanultuk az ötvenes években, úgyhogy így folynak a tankönyvek. (...) Ezek az érettségire, vagyis az úgynevezett érettségire szolgáló könyveket mind itt írták, adták ki a földrajzot, akkor kiadták a történelmet, Dél-Amerikában írták az irodalmat, a magyar irodalomtörténetet, ezt a Tóth Veremon nevű pap írta, és ezek mind, és kinyomtatták a könyveket elég nagy létszámban, vagy példányszámban, és árulták, úgyhogy most, ha szükséges mi ezeket a könyveket sokszorosítjuk. Fénymásoljuk, nem újranyomtatjuk, van egy ismerősünk, egyetemen tanít, aki beviszi, és ott olcsóbban meg tudja csinálni." (21.)

A két interjúrészlet és a többi – nem idézett – interjú elemzése által is egyértelműen megállapítható, hogy a helyi fejlesztésű, sőt még a nagy erőfeszítések árán magyarországi és/vagy amerikai szakértők segítségével készített tankönyvek sem váltak széles körben ismertté.[29] Ezt a megállapítást

[28] Lőrince Lajos (1915-1993) nyelvész, tanár, a Magyar Televízió első telefonos, a *Tessék kérdezni – a nyelvész válaszol* c. műsorának vezetője.

[29] Például New Brunswick-on az egyik legjobban bevált történelemkönyv a Nemzeti Tankönyvkiadó által 1996-ban kiadott *Társadalmi Ismeretek I. és II.* Ezt a magyarországi kisegítő iskoláknak szánták, viszont az iskola egykori vezetője szerint

támasztják alá Kovács Éva 1996-os felmérésének eredményei[30] is, amelyek szerint a válaszadó 20 iskolából kettő az Apáczai Kiadó könyveit, hat a Külföldi Magyar Cserkészszövetség által kiadott könyveket használja. A tankönyvfelsorolásokban megtalálható volt még a Bánhidy-Jókai szerzőpáros *Learn Hungarian* című műve, a Verhovay Segélyegylet kiadásában megjelent *Magyar betű, magyar szó* című kiadvány, Ortutay Gyula néprajzkönyve, a San Francisco-i cserkészcsapatok által fejlesztett tankönyvek, illetve egy esetben az Anyanyelvi Konferencia által megjelentetett *Tarka lepke* című könyv.

5.3. A társadalmi integráció elősegítése

A dokumentum- és az interjúelemzések alapján az általunk vizsgált iskolák esetében két fő célkitűzés állapítható meg. Egyrészt vannak intézmények, amelyek egyértelműen csak a tanulóik és szüleik anyanyelv-megőrzésére fókuszálnak,[31] különféle technikákkal elősegítve ezt, másrészt vannak iskolák, amelyek a magyar nyelv megőrzése mellett az intézményük életében résztvevőknek – legyenek akár tanulók, akár szülők - a tágabb értelemben vett helyi társadalomba való beilleszkedését is megpróbálják támogatni. Míg az első célkitűzés főként a régebb óta és/vagy az egyházak mellett működő intézmények sajátja, addig a második célkitűzés megfogalmazói inkább a szülői szervezetek által életre hívott és működtetett iskolák köréből kerülnek ki.

A magyarság megőrzését és a helyi magyar közösség összefogását erősíteni hivatott stratégia fő eleme a cserkész-mozgalomba való bekapcsolódás, illetve az iskolás-, és óvodáskor előtti 0 és 3 év közötti kisgyermekek nyelvi képzésének a felvállalása. A magyar nyelvű közösség megőrzését, illetve bővítését szolgálja a nem magyar anyanyelvű, de magyar származású tanulók számára meghirdetett magyar, mint idegen nyelv csoport megszervezése is. A magyar identitás ápolása mellett, a kizárólagos magyar közösségi létből való kilépést, illetve a tágabb értelemben vett helyi közösséghez való tartozás

minden megvan benne, ami az ottani (külföldi magyar) gyerekeknek kell: csak a magyar történelemmel foglalkozik, egyszerű stílusban, a nehezebb vagy új szavakat a könyvben vastagon kiemelték és magyarázatokkal is ellátták. Ezt a könyvet ma már nem nyomtatják, ezzel szemben a Tankönyvkiadó *Haza a magasban* c. kizárólagosan a nyugati magyar iskolák számára készült könyve nem vált be, mert nem a külföldi magyar diákok ismereteire épít. (Balla Zsolt szíves közlése)

[30] Kovács, i.m. 38–39.o.

[31] Az amerikai középiskolákban kötelező egy idegen nyelvet tanulni azoknak, akik egyetemre készülnek. A magyar nyelvnek a vizsgarendszerét még nem dolgozták ki, és nem fogadták el minden államban. Ahol ez megvalósult, ott a vizsgához való felkészítő tanfolyamok által fellendült a magyar oktatás a magyar iskolákban is.

erősítését segíti elő a helyi állami, angol nyelvű középiskolákkal kötött szerződés, amely értelmében, hetente több alkalommal, hivatalos iskolai kredit ellenében tanulhatják a magyar nyelvet a diákok, illetve a magyar anyanyelvű szülők számára szervezett angol nyelv-tanfolyamok indítása is.

6. Következtetések

Az adatbázis, a részben-strukturált interjúk, illetve az oktatási intézmények dokumentumainak elemzése alapján megállapítható, hogy az egyes iskolák közötti földrajzi távolságok, illetve az egymástól gyökeresen eltérő helyi sajátosságok miatt nem beszélhetünk egységes amerikai magyar oktatásról. Minden iskola más és más, nemcsak a működését szavatoló feltételek rendszerében, hanem a tanulói felé közvetített tananyag tartalmában, s a magyar nyelv tanításához való eltérő viszonyulásában is. A már említett földrajzi távolságok miatt csak a környező települések iskoláinak esetleges együttműködéséről beszélhetünk, az egész államon átívelő, a magyar iskolákat összefogó hálózati együttműködés (még) nem alakult ki. Néhány magyar iskola részt vesz ugyan az Amerikai Magyar Tanárok Egyesületének munkájában, de mivel az egyesület alapítói és tagjai főként Kanadából kerültek ki, így az Egyesült Államok egész területére vonatkozó hálózatosság létrejöttét ez a szervezet sem tudta elősegíteni.[32] Az együttműködések kialakulását az eltérő fenntartói háttér is nehezíti, azonban az azonos fenntartói háttérrel rendelkező iskolák – mint például az egyházak pártfogásában működőek – kooperációjáról sem beszélhetünk. Regionális kapcsolatfelvétel és párbeszéd kialakítására a Külföldi Magyar Cserkészszövetség munkájában résztvevő cserkészcsapatok iskolái számára van lehetőség. Az együttműködés hiánya a magyar iskoláknak mind az egyesült államokbeli, mind a magyarországi

32 Az Amerikai Magyar Tanárok Egyesülete (AHEA) inkább az egyetemi oktatásra összpontosít. Noha konferenciájukon rendszerint van egy magyar iskolákkal foglalkozó szekció is, ez még egyenlőre nem elegendő az iskolák közti kapcsolattartáshoz. Létezik viszont az Észak-Amerikai Magyar Iskolák Tanári Egyesülete (MITE), amelynek a konferenciái kizárólag a magyar iskolák kapcsolatteremtésével foglalkozik. Igaz, ez is Kanadából indult, de már az USA-ban, többek közt Clevelandban és New Brunswick-on is tartottak konferenciát. A MITE a magyar iskolák által jobban látogatott, mert itt minden egyes program az iskolákról szól, és minden évben tanéven kívüli hétvégén szokták megtartani, hogy ne zavarják az iskolaévet. Az AHEA konferenciái általában tanév közben, nem hétvégén kerülnek megrendezésre, amit nehezebb elérni a magyar iskolák önkénteseként dolgozó tanárainak. A fent említett két egyesületnek semmi köze nincs egymáshoz. (Balla Zsolt szíves közlése)

érdekképviseletének és érdekérvényesítésének a rovására is mehet: egy népes tanulóbázist felmutatni képes szervezet nagyobb befolyással bírna akár a tankönyvekkel kapcsolatos segítség, akár más jellegű támogatások megszerzése esetében is.

> „A problémám az, hogy ezt én bár mondogatom, de minden magyar iskola az egy kis önálló vívmány. Azok nemhogy a törököt leszúrják, hanem a másik magyar iskolát is leszúrják, mert, hogy az enyémhez ne nyúlj hozzá. Ez egy jó magyaros dolog. .Sajnos igen. Ezek meg nem értik, mert magyaráztam, hogy elmész az oktatási minisztériumhoz, és azt mondod, hogy van harminc diákom, azt mondja: nagyon jó. De elmész, és azt mondod, hogy van 1200 gyerek, akit nyugaton reprezentálok, azt egy kicsit jobban meghallgat az államtitkár, vagy a köztisztviselő. Szóval ez hiányzik." (44.)

A már az 1900-as évek elején felmerülő dilemma, hogy milyen pedagógiai-módszertani bázisra kellene építeni a hétvégi, illetve a nyári magyar iskolákat a mai napig megválaszolatlan. A fentiekben említett együttműködési-hiány egyben az iskolák pedagógiai munkájának innovativitását is gyengíti. Az egymástól való tanulás, ún. hálózati tanulás, kizárólag konferenciákon ápolt intézményvezetői kapcsolattartáson keresztül nem valósulhat meg. Az egyes iskolák munkatársainak – legalább – a környező iskolákban való rendszeres, szisztematikus hospitálása, a meglátogatott tanórákon tapasztaltak közös, kiscsoportos elemzése, feldolgozása, regionális szakmai továbbképzések, tanár-tréningek szervezése a szakszerű, minőségi oktatás elengedhetetlen feltétele. [33]

33 Továbbá nagyon fontos lenne a magyar iskoláknak az anyaországgal való kapcsolattartása is. Ehhez az Anyanyelvi Konferencia és a Balassi Intézet már támogatást nyújtott, viszont még nem valósult meg, hogy a magyar iskolák által kiadott bizonyítványok valamilyen szinten elfogadhatók legyenek Magyarországon is. Ugyanilyen fontos lenne egy olyan nyelvvizsga kidolgozása is, amely mind az 50 amerikai államban elfogadott a magyar, mint idegen nyelv felméréséhez. Ennek hiányában jelenleg sok másod- és harmadgenerációs amerikai magyar származású diák középiskolai nyelvvizsgája megszerzése céljából magyar helyett más nyelvet tanul. Például aki valamelyik amerikai egyetemen jár egy kezdő magyar nyelvkurzusra, annak már hivatalos papírja van arról, hogy tud magyarul, de aki magyar iskolába járt nyolc évig, annak nincs. (Balla Zsolt szíves közlése)

MÁRTON JÁNOS

Az Amerikai Egyesült Államokban működő magyar szervezetek, közösségek adatbázisának fontosabb jellemzői

Kutatásunk egyik célkitűzése az volt, hogy minél teljesebb szervezeti adatbázist állítsunk össze az Egyesült Államokba működő szervezetekről. Ennek érdekében igénybe vettük a korábban itt-ott létező adatbázisokat, amelyeket saját forrásból igyekeztünk Magyarországról és az Egyesült Államokból is ellenőrzés alá vetni, azaz az adatok érvényességét, hitelességét, aktualitását ellenőrizni.[1] A 2006 végére mintegy 350 tételt tartalmazó adatbázist, utólag internetes kereséssel bővítettük, illetve más forrásokkal is kiegészítettük. Az internetes keresés célja elsősorban olyan szervezetek megtalálása volt, amelyek nem formális keretek között, hanem informálisan, internetes levelezőlisták, fórumok formájában működnek. Emellett természetesen a formális keretek között működő szervezetek is bekerültek a bővülő adatbázisba.

Az alábbiakban ismertetett adatbázis összesen 607 elemet tartalmaz, tehát összesen ennyi amerikai magyar szervezetet sikerült azonosítani. Nyilván ez nem tekinthető egy teljes adatbázisnak,[2] hiszen bizonyára működnek még az Egyesült Államokban olyan magyar szervezetek, közösségek, amelyekről nincs tudomásunk. Továbbá az adatbázist fenntartásokkal kell kezelni olyan értelemben, hogy nem nyílt lehetőségünk annak teljeskörű ellenőrzésére,

[1] Helyszíni ellenőrzésünk eredményeképpen 143 szervezet esetében állapítottuk meg, hogy a szervezet nem elérhető vagy nem működik. 71 szervezetnél nem működött a telefonszám vagy ki volt kapcsolva, 31 szervezetnél csak az üzenetrögzítő kapcsolt be, 28 szervezet nem volt elérhető egyáltalán, 6 szervezet esetében kiderült, nem tevékenykedik az illető államban (itt valójában az Amerikai Magyar Szövetség fiókszervezeteiről van szó), 5 szervezet továbbá szintén nem működik és 2 esetében pedig nem reagáltak e-mailes megkeresésünkre sem. Az adatbázis felépítésével kapcsolatosan lásd még a *Bevezető*ben írtakat.

[2] Jól jelképezi ezt az is, hogy jelen elemzés 607 szervezetre terjed ki, ám kötetünk megjelenésekor aktualizált adatbázisunk már 682 szervezetet tartalmaz. A szervezeti adatbázis elérhető a Magyar Tudományos Akadémia Kisebbségkutató Intézetének honlapján (www.mtaki.hu), valamint a kutatás lebonyolításában részt vett Omnibus Kft. honlapján (www.omnibus-srl.ro).

hogy az adatbázisban szereplő szervezetek közül ténylegesen melyek működnek, így bizonyára találhatók közöttük olyanok is, amelyek nem fejtenek ki semmiféle tevékenységet. Ennek egyik oka az lehet, hogy az adatbázis forrását különböző más – nem kevés esetben amerikai szervezetek által összeállított – adatbázisok is jelentették, amelyek a bennük szereplő szervezetekre vonatkozóan nem tartalmaztak ilyen jellegű információkat.

1. Az adatbázisban szereplő szervezetek területi megoszlása

Első adatunk az adatbázisról a szervezetek helyszín szerinti megoszlása. Ha első szintnek az USA államait tekintjük, az 607 szervezet eloszlását a következő táblázatban szemlélhetjük:[3]

3.1. táblázat. A szervezetek területi eloszlása (szövetségi államok szerint)

Állam neve	*Szervezetek / közösségek*	
	száma	*arånya*
Ohio	111	18,3
California	98	16,1
New York	81	13,3
New Jersey	59	9,7
Florida	45	7,4
Pennsylvania	33	5,4
Illinois	30	4,9
Washington D.C.	23	3,8
Michigan	19	3,1
Maryland	16	2,6
Texas	11	1,8
Connecticut	10	1,6
Indiana	7	1,2
Virginia	7	1,2
Massachusetts	6	1,0
Arizona	5	0,8
Missouri	5	0,8
Washington	5	0,8
Más államok	32	5,5
Ismeretlen[4]	4	0,7

[3] Nevesítve azokat az államokat soroltuk fel, amelyekben legalább 5 szervezet működik. A más államok kategória összesíti az összes többi államot, ahol magyar szervezet/közösség található.

[4] Olyan szervezetekről van szó, amelyek esetében a működés állama nem áll rendelkezésünkre, vagy internetes közösségek/levelezőlisták/fórumok formájában működnek, amelyek ténylegesen nem helyhez köthetők.

A táblázatot szemlélve láthatjuk, hogy természetesen azokban az államokban működik a legtöbb magyar szervezet, ahol számottevő magyar közösség él: Ohio, Kalifornia, New York, New Jersey és Florida. Az előbbi három állam összesíti a szervezetek közel felét (47,8 százalékát), ha pedig hozzájuk vesszük azokat az államokat, ahol legalább harminc szervezet működik, akkor azt állapíthatjuk meg, hogy az adatbázisban szereplő amerikai magyar szervezetek mintegy háromnegyede hét államban működik.

A más államok kategóriában szerepelnek azok a szövetségi államok, amelyekben kevesebb mint öt magyar szervezet/közösség működéséről van tudomásunk. Ebbe a csoportba 15 államot soroltunk: Nevada, Wisconsin, Colorado, Georgia, Minnesota, Észak-Karolina, Kentucky, Louisiana, Oregon, Hawaii, Új Mexikó, Oklahoma, Tennessee, Utah és Nyugat-Virginia. A táblázatban található, valamint az itt felsorolt államokon kívül összesen 18 olyan szövetségi állam maradt, amelyek esetében nem tudunk magyar szervezet vagy közösség működéséről: Idaho, Montana, Wyoming, Alaszka, Észak-Dakota, Dél-Dakota, Nebraska, Kansas, Iowa, Arkansas, Mississippi, Alabama, Vermont, New Hampshire, Maine, Rhode Island, Delaware, és Dél-Karolina. Ez utóbbiak esetében kiemelnénk Dél-Karolinát, ahol a magyarság száma meghaladja a 7000-et, ezért meglepő, hogy ebben az államban nincsenek szervezett formában működő magyar közösségek.

Az államok földrajzi elhelyezkedését tekintve láthatjuk, hogy a magyar szervezetek és közösségek a keleti parton található államokban vannak túlsúlyban, a nyugati parton egyedül Kalifornia emelkedik ki a többi közül, míg az AEÁ középső területein elhelyezkedő szövetségi államokban alig működnek ilyenek. Ez nyilvánvalóan összefügg a népszámlálási eredményekkel is, hiszen a keleti parton, valamint Kaliforniában él az amerikai magyarok jelentősebb hányada.

Tovább bontva a szervezetek helyszín szerinti megoszlását, a szövetségi állami szintről a települési szintre mehetünk le. Az előzőekhez hasonlóan ebben az esetben is egy táblázatban szemléltetjük azokat a településeket, amelyekben legnagyobb számban fordulnak elő magyar szervezetek vagy közösségek.

Láthatjuk, hogy a *3.2. táblázat* első pozícióit USA-beli nagyvárosok foglalják el, és ezek szorosan kapcsolódnak azokhoz az államokhoz, ahol a legtöbb szervezet működik. Az első hat helyen található városban működik az adatbázisunkban található amerikai magyar szervezetek közel negyede. Azon települések száma, ahol legalább öt magyar szervezet/közösség található 18, ezek összesítik a szervezetek közel kétötödét. Tizenöt szervezet esetében – ezek az adatbázis 2,5 százalékát jelentik – nem rendelkezünk

adatokkal arról, hogy melyik településen működnek, ezek között találjuk az előző táblázat *ismeretlen* címkével jelölt sorában feltüntetett négy szervezetet is, amelyek esetében arról sincs tudomásunk, hogy mely államban működnek. Ezek közül három esetben tulajdonképpen internetes közösségről van szó, tehát a helyszínnek nincs is túlzott jelentősége.

3.2. táblázat. A szervezetek területi eloszlása (települések szerint)

Település neve	*Szervezetek / közösségek*	
	száma	*aránya*
New York	44	7,2
Cleveland	29	4,8
Los Angeles	29	4,8
Washington D.C.	23	3,8
Chicago	17	2,8
New Brunswick	15	2,5
Pittsburgh	9	1,5
San Francisco	9	1,5
Lakewood	8	1,3
Akron	7	1,2
Buffalo	7	1,2
Fairfield	7	1,2
Passaic	7	1,2
Rocky River	6	1,0
Youngstown	6	1,0
Detroit	5	0,8
Miami	5	0,8
Sarasota	5	0,8
Más települések	354	58,3
Ismeretlen	15	2,5

A fennmaradó több mint 60 százalékot kitevő szervezetnek több mint 250 település ad otthont. Megállapíthatjuk tehát, hogy az Amerikai Egyesült Államokban több mint 270 olyan település létezik, amelyben magyar szervezet vagy magyar közösség működik.

Hogyha azt is megvizsgáljuk, hogy az egyes szövetségi államokon belül mennyi azon települések száma, ahol van magyar közösségi élet, a következőket látjuk: a legtöbb települést (szám szerint 45) Kaliforniában találjuk, ezt követi 39 településsel Ohio, 27 településsel New York, 26 településsel New Jersey, 25 településsel Florida, 21 településsel Pennsylvania, 12 településsel

Illinois, 11 településsel Maryland és Michigan. Tehát összesen 9 olyan szövetségi állam van, amelynek legalább tíz településén működik magyar szervezet; a többi szövetségi államban kevesebb, mint 10 ezen települések száma.

2. Az adatbázisban szereplő szervezetek más jellemzői (elérhetőségi adatok, alapítás éve)

Ebben a részben néhány további statisztikai adatot próbálunk ismertetni az adatbázisban szereplő szervezetektől. Ezek azok az adatok, amelyek esetében nagy hiányosságokkal rendelkezünk, így messzemenő következtetéseket nem tudunk levonni belőlük.

Elsőként a szervezetek elérhetőségét vizsgáljuk meg. Ezt a következő adatok vizsgálatával tesszük: postacím léte, telefon léte, fax léte, elektronikus postacím léte, internetes honlap léte. Az erre vonatkozó adatokat a *3.3. táblázat*ban tüntetjük fel:

3.3. táblázat. A szervezetek elérhetősége

Elérhetőség típusa	*Szervezetek / közösségek*	
	száma	*aránya*
Postacím	460	75,78
Postafiók	68	11,20
Telefonszám	462	76,11
Faxszám	86	14,16
E-mail cím	206	33,93
Honlap	159	26,19

Vannak olyan szervezetek, amelyek ugyan nem rendelkeznek postacímmel, azonban van postafiók címük: ezek száma 52. Tehát összesen 512 szervezet (84,34 százalék) rendelkezik valamilyen formában levelezési címmel.

Hasonlóképpen magas azok aránya is, akik telefonnal rendelkeznek, szemben az e-mail címmel, és honlappal rendelkezők arányával. A telefonos kapcsolattal és elektronikus postacímmel kapcsolatosan szükséges megjegyezni, hogy nagy valószínűség szerint ezek nem minden esetben magának a szervezetnek az elérhetőségét jelzik, hanem több esetben is a szervezet vezetőjének vagy a kapcsolattartó személyek az elérhetőségét.[5]

[5] Ez főként az e-mail címek és a szervezetek vezetőinek/kapcsolattartó személyeinek a nevét összevetve tűnik szembe.

A honlapcímekkel kapcsolatban pedig két észrevételt szükséges tenni: egyrészt ezek nem minden esetben jelentenek önálló honlapcímet, hanem több esetben is bizonyos gyűjtőszervezetek honlapján és internetes adatbázisokban a szóban forgó szervezeteknek szentelt egyetlen oldalt, amin a szervezet ismertetője, elérhetőségi adatai, esetleg az általa szervezett rendezvények találhatók. Másrészt, ezek a honlapcímek nem minden esetben „élnek", azaz vannak közöttük olyanok, amelyek nem elérhetőek, tehát vagy megszűntek, vagy átmenetileg nem működnek. Ez részben annak is tulajdonítható, hogy a szervezetek összegyűjtése során különböző már korábban létező – és adataik frissességét tekintve nehezen ellenőrizhető –, hazai vagy amerikai szervezetek által összeállított adatbázisokat is felhasználtunk, amelyekben ezek a honlapok az illető szervezet elérhetőségei között fel volt tüntetve.

Megvizsgálva a továbbiakban azt is, hogy a levelezési címmel (postacím vagy postafiók) nem rendelkező szervezetek milyen más formában érhetők el, a következőket állapíthatjuk meg: a szóban forgó 95 szervezet közül 22-nek van telefonszáma (ezek közül 9 e-mail címmel is rendelkezik), a tovább fennmaradó 73-ból 21-nek van e-mail címe, az ezeket is leszámítva fennmaradó 52-ből 21-nek van honlapja (ezek egy része internetes közösség, levelezőlista, fórum vagy információs oldal), tehát 31 olyan szervezet található az adatbázisban, amelynek semmiféle elérhetőségével nem rendelkezünk.

Az alapítás évét tekintve viszonylag kevés szervezetről rendelkezünk adatokkal: az 607 szervezetből mindössze 119 esetében (19,6%) rendelkezünk ezzel az adattal. Hogyha ezek esetében csoportosítjuk az alapítás évét a magyarság történelme szempontjából meghatározónak tekinthető események határolta korszakokra, a következőket láthatjuk: 19 szervezet 1920 előtt alakult (a legkorábban egy 1886-ban alapított szervezet), 14 szervezet 1921–1945 között, 7 szervezet 1946–1956 között, 63 szervezet 1957–1989 között, 16 szervezet 1989 után alakult. Igaz, hogy nem rendelkezünk alapításukra vonatkozó adatokkal, de az 1989 után alakult szervezetek/közösségek közé sorolhatunk további 15-öt, amelyek internetes közösség/fórum/levelezőlista formájában működnek, és az internethasználat elterjedését figyelembe véve valószínűleg az utóbbi 20 évben alakultak.

3. Az adatbázisban szereplő szervezetek csoportosítása tevékenységi területük és földrajzi hatáskörük szerint

Ebben a részben annak elemzésére vállalkozunk, hogy az adatbázisban szereplő szervezetek milyen területeken és mekkora földrajzi területre kiterjedően

fejtenek ki tevékenységet. Ennek megállapítása elsősorban a szervezetekről az adatbázisban, vagy más adatbázisokban, különböző internetes honlapokon (esetleg a szervezet saját honlapján) szereplő információk alapján történt. A szervezetek jellemzésére összesen 17 kategóriát hoztunk létre. Az alábbiakban röviden ismertetjük mindegyiket:

1.) *Alapítvány jellegű szervezetek* – ebbe a kategóriába kerültek az alapítványok, különféle alapok, valamint azok a szervezetek, amelyek fő tevékenysége jótékonysági jellegű támogatások nyújtása.

2.) *Cserkész szervezetek*

3.) *Egyházi szervezetek* – ide soroltuk az egyházakat, valamint a világias jellegű vallási szervezeteket is, illetve az egyház keretében tevékenykedő személyek különböző csoportosulásait.

4.) *Érdekvédelmi szervezetek* – ebbe a kategóriába kerültek a különböző történelmi fordulópontokhoz kötődő események (világháborúk, 56-os forradalom, politikai foglyok) résztvevőinek és esetleges áldozatainak érdekvédelmi szervezetei, valamint a jogi érdekvédelmet ellátó szervezeteket is.

5.) *Gazdasági szervezetek* – ebbe a kategóriába a gazdasági jellegű tevékenységet kifejtő szervezetek (pl. kereskedelmi kamara), valamint azok vezetőinek különböző csoportosulásai tartoznak.

6.) *Ifjúsági szervezetek* – olyan szervezetek kerültek ide, amelyek az ifjúság, nevelés, sport kérdésében fejtik ki fő tevékenységüket. Amint az látható, nem soroltuk ide a cserkész-szervezeteket, azok számára külön kategóriát hoztunk létre.

7.) *Internetes szervezetek/közösségek* – ebbe a kategóriába a világhálón működő szervezetek és közösségek kerültek. Többnyire informális szervezetekről van szó, amelyek célja elsősorban az internetes kapcsolattartás, tájékoztatás (pl. levelezőlisták, internetes információs oldalak, fórumok stb.)

8.) *Irodalmi szervezetek és könyvtárak*

9.) *Kulturális szervezetek* – ebbe a kategóriába azokat a szervezeteket soroltuk, amelyek fő tevékenysége különböző kulturális rendezvények szervezése, az amerikai magyar kulturális élet megszervezése. Ide soroltuk a hagyományőrző szervezeteket is, amelyeknek tevékenysége elsősorban ilyen jellegűnek tekinthető (huszárok, vitézi rendek stb.) Megkülönböztettük őket viszont a zene/tánccsoportoktól, amelyeket művészeti tevékenységet kifejtő szervezetekként határoztunk meg.

10.) *Sajtószervezetek* – ide soroltuk a különböző internetes, nyomtatott vagy sugározott médiatermékeket (újságok, rádiók vagy rádióstúdiók, televíziók vagy tévé-stúdiók, valamint azok társulásait).

11.) *Zene-, tánc- és színművészeti szervezetek* – ez a kategória a különböző zenei és táncegyütteseket, valamint színházakat és színtársulatokat foglalja magában.

12.) *Oktatási szervezetek* – ide tartoznak az oktatási intézmények, oktatási tevékenységet kifejtő vagy azt segítő szervezetek, valamint a diákszervezetek is.

13.) *Politikai szervezetek* – ebbe a kategóriába olyan szervezetek tartoznak, amelyek politikai céllal alakultak, vagy tevékenységük politikai jellegű.

14.) *Szociális szervezetek* – ide soroltuk a szociális és egészségügyi szolgáltatásokat nyújtó szervezeteket.

15.) *Tudományos szervezetek* – ebbe a kategóriába a tudományos (műszaki, humán- és társadalomtudományok, orvostudomány) jellegű szervezeteket soroltuk, beleértve a különböző tudományos tevékenységet kifejtő szakemberek csoportosulásait is.

16.) *Magyar vendéglők* – ebbe a kategóriába magyarok által alapított és működtetett, vagy magyar „szellemben" működő vendéglők tartoznak, amelyek esetenként a magyar közösségek számára összetartó erejű helyként nyilvánulhatnak meg a magyar gasztronómiai hagyományok követése révén.

17.) *Közösségi szervezetek* – egyfajta gyűjtőfogalomról van szó, ebbe a kategóriába soroltunk minden olyan szervezetet, amely kisebb területen vagy közösségben működik, tevékenységi köre nem feltétlenül egyetlen vagy meghatározott területre vonatkozik, és célja a helyi közösségi élet fenntartása, vagy magyar anyanyelvűek számára különböző közösségi programok szervezése (amelyek célja nem egy esetben az anyanyelv megtartása, vagy a fiatalabb generációk esetében a nyelvtanulás). Ide soroltuk a különböző baráti társaságokat, polgári köröket, valamint a magukat klubként megnevező és klubként szerveződő szervezeteket is, amelyek szerepe nagyon sok esetben csupán annyi, hogy találkozási helyet és alkalmat biztosítsanak kisebb közösségek számára.

A *3.4. táblázat* tartalmazza az adatbázisban szereplő szervezetek megoszlását a fent ismertetett 17 kategória között.

A táblázatban szereplő adatokat megvizsgálva, szembetűnik, hogy két kategória összesíti az adatbázisunkban szereplő szervezetek felét: az egyházi szervezetek és a közösségi szervezetek kategóriája. Továbbá megközelíti a 10 százalékot a kulturális szervezetek aránya is. Elmondható tehát, hogy az amerikai magyar szervezetek elsősorban az egyházak és a kultúra/közösségszervezés mentén fejtenek ki tevékenységet.

A legtöbb szervezetet összesítő kategóriát, az egyházi szervezeteket csoportosíthatjuk a különböző vallásfelekezetek szerint. A *3.5. táblázat* erre vonatkozó adatokat tartalmaz.

3.4. táblázat. A szervezetek eloszlása tevékenységi területük szerint

Ssz.	*Szervezet típusa*	*Szervezetek / közösségek*	
		száma	*aránya %*
1	Egyházi szervezetek	157	25,9
2	Közösségi szervezetek	135	22,2
3	Kulturális szervezetek	56	9,2
4	Cserkészszervezetek	36	5,9
5	Érdekvédelmi szervezetek	36	5,9
6	Oktatási szervezetek	36	5,9
7	Magyar vendéglők	25	4,1
8	Zene-, tánc- és színművészeti szerv.	24	4,0
9	Sajtószervezetek	18	3,0
10	Alapítvány jellegű szervezetek	17	2,8
11	Internetes szervezetek és közösségek	16	2,6
12	Tudományos szervezetek	12	2,0
13	Ifjúsági szervezetek	10	1,6
14	Szociális szervezetek	10	1,6
15	Gazdasági szervezetek	9	1,5
16	Irodalmi szervezetek és könyvtárak	5	0,8
17	Politikai szervezetek	5	0,8

3.5. táblázat. Az egyházi szervezetek eloszlása vallásfelekezet szerint

Felekezet	*Szervezetek / közösségek*	
	száma	*aránya*
Református	56	37,6
Római katolikus	50	31,8
Baptista	11	7,0
Evangélikus/lutheránus	6	3,8
Görög katolikus	5	3,2
Adventista	4	2,5
Unitárius	2	1,3
Pünkösdista	1	0,6
Egyéb[6]	19	12,1
Összesen	157	100

6 Ide soroltuk a felsorolt kilenc egyháztól különböző felekezetű egyházakat, valamint azokat a vallási szervezeteket, amelyek esetében nem derült ki ezek felekezete.

3.6. táblázat. A szervezettípusok eloszlása a szövetségi államok szerint

Szervezet típusa	*Szervezetek/ közösségek száma összesen*	*Szövetségi állam (az illető államban működő szervezetek száma)*
Egyházi szervezetek	157	Ohio (37), Kalifornia (30), New York (19), New Jersey (16), Pennsylvania (11)
Közösségi szervezetek	135	Florida (22), Ohio (21), Kalifornia (12), New Jersey (11), New York (11), Pennsylvania (10)
Kulturális szervezetek	56	Ohio (11), Kalifornia (9), New York (6), New Jersey (5)
Cserkészszervezetek	36	Ohio (8), Kalifornia (7), New Jersey (7), New York (4)
Érdekvédelmi szervezetek	36	Kalifornia (7), New York (6), Illinois (5), Ohio (4), Washington D.C. (4)
Oktatási szervezetek	36	New Jersey (7), New York (5), Florida (3), Ohio (3), Kalifornia (3)
Magyar vendéglők	25	Ohio (6), New York (5), Kalifornia (3)
Zene-, tánc- és színművészeti szervezetek	24	Kalifornia (10), Ohio (3)
Sajtószervezetek	18	New York (5), Ohio(4), Kalifornia (2), Washington D.C. (2)
Alapítvány jellegű szervezetek	17	Kalifornia (5), New York (5)
Internetes szervezetek és közösségek	16	Kalifornia (4), n.a. (3), New York (2), Georgia (2),Washington D.C. (2)
Tudományos szervezetek	12	New Jersey (3), New York (3)
Ifjúsági szervezetek	10	Maryland (3), Kalifornia (2), New York (2)
Szociális szervezetek	10	Ohio (4), New York (3), Pennsylvania (2)
Gazdasági szervezetek	9	Ohio (2), Washington D.C. (2), New Jersey (2)
Irodalmi szervezetek és könyvtárak	5	New York (2), Kalifornia (1), New Jersey (1), Pennsylvania (1)
Politikai szervezetek	5	Kalifornia (2), Illinois (1), Maryland (1), New York (1)

Az adatbázisban szereplő egyházi szervezetek több mint kétharmada a Magyarországon és a környező országok magyar közösségeiben is két legfontosabb egyházhoz – a református egyház és római katolikus egyház – tartozik. Néhány százalékos többséget (ami szám szerint 6 szervezetet jelent) könyvelhetnek el maguknak a református felekezetű egyházak. Az egyházi szervezetek fennmaradó egyharmada legkevesebb hét másik felekezet között oszlik meg.

Tevékenységi körük szerinti eloszlásukat tekintve, az amerikai magyar szervezeteket megvizsgálhatjuk még két szempont szerint: az egyes kategóriák eloszlása a szövetségi államok szerint, valamint a bejegyzés éve szerint. A *3.6. táblázat* azt szemlélteti, hogy a különböző típusú szervezetek közül mely szövetségi államokban működik a legtöbb.[7]

Láthatjuk, hogy nyilván azok az államok szerepelnek több helyen, amelyek a szervezetek számát tekintve is a lista elején találhatók. Azonban észrevehető, hogy három állam van, amely több szervezettípus esetében is a legtöbb vagy második legtöbb szervezetnek ad otthont: Ohio, New York és Kalifornia. Ohióban 6 szervezettípus fordul elő a legnagyobb számban és 3 szervezettípus a második legnagyobb számban, New York 4 szervezettípus esetében áll első helyen és 6 szervezettípus esetében második helyen, Kalifornia pedig 5 szervezettípus esetében első helyen és 5 esetében második helyen. Ohio elsősorban az egyházi, kulturális, közösségi és cserkész szervezetek fellegvárának tekinthető, New York az alapítvány jellegű, sajtó-, tudományos és irodalmi szervezetek/könyvtárak fellegvárának, míg Kalifornia a zene-, tánc- és színművészeti, érdekvédelmi, politikai, valamint szintén az egyházi szervezetek fellegvárának. Meg kell említenünk még egy államot, amely 3 szervezettípus esetében ad otthont a legtöbb magyar szervezetnek: New Jersey, itt található a legtöbb oktatási, tudományos és gazdasági szervezet (utóbbi két szervezettípus esetében más államokkal megosztva áll az első helyen).

Az adatbázisunkban szereplő szervezeteket csoportosítottuk egy másik szempont szerint is: tevékenységük földrajzi hatáskörének kiterjedtsége. E tekintetben három kategóriát hoztunk létre: helyi, köztes és országos hatáskörrel rendelkező szervezetek.[8]

A hatáskörök szerinti eloszlást a *3.7. táblázatban* láthatjuk.

7 A teljes táblázatot lásd elemzésünk végén a *3.1. mellékletben*.

8 A helyi, köztes és országos szervezetek bővebb kifejtését lásd még kötetünk *Összegzésében*.

3.7. táblázat. A szervezetek eloszlása hatáskörük szerint

Hatáskör	*Szervezetek / közösségek*	
	száma	*aránya*
Helyi	352	58,0
Köztes	218	35,9
Országos	37	6,1

A legtöbb szervezet/közösség (a szervezetek 58 százaléka) tevékenységé(ei)t csak szűk körben, helyi szinten fejti ki, míg a legkevesebb az országos hatókörű szervezetek aránya (6,1 százalék). Ez utóbbiak több számos gyűjtőszervezet (szövetség, koalíció stb.) is található, amelyeknek tagszervezetei helyi és köztes szervezetek. A harmadik típus, a köztes szervezetek típusa meghaladja az összes szervezet egyharmadát, ezek között találjuk többek között a különböző internetes közösségeket/levelezőlistákat is.

A *3.8. táblázatban* annak ismertetésére vállalkozunk, hogy az adatbázisunkban szereplő szervezetek közül azokat, amelyeknek szerepel az alapítási éve (119 szervezet) csoportosítsuk az egyes tevékenységi kategóriák szerint:

3.8. táblázat. A szervezettípusok eloszlása az alapítás éve szerint

Szervezet típusa	*Szervezetek száma alapítás éve szerint*				
	1920 előtt	*1921–1945*	*1946–1956*	*1957–1989*	*1989 után*
1. Egyházi szervezetek	15	6	1	6	0
2. Közösségi szervezetek	2	4	1	14	4
3. Kulturális szervezetek	1	0	1	13	0
4. Cserkészszervezetek	0	1	1	0	0
5. Érdekvédelmi szervezetek	0	0	1	11	3
6. Oktatási szervezetek	0	0	0	3	1
7. Magyar vendéglők	0	0	0	0	0
8. Zene-, tánc- és színm. szervezetek	0	0	0	8	4
9. Sajtószervezetek	0	0	0	1	0
10. Alapítvány jellegű szervezetek	0	0	0	2	2
11. Internetes szervezetek és közösségek	0	0	0	0	1
12. Tudományos szervezetek	0	0	0	2	1
13. Ifjúsági szervezetek	0	0	0	1	0
14. Szociális szervezetek	1	1	1	0	0
15. Gazdasági szervezetek	0	1	0	0	0
16. Irodalmi szervezetek és könyvtárak	0	1	1	1	0
17. Politikai szervezetek	0	0	0	1	0
ÖSSZESEN	19	14	7	63	16

Ebből a táblázatból, éppen az adatbázis hiányossága miatt nem vonhatunk le túlzottan messzemenő következtetéseseket, azonban bizonyos szervezettípusok esetében néhány dolog megállapítható. Láthatjuk például, hogy az egyházi szervezetek alapításukat tekintve az első két időszakba (első és második világháború előtti időszakok) esnek nagyobb számban, ezzel szemben a közösségi szervezetek, kulturális szervezetek és az országos hatáskörű/gyűjtőszervezetek alapítási ideje az 1957–1989 közötti időszakra esik inkább. Ugyan nem rendelkezünk információkkal az internetes szervezetek/közösségek alapítási idejére vonatkozóan, de amint azt már korábban is említettük, technikai okokból ezek alapítása mindenképpen az 1989 utáni időszakra tehető. Ez az időszak egyébként még a közösségi szervezetek, zene-, tánc- és színművészeti szervezetek, valamint alapítványjellegű és érdekvédelmi szervezetek alapításában emelkedik ki. Az alapítvány-jellegű és érdekvédelmi szervezetek esetében egyfajta magyarázat lehet a közép-kelet-európai rendszerváltások bekövetkezte, ugyanis a kommunista rezsimek bukása szabad utat engedett a támogatásjellegű, alapítványi, adományozási akciók számára. Másrészt pedig a totalitárius rendszerek során elkobzott ingó és ingatlan javak, valamint az elszenvedett fizikai és erkölcsi sérelmek ügyében induló kezdeményezéseket – főként a Magyarországgal szomszédos országokban élő kisebbségi magyar közösségek körében –, számos esetben a többségi államok politikai elitje az igazságszolgáltatással karöltve gáncsolta el, így a jogaikért küzdők gyakran külföldi – esetünkben amerikai – szakmai, anyagi és érdekvédelmi támogatások révén próbálták felvenni ezzel a harcot.

4. Összegzés

Az Amerikai Egyesült Államokban működő magyar szervezeteket összesítő adatbázisunk a feldolgozás pillanatában összesen 607 elemet tartalmazott. Az adatbázis azonban „cseppfolyós" abban az értelemben, hogy folyamatosan változik, újabb szervezetekkel vagy a szervezetekre vonatkozó más adatokkal bővülhet.[9]

Az adatbázis feldolgozását több témakör szerint végeztük el: a szervezetek területi eloszlása, a szervezetek tevékenységi köre, a szervezetek hatásköre, a szervezetek alapítási ideje, valamint a szervezetek elérhetőségi adatai.

9 Ahogy már jeleztük, jelenleg már 682 tételt tartalmaz. – *szerk. megj.*

Ami a szervezetek területi eloszlását illeti, nyilvánvalóvá vált, hogy azokban az államokban és nagyvárosokban működnek nagyobb számban az amerikai magyar szervezetek, amelyekben egyébként a magyarság számaránya is magasabb. A legtöbb szervezet Ohio, Kalifornia, New York, New Jersey, Florida, Pennsylvania és Illinois államokban működik – a felsorolt hét állam összesíti az adatbázisban szereplő szervezetek háromnegyedét –, míg a települések tekintetében New York, Cleveland, Los Angeles, Washington D.C., Chicago és New Brunswick ad a legtöbb szervezetnek otthont – a felsorolt hat városban működik a szervezetek egynegyede.

A szervezetek alapítási évét illetően nem rendelkezünk sok adattal, az adatbázisban szereplő szervezetek mindössze 20 százaléka esetében van információnk az alapítás évéről. E tekintetben ki kell emelnünk az 1989 után alapított szervezetek egy csoportját, az internetes közösségeket/hálózatokat, ezek ugyanis a kapcsolattartásnak egy új módozatát feltételezik, és teszik lehetővé.

A szervezetek elérhetőségére vonatkozó adataink valójában az adatbázis teljességének egy fokmérője: e tekintetben azt a megállapítást tehetjük, hogy az adatbázisban szereplő szervezetek jelentős többsége esetében rendelkezünk valamilyen elérhetőségi adattal (levelezési cím – postacím vagy postafiók –, telefonszám, e-mail cím vagy honlapcím), mindössze a szervezetek kb. 5%-a esetében nincsenek ilyen jellegű információink.

A szervezeti adatbázis egyik legfontosabb és legérdekesebb jellemzése a szervezeteknek az általuk folytatott tevékenység szerinti csoportosítása alapján történt. Ennek megfelelően az adatbázisban szereplő szervezeteket tevékenységi körük szerint 17 csoportba soroltuk. Három olyan szervezettípus van, amelyből legkevesebb 50 szervezet található az adatbázisban: egyházi szervezetek, közösségi szervezetek és kulturális szervezetek. Az első kettő összesíti a szervezetek közel felét. A legmagasabb számban előforduló szervezettípus, az egyházi szervezetek között legkevesebb nyolc felekezet képviselteti magát, azonban a református és római katolikus szervezetek jelentős túlsúlyban vannak a többi felekezethez képest, az egyházi szervezetek közel 70 százalékát összesítik.

Elemzésünk legutolsó fontos szempontja a szervezetek hatáskörének a vizsgálata volt. Az általunk létrehozott hármas tipológia – helyi, köztes és országos hatáskörök – mentén vizsgálva a szervezeteket, azt a következtetést vonhatjuk le, hogy legnagyobb számban a helyi szintű hatáskörökkel rendelkező szervezetek találhatók az adatbázisban, ezek száma több mint másfélszerese a köztes szervezetek, illetve közel tízszerese az országos szervezetek számának.

3.1. melléklet. A szervezettípusok eloszlása az egyes szövetségi államok között

Állam/tev. típusa	*1.*	*2.*	*3.*	*4.*	*5.*	*6.*	*7.*	*8.*	*9.*	*10.*	*11.*	*12.*	*13.*	*14.*	*15.*	*16.*	*17.*	*Össz.*
Arizona	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	3	5
Kalifornia	5	7	30	7	1	2	4	1	9	2	10	3	2	0	0	3	12	98
Colorado	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	1	1	3
Connecticut	1	1	2	0	0	0	0	0	2	1	0	0	0	0	0	0	3	10
Florida	0	1	7	4	0	0	0	0	2	1	1	3	0	1	1	2	22	45
Georgia	0	0	0	0	0	0	2	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	3
Hawaii	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1
Illinois	0	1	8	5	0	0	0	0	3	0	1	1	1	0	0	1	9	30
Indiana	0	0	4	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	1	0	1	7
Kentucky	0	0	1	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	2
Louisiana	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	1	2
Maryland	0	1	0	1	0	3	0	0	2	1	1	1	1	0	0	0	5	16
Massachusetts	0	0	0	0	0	0	1	0	1	0	0	1	0	0	1	0	2	6
Michigan	1	0	9	0	0	0	0	0	3	0	0	2	0	0	0	2	2	19
Minnesota	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	1	2
Missouri	0	0	2	1	0	0	0	0	1	0	0	1	0	0	0	0	0	5
Nevada	0	1	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	4
New Jersey	1	7	16	2	2	1	1	1	5	1	1	7	0	0	3	0	11	59
Új Mexikó	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1
New York	5	4	19	6	0	2	2	2	6	5	2	5	1	3	3	5	11	81
Észak-Karolina	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	1	3
Ohio	2	8	37	4	2	1	1	0	14	4	3	3	0	4	1	6	21	111
Oklahoma	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1
Oregon	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	1	1	3
Pennsylvania	0	1	11	1	0	1	0	1	2	0	0	1	0	2	1	2	10	33
Tennessee	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1
Texas	0	0	1	0	0	0	0	0	2	1	2	2	0	0	0	0	3	11
Utah	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	1
Virginia	0	1	1	0	1	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	3	7
Washington	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1	0	0	0	1	2	5
Washington, D.C.	2	1	4	4	2	0	2	0	0	2	0	1	0	0	1	0	4	23
Nyugat-Virginia	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
Wisconsin	0	0	2	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	4

MÁRTON JÁNOS

Az Amerikai Egyesült Államokban működő magyar szervezetek által kitöltött kérdőívek feldolgozása

Az egyesült államokbeli magyar szervezeteket kutatásunk során önkitöltős magyar és angol nyelvű kérdőívekkel is megkerestük. A válaszadást több módon is igyekeztünk serkenteni, és lehetővé tettük, hogy a kitöltött kérdőíveket postán akár az Egyesült Államokba, akár Magyarországra is elküldhessék a megkeresett szervezetek képviselői. Továbbá arra is lehetőséget biztosítottunk, hogy elektronikusan is kitölthető és elküldhető legyen a kérdőív. A kérdőív kitöltésére szánt eredeti határidőt is kitoltuk, illetve a szervezet képviselőit telefonon és levélben is külön kértük a válaszadásra.[1] Mindezen tevékenységek eredményeképpen a megkeresett mintegy 350 szervezet közül mindössze 45-en válaszoltak, ami mintegy 12–13 százalékos válaszadási arány.[2]

Kérdőíves kutatásunk célja többes volt. Egyrészt szerettünk volna minél átfogóbb statisztikai képet kapni az amerikai magyar szervezetek helyzetéről, azon belül is kiemelten az alapításra, tagságra, illetve a szervezet életére vonatkozóan fogalmaztunk meg kérdéseket. Ezen kívül e módszerrel is igyekeztünk információkat nyerni a szervezeteket működtető személyek szocio-demográfiai jellemzőiről. Szerkezetileg tehát a kérdőív négy egység köré épült fel: 1. alapítás; 2. tagság; 3. szervezeti élet; 4. a szervezet vezetőjének szocio-demográfiai adatai

[1] A kérdőíves kutatás logisztikai lebonyolításáért ezúttal is köszönettel tartozunk Latkoczy Emesének.

[2] Hogy ez sok-e vagy kevés, illetve milyen mértékben reprezentatív, nehéz eldönteni. Az erre vonatkozó megfontolásokat lásd a kötet *Bevezető*jében.

1. Alapítás

A szervezetek *alapítási idejé*t vizsgálva, adatbázisunkról megállapíthatjuk, hogy az abban szereplő szervezetek nagyon változatos képet mutatnak, a legkorábban alapított szervezet 1891-ben jött létre, míg a legkésőbb alapított szervezet létrejöttének éve 2007. Kevés olyan szervezet szerepel az adatbázisban, amely ugyanazon évben került alapításra, e tekintetben az 1991-es év emelkedik ki, amely évben három szervezet is alakult.

A szervezetek alapítási éveit csoportosíthatjuk különböző, a magyar történelem szempontjából fordulópontnak tekinthető korszakok szerint: az első korszak az 1920-as trianoni békeszerződésig terjed, a második időszak 1921-től a második világháború végéig (1945), a harmadik időszak 1946-tól az 1956-os forradalomig, a negyedik időszak 1957-től a rendszerváltásig (1989), az ötödik időszak pedig 1990-től napjainkig.

E felosztás szerint az adatbázisban szereplő szervezetek alapítási időszakuk szerint a következőképpen oszlanak meg:

4.1. táblázat. Szervezetek száma és aránya a létrehozás időszaka szerint

Alapítás időszaka	*Szervezetek*	
	száma	*aránya(%)*
–1920	3	6,7
1921–1945	3	6,7
1946–1956	8	17,8
1957–1989	21	46,7
1990–	10	22,2
Összesen	45	100

A *4.1. táblázat*ból láthatjuk, hogy a szervezetek többsége (közel fele) az 1956-os forradalom és a rendszerváltás közötti (1957–1989) időszakban alakult, és majdnem negyede a rendszerváltás után. Igaz, hogy a két említett időszak közül az első a leghosszabb az általunk behatárolt időszakok közül.

Az *alapítás helye* szerint a következőképpen oszlanak meg a szervezetek az AEÁ szövetségi államai között:

4.2. táblázat. Szervezetek száma és aránya a működés helye (szövetségi állam) szerint

Alapítás helye	*Szervezetek*	
	száma	*aránya (%)*
Kalifornia	7	15,6
Ohio	6	13,3
Florida	5	11,1
New York	5	11,1
Washington D.C.	4	8,9
New Jersey	4	8,9
Georgia	2	4,4
Illinois	2	4,4
Colorado	1	2,2
Connecticut	1	2,2
Hawai	1	2,2
Indiana	1	2,2
Massachussets	1	2,2
Michigan	1	2,2
Minnesota	1	2,2
Oregon	1	2,2
Texas	1	2,2
Washington	1	2,2
Összesen	45	100

A legnagyobb számban – egyébként teljesen nyilvánvalóan – azokban az államokban alakultak magyar szervezetek, amelyekben a magyarság aránya is magasabb: Kalifornia, Ohio, Florida, New York, Washington D.C., New Jersey. A felsoroltakon kívül összesen még 12 olyan szövetségi állam van, amelyből szerepel az adatbázisban magyar szervezet.

A települési szintre is megvizsgálva a fentieket, azt láthatjuk, hogy szoros összefüggés van az állami szintre vonatkozó adatokkal, a lista elején szereplő települések azokban az államokban találhatók, amelyek a fenti táblázat első pozícióit foglalják el: a legtöbb szervezetet Cleveland-ben (Ohio) hozták létre (6 szervezet), ezt Washington D.C. követi (4 szervezet), majd 3–3 szervezettel Los Angeles (Kalifornia), New York és Sarasota (Florida), valamint a szintén Floridában található Miami (2 szervezet). A fennmaradó szervezetek összesen 24 településen alakultak.

A kérdőív első tematikai blokkjának harmadik kérdéscsoportjában arra kérdeztünk rá, hogy az intézményeknek *van-e fiókszervezete* valahol máshol az Egyesült Államokban? A kérdésre az adatbázisban szereplő 45 szervezetből 43 válaszolt. Ezek közül 74,4 százalék (32 szervezet) válaszolt nemmel, a fennmaradó 25,6 százalék (11 szervezet) pedig az igen választ jelölte be.

A fiókszervezetekkel rendelkező szervezetek közül egy szervezet válaszolta azt, hogy egyetlen fiókszervezettel rendelkezik, a legtöbben (4 szervezet) két fiókszervezet létét jelölték meg, az ellenkező oldalon pedig a Külföldi Magyar Cserkész Szövetség áll 71 fiókszervezettel.[3] A fiókszervezetek átlagos száma egyébként valamivel több, mint tizenkettő, ezt azonban nagymértékben meghatározza a KMCSSZ fiókszervezeteinek száma. Ha ettől eltekintenénk, a maradék válaszadókra vonatkoztatva a fiókszervezetek száma már csupán 4,8 lenne. A KMCSSZ-en kívül a következő szervezetek rendelkeznek fiókszervezetekkel: Hungarian Reformed Federation of America, Washington D.C. (12 fiókszervezet); Rákóczi Alapítvány, Cleveland (10); Oregoni Magyar Baráti Közösség, Portland (8); Dent Institute, Cleveland (2); HHRF, New York (2); Ősmagyar Egyház, Los Angeles (2); Krisztus Első Magyar Egyesült Egyháza, Miami (2) és Mindszenty Társaság, Washington D.C. (1). Rajtuk kívül még a Modestói Magyar Református Egyház (Redwood City, Kalifornia) és a 2. sz. Bodnár Gábor Cserkészcsapat (Boston, Massachusetts) jelölte be, hogy rendelkezik fiókszervezettel, anélkül azonban, hogy azok számát is megjelölte volna.

A *fiókszervezetek helyszínére* vonatkozó kérdésünkre 10 szervezet válaszolt a korábban említett 11-ből. Ezek fele rendelkezik fiókszervezettel abban a szövetségi államban is, amelyben működik a szervezet, de más államokban is, 2–2 szervezetnek vagy csak más államban, vagy külföldön vannak fiókszervezetei, míg egy szervezetnek csak abban az államban működik fiókszervezete, amelyben maga a szervezet is működik.

A kérdőívben a szervezetek *alapításkor megfogalmazott céljai*ra is kíváncsiak voltunk. Ezt nyílt kérdés formájában próbáltuk meg feltárni. A kérdésre érkezett válaszok sokszínűek voltak, ezért az alábbi táblázatban látható témakörök szerint megpróbáltuk csoportosítani őket.

Húsz szervezet egyetlen témakörbe sorolható célkitűzést fogalmazott meg, 23 szervezet egynél több célkitűzést, míg két szervezet nem adott választ erre a kérdésre. Az alábbi táblázatban felsoroljuk az általunk azonosított szervezetalapítási célkitűzések jellegét, és ezek előfordulását a 43 válaszadó szervezet esetében.

[3] Erre a kérdésre egyébként nem válaszolt mind a 11 szervezet, amely korábban azt jelölte be, hogy rendelkezik fiókszervezettel, csupán 9 szervezet közölte fiókszervezeteinek számát.

4.3. táblázat. A szervezetek által az alapításkor megfogalmazott célkitűzések gyakorisága

Alapítási cél jellege	*Szervezetek*	
	száma	*aránya (%)*
kulturális	20	44,0
vallásos/egyházi	9	20,0
nyelvápolás	8	17,7
jótékonysági/támogatás jellegű	7	15,5
közösségszervezés	6	13,3
oktatási	6	13,3
nemzettudat őrzése	5	11,1
történelmi	4	8,8
cserkészet	4	8,8
érdekvédelem	3	6,6
tudományos	2	4,4
sport	2	4,4
egészségügyi	1	2,2
gazdasági	1	2,2

Amint a *4.3. táblázat* is mutatja, a kulturális jellegű célkitűzések fordulnak elő legnagyobb számban, összesen 20 szervezet alapítási célkitűzései sorolhatók ebbe a kategóriába. A fontos célkitűzések között meg kell említenünk még a vallási/egyházi jellegű célokat, a nyelvápolást, valamint a különböző támogatás jellegű/jótékonysági (általában a Kárpát-medencében élő magyarok fele irányuló) célkitűzéseket.

A kategóriák megalkotásánál elsősorban a megfogalmazott célkitűzésekben szereplő kulcsszavakat vettük figyelembe, ezek közül pedig a hasonlókat csoportosítottuk.[4]

2. Tagság

Ami a szervezetek tagságát illeti, ez is igen változatos képet mutat. A *szervezet tagjainak számát* feltárandó kérdésünkre negyven kérdőívben adtak választ. Továbbá egy kérdőív esetében jegyezték meg, hogy a szervezet nem tagság köré szerveződik, hanem adományozói vannak. A szervezet egyébként egy alapítvány.

4 A létrehozott kategóriák leírását lásd az előző, szervezeti adatbázist elemző írásunkban.

A szervezetek tagságát illetően még szükséges pontosítani, hogy nem minden szervezet egyéni tagokkal rendelkezik, vannak gyűjtőszervezetek, amelyek tagszervezeteik számát tüntették fel. A legkevesebb bejelölt tag a válaszadó 40 szervezet esetében 21, míg a legtöbb 12000. Ez a nagy különbség nyilván a szervezetek átlagos tagszámának kiszámítását is befolyásolja: a szervezeti tagok átlagos száma 907,15 fő, azonban mindössze négy szervezet van, amely ennél több taggal rendelkezik (kettő közülük 4000 taggal – a KMCSSZ és az indianai Magyarok Nagyasszonya Templom –, egy 10000 taggal – az Amerikai Magyar Alapítvány –, míg egy 12000 taggal – az Amerikai Magyar Református Egyesület), a fennmaradó 36 szervezet tagsága ennél alacsonyabb. Ezért, számoltunk egy átlagos taglétszámot oly módon is, hogy a négy „mammutszervezet" adatait nem vettük figyelembe. Ebben az esetben a szervezetek átlagos taglétszáma 174,6 volt; az adatbázisban szereplő szervezetek egyébként összesen 36 300 tagról számoltak be.

A szervezetek tagságának nagyságát és fő tevékenységi területét összehasonlítva, a következőket állapíthatjuk meg: a kevesebb mint 50 taggal rendelkező szervezetek (szám szerint 7 szervezet) esetében a tevékenységek nyolc csoportja jelenik meg, ezek közül a nevelés és a kultúra fordul elő két alkalommal, a többi tevékenység (egyházi, gazdasági, nyelvápolás, oktatás, tudományos, támogatás) csak egy-egy esetben került említésre. Az 51–100 fő közötti taglétszámmal rendelkező 10 szervezet esetében 7 tevékenység-csoport azonosítható, ezek közül a kulturális és történelmi tevékenységek emelkednek ki 3–3 említéssel, míg 2–2 szervezet esetében jelentek meg vallási/egyházi, közösségi és tudományos tevékenységek. A kultúra, mint fő tevékenységi terület a szervezetek következő csoportjában, a 101–250 taggal rendelkező szervezetek (számuk 11 az adatbázisban) esetében is kiemelkedik, összesen 6 szervezetnél jelenik meg; ebben a kategóriában további két olyan tevékenységi kör van, amely 2–2 szervezetre jellemző: közösségi és oktatás, a többi tevékenység (egyházi, nevelés, nyelvápolás, politika, támogatás, tudományos) csak egy-egy szervezet esetében került említésre. A 251–500 taggal rendelkező 7 szervezet esetében szintén a kulturális célkitűzések csoportja fordul elő legmagasabb számban (5-ször), további négy tevékenységi terület (egyházi, nyelvápolás, oktatás, szociális) egy-egy esetben fordul elő. Az 501–1000 taggal rendelkező szervezetek közül csak egyet találunk az adatbázisban, ez fő tevékenységi területeként a magyarságtudat ápolását jelölte meg. Az 1000-nél több taggal rendelkező szervezetek esetében pedig 3 különböző tevékenységi terület jelenik meg: egyházi, közösségi és nevelési; ebben a csoportban az egyik szervezet nem jelölte meg fő tevékenységi területét.

A legtöbb szervezet esetében a tagság nem *főállású tagok*at jelent. Erre vonatkozó kérdésünkre a választ adó szervezetek (szám szerint 39) 74,4 százaléka nemlegesen válaszolt, és mindössze 25,6 százalékuk adta azt a választ, hogy rendelkeznek főállású tagokkal. Ez utóbbiak átlagos száma alacsony, mindössze 2,8 személy, oly módon, hogy a főállású tagokkal rendelkező szervezetek fele (5 szervezet) csak egyetlen ilyen taggal rendelkezik. Mindez azt tükrözi, hogy a magyar szervezeti világ nagyrészt önkéntes alapon működik.

Azt megvizsgálva, hogy fő tevékenységi területük szerint mely szervezetek engedhetik meg maguknak azt, hogy főállású tagokkal dolgozzanak, megállapítható, hogy az egyházi és kulturális tevékenységet folytató szervezetekre jellemzőek leginkább főállású tagok, előbbiek közül 4 szervezet, utóbbiak közül 3 szervezet jelölte meg ezt az opciót. Ugyanakkor viszont sokkal magasabb számban vannak azok a kulturális tevékenységet folytató szervezetek, amelyek nem dolgoznak főállású tagokkal (összesen 12 szervezet), emellett még az oktatási (6 említés), közösségi (4 említés) és tudományos (3 említés) tevékenységet folytató szervezetekre jellemző, hogy nem alkalmaznak főállású tagokat.

Rákérdeztünk arra is, hogy a szervezetek szednek-e tagságdíjat, és menynyi ennek a díjnak az évi átlagos összege. Tagságdíjat a kérdésre választ adó 40 szervezet közül 28 szed (70 százalék), a fennmaradó 12 szervezet (30 százalék) pedig nem szed tagságdíjat.

A tagságdíj típusa és nagysága igen változó. Az előbbi tekintetében egyrészt vannak szervezetek, amelyek külön tagdíjjal rendelkeznek személyek, külön tagdíjjal családok/házastársak számára, másrészt pedig egyes szervezetek tevékenységi körükből kifolyólag nem tagságdíjat, hanem tandíjat szednek (itt elsősorban az oktatási intézményekről van szó).

A nem csupán egyéni tagdíjjal rendelkező szervezetek esetében általában az tapasztalható, hogy a családok/házastársak esetében a tagdíj mértéke az egyéni tagdíj másfélszerese, azaz kedvezményként egy tagdíj felének megfelelő összeget nyújtják. Szintén kedvezmény jár több személy után egy iskola esetében is: a New Jersey-i Passaicban működő Szent István Magyar Iskola pl. 210 dollár évi tandíjat számol fel, ami a második gyerek esetében már csak 186 dollár/év, míg a harmadik gyerek esetében 170 dollár/év.

Az *éves tagdíj* nagysága egyébként 5 USD és 400 USD között váltakozik, a leggyakrabban előforduló összegek a 25 és 30 USD. A tagdíj átlagos értéke 48,02 USD. A tagdíj nagyságát a szervezetek tevékenységi területe szerinti eloszlásban is megvizsgálva, azt tapasztalhatjuk, hogy az alacsonyabb – 50 USD alatti – tagdíj általában a kulturális és a közösségi tevékenységet folytató szervezetekre jellemző, előbbiek 8 esetben, utóbbiak 4 esetben fordulnak

elő ebben a tagdíj-kategóriában. Az 50 USD feletti tagdíjat szedő szervezetek között több típust is találunk, az egyházi/vallásos tevékenységet folytató szervezetek 2 esetben fordulnak elő, míg egy-egy esetben megjelennek kulturális, történelmi, oktatási és közösségi tevékenységet folytató szervezetek is.

A szervezetek tagságát illetően további két kisebb blokk szerepel a kérdőív második blokkjában: az egyik a tagság jellemzőit igyekszik feltárni, a másik pedig a tagtoborzás módját.

A szervezetek tagságának jellemzőit három kérdés mentén próbáltuk meg feltárni. Az első kérdés *a tagok nemi, származás/nyelvtudásbeli és végzettségbeli megoszlásá*ra vonatkozik. Az adatokat a *4.4. táblázat*ban láthatjuk:

4.4. táblázat. A szervezetek tagságának megoszlása nemi, származási, nyelvi, iskolai végzettség szerint

Tagság jellemzői	*Átlagos százalékarány*	*Válaszadó szervezetek száma*
Nők aránya	54,71%	36
Magyar felmenővel rendelkező tagok aránya	91,76%	36
Magyarul beszélő tagok aránya	79,42%	39
Felsőfokú végzettséggel rendelkező tagok aránya	47,48%	35

A kérdőív kitöltői által adott – többnyire becslésen alapuló – válaszokból kiderül, hogy az adatbázisunkban szereplő szervezetek tagságának több mint fele nő. A 2004-es népszámlálási adatokkal összehasonlítva – ahol a nők aránya 52,6 százalék volt – azt tapasztalhatjuk, hogy viszonylag kicsi, két százalék körüli az eltérés e tekintetben. Magyar felmenővel majdnem mindenik tag rendelkezik, míg a magyarul beszélő tagok aránya is magas, megközelíti a 80 százalékot. Magas a szervezetek tagsági körében a felsőfokú végzettséggel rendelkezők aránya – megközelíti az 50 százalékot –; hogyha ezt összehasonlítjuk a 2004-es népszámlálás adataival – ahol a magyar populáció esetében a legalább főiskolai végzettséggel rendelkezők aránya 35 százalék –, azt a következtetést vonhatjuk le, hogy a magasabb végzettséggel rendelkezők fogékonyabbak a szervezeti életben való részvételre.

A szervezeti tagság jellemzőit illetően megfogalmazott második kérdés *a tagság életkor szerinti összetételé*re vonatkozik. E tekintetben nyolc korcsoportot határoltunk be. Az egyes korcsoportokba sorolt szervezeti tagok átlagos becsült arányát a *4.5. táblázat*ban tekinthetjük meg:

4.5. táblázat. A szervezetek tagságának megoszlása életkor szerint

Életkor csoportok	*Átlagos százalékarány*	*Válaszadó szervezetek száma*
5–17 évesek	10,48%	35
18–24 évesek	4,54%	35
25–34 évesek	11,00%	35
35–44 évesek	11,42%	35
45–54 évesek	12,48%	35
55–64 évesek	19,26%	35
65–74 évesek	18,25%	35
74 év fölöttiek	13,25%	36

A szervezetek tagságának életkor szerinti összetételét tekintve, láthatjuk, hogy a középkorú és idősebb korosztály van túlsúlyban, a tagok közel kétharmada (63,24 százaléka) 45 év feletti, ezzel szemben a 24 év alattiak aránya alig haladja meg a 15 százalékot. A legmagasabb arányban (19,26%) az 55–64 év közöttiek, valamint a 65–74 év közöttiek (18,25%) találhatók a szervezetek tagjai között.

A szervezetek tagságának életkor csoportok szerinti eloszlását összehasonlítva a 2004-es American Community Survey (ACS) adatokkal – amely hasonló korcsoportokra vonatkozóan tartalmazza az Egyesült Államokban élő magyarok életkor szerinti eloszlását[5] – azt tapasztaljuk, hogy a gyerekek, a fiatalok és középkorúak (55 év alatti korosztályokhoz tartozók) alacsonyabb létszámban vesznek részt a magyar szervezeti életben, mint amekkora számarányuk a magyar populáción belül. Pl. a 35 év alattiak aránya 35 százalék az amerikai magyarság körében, ezzel szemben ez a korosztály a szervezetek tagságának mindössze 26 százalékát összesíti. Az idősebb – 55 év feletti – korosztályhoz tartozók ezzel szemben a szervezeti tagság több mint felét teszik ki, annak ellenére, hogy számarányuk a magyar populáción belül nem éri el a 30 százalékot.

Ezek az adatok mintegy jelzik, hogy a magyar szervezeti élet Amerikában komoly generációs kihívásnak van kitéve. A fiatalok bevonása, mobilizálhatósága az egyik legnagyobb kérdés, hiszen ezen áll vagy bukik a szervezetek középtávú fenntarthatósága is.[6]

A szervezetek tagságának jellemzőire vonatkozó harmadik kérdésünk *a tagok családjának éves átlagos keresetét* próbálta megtudni. Erre a kérdésre lényegesen kevesebben válaszoltak, mint a tagságra vonatkozó többi

[5] Lásd a *III. Melléklet* ACS-diagramjait.

[6] Minderről részletesebben lásd az interjúelemzés vonatkozó részeit.

kérdésre, sőt egyik kérdőívben ennek magyarázatát is felfedezni vélhetjük: a szóban forgó kérdésre a kérdőív kitöltője azt a választ adta, hogy az Egyesült Államokban ilyen jellegű kérdést nem illik feltenni. Ennek ellenére a kérdésre a szervezetek több mint fele (25 szervezet) válaszolt. A kutatás során használt jövedelmi kategóriák egyébként az amerikai népszámlálás adatai ismertetésénél használt módszertant követi. A kérdéssel azt szerettük volna megtudni, hogy a magyar társadalmi életben részt vevők a társadalmi szerkezet mely rétegeihez tartoznak. Magyarán, van-e összefüggés a „magyarkodásban" való részvétel és a társadalmi háttér között.

Az átlagos értékeket a *4.6. táblázat*ban láthatjuk:

4.6. táblázat. A szervezetek tagságának megoszlása éves átlagkereset szerint

Család éves átlagkeresete	*Átlagos százalékarány*	*Válaszadó szervezetek száma*
30 000 USD alatt	26,3%	25
30 001 – 60 000 USD között	44,4%	25
60 000 USD fölött	28,9%	25

Az általunk behatárolt három jövedelmi kategória közül a legtöbb család a középső, 30 001 – 60 000 dollár közötti jövedelemmel rendelkezők kategóriájába esik. Ez a családok 44,4 százalékát jelenti. A másik két kategóriába megközelítőleg azonos arányban találhatók a családok, valamivel magasabb a 60 000 dollárnál magasabb éves átlagkeresettel rendelkezők aránya.

A tagsággal kapcsolatosan lényeges kérdés az, hogy miként is történik a *tagtoborzás*. A szervezetek 81 százaléka válaszolta azt, hogy van tagtoborzó tevékenységük, míg 19 százalékuk azt, hogy nem végeznek tagtoborzást.

Rákérdeztünk a tagtoborzás módjára is. Érdekes, hogy míg az előző kérdésre 34 szervezet válaszolt igennel, mégis 43 szervezet jelölte meg a tagtoborzás különböző módjait. Ennek tükrében az előző kérdésre adott válaszok is értelemszerűen módosulnak, vagyis a szervezetek nem csupán 81 százalékának, hanem valójában az összes szervezetnek (leszámítva azt a két szervezetet, amely a két kérdés közül egyikre sem adott választ) van valamiféle tagtoborzó tevékenysége.

A leggyakrabban előforduló tagtoborzási mód az informális/baráti kapcsolatokon keresztül történő, ezt a szervezetek több mint négyötöde megjelölte, és nem marad el ettől nagyon sokkal a különböző rendezvényeken történő tagtoborzás is, amelyet a szervezetek több mint kétharmada végez. Ötven százalék feletti azon szervezetek aránya, amelyek rokoni kapcsolatokon keresztül vagy interneten keresztül próbálnak tagokat szerezni;

a legkevésbé népszerű tagtoborzási mód pedig az újsághirdetésen keresztül történő. Ez utóbbi esetében nyilván szempont lehet a nyomtatott formában megjelenő magyar újságok viszonylag alacsony száma és olvasottsága is.

4.7. *táblázat.* A szervezetek tagságának megoszlása a tagtoborzás módja szerint

Tagtoborzás módja	*Szervezetek*	
	száma	*aránya (%)*
Informális (baráti) kapcsolatokon keresztül	35	81,4
Különböző rendezvényeken	30	69,8
Rokoni kapcsolatokon keresztül	24	55,8
Interneten keresztül	23	53,5
Újsághirdetéssel	12	27,9
Egyéb módokon	11	25,6

Azok, akik egyéb, mint a felsorolt módokon toboroznak tagokat, egyebek mellett a következőket jelölték be: levelezés és hírek, magyar iskolákban, egyházaknál, társadalmi szervezeteknél, iskolai konferenciákon, személyes levélbeli felkeresésekkel, telefonkampánnyal, a „segítség/szívesség magyar misszión"[7] keresztül vagy postán. A kérdőívek kitöltői által az egyéb kategóriába sorolt válaszok között olyanokat is találunk, amelyek az előző táblázatban szereplő toborzási módok valamelyikébe beilleszthetők lennének.

3. Szervezeti élet

A kérdőív harmadik nagyobb kérdéstömbje a szervezetek mindennapi életének különböző jellemzőihez kapcsolódik. Ebben a blokkban összesen 17 kérdés mentén jártuk körül a szervezeti élet különböző vetületeit.

A szervezeti életre vonatkozó első kérdésünkben *a szervezetek jelenlegi céljá*ra voltunk kíváncsiak. A válaszadók (43 szervezet) 65,1 százaléka az alapításkor meghatározott célt jelölte meg jelenlegi célként is, míg a 34,9 százalékuk azt a válaszlehetőséget jelölte be, hogy céljaik alapítás óta változtak.

A változások nyomon követéséhez két szempontot lehetne meghatározni: egy tartalmi szempontot és egy földrajzi hatáskörre vonatkozó szempontot. Mindkettő esetében a kezdeti célokhoz viszonyítva bővülést vagy szűkülést, esetleg teljes váltást lehet feltételezni. Az erre vonatkozó válaszok arányait a *4.8. táblázat*ban nézhetjük meg:

7 Az idézőjelben szereplő megnevezést az illető szervezet használta a kérdőívben.

4.8. *táblázat.* A szervezetek tagságának megoszlása az alapításkor megfogalmazott és jelenleg érvényes célkitűzések közötti kapcsolat szerint

Változás módja	*Szervezetek*	
	száma	*aránya (%)*
Célok bővültek	7	46,7
Célok szűkültek	1	6,7
Földrajzi hatáskör bővült	2	13,3
Földrajzi hatáskör szűkült	–	–
Mind a célok, mind a földrajzi hatáskör bővültek	5	33,3
Mind a célok, mind a földrajzi hatáskör szűkültek	–	–
Mind a tevékenység, mind a földrajzi hatáskör esetében teljes váltás következett be	–	–
Összesen	15	100,0

A *4.8. táblázat*ot vizsgálva megállapíthatjuk, hogy a változások jelentős része (egyetlen kivétellel) pozitív irányú, azaz vagy az alapításkor megfogalmazott célok, vagy az alapításkor megfogalmazott földrajzi hatáskör, esetleg mindkettő bővült. A földrajzi hatáskör bővülése a legtöbb esetben azt jelenti, hogy az alapításkor megfogalmazott célok megvalósítását csak az Egyesült Államok területén (esetleg csak egy-egy szövetségi állam, vagy település viszonylatában) képzelték el, ehhez képest ezt ma a Kárpát-medence magyarságára kiterjesztve képzelik el. Következzék néhány példa a földrajzi hatáskör változására: van szervezet, amely kezdeti célkitűzései megfogalmazásakor célcsoportként az erdélyi magyarságot nevezte meg, később célkitűzéseit az egész Kárpát-medencei magyarságra kiterjesztette, egy másik szervezet kezdeti célkitűzése magyar társasági összejövetelek szervezése volt (helyi viszonylatban), míg a megváltozott célkitűzések között megjelent a magyarországi kulturális intézmények támogatása, a Kárpát-medencében élő magyarság megsegítése.

A célok változásának jellegét is megvizsgálva, a *4.9. táblázat*ban soroljuk fel azokat a célokat, amelyek a módosult célkitűzések között a legnagyobb számban szerepelnek.

Következő kérdésünk *a szervezetek jogi személyiségének típusá*t szerette volna feltárni. E tekintetben négy szervezettípust soroltunk fel, továbbá lehetőség volt egyéb kategória megjelölése is, amennyiben a szervezet egyik típusba sem illeszkedett *(4.10. táblázat).*

4.9. táblázat. A szervezetek módosult célkitűzéseinek gyakorisága

Cél jellege	*Szervezetek*	
	száma	*aránya (%)*
kulturális	5	11,1
jótékonysági/támogatás jellegű	3	6,6
nyelvápolás	1	2,2
oktatási	1	2,2
történelmi	1	2,2
cserkészet	1	2,2
érdekvédelem	1	2,2
egészségügyi	1	2,2
gazdasági	1	2,2

4.10. táblázat. A szervezetek megoszlása jogi személyiségük típusa szerint

Szervezet jogi személyisége	*Szervezetek*	
	száma	*aránya (%)*
Non-profit corporation, 501 (3) (c)	24	58,5
Egyházi, vallásos szervezet	8	19,5
Egyéb NGO	5	12,2
Jogi személyiséggel nem rendelkező egyesület	4	9,8
Összesen	41	100,0

Látható, a legtöbb szervezet az amerikai társasági törvény által lehetővé tett ún. non-profit corporation (501 (3) (c)) szervezettípusok közé tartozik. A szervezetek további egyharmada vallásos, egyházi jellegű szervezet; az egyéb NGO-k és a jogi személyiséggel nem rendelkező szervezetek száma nagyjából azonos. Egyetlen szervezet jelölt meg a fenti négy szervezettípushoz képest egyéb szervezettípust jogi személyiségként, ami azonban („non-profit civil szervezet") besorolható az egyéb NGO kategóriába.

Szükséges megjegyezni, hogy a válaszok alapján levonható következtetésként, miszerint az általunk felajánlott válaszlehetőségek nem teljes mértékben zárják ki egymást, ugyanis több kérdőív esetében is előfordult, hogy két válaszlehetőséget jelölt meg a kitöltő személy: pontosabban arról van szó, hogy a nyolc, magát vallásos/egyházi szervezet vezetőjének tartó válaszadó közül 5 a *Non-profit corporation, 501 (3) (c)* válaszlehetőséget is megjelölte, tehát arra következtethetünk, hogy a vallásos/egyházi jelleg nem feltétlenül jogi személyiségi formát jelöl, mint inkább tevékenységi körre utal.

Következő kérdésünk a szervezeti élet során *használt munkanyelvre* vonatkozott. A válaszlehetőségek között szerepelt a magyar, angol és egyéb nyelvek; ez utóbbiak esetében a kitöltőnek kellett megnevezni az illető nyelvet. Több válaszlehetőség is lehetséges volt, ugyanis könnyen elképzelhető, hogy egy szervezet keretén belül nem csak egy nyelvet használnak a munka során *(4.11. táblázat)*.

4.11. táblázat. A szervezetek megoszlása a használt munkanyelv szerint

Munkanyelv	*Szervezetek*	
	száma	*aránya (%)*
Magyar	36	83,7
Angol	31	72,1
Egyéb	1	2,3

A szervezeti életben leggyakrabban használt nyelv a magyar, azonban ettől nincs sokkal lemaradva az angol sem. Azon szervezetek száma, amelyek mindkét nyelvet használják munkájuk során 24, míg 12 szervezet csak a magyar nyelvet, 7 szervezet pedig csak az angol nyelvet használja. Az egyetlen szervezet, amely egyéb nyelvet is megjelölt a szervezeti kommunikáció nyelveként tulajdonképpen három munkanyelven működik, a magyar és az angol nyelv mellett a román nyelvet is bejelölte.

A szervezetek több mint fele (52,4 százaléka) *tagja valamely nagyobb ernyőszervezetnek*, míg 47,6 százaléka önálló szervezetnek tekinthető. A gyűjtőszervezetek közül két szervezet jelenik meg egynél többször a kitöltők által megnevezettek közül: az Amerikai Magyar Koalíció (amelynek hét válaszadó szervezet tagszervezete), valamint az Amerikai Magyarok Szövetsége (AMSZ), amelyet két szervezet jelölt meg. Egy esetben a kérdőív kitöltője azt a választ adta, hogy valójában ők az ernyőszervezet (a Cleveland-ben működő Rákóczi Alapítványról van szó, amely tevékenységét/célkitűzéseit tekintve ifjúsági/cserkészszervezet, tagjainak számát pedig 100-ban jelölte meg), a többi esetben pedig olyan ernyőszervezetekről van szó, amelyeket csak egy-egy kérdőívben nevesítenek. Ezek az ernyőszervezetek a következők: Ősmagyar Egyház – Los Angeles, AMOSZ, Kálvin Zsinat, Amerikai Magyar Református Templom (Allen Park), Római Katolikus Egyház, American Association for the Advancement of Slavic Studies (AAASS, Boston), American Historical Association (AHA, Washington, DC), Central East European Coalition (Washington, D.C.), Amerikai Magyar Református Egyház (nem tudom, azonos-e az Allen Park-i Református Templommal).

Következő kérdésünkkel a szervezetek *fő tevékenységei* területeit, valamint egyéb tevékenységi területeit szerettük volna feltárni. A kérdésre kapott válaszokat csoportosítottuk, az egyes kategóriákat és azok gyakoriságát a *4.12. táblázat*ban tüntettük fel:

4.12. táblázat. A szervezetek fő tevékenységi területeinek előfordulási gyakorisága

Fő tevékenységi terület	*Szervezetek*	
	száma	*aránya (%)*
kultúra	17	37,7
egyház/vallás	7	15,5
oktatás	7	15,5
közösségszervezés (különböző összejövetelek)	5	11,1
nevelés (cserkészet és ifjúság)	4	8,8
nyelvápolás	3	6,6
történelmi megemlékezések	3	6,6
tudomány	3	6,6
magyarságtudat ápolása	2	4,4
szociális szféra	2	4,4
támogatás/jótékonysági	2	4,4
érdekvédelem	1	2,2
gazdaság	1	2,2
politika	1	2,2

A szervezetek által kifejtett fő tevékenységek szorosan összefüggenek az alapításkor megfogalmazott és a jelenlegi célokkal. Megvizsgálva a tevékenységi területeket, itt is a kultúra a domináns, emellett az egyház/vallás, az oktatás, közösségszervezés (ami egy nagyon sokrétű tevékenyégi kört jelenthet, mi elsősorban a különböző közösségi összejöveteleket, a kapcsolattartást soroltuk ide), valamint az ifjúság nevelésével kapcsolatos tevékenységek játszanak fontos szerepet a szervezetek életében.

A fő tevékenységeken kívül a szervezetek különböző melléktevékenységeket is folytatnak. Ezeket is hasonlóképpen csoportosítottuk *(4.13. táblázat).*

A szervezetek egyéb tevékenységei között nagyobb szerepet kap a közösségi programok szervezése, valamint a támogatás/jótékonysági jellegű tevékenységek. Ez utóbbiak sok esetben a határon túli – azaz jelen esetben a Magyarországon és a vele szomszédos országokban élő – magyarok fele irányulnak. Akárcsak a főtevékenységek között, az egyéb tevékenységek között is népszerűek a kulturális és oktatási jellegűek.

4.13. táblázat. A szervezetek egyéb tevékenységi területeinek előfordulási gyakorisága

Egyéb tevékenységi terület	*Szervezetek*	
	száma	*aránya (%)*
közösségszervezés (különböző összejövetelek)	10	22,2
támogatás/jótékonysági	10	22,2
kultúra	5	11,1
oktatás	5	11,1
nevelés (cserkészet és ifjúság)	3	6,6
tájékoztatás	3	6,6
nyelvápolás	2	4,4
szociális szféra	2	4,4
történelmi megemlékezések	2	4,4
egyház/vallás	1	2,2
érdekvédelem	1	2,2
szakmai műhelyszervezés	1	2,2
zenei programszervezés	1	2,2

Az alábbiakban következzék egy összehasonlító táblázat *(4.14. táblázat)*, amelyben azt vetjük össze, hogy a szervezetek által alapításukkor megfogalmazott célkitűzések, valamint jelenlegi fő tevékenységi területek között milyen különbségek mutatkoznak, azaz milyen irányban történtek változások a szervezetek alapítása óta eltelt évek folyamán.

Az összesítő *4.14. táblázat*ot szemlélve, láthatjuk, hogy legmagasabb számban az alapításkor kulturális célkitűzéseket megfogalmazó szervezetek szerepelnek, a jelenlegi fő tevékenységi terület szerinti eloszlásban is ezek a szervezetek vannak többségben. E tekintetben némi visszaesés tapasztalható, a kérdőívünket kitöltő szervezetek között három olyan van, amely alapításkor kulturális jellegű célkitűzéseket fogalmazott meg, azonban jelenlegi fő tevékenységi területük nem erre vonatkozik. Hasonló észrevételeket tehetünk az egyházi/vallásos célkitűzéseket megfogalmazó, illetve ilyen jellegű tevékenységet folytató szervezetekre vonatkozóan is. Jelentősebb különbségek – két kivétellel – szinte egyetlen célkitűzés/tevékenységi csoport esetében sem tapasztalhatók: a közösségszervezés, oktatás, történelmi jellegű célkitűzések, nevelés (beleértve cserkészet és ifjúság), gazdaság, tudományos szféra mind az alapítási célkitűzések, mind a jelenlegi fő tevékenységi terület esetében nagyjából ugyanannyi szervezetre jellemző. A két kivételt a nyelvápolásra vonatkozó, valamint a jótékonysági/támogatás jellegű célkitűzéseket

megfogalmazó szervezet számának a visszaesése jelenti: míg az első oszlop adatai szerint 8, illetve 7 szervezet fogalmazott meg hasonló célokat (az adatbázisban szereplő 45 szervezetek 17,7, illetve 15,5 százaléka), addig a szervezetek fő tevékenységi területét tekintve a szervezetek száma e két témakörben mindössze 3, illetve 2 (vagyis a szervezetek 6,6 és 4,4 százaléka).

4.14. táblázat. A szervezetek alapítási célkitűzéseinek és jelenleg fő, illetve egyéb tevékenységeinek összehasonlítása

Alapítási cél jellege	*Szerv. száma*	*Szerv. aránya (%)*	*Fő tevékenységi terület*	*Szerv. száma*	*Szerv. aránya (%)*
kulturális	20	44,0	kultúra	17	37,7
vallásos/egyházi	9	20,0	egyház/vallás	7	15,5
nyelvápolás	8	17,7	oktatás	7	15,5
jótékonysági/támogatás jellegű	7	15,5	közösségszervezés	5	11,1
közösségszervezés	6	13,3	nevelés (cserkészet és ifjúság)	4	8,8
oktatási	6	13,3	nyelvápolás	3	6,6
nemzettudat őrzése	5	11,1	történelmi megemlékezések	3	6,6
történelmi	4	8,8	tudomány	3	6,6
cserkészet	4	8,8	magyarságtudat ápolása	2	4,4
érdekvédelem	3	6,6	szociális szféra	2	4,4
tudományos	2	4,4	támogatás/jótékonysági	2	4,4
sport	2	4,4	érdekvédelem	1	2,2
egészségügyi	1	2,2	gazdaság	1	2,2
gazdasági	1	2,2	politika	1	2,2

Kérdőívünkben kíváncsiak voltunk *a szervezeti döntéshozatal módjá*ra is. A válaszok összesítését a *4.15. táblázat*ban tüntettük fel:

4.15. táblázat. A szervezetek megoszlása a döntéshozók típusa szerint

Legfontosabb döntéshozók	*Szervezetek*	
	száma	*aránya (%)*
Egy testület	22	53,7
Több vezető beosztású személy	14	34,1
Egy vezető beosztású személy	5	12,2
Összesen	41	100,0

Kevés azon szervezetek száma, ahol a döntéshozatal egyetlen személy kezében van. Ezzel szemben sokkal inkább az jellemző, hogy a szervezetet több ember irányítja, a döntéshozatalt 22 esetben (53,7 százalék) egy testület, 14 esetben (34,1 százalék) pedig több vezető beosztású személy hozza. A döntéshozatalban résztvevő személyek átlagos száma 5,53; azokban az esetekben, amikor több személy vesz részt a döntéshozatalban, számuk legkevesebb 2, legtöbb 16.

Következzék egy összehasonlítás arra vonatkozóan, hogy milyen összefüggés van a szervezeti döntéshozatalban részt vevő személyek száma és a szerezetek tagságának nagysága között. Ezt a *4.16. táblázat*ban szemlélhetjük:

4.16. táblázat. A döntéshozók száma és a szervezetek tagjainak száma közötti kapcsolat

Döntéshozók száma	*Szervezet tagjainak száma*					
	50 alatt	*51–100*	*101–250*	*251–500*	*501–1000*	*1000 felett*
1 személy	0	3	1	0	0	0
2 személy	0	0	0	0	0	1
3 személy	4	1	2	0	0	0
5 személy	1	0	1	1	0	0
12 személy	0	0	1	0	0	0
14 személy	0	1	0	0	0	0
16 személy	0	0	0	1	0	0
Összesen	5	5	5	2	0	1

A *4.16. táblázat* alapján feltűnik, hogy a kisebb (250 fő alatti) taglétszámmal rendelkező szervezetek esetében általában magasabb a döntéshozatalban részt vevők száma, mint a nagyobb szervezetek esetében, vagy legalábbis a szervezetek taglétszámának növekedése nem vonja maga után a döntéshozó testületek létszámának a növekedését, azaz az alacsony taglétszám nem jelenti a döntéshozók alacsonyabb számát és fordítva, a magas taglétszám sem jelenti azt, hogy egyértelműen magasabb a döntéshozatalban részt vevők száma is. A szervezeti taglétszám tekintetében két szélsőséges értéknek értelmezhető szervezettípusokat (azaz az 50 fő alatti taglétszámmal, valamint az 1000 fő feletti taglétszámmal rendelkező szervezetek) összehasonlítva, a fenti észrevételünk elég egyértelműen látható.

Következő kérdésünk arra vonatkozott, hogy a szervezetekre milyen jellegű *szolgáltatások, tevékenységek* jellemzőek. Ehhez a kérdéshez 12 válaszlehetőséget soroltunk fel, továbbá lehetőségük nyílt a szervezeteknek ezektől

különböző válaszokat is adni. A *4.17. táblázat* az egyes tevékenységeket, és ezek előfordulási gyakoriságát tartalmazza.

4.17. táblázat. A szervezetek megoszlása a rájuk jellemző szolgáltatások, tevékenysége gyakorisága szerint

Jellemző szolgáltatások, tevékenységek	*Szervezetek*	
	száma	*aránya (%)*
Rendezvények szervezése	39	88,6
Honlap működtetése	28	63,6
Körlevél kiadása	27	61,4
Ünnepek szervezése	22	50,0
Jótékonysági rendezvények	20	45,5
Piknikek szervezése	18	40,9
Ösztöndíjak biztosítása diákoknak	18	40,9
Saját kiadványok megjelentetése	17	38,6
Gyerekprogramok szervezése	13	25,5
Vasárnapi iskola működtetése	8	18,2
Táborok szervezése	4	9,1
Banki szolgáltatások	–	–
Egyéb	10	28,3

A leggyakrabban előforduló tevékenység – ami egyébként a szervezetek közel 90 százalékát jellemzi – a különböző rendezvények szervezése. Ezen kívül a szervezetek közel kétharmada esetében szerepel a honlap működtetése és/vagy a körlevél kiadása, továbbá a szervezetek közel fele különböző ünnepek, piknikek szervezésével is foglalkozik, valamint ösztöndíjakat nyújt diákoknak. Egyetlen szervezetre sem jellemzők a banki szolgáltatások, táborok szervezését 4, a vasárnapi iskola működtetését pedig 8 szervezet említette.[8]

A szervezetek több mint negyede (10 szervezet) a felsoroltakon kívül egyéb tevékenységekkel is foglalkozik: ezek között a legnagyobb számban a különböző egyházi/vallásos jellegű tevékenységek fordulnak elő, mint pl. „magyar misszió", istentiszteletek, ima-összejövetelek, de megtaláljuk a szervezett tevékenységek között a konferenciákat, történelmi megemlékezéseket, támogatás jellegű tevékenységeket, sőt profitorientált tevékenységeket is (mint pl. a székház bérbe adása).

[8] A vasárnapi iskolát működtető nyolc szervezet: The First Hungarian Reformed Church, Hungarian Christian Church (Sion Hegye Magyar Keresztény Gyülekezet), St. Stephen King of Hungary Church, KMCSSZ, San Francisco és Környéke Magyar Református Egyház, Our Lady of Consolation Church, San Diego House of Hungary, Clevelandi Magyar Iskola.

Következő néhány kérdésünkben a *szervezetek kapcsolata*it vizsgáltuk. Arra a kérdésünkre, hogy van-e rendszeres (napi vagy heti jellegű) kapcsolatuk más szervezetekkel, a válaszadók 67,4 százaléka igennel, 32,6 százaléka nemmel válaszolt. A 45 szervezetből egyébként 43 adott erre a kérdésre választ.

A rendszeres kapcsolatokkal rendelkező szervezetek esetében arra is kíváncsiak voltunk, hogy a partnerszervezeteik hol működnek. A legtöbb szervezet (27) elsősorban az Egyesült Államokban működő szervezetekkel tart fenn kapcsolatot. A Magyarországon illetve a vele szomszédos országokban működő szervezetekkel kapcsolatban álló szervezetek száma majdnem azonos (19 és 18), míg csupán két olyan szervezet van, amely más országokban is rendelkezik kapcsolatokkal *(4.18. táblázat).*

4.18. táblázat. A szervezetek megoszlása partnerszervezeteik működési helyszíne szerint

Partnerszervezetek működési helye	*Szervezetek*	
	száma	*aránya (%)*
Amerikai Egyesült Államok	27	60,0
Magyarország	19	42,2
Magyarországgal szomszédos ország	18	40,0
Más ország	2	4,4

A Magyarországgal szomszédos országok közül a legtöbb esetben (16 szervezet) Erdélyt/Romániát említették, de emellett majdnem az összes magyarlakta régió említésre került: Felvidék/Szlovákia 8 esetben, Kárpátalja/Ukrajna, Délvidék/Szerbia 5 esetben, Horvátország pedig egy esetben. A más országok csoportba Kanada, Svájc, Anglia és Franciaország került, mindegyiket egy-egy esetben említették.

A kapcsolatok általában különböző közös tevékenységek formájában nyilvánulnak meg. Ezeket a tevékenységeket – hasonlóan a szervezetek által megfogalmazott célokhoz, valamint fő és egyéb tevékenységi tevékenységeikhez – megpróbáltuk csoportosítani *(4.19. táblázat).*

A partnerszervezetekkel közösen szervezett programok változatos képet mutatnak, hasonlóképpen a szervezetek tevékenységi területéhez. Ebben az esetben a leggyakoribb a támogatásjellegű programok szervezése, ami általában nem közös programot jelent, hanem az adatbázisunkban szereplő szervezet részéről egy vagy több más szervezet/közösség részére nyújtott támogatást, különböző célokra. Magasabb még a közösen szervezett közösségi jellegű programok száma, a többi program esetében pedig néhány példával

találkoztunk csupán. A *támogatás-típusú tevékenységek* között olyanokat találunk mint pl. „Testvérgyülekezetek támogatása, árvaházak, egyházi iskolák támogatása", vagy a „Nagyváradi Római Katolikus Egyházmegye támogatása, magyarországi egyházak megsegítése"; *közösségi programok* esetében egyesek csak azt válaszolták, hogy ezek a kölcsönös tevékenységek különböző közösségi rendezvényeken való részvételt jelent más szervezetekkel közösen, mások közös események szervezését, egymás népszerűsítését nevezték meg; *zenei programra* példa az egyik szervezet és a Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetemmel és a Zeneakadémia Alapítvánnyal közösen szervezett hangversenyei.

4.19. táblázat. A partnerszervezettekkel közösen folytatott tevékenységek gyakorisága

Partnerszervezetekkel közös tevékenységi terület	*Gyakoriság*	*Százalékos arány (%)*
támogatások nyújtása	12	26,6
közösségi programok	8	17,7
konferenciák, előadások szervezése	4	8,8
egyházi tevékenységek	3	6,6
ifjúsági tevékenységek	3	6,6
oktatási programok	3	6,6
táborok szervezése	3	6,6
kulturális programok	2	4,4
tájékoztatás	2	4,4
zenei programok	2	4,4
érdekvédelem	1	2,2
könyvkiadás	1	2,2
politikai tevékenység	1	2,2
történelmi programok	1	2,2

A szervezeti élet kérdéskörében a szervezetek anyagi és pénzügyi helyzetére vonatkozó kérdéseket is megfogalmaztunk. Elsőként a szervezetek tulajdonában levő ingatlanokra és ingóságokra kérdeztünk rá. A *4.20. táblázat*ban az erre vonatkozó adatokat ismertetjük.

Amint láthatjuk, viszonylag kevés azon szervezetek száma, amelyek bejelölték a fenti válaszlehetőségek valamelyikét. A saját ingatlant az adatbázisunkban szereplő szervezetek alig negyede jelölte be, a többi vagyontárgyat pedig még ennél is kevesebben. Az egyéb vagyontárgyak között találunk bankszámlát, bár-italmérési engedélyt, apartmanokat, muzeális, történelmi, művészeti vagyontárgyakat.

4.20. táblázat. A szervezetek megoszlása vagyontárgyaik alapján

Vagyontárgy	*Szervezetek*	
	száma	*aránya (%)*
Saját ingatlan	11	26,8
Saját telek	4	9,8
Nagyobb értékű technikai eszközök	9	22,0
Egyéb, nagyobb értékű vagyontárgy	5	12,2

Rákérdeztünk a szervezetek 2005-ös[9] évi pénzügyi helyzetére, azaz költségvetésére, bevételeinek és kiadásainak nagyságára. A *4.21. táblázat*ban válaszadó szervezetek átlagos pénzügyi kerethelyzetét szemléltetjük.

4.21. táblázat. A szervezetek megoszlása 2005. évi pénzügyeik szerint

Pénzügyi keret	*Éves átlag (USD-ben)*	*Válaszadó szervezetek száma*
2005. évi költségvetés	147 104,2	29
2005. évi bevétel	123 710,2	32
2005. évi kiadások	125 824,9	31

Láthatjuk, hogy az átlagos évi költségvetés valamivel magasabb mint a bevételi és kiadási oldal, e két utóbbi között pedig enyhe eltérés van a kiadások javára, azaz a szervezetek 2005-ben átlagosan 2000 dollárral többet költöttek, mint amekkora bevételük volt. Meg kell azonban jegyeznünk, hogy jelentős nagyságrendbeli eltérés van az egyes szervezetek pénzügyi forgalmát illetően, emiatt az átlagos költségvetési/bevételi/kiadási értékétől mind a minimális, mind a maximális értékek jelentős eltérést mutatnak. A legalacsonyabb éves költségvetés 0 USD (ezt követően 700 USD), míg a legmagasabb 1,3 millió, ami jelentős különbséget mutat. Hasonlóképpen a bevételek esetében a legalacsonyabb 0 USD (az ezt követő érték 500 USD) a legmagasabb pedig 1 millió USD, a kiadások esetében 300 USD szemben a szintén 1 millió USD-vel.

A *4.22. táblázatban* csoportosítottuk a szervezetek 2005-ös bevételeit és kiadásait.

A táblázatból láthatjuk, hogy a legtöbb szervezet 2005-ös bevétele 10 001 és 50 000 dollár közé esik, meg a kiadások tekintetében két csoport az 1001–5000 dollár, valamint szintén a 10001–50000 dollár közötti kategória emelkedik ki

9 A kérdőíves adatfelvételre 2006-ban került sor, így a legutolsó lezárt pénzügyi év az előző, azaz 2005 volt.

4.22. táblázat. A szervezetek 2005. évi bevételeinek és kiadásainak csoportosítása jövedelmi kategóriák szerint

Jövedelmi kategóriák	*2005-ös bevétel*	*2005-ös kiadások*
0–1000 dollár	2	3
1001–5000 dollár között	5	7
5001–10000 dollár között	4	2
10001–50000 dollár között	9	7
50001–100000 dollár között	4	4
100001–500000 dollár között	6	5
500000 dollár felett között	2	3
Összesen	32	31

Egy-egy kérdésben azt is megpróbáltuk körüljárni, hogy a szervezetek bevétele milyen forrásokból származik, illetve a kiadásaik milyen jellegűek. Erre vonatkozóankét alábbi táblázatunkban ismertetjük az adatokat. Elsőként nézzük a bevételi oldalt *(4.23. táblázat)*:

4.23. táblázat. A szervezetek bevételi forrásainak megoszlása

Bevételi források	*Átlagos százalékarány*	*Válaszadó szervezetek száma*
Adományok	39,85	37
Tagsági díj	22,05	37
Saját bevételek	19,11	37
Pályázatok útján elnyert támogatások	4,67	37
Szponzorálások	0,40	37
Egyéb bevételek	13,90	37

A szervezetek legfőbb bevételi forrását az adományok jelentik, ezt a tagsági díjak és a saját bevételek követik. Szinte elhanyagolható a pályázatokon nyert források és a szponzortámogatások aránya. Az egyéb bevételek átlagosan 13,9 százalékát teszik ki a szervezetek bevételeinek. Ezek között megtalálhatók a különböző rendezvényekből, műsorokból, ebédek szervezéséből származó bevételek, de vannak bérleti díjból és banki befektetési kamatokból származó jövedelmek is, egy esetben pedig végrendeletet neveztek meg a szervezet bevételi forrásaként (ez egyébként az illető szervezet bevételeinek 10 százalékát jelentette).

Ami a kiadási oldalt illeti, azt a *4.24. táblázat*on követhetjük:

4.24. táblázat. A szervezetek kiadásainak megoszlása

Kiadások	*Átlagos százalékarány*	*Válaszadó szervezetek száma*
Működéshez kapcsolódó bér jellegű kiadások	14,9	33
Működéshez kapcsolódó egyéb jellegű kiadások (bérleti díj, útiköltség stb.)	20,4	33
Jótékonysági célra fordított kiadások	25,2	32
Ösztöndíjak biztosítása	5,2	30
Egyéb fontos kiadások	34,0	33

A szervezetek kiadásainak egyharmada az általunk a kérdőívben felsorolt négy kiadástípustól különböző jellegű kiadás. Ezek között a válaszadók olyan kiadásokat neveztek meg, mint: konferenciák szervezési költségei, kiadványok költségei, ünnepségek szervezési költségei, adók és biztosítások, nyomtatványok, tiszteletíjak, postaköltség stb. Emellett kiadásaik egynegyedét jótékonysági célra fordítják a szervezetek, egyötödét pedig működéshez kapcsolódó egyéb fontos kiadásokra. A bér jellegű kiadások mindössze 14,9 százalékát teszik ki a szervezetek költségeinek.

A szervezeti élettel foglalkozó kérdéstömb utolsó kérdésében arra voltunk kíváncsiak, hogy az egyes szervezetek jótékonysági célokra fordított kiadásainak kik a kedvezményezettjei. A több válaszlehetőséget lehetővé tevő kérdésünkre a következőképpen reflektáltak a szervezetek *(4.25. táblázat)*:

4.25. táblázat. A szervezetek által jótékonysági célokra fordított kiadások célcsoportjai

Jótékonysági kiadások kedvezményezettjei	*Szervezetek*	
	száma	*aránya (%)*
(Mo.-n és USA-n kívüli) más országban működő szervezetek	21	48,8
Magyarországon működő szervezetek	15	34,9
USA-ban működő szervezetek	9	20,9
(Mo.-n és USA-n kívüli) más országban élő magánszemélyek	8	18,6
USA-ban élő magánszemélyek	7	16,3
Magyarországon élő magánszemélyek	4	9,3

A *4.25. táblázat*ból láthatjuk, hogy a kedvezményezettek elsősorban szervezetek és kevésbé magánszemélyek, azok lakhelyétől vagy működési helyétől függetlenül. A szervezetek közel fele támogat más országban – mint az AEÁ és Magyarország – működő szervezeteket. Ezeket az országokat kevesen nevezték

meg, de akik megtették, azok esetében kizárólag a Kárpát-medencében kisebbségi sorsban élő magyar közösségek jelentek meg. A kárpát-medencei kisebbségben élő magyarság mellett az adatbázisunkban szereplő szervezetek valamivel több mint egyharmada magyarországi szervezeteket támogat, és egyötödének az Egyesült Államokban működő szervezetek a kedvezményezettjei.

4. A kérdőív kitöltőjének szocio-demográfiai adatai

Kérdőívünk negyedik kérdésblokkjában a kérdőív kitöltőjének szocio-demográfiai adatainak feltárására tettünk kísérletet. Ezek a személyek általában a szervezetek vezetőjét jelentik, arra ugyanis külön felhívja a kérdőív a figyelmet, hogy ezt a részt a szervezet vezetőjének kell kitöltenie.

Első kérdésünk *a születés helyére* vonatkozott. A válaszadók összesen hat országot jelöltek meg születésük helyéül *(4.26. táblázat)*:

4.26. táblázat. A szervezetvezetők megoszlása születési helyük (ország) szerint

Születési hely (ország)	*Gyakoriság*	*Százalékos arány*
Magyarország	24	55,8
Románia	10	23,3
Amerikai Egyesült Államok	6	14,0
Ausztria	1	2,3
Ausztrália	1	2,3
Franciaország	1	2,3

Az adatbázisunkban szereplő szervezetek vezetőinek több mint fele Magyarországon született, közel egynegyede pedig Romániában (Erdélyben). Az Egyesült Államokat csupán 14 százalékuk vallotta szülőhazájának, míg egy-egy személy más országot jelölt meg ilyen minőségben. Egyébként a Magyarországon született 24 személyből 11-nek Budapest volt a szülővárosa, míg a Romániában született 10 személyből 3-nak Marosvásárhely.

A nem Egyesült Államokban született személyektől azt is megkérdeztük, hogy *szülőhazáján és az AEÁ-n kívül élt-e más országban.* Ez a kérdés az előző kérdésre válaszoló 43 személyből 37-re érvényes volt. A valóságban viszont 41 személy válaszolt erre a kérdésre, amelyből két választ nem vettünk figyelembe (ezek ugyanis az AEÁ-ban született és más országban nem élt személyekre vonatkoztak), azonban volt két olyan válasz is, amely esetében a választ adó személy ugyan az AEÁ-ban született, de ezen kívül más országokban is élt. Tehát a 39 értékelhető válasz 43,6 százaléka (17 személy) volt igen, 56,4 százalék (22 személy) pedig nem. Az a 17 személy összesen 12 országot sorolt fel (5 személy több országban is élt szülőhazáján és az AEÁ-on kívül), ezek között a leggyakrabban Magyarország (4 személy), Ausztria (4 személy), Németország (3 személy) került említésre.

Következő kérdéseinkben arra voltunk kíváncsiak, hogy mióta élnek alanyaink az Egyesült Államokban, illetve rákérdeztünk születési évükre is.

A válaszokból kiderül, hogy *az Egyesült Államokba(n) való költözés/születés* legkorábbi *dátuma* 1927, a legkésőbb pedig két 2003-at megjelölő személy költözött az USA-ba. Két válaszadó személy már a második világháború óta az Egyesült Államokban él, 7 személy 1946–1956 között költözött/született oda, 21 személy 1957–1989 között, míg 11 személy 1989 után.

Ami *a születés idejét* illeti, e tekintetben is elég nagy az eltérés a legkorábban és a legkésőbben született válaszadónk életkora között: előbbi 1915-ben született, utóbbi pedig 1978-ban, tehát kettejük között 63 év a korkülönbség. A válaszadók átlagéletkora 57 év. Ez több mint 15 évvel magasabb, mint a 2004-es népszámlálási adatok szerint az amerikai magyar populáció átlagéletkora, azaz 41,5 év. A kérdőívet kitöltő személyek között egyetlenegy van, aki még a trianoni békeszerződés előtt született, 18-an 1920–1945 között születtek, 5-en 1946–1956 közötti időszakban és 15-en 1956 után.

Az alábbi *4.27. táblázat*ban a két legutóbbi bekezdés adatait összesítettük:

4.27. táblázat. A szervezetvezetők megoszlása az AEÁ-ban való tartózkodás ideje, valamint születési idejük szerint csoportosítva

Időszak	*Az AEÁ-ba(n) való költözés/születés időpontja*	*Születés időpontja*
1920 előtt	–	1
1920–1945	2	18
1946–1956	7	5
1957–1989	21	15
1989 után	11	–

Nemi megoszlás tekintetében az adatbázisban szereplő szervezetek vezetői között túlsúlyban vannak a férfiak: arányuk 69,8 százalék (30 személy), szemben a nők 30,2 százalékos arányával. A kérdésre két személy részéről nem kaptunk választ.

Következő kérdésünk az *iskolai végzettség*et tárta fel *(4.28. táblázat)*. Erre a kérdésünkre 41 személy válaszolt. A válaszok arról tanúskodnak, hogy a szervezetvezetők zöme felsőfokú végzettséggel rendelkezik: több mint

felének posztgraduális végzettsége van, további több mint egynegyedünknek pedig 4–5 éves egyetemi végzettsége; a legalább 3 éves főiskolai végzettséggel rendelkezők aránya ilyenképpen 92,7 százalék. Ez több mint két és félszer magasabb arány, mint az amerikai magyar populáció esetében a 2004-es népszámlálásokkor tapasztalt adatok mutatják. Az összes szervezetvezető, aki válaszolt e kérdésünkre rendelkezik legalább érettségivel. Mindez azt jelenti, hogy a szervezeti életben vezető szerepet betöltő személyek körében lényegesen túlreprezentáltak a magasabb iskolai végzettséggel rendelkezők.

4.28. táblázat. A szervezetvezetők megoszlása iskolai végzettség szerint

Iskolai végzettség	*Gyakoriság*	*Százalékos arány (%)*
Általános iskola	–	–
Érettségi nélküli szakiskola	–	–
Érettségivel végződő szakiskola	3	7,3
Max. 3 éves felsőfokú végzettség	5	12,2
4–5 éves felsőfokú végzettség	11	26,8
Posztgraduális végzettség	22	53,7

Az iskolai végzettség mellett rákérdeztünk a szervezetben betöltött tisztségére, valamint jelenlegi foglalkozására is. Előbbi tekintetében igen változatos képet kaptunk, van aki több tisztséget is betölt a szervezetben, és a szervezettípustól függően változik a betöltött tisztség. A legtöbben elnöki funkcióban vannak, azonban válaszadóink között volt (ügyvezető) igazgató, ügyvezető titkár, igazgatótanácsi vezető, de egyházi szervezetek esetében lelkipásztor/igehirdető, cserkészszervezet esetén padig csapatparancsnok is. Továbbá olyan tisztségek is megnevezésre kerültek, amelyek nem feltétlenül vezető tisztségek, de feltehetően a szervezeti élet irányításában fontos szerepet játszhatnak: szervező, gondnok, titkár.

Arra is kíváncsiak voltunk, hogy a szervezetek vezetői csak ebben az egy szervezetben töltenek-e be vezető tisztséget, vagy esetleg más szervezetekben is. A kérdésre választ adó 41 személy közül 53,7 százalék (22 személy) más szervezetben is tevékenykedik vezetőként, míg 46,3 százalék csak ebben a szervezetben.

Ami a szervezeti vezetők foglalkozását illeti, ez elég változatos skálát fog át: összesen 21 foglalkozást nevezett meg a kérdésre választ adó 39 személy *(4.29. táblázat)*. Legtöbben nyugdíjasok (10 személy), őket követik a lelkipásztorok/papok (6 személy), továbbá van három pedagógus (egyetemi tanár mindhárom), két-két mérnök és orvos. A többi szakmát egy-egy személy képviseli. Az alábbi táblázatban felsoroljuk az összes megjelölt foglalkozást:

4.29. táblázat. A szervezetvezetők foglalkozásának gyakorisága[10]

Szervezet vezetőjének/kérdőív kitöltőjének foglalkozása[10]	*Gyakoriság*	*Százalékos arány (%)*
nyugdíjas	10	22,2
lelkipásztor	6	13,3
pedagógus	3	6,6
mérnök	2	4,4
orvos	2	4,4
befektetési tanácsadó	1	2,2
diák	1	2,2
elnök*	1	2,2
ingatlanközvetítő	1	2,2
háztartásbeli	1	2,2
kereskedő	1	2,2
konzultáns (tanácsadó)	1	2,2
könyvelő	1	2,2
kutató	1	2,2
menedzser	1	2,2
munkás	1	2,2
önkéntes	1	2,2
pszichológus	1	2,2
tudós*	1	2,2
ügyvéd	1	2,2
vállalkozó	1	2,2

Akárcsak a szervezetek tagságával kapcsolatosan, a szervezetek vezetőinek is feltettük az *éves jövedelmük*re vonatkozó kérdésünket *(4.30. táblázat)*.

4.30. táblázat. A szervezetvezetők megoszlása jövedelmi szintjük szerint

Jövedelmi kategória	*Gyakoriság*	*Százalékos arány (%)*
30 000 USD alatt	8	26,7
30 001 – 60 000 USD között	10	33,3
60 000 USD fölött	12	40,0

A szervezetek vezetőinek jövedelmét összehasonlítva a szervezetek tagságának éves jövedelmével, azt vonhatjuk le következtetésként, hogy a szervezetvezetők anyagilag jobban szituáltak, mint az általuk vezetett

10 A táblázatban csillaggal megjelölt megnevezéseket a kérdőíveket kitöltő személyek használták.

szervezetek tagsága: míg utóbbiak esetében a válaszok többsége (44,4 százaléka) a középső jövedelmi kategóriába esett, és a felső jövedelmi kategóriába a válaszok 28,9 százaléka, addig a vezetők esetében ez fordítva van. Az ő esetükben a középső jövedelmi kategóriába 33,3 százalék, a felső kategóriába 40 százalék sorolta magát.

Következő néhány kérdésünkben a szervezetvezetők szüleire vonatkozó adatokra voltunk kíváncsiak, mint pl. a szülők iskolai végzettsége, legutolsó foglalkozása, születési ideje és helye, valamint nemzetisége.

Első kérdés ezek közül *a szülők legmagasabb iskolai végzettsége*. Ezt a *4.31. táblázat* tartalmazza.

4.31. táblázat. A szervezetvezetők megoszlása szüleik iskolai végzettsége szerint

Iskolai végzettség	*Apa*		*Anya*	
	Gyakoriság	*Százalékos arány*	*Gyakoriság*	*Százalékos arány*
Általános iskola	2	5,1	7	17,9
Érettségi nélküli szakiskola	3	7,7	6	15,4
Érettségivel végződő szakiskola	11	28,2	13	33,3
Max. 3 éves felsőfokú végzettség	6	15,4	4	10,3
4–5 éves felsőfokú végzettség	5	12,8	3	7,7
Posztgraduális végzettség	12	30,8	6	15,4

A szülők iskolai végzettségét megvizsgálva láthatjuk, hogy az apák esetében ez magasabb: 59 százalékuk rendelkezik felsőfokú végzettséggel, míg az anyák esetében ez csupán 33,4 százalék. Az érettséginél kisebb végzettséggel rendelkezők aránya az apák esetében 12,8 százalék, míg az anyák esetében 33,3.

A szülők születési évét vizsgálva, a következőket állapíthatjuk meg: az átlagos születési év az apák esetében 1916,7, az anyák esetében 1921,4. A legkorábban született apa születési éve a válaszok szerint 1895, a legkésőbb született születési éve 1947, míg az anyák esetében ezek a keretévszámok 1897 és 1948.

A *szülők születési helye* szerinti eloszlást a *4.32. táblázat*ban ismertetjük. Megjegyzésként annyit fűznénk hozzá, hogy a táblázatban szereplő országokat a születés helye szerinti település jelenlegi helyszíne szerint tüntettük fel. Ennek az a jelentősége, hogy több esetben is a szülők születése idején ezek a települések Magyarországhoz tartoztak, és az első vagy a második világháborút lezáró békeszerződéseket követően kerültek át valamely szomszédos ország fennhatósága alá.

4.32. táblázat. A szervezetvezetők megoszlása szüleik születési helye szerint

Születés helye (ország)	*Apa*	*Anya*
	Gyakoriság	*Gyakoriság*
Magyarország	20	20
Románia	10	10
Amerikai Egyesült Államok	2	2
Szlovákia	3	1
más ország	–	2

Ami *a szülők nemzetiségét* illeti, a helyzet egyértelmű. A kérdésekre válaszolók körében igen kevés azok száma, akik nem magyar felmenőkkel rendelkeznek: az apák esetében az értékelhető válaszok közül kettő (a 34-ből), az anyák esetében három (a 35-ből) utal nem magyar vagy nem teljesen magyar felmenőre (ez egyik válaszadó az anya nemzetiségét illetően kettős nemzetiséget – ír és magyar – nevezett meg).

A szülőkre vonatkozó utolsó kérdésünk az ő *legutolsó foglalkozásuk*ra kérdezett rá. A kapott válaszokat csoportosítottuk a *4.33. táblázat* szerint.

4.33. táblázat. A szervezetvezetők édesapja/nevelőapja legutolsó foglalkozásának gyakorisága

Apa utolsó foglalkozása[11]	*Gyakoriság*	*Százalékos arány*
kereskedelem	6	13,3
műszaki értelmiségi	6	13,3
humán értelmiségi	4	8,8
szakmunkás	4	8,8
pedagógus	4	8,8
gazdasági szakember	3	6,6
elnök*	1	2,2
hadsereg	1	2,2
házfelügyelő	1	2,2
közhivatalnok	1	2,2
mezőgazdaság	1	2.2
művezető*	1	2,2
vállalkozó	1	2,2
adminisztrátor*	1	2,2

[11] A táblázatban csillaggal megjelölt megnevezéseket a kérdőíveket kitöltő személyek használták.

Az apák esetében két foglalkozás fordul elő a leggyakrabban: kereskedelem és műszaki értelmiség, mindkettőt 6–6 válaszban jelölték meg. Emellett négy–négy válaszban jelennek meg olyan foglalkozások, amelyek az általunk humán értelmiség vagy szakmunkás kategóriákba sorolható.

4.34. táblázat. A szervezetvezetők édesanyja/nevelőanyja legutolsó foglalkozásának gyakorisága

Anya utolsó foglalkozása[12]	*Gyakoriság*	*Százalékos arány*
háztartásbeli	8	17,7
egészségügyi	6	13,3
kereskedelem	6	13,3
pedagógus	4	8,8
műszaki értelmiségi	3	6,6
szakmunkás	2	4,4
vállalkozó	2	4,4
egyházi	1	2,2
tiszteletbeli elnök*	1	2,2

Az anyák esetében *(4.34. táblázat)* a legmagasabb a háztartásbeliek száma, ezt 8 kérdőívben tüntették fel. A következő leggyakoribb kategória között itt is 6–6 választ találunk, az anyák esetében ez az egészségügy és a kereskedelem *(4.35. táblázat)*.

A szervezetvezetők szocio-demográfiai adataira vonatkozó kérdéstömb következő kérdéscsoportja a vezetők családi állapotával és a házastárs különböző jellemzővel foglalkozik. Első kérdés ezek közül a családi állapotra vonatkozik.

4.35. táblázat. A szervezetvezetők megoszlása családi állapotuk szerint

Családi állapot	*Gyakoriság*	*Százalékos arány*
Házas, első házasságában él	23	63,9
Házas, de korábban elvált, újraházasodott	6	16,7
Hajadon	3	8,3
Elvált, jelenleg egyedül él	2	5,6
Özvegy	2	5,6
Élettársi kapcsolatban él, korábban sosem volt házas	–	–
Élettársi kapcsolatban él, korábban volt házastársa is	–	–

12 A táblázatban csillaggal megjelölt megnevezéseket a kérdőíveket kitöltő személyek használták.

A szervezetvezetők közel kétharmada házas, és első házasságában él. További 16,7 százalék szintén házas, azonban nem első házasságában él. Az egyedül élők aránya 19,5 százalék, ezek között találjuk a hajadonokat, özvegyeket és az elváltakat, akik nem házasodtak újra. Érdekes módon válaszadóink között egyetlenegy sem volt, aki élettársi kapcsolatban élne.

Azok esetében, akik házasok, a *házastárs nemzetiségére* is kíváncsiak voltunk. A kérdésre 29-en válaszoltak, ezek közül 22-nek (azaz közel 76 százaléknak) magyar nemzetiségű a házastársa. A fennmaradó hét esetből 2–2 esetben az amerikai illetve az USA-allampolgár megjelölést találjuk, illetve van egy japán, egy görög és egy angol-indiai nemzetiséggel rendelkező házastárs is.

A házastársak legmagasabb végzettségét a *4.36. táblázat*ban láthatjuk:

4.36. táblázat. A szervezetvezetők megoszlása házastársuk iskolai végzettsége szerint

Iskolai végzettség	*Gyakoriság*	*Százalékos arány*
Általános iskola	–	–
Érettségi nélküli szakiskola	–	–
Érettségivel végződő szakiskola	3	9,7
Max. 3 éves felsőfokú végzettség	10	32,3
4–5 éves felsőfokú végzettség	6	19,4
Posztgraduális végzettség	12	38,7

A házastársak esetében az iskolai végzettség hasonló eloszlású, mint a szervezetvezetők esetében: mindegyik rendelkezik legalább érettségivel záruló középiskolai végzettséggel, azonban alacsonyabb a posztgraduális és 4–5 éves felsőfokú végzettséggel rendelkezők aránya, és magasabb a maximum 3 éves felsőfokú végzettséggel rendelkezők aránya.

A házastársra vonatkozóan kíváncsiak voltunk annak legutolsó foglalkozására is. Ebben az esetben is a szülők foglalkozásához hasonlóan kategóriákba soroltuk az egyes foglalkozásokat, a könnyebb értelmezhetőség kedvéért. A szervezetvezetők házastársai körében a legtöbb foglalkozás az oktatás és a műszaki értelmiségi szakterületére esett. A fennmaradó válaszok tizenegy foglalkozási kategóriába sorolhatók *(4.37. táblázat)*.

A szocio-demográfiai kérdéstömbben három kérdésben a szervezetvezetők családjával és az otthoni nyelvhasználattal foglalkoztunk. Első kérdésünk e tekintetben arra vonatkozott, hogy melyik *a leggyakrabban használt nyelv a családban.*

4.37. táblázat. A szervezetvezetők házastársa legutolsó foglalkozásának gyakorisága

Házastárs utolsó foglalkozása	Gyakoriság	Százalékos arány
oktatás	6	13,3
műszaki értelmiségi	5	11,1
gazdasági	3	6,6
egészségügyi	2	4,4
egyházi	1	2,2
háztartásbeli	1	2,2
humán értelmiségi	1	2,2
humanitárius	1	2,2
közhivatalnok	1	2,2
kutató	1	2,2
vállalkozó	1	2,2
vendéglátás	1	2,2
cégvezető	1	2,2

4.38. táblázat. A szervezetvezetők családjában használt nyelvek megoszlása

Családban leggyakrabban használt nyelv	Gyakoriság	Százalékos arány
Magyar	27	65,9
Angol	12	29,3
Egyéb	2	4,4

A családokban leggyakrabban használt nyelv tehát a magyar, ezt jelzi a válaszok közel kétharmada, ám közel 34 százalék az angolt, illetve más nyelvet használ leggyakrabban otthonában. Ez az arány azért érdekes, mert mint láttuk korábban, a megkérdezetteknek csak 24 százaléka él vegyes házasságban.

Következő kérdésünk *a válaszadók gyerekei*re vonatkozott. A 40 válaszadó közül 32-en nyilatkozták azt, hogy van gyerekük: a gyerekek átlagos száma 2,31; a legtöbb családban két gyerek van, továbbá legtöbb 4 gyerek fordul elő egy családban (ez egyébként 4 családra jellemző).

A családra vonatkozó utolsó kérdésünkben *a gyerekek nyelvtudására* voltunk kíváncsiak, pontosabban arra, hogy milyen szinten beszélik a magyar nyelvet. A válaszokat némiképp rendhagyóan értelmeztük, ugyanis az egyválaszosnak elképzelt kérdésre volt, aki több választ is bejelölt, ami abból adódott, hogy több gyerek van a családban, akik különböző szinten beszélik a magyar nyelvet. Ezeket a válaszokat úgy kódoltuk első lépésében, hogy

annak a gyereknek a nyelvtudását vettük figyelembe, amelyik magasabb szinten beszélt magyarul. Ennek függvényében a következő adatokat kaptuk:

4.39. táblázat. A szervezetvezetők gyerekei magyar nyelvtudásának szintje

Gyerekek magyar nyelvtudása	Gyakoriság	Százalékos arány
Anyanyelvi szinten	17	54,8
Középfokú szinten	9	29,0
Alapszinten	4	12,9
Egyáltalán nem beszélik	1	3,2
ÖSSZESEN	31	100,0

Megállapíthatjuk tehát, hogy a családok több mint felében legalább egy gyerek anyanyelvi szinten beszél magyarul, és a családok közel egyharmadában van egy gyerek aki középfokú szinten beszél. Egyetlen esetben jelölték be azt a válaszlehetőséget, hogy a családban a gyerek(ek) nem beszéli(k) a magyar nyelvet.

Kiszámoltuk azt is, hogy egy 1-től 4-ig terjedő skálán, ahol az 1-es a magyar nyelvismeret teljes hiányát, a 4-es az anyanyelvi szintű nyelvismeretet jelenti, mi az átlagos nyelvismeret. Ebben az esetben természetesen azoknál a válaszoknál, ahol több választ is bejelöltek, ezek átlagát vettük figyelembe. Így a magyar nyelvtudás a gyerekek esetében átlagosan 3,3, ami közelebb áll a középfokú szinthez, mint az anyanyelvi szinthez.

A szervezetek vezetőinél arra is rákérdeztünk, hogy az utóbbi öt évben hányszor jártak Magyarországon. Azok száma, akik egyszer sem jártak, mindössze 3 (7,3 százalék), tehát a megkérdezettek többsége (92,7 százalék), azaz 38 személy volt Magyarországon. A magyarországi utak számát csoportosítva az alábbi adatsort kaphatjuk *(4.40. táblázat)*:

4.40. táblázat. A szervezetvezetők eloszlása az utóbbi öt évben Magyarországon tett látogatásaik gyakorisága szerint

Magyarországi utak száma	Gyakoriság	Százalékos arány
1 alkalom	1	2,6
2–5 alkalom	24	63,2
6–10 alkalom	6	15,8
10 alkalom felett	6	15,8
többször, de nem derül ki hányszor	1	2,6

A legtöbben 2–5 alkalommal jártak Magyarországon az utóbbi öt évben. Azok száma, akik ezt csak egyetlenegyszer tették mindössze 1, tehát azt jelenti, hogy azok, akik járnak Magyarországra, legalább két és fél évente teszik ezt, ám vannak, akik ennél gyakrabban is.

Utolsó előtti kérdésünkben arra kértük a kérdőív kitöltőit, hogy becsüljék meg a magyarok vagy magyarul beszélők arányát néhány földrajzi területen. E kérdés hátterében az áll, hogy kíváncsiak voltunk, a magyar szervezeti életben fontos szerepet betöltő személyek esetében a nemzeti identitás racionális szintjének tekinthető demográfiai kép mennyire megalapozott. A *4.41. táblázat*ban feltüntetjük a szervezetvezetők által adott válaszok átlagos értékét:

4.41. táblázat. A szervezetvezetők által, a magyarság számarányára vonatkozó különböző kérdésekre adott válaszok átlagos értéke

	Átlag	*Válaszok száma*
Magyar származásúak száma az Egyesült Államokban?	1 642 500	32
Magyarul beszélők száma az Egyesült Államokban?	494 490	29
Magyar származásúak aránya abban az államban, ahol a szervezet működik?	79 771	28
Magyarul beszélők száma abban az államban, ahol a szervezet működik?	60 200	28
Magyarország lakossága	9 974 600	36
Magyarok száma Erdélyben	1 957 000	33
Magyarok száma Kárpátalján	319 340	30

Hogyha megvizsgáljuk a válaszok alapján számított átlagos adatokat, akkor azt látjuk, hogy míg az Egyesült Államok és Magyarország esetében meglehetősen pontos demográfiai képet kaptunk, a határon túli magyarok számára vonatkozóan nagyságrendekkel túlbecsülték az adatokat: a kárpátaljaiak esetében mintegy kétszeresére, az erdélyiek esetében pedig mintegy félmillióval nagyobbra becsülték a számokat – legalábbis a legutolsó népszámlálási adatokhoz képest.[13]

[13] Ukrajnában 2001-ben volt a legutóbbi népszámlálás, amelynek hivatalos eredményei szerint Kárpátalján 151 533 magyar nemzetiségű személy élt, ami a nyugat-ukrajnai régió közel 13%-át, Ukrajna összlakosságának pedig kevesebb mint fél százalékát jelentette. Romániában 2002-ben volt népszámlálás, amely szerint a magyar lakosság száma 1 434 377 fő volt. Mindezzel kapcsolatosan lásd még Papp Z. Attila elemzésének *8.1.3.2.1 alfejezetét.*

A kérdőív utolsó kérdése a kitöltő személy vallásosságára vonatkozott. A kérdéshez öt válaszlehetőséget kínáltunk fel, továbbá lehetőség nyílt arra is, hogyha valaki nem tudta ezek közül egyikbe sem besorolni magát, beírja a rá legjobban illőt *(4.42. táblázat).*

4.42. táblázat. A szervezetvezetők megoszlása vallásosságuk szerint

Vallásosság mértéke	*Gyakoriság*	*Százalékos arány*
Vallásos, az egyház tanításait követi	19	50,0
Vallásos a maga módján	13	34,2
Nem tudja megmondani, hogy vallásos-e	1	2,6
Nem vallásos	5	11,1
Más a meggyőződése, határozottan nem vallásos	–	–
Egyéb	–	–

A válaszok alapján megállapítható, hogy az adatbázisunkban szereplő szervezetek vezetői többségükben vallásos emberek, felük az egyház tanításait is követi, egyharmaduk pedig a maga módján vallásos. Mindössze 5 személy, a válaszadók valamivel több mint 10 százaléka vallotta magáról, hogy nem vallásos.

5. Összefoglalás

Kérdőíves megkeresésünkre 45 válasz érkezett, a megkeresett szervezetek mintegy 12–13 százaléka. Noha ez a válaszadási hajlandóság nem túl magas, mégis fontos tudni, hogy meghatározó ernyőszervezetek is válaszoltak, illetve a válaszadó szervezetek taglétszáma összesen meghaladja a 36.000-et is, ami viszont figyelembe véve a magyar nyelvet az USA-ban rendszeresen használók mintegy 120.000-es számát, már jó aránynak számít. Az elemzés során négy nagyobb témát jártunk körül.

Az *alapítás* tekintetében a 45 szervezet több mint egy évszázadot ölel fel, a legkorábban alapított 1891-ben, a legkésőbb alapított 2007-ben jött létre. A legtöbb szervezet az 1956-os magyarországi forradalom és az 1989-es rendszerváltás közötti időszakban alakult; alapítási helyüket tekintve pedig nyilvánvalóan azokban a szövetségi államokban van több, ahol az amerikai magyarok is nagyobb számban élnek.

A szervezetek alapításkor megfogalmazott céljai változatosságot mutatnak, azonban van néhány terület, ami domináns ebből a szempontból: ilyenek

a kulturális, a vallási/egyházi jellegű célok, a nyelvápolás, a jótékonysági/támogatás jellegű célok, a közösségszervezés és a különböző oktatási célok. Ezek a célok az évek folyamán egyes szervezeteknél változtak, általában mind tartalmilag, mind földrajzi hatáskört tekintve bővültek, sok esetben az amerikai magyarságról a Kárpát-medencében élő magyarokra is kiterjedtek.

A *szervezetek tagságára* vonatkozó kérdéstömbből összefoglalóként szükséges kiemelni egyrészt azt, hogy e téren igen nagy különbségek mutatkoznak a szervezetek között, egyesek csupán pár tíz, míg a nagyobb gyűjtőszervezetek akár tízezer feletti taglétszámmal is rendelkeznek. Ami közös a tagokban, hogy általában nem főállású tagokról van szó, több mint 90 százalékban rendelkeznek magyar felmenőkkel és közel 80 százalékban beszélik a magyar nyelvet is. A domináns korosztály az idősebb, 55 év feletti a tagok fele.

Egy fontos szempont a tagtoborzás módja. E tekintetben egyrészt az informális (főként baráti) kapcsolatokon keresztül végzett tagtoborzás a jellemző, illetve a különböző rendezvényeken végzett tagtoborzás, de fontos szerepet tölt be (a szervezetek több mint felénél megjelenik) az interneten keresztül történő tagtoborzás is.

A *szervezeti élet* kérdéstömbben egyik alapvető kérdés a szervezetek jogi személyisége. E tekintetben azt mondhatjuk, hogy több mint felük *Non-profit corporation 501 (3) (c)* szervezettípus formájában működik, a döntéshozatal általában egy testület vagy több vezető beosztású személy felelőssége.

A szervezetek fontosabb tevékenységi körei szorosan összefüggenek az alapítási és jelenlegi célokkal, hiszen e területen is a kultúra, az egyházi/vallási és az oktatás, továbbá a közösségszervező és jótékonysági/támogató tevékenységek a dominánsak. Konkrétabb szolgáltatásokról és tevékenységekről beszélve, a különböző rendezvények szervezése a szervezetek négyötödére jellemző, de megközelíti a kétharmadot az internetes honlapot használók és a körlevelet kibocsátók aránya is, tehát fontos a tagok tájékoztatása is.

A szervezetek anyagi helyzetét tekintve, megjegyeznénk, hogy egyrészt nagy különbség van az egyes szervezetetek között költségvetés/bevétel/kiadások tekintetében, az eltérések akár millió dolláros nagyságrendben is mérhetők. Ami azonban látható, hogy a bevételi források közel kétharmada adományokból és tagságdíjból származik, a kiadások egynegyedét jótékonysági célokra, további egyharmadát pedig működéshez szükséges bér és egyéb jellegű (bérleti díjak, utazási költség stb.) költségekre fordítják.

Összefoglalónk végén, a negyedik kérdéstömb – *a szervezet vezetője/kérdőív kitöltője szocio-demográfiai adatai* – kapcsán megpróbáljuk megrajzolni az amerikai magyar szervezetvezető „fantomképét”. Ez a személy jobbára 57–58 év körüli férfi, inkább Magyarországon vagy Erdélyben született, és átlagosan 1972-től él az Egyesült Államokban. Iskolai végzettségét tekintve tanultnak számít, legalább 3 éves felsőfokú végzettséggel rendelkezik, de minden másodiknak posztgraduális végzettsége is van, több szervezetben betölt vezető tisztséget, foglalkozását tekintve pedig inkább nyugdíjas, lelkipásztor/pap vagy pedagógus, éves átlagjövedelme 30 000 USD fölött van (40%-ának 60 000 feletti). Többnyire vallásos ember, vagy az egyház tanítását követi, vagy a maga módján éli meg vallásosságát.

Családi hátterét tekintve inkább felsőfokú végzettséggel rendelkező apa, és inkább középfokú végzettséggel rendelkező anya jellemzi, akik születési helyüket tekintve a mai Magyarország vagy Erdély területéről származnak, nemzetiségük pedig igen kevés kivétellel magyar.

Jelenlegi családi állapotára az amerikai magyar szervezetvezetőnek a házasság jellemző (általában első házasság), többnyire magyar nemzetiségű házastárssal, akinek a végzettsége valamivel alacsonyabb, mint az övé, azonban a házastárs esetükben is a legalább 3 éves felsőfokú végzettség jellemző. A családokban általában 2–3 gyerek van, a leggyakrabban használt nyelv a magyar, azonban az angolt is sokan használják, a gyerekek mintegy fele anyanyelvi szinten beszéli a magyart.

PAKOT LEVENTE

A 2000. évi amerikai népszámlálás jellegzetességei és kihatása az amerikai magyarok számbavételére

1. Bevezető

Az Egyesült Államokban tízévenként megtartott népszámlálás az amerikai etnikai csoportok vizsgálatának egyik legjelentősebb forrása. A népszámlálás lényegében az egyetlen olyan hivatali dokumentum, amely az ország népességének lehető legteljesebb számbavételére és osztályozására törekedik.[1] Ennek tulajdonítható, hogy a többi etnikai csoport mellett viszonylag gazdag információkat tartalmaz az Egyesült Államokban élő magyar népességre vonatkozóan is. Ezeknek az információknak a hasznossága vitathatatlan a demográfiai, társadalmi–gazdasági és kulturális jellemzők megrajzolásában. Feldolgozásuk és realisztikus értelmezésük azonban megköveteli, hogy pontos ismeretekkel rendelkezzünk az adatgyűjtés legfontosabb jellemzőiről, illetve az etnicitás mérésével kapcsolatos elméleti, módszertani és technikai előfeltevésekről.

A népszámlálási adatok különböző mélységű feldolgozásai – legyen szó az amerikai magyarok lélekszámának megállapítására irányuló elemzésről,[2]

1 A tanulmány megírásának időpontjában a szövetségi statisztikai rendszer jelentős átalakulásának lehetünk tanúi. A Census Bureau a 2000. évi népszámlálást követően egy széleskörű reprezentatív mintán alapuló, évente megismételt statisztikai adatgyűjtést (*American Community Survey*) vezetett be, amely voltaképpen időben folyamatos és friss megfigyelést tesz lehetővé szemben a népszámlálás fényképfelvételhez hasonlítható és időben egymástól távol eső megfigyeléseivel. Miközben a népszámlálás továbbra is fennmarad, lényeges változást jelent, hogy a népszámlálásban szereplő témák jelentős részét az ACS keretében vizsgálják. (Kötetünk egyik demográfiai melléklete a 2004-es ACS adatokra épül – *szerk. megj.*)

2 Nagy Károly: Hány Magyar él az Egyesült Államokban a XX. század végén. In: Nagy Károly – Papp László (szerk.) *A magyar nyelv és kultúra megtartása az Amerikai Egyesült Államokban 1997.*: A Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társasága – Anyanyelvi Konferencia. Budapest, 1998. 26–33. Nagy Károly:

a demográfiai jellemzők vázlatos ismertetéséről[3] vagy részletes, mai napig példaszerű szociológiai elemzésről[4] – egyaránt szembesülnek a források sajátosságaiból adódó elemzési nehézségekkel. A szerzők számára évtizedenként visszatérő kérdésként jelentkezik, hogy a népszámlálási adatok milyen módon teszik lehetővé az Egyesült Államokban élő magyar népesség leírását. Különösen nagy kihívást jelent számukra e tekintetben az idegen származásúak azonosítására szolgáló származás vagy etnikai eredet (angolul „ancestry") adatok értelmezése. A megkérdezett személyek származására vagy etnikai eredetére utaló válaszokkal kapcsolatosan a tágabb közvélemény ugyanis hajlamos elfogadni azt a feltételezést miszerint a válaszokban megjelölt etnikai kategóriák – köztük a magyar származásúak is – valós társadalmi csoportokat reprezentálnak. Ezen az alapon voltaképpen azt feltételezik, hogy a származásra utaló információk a megkérdezett személy szubjektív viszonyulásaira mutatnak rá, vagyis a magyar felmenőkkel rendelkező személyre – önmaga és mások számára is – társadalmi értelemben jelentéssel bíró magyarként tekinthetünk. Ezt a feltételezést a fent említett kutatók közül leginkább Fejős Zoltán kérdőjelezte meg, több tanulmányában rámutatva arra, hogy az *ancestry* információk felhasználása nagy körültekintést és óvatosságot igényel, különösen abban az esetben, ha azokból az amerikai magyarok lélekszámára próbálunk következtetni.[5] Fejős nagyon fontos megállapítása, hogy „a «kemény» statisztikai adatok alapján a magyarokról csakis a források természetének, jellegének megfelelő képet lehet alkotni". Véleménye szerint, „a vizsgálatokban alkalmazott statisztikai kategóriák, a kérdőíveken feltett kérdések, a kérdések megszövegezése, valamint az egyes népszámlálások alkalmával nem vizsgált jelenségek olyan adottságok, amelyek szükségszerűen behatárolják az ország etnikai szerkezetéről megrajzolható képet".[6]

Ezek alapján – a 2000. évi népszámlálás adatainak realisztikus értelmezése érdekében – szükségesnek látszik áttekinteni azokat az elméleti, módszertani és technikai sajátosságokat, amelyek a népszámlálás során szerepet

Magyar népesedési tendenciák az Egyesült Államokban. *VALÓSÁG* 2005/12. 122–123.

3 Huseby-Darvas, Éva V.: *Hungarians in Michigan*. East Lansing: Michigan State University Press. 2003.

4 Fejős Zoltán: Magyarok az Egyesült Államokban az 1980-as Években (demográfia. társadalmi Adatok, fogalmi problémák). In: *Magyarságkutatás 1988*. A Magyarságkutató Intézet Évkönyve. Budapest. 1988. 177–216.

5 Fejős (1988), illetve Fejős Zoltán: Az etnicitás változatai: identitások a magyar diaszpórában. In: A. Gergely András (szerk.) *A nemzet antropológiája (Hofer Tamás köszöntése)*. Új Mandátum, Budapest, 2002. 145–159.

6 Fejős (1988) 177.

játszottak a különböző etnikumok – közöttük az amerikai magyarok – azonosításában. Az alábbiakban ennek megfelelően a következő, egymással összefüggő problematikák vizsgálatára vállalkozom: 1) melyek voltak a 2000. évi népszámlálás lebonyolításának legfőbb jellemzői; 2) a népszámlálás miként és milyen pontosan mérte az etnicitást; és 3) az adatok alapján milyen képet rajzolhatunk az Egyesült Államokban élő magyar népességről.

A fenti célkitűzések megvalósítása érdekében a következő stratégiát követem: a tanulmány első részében ismertetem az amerikai népszámlálások motivációs tényezőit és a 2000. évi népszámlálás lebonyolításának legfőbb jellemzőit. Ezt követően áttekintést nyújtok az etnikai és faji statisztikák történetéről és felrajzolom az utóbbi évtizedekben e téren lezajlott legfontosabb átalakulásokat. Bemutatom a népszámlálás etnikai és faji hovatartozással kapcsolatos közvetett és közvetlen kérdéseit, majd külön fejezetben foglalkozom az Egyesült Államokban élő magyar népességre vonatkozó adatok ismertetésével. Részletesen tárgyalom az etnikai adatok statisztikai megbízhatóságának kérdését. Végül, a tanulmány befejező részében megvizsgálom azokat a társadalmi folyamatokat, amelyek az etnikai adatok sajátosságait magyarázhatják.

Tanulmányomban amellett érvelek, hogy a legutóbbi népszámlálás amerikai magyarokra vonatkozó adatainak a feldolgozása és realisztikus értelmezése csakis az adatok sajátosságaiból adódó elemzési korlátok figyelembe vételével valósulhat meg. Célom, hogy a tanulmány egyfajta háttéranyagként szolgáljon az amerikai magyar népesség demográfiai, társadalmi – gazdasági és kulturális jellemzőinek vizsgálatára irányuló kutatáshoz.

2. Az amerikai népszámlálás végrehajtásának motivációs tényezői

Az Egyesült Államok népességére vonatkozó demográfiai adatok legfontosabb forrása az 1790 óta minden tizedik évben végrehajtott népszámlálás, amely az ország rezidens lakosságának teljes számbavételére törekedik. A szervezésében és lebonyolításában tapasztalható időbeni folyamatosságnak és a népszámlálási kérdőívek tartalmi részletességének köszönhetően az amerikai népszámlálást olyan népszámlálási rendszernek tekinthetjük, amely tízévenként lehetőséget teremt – a legkisebb földrajzi léptékben és sajátos csoportok szintjén is – a népesség demográfiai és lakáskörülményi jellemzőinek azonosítására.[7]

7 A 2000. évi népszámlálás adatainak feldolgozására lásd: Farley, Reynolds – John Haaga (eds.) *The American People: Census 2000.* Russell Sage Foundation, New

A demográfiai realitások megismerése iránti alapvető igény mellett a népszámlálás évtizedenkénti végrehajtását sajátos politikai motiváció is indokolja. Az amerikai alkotmányt (1787) megfogalmazók szándéka szerint ugyanis a tízévenként végrehajtott népszámlálások az államok közötti politikai képviselet és pénzügyi kötelezettség arányos elosztásának alapjául szolgálnak. Az alkotmány I. cikkelyének 2. bekezdése előírja, hogy „a képviselőket és a közvetlen adókat az Unió részét alkotó államok között számarányuknak megfelelően kell elosztani (...). A számarány tényleges megállapítását az Egyesült Államok Kongresszusának első összeülését követő három éven belül, majd minden következő tíz évben kell a törvényben meghatározott módon elvégezni". A népszámlálás szervezésével, lebonyolításával, az adatok feldolgozásával és közlésével megbízott adminisztrációt hosszú időn keresztül ideiglenes jelleggel hozták létre, és csupán 1902-ben döntöttek egy folyamatosan fennálló, a fenti feladatokat ellátó kormányzati hivatal, a Census Bureau (Népszámlálási Hivatal) felállításáról.[8]

Az ország történelme folyamán 22 alkalommal végrehajtott népszámlálás folyamatosan biztosította a Képviselőház helyeinek az államok népességével arányos elosztását (*reapportionment*). A népszámlálás politikai súlya az eltelt két évszázad folyamán tovább növekedett, és ma már a polgárjogi törvények megerősítésén, a szövetségi pénzügyi alapok elosztásán, illetve a szavazókerületek újbóli megjelölésén (*redistricting*) kívül a legtöbb gazdaság– és társadalompolitikai döntés előkészítésének is az alapját képezi. Az amerikai népszámlálást ezek alapján – Kenneth Prewitt és Thomas Jones véleményével egybehangzóan – az Egyesült Államok történetében az egyik leghosszabb ideje tartó és legszélesebb területen alkalmazott társadalomtudományos projektnek tekinthetjük.[9]

3. A 2000. évi népszámlálás lebonyolítása és fontosabb jellemzői

A 2000. évi népszámlálás során a Census Bureau az Egyesült Államok rezidens népességének számbavételére törekedett, amely kiterjedt az ország

York. 2005. A Census Bureau munkatársai által készített feldolgozások elérhetőek az interneten: http://www.census.gov/main/www/cen2000.html.

8 Az amerikai népszámlálások történetét illetve a Census Bureau létrehozásának körülményeit részletesen ismerteti Desrosieres, Alain: *La Politique Des Grands Nombres: Histoire de la Raison Statistique.* Éditions la Découverte. Paris, 1993. 218–257.

9 Prewitt, Kenneth – Thomas A. Jones.: Census 2000: An Overview. *ICPSR Bulletin* 2001. 21(3, Spring):1–7.

határain kívül szolgálatot teljesítő amerikai katonákra, kormányzati tisztviselőkre valamint ezek hozzátartozóira, illetve magába foglalta azokat a külföldi állampolgárokat és családtagjaikat is, akik munkavállalás vagy tanulmányok folytatása céljából az országban tartózkodtak. Minden egyes személyt a 2000. április 1-én (Népszámlálás Napja) érvényes „rendes lakóhelyén" (*usual residence*) próbáltak számbavenni. [10]

A korábbi népszámlálásokhoz hasonlóan a 2000. évi cenzus szerkezetének kialakítását is a Census Bureau keretei között zajló tervezés, tesztelés és előkészítés előzte meg[11]. A hivatal előtt álló legnagyobb kihívás abban rejlett, hogy az ország népességszámát a lehető legpontosabban becsülje meg. A teljes számbavételre irányuló törekvés motiváló tényezői között szerepelt, hogy a legutóbbi népszámlálások óta a politikum és a közvélemény részéről egyaránt erős kritika érte a hivatalt az adatok manipulációjával és a népszámlálás végrehajtásában tapasztalható hiányosságokkal kapcsolatban. Az évtizedek során felhalmozott evidenciák ugyanis azt mutatták, hogy a népszámlálásokban létezik egy szisztematikus hiányos számbavétel (*differential undercount*), amely eltérő módon érinti a népesség különböző szegmenseit. A hajléktalanok, vándorlók, átutazók, bérlők, gyerekek, kisebbségi csoportok tagjai számára nehéz kézbesíteni a népszámlálási kérdőívet. A statisztikák szerint a hiányos számbavétel 1980-ban négyszer magasabb volt a feketék, mint a fehérek körében és kilencszer magasabb a városlakók, mint az átlag népesség körében.[12] A népességcsoportok szerint eltérő mértékű hiányos számbavétel kérdése a 20. század második felében lezajlott társadalompolitikai változások – a polgárjogi törvények elfogadása, a társadalmi igazságosság, az *affirmative action* érvényesítése – következtében a viták homlokterébe került. Egyértelművé vált, hogy amennyiben a hiányos számbavétel magasabb a népesség bizonyos szegmensében – pl. etnikai/faji kisebbségek, hajléktalanok, városi szegények – akkor szignifikáns hibát okozhat az ilyen statisztikákon nyugvó politikákban. Márpedig a 20. század folyamán a népszámlálási adatok tétjei[13] tovább növekedtek az etnikai/faji kisebbségek jogainak érvényesítésével, a megsegítésük céljából megpályázható állami segélyek kiutalásával, a választókerületek kijelölésével stb. hogy csak a legfontosabb állami feladatokat említsük. New York város hivatalnokai szerint az 1980. évi hiányos számbavétel a város számára egy képviselőhely elvesztését és 50 millió dollár veszteséget eredményezett[14]. A népszámlálást érintő hiányos számbavétel probléma megoldásaként 2000-ben a Census Bureau a kettős rendszerű becslést (*dual system estimation*) alkalmazta. Ennek lényege, hogy a teljes népességet érintő népszámlálással párhuzamosan egy országos szintű mintavételen alapuló vizsgálatot (*Accuracy and Coverage Evaluation*) is végrehajtottak. Ez utóbbi eredményeit összehasonlították a népszámlálás eredményeivel, megállapították a csoportonkénti hiányos számbavétel mértékét és a hibák korrigálásával egy újabb, és biztosabb népességszámot ismertettek.[15] (*5.1. táblázat*)

A népszámlálás következő kihívása a kérdőívek összeállításával, az egyes kérdések megfogalmazásával, formájával és sorrendjének megállapításával volt kapcsolatos. A népszámlálást megelőzően két népszámlálási tesztet hajtottak végre. 1996-ban a *National Content Survey* új, átgondolt kérdések megfogalmazásainak, formáinak és sorrendjének hatását vizsgálta. Az ugyancsak 1996-os *Race and Ethnic Targeted Test* az etnicitásra és fajra vonatkozó kérdések lehetséges változtatásainak hatását tesztelte.[16] E két jelentősebb vizsgálatot számos kisebb fókuszcsoportos kutatás és kognitív vizsgálat egészítette ki, amelyek során a kérdések tartalmával és a kérdőív szerkezetével kapcsolatos információk összegyűjtésére törekedtek.

10 U. S. Census Bureau: *Plans and Rules for Taking the Census*. U.S. Census Bureau. Washington, DC..1999. (http://www.census.gov/dmd/www/plnsruls.html. Letöltve: 2007. június 3.)

11 A 2000. évi népszámlálás előkészítésére és lebonyolításának részleteire vonatkozóan lásd: Prewitt – Jones i.m; U. S. Census Bureau: *Census 2000 Operational Plan*. U. S. Census Bureau. Washington, DC. 2000.

12 Maier, Mark H.: *The Data Game. Controversies in Social Science Statistics*. M. E. Sharpe Inc., New York, 1991. 11.

13 Prewitt, Kenneth: The US Decennial Census: Political Questions, Scientific Answers. *POPULATION AND DEVELOPMENT REVIEW* 2000. 26(1):1–16.

14 A hiányos számbavétel kérdése körüli viták jó összefoglalását adja: Anderson, Margo J. – Fienberg, Stephen E.: Who Counts? The Politics of Censustaking. *SOCIETY* 1997. 37(3):19–26.

15 A hiányos számbavétellel kapcsolatos pro és kontra véleményekre lásd: Anderson, Margo J.: *Who Counts? The Politics of Census-Taking in Contemporary America*. Russell Sage Foundation, New York, 1999.; illetve Skerry, Peter.: *Counting on the Census? Race, Group Identity, and the Evasion of the Politics*. The Brookings Institution., Washington D. C. 2000.

16 Az 1996. évi *Race and Ethnic Targeted Test* kutatási eredményeinek összefoglalására lásd: Hirschman, Charles – Richard Alba – Reynolds Farley: The Meaning and Measurement of Race in the U.S. Census: Glimpses Into Future. *DEMOGRAPHY* 2000. 37(3):381–93.

5.1. táblázat. A 2000. évi népszámlálásban szereplő témák

100 százalékban szereplő témák	
Népesség	*Lakáskörülmények*
Név	Lakáshasználat jogcíme
Nem	(bérelt vagy saját tulajdon)
Életkor	
Kapcsolat a háztartásfővel	
Rassz	
Hispánus eredet	

Mintavételben szereplő témák	
Népesség	*Lakáskörülmények*
Társadalmi jellemzők:	*Fizikai jellemzők:*
Családi állapot	Lakóegységek a szerkezetben
Születési hely, állampolgárság és bevándorlás éve	Szobák száma
Iskolázottság	Hálószobák száma
Származás – felmenők	Vízvezeték és konyhai eszközök
Lakóhely változtatás az elmúlt 5 évben (vándorlás)	Az épület építési éve
Otthon beszélt nyelv	A lakásba költözés éve
Katonai szolgálat	A lakás fűtőanyaga
Fogyatékosság	Telefonszolgáltatás
Támasznyújtó nagyszülők*	Járművek
	A lakás alapterülete
Gazdasági jellemzők:	*Pénzügyi jellemzők:*
Jelenlegi foglalkoztatottsági állapot	A lakás értéke
Munkahely és munkanapok	Bérleti díj
Foglalkoztatottsági állapot (legutóbbi évben)	Havi kiadások
Ipar, foglalkozás, foglalkozási csoportok	
Jövedelem (elmúlt évben)	

* *Új téma a 2000. évi népszámlálásban*

A 2000. évi népszámlálási kérdőívben már nem szereplő 1990. évi témák	
Népesség	*Lakáskörülmények*
Gyerekek száma (termékenység)	Vízellátás
Munkában töltött utolsó év	Szennyvízelvezetés
(az iparral, foglalkoztatottsággal és foglalkozási csoportokkal kapcsolatos kérdéseket tartalmazó rövidített mezőt vezettek be helyette)	Társasházi státusz

Forrás: U.S. Census Bureau: Census 2000 Operational Plan. U.S. Department of Commerce, December 2000. V-4.

A 2000. évi népszámlálás tényleges lebonyolítása több lépésből állott. A korábbi népszámlálásokhoz hasonlóan a Népszámlálási Hivatal szakemberei két különböző – egy rövidebb és egy hosszabb – formátumú kérdőívet állítottak össze, amelyeket március hónap folyamán postán keresztül kézbesítették a háztartások számára[17]. A rövidebb formátumú kérdőív *(short form questionnaire)* hét témában gyűjtötte az információkat, ezt a háztartások kb. 83 százaléka számára kézbesítették sikeresen. A kézbesítést követően a háztartásfőkre hárult az a feladat, hogy nyilatkozzanak a lakás tulajdonviszonyáról, és háztartásuk minden egyes tagja esetében rögzítsék a következő információkat: név, nem, életkor, háztartásfőhöz fűződő kapcsolat, hiszpánus eredet, faji hovatartozás és a lakáshasználat jogcíme (*5.1. táblázat*). A rövid formátumú kérdőíven szereplő kérdéseket „100 százalékos adatok"-nak is nevezték, mivel az ezekre adott információkat minden egyes személy esetében begyűjtötték. Az összes háztartás mintegy 17 %-a részére a Census Bureau ún. hosszú formátumú (*long form questionnaire*) kérdőívet kézbesített, amely a fenti kérdéseken túlmenően a háztartásban lakó személyek társadalmi, gazdasági és anyagi jellemzőivel, illetve a lakás fizikai jellemzőivel kapcsolatos részletesebb információkat gyűjtötte. Ezeket a kérdések „mintavételi adatok"-ként ismertek, mivel csupán a mintavételben szereplő – általában minden hatodik – háztartásokhoz juttatták el őket.

A kérdőívek kiküldését követően egy sokoldalú marketing program keretében próbálták rábeszélni a lakosságot a válaszok levél, Internet vagy telefon útján történő visszaküldésére. Az elsődleges célkitűzés arra irányult, hogy a lehető legkisebbre szorítsák a válaszadást megtagadók számát, hiszen ezt követően minden olyan háztartás meglátogatása szükségessé vált, akik nem küldték vissza saját kérdőíveiket. A kampánynak köszönhetően 2000-ben a lakosság mintegy 67 százaléka, a háztartások kb. kétharmada válaszolt. Az április végéig nem válaszolók felkeresése (*Nonresponse Followup*) június végéig tartott.

A népszámlálás második nagyobbik része, amely a minőségi számlálás program (*Quality counts program*) megnevezést kapta, a háztartások mintegy 10 százalékának ellenőrzés céljából történő újraszámlálását jelentette. Két nagyobb részből állt: a lefedettség terjedelmi javítását célzó követésből (*Coverage Improvement Followup*), illetve a lefedettség tartalmi javítását célzó követésből (*Coverage Edit Followup*). Az első esetben a számlálóbiztosok

17 Az Egyesült Államokban az egyének számbavétele 1960 óta önkitöltés útján történt, vagyis minden egyes háztartás vezetője önkéntes alapon tölti ki a háztartás részére levél útján kézbesített kérdőívet.

olyan háztartásokat kerestek meg, amelyek adatfelvételére addig nem került sor, míg a második esetben olyan háztartásokat kerestek fel, amelyek keretében hatnál több személy élt, illetve ahol a háztartástagokra vonatkozó információkkal kapcsolatosan kérdések merültek fel.

A népszámlálás eredménye szerint az Amerikai Egyesült Államok népességszáma 2000. december 28-án 281 421 906 fő volt. Ez mintegy 32,7 millió fővel haladta meg az 1990. évi népességszámot, vagyis 13,2 százalékos növekedést jelentett. A teljes rezidens lakosság száma mintegy 6,9 millióval haladta meg a Census Bureau által a népszámlálást megelőzően tett becslést, vagyis 2,5 százalékkal nagyobb népességszámot közölt, mint az utolsó év április 1-én bejelentett becslés.[18]

4. Etnikai – „faji" statisztikák

A 2000. évi népszámlálás etnikai és faji hovatartozásra utaló kérdéseinek megértését elősegítheti, ha bemutatásuk előtt történeti perspektívába helyezzük az etnikai és faji csoportok számbavételére irányuló törekvést, és röviden kitérünk a legutóbbi évtizedekben lezajlott változásokra. Két lényeges szempontot hangsúlyozunk. Mindenekelőtt azt, hogy a jelenlegi gyakorlat során az egyének külső fizikai jellemzők – pl. bőrszín – alapján történő osztályozása illetve a nemzetiség szerinti csoportosítás elkülönülnek egymástól, amelynek magyarázatát az Egyesült Államok sajátos faji történetében találhatjuk. Másfelől az utóbbi évtizedekben az etnikai és faji hovatartozás azonosításában nagyon fontos elmozdulás történt az objektív kérdésektől (anyanyelv, születési hely) és a kérdezőbiztos azonosítástól a szubjektív önmeghatározáson alapuló azonosítás irányába.

4.1. Az etnikum és „faj" különválasztása

Az Egyesült Államok történetét nagyon gyakran a bevándorlások történeteként is szokták emlegetni, nem véletlen tehát, hogy az állam gyakorlatilag a fennállása óta szembesül a bevándorló csoportok azonosításával a hivatali dokumentumokban. A bennszülött lakosság jelenléte, az Afrikából származó fekete népesség széleskörű importálása és a különböző nemzetiségű európai csoportok bevándorlása következtében az Egyesült Államok már a kezdetektől fogva faji szempontból sokszínű (*multiracial*) és etnikailag heterogén társadalom.

18 Farley, Reynolds – John Haaga (eds.) *The American People: Census 2000.* Russell Sage Foundation, New York, 2005.

A gyarmati időszakban végrehajtott népszámlálások – a Massachussets-i 1765. évi népszámlálás kivételével[19] – a bőrszín alapján csoportosították az egyéneket; az európai bevándorlókat megkülönböztették a feketéktől és az indiánoktól, a csoporton belül etnikai származás szerint azonban nem tettek különbséget: „ha fehér voltál, nem számított, hogy honnan jöttél és milyen vallási meggyőződés, hit jellemzett" – állítja Stephan Thernstron amerikai történész.[20] Az 1790. évvel kezdődő tízévenként megtartott népszámlálás valójában ezt a gyakorlatot folytatta, és egészen napjainkig elsősorban a faji hovatartozás szerint csoportosítja az egyéneket.[21]

A nemzetiségi hovatartozás rögzítése iránti igény a 19. század második felében a bevándorló csoportok számbeli növekedésével és belső összetételének módosulásával párhuzamosan jelentkezett. A század első felében és utolsó évtizedeiben az európai bevándorlók száma ugrásszerűen megnövekedett, a korábbi – nagyobbrészt a protestáns felekezetekhez tartozó – bevándorlókat felváltották a többségükben római katolikus és más felekezethez tartozó bevándorló csoportok (írországi és németországi katolikusok, később olaszok, zsidók illetve a kelet – délkelet Európából származó nemzetiségek). A néhány nemzedékkel korábban megtelepült lakosság ellenszenvvel és félelemmel fogadta az újonnan érkezőket, nyelvi és kulturális különbözőségükre hivatkozva folyamatosan megkérdőjelezte a bevándorlók sikeres asszimilációját. A bevándorló csoportok azonosítására és megkülönböztetésére irányuló törekvés eredményeként 1850-ben bevezették az egyén, majd 1870-ben a szülők születési helyével kapcsolatos – a nemzetiségre közvetett módon utaló – kérdéseket, amelyek segítségével sikerült azonosítani a bevándorlók első két nemzedékét.[22] Azt mondhatjuk, hogy az 1980. évi népszámlálásig – a származásra vagy etnikai eredetre vonatkozó kérdés, angolul „ancestry" bevezetéséig – lényegében nem történt kísérlet arra, hogy az amerikai fehér bőrű népesség nemzetiségi – etnikai megoszlására a bevándorlást követő

19 A népszámlálás ez alkalommal a fehérek, indiánok, feketék és mulattok mellett a „francia semlegesek" kategóriáját (minden bizonnyal a Maine állam északi részén élő francia akádiai népesség) is tartalmazta.

20 Thernstrom, Stephan: American Ethnic Statistics. In: Horowitz, D. L. – Noiriel, G. (eds.) *Immigrants in Two Democracies: French and American Experience*,: New York University Press, New York and London, 1992. 83.

21 A népszámlálásokban használt faji kategóriák felsorolását lásd a *Függelék*ben (*5.16. táblázat*).

22 Az egyén születési helyével kapcsolatos kérdés jelenleg is szerepel a népszámlálásban, az egyén szüleinek a születési helyére vonatkozó kérdés 1870-től 1970-ig szerepelt folyamatosan a népszámlálások kérdőíveiben.

első két nemzedéken túl is adatokat gyűjtsenek.[23] Hosszú ideig meghatározó maradt e döntést alátámasztó feltevés, amely szerint a második generációt követően a fehér csoportok olyan mértékben keverednek egymással, asszimilációjuk olyan mértékben előrehalad, hogy esetükben értelmetlenné válik a harmadik és későbbi bevándorló nemzedékek megkülönböztetése.

A fenti feltevés csupán az európai származásúakkal kapcsolatban létezett, és nem terjedt ki pl. az ázsiai származású bevándorló csoportokra. A kínai, japán, koreai és más ázsiai csoportokat a korabeli népszámlálások faji kategóriákként rögzítették, és ennek megfelelően ezeket a jellemzőket időben állandónak tekintették, amelyek – a népszámlálás végrehajtói szerint – az egyén és szülei születési helyével ellentétben a harmadik és későbbi nemzedékek sorában is fennmaradnak. A különbségnek következésképp tükröződnie kellett e „fajok" számbavételi módjában is.[24]

E téren lényeges változást az 1960–70-es években lezajlott polgárjogi mozgalom hozott, amely alapvetően átalakította a politikai kontextust és a faji kategorizáció céljait. A szövetségi polgárjogi törvények – az 1964. és 1968. évi szövetségi Polgárjogi Törvény (*Civil Rights Act*), az 1965. évi Választójogi Törvény (*Voting Rights Act*) – és későbbi kiegészítéseik életbe lépését követően a népesség faji kategóriák szerinti osztályozása a kisebbségi csoportokkal szembeni diszkriminációs mechanizmusok – választójogtól való megfosztottság, lakóhelyi szegregáció, bizonyos foglalkozásokból és intézményekből való kizárás – megszűntetésére irányuló politikákat szolgálta. A jelenleg is érvényben levő közpolitikák azon az elgondoláson alapulnak, hogy a múltban hátrányos megkülönböztetést elszenvedett népcsoportokat (feketék, bennszülött indiánok, ázsiaiak és az utóbbi időben hiszpánusok) különleges bánásmód illeti az oktatás, foglalkoztatás és társadalmi élet megannyi területén.[25]

23 A bevándorló csoportok (az első két nemzedék) etnikai hovatartozásának pontosabb rögzítése érdekében 1910-től kezdve bevezetik a megkérdezett „anyanyelvére" vonatkozó kérdést, amelyben a nyelvhasználat retrospektív szemlélete érvényesült. Különböző megfogalmazásokban ugyan, de mindig a megkérdezett által a gyerekkorban, otthoni környezetben használt nyelvet tudakolták. Az anyanyelv etnikai háttérre utaló jelentésével kapcsolatban és az amerikai népszámlálásokban történő alkalmazására lásd: Stevens, Gillian.: A Century of U. S. Censuses and the Language Characteristics of Immigrants. *DEMOGRAPHY* 1999. 389–390.

24 Thernstrom i.m. 90.

25 A népesség faji kategóriák szerinti osztályozásának kritikájára lásd többek között: Thernstrom, Stephan:. The Demography of Racial and Ethnic Groups. In: Thernstrom, Abigail M. – Stephan Thernstrom (eds.) *Beyond the Color Line: New Perspectives on Race and Ethnicity in America.* Hoover Institution Press, Stanford, California, 2002. 13–36. Hirschman, Charles: The Origins and Demise

A közpolitikák érvényesítése érdekében a szövetségi kormányzat Pénzügy és Menedzsment Hivatala (*Office of Management and Budget*, a továbbiakban OMB) az állami hivatalok számára meghatározta az etnikumra és fajra vonatkozó adatgyűjtések szabványait.[26] A legutóbbi, 1997-es határozat 5 nagyobb kategória használatát írja elő a szövetségi hivatalok számára: „amerikai indián vagy alaszkai bennszülött", „ázsiai", „fekete vagy afro-amerikai", „hiszpánus vagy latin", „hawaii bennszülött vagy más csendes-óceáni szigeteki" és „fehér". A határozat szerint a szövetségi közigazgatási hatóságok nagyobb részletezettséggel is gyűjthetnek etnikumra és fajra vonatkozó adatokat, de mindig figyelniük kell arra, hogy az általuk gyűjtött adatok aggregálhatók legyenek azokba a kategóriákba, amelyeket a szabvány előírt.

Az Egyesült Államokban született fehér népesség etnikai identitásához nem fűződik hasonló kormányzati megerősítés. Az etnikai kategóriák használata a fent már említett affirmative action keretében valósul meg, de valójában itt sem beszélhetünk európai eredet szerinti megkülönböztetésről, kivéve a Spanyolországból származó kis csoportot, amelyet a „hiszpánus" megjelölést mögé sorolják. A szociológiai kutatások azt mutatják, hogy az etnicitás szókészletének keretei között a fehérek szabadok az etnikai identitásuk meghatározásában, és abban, hogy identitásuknak milyen fontosságot tulajdonítanak. Legjobb bizonyíték erre, hogy a kevert etnikai háttérrel rendelkező személyek közül sokan magukat többes identitásúnak vallják, mások csupán egy identitást hangsúlyoznak, vagy teljes egészében nem tulajdonítanak fontosságot az etnikai háttérnek.[27]

of the Concept of Race. *POPULATION AND DEVELOPMENT REVIEW* 2004. 30(3):385–415.

26 OMB: Statistical Policy Directive 15, Race and Ethnic Standards for Federal Statistics and Administrative Reporting. Office of Management and Budget, 1977. OMB: Revisions to the Standards for the Classification of Federal Data on Race and Ethnicity. Office of Management and Budget. 1997.

27 Lásd Alba, Richard D.: *Ethnic Identity: The Transformation of White America.* Yale University Press., New Haven, 1990., Waters, Mary C.: The Social Construction of Race and Ethnicity: Some Example from Demography. In: Denton, N. A. – Tolnay, S. E.: *American Diversity: A Demographic Challenge for the Twenty-First Century.* State University of New York, Albany, 2002. 25-49.

4.2. A kategorizálás alapja: önbesorolás – önmeghatározás

Az egyének etnikai és faji kategorizálása a legutóbbi népszámlálásokban az önbesoroláson vagy önmeghatározáson (*self-identification*) alapszik[28]. Viszonylag recens módszertanról van szó, hiszen bevezetésére az 1960. évi népszámlálás alkalmával került sor. Az önbesorolás bevezetésének elsődleges indokaként a kérdezőbiztosokra háruló népszámlálás költségeinek és a kérdezőbiztosra háruló feladatok csökkentése szerepelt: az új procedúra ugyanis olyan számítógépes technológiákra támaszkodhatott, amelyek képesek voltak gyorsan olvasni a kitöltött és visszaküldött kérdőíveket. Az önbesorolás bevezetésének másik jelentős oka abban rejlett, hogy a kérdőíves vizsgálatokat végző kutatók az ún. objektív mutatóknál nagyobb jelentőséget tulajdonítottak a szubjektív önmeghatározásnak. Az előbbiek közé tartozott a nyelvhasználat, mint az etnikai háttér jelzője, amely azonban azon egyszerű tényből fakadóan, hogy az amerikaiak többsége beszéli az angol nyelvet nem tudta megvilágítani a népesség jelentős részének etnikumát. Az etnikai háttér másik objektív mutatójaként alkalmazott – az egyén szüleinek a születési helyére vonatkozó adatok hasznossága is megkérdőjeleződött annak következtében, hogy az 1970-es évekre az amerikai népesség több mint felét már legalább három nemzedék választotta el a bevándorolt elődöktől.

Az etnicitás és faj önbesoroláson alapuló mérésének bevezetését elősegítette az a tény is, hogy az önmeghatározás összhangban áll az amerikai individualizmussal. Peter Skerry véleménye szerint, az amerikai népesség esetében a kormányzati hivatalok besorolásának történő ellenállás magyarázatát a nemzet múltbeli tapasztalatában kereshetjük, amelyben az individualisztikus értékeket nem sikerült érvénybe léptetni a különböző faji kisebbségek esetében (rabszolgaság, Jim Crow, japán polgári lakosság internálása a háborús időszakban). Annak következtében, hogy egyfajta történelmi törésvonal létezik az értékek és a gyakorlatok között, a faj és etnicitás önmeghatározása virtuális rendszer-elvként került előtérbe.[29]

A kérdezőbiztosi azonosításról az önmeghatározásra történő áttérés, Matthew Snipp véleménye szerint a faj fogalmát elmozdította az alapvetően külső fizikai jellemzők alapján történő meghatározástól egy olyan jelenség felé, amelyet a személyes identitás nagyon tág értelmével lehet meghatározni.[30] Peter Skerry véleménye szerint az önazonosulásban ugyanakkor kétértelműség is megfigyelhető, amely abból a kérdésből fakad, hogy melyik „én" játszik döntő szerepet az önazonosítás során. Két lehetőség áll fenn – állítja Skerry – : az egyik esetben a szociális én – amely számára bizonyos csoporthoz vagy csoportokhoz való tartozás hangsúlyos – válik az identitás-meghatározás döntő elemévé, a másik esetben pedig az autonóm és a figyelmét teljesen az egyéni vágy vezérelte identitás vagy identitások elérésére fordító „önmegvalósító én" (*self-actualizing self*) emelkedik felül.[31] A mintegy harminc év alatt, amióta a népszámlálás az etnikum és faj önazonosítással történő regisztrálására áttért – állítja Skerry – az amerikaiak én fogalma egyre nagyobb mértékben pszichologizálttá vált. Normává vált, hogy az egyén az egyetlen és a végső döntőbíró abban a kérdésben, hogy mely csoportnak vagy csoportoknak tagja. Az amerikaiak többsége – folytatja Skerry – a csoport kötelékeket úgy fogja fel, mint amelyek elsősorban nem a társadalmi kapcsolatokon, hanem sokkal inkább a csoport céljaival és szimbólumaival való pszichológiai azonosuláson alapulnak. A csoporthoz tartozás társadalmi fogalmától az etnicitás jelentése elmozdult az identitás pszichológiai fogalma felé. Stephan Thernstrom véleménye szerint, a népszámlálásban szereplő etnicitás „egy választási lehetőséggé" változott, egy tudatállapot, semmint egy olyan dolog, amelyet a genealógusok megállapíthatnak: „nem számít, hogy Ön nem gondolja, hogy a külsőm kínaira utal. Kínainak érzem magam; ergo kínai vagyok".[32]

Az etnicitás és faj fent leírt két felfogása nem zárja ki kölcsönösen egymást, de egymással semmiképp sem azonosak. Lényeges pont – hangsúlyozza Peter Skerry – hogy a népszámlálás végrehajtói egyiket vagy mindkét felfogást felhasználják, amikor saját céljaikat követik, anélkül, hogy belátnák: bekövetkezett egy lényeges elmozdulás az etnikum és faj fogalmában. Annak mértékében, ahogyan ezek a kategóriák egyre szubjektívebbé és pszichológiaivá válnak, egyre inkább pontatlanabb és ingatagabb jelentésre tesznek szert. Más szavakkal – állítja Peter Skerry – „amilyen mértékben a népszámlálás elmozdul a faji és etnikai *identitás* számlálása felé, feladata egyre nehezebbé válik".[33]

28 Az alábbi rész jelentős mértékben Peter Skerry gondolatmenetén alapszik Skerry, Peter.: *Counting on the Census? Race, Group Identity, and the Evasion of the Politics*. The Brookings Institution., Washington D. C. 2000. 43–79.

29 Skerry i.m. 47.

30 Snipp, Matthew C.: Racial Measurement in the American Census: Past Practices and Implications for the Future. *ANNUAL REVIEW OF SOCIOLOGY* 2003. 29. 570.

31 Skerry i.m. 48.

32 Thernstrom (1992) 9.

33 Skerry i.m.48–49.

5. A 2000. évi népszámlálás etnikumra és fajra vonatkozó kérdései

A 2000. évi népszámlálásban öt kérdést találtunk, amely közvetve vagy közvetlenül utalhat a megkérdezett személy etnikai és faji hovatartozására: 1) a fajra; 2) hiszpánus eredetre; és 3) etnikai származásra vonatkozó közvetlen kérdéseken kívül 4) a megkérdezett személy születési helyére, valamint 5) az otthon beszélt nyelvére vonatkozó kérdések közvetett módon utalhatnak az etnikai származásra.

A népszámlálás alkalmával a faji hovatartozásra és hiszpánus eredetre vonatkozó kérdéseket mindenik személytől megkérdezték, az etnikai származásra, nyelvhasználatra és születési helyre vonatkozó kérdéseket csupán a mintában szereplő személyektől.

5.1. Közvetlen kérdések: faj, hiszpánuseredet és származás vagy etnikai eredet (ancestry)

A népszámlálás valójában jóval átfogóbban és nagyobb részletezettséggel gyűjtötte az adatokat, mint ahogyan a korábban már említett OMB szabványok megkövetelték. A 2000. évi népszámlálásban az etnikai és faji hovatartozást közvetlen módon három kérdésben – faj, hispánus eredet és származás vagy etnikai eredet – tudakolták (*5.1 ábra*).

Faji hovatartozásukkal kapcsolatban a megkérdezetteknek egy zárt kérdésben kellett a lehetséges válaszokat megjelölniük. Ezek sorrendben a következők voltak: fehér; fekete, afrikai-amerikai vagy néger; amerikai indián vagy alaszkai bennszülött (üres mezőbe a törzs nevét rögzítheti a válaszadó); ázsiai indián, kínai, fülöp-szigeteki, japán, koreai, vietnámi, más ázsiai (üres mező); hawaii bennszülött, guami vagy chamorro, szamoa, más csendes-óceáni-szigeteki (üres mező); és más faj (üres mező). Miközben a korábbi népszámlálások alkalmával a válaszadókat utasították arra, hogy csakis egy választ adhatnak a faji hovatartozást firtató kérdésre, addig 2000-ben lehetségessé vált „egy vagy több faj" megjelölése is (*5.1 ábra*).

A népszámlálás rövid formátumú kérdőívei 1970 óta tartalmaznak egy különálló kérdést, amely a megkérdezett személy spanyol vagy hiszpánus eredetére vonatkozik. A kérdés bevezetésének legfőbb indoka az volt, hogy a spanyolajkúak többsége, de főként az újonnan érkezett bevándorlók bizonytalanok a faji besorolásukkal kapcsolatban, hiszen az észak-amerikai faji mozgalom nem ágyazódik mélyen a latin-amerikai kultúrába. Politikai vezetőik korán felismerték, hogy az OMB illetve népszámlálási kategóriaként történő

rögzítésük jelentős előnyökhöz juttathatja őket, hiszen követeléseik során hivatkozhatnak a csoport nagyságára.[34] A hiszpánus eredetre vonatkozó zárt kérdést a 2000. évi népszámlálásban a faji hovatartozással kapcsolatos kérdés elé helyezték. A választási lehetőségek magukba foglalták a nem (nem spanyol/hiszpán/latin), az igen (mexikói), igen (puerto-ricoi), igen (kubai), igen (más spanyol/hiszpán) megjelöléseket. Ez utóbbi választ ugyancsak üres mező követte, ahová a megfelelő választ lehetett rögzíteni (*5.1 ábra*).

Témánk szempontjából legnagyobb figyelmet a hosszú formátumú kérdőívnek a származásra vagy etnikai eredetre (*ancestry*) vonatkozó közvetlen kérdése érdemel, amely 1980 óta szerepel a népszámlálás kérdései között.[35] Ahogyan azt már korábban jeleztük, az 1980. évi népszámlálást megelőzően az európai bevándorlók nemzetiségi hovatartozását az első két nemzedék születési helyére (*nativity question*) illetve a retrospektív nyelvhasználatra vonatkozó közvetett kérdésekre adott válaszokból próbálták meghatározni. Mivel a születési hely kérdése nem tette lehetővé a multietnikus társadalmakból (pl. Oroszország, Osztrák – Magyar Monarchia) származó csoportok különválasztását, illetve a harmadik és későbbi nemzedék azonosítását, a Census Bureau munkatársai 1980-ban az „ancestry" kérdés bevezetése mellett döntöttek.

A kérdés megfogalmazása az eltelt három népszámlálás alkalmával folyamatosan változott.[36] 1980-ban azt kérdezték, hogy „mi ennek a személynek a származása?"[37] 1990-ben a kérdést újragondolták, és kiegészítették a következő formában: „mi ennek a személynek a származása vagy etnicitása?"[38] 2000-ben újabb módosítást hajtottak végre: „mi ennek a személynek a származása vagy etnikai eredete?"[39] A korábban bemutatott etnikai és faji kérdésekkel ellentétben ez a kérdés teljesen nyitott, vagyis a megkérdezett saját maga

34 Choldin, Harvey M.: Statistics and Politics: The „Hispanic Issue" in the 1980 Census. *DEMOGRAPHY* 1986. 23(3):403–18.

35 A származási adatok feldolgozására lásd: Farley, Reynolds: The New Census Questions About Ancestry: What Did It Tell Us? *DEMOGRAPHY* 1991. 28(3):411–29. Lieberson, Stanley–Waters, Mary C.: *From Many Strands: Ethnic and Racial Groups in Contemporary America*. Russell Sage Foundation , New York, 1988. Lieberson, Stanley – Waters, Mary C.: The Ethnic Responses of Whites: What Causes Their Instability and Inconsistency? *SOCIAL FORCES* 1993. 72(2):421–50. A magyar vonatkozásokat részletesen tárgyalja Fejős (1988) 200–210.; Fejős (2002) 146–147.

36 Az ancestry kérdés népszámlálásokban alkalmazott különböző megfogalmazásait lásd a függelékben.

37 „What is this person's ancestry?"

38 „What is this person's ancestry or ethnicity?"

39 „What is this person's ancestry or ethnic origin?"

5.1. ábra. A 2000. évi népszámlálási kérdőív etnikai, faji eredetet, illetve származást tudakoló kérdései

→ **NOTE: Please answer BOTH Questions 5 and 6.**

5. Is this person Spanish/Hispanic/Latino? *Mark* ☒ *the* **"No"** *box if* **not** *Spanish/Hispanic/Latino.*

☐ **No,** not Spanish/Hispanic/Latino ☐ Yes, Puerto Rican
☐ Yes, Mexican, Mexican Am., Chicano ☐ Yes, Cuban
☐ Yes, other Spanish/Hispanic/Latino — *Print group.*

6. What is this person's race? ***Mark* ☒ *one or more races*** *to indicate what this person considers himself/herself to be.*

☐ White
☐ Black, African Am., or Negro
☐ American Indian or Alaska Native — *Print name of enrolled or principal tribe.*

☐ Asian Indian ☐ Japanese ☐ Native Hawaiian
☐ Chinese ☐ Korean ☐ Guamanian or Chamorro
☐ Filipino ☐ Vietnamese ☐ Samoan
☐ Other Asian — *Print race.* ☐ Other Pacific Islander — *Print race.*

☐ Some other race — *Print race.*

10 What is this person's ancestry or ethnic origin?

(For example: Italian, Jamaican, African Am., Cambodian, Cape Verdean, Norwegian, Dominican, French Canadian, Haitian, Korean, Lebanese, Polish, Nigerian, Mexican, Taiwanese, Ukrainian, and so on.)

határozhatja meg a választ. A kérdés jobb megértése érdekében a kérdőívek a válaszadást elősegítő tájékoztató szöveget is tartalmaztak, amelyekben utasították a válaszadókat, hogy egy vagy több származási csoportot is megjelölhetnek, de válaszuk nem tartalmazhat vallásfelekezeti megjelölést.

A kérdés a benne szereplő „származás vagy etnikai eredet" kifejezés segítségével megpróbálja megragadni az etnicitásnak azt az elemét, amely az ősökkel, felmenőkkel, voltaképpen a közös leszármazással kapcsolatos. Meglehetősen tág fogalomról van szó, hiszen utalhat nemzetiségi csoportra és a bevándorlást megelőző származási országra is. A kérdés megfogalmazói a válaszadók részéről egyértelműen a családi múlt bizonyos szintű ismeretét feltételezik. Láthatjuk azonban, hogy miközben az egyén származását tudakolják, a kérdéshez fűzött tájékoztatóban annak a csoportnak a megnevezésére utasítják a válaszadót, amellyel „azonosul" *(„identifies")*. A kérdésben tehát a származás és az etnikai identitás fogalmai keverednek.

A 2000. évi adatokkal kapcsolatos tájékoztató (lásd a *Függelék*ben) hangsúlyozza, hogy a származás-kérdésnek voltaképpen nem célja, hogy a megkérdezettnek egy sajátos etnikummal való azonosulás vagy etnikumhoz kötődés fokát mérje. A válaszok jelenthetik a mély beágyazottságot egy adott etnikus közösségbe vagy csupán a több nemzedéknyi távolságra levő ősök emlékét.

Az etnicitással foglalkozó kutatók azonban hangsúlyozzák a származás és az etnikai identitás közötti különbségtétel fontosságát. Richard Alba, amerikai szociológus szerint a társadalomtudósok rendelkezésére álló adatokban a származás és az etnikai identitás fogalmai keverednek és innen ered a legtöbb hiba az etnicitás vizsgálatában.[40]

Az önmagunkról alkotott kép (identitás) és a családi múlt objektív ismerete (felmenők, származás) közötti különbségtétel nagyon fontos a jelenlegi etnicitás megértésében az Egyesült Államokban – állítja Richard Alba. A kettő minden bizonnyal kapcsolódik, hiszen az amerikain kívüli identitás megszerzéséhez szükség van a felmenőkkel kapcsolatos ismeretekre, de ezek a tudások nem biztosítják, hogy az etnicitás jelentéstelі ön-identifikáció. A kevert leszármazással rendelkező személyek egyre növekvő számával párhuzamosan a származás egyre összetettebbé és bonyolultabbá válik. Jóllehet egy adott személy részletesen ismerheti felmenői származását, előfordulhat, hogy az időbeli távolság miatt a származásában fellelhető etnikai aspektus már nem releváns számára. Az a személy, akinek származásában több etnikai szál is megtalálható, önmagáról, mint többes etnikai származásúról is

40 Alba, Richard D.: *Ethnic Identity: The Transformation of White America.* Yale University Press., New Haven, 1990. 39.

gondolkodhat. Végül pedig, előfordulhat, hogy egy adott személy különböző okok miatt kevés és bizonytalan ismeretekkel rendelkezik felmenői etnikai származásával kapcsolatban, és csupán annyit tud kijelenteni, hogy ő amerikai, legalábbis amennyi nemzedékre ő visszaemlékezik.

A származással ellentétben az identitás magába foglalja az önmagunkról alkotott képet. Az identitás – állítja Alba – nem csupán annak kijelentését tartalmazza, hogy „az én déd-nagyszüleim Lengyelországból érkeztek", hanem annak bizonyos formában történő kijelentését, hogy „lengyel vagyok", jóllehet – folytatja Alba – bizonyos helyzetekben az a kijelentés, hogy a felmenők Lengyelországból érkeztek a lengyel identitás kinyilvánításaként is értelmezhető.[41]

5.2. Közvetett kérdések: születési hely és otthon beszélt nyelv

A 2000. évi népszámlálás során az etnikai hovatartozásra közvetett módon a születési hellyel és az otthon beszélt nyelvvel kapcsolatos kérdések utaltak (*5.2 ábra*). Mindkét kérdést csak a mintavételben szereplő személyektől tudakolták. A születési hely kérdés esetében a megkérdezettnek választania kellett, hogy az Egyesült Államokban vagy külföldön született, majd ezt követően meg kellett jelölnie a születési helyének megfelelő – a mai politikai beosztás szerinti – amerikai államot vagy külföldi országot.

A nyelvhasználatra vonatkozó kérdések az 1980. évi népszámlálást követően megfogalmazásukban és tartalmukban közel azonosak. A korábbi népszámlálások során feltett kérdésekkel szemben alapvető jellemzőjük, hogy elsősorban az angol nyelvismeret megállapítására törekednek, és alapvetően a kurrens nyelvhasználatra fókuszálnak.[42] Az 1980., majd az azt követő 1990. és 2000. évi népszámlálások három közel azonosan hangzó kérdésben tudakolták a nyelvismeretet[43]: „Beszél ez a személy otthon az angoltól eltérő más

[41] Alba i.m. 38.

[42] A népszámlálások nyelvi jellemzőkkel kapcsolatos adatairól jó történeti áttekintést nyújt Stevens, Gillian.: A Century of U. S. Censuses and the Language Characteristics of Immigrants. *DEMOGRAPHY* 1999. 36(3):387–397. Az amerikai népszámlálásokban feltett kérdések. a megkérdezett sokaság és a közölt táblák fontosabb jellemzőit a *Függelékben* (*5.17 táblázat*).

[43] A kérdések feltételében és a válaszok megadásában a kérdőívek nagyon csekély mértékben különböztek egymástól. 1980-ban az angol nyelvet aláhúzták, 1990-ben már nem. 1990-ben kihagyták azt a mondatot, hogy „csak angolul beszél" – korábban ezt a választ a második kérdésre (beszél otthon az angol nyelven kívül más nyelvet is?) adott nemleges válasz esetén lehetett választani. 1980-ban a „melyik ez a nyelv" kérdésre megadott lehetséges válaszok között a kínai, olasz és spanyol

nyelvet?"[44] Ez a kérdés tulajdonképpen felvezette az utána következő két – az angoltól eltérő nyelv megnevezésére és az angol nyelvtudásra vonatkozó – kérdést. A kérdések elsősorban arra szolgáltak, hogy segítségükkel be lehessen azonosítani azokat a földrajzi térségeket, ahol nagyszámú, angol nyelvet kevésbé ismerő népesség él, annak érdekében, hogy felbecsüljék a kétnyelvű oktatás illetve más szolgáltatások iránti igényeket.

5.2. ábra. A 2000. évi népszámlálási kérdőív nyelvhasználatra és születési helyre vonatkozó kérdései

11 a. Does this person speak a language other than English at home?

☐ Yes
☐ No → *Skip to 12*

b. What is this language?

(For example: Korean, Italian, Spanish, Vietnamese)

c. How well does this person speak English?

☐ Very well
☐ Well
☐ Not well
☐ Not at all

12 Where was this person born?

☐ In the United States — *Print name of state.*

☐ Outside the United States — *Print name of foreign country, or Puerto Rico, Guam, etc.*

szerepelt; 1990-ben a kínai, olasz, spanyol és vietnami szerepelt; 2000-ben a koreai, olasz, spanyol, vietnami szerepelt.

[44] „Does this person speak a language other than English at home?"

Az 1980-ban, 1990-ben és 2000-ben az angol nyelvismeretre vonatkozó kérdéseket az összes helyben született és külföldi születésű amerikai egyéntől megkérdezték. Jelentős korlátozást teremtett ugyanakkor az a körülmény, hogy a válaszadás kötelezettségét leszűkítették azokra, akik az otthoni környezetben az angoltól eltérő nyelvet beszéltek.

A nyelvhasználatra vonatkozó adatok egyértelműen csak az otthon beszélt nyelvről tájékoztatnak. Ismeretlen marad tehát azoknak az egyéneknek a száma, akik saját otthonukban is angol nyelven beszélnek, jóllehet anyanyelvük attól különbözik (pl. etnikai vegyes házasságban élők).

6. Az Egyesült Államokban élő magyar népesség

Az Egyesült Államokban élő magyar népességet a származás, az otthon beszélt nyelv és a születési hely kérdésekre adott válaszok mentén azonosíthatjuk.[45]

6.1. *Magyar származású/magyar etnikai eredetű népesség*

A 2000. évi népszámlálás során mintegy 1 398 ezer személy – az amerikai össznépesség 0,5 százaléka – vallotta magát „magyar" vagy „magyar és más" származásúnak/etnikai eredetűnek.[46] Közülük mintegy 903 ezer fő első származásként, 494 ezer fő pedig második származásként jelölte meg a magyart *(5.2 táblázat)*. A származás kérdés megfogalmazásainak változásai az évtizedenkénti adatok összehasonlítását megnehezítik, emiatt az *5.3 táblázat*ban közölt folyamatos csökkenési tendenciákat erős fenntartásokkal kell kezelnünk.

[45] A magyar származást első vagy második opcióként feltüntetők, illetve az otthon magyarul beszélők népességének részletesebb, saját számításokon alapuló adatait lásd még a kötet *II. Mellékletében*. (*szerk. megj.*)

[46] A származás/etnikai eredet adatok mintavételi eljáráson alapulnak, vagyis a kérdést csupán a mintavételben szereplő – átlagosan minden hatodik háztartáshoz juttatták el. A közölt számok ennek következtében becslései annak az értéknek, amelyet a teljes népesség megkérdezése esetén kaphatnánk. A becslést befolyásoló mintavételi és a nem mintavételi hiba következtében a becsült értékek minden bizonnyal eltérnek a tényleges népességszámtól. A konfiidencia határokkal, mintavételi és nem mintavételi hibákkal kapcsolatos információkra lásd: U. S. Census Bureau: *Census 2000 Summary File 3*. U. S. Census Bureau. Washington, DC. 2002.

5.2. táblázat. A magyar származásra/etnikai eredetre utaló válaszok megoszlása a megnevezés sorrendben elfoglalt helye szerint 2000-ben

Megnevezés	*Első származásként*	*Második származásként*	*Összesen*
„Hungarian"	903 963	494 028	1 397 991
„Magyar"	699	34	733
Összesen	904 662	494 062	1 398 724

Forrás: U.S. Census Bureau, Census 2000 Special Tabulation PHC-T43 (http://www.census.gov/population/socdemo/ancestry/ancestry_q_by_DAC_2000.xls). Időpont 2008. július 4.

5.3. táblázat. A magyar származású népesség száma 1980 és 2000 között

			Különbség 1980–1990		*Különbség 1990–2000*	
1980	*1990*	*2000*	*szám szerint*	*%*	*szám szerint*	*%*
1 776 902	1 582 302	1 398 702	-194 600	- 10.9	-183 600	- 11.6

Forrás: U. S. Census Bureau, Census 2000 Special Tabulation PHC-T43; U. S. Census Bureau, Census 1990 Special Tabulations CPH-L-149; U. S. Census Bureau, Ancestry of the Population by State: 1980 (Suplementary Report PC80-S1–10).

5.4. táblázat. Az Egyesült Államokban élő magyar származású/magyar etnikai eredetű népesség általános demográfiai jellemzői 2000-ben

Demográfiai jellemzők	*Szám szerint*	*Százalék*
Teljes népesség	1 398 702	100.0%
Nem és életkor		
Férfi	674 485	48.2%
Nő	724 217	51.8%
5 év alatt	66 596	4.8%
5 és 9 év között	75 395	5.4%
10 és 14 év között	81 816	5.8%
15 és 19 év között	79 444	5.7%
20 és 24 év között	73 400	5.2%
25 és 34 év között	183 649	13.1%
35 és 44 év között	240 782	17.2%
45 és 54 év között	227 949	16.3%
55 és 59 év között	86 365	6.2%
60 és 64 év között	66 535	4.8%
65 és 74 év között	110 355	7.9%
75 és 84 év között	80 498	5.8%
85 év felett	25 918	1.9%
Átlagéletkor (években)	40.3	
18 év felett	1 126 653	80.5%
Férfi	534 605	38.2%
Nő	592 048	42.3%

Demográfiai jellemzők	Szám szerint	Százalék
21 év felett	1 080 092	77.2%
62 év felett	255 828	18.3%
65 év felett	216 771	15.5%
Férfi	94 925	6.8%
Nő	121 846	8.7%
Háztartások típusok szerint		
Háztartások	622 846	100.0%
Családos háztartások (családok)	402 215	64.6%
18 év alatti saját gyerekkel	172 423	27.7%
Házastárs család	335 585	53.9%
18 év alatti saját gyerekkel	138 720	22.3%
Női háztartásfő, férj nélkül	49 127	7.9%
18 év alatti saját gyerekkel	25 503	4.1%
Nem-családos háztartások	220 631	35.4%
Egyedül élő háztartásfők	180 601	29.0%
65 év feletti háztartásfők	66 581	10.7%
18 év alatti egyéneket tartalmazó háztartások	182 410	29.3%
65 év feletti egyéneket tartalmazó háztartások	211 153	33.9%
Átlagos háztartásméret	2.37	
Átlagos családméret	2.94	

Forrás: U.S. Census Bureau , Census 2000 Summary File 4, Matrices PCT1, PCT3, PCT4, PCT8, PCT9, PCT10, PCT11, PCT12, PCT14, PCT15, PCT23, PCT26, HCT2, and HCT7.

A magyar származású népességre enyhén öregedő korszerkezet jellemző *(5.4 táblázat).* 15 százalékuk 65 év feletti, közöttük magas a nők aránya. A magyar származás bevallásában nem találunk lényeges eltéréseket a különböző korcsoportok között. A kiegyensúlyozottság jellemző a fiatalabb korosztályokra is: a házasságkötés, szülői otthon elhagyásához köthető életútbeli fordulópontok az adatok szerint nem befolyásolják a származás bevallását. A háztartástípusok között magas a nem-családos háztartások aránya (35,4%). A háztartások mintegy 10 százalékát 65 éven felüli, egyedül élő idős nő vagy férfi vezeti.

Iskolai végzettségüket magasnak tekinthetjük, hiszen a 25 év feletti népesség több mint 90 százaléka a középiskolának megfelelő vagy annál magasabb képesítéssel rendelkezik *(5.5 táblázat).*

A magyar származású/magyar etnikai eredetű személyek több mint 92 százaléka az Egyesült Államokban született, másod-, harmad- és további generációhoz tartozó leszármazott *(5.6 táblázat).*

A külföldi születésű, mintegy 110 ezer fős népesség több mint 50 százaléka 1965 előtt vándorolt be az Egyesült Államokba *(5.7 táblázat).* Az 1965. évet követően a bevándorlási hajlandóság enyhe hullámzásának lehetünk tanúi: a '70-es évekre jellemző kisebb visszaesést a '80-as és a '90-es években

a bevándoroltak számának emelkedése követi, amely a '90-es évek második felében éri el a legmagasabb értékeket (1995 és 2000 között a férfi és nő bevándorlók száma mintegy 11 900 főre tehető szemben az 1990 és 1994 közötti 7442-es értékkel). A nemek szerinti összehasonlítás enyhe különbségeket mutat a férfiak és nők között, különösképpen a 20. század utolsó évtizedében, amikor a bevándorolt nők száma közel 1 %-kal felülmúlja a férfiakét.

5.5. táblázat. Az Egyesült Államokban élő magyar származású/magyar etnikai eredetű népesség fontosabb társadalmi jellemzői 2000-ben

Társadalmi jellemzők	Szám szerint	Százalék
Iskolába járás		
3 éven felüli iskolába beiratkozott népesség	323 862	100.0%
Iskola előtti nevelés *(nursery school)*	21 506	6.6%
Óvoda	14 262	4.4%
Alapiskola (1–8 osztály)	128 835	39.8%
Középiskola (9–12 osztály)	65 384	20.2%
Felsőfokú intézmény	93 875	29.0%
Iskolai végzettség		
25 év feletti népesség	1 022 051	100.0%
Kevesebb mint 9 osztály	27 672	2.7%
9 és 12 osztály közötti, oklevél nélküli	71 888	7.0%
Középiskola (beleértve a honosított okleveleket)	266 038	26.0%
Kollégium *(college)*, fokozat nélkül	225 171	22.0%
Associate fokozat	71 293	7.0%
Bachelor fokozat	211 193	20.7%
Felsőfokú végzettség	148 796	14.6%
Középiskolai vagy magasabb végzettségűek százalékban	90.3	
Bachelor végzettséggel rendelkezők százalékban	35.2	
Családi állapot		
15 év feletti népesség	1 174 895	100.0%
Nőtlen, hajadon	283 184	24.1%
Jelenleg nős, házas	674 834	57.4%
Különélő	15 442	1.3%
Megözvegyült	83 598	7.1%
Nő	67 755	5.8%
Elvált	117 837	10.0%
Nő	70 831	6.0%
Támasznyújtó nagyszülők		
18 év alatti unokával egy háztartásban élő nagyszülő	15 604	100.0%
Unokáért felelős nagyszülő	5 483	35.1%

Forrás: U.S. Census Bureau , Census 2000 Summary File 4, Matrices PCT1, PCT3, PCT4, PCT8, PCT9, PCT10, PCT11, PCT12, PCT14, PCT15, PCT23, PCT26, HCT2, and HCT7.

5.6. *táblázat.* A magyar származású/etnikai eredetű népesség születési hely, állampolgárság és bevándorlás éve (year of entry) szerint 2000-ben

Születési hely, állampolgárság és bevándorlás éve	*Szám szerint*	*Százalék*
Teljes népesség	1 398 702	100.0 %
Egyesült Államokban született	1 288 425	92.1 %
Külföldi születésű	110 277	7.9 %
Honosított állampolgár	81 658	74.0 %
Nem állampolgár	28 619	26.0 %
1990 és 2000 márciusa között bevándorolt	19 342	17.5 %
Honosított állampolgár	3 004	15.5 %
Nem állampolgár	16 338	84.5 %
1980 és 1989 között bevándorolt	15 942	14.5 %
Honosított állampolgár	10 148	63.7 %
Nem állampolgár	5 794	36.3 %
1980 előtt bevándorolt	74 993	68.0 %
Honosított állampolgár	68 506	91.3 %
Nem állampolgár	6 487	8.7 %

Forrás: U.S. Bureau of the Census, Census 2000 Summary File 4

5.7. *táblázat.* A külföldön született magyar származású népesség nem és a bevándorlás éve szerint 2000-ben

Nem és bevándorlás éve	*Szám szerint*	*Százalék*
Összesen	110 277	100.0%
Férfi:	54 029	48.9 %
1995 és 2000 márciusa között	5 472	4.9 %
1990 és 1994 között	3 340	3.0 %
1985 és 1989 között	4 510	4.0 %
1980 és 1984 között	3 640	3.3 %
1975 és 1979 között	2 621	2.3 %
1970 és 1974 között	3 046	2.7 %
1965 és 1969 között	3 507	3.1 %
1965 előtt	27 893	25.2 %
Nő:	56 248	51.0 %
1995 és 2000 márciusa között	6 428	5.8 %
1990 és 1994 között	4 102	3.7 %
1985 és 1989 között	4 599	4.1 %
1980 és 1984 között	3 193	2.9 %
1975 és 1979 között	2 324	2.1 %
1970 és 1974 között	3 062	2.7 %
1965 és 1969 között	4 114	3.7 %
1965 előtt	28 426	25.7 %

Forrás: U.S. Bureau of the Census, Census 2000 Summary File 4

A külföldi születésű magyar származású személyek bevándorlási régiók szerinti osztályozása az Európában született személyek fölényét mutatja (*5.8 táblázat*). 90,4 százalékuk (mintegy 99.797 fő) Európában született.

5.8. *táblázat.* A külföldön született magyar származású/etnikai eredetű népesség születési régiók és bevándorlás éve szerint 2000-ben

Születési régió és bevándorlás éve	*Szám szerint*	*Százalék*
Európa	99 797	100.0 %
1990 és 2000 márciusa között	16 584	16.6 %
1980 és 1989 között	14 292	14.3 %
1980 előtt	68 921	69.1 %
Ázsia	1 414	100.0 %
1990 és 2000 márciusa között	289	20.4 %
1980 és 1989 között	258	18.2 %
1980 előtt	867	61.3 %
Afrika	220	100.0 %
1990 és 2000 márciusa között	34	15.5 %
1980 és 1989 között	41	18.6 %
1980 előtt	145	65.9 %
Óceánia	372	100.0 %
1990 és 2000 márciusa között	143	38.4 %
1980 és 1989 között	72	19.4 %
1980 előtt	157	42.2 %
Latin Amerika	2 733	100.0 %
1990 és 2000 márciusa között	592	21.7 %
1980 és 1989 között	530	19.4 %
1980 előtt	1 611	58.9 %
Észak Amerika	5 741	100.0 %
1990 és 2000 márciusa között	1 700	29.6 %
1980 és 1989 között	749	13.0 %
1980 előtt	3 292	57.3 %

Forrás: U.S. Bureau of the Census, Census 2000 Summary File 4

A magyar származásúak 88.3 százaléka otthon, családi környezetben csak az angol nyelvet használja (*5.9* és *5.10. táblázat*). Számuk csupán kevéssel tér el az Egyesült Államokban születettek számától, feltételezhetjük tehát, hogy a két népesség lefedi egymást. Amennyiben ez a feltételezésünk helytálló, akkor a nyelvhasználattal kapcsolatosan egy nagyon fontos tendencia érvényesülését tapasztalhatjuk. A nemzedékek egymásutániságával párhuzamosan lezajlik a domináns angol nyelvi környezethez történő alkalmazkodás. Mindezek alapján feltételezhetjük az anyanyelvi törésvonal létét a szülők és a fiatalabb nemzedékek között.

Az otthon környezetben magyarul beszélőket a „minden más nyelv" kategória alatt találjuk. Ez utóbbiak a népesség 7,7 százalékát alkotják. 68,8 százalékuk „nagyon jól beszéli" az angol nyelvet.

5.9. táblázat. A magyar származású/etnikai eredetű öt év feletti népesség az otthon beszélt nyelv szerint 2000-ben

	Szám szerint	*Százalék*
Öt év feletti népesség	1 332 106	100.0%
Csak az angol nyelvet beszéli	1 175 743	88.3%
Az angoltól eltérő nyelvet beszél	156 363	11.7%
Spanyol	17 214	100.0%
„Nagyon jól" beszéli az angol nyelvet	13 062	75.9%
„Jól" beszéli az angol nyelvet	2 178	12.7%
„Nem jól" beszéli az angol nyelvet	1 895	11.0%
„Egyáltalán nem" beszéli az angol nyelvet	79	0.5%
Más indoeurópai nyelvek	35 050	100.0%
„Nagyon jól" beszéli az angol nyelvet	25 185	71.9%
„Jól" beszéli az angol nyelvet	6 112	17.4%
„Nem jól" beszéli az angol nyelvet	3 378	9.6%
„Egyáltalán nem" beszéli az angol nyelvet	375	1.1%
Ázsiai és csendes-óceán szigeteki nyelvek	1 391	100.0%
„Nagyon jól" beszéli az angol nyelvet	1 203	86.5%
„Jól" beszéli az angol nyelvet	96	6.9%
„Nem jól" beszéli az angol nyelvet	90	6.5%
„Egyáltalán nem" beszéli az angol nyelvet	2	0.1%
Minden más nyelv	102 708	100.0%
„Nagyon jól" beszéli az angol nyelvet	70 657	68.8%
„Jól" beszéli az angol nyelvet	23 793	23.2%
„Nem jól" beszéli az angol nyelvet	7 373	7.2%
„Egyáltalán nem" beszéli az angol nyelvet	889	0.9%

Forrás: U.S. Census Bureau, Census 2000 Summary File 4, Matrices PCT38, PCT40, PCT41, PCT42.

5.10. táblázat. Az angol nyelvtudás (*ability to speak english*) a magyar származású/etnikai eredetű népesség körében 2000-ben

Angol nyelvtudás	*Szám szerint*	*Százalék*
Öt év feletti népesség	1 332 106	100.0%
Angoltól eltérő nyelvet beszél	156 363	11.7%
5 és 17 év közötti	15 882	1.2%
18 és 64 év közötti	95 370	7.2%
65 év feletti	45 111	3.4%
„Nagyon jól" szintnél gyengébben beszéli az angol nyelvet	46 256	3.5%
5 és 17 év közötti	4 155	0.3%
18 és 64 év közötti	24 856	1.9%
65 év feletti	17 245	1.3%
Angol nyelvtudás a háztartásban		
Nyelvileg elszigetelt háztartások*	14 723	
Öt év feletti népesség a háztartásokban	1 308 880	100.0%
A nyelvileg elszigetelt háztartásokban	21 927	1.7%
5 és 17 év közötti	1 060	0.1%
18 és 64 év közötti	9 849	0.8%
65 éven felül	11 018	0.8%

** Nyelvileg elszigetelt (linguistically isolated) az a háztartás, amelynek nincs olyan 14 év feletti tagja, aki 1) csak angol nyelven beszél vagy 2) az angoltól eltérő nyelvet beszél, és az angol nyelvet „nagyon jól" beszéli. Más szavakkal, azok a háztartások, ahol a 14 év feletti háztartástagok nehézségekbe ütköznek az angol nyelven való beszéd során.*

Forrás: U.S. Census Bureau, Census 2000 Summary File 4, Matrices PCT38, PCT40, PCT41, PCT42.

6.2. Magyarországon született népesség

A magyar származásúaknál jóval alacsonyabb lélekszám jellemzi a magyarországi születésű népességet. 92 ezres lélekszámuk megközelíti a magyar származású Európában születettek számát (99.797). Elöregedő korszerkezetű népességről van szó, amelynek átlagéletkora meghaladja a 61 évet; 42 százaléka 62 év feletti *(5.11 táblázat)*. Minden bizonnyal az egykori ötvenhatosok teszik ki a 60 és 84 év közöttiek jelentős részét; ez a korcsoport adja a teljes népesség több mint 43 százalékát.

Az összes háztartás 21 százalékában egyedülálló 65 év feletti idős nő vagy férfi él. Ugyancsak magas a házastárs-családból álló háztartások aránya (53,2 %) az összes háztartás között.

5.11. táblázat. Az Egyesült Államokban élő, magyarországi születésű népesség általános demográfiai jellemzői 2000-ben

Demográfiai jellemzők	*Szám szerint*	*Százalék*
Teljes népesség	92 015	100.0%
Nem és életkor		
Férfi	45 060	48.9%
Nő	46 955	51.0%
5 év alatt	340	0.3%
5 és 9 év között	550	0.6%
10 és 14 év között	685	0.7%
15 és 19 év között	1 230	1.3%
20 és 24 év között	2 705	2.9%
25 és 34 év között	7 410	8.0%
35 és 44 év között	7 340	7.9%
45 és 54 év között	15 635	16.9%
55 és 59 év között	8 190	8.9%
60 és 64 év között	10 625	11.5%
65 és 74 év között	17 910	19.4%
75 és 84 év között	12 040	13.0%
85 év felett	7 355	7.9%
Átlagéletkor (években)	61.1	
18 év felett	89 865	97.6%
Férfi	43 865	47.6%
Nő	45 995	49.9%
21 év felett	88 940	96.6%
62 év felett	44 160	47.9%
65 év felett	37 310	40.5%
Férfi	16 630	18.0%
Nő	20 680	22.4%
Háztartások típusok szerint		
Háztartások	53 595	100.0%
Családos háztartások (családok)	33 145	61.8%
18 év alatti saját gyerekkel	7 620	14.2%
Házastárs család	28 560	53.2%
18 év alatti saját gyerekkel	6 405	11.9%
Női háztartásfő, férj nélkül	3 230	6.0%
18 év alatti saját gyerekkel	805	1.5%
Nem-családos háztartások	20 450	38.1%
Egyedül élő háztartásfők	18 190	33.9%
65 év feletti háztartásfők	11 275	21.0%

Forrás: U.S. Census Bureau, Census 2000 Special Tabulations (STP-159)

Az iskolai végzettség szerinti adatok a magyarországi születésűek esetében is magas iskolázottságról tanúskodnak (*5.12. táblázat*). A népesség 77 százaléka középiskolának megfelelő vagy annál magasabb végzettséggel rendelkezik.

5.12. táblázat. Az Egyesült Államokban élő, magyarországi születésű népesség fontosabb társadalmi jellemzői 2000-ben

Társadalmi jellemzők	*Szám*	*Százalék*
Iskolába járás		
3 éven felüli iskolába beiratkozott népesség	6 915	100.0%
Iskola előtti nevelés (*nursery school*)	160	2.3%
Óvoda	125	1.8%
Alapiskola (1–8 osztály)	975	14.1%
Középiskola (9–12 osztály)	1 235	17.8%
Felsőfokú intézmény	4 420	63.9%
Iskolai végzettség		
25 év feletti népesség	86 510	100.0%
Kevesebb mint 9 osztály	9 555	11.0%
9 és 12 osztály közötti, oklevél nélküli	10 280	11.8%
Középiskola (beleértve a honosított okleveleket)	20 675	23.9%
Kollégium (*college*), fokozat nélkül	15 455	17.8%
Associate fokozat	4 555	5.2%
Bachelor fokozat	11 630	13.4%
Felsőfokú végzettség	14 355	16.5%
Középiskolai vagy magasabb végzettségűek százalékban	77.0	
Bachelor végzettséggel rendelkezők százalékban	30.0	
Családi állapot		
15 év feletti népesség	90 440	100.0%
Nőtlen, hajadon	9 610	10.6%
Jelenleg nős, házas	55 680	61.5%
Különélő	1 175	1.3%
Megözvegyült	14 360	15.8%
Nő	11 720	12.9%
Elvált	9 620	10.6%
Nő	5 105	5.6%
Támasznyújtó nagyszülők		
18 év alatti unokával egy háztartásban élő nagyszülő	1 885	100.0%
Unokáért felelős nagyszülő	490	25.9%

Forrás: U.S. Census Bureau, Census 2000 Special Tabulations (STP-159)

A korszerkezeti adatoknak megfelelő képet nyújtanak a bevándorlási periódus szerint részletezett adatok is. Eszerint az 1980. előtti bevándoroltak aránya meghaladja a 70 százalékot (*5.13 táblázat*). A magyarországi születésű népesség 23,5 százaléka nem amerikai állampolgár; 50 százalékuk 1990 és 2000 között vándorolt be az Egyesült Államokba. Az 1990-et megelőző időszakban bevándorolt és jelenleg amerikai állampolgársággal nem rendelkezők a népesség 10 százalékát alkotják.

5.13. táblázat. Az Egyesült Államokban élő Magyarországon született népesség állampolgárság és bevándorlási periódus szerint 2000-ben

Állampolgárság és bevándorlási időszak	*Szám szerint*	*Százalék*
Teljes népesség	92 015	100.0%
Honosított Egyesült Államokbeli állampolgárok	70 320	76.4%
1990 és 2000 között bevándoroltak	2 075	2.2%
1980 és 1989 között bevándoroltak	7 000	7.6%
1980 előtt bevándoroltak	61 245	66.5%
Nem Egyesült Államokbeli állampolgárok	21 700	23.5%
1990 és 2000 között bevándoroltak	11 970	13.0%
1980 és 1989 között bevándoroltak	4 225	4.5%
1980 előtt bevándoroltak	5 500	5.9%

Forrás: U.S. Census Bureau, Census 2000 Special Tabulations (STP-159)

A magyarországi származásúak otthon beszélt nyelv és angol nyelvtudás szerint részletezett adatai az angoltól eltérő otthon beszélt nyelv túlsúlyát mutatják (75,8 %). E népesség közel fele saját bevallása szerint a „nagyon jól" – nál alacsonyabb szinten beszéli az angol nyelvet (*5.14 táblázat*). Visszautalva a magyar származású népesség nyelvi jellemzőinél említett nemzedéki nyelvi törésvonalra, könnyen elképzelhető, hogy ez a belső nyelvi törésvonal alapvetően az első és a második nemzedék között jelentkezik. Amennyiben azt feltételezzük, hogy a nyelv megtartása összekapcsolódik a kontinuitással vagy az etnikai identitás újbóli kinyilvánításával, akkor a nyelvi törésvonal az asszimilációs folyamattal hozható összefüggésbe. Gillian Stevens amerikai kutató szerint a nyelvi határok, törésvonalak voltaképpen cáfolják azt a feltevést, miszerint az amerikai etnikai leszármazási csoportok homogén társadalmi entitások. A nyelvi határok az etnikai csoporton belüli nyelvi és társadalmi sokszínűségre utalás mellett belső konfliktusokat is generálhatnak pl. a különböző intézmények (kétnyelvű iskolák) fenntartásával kapcsolatban.[47]

[47] Stevens, Gillian: Nativity, Intermarriage, and Mother-Tongue Shift. *AMERICAN SOCIOLOGICAL REVIEW* 1985. 82.

5.14. táblázat. Az Egyesült Államokban élő Magyarországon született népesség otthon beszélt nyelv és angol nyelvtudás szerint 2000-ben

Otthon beszélt nyelv és angol nyelvtudás	*Szám szerint*	*Százalék*
5 év feletti népesség	91 680	100.0 %
Csak angol nyelv	22 165	24.1 %
Az angoltól eltérő nyelv	69 515	75.8 %
A „nagyon jól" szintnél gyengébben az angol nyelvet	29 135	31.7 %
Spanyol	735	0.8 %
A „nagyon jól" szintnél gyengébben beszéli az angol nyelvet	335	0.3 %
Más indoeurópai nyelvek	9 300	10.1 %
A „nagyon jól" szintnél gyengébben beszéli az angol nyelvet	3 880	4.2 %
Ázsiai és más csendes-óceán szigeteki nyelvek	100	0.1 %
A „nagyon jól" szintnél gyengébben beszéli az angol nyelvet	40	

Forrás: U.S. Census Bureau, Census 2000 Special Tabulations (STP-159)

6.3. Otthon magyarul is beszélő 5 éven felüli népesség

Kevesebb információval rendelkezünk az otthon, családi körben magyarul is beszélő népességről.[48] Az *5.15 táblázat* adatai szerint számuk 117 ezer főre tehető; e lélekszám 1980 óta közel 40 százalékos csökkenést mutat. Mindez megerősítheti a nemzedékek mentén tapasztalható anyanyelvi törésvonallal kapcsolatos feltevéseinket.

5.15. táblázat: Az otthon magyarul is beszélő 5 éven felüli személyek száma 1980 és 2000 között

1980	*1990*	*2000*	*Különbség 1980–1990*		*Különbség 1990–2000*	
			szám szerint	*%*	*szám szerint*	*%*
178 995	147 902	117 975	- 31 090	- 17.3	- 29 929	- 20.2

Forrás: U. S. Census Bureau, Census 2000 Special Tabulation 224; Fejős 1988: 192.

[48] A magyarul beszélő népesség saját számításokra épülő egyéb adatait lásd a kötet *II. Mellékletében* (IPUMS adatok). (*szerk. megj.*)

7. Az „ancestry" adatok megbízhatósága

Az amerikai népszámlálások származás/etnikai eredet adatait számos kritika éri a kutatók részéről.[49] Az alábbiakban a kritikák alapjául szolgáló tudományos eredmények ismertetésére törekszem. Két kutatás eredményeit tárgyalom részletesen. Elsőként a népszámlálási adatok minőségének megállapítása céljából végrehajtott *Census 2000 Content Reinterview Survey*-nek a származás/etnikai eredet adatokra vonatkozó eredményeit ismertetem. Ezt követően összefoglalom Reynolds Farley amerikai szociológusnak az 1980. évi „ancestry" adatokkal kapcsolatos vizsgálatának eredményeit. A két kutatás eredményeinek ismerete tovább árnyalhatja az adatokról kialakult eddigi véleményünket.

7.1. A Census 2000 Content Reinterview Survey eredményei

A népszámlálásokat követő CRS vizsgálat alapvetően a népszámlálási adatok statisztikai megbízhatóságának a megállapítására törekedik. A vizsgálat lényege, hogy a népszámlálást követően egy adott mintában szereplő személyek esetében megismétlik a népszámlálásban használt kérdőív kitöltését, majd azt követően mérik a népszámlálás és a CRS vizsgálat során kapott válaszok közötti eltéréseket. A vizsgálat alapvetően a mérési módszer megbízhatóságának megállapítására irányul, vagyis arra, hogy egy adott kérdés milyen mértékben eredményez azonos válaszokat különböző időpontokban.

A Census 2000 Content Reinterview Survey is a mérés megismétlésének módszerét (*test-retest method*) használta. A 2000. évi népszámlálás hosszú formájú kérdőívét kézhez kapó háztartások közül véletlenszerű mintát vettek és a népszámlálás kérdőívének kitöltését megismételték. A válaszok varianciájának mérését a következetlenségi vagy inkonzisztencia-mutató jelzi, amely méri a válaszadásokban tapasztalható következetességet. Minél magasabb a mutató értéke, annál problematikusabb az adott népszámlálási kérdés válaszainak értelmezése. A Census Bureau munkatársai a 20-nál kisebb értéket a válaszadási variancia alacsony vagy jó szintjeként szemlélik; 20 és 50 közötti értéket közepes varianciaként – mérsékelten problematikusnak; míg az 50 feletti értéket magas varianciaként – nagyon problematikusként tartják számon. A származás kérdésre adott válaszok esetében a 2000. évi vizsgálat közepes következetlenséget mért mind a teljes népesség (30,7), mind pedig a fehér népesség körében (37,3). A magyarok származásra utaló adatok inkonzisztencia szintje (23,4) ugyancsak a mérsékelten problematikusak közé sorolhatók.[50]

7.2. A származásra/etnikai eredetre vonatkozó adatok jellemzői

Reynolds Farley önálló tanulmány keretében vizsgálta, hogy az „ancestry" kérdés milyen mértékben méri az etnicitást (Farley 1991). Az 1980. évi ancestry adatokat összehasonlítva az 1979-es *Current Population Survey* és az 1986-os *National Content Test*-tel (az 1990-es népszámlálást megelőző kérdőíves vizsgálat) Farley valójában megkérdőjelezte az „ancestry" kérdés használhatóságát. Arra a következtetésre jutott, hogy nagyon erős következetlenség tapasztalható néhány európai csoport számában 1979-ben, 1980-ban és 1986-ban. 25 % – 30 %-os változásokat talált az angolok, oroszok és franciák esetében. A meglehetősen rövid időintervallumon belüli széles eltérések Farley-t arra a következtetésre vezették, hogy az ancestry adatok értelmezése nagy óvatosságot igényel, különösen abban az esetben, ha azokból egy adott csoport nagyságára próbálunk következtetni.

Farley beszámol két vizsgálatról (1979. évi *Current Population Survey* és az 1980. évi népszámlálást követő *Content Reinterview Study*), amelyek adatainak felhasználása során vizsgálni lehetett a származás információk és más demográfiai jellemzők (szülők születési helye, nyelvhasználat) közötti kapcsolatot. Az 1979. évi CPS során mintegy 100 000 egyén esetében rögzítették a válaszadó, illetve szülei születési helyére vonatkozó információkon kívül, az anyanyelvre és a családi körben az angol nyelven kívül beszélt nyelvvel kapcsolatos adatokat. Ezek az információk lehetővé tették annak vizsgálatát, hogy mely nemzetek és nyelvek állnak közel a származással kapcsolatos válaszokhoz. A válaszok feldolgozása során Farley szerint három alapvető tendencia bontakozott ki.

- Egyrészt élesen elkülönültek azok a csoportok, amelyek az 1968-as bevándorlási törvény után érkeztek az Egyesült Államokba (ázsiai indiánok, kínaiak, kolumbiaiak, vietnámiak, fülöp-szigetekiek, irániak,

[49] Magyar viszonylatban mindenekelőtt Fejős Zoltán vizsgálatait emeljük ki. Fejős nevéhez fűződik többek között az 1980. évi népszámlálás származás adatainak kritikai ismertetése: Fejős (1988) 200–204. Kritikája legfontosabb elemeinek összefoglalását megtaláljuk Fejős (2002) 146–148.

[50] U. S. Census Bureau: *Census 2000 Content Reinterview Survey: Accuracy of Data for Selected Population and Housing Characteristics as Measured by Reinterview*, U. S. Census Bureau. Washington, DC. 2003. A 2000. évi Content Reinterview Survey inkonzisztencia becsléseit összefoglaló táblázatot lásd a *Függelék*ben (*5.18 táblázat*).

jamaicaiak stb.). Mintegy négyötödük esetében a szülők születési helye megegyezett a bevallott felmenőkkel, jelentős részük a származásával megegyező nyelvet beszél.

- A második jól elkülöníthető csoportot az 1880 és az első világháború között bevándorolt személyek leszármazottai jelentették. Ezek a személyek származási helyként Kelet- és Dél-Kelet-Európa államait jelölték meg (cseh, magyar, olasz, litván, lengyel, román, ukrán); 5 és 10 százalék közülük ezekben az országokban született, egynegyedük-egyharmaduk szülei ezekben az országokban született, és kb. ugyanennyien jelölték meg anyanyelvként a fent említett országok nyelvét. Ezek a személyek a második nagy bevándorlási hullám idős túlélői illetve azok gyerekei. Reynolds Farley szerint egy olyan csoportról van szó, amely gyorsan öregedik és eltűnik a következő két évtizedben.[51]
- A harmadik csoport azokat foglalta magába, akik a polgárháborús időszak előtti bevándorlással összefüggésbe hozható származást (holland, francia, német, ír, norvég vagy skót) jelöltek meg. Közülük nagyon kevesen születtek külföldön, szüleik sem az Egyesült Államokon kívül születtek, és általában kis százalékuk beszéli a származás szerinti ország nyelvét.

Az 1980. évi népszámlálást követő CRS során, a népszámlálási adatok minőségének megállapítása céljából, 13800 háztartást kérdeztek meg. A kérdezőbiztosok a népszámlálási kérdések megismétlése helyett a szülők, nagyszülők és azokat megelőző nemzedékek születési helyére vonatkozó információkat gyűjtötték. Amennyiben a válaszadó azt állította, hogy mindenik felmenője az Egyesült Államokban született, akkor rákérdeztek, hogy mi volt a származása a legelső ősnek, aki az országba érkezett. Az adatok elemzése során Reynolds Farley drámai nemzedéki különbségeket talált. Az első és második nemzedékhez tartozó, Egyesült Államokban élő személyek 90%-ának a származása megegyezett a saját és szülei születési helyével. Két kivétel létezett csupán: a franciák fele és az angolok egyharmada azt nyilatkozta, hogy nincs felmenője a fent említett államokban.

A harmadik és negyedik nemzedék esetében a válaszadók felénél kevesebbje választott egy olyan származási országot, amely megegyezne a saját felmenőivel, származásával. Többségük azt állította, hogy az összes felmenője az Államokban született, és ők nem ismerik azt a sajátos országot, amelyből a bevándorló ősei származtak.[52]

[51] Farley, Reynolds: The New Census Questions About Ancestry: What Did It Tell Us? *DEMOGRAPHY* 1991. 423.

Láthatjuk tehát, hogy a származás/etnikai eredet kérdésre adott válaszok a legkövetkezetesebbek azon személyek esetében, akiknek az ősei nemrég vándoroltak be az Egyesült Államokba, és a legkövetkezetlenebbek azon személyek esetében, akiknek az ősei még a polgárháború előtt vándoroltak az Államokba – angolok, hollandok, németek és más észak-európai csoportok. Ezek az eredmények úgy tűnik, hogy leírják az etnikai válaszokban a nemzedékek mentén történő változást, amelyet a nyelvhasználat esetében is sikerült tetten érnünk.

8. Az etnikai válaszok jellemzőit magyarázó társadalmi folyamatok

Az európai származású egyének etnikai származási adatait jellemző bizonytalanság hátterében a kutatók a 20. században – de főként a második világháborút követő időszakban – lezajlott asszimilációt azonosítják. Az „amerikaiak piszkos kis titkaként" (*„America's dirty little secret"*)[53] is emlegetett asszimilációt Alba és Nee voltaképpen azoknak a hosszú távú folyamatoknak az eredményeként szemlélik, amelyek fokozatosan lemorzsolták az etnikai különbözőségek fennmaradását biztosító társadalmi alapokat. Mindenekelőtt csökkentek azok a kulturális különbségek, amelyek az etnikai hovatartozás jelzőiként és az etnikai szolidaritás megerősítőiként szolgáltak. Fokozatosan kiegyenlítődtek a lehetőségek olyan társadalmi javak megszerzésében, mint az iskolai oklevelek és jövedelmező állások, miközben az etnicitás elveszítette kapcsolódását specifikus gazdasági szegmensekhez. Lakóhely változtatás történt a városközponti etnikai negyedekből az etnikailag kevert külvárosokba és városi negyedekbe. És végül, elfogadottá vált az etnikai vonalak közötti relatív könnyed társadalmi érintkezés, amely végső soron az etnikai vegyes házasságok és kevert leszármazások magas arányát eredményezte[54]. Jóllehet az etnicitás ma jelen van még a harmadik és negyedik nemzedékek életében is, annak jelentése és kifejeződése jelentős mértékben átalakult. A jelenlegi

[52] Farley i.m. 424.

[53] Massey, S. Douglas.: Revenge of The Chicago School. *CONTEMPORARY SOCIOLOGY* 2004. 33(4):408–10.

[54] Alba, Richard D. – Victor Nee: *Remaking the American Mainstream: Assimilation and Contemporary Immigration.* Mass. Harvard University Press, Cambridge, 2003. 70–71.

helyzetét – Alba és Nee kifejezésével élve – az „etnicitás alkonya" („*the twilight of ethnicity*") kifejezés jellemzi a leginkább, amelyben az etnicitás kifejeződése szimbolikus opció, ahelyett, hogy az endogámia, szegregáció és gazdasági peremhelyzet által meghatározott társadalmi kategória lenne.

Richard Alba és Victor Nee véleménye szerint az amerikai fehérbőrű népesség etnikai identitása tartalmaz néhány közös pontot, amelyek egyértelműen alátámasztják e csoportok sikeres asszimilációját.[55] A közös pontok közül a szerzők elsőként az alakíthatóságot (*malleability*) hangsúlyozzák, vagyis, hogy a legtöbb egyén számára az etnikai identitás fontossága és intenzitása, sőt még annak meghatározása is helyzetről-helyzetre változhat (*situationally specific*).[56] Az etnikai identitás képlékenységének hátterében minden bizonnyal szerepet játszhat az a tényező, hogy az egyéneket néha több nemzedéknyi távolság választja el a bevándorló őseiktől, ami rendkívül összetetté és bonyolulttá teheti a leszármazási csoport kiválasztását. Ugyanakkor azt is látnunk kell, hogy a többségük esetében nem beszélhetünk erős társadalmi kényszerekről azzal kapcsolatban, hogy mely csoportokkal azonosulnak, hiszen etnikai eredetük a külső szemlélő számára nem egyértelmű. Egyaránt megtalálhatók közöttük, akik mélyen és gyakran megélik etnikai identitásukat, és olyanok is, akik annak nagyon kevés jelentőséget tulajdonítanak. Többségük azonban valahol e két szélsőség között helyezkedik el, közepes fontosságot tulajdonítva etnikai identitásuknak. E többség számára az etnikai identitás kinyilvánítása családi eseményekhez, családtagokkal együtt töltött ünnepekhez köthető.

Második közös pont az amerikai fehérek etnikai identitásában Alba és Nee szerint, hogy az etnikai identitás a mindennapi tapasztalatok során rendszerint csak nagyon enyhe formában jut kifejeződésre, pl. nemzeti jellegű ételek fogyasztásában. A nemzeti jellegű ételek fogyasztása egyrészt a magánszférához köthető tapasztalat, amely nem ad lehetőséget arra, hogy más személyek ezzel kapcsolatosan negatív véleményt kinyilváníthassanak, ugyanakkor pedig etnikailag nem kizáró jellegű, vagyis megosztható más etnikai származással rendelkező személlyel is.

Harmadik közös pontként Alba és Nee a fehér etnikai identitás „privatizációját" jelöli meg. Mivel a legtöbb fehérbőrű egyén számára az etnikai identitás és a családnál tágabb etnikus társadalmi struktúra közötti kapcsolat

[55] Alba – Nee i.m. 96–97.

[56] Az etnikai identitás szituatív meghatározottságára, illetve az etnikai szervezeti életben való részvétellel összefüggő jellegzetességeire a kötet *Összegzés*ében még visszatérünk. (*szerk. megj.*)

elveszett, esetükben előtérbe kerül az etnicitás személyes vagy családi jelentése. Jellemző rájuk, hogy nem vállalják a tagságot az etnikai alapú szervezetekben, jóllehet az ezekhez történő önkéntes csatlakozás nem kívánna jelentősebb erőfeszítést. Közülük nagyon kevesen aggódnak gyerekeik etnikai identitás-választásával kapcsolatosan, az etnikai elköteleződést végső soron gyerekeik személyes döntésének tekintik.

9. Összegzés

Az a mód, ahogyan mérjük az etnicitást, jól tükrözi az adatgyűjtésünkben meglévő korlátokat és elméleti feltevéseinket – állítja Calvin Goldscheider.[57] Érdemes ezt a kijelentést elemzésünk általános tanulságaként elfogadni.

Láthattuk, hogy a 2000. évi amerikai népszámlálás származás/etnikai eredet kérdése nem tudja különválasztani egy adott csoporttal mélyen azonosulókat azoktól, akik a népszámlálások alkalmával csupán esetlegesen választanak a családi emlékezetben megőrzött leszármazások közül.

Néhány kutató azt állítja, hogy az etnikai önazonosság és az etnikai/nemzeti származás különválasztása jobb mérést eredményezne. Ez különálló kérdéseket foglalna magába a társadalom fontosabb etnikai csoportjaival kapcsolatos elsődleges identitásra, illetve az egyén felmenőire vagy őseire vonatkozóan. A kérdések megfogalmazása a következőképpen hangzana: 1) „A felsorolt csoportok közül melyiket tekinti Ön elsődleges identitásához legközelebb állónak?"[58] és 2) Szüleire, nagyszüleire és felmenőire gondolva, milyen nemzetiségek vagy etnikai csoportok szerepelnek az Ön családja történetében?"[59]

Az etnicitásra közvetett módon utaló – az egyén születési helyét tudakoló – kérdés segítségével csupán az első nemzedék beazonosítása lehetséges. Számos kutató véleménye szerint hiba volt a szülők születési helyére vonat-

[57] Goldscheider, Calvin: Ethnic Categorization in Censuses: Comparative Observations from Israel, Canada, and the United States." In: Kertzer D. I. and Arel, D. (eds.): *Census and Identity: The Politics of Race, Ethnicity and Language in National Censuses*. Cambridge University Press. Cambridge, 2002. 85.

[58] „Among the groups listed which do you consider the one closest to your primary identity?"

[59] „Thinking about your parents your grandparents and your ancestors, what nationalities or ethnic groups are represented in your family history?" Lásd még: Hirschman, Charles: How to Measure Ethnicity: An Immodest Proposal, In: *Challenges of Measuring an Ethnic World: Science, politics and reality. Proceedings of the Joint Canada-United States Conference on the Measurement of Ethnicity April 1–3, 1992.* U. S. Government Printing Office, Washington, DC., 1993. 547–558.

kozó kérdése elhagyása.[60] A magyar származás és az otthon beszélt nyelvre vonatkozó információk összevetése is a nemzedékek mentén történő etnikai dinamikákra hívják fel a figyelmet.

A fehér népesség etnikai adatainak kétértelműsége, a válaszokban tapasztalható következetlenség mögött azonban látnunk kell, hogy ezeknek a válaszoknak van némi realitásuk. Az adatok komplexitása ugyanis abból is fakadhat, hogy az egyének többsége több, különböző etnikumhoz tartozó felmenővel rendelkezik, és a sajátos társadalmi kontextusok befolyásolják, hogy egy adott időpontban melyik származást tartja fontosnak.

Mindezen korlátok ellenére a meglévő adatok feldolgozásai új ismeretekkel és új szempontokkal gazdagíthatják az Egyesült Államokban élő magyarokkal kapcsolatos eddigi tudásunk.

60 Thernstrom, Stephan: Counting Heads: New Data on the Ethnic Composition of the American Population. *JOURNAL OF INTERDISCIPLINARY HISTORY* 1989.20(1):107–16.Boyd, Monica: *Offspring-Parent Shifts in Ancestry: Ethnic Bedrock or Ethnic Quicksand?* Florida State University: Center for the Study of Population. Working Paper, vol. WPS 1997. 97–138.

FÜGGELÉK

5.16. táblázat. Az Egyesült Államok népszámlálásaiban használt faji kategóriák 1790–2000

1790	Szabad fehér férfiak; szabad fehér nők; összes többi szabad személy; rabszolgák
1800	Szabad fehér férfiak; szabad fehér nők; összes többi szabad személy, kivéve a nem adózó indiánok; rabszolgák
1810	Szabad fehér férfiak, szabad fehér nők, összes többi szabad személy, kivéve a nem adózó indiánok; rabszolgák
1820	Szabad fehér férfiak; szabad fehér nők; szabad színesbőrű személyek (értve ezalatt minden szabad személyt, kivéve a nem adózó indiánokat); rabszolgák
1830	Szabad fehér személyek; szabad színesbőrű személyek; rabszolgák
1840	Szabad fehér személyek; szabad színesbőrű személyek; rabszolgák
1850*	Fekete; mulatt
1860**	Fekete; mulatt; (indián)
1870	Fehér; fekete; mulatt; kínai; indián
1880	Fehér; fekete; mulatt; kínai; indián
1890	Fehér; fekete; mulatt; negyedvérű, nyolcadvérű; kínai; japán; indián
1900	Fehér; fekete; kínai; japán; indián
1910	Fehér; fekete; mulatt; kínai; japán; indián; más (+ kitölteni)
1920	Fehér; fekete; mulatt; kínai; japán; fülöp-szigeteki; hindu; koreai; más (+ kitölteni)
1930	Fehér; néger; mexikói; indián; kínai; japán; fülöp-szigeteki; hindu; koreai; (más fajok, teljesen kiejteni)
1940	Fehér; néger; indián; kínai; japán; fülöp-szigeteki; hindu; koreai; (más fajok, teljesen kiejteni)
1950	Fehér; néger; indián; japán; kínai; fülöp-szigeteki; (más faj – kiejteni)
1960	Fehér; néger; amerikai indián; japán; kínai; fülöp-szigeteki; hawaii; részben hawaii; aleut-eszkimó; stb.
1970	Fehér; néger vagy fekete; indián (amerikai); japán; kínai; fülöp-szigeteki; hawaii; koreai; más (kitölteni)
1980	Fehér; néger vagy fekete; japán; kínai; fülöp-szigeteki; koreai; vietnámi; indián (amerikai); ázsiai indián; hawaii; guamo-szigeteki; szamoa-szigeteki; eszkimó; aleut; más (feltüntetni)
1990	Fehér; fekete vagy néger; indián (amerikai); eszkimó; aleut; kínai; fülöp-szigeteki; hawaii; koreai; vietnámi; japán; ázsiai indián; szamoa-szigeteki; guamo-szigeteki; más csendes-óceáni-szigeteki; más faj
2000	Fehér; fekete, afrikai amerikai vagy néger; amerikai indián vagy alaszkai bennszülött (kitölteni); ázsiai indián; kínai; fülöp-szigeteki; japán; koreai; vietnámi; más ázsiai (kitölteni); hawaii bennszülött; guamo-szigeteki vagy chamorro; szamoa-szigeteki; más csendes-óceáni-szigeteki (kitölteni); más faj (kitölteni)

Forrás: Nobles 2002: 67.
** 1850-ben és 1860-ban a szabad személyeket a „szabad lakósok" táblába; a rabszolgákat a „rabszolga lakósok" táblába rögzítették.*
*** Jóllehet az „indián" kategória nem szerepelt a népszámlálási kérdőíven, az utasítás a következőket tartalmazta: „indián" – a nem adózó indiánokat nem kell megszámolni. Azokat az indián családok kell megszámolni, akik lemondtak a törzsi szabályokról, és akik az állami vagy területi jog értelmében állampolgári jogaikat gyakorolják.*

5.17. táblázat. Nyelvhasználattal kapcsolatos kérdések az amerikai népszámlálásokban, és a közölt táblák jellemzői

Nyelvhasználattal kapcsolatos kérdések és a megkérdezett sokaság		*Faj és születés/szülők szerint részletezett népszámlálási táblák*
Angol nyelvismeret		
1890	Teljes népesség.	Fehér: külföldi, az országban született szülők leszármazottja, külföldi származású szülők leszármazottja. Teljes színes bőrű népesség (fekete, kínai, japán és civilizált indiánok).
1900	Teljes népesség.	Fehér: külföldi, külföldi szülők leszármazottja. A népesség kínai, japán és indián elemei.
1910	Teljes népesség.	Fehér: csak külföldön születettek.* Feketék, indiánok, kínaiak, japánok és minden más színes bőrű.
1920	Teljes népesség.	Fehér: csak külföldön születettek. Feketék, indiánok, kínaiak, japánok: származás szerint. Minden más (beleértve a fülöp-szigeteki, hindu, hawaii, maláj, szamoa, sziámi és maori-szigeteki népességeket).
1930	Külföldön született népesség.	Csak külföldön született fehérek, feketék, mexikóiak, indiánok, kínaiak, japánok és minden más népesség.
1940–1970	Nincs.	Nincs.
1980–2000	Azok a személyek, akik az otthonukban nem angol nyelven beszélnek.	Teljes népesség és a külföldön születettek.
Anyanyelv		
1910	Külföldön született népesség.	Fehér: csak külföldön születettek.**
1920	Külföldön született népesség.	Fehér: csak külföldön születettek.**
1930	Külföldön született népesség.	Fehér (mexikóiakat beleértve): csak külföldön születettek.
1940	A mintában szereplő 10 éven felüli népesség.	Fehér: külföldön születettek, külföldi vagy vegyes származású szülők leszármazottja, külföldön született szülők leszármazottja.
1950	Nincs.	Nincs.
1960	A mintában szereplő háztartások külföldön született tagjai.	Minden faj: csak a külföldön született népesség.
1970	A mintában szereplő háztartások tagjai.	Minden faj: külföldön született, külföldi származású szülők leszármazottja, vegyes származású szülők leszármazottja, az országban született szülők leszármazottja.
Beszélt nyelv		
1890	Angolul nem beszélő személyek.	Nincs.
1900	Nincs.	Nincs.
1910	Angolul nem beszélő személyek.	Nincs.
1920–1970	Nincs.	Nincs.
1980–2000	Azok a személyek, akik az otthonukban nem angol nyelven beszélnek.	Különböző összesítések.

* *Az országban született fehér népességre vonatkozóan csak néhány állam vonatkozásában vannak elérhető táblák.*

** *A külföldi vagy vegyes származású szülők leszármazottjainak anyanyelve a válaszadó külföldi származású szüleinek anyanyelvére vonatkozik.*

Forrás: Stevens 1999: 388.

5.18. táblázat. A 2000. évi Content Reinterview Survey származással/etnikai eredettel adatok következetlenségi (inkonzisztencia) becslései néhány népcsoport esetében

Népszámlálási kategóriák	*2000. évi CRS*		
	Következetlenségi index		*Következetlenségi szint**
	Becslés	*90 %-os konf. intervallum*	
Osztrák	32.7	20.3 – 52.7	K
Belga	18.1	9.3 – 35.4	A
Kanadai	55.9	39.6 – 79.0	M
Cseh	22.2	15.6 – 31.5	K
Dán	24.0	15.3 – 37.7	K
Holland	21.0	15.9 – 27.8	K
Angol	51.2	47.6 – 55.1	M
Finn	13.1	6.7 – 25.6	A
Francia (kivéve a baszk származást)	48.5	41.4 – 56.8	K
Kanadai francia	55.5	45.7 – 67.5	M
Német	21.6	19.9 – 23.4	K
Görög	7.3	3.7 – 14.2	A
Magyar	23.4	15.6 – 35.1	K
Ír	31.8	29.0 – 34.9	K
Iráni	20.7	10.1 – 42.4	K
Olasz	9.0	7.4 – 10.9	A
Libanoni	18.5	9.2 – 36.9	A
Litván	23.9	14.1 – 40.3	K
Norvég	14.3	10.8 – 19.0	A
Lengyel	12.0	9.5 – 15.1	A
Portugál	18.9	11.9 – 30.0	A
Pennsylvániai német	70.6	47.3 – 100.0	M
Román	n.a.	n.a.	U
Orosz	29.0	22.7 – 37.0	K
Írországi skót	50.9	43.6 – 59.4	M
Skót	45.7	38.3 – 54.6	K
Szlovák	36.4	24.1 – 54.8	K
Subszaharai afrikai	66.4	56.3 – 78.2	M
Svéd	24.7	19.2 – 31.9	K
Svájci	19.1	7.7 – 47.1	A
Ukrán	13.9	8.2 – 23.4	A
Egyesült Államokbeli v. amerikai	70.0	66.9 – 73.4	M
Walesi	43.6	28.8 – 66.0	K
Yugoszláv	17.5	10.4 – 29.6	A
Fehér népesség	37.3	36.2 – 38.4	K
Összesen	30.7	29.9 – 31.6	K

* *Következetlenségi szint:* A – alacsony; K – közepes; M – magas.
Forrás: U. S. Census Bureau 2003 Appendices, Table C.29.

A SZÁRMAZÁS („ANCESTRY") KÉRDÉS AZ 1980., 1990. ÉS 2000. ÉVI NÉPSZÁMLÁLÁSI KÉRDŐÍVEKBEN

A. A származás–kérdés 1980-ban (19.3 %-os minta)
14. Mi ennek a személynek a származása? Amennyiben bizonytalan a származás–kérdéssel kapcsolatban, olvassa el a tájékoztatót. (Például: afro-amerikai, angol, francia, német, hondurasi, magyar, ír, olasz, jamaicai, koreai, libanoni, mexikói, nigériai, lengyel, ukrán, venezuelai stb.)

B. Tájékoztató az 1980. évi származás–kérdéssel kapcsolatban.
14. Jelölje meg azt a csoportot, amellyel a személy azonosul. A felmenők/származás (vagy eredet vagy leszármazás) tekinthetjük egy nemzetiségi csoportnak, leszármazási ágnak, vagy országnak, amelyben a személy vagy szülei vagy felmenői születtek az Egyesült Államokba érkezésüket megelőzően. Azok a személyek, akik egynél több származással rendelkeznek, és akik nem tudnak egy és csakis egy csoporttal azonosulni, beírhatják többes származásukat (pl. német-ír).

C. A származás–kérdés 1990-ben (16 %-os minta)
13. Mi ennek a személynek a származása vagy etnicitása? (Például: német, olasz, afro-amerikai, horvát, dominikai, ekvádori, zöld-foki-szigeteki, haiti, kanadai francia, cajun, jamaicai, korai, libanoni, mexikói, nigériai, ír, lengyel, szlovák, thaiföldi, ukrán stb.)
13. Jelölje meg a felmenő/származás csoportot. A származás a személy etnikai eredetére vagy leszármazására, „gyökerekre" vagy örökségére vonatkozik. A származás jelentheti még azt az országot, amelyben a személy, vagy szülei vagy felmenői születtek az Egyesült Államokba érkezésüket megelőzően. Mindenik személynek válaszolnia kell a kérdésre, állampolgárságtól függetlenül.
Azok a személyek, akik egynél több származással rendelkeznek, és nem tudnak azonosulni egy és csakis egy csoporttal, két származási csoportot is megjelölhetnek (pl. német-ír).
Legyen sajátos. Például, írja, hogy nyugati-indiai, ázsiai-indiai vagy amerikai indiai. Nyugati indiaiak magukba foglalják azokat a személyeket, akiknek a felmenőik Jamaica-ból, Trinidad-ból, Haiti-ből stb. érkeztek. Különböztesse meg a zöld-foki-szigetekieket a portugáloktól, kanadai franciákat a kanadaiaktól, a dominikaiakat a dominikai-szigetekiektől.
A vallási csoportokat nem lehet a személy származásaként feltüntetni.

D. A származás–kérdés 2000-ben (17 %-os minta)
10. Mi ennek a személynek a származása vagy etnikai eredete? (Például: olasz, jamaicai, afro-amerikai, kambodzsai, zöld-foki-szigeteki, norvég, dominikai, kanadai francia, haiti, koreai, libanoni, lengyel, nigériai, mexikói, thaiföldi, ukrán stb.)

E. A 2000. évi népszámlálás tájékoztató szövegeiben használt származás meghatározás:
A felmenők/származás a személy etnikai eredetére vagy leszármazására, „gyökerekre" vagy örökségre vagy arra az országra vonatkozik, amelyben a személy, a szülei vagy a felmenői születtek az Egyesült Államokba érkezésüket megelőzően. Néhány etnikai identitás, mint pl. a „német" vagy a jamaicai" az Egyesült Államokon kívüli területhez kötődik, míg mások, mint pl. a „pennsylvaniai hollandok" vagy „cajunok" az Egyesült Államokhoz kötődnek.
A származás kérdésnek nem célja, hogy a válaszadónak egy sajátos etnikumhoz való kötődése fokát mérje. Például, az „ír" válasz kifejezheti a válaszadó teljes beágyazottságát egy „ír" közösségbe vagy csupán a néhány generációnyi távolságra levő felmenők emlékét. A személy származása nem szükségszerűen azonos a személy születési helyével, vagyis nem minden német származású személy született Németországban.

PAPP Z. ATTILA

Az amerikai magyar szervezeti élet és identitások értelmezési lehetőségei

Kutatásunk során különböző módszerekkel, már-már monografikus módon igyekeztünk számba venni az amerikai szervezeteket, illetve a szervezeti élet és az ezt működtetők világképének főbb tulajdonságait. Összegzésképpen az alábbiakban kísérletet teszünk a szervezetek működési sajátosságokra épülő tipologizálására, amelynek során megvizsgáljuk, hogy milyen dimenziók mentén lehetne e működési módokat csoportosítani. Ezután azt is megvizsgáljuk, hogy ha a szervezeti életben való részvételre úgy tekintünk, mint az amerikai magyarok etnikus identitásának egyik konstituáló tényezőjére, milyen identitáskonstrukciók rajzolódnak ki az amerikai magyar származásúak körében. Végezetül megpróbálunk arra is választ adni, hogy a kutatásunk során feltárt szervezeti és identitáskonstrukciók hogyan viszonyulnak a diaszpóra kutatások olyan alapvető kérdéseihez, mint például a diaszporikus létezés kapcsolata önmagához és az elhagyott óhazához (vagy annak tudatához), illetve e viszonyulások saját etnikus kultúrát hoznak-e létre, avagy a kulturális örökség új környezetben történő adaptációját képezik.

1. Szervezeti tipológiák

Az amerikai magyar szervezeteket többféleképpen lehetne tipologizálni. Az egyik legkézzelfoghatóbb, és leggyakrabban használt csoportosítás a létrehozásuk időpontja és célja szerint történik. E jobbára történeti módszerrel a különböző emigrációs hullámokhoz kapcsolódó szervezeteket találjuk meg, és e szerint a következő típusokat különböztethetnénk meg:
- öreg amerikások szervezetei, mint például az egyházak, testvérsegítő (fraternálisi) egyesületek:
- a dipik szervezetei: MHBK (Magyar Harcosok Bajtársi Közössége), Száműzött Magyar Cserkész Szövetség, vagy például a 47-es Magyar Nemzeti Bizottság;
- az 56-osok szervezetei: Szabadságharcosok Szövetsége;

– a gazdasági menekültek, „új magyarok" által működtetett szervezetek: mint például a washingtoni MagyarAmerika Alapítvány, néhány településen a magyar (hétvégi) iskola, vagy Magyar Ház.

E csoportosítás – noha lényeges elemeket vesz figyelembe – ma már nehezen használható, mert az amerikai magyarok különböző migráns kontingensekhez tartozó csoportosulásai közötti határvonalak sok tekintetben megszűntek, átalakultak. Ma már egyszerre van jelen a dipisek első-, másod-, harmadgenerációja, az 56-osok első és második nemzedéke, vagy a 60-as és 80-as évek közötti ún. kádár árváinak[1] tartott gazdasági menekültek csoportosulásai, vagy a 90-es évek jóléti migránsai. Az egykori emigrációs szervezeteket továbbá kikezdte az a tény is, hogy a hidegháború lezárásával és a közép-európai államok rendszerváltásai következtében megszűnt létezni az az ellenségkép is, ami a szervezetek egy részének legitimációját és szervezeti identitását is adta. Harmadrészt az emigrációs szervezetek válságát nemcsak az új ideológiai kontextus kezdte ki, hanem a szervezeti vezetők előrehaladott kora, kihalása, ami szintén új kihívások elé állította a megmaradni kívánó szervezeteket.

A szervezeteket tevékenységi körük szerint is csoportosíthatjuk, és ezek alapján a legfontosabbak a politikai, kulturális, egyházi, cserkészethez vagy a különféle szakmákhoz kapcsolódó szervezetek. Kötetünkben e felosztással találkozhattunk a szervezeti adatbázis ismertetése során.[2]

Egy újabb szervezeti tipológiát az időközben megszűnt HTMH 2006. évi jelentése is tartalmaz.[3] Ebben az Egyesült Államok vonatkozásában háromféle magyar szervezetről számolnak be:

- A magyar-amerikai kapcsolatépítés, magyar érdekképviselet területén működő szervezetek, amelyekre a hagyományos egyesületi élet már nem jellemző (pl. *Amerikai–Magyar Koalíció, Amerikai–Magyar Kongresszusi Kapcsolatok Központja*);
- Érdekképviseletet és hagyományőrzést egyaránt felvállaló, sajátos átmenetet képező, „amerikai-magyar" alapon működő szervezetek (pl. *Manhattan Hungarian Network*);
- Hagyományos egyesületi keretek között működő emigráns szervezetek.

Kutatásunk, és főképp az interjúelemzésre épülő tanulmány során a szervezeteket többek között hatáskörük szerint, azaz az országos és helyi szervezeteket különválasztva igyekeztünk tárgyalni. E szempont szerint azonban valójában hármas felosztással operálhatunk: *helyi szervezetek, puffer szervezetek* és *országos szervezetek.*

1 A kifejezést Huseby-Darvas használja. (Lásd Huseby-Darvas Éva V.: *Hungarians in Michigan*. Michigan State University Press, 2003. 27.)
2 Ld. kötetünkben Márton János elemzéseit.
3 HTMH (Határon Túli Magyarok Hivatala): *Jelentés a Kárpát-medencén kívül élő magyarság helyzetéről*. 2006.

A puffer szervezetek egyszerre lokális és kvázi országos, azaz a helyi viszonyokon túlmutató szervezetek. Ilyenek az egyház, cserkészet, és nagyon kis részben a magyar iskolák. Míg az egyházak szerveződése folytán ez adott (püspökségnek alárendeltek pl.), a cserkészetnél a helyi cserkészcsapatok és a Cserkészszövetség szoros összefüggése állapítható meg, a magyar iskolák esetében szándék szintjén is alig tapasztalható az országos jellegű működés felvállalása. A magyar iskolák működését (az AHEA, a MITE[4] és az Anyanyelvi Konferencia létrehozása ellenére) a legkevéssé sikerült normatív, sztenderdizált alapokra helyezni, ezért valójában helyi szerveződéseknek tekinthetjük. Elemzésünk során láthattuk, hogy az országos szervezetek elsősorban lobbi- vagy valamilyen szakmai integrációs tevékenységben érdekeltek, míg a helyi szervezetek egy adott kis magyar világ kulturális, társadalmi, nagyon kis részben pedig politikai életét szervezik. Az országos és helyi szervezeti típusra egyaránt jellemzőek a túlburjánzó konfliktusok, amelyek meghaladása az utánpótlás, illetve a fiatalabb generációk bevonása által lehetségesek.

Egy másik kritérium, nevezetesen az amerikai magyarság céltételezése módjának függvényében, illetve ennek megtartására adott viszonyulások függvényében az általunk vizsgált szervezeti világot két nagyobb részre oszthatjuk: *etnikailag zárt*, illetve *etnikailag nyitott* szervezetek.

Az *etnikailag zárt szervezetek* munkanyelve elsősorban magyar, az amerikai magyarság identitásáról alkotott koncepcióik statikusak, és elsősorban önmagukra reflektálnak. Ez az ízlésvilágban a népi-populáris kultúra jelenlétét és a hagyományos etnikai gasztronomizációt jelenti.

Az *etnikailag nyitott szervezetekben* az angol nyelvű kommunikáció is elfogadott, a magyarságról alkotott koncepcióik pedig dinamikusak abban az értelemben, hogy az amerikai társadalom helyi és országos szereplőivel fenntartott kapcsolatok által is nyernek értelmet. E szervezetek képviselői szerint a magyarságot nem önmagában kell megőrizni, hanem azt megmutatni kell a többségi társadalom számára.

Az etnikai nyitottság és zártság kérdése helyi és országos szinten is releváns. Míg az etnikai nyitottság mondhatni előfeltétele az országos jellegű lobbiszervezeteknek, addig más típusú szerveződések esetében éppen

4 MITE: Magyar Iskolák Tanári Egyesülete. Lásd még Németh Szilvia elemzésének 32. lábjegyzetét.

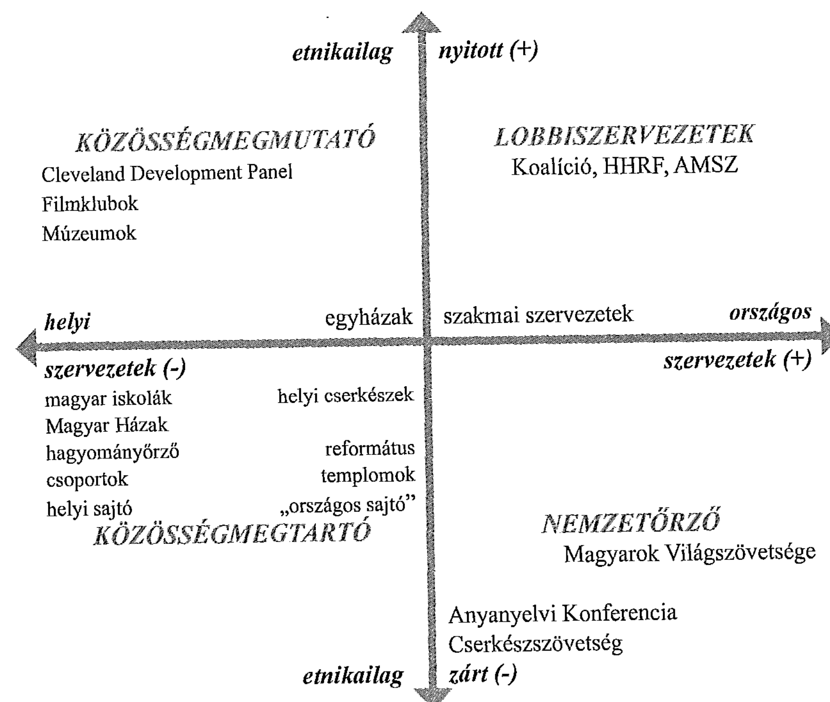
az etnikailag zárt szerveződési mód teszi lehetővé, hogy a helyi szintet jóval meghaladó szervezet működőképes legyen (pl. a cserkészet). A helyi magyar szervezeteket történetiségükben vizsgálva elsősorban etnikailag zárt képződményeknek tarthatjuk, hiszen e szervezetek valamilyen etnikus kultúra megtartására, ápolására rendezkedtek be. Az amerikai társadalomba való integrálódás, illetve az egykori emigrációs érzület háttérbe szorulásával azonban helyi szinteken is egyre gyakrabban találni etnikailag nyitott, a magyarságot relatív viszonyulásként, azaz a többségnek, másoknak felmutatandó entitásként feltételező szervezeteket. Megjegyzendő, hogy ez a fajta szervezeti beállítódás – látszólag paradox módon – leginkább ott jellemző, ahol magyar származásúak nagyobb arányban élnek. Ennek oka vélhetően az, hogy e térségekben (Cleveland, Florida, New Jersey) élő magyarok körében a másod-, harmadgenerációs, illetve a gazdasági migráns magyarok fokozott jelenléte, az eleve adott nagyobb rekrutációs bázis létezése miatt, illetve részben a vegyes házasságok következtében könnyebben kitermelődhetnek az etnikai nyitottságot képviselő magyar szervezeti szereplők.

Ha a helyi versus országos „hatáskört" kifejező, illetve az etnikai nyitottságot és zártságot megjelenítő dimenziókat egymásra vetítjük, négy nagyobb, a szervezetek működési logikáját kifejező szervezettípust azonosíthatunk be (ld. *6.1. ábra*): *lobbiszervezetek, nemzetőrző szervezetek, közösségmegtartó szervezetek* és *közösségmegmutató intézmények.* E típusok, noha a vonatkozó ábrán szemléltetésképpen néhány konkrét szervezetet is feltüntettünk, valójában a szociológiában ismert ideáltípusoknak[5] tekinthetők, azaz olyan elméleti konstrukcióknak, amelyek egy működést vagy valamilyen tulajdonság-együttest jól megtestesítenek. Az ideáltípusok tiszta formában ritkán léteznek a valóságban, a valós szervezetek vélhetően több típus tulajdonságait is tartalmazzák, ám valamelyik típus jellemzői nagyobb mértékben illenek rájuk.

A *lobbiszervezetek* vagy *érdekérvényesítő szervezetek* olyan országos státusra törekvő, avagy retorikájukban azt hangoztató szervezetek, amelyek számára az etnikai nyitottság létszükséglet. E szervezetek a magyar érdekek képviseletét a különböző amerikai vagy magyarországi politikai szervezetekkel ápolt jó kapcsolatok által igyekeznek elérni, működésük során pedig mindig „nagyobbnak" akarnak feltűnni, mint amekkorák valójában. Ez leginkább a tagok, tagszervezetek számát illetően érzékelhető, hiszen akárhány taggal is rendelkeznek, konkrét számot nehéz lenne meghatározni. Ám valójában

5 Weber, Max: *Gazdaság és társadalom. A megértő szociológia alapvonalai 1. Szociológiai kategóriatan.* Közgadasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1987. (főképpen 49–51. oldalak)

6.1. ábra. Amerikai magyar szervezetek működési tipológiája

nem is a konkrét tagszám a lényeges, hanem az, hogy egyáltalán léteznek tagszervezeteik, amely gyakran feljogosítja őket, hogy a másfél milliós amerikai magyarság nevében cselekedjenek, vagy nyilatkozzanak. Megjegyzendő, hogy olyan szervezet is létezik, amely nem a tagszervezetekre építve, ám mégis az amerikai magyarság érdekképviseleti szerveként kíván fellépni.

A lobbiszervezetek sajátos formáját képezik a *szakmai érdekérvényesítő szervezetek*, amelyek noha a lokális szinten túlmutatva működnek, mégsem tekinthetők teljesen országos szintűeknek. Tevékenységük különböző szakterületek magyar szakembereinek összefogására irányul, amit kisebb-nagyobb sikerrel el is látnak, de teljes mértékű szakmai integrációt mégsem tudnak elérni. E szakmai szervezetek a magyarság érdekében ténykednek, azonban éppen a szakmai logika, az amerikai hasonló szakmai szervezetekkel való kapcsolatok következtében munkanyelvükben nem lehetnek kizárólag magyarok.

A *nemzetőrző szervezetek* szintén országos (vagy azon is túlmutató) intézmények, ám tevékenységük a magyarság, mint nemzet őrzésére, védelmére irányul. Az etnikai zártság a szervezetek munkanyelvére, aktív magyar-

országi, Kárpát-medencei jelenlétére is utal. E csoportba sorolhatjuk azokat a kulturális intézményeket is, amelyek noha nem kifejezetten országos jellegűek, ám mindenképpen transzlokálisak, azaz nem csak egy helyi közösség sajátjai, hanem tágabb térben, Magyarországon vagy a Kárpát-medencében máshol is működnek (pl. Anyanyelvi Konferencia).

A *közösségmegtartó szervezetek* működése elsősorban egy lokalitáshoz kötött, a „megtartás" pedig a magyar közösségként való fennmaradás lehetőségét feltételezi. Ezek a szervezetek helyi szinten aktívak, az ott működő más szervezetekkel intenzív kapcsolatokat tartanak fenn, többé-kevésbé együttműködnek, míg más lokalitásokról kevés ismeretük van, és tényleges kapcsolatot sem tartanak fenn azokkal. Ezen „elszigeteltség" alól persze vannak kivételek, és ezek rendszerint az amerikai magyar értelmiségi elit tagjaihoz kapcsolódnak, akik között kimutatható valamilyen laza kapcsolatháló, ám ebből a helyi közösségek kölcsönös megismerése nem bontakozik ki. A közösségmegtartó szervezetek a magyarságot nem csak nemzetként, hanem közvetlen, helyi interakciók folyományaként tételezik, magyarságképük mondhatni erre a közösségiségre épül. A helyi cserkészcsapatok, iskolák, avagy református egyházak a magyarságot ugyan helyben működtetik, ám tevékenységük nem föltétlenül deklaratív nemzetpolitikai célok elérésére, hanem konkrétan megragadható feladatok ellátására irányul. Ez nem azt jelenti, hogy e szervezetekben aktív személyeknek ne lenne fontos az etnoszociális avagy a nemzeti tudat, hanem azt, hogy mindennapi tevékenységük az aktív helyi szerepvállalásra irányul, és nem az elvont nemzeteszme szolgálatára.

A *6.1. ábrán* látható, hogy a sajtót is a közösségmegtartó működési csoportba soroltuk. Míg a helyi elektronikus média, vagy akár egy szervezethez kötött kiadvány esetében ez magától értetődő, az „országos sajtó" idesorolása némi magyarázatra szorul. E látszólag paradox helyzetnek az az oka, hogy az ún. országos sajtó működése során szintén a lokalitásba ágyazottság érvényesül. Akár a kaliforniai magyar lapokat, akár a Chicagóról tudósító, ám Kanadában megjelenő lapot nézzük, ez a helyi érdekviszonyokba való betagozódás tapasztalható. A jelenleg New Jersey-ben megjelenő *Amerikai Magyar Népszava Szabadság* noha országos és magyarországi témákat is érint, az önmagába bezárkózó, konfliktusterhes működése által éppen a lokalitás jellemzőit viseli magán.

A *közösségmegmutató szervezetek* működésében meghatározó az amerikai társadalom felé való magyarságmegmutatás késztetése. Az ún. „visibility" szervező erővé válik, azaz a magyarságkép olyan esszenciaként kerül elgondolásra, amelyet meg kell mutatni a helyi, nem magyar nyelvű

társadalomnak is. Talán legplasztikusabban ezt a (magyarként létezni, ugyanakkor megmutatni önmagunkat másoknak is) stratégiát a múzeumok fejezik ki. A múzeumok ugyanis azok a helyek, amelyek megőrizve megmutatnak. Részben továbbá ide soroltuk az egyházakat is, mint puffer szervezetek, ugyanis az elterjedő kétnyelvű templomi működés etnikai nyitottságot is feltételez. Megjegyzendő ugyanakkor, hogy a református gyülekezetek egy jó része az előbbi, közösségmegtartó csoportba tartozik, hiszen ezek olyan közösségek, amelyek helyi szinten – a hit ápolása mellett – a magyar kultúra őrzése céljából is tevékenykednek.[6]

Az *6.1. ábrán* igyekeztünk szemléletesen elhelyezni néhány szervezetet annak érdekében, hogy érzékeltessük a különféle működési logikákat.[7] Ennek kapcsán azonban szükséges még két dolgot kihangsúlyozni. Egyrészt, a különböző cellákba besorolt szervezetek minden valószínűség szerint részben hordoznak olyan sajátosságokat is, amelyek alapján, akár egy másik működési területhez is tartozhatnának. A magyar iskolák például mondhatni szintén érdekeltek a magyarság- vagy nemzetőrzésben, ám működésük mégiscsak egy helyi szinthez kötött. Hasonlóképpen a közösségmegmutató szervezetek is ellátnak közösségmegtartó funkciókat, ám működésükben mégiscsak az amerikaiak felé való megjelenés a meghatározó. Röviden, a besorolás a szervezet működési módját igyekszik érzékeltetni, és nem a magyarság ápolásának célját, hiszen így-úgy természetesen mind a négy kategória alá sorolt szervezet a magyarság érdekében tesz erőfeszítéseket.

Másik megjegyzésünk az egész elemzés természetére vonatkozik. A különböző ideáltipikus működési módokhoz sorolt szervezetekről az elemzés nem kívánt értékítéletet mondani. Az egyes működési módok számunkra érték semlegesek, hiszen a kutatás és elemzés célja nem valamiféle fontossági sorrend felállítására irányult, hanem a szervezeti világok, ezáltal az amerikai magyarság jelene (egy szeletének) megértésére, és sajátos tulajdonság-együtteseinek feltárására.

6 És ebből a kettős funkcióból rendszerint konfliktusok is szoktak támadni, lásd Papp elemzésének a *3.4.5. alfejezetét* (A vallásos hit versus magyarságápolás dilemmája).

7 Megjegyzendő, hogy az ábrán való feltüntetés helye is lényeges, hiszen a hatáskör és etnikai nyitottság dimenzióit megjelenítő tengelyek egyben koordináta tengelyekként is működnek, azaz pozitív és negatív pólusokkal is rendelkeznek. A két tengely metszéspontjához közeli területek az etnikailag semleges és puffer zónába való kerülést jelzi.

2. Amerikai magyar identitáskonstrukciók

Noha a kvalitatív kutatás elsődleges célja a szervezeti élet belső világának feltárására irányult, az interjús módszer jó alkalmat adott arra, hogy az amerikai magyarok e jelentős csoportjának elbeszélésein keresztül azonosságtudatuk szerkezetéről is képet kapjunk.

Elemzésünk során az identitáselemeket három szintre soroltuk, és megállapítottuk, hogy létezik egy személyre szabott, az egyénnek a befogadó országhoz való viszonyulásait tartalmazó ún. *etnoperszonális* szint, egy kifejezetten az amerikai életformával kapcsolatos, ám magyar közösséget feltételező *etnoszociális* szint, illetve egy általánosabb *nemzeti azonosságtudat*, amelyben fontos szerepet játszanak az óhazába való visszatérés motívumai, illetve a fenntartott magyarságkép jellemzői.[8] Az identitásszintekhez kapcsolódó tematizációk, illetve sajátosságok különböző mértékben jelenhetnek meg az egyes individuumok szintjén: ezt részben maguknál az alanyainknál is tapasztaltuk, illetve elmeséléseik által, a többi Amerikában élő magyarra vonatkozóan is. Több interjúban is elhangzott, hogy azok, akik rendszeresen részt vesznek a magyar szervezeti életben, valójában csak egy szűk réteget képviselnek, és az amerikai magyarok maximum 5–10 százalékát teszik ki. Ugyanakkor a népszámlálási adatokból is láttuk, hogy az amerikai magyarok számbeli megbecsülése során is sok bizonytalanság merül fel, azonban az meglehetősen elfogadott, hogy az általában vett magyar származásúaknak mindössze 10 százaléka használja rendszeresen (otthonában) a magyar nyelvet. Ám kik azok a magyar származásúak, akik már nem vesznek részt a magyar szervezeti életben, illetve magyarul sem beszélnek?

8 Megjegyzendő, más megfontolásokból és más terminológiával ugyan, de hasonló leíró szerkezetet állított fel Szántó Miklós is. Szerinte a magyarságtudat erejét az anyaországgal való érintkezés, a befogadó országba való integrálódás, illetve az etnikai közéletben való részvétel határozza meg. Mindegyik pillért további három síkon, szociológiai, kulturális és politikai dimenzióban lehetne vizsgálni. Ezek alapján 8 típust állít fel a kettős kötődések harmonikus meglététől kezdve az anyaországot és a befogadó országot is elutasító periférikus helyzetűekig. (Szántó Miklós: *Magyarok Amerikában.* Gondolat. Budapest. 1984. 36–40.) A modell jól rímel a mai kisebbség-, illetve nacionalizmuskutatásban leginkább Rogers Brubaker nevéhez kötött sémára, noha Szántó 1984-ben nem ismerhette az amerikai szerző 1996-ban publikált modelljét. Brubaker is azt mondja, a kisebbségek helyzetét az anyaországhoz, a saját kisebbségi társadalomhoz, illetve a nemzetiesítő államhoz való viszonyulások rendszere határozza meg. (Brubaker, Rogers: *Nationalism Reframed: Nationhood and the National Question in the New Europe.* Cambridge University Press, 1996.)

Az interjús vizsgálat során feltárt identitásszintek – elméleti síkon legalábbis – segítenek feltárni a „többi magyar” azonosságtudatának sajátosságait is. Ha abból indulunk ki, hogy a három szint tematizációi egyenlőtlen mértékben vannak jelen a konkrét individuumok szintjén, azaz a felmerült kérdések egyszersmind kérdések-e vagy sem egy személy számára, két véglet között mozoghatunk. Egyik póluson találjuk azokat, akik aktívan részt vesznek a szervezeti életben, akiknek egyéni szinten is fontos magyarságuk (használják például a magyar nyelvet), valamint van elképzelésük arról is, mit jelent a magyar nemzet, illetve a magyarsághoz tartozni. A másik póluson azokat a teljesen asszimilálódott (harmad-, negyed-, n-dik generációs) magyar származásúakat találhatjuk, akiknek sem egyéni, sem közösségi szinten nem fontos magyarsága, nem beszélik a nyelvet sem, és a magyar nemzethez való tartozás sem bír semmilyen jelentéssel vagy jelentőséggel. A két véglet között különböző átmeneteket kaphatunk, amelyek más és más identitásalakzatokban öltenek testet. Összesen nyolc identitástípust lehet beazonosítani, amelyeket különböző címkékkel is elláttunk, mint ahogy ezek a *6.1. táblázat*ban is láthatók.[9]

6.1. táblázat. Amerikai magyar identitástípusok

	Etnoperszonális identitás tematizációk megléte	*Etnoszociális identitás tematizációk megléte*	*Nemzeti identitás tematizációinak megléte*
Jellemző kérdések / *Identitás típus*	*Egyéni szinten fontos-e magyarsága? (pl. beszéli-e a magyar nyelvet?)*	*Helyi közösségi élet szintjén fontos-e magyarsága? (pl. részt vesz-e magyar rendezvényeken?)*	*Nemzeti identitása, magyarsága fontos-e? (pl. van-e információja arról, hogy magyar származású)*
1. aktív magyar	+	+	+
2. lokális magyar	+	+	–
3. óvatos magyar	+	–	+
4. privát magyar	+	–	–
5. „szívmagyar”	–	+	+
6. fesztív, alkalmi magyar	–	+	–
7. „cenzus-magyar”	–	–	+
8. asszimilálódott	–	–	–

9 A (+) egy temalizáció meglétét, a (–) annak hiányát jelöli. Valójában tovább is lehetne árnyalni az identitástípusokat, ha az egyes identitásszintekhez kapcsolódó sajátosságok meglétét is részleteznénk a nagyon jellemzőtől (+++) az egyáltalán nem jellemzőig (– – –) skálán.

Nézzük meg, mit is jelentenek, jelenthetnek ezek az identitás-konstrukciók:

1. *Aktív magyar identitáskonstrukció* olyan etnikus identitást fed, amely egyéni, közösségi szinteken is érvényesül, és ahol a nemzeti identitás kérdése is aktualizálódik. Az egyén ilyen esetben tehát beszél magyarul, részt vesz a különböző magyar szervezeti életben vagy rendezvényeken, és van véleménye magyarságáról, Magyarországról vagy a Kárpát-medencei magyarokról.

2. *A lokális magyar identitás* arra vonatkozik, hogy az egyén számára az anyaország, a magyar nemzet „sorskérdései" valamilyen mértékben már nem relevánsak, ám mégis beszéli a magyar nyelvet, és eljár egy-két helyi rendezvényre. E személy nagy valószínűséggel Magyarországra nem, vagy ritkán látogat.

3. Az ún. *óvatos magyar identitással* rendelkezők beszélnek magyarul, számukra Magyarország és a magyarsághoz tartozás valamilyen módon még fontos, de nem látogatják a kifejezetten magyar rendezvényeket. Interjúink során többször említett ún. illegális magyarokat, az „újmagyarokat", vagy a „friss magyarokat", FOB-okat talán e csoportba sorolhatnánk, de szintén ide tartozhatnának azok a korábbi kivándoroltak, akiknek magyarsága ugyan fontos, ám különböző okokból nem kívánnak részt venni az amerikai magyar szervezeti életben.

4. A *privát magyar konstrukció* arra az állapotra utal, amikor az egyén már elveszítette a szűkebb és tágabb értelemben vett magyar közösségi kapcsolatait, ám a nyelvet, még ha konyhanyelvi szinten is, de még beszéli. E személyek számára a magyarsága magánügy, kifelé ritkán kommunikálja ezt.

5. Az ún. *szívmagyarok identitását* leginkább azzal a mondattal jellemezhetnénk, miszerint nem csak nyelvében, hanem „szívében él a nemzet". Akik ezt vallják, rendszerint már nem vagy alig beszélnek magyarul, ám mégis tisztelettel és felelősséggel gondolnak magyar felmenőikre, aminek következtében nem csak rendszeresen részt vesznek a helyi magyar rendezvényeken, hanem Magyarországra is látogatnak, egyszersmind foglalkoznak a magyarság (jelentsen ez bármit is) kérdéseivel.

6. Az *ünnepi vagy alkalmi magyar identitás* olyan állapotra utal, amikor a magyar származás alapvetően ködbe vész, ám az egyén informális okoknál fogva néha-néha részt vesz magyar jellegű rendezvényeken (talán az állítólagos magyaros ételek fogyasztása céljából). E személyek nem biztos, hogy a népszámlálás során megjelölik magyar felmenőiket, és a magyar nyelvet egyáltalán nem is beszélik.

7. Az ún. *cenzus-magyar identitáskonstrukció* olyan egyénre utal, aki azon kívül, hogy van némi fogalma arról, hogy ősei magyar származásúak, és ezt adott esetben, a népszámlálás során meg is vallja, ő maga más helyzetekben egyáltalán nem tartja ezt fontosnak, nem is látogat semmilyen magyaros rendezvényt.[10]

8. *Teljes asszimiláció*ról akkor beszélünk, amikor az egyénnek semmilyen formában nem relevánsak magyar gyökerei, és még magyar származásának tudatával sem rendelkezik.

A nyolc etnikus identitáskonstrukció lefedi az amerikai magyarok azonosságtudatának összes lehetséges változatát. Az is megállapítható, hogy a népszámlálási adatokban valójában csak az első hét konstrukcióval rendelkezők szerepelhetnek, hiszen aki már teljesen asszimilálódott, valószínű nem tudja azt sem megvallani, hogy felmenői magyarok voltak. Az interjús vizsgálatunk célcsoportjába tartozó személyek nagyrészt az első, aktív csoportba sorolhatók, ám néhányat, akik már a magyar nyelvet nem ismerik, de magyar szervezeti szempontból mégis aktívak az 5-ös, esetleg 6-os csoportba sorolhatnánk. Elméleti konstrukciónk nem tér ki a kettős identitás vagy kötődések problémakörére sem, ám azt gondoljuk az első 7 kategória közül bármelyik esetben szó lehet erről, míg az utolsó konstrukciónál biztosan nem (legalábbis amerikai-magyar kettős identitás vonatkozásban). Részletesebb elemzés során pedig azt is meg lehetne nézni, az egyes identitáskonstrukciók hogyan jelentkeznek a különböző migrációs kontingenshez tartozók és leszármazottaik körében.

A nyolc identitáskonstrukció segítségével elméleti szinten különböző (etnikai) identitásvesztési folyamatokat is felrajzolhatunk. A magyar kötődések elvesztésének folyamata a kivándorlók esetében bármelyik identitás szint (egyéni, közösségi, nemzeti) kimaradásával elkezdődhet:

A. Ha az egyén először a magyar nyelvet veszíti el, akkor elméletileg még végigjárhatja a „szívmagyar", ünnepi magyar, asszmilálódott, avagy „szívmagyar", cenzus-magyar és teljes asszimiláció útvonalakat. Magyarán a nyelvvesztés után még ideig-óráig fennmaradhat az etnikus vagy nemzeti identitás, de 2–3 generáció során ez is már könnyen elvész. *(6.2. ábra)*

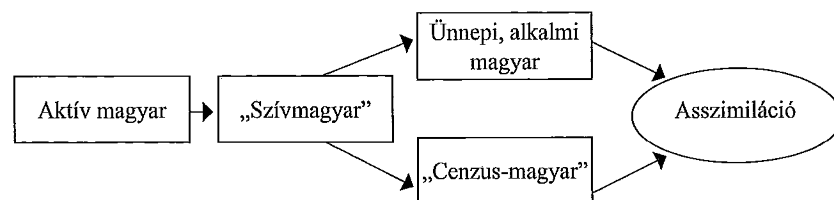
B. Ha a nemzeti identitás jelentősége értékelődik le, akkor az egyén még lokálisan részt vehet a különféle rendezvényeken, ám ha ez nem stabilizálódik, akkor vagy a nyelvvesztés általi alkalmi rendezvénylátogatásokra kerül sor, amely végül elvezet a teljes asszimilációig, vagy a rendezvények látogatása

[10] A népszámlálás körüli szakmai vitákban is visszatérő kérdés, hogyan lehetne különbséget tenni és mérni a mély etnikai azonosságtudattal rendelkezők, illetve a származásukat csak alkalmilag, éppen a népszámlások idején megvalló egyének csoportjától. (ld. Pakot Levente elemzését a könyvben)

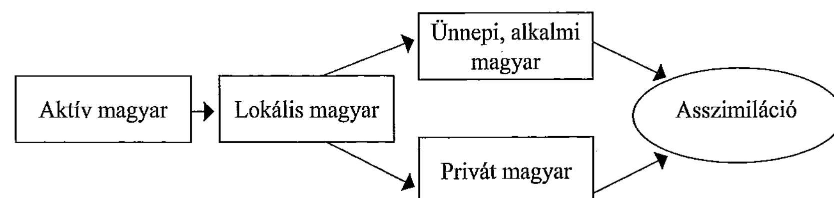
kimaradása esetén a nyelvhasználat a privát szférába szorul, ami egy következő szakaszban eltűnhet, és újra az asszimilációhoz jutunk. (6.3. ábra)

C. Ha az egyén nem vesz részt magyar jellegű intézményi életben, magyarságát még privát szférájában, mintegy befelé (óvatosan) megőrizheti, de akár a nyelvhasználat háttérbe szorulásával, akár a nemzeti identitás csökkenésével eljutunk a teljes asszimilációig. (6.4. ábra)

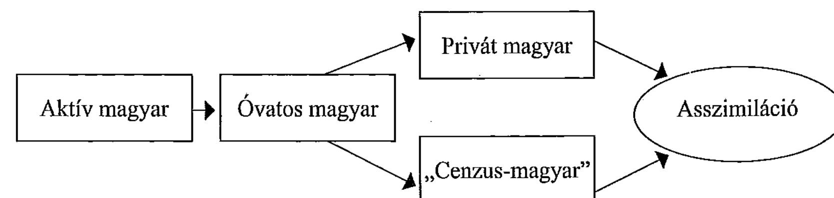
6.2. ábra. Nyelvvesztéssel kezdődő asszimilációs útvonalak

6.3. ábra. A nemzeti identitás gyengülésével kezdődő asszimilációs útvonalak

6.4. ábra. A szervezeti, közösségi életben való részvétel kimaradásával kezdődő asszimilációs útvonalak

Ezek az asszimilációs útvonalak egy, a különböző generációkra vonatkozó hipotetikus előfeltételezés segítségével az asszimiláció jelenségét és időhorizontját is behatárolják. Ha abból indulunk ki, hogy mindegyik újabb generáció esetében az identitás valamelyik szintje „sérül", azaz a gyerekek számára már nem lesz oly fontos (egyéni, közösségi és nemzeti szinten) magyarsága, mint amilyen volt a szülők számára, könnyen belátható, hogy

bármelyik útvonal maximum 4 generáción keresztül a teljes asszimilációig vezet. De ha például a szülők generációja nem az aktív identitáskonstrukciótól indul, azaz ha a szülők sem aktívak egyénileg, szervezetileg, illetve ha valamilyen oknál fogva például a nemzeti identitása sem volt számukra releváns, akkor ezek az asszimilációs útvonalak lerövidülnek, az ezeken való végighaladás felgyorsul, és az asszimiláció állapota három, de akár kettő generáció során is elérhető. Szintén felgyorsult identitásvesztéssel találkozhatunk akkor is, ha az újabb nemzedékek identitásszintjei egyszerre sérülnek. Mint ahogy például a valóságban is gyakran megtörténik, az asszimilációs pályán elindult fiatalok egyszerre veszíthetik el a magyar nyelv relevanciáját, és ugyanakkor a magyar szervezeti életben sem vesznek részt.

Mindezek elméleti útvonalak, és szintén elméletileg a fordított útvonal is, az etnikai-kulturális revitalizáció folyamata is elképzelhető. Ebben az esetben, ha a teljes asszimiláció állapotába került egyént vissza lehet csalogatni a magyar rendezvényekhez, és ha netán megtanul magyarul, és fontossá válik nemzeti elköteleződése is, 2–3 generáció során eljuthat akár az aktív magyar szerepvállalás szintjére is. Noha ilyen esetekkel is találkozni, a gyakorlat és saját interjús tapasztalatunk is arról árulkodik, hogy a fiatalok egyre inkább nem kezdik beszélni szüleik nyelvét, és magyar intézményi kötődéseik is csökkenő szintet mutatnak.

Puskás Julianna ezt az asszimilációs útvonalat a csoportidentitástól az egyéni identitás kialakulásáig tartó folyamatként írja el.[11] Mikroelemzései során részletezi, hogy melyek ennek az identitásváltásnak a főbb állomásai. Először ugyanis a magyar negyedek, városrészek kezdenek felszámolódni, a fizikai közelségeket, szomszédságokat felváltja a szétszóratás, a nem egymás közelében való mindennapi jelenlét. Az etnikai alapú egymáshoz tartozást azonban az intézmények még elősegíthetik, támogathatják. Csakhogy egy idő után az intézmények is kétnyelvűvé válnak, sőt nevükben gyakran eltűnik a magyar identitásra utaló elem is. Így lett például az egykori *Verhovay Testvérsegítő Egyesület*ből a Rákóczi Egyesülettel való összeolvadás után *William Penn Fraternal Association*, ami már – mint márka név is – jobban eladható az amerikai piacon. Ebből az átalakulásból ugyan konfliktus alakul ki az idősebb, magyar jelleg megőrzése mellett érvelők, illetve az amerikanizációt ily módon is vállaló fiatalok között, ám mégiscsak a változást követelők kerekednek felül. Egy idő után viszont még a közösségiségre utaló „*Fraternal*" jelző is elmarad, és a testvérsegítő szervezet neve az angolul jól

[11] Puskás, Julianna: *Ties that Bind, Ties that Divide. 100 years of Hungarian Experience in the United States.* Holms Meier, New York / London 2000. 290–303.

csengő *William Penn Association* lesz.[12] Mindezzel párhuzamosan az egyesület saját, eredetileg magyar nyelvű kiadványa is előbb kétnyelvű, majd végül csak angol nyelvű lesz. Hasonló folyamat észlelhető az egyházak esetében is, ahol az egykori csak magyar nyelvű egyházi közösség kétnyelvű lesz, majd pedig csak angol nyelvű (ami a katolikusoknál gyakrabban előfordul, mert a közösségnek nincs beleszólása a lelkipásztor személye kinevezésébe).

A szervezetek kétnyelvűvé válása mellett az identitás individualizációjának folyamatát erősíti a házassági piac kiterjedése is, amely egyrészt a magyarok intraetnikus konfliktusait igyekezett meghaladni, és a különböző emigrációs háttérrel rendelkezők házasodásában nyilvánult meg, másrészt pedig a vegyesházasságok elterjedését jelentette. Az individualizáció egy másik fontos pillérét továbbá a magyar származásúak oktatáshoz való viszonya is serkentette, hiszen ezáltal sokan meghaladhatták szüleik munkás, kék-galléros életpályáját. A társadalmi mobilitás, a szakmai karrier tehát szintén hozzájárul az egyéni kreativitásra, kezdeményezőkészségre is épülő azonosságtudat kialakulásához, amely a maga során pedig az asszimilációs folyamatokat erősíti.

Fenti modellünk alapján az is megállapítható, az asszimilációs folyamat késleltethető, ha a szülők és gyerekek között állandósul valamelyik identitásmozzanat. Ha a gyerek például szintén beszél magyarul, és a szervezeti életben is aktív, az asszimilációs folyamat elhúzódik, de mégis érvényesül. Ennek nyomát több interjúban is tapasztaltuk: a fiatalabb generációhoz tartozó alanyunk például aktív magyar identitással rendelkezik, beszél magyarul és tevékenyen részt vesz valamilyen szervezeti életben. A beszélgetés közben azonban bevallja, hogy számára végül is a magyar második nyelv, az angol nyelvtanban otthonosabban mozog, vagy kiderül, nemzeti identitása kogníciót nélkülöző, emocionális mozzanatokra, vagy esetleg olyan elemekre épül, amelyek szülei számára még természetesek voltak, ám számára ezek csak azért relevánsak, mert szüleitől „megörökölte". Az asszimilációs folyamat ugyan lassul, de látszik az „etnikai alagút vége".

Az identitás, a nemzeti identitás is szituatív jellegű. Egy magyarországi szociálpszichológiai kutatás során például kimutatták, hogy a magyarság a megkérdezettek 37%-a körében csak akkor fontos, ha „külföldi helyzetben" van, míg „belföldi", természetes közegében csak 3%-ának fontos a magyarsághoz tartozás.[13] A kivándorolt és főleg a menekült állandó „külföldi helyzetben van", így szociálpszichológiai értelemben teljesen érthető a fokozottabb nemzeti elköteleződésre való késztetés. Igaz, ha ez az elköteleződés kapcsolatba kerül a „belfölddel", az anyaországgal, akkor a két világ, azaz a képzelt külföldi magyarságkép, illetve a talált belföldi magyarságeszme egymást erősíthetik, ám ki is olthatják. A visszatértek, visszagondolók e kognitív diszszonancia ellen úgy védekeznek, hogy az otthoni „belföldön" a hasonlót vagy az annak gondoltat keresik, így természetes, hogy a nemzetileg elkötelezett színben feltűnő csoportosulásokkal nagyobb valószínűséggel tartják a kapcsolatot.[14] Akár a kivándorolt szülőket, akár leszármazottaikat tekintjük, mindig számolni kell egy adag „idegenség" fennmaradásával és átörökítésével. A menekült, kivándorolt mássá lesz új környezetében, miközben a régi környezete szintén átalakul, és nem olyan lesz, mint amit otthagyott. A visszatérés mítosza ott lebeg az idegenbe került egyén számára, ám saját megváltozása és az odahagyott tér általa nem látott változásai illuzórikus percepciót[15] eredményeznek. Az egyén (a menekült, a másod-, harmadgenerációs stb.) talán tudattalanul is érzi ezt, ezért a saját etnikai közössége, illetve az anyaországgal, szülőfölddel, a nemzettel szembeni viszonyulások valamiféle esszencia keresése jegyében zajlanak. Így állandó harc zajlik a nemzeti identitás autentikusságáért, a „tisztaságért", illetve annak felmutatásáért magyarságképben, ízlésvilágban, zenében (ahol csak a tiszta népzene az elfogadott), értékekben-kogníciókban, történelemben (ahol például a „tiszta", ősi eredetmítoszok forgalmazása ezért szokványosnak mondható). Interjúink és elemzésük során mindennek kihatásait, illetve intézményesüléseit is láthattuk.

Az asszimilációs, illetve az esetleges etnikai, kulturális revitalizáció folyamatainak tudatosítása azért releváns, mert érthetőbbé válik az a szervezeti világ, amelynek kutatásunk során leírására és értelmezésére törekedtünk. Ma már az asszimilációs folyamat adja ugyanis azt a tágabb keretet, amelyen belül az egész magyar szervezeti világ elhelyezhető.

Ez azonban nem volt mindig így, hiszen a különböző menekülthullámokhoz tartozó szerveződések motivációja gyakran politikai, az emigrációs léttel

12 Az általunk felállított identitástípusok „szívmagyar" kategóriáját maximálisan megerősítve, a szervezet még nemrégiben is így hirdette magát: „Amerikai Név….. Amerikai Szellem…..De Magyar Szív. Serving Hungarians and their Families since 1886" (Lásd a clevelandi *A Nyugat Oldali Magyar Református Egyház 1906–2006. Celebrating on 100th Anniversary* c. ünnepi kiadvány 20. oldalát.)

13 Csepeli György: *Szociálpszichológia*. Osiris, Budapest, 1997. 526.

14 Egyik interjúalanyunk ki is fejtette, nem is tudta elképzelni, hogy van másképpen, nem a jobboldali retorikát használó gondolkodó is: *„Én még manapság is, amikor egy olyan felszólalást hallok, ami nem egyezik az én nemzeti érzésemmel, mindig meghökkenek, hogy van ilyen is. Azért, mert nagyon keveset hallok ilyesmit."(38.)*

15 Lewin, Kurt: A kisebbségi csoportok pszichoszociológiai problémái. In: Lengyel Zsuzsanna (szerk.) *Szociálpszichológia. Szöveggyűjtemény*. Osiris, Budapest, 2002. 491–499.

kapcsolatos tényezőkre épült. Csakhogy a magyarországi rendszerváltással az emigrációs alapok is összedőltek, és a szervezeti életben egy határozott etnokulturális fordulat állt be, amelynek retorikája a magyarként való megmaradás (amúgy egységesen sosem létező) stratégiája irányába mutatott.[16] Ezt a fordulatot a kilencvenes évek legelején a nyugati világ diaszpórája is érzékelte, és az identitás új keletű kérdéseinek ízlelgetése mellett a kisebbségi létet már nem emigrációs sorsként, hanem feladatként értelmezte.[17] Az Egyesült Államokban ez az etnokulturális fordulat részben már a közép-európai rendszerváltások előtt beállt, hiszen az olvasztótégely ideológiája megszűnésével és az etnikai, kulturális pluralizmus hangoztatásával adott volt a közösségi hagyományok megőrzésének tágabb ideológiai-jogi kerete.[18] Noha e tágabb jogi keret[19] a hatályos állam szintű szabályozások miatt nem volt egységes, és időben a nyolcvanas években úgy-ahogy le is csengett, mégis hozzájárult a magyar közösségeknek az általánosabb etnikai reneszánsz paradigmába történő helyenkénti megerősödéséhez.[20] A kulturális sokszínűségre irányuló elvárás, valamint az emigrációs indokok megszűnése tehát egyaránt felerősítette az ún. közösségmegmutató szerveződéseket és késztetéseket: a magyar közösségek fenntartása és a külvilágnak való megmutatása ugyanis egyszerre elégíthette ki a magyarságőrzés eszméjét, illetve az amerikai társadalmi elvárásokat.

A szervezetek működési módja ma már valójában a környezet asszimilációs kihívásaira adott válaszok együttesének tekinthető. A többször vitatott (és főleg magyarországi aktuálpolitikai kontextusban negatív jelzővel is ellátott) „magyarkodás" kifejezés Amerikában való használata például

16 E kulturális fordulat egyik leglátványosabb jele, hogy a magyar kormánnyal szembeni értékelések és elvárások nagy része szintén kulturális jellegű, azaz a magyarságkép kulturális ízléssel összefüggő mozzanataira épül, és nem politikai természetű. (Lásd elemzésünk *9. fejezet*ét.)

17 Borbándi Gyula: A nyugati magyar szórványok identitáskérdései. In: *Kisebbségnek lenni nem sors, hanem feladat.* Tanácskozás Kismartonban 1992. szeptember 19 – 20. Ausztriai Magyar Egyesületek és Szervezetek Központi Szövetsége, 1992. 43–47.

18 Szintén Borbándi állapította meg még 1985-ös könyvében, hogy a politikai cselekvés szűkülésével tágulnak a „magyarok nemzeti állagának megtartására, azonosságának tudatosítására, szellemi teljesítményekre szánt erőfeszítések". (Borbándi Gyula: *Emigráció és Magyarország. Nyugati magyarok a változások éveiben 1945–1985.* Európai Magyar Protestáns Szabadegyetem 1985. 447.)

19 Ide sorolhatjuk az 1964-es *Civil Rights Act*-et vagy az 1968-as *Bilingual Education Act*-et.

20 Lásd erről részletesebben Fejős Zoltán: Magyar szórványok mulietnikus környezetben és az etnikus politika. *In: Magyarságkutatás.* Magyarságkutató Intézet Évkönyve. Budapest, 1989. 23–35.

sugallja azt az aktivizmust, amely nélkül ez a szervezeti világ nem tartható fenn. Mivel az asszimilációs folyamat akkor hat a leginkább, amikor az egyének mondhatni átlagos, nemzeti, etnikus ideológiáktól mentes magán- és társadalmi életüket élik, a folyamat lassítása, késleltetése e társadalmi természetességbe való érzelmi és elkötelezett beavatkozás által lehetséges. A létrehozott intézmények és fenntartásuk ezért logikus módon feltételeznek valamiféle felfokozott állapotot, amely plusz lelki vagy akár financiális, időhasználati terheket ró az ily módon aktív egyénre. A felfokozott állapot még szembeötlőbb, ha odagondoljuk, hogy e társadalmi szereplőknek azonban nem csak az asszimilációs, hanem saját szakmai vagy családi együttéléssel kapcsolatos kihívásaikra is kell válaszolniuk. Az etnikus identitás megőrzése és fenntartása tehát nem választható el a szociális identitás többi szegmenseitől, és itt három járható út kínálkozik: 1. a szakmai karrier prioritása, amely magával hozza az etnikus identitás kevéssé felfokozott újratermelését; 2. az etnikus identitás mindenáron való fenntartása, amely néha a karrier rovására megy; 3. valamiféle egyensúly kialakítása a különböző társadalmi elvárások között, a többféle kötődések gyümölcsöző szintézisének kialakítása. Interjúink során mindhárom esettel találkoztunk, igaz, legtöbbször mégis a szakmai karrier háttérbe szorulásáról, valamilyen fokú feláldozásáról hallottunk. Ez nem föltétlenül azt jelenti, a szervezeti életben aktívak nem alakítottak ki komoly karriert, hanem inkább arra utal, a közösségi élmény, a tevékeny közös munka örömét nem közvetlen szakmájukban, hanem az általuk létrehozott szervezeti keretek között találják meg.

A magyar szervezeti keretekben való részvétel és az etnikus identitás összekapcsolódásának lehetősége óhatatlanul is felveti a szervezeti utánpótlás képzésének kérdését. Mára eléggé elfogadott nézet, hogy a nyugati világ magyarságának továbbvivői a cserkészek közül kerülnek vagy kerülhetnek ki. A cserkészet és az általuk fenntartott iskolák ilyen értelemben azt a képzési keretet kínálják, amely a majdani szervezeti vezetőket, a magyar diaszpóra-elitet „kitermelik". Csakhogy bármilyen képzés, még a cserkészeten belüli képzés is, akkor lehet sikeres, ha olyan ismereteket ad át, amelyeket az egyén majdani élete során be tud építeni mindennapi élete különböző területeire. Ahogy a különféle szakmai ismeretek az oktatási szinteken előrehaladva egymásba épülhetnek, és adott esetben a munkaerőpiaci elvárásokat is kielégíthetik, úgy a magyarságra vonatkozó ismeretek is akkor tudnak érvényesülni igazán, ha azokat szűkebb és tágabb környezetben használni, kamatoztatni lehet majd. Ezt a gyakorlati hasznosítást ma már egyértelműen elősegítheti, hogy a magyar fiatalok az anyaországban is szerezhetnek élettapasztalatokat. Azonban a statikus, merev magyarságkoncepcióra, a néha

ideológiai és ízlésbeli szinten kizáró jellegű esszencializmusra épülő „curriculum" éppen a „magyarságőrzés" biztosítása szempontjából kontraproduktív lehet. Jó példa és intő jel lehet erre az 1957-ben Bajorországban fejlődésnek indult Burg Kastl-i Magyar Gimnázium tanulsága. Az intézmény célja induláskor a nyugati magyarság és Magyarország számára vezető szerepet vállaló értelmiségiek képzése volt. Noha az iskola egykori diákjai kitűnő orvosok, mérnökök, jogászok, gazdasági szakemberek lettek, a magyar szervezeti életben jóval számarányuk alatt vettek részt. Borbándi Gyula ezzel kapcsolatosan már a nyolcvanas évek derekán megjegyzi: „Mintha a magyar iskolában kapott nevelés inkább elidegenítette volna őket a magyarságról való törődéstől és intézményeiben való közreműködéstől, ahelyett, hogy éppen a magyarsághoz való tartozás tudatát erősítette és az együttérzést növelte volna."[21] És hogy a csak önmagáró utaló, mondhatni referencialitás nélküli etnikai identitástermelésre épülő jelzésértékű kép teljesebb legyen, fontos azt is rögzíteni, az egyházi fenntartású intézmény 2006-ban teljesen megszűnt.

Az etnikai identitás fenntartása és működtetése tehát kérdéses, hogy lehetséges-e valamilyen etnopolitikai paradigma nélkül? Akár az etnikai revitalizáció elősegítése, akár az asszimiláció elleni küzdelem ugyanis akkor lehet sikeres, ha az valamilyen szélesebb és rögzített etnopolitikai koncepcióhoz és tevékenységhez, az etnikai elismertetés politikájához kapcsolódik.[22] Ha nincsen meg ez a külső és belső rásegítés, az elismertetés vagy az etnikai megmutatkozás igénye, az etnikus tudat újratermelése komoly akadályokba ütközhet. Amerikai magyar viszonylatban ez az újratermelés azért is meglehetősen nehéz vállalkozás, mert nem látszanak a konszenzuális magyar etnopolitika körvonalai. Láttuk, a szervezeti világ és az ezek köré szerveződött közösségeket a töredezettség, sok esetben az esetlegesség jellemzi. Az asszimilációs kihívások ugyanis egyenlőtlenül hatnak, számtalan helyi sajátossággal bírnak, ezért a közös válaszadás intézményesülése is esetleges. Az országos szervezetek nem töltenek be integratív funkciót, a helyi közösségek közötti kapcsolatok általában oly mértékben erőtlenek, hogy valójában megkérdőjelezhetjük az „amerikai magyarság" fogalmát is, legalábbis társadalmi alrendszer használata értelmében. A szervezeti világban

21 Borbándi (1985) i.m. 338.

22 Van, aki ennél messzebbre is megy: „Nincs önismerés elismertetés, önazonosság szerep nélkül. Nincs etnicitás etnopolitika, identitás identitáspolitika nélkül." Kovács Éva: Etnicitás vagy etnopolitika? Bizonytalanságok az etnikai identitás értelmezése körül. In: Bárdi Nándor – Fedinec Csilla (szerk.): *A közösségi, magán- és nemzetközi érdekek viszonyrendszere Közép-Európában.* Teleki László Alapítvány, Budapest, 2003. 43–56.

valóban az a legszembetűnőbb, hogy hiányoznak a tényleges etnikai integrációt elősegítő szerveződések. Noha csúcsszervezetnek nevezett, vagy szakmai koordinációt ellátni kívánó intézmények működnek, láttuk, ezek inkább csak lobbitevékenységet vagy esetleges szakmai érdekképviseletet látnak el. A tanárok egyesülete például nem fogja össze a magyar iskolák szakmai tevékenységét, az orvosokat tömörítő egyesületen kívül a többiekről pedig alig hallani. A magyar nyelvű sajtó szintén lokalitásba ágyazott, így nem beszélhetünk egységes nyilvánosságról sem. A szervezetek zöme egy szűkebb helyi világra koncentrál, és létrejöttének gyökere gyakran egyéni érdekekhez kötődik, és – az asszimilációs tendencia észlelésén kívül – nem valamiféle helyi vagy általánosabb társadalmi igény hatására jöttek létre. A szervezetek ilyen értelemben gyakran tehát nem az amerikai magyar (kisebbségi magyar) társadalmi integrációt szolgálják, hanem egyéni szervezési kompetenciákhoz és érdekérvényesítési képességekhez kötött eredmények, és ez érvényes országos szervezetek, iskolák, akár magyar jellegű egyetemi képzések és cserkészcsapatok működésére is.

Más kutatási alapállásból, de teljesen hasonló felismerésre jutott Puskás Julianna történész is. Szerinte is komoly kihívások elé néz a magyar etnikus identitás fenntartása, ám ez nem csak a közösségek kis számának, hanem a tagok közötti konfliktusoknak is köszönhető. Számára az „amerikai magyarság" fogalma csak kutatási eszközként létezik, mert a valóságban csak versengő, egymással szembenálló vagy éppenséggel teljesen közömbösen viselkedő csoportosulásokat láthatunk.[23]

3. Diaszpóra-e az „amerikai magyar diaszpóra"?

Egységes értékek köré szerveződött amerikai magyarság, láthattuk, nem létezik, csak lokális közösségek, amelyek változó intenzitással képesek helyi szinten az etnikus tudat újratermelésére, és amelyek között szorosabb együttműködések a cserkészet és az egyházak közösségein kívül nem igazán alakulnak, alakultak ki. Az amerikai magyarság tehát nem egységes közösség, hanem „szigetek", szórványok halmaza, amelyet részint az ún. etnoszociális

23 „Only in theory can we speak of American Hungarianhood, of an American ethnic community – this notion can be used only as an instrument for our research. In reality one can only find a great number of small, competitive groups, communites who fell aversion or at least indifference to each other. Uprooted or transplanted, both adjectives are valid for great numbers among them." (Puskás i.m. 318.)

vagy diaszpóra-tudat, részben a helyi elitek közötti kapcsolathálók[24] tartanak – mentálisan – egybe. Az amerikai magyar helyi közösségek elitje számára létezik egyfajta közös mentális térkép, amely az egész országot ugyan aránytalanul, de mégiscsak lefedi. A helyi elitek transzlokális kapcsolathálója átszeli a kontinensnyi ország egymástól nagy földrajzi távolságra lévő magyar pontjait. E pontokra épülve valósul meg továbbá az amerikai „körbeutaztatás" gyakorlata, hangzatosabban a „lélektől-lélekig terjedő peregrináció", amely az egységes közösségként való létezés képzetét, virtuális tudatát, a „magyar-amerika" gondolatát erősíti, erősítheti.

E körbeutaztatás által biztosított fórumok szervezése ugyanis Nagy Károly szerint a nyugati magyar szigeteknek egyik legfontosabb tevékenysége a megtartás, kiegészítés, érdekvédelem és közvetítés mellett.[25] E funkciók kétségtelenül léteznek, de hadd tegyük hozzá azt is, csak a magyar közösségi elit egy része perspektívájában. Kutatásunk során igyekeztünk nem csak ezt a perspektívát érvényesíteni, és erre szolgáltak a mélyinterjúk. A beszélgetések során ugyanis nemcsak azok a tematizációk jöttek elő, amelyeket az elit nyilvános tevékenysége során gondol és fontosnak tart, hanem a mindennapi tevékenységekhez kötődő egyéni és szociális etnikai, vagy nem etnikai identitásmozzanatok is. Igaz, ezek néha elszólások, utalások szintjén jelentkeztek, de dokumentálásuk és szerkezetbe helyezésük révén talán egy teljesebb amerikai magyar szervezeti életvilág rajzolódott ki. A beszélgetések során a közösségek belső életére, viszonyrendszerének diszkurzív, és ezért töredékes feltárására törekedtünk, ám ezen belül igyekeztünk elhelyezni az említett tevékenységeket is. Az ún. megtartás természetesen az iskolák, cserkészet, sajtó, egyház által történik és zajlik még ma is, ám a kutatás kihívása nem csak e nemes tevékenységek regisztrálása volt, hanem elsősorban az, hogyan működnek ezek az iskolák (külön-külön és együttesen is), milyen funkciói vannak a cserkészetnek a deklarált, kanonizált funkciókon kívül, vagy például miként illeszkedik a lokális világokhoz a sajtó és az egyház. És, mégha röviden is, választ kell adnunk arra is, összességében nézve e szervezeti világ milyen mértékben írható le a diaszpóra fogalmaival, illetve milyen mértékben jellemezhető teljesen saját, a szakirodalomban „gyökértelennek" nevezett működési logikával, vagy mindez csak a Kárpát-medencei tapasztalatok meghosszabbításának, adaptálásának, ún. „transzplantációnak" tekinthető?

A korábbiakban diaszpóra logikának neveztük azt az etnikai közösségi működést, amely a szervezetben aktív személyek elmesélései alapján az

[24] E kapcsolatok néha rokoni, családi alapon is szerveződnek.

[25] Nagy Károly: *Szigetmagyarság és szolidaritás.* Corvin Kiadó, Montreál, 1988

amerikai magyar szervezetek körül kirajzolódott. Ahhoz, hogy meg tudjuk állapítani a különböző lokális közösségek diaszpórát alkotnak-e vagy sem, valamiféle diaszpóra fogalomból ki kell indulnunk. A sokféle diaszpóra értelmezésből az egyik legátfogóbb leírás Gérard Chaliand és Jean-Pierre Rageau nevéhez fűződik,[26] akik a diaszpórát olyan – rendszerint politikai természetű – kollektív szétszóródás eredményeként létrejövő közösségekként írják le, amelynek tagjait a kollektív emlékezet és az identitás megőrzésének szándéka vezérli. Fontos azonban az etnikus vagy vallási közösség működését a maga történetiségében is látni, hiszen diaszpórikus közösségekről csak azon közösségek esetében beszélhetünk, amelyek kiállják az idő próbáját is. A közösségek működése szempontjából természetesen lényeges az óhazával való kapcsolat, illetve a diaszpóra közösségek egymással való viszonya is.

Elemzésünk során a közösségek diaszpóraként való értelmezésében szerepet játszó fenti mozzanatokat mind érintettük. A politikai jellegű kollektív szétszóródás adott, hiszen a magyarok jelenlegi amerikai jelenléte többek között az emigrációnak köszönhető, igaz, ehhez mintegy hozzágondolhatjuk a 60–70-es évektől beszüremlő gazdasági menekülteket vagy jóléti kivándoroltakat is. E megfontolások talán már jelzik, hogy az egységes kollektív szétszóródás elve kissé sérül, hiszen újabb és újabb, más motivációjú bevándorló kontingensek szolgáltatták a közösségek utánpótlását. Mindezek ellenére a kollektív emlékezet kialakult és intézményesítve tovább is öröklődik. A magyarságkép részletezésénél láttuk,[27] e folyamat szintén nem egységes, ám a különböző ideologikus vagy kulturális képek önmagukkal versengve mégiscsak tovább élnek, és esetenként létre is hozzák azokat az intézményeket, amelyek ezt a magyarságkép örökségesítést, illetve az identitás megőrzésének szándékát szolgálják (cserkészet, egyházak, iskolák). E tények ugyan az amerikai magyar diaszpóra léte irányába mutatnak, ám optimista leegyszerűsítésnek tűnne ezt egyértelműen kijelenteni. Az átfogó diaszporikus létezés ellenében ugyanis komoly tényezők is hatnak.

Először is kérdéses, hogy a magyar diaszpóra kiállja-e majd az idő próbáját. Az eddigi amerikai magyar közösségek folyamatosságát a nagyobb politikai kataklizmák szolgáltatták. Ennek hiányában az esetleges amerikai magyar

[26] Lásd ezekről Fejős Zoltán: Diaszpóra és az „amerikai magyarok" – háttér egy fogalom alkalmazhatóságához. In: Kovács Nóra (szerk.): *Tanulmányok a diaszpóráról.* Gondolat – MTA Etnikai Nemzeti Kisebbségkutató Intézet, Budapest, 2004, 9–24. Biczó Gábor: A szórványkérdés transznacionális dimenziói és a magyar szórványkutatás. In: Ilyés Zoltán – Papp Richárd (szerk.): *Tanulmányok a szórványról.* Gondolat, MTA ENKI, Budapest 2005. 21–42.

[27] Lásd elemzésünk *8.1.3.3. alfejezetét.*

fennmaradást kizárólag a változó mértékben érkező, és ami fontosabb, más motivációjú gazdasági bevándorlók szolgáltathatják. Azonban a közösségi létezést kizárólag e csoportok nem éltethetik tovább, hiszen a gazdasági kivándoroltak rendszerint már eleve egyénként érkeznek az individualizmust nagymértékben támogató világba. Az újonnan érkezettek etnikus közösségi szerveződését azonban nemcsak saját motivációjuk, hanem a már létező magyar szervezeti keretekhez kapcsolódó közösségek ellenállása, előítélete is hátráltatja. A mentális elhatárolódások a létező közösségek fennmaradását is kikezdik, ezért állandó kérdés az utánpótlás biztosítása, amelyre voltaképpen egységes stratégia nincs, és nem is készülhet.

Másodsorban azt is kell látnunk, hogy a jelenlegi, a magyar szervezetek által is fenntartott diaszporikus közösségekben kevesen vesznek részt a magyar származásúak közül. Ha csak interjúalanyaink becslésére hagyatkozunk, akkor is kijelenthető, hogy e szervezeti világokba a magyar származásúak maximum 10 százaléka vesz részt. Ezek ugyan már nem mind beszélik a magyar nyelvet, de kötődéseik továbbélnek. Ám amint azt az identitásvesztési folyamatoknál láttuk, ezek a csoportok is nagyban küzdenek az asszimiláció kihívásaival, ezért a szervezeti életben résztvevők száma is folyamatos csökkenést mutat.

Harmadrészt, azt is megállapítottuk korábban, hogy egységes amerikai magyarságról nem beszélhetünk, csak lokális közösségekről. Ez a „szerkezet" talán illene is egy fenntartható diaszporikus állapothoz, azonban a közösségeken belüli konfliktusok, illetve az egyes kisközösségek közötti fizikai és mentális távolságok rögzülése nem jogosít fel, hogy az általánosabb diaszporikus működés állandósulását feltételezzük. Ebben megerősít az a megállapításunk is, miszerint az új kommunikációs formák elterjedése itt-ott ugyan létrehozott és fenntart új típusú közösségeket, ám összességében nézve nincs kihasználva az internet nyújtotta közösségépítő, vagy ha úgy tetszik diaszpóraépítő potenciál.

Mindezeket összevetve azt gondoljuk, az amerikai magyar közösségek csak részben tekinthetők diaszpóra közösségeknek. A diaszporikus működés elsősorban ott érvényesül, ahol a szervezeti élet köré szerveződő közösségek biztosítják önfenntartásukat és hozzájárulnak valamilyen népi-kulturális magyarságkép továbbéléséhez. Az amerikai magyar származásúak nagyobb halmazán belül tehát létrejött egy diaszporikus szegmens, ám összességében nem beszélhetünk amerikai magyar diaszpóráról, hiszen ha nincs szervezeti részvétel, avagy a különböző közösségek közötti kapcsolattartás melletti elköteleződés, akkor talán sosem fel nem ébredő „alvó", mobilizálhatatlan diaszpóráról beszélhetünk csupán. Ám az a szegmens, amely valóban a diaszporikus működés jeleit mutatja, minden külső

asszimilációs veszélyeztetettsége ellenére meglehetősen életképes. Az e közösségekhez tartozók identitásképletét a korábbiak kifejtett aktív-, lokális-, fesztív- és „szívmagyarok" adják, hiszen az ő esetükben lehet tetten érni azt a sajátos érzelmi, tudati állapotot, ami a diaszpórákat általában jellemzi. E diaszporikus közösségek mondhatni kialakították nagyon sajátos működési módjukat is, és e ponton elérkeztünk a gyökértelenség versus transzplantáció dilemmájához.

4. Gyökértelenség versus transzplantáció dilemma meghaladása

Az amerikai etnikus közösségek körüli értelmezésekben visszatérő kérdés, hogy ezek a közösségek kulturális, működési szinten mennyire önállóak? Két nagyobb értelmezési sémával találkozhatunk. Az egyik, az ún. „gyökértelenséget" hirdető tétel szerint[28]az Amerikába szakadt[29] népcsoportok olyan új közegbe kerülnek, ahol az otthonról hozott értékekkel nem tudnak mit kezdeni, ezért az új környezetben nagyfokú individualizmusuk mellett az önmagukra utaltság jellemzi őket. A másik elképzelés szerint[30] az USA-ban élők valójában nem tudnak elszakadni a szülőhazától, és tevékenységük az otthoni életforma valamilyen mértékű folytatásának tekinthető. Az említett Puskás Julianna és Fejős Zoltán, noha nem is tételesen, és az etnikus kultúra erodálását is elismerve, jobbára a transzplantáció tézise mellett érvelnek. Kutatásunk interjús része azonban minket, látszólag, a gyökértelenség elfogadása irányába sarkall, ám valójában azt gondoljuk, e két fogalmat az amerikai magyarokra alkalmazva nem lehet élesen szembeállítani, hiszen a szervezeti élet által elemzett, a diaszpora jeleit is mutató kis világok inkább egyfajta hibrid, a hozott értékekre épülő saját közösségi kultúrát hoznak létre.

Az kétségtelen, hogy az amerikai magyar szervezeti élet gyökerei részben az óhaza vagy szülőföldi tapasztalatokra mutatnak. Ez érvényes az egyházakra

28 Handlin, Oscar: *The Uprooted*. Boston, Little Brown 1953.

29 A magyar „idegenbe szakadt" kifejezés jól tükrözi ezt a kiszakítottságot és magárahagyatottságot.

30 Veccoli, Rudolph: The Contandini in Chicago: A Critic of the Uprooted. THE JOURNAL OF AMERICAN HISTORY. Vol. 51. 404-417. 1964. John Bodnar 1985 *The Transplanted: A History of Immigrants in Urban America*. Bloomington, Indiana University Press. Amerikai magyar vonatkozásban lásd még Fejős Zoltán: *A chicagói magyarok két nemzedéke 1890–1940*. Közép-Európa Intézet, Budapest, 1993., Gyáni Gábor: Könyvszemle. Puskás Julianna: Kivándorlás és az amerikai magyarság sorsa. MAGYAR TUDOMÁNY 2001/4.

vagy akár a cserkészetre, ám sok, főképp a lobbiszervezetekre vagy a közösségmegmutató és nemzetőrző szervezeti formákra már kevésbé. Ugyanakkor e szervezetek, mint részleteztük, amerikai civil társadalmi keretben működnek, önfenntartók, bizalomra és szolidaritásra épülnek. A helyi magyar intézményrendszerben aktívak, mondhatni kiélik civil társadalmi igényüket, amihez etnikai megalapozottságú középosztályiságuk is hozzájárul, ahogy az megállapítható az elterjedt bálozási szokások esetében is. Mindez meglehetősen eltérő tapasztalat a kelet-európai közelmúlthoz képest, még akkor is, ha a rendszerváltás után a civil társadalomba vetett hit markánsabb is volt.

A szervezeti kereten kívül lényeges figyelembe venni az ezeket működtetők világképét, attitűdjeit. A magyarságkép esetében láttuk, hogy a szervezeti vezetőkre értett amerikai magyar mentális világ nem engedi be (ideológiai és kulturális okokból) a mai magyarországi ízlésvilág sokszínűségét, csak azokat az elemeket, amelyek rímelnek a magaskultúra és az esszencializmust tükröző népi vagy populáris kultúrakoncepciót ötvöző felfogásukra. Az attitűdök szintjén pedig láttuk azt is, hogy az amerikai magyar szervezeti vezetők elmesélései sok esetben társadalmi távolságot tartanak a magyarországiakkal szemben, illetve az újabb gazdasági, jóléti szintén magyar származású kivándoroltakkal szemben. E magyar-magyar társadalmi távolság pedig egyre inkább növekszik a már kint születettek generációja és az anyaországiak között.

A szervezeti keret sajátosságait és a működtetők e szempontból releváns világképét egybevetve láthatjuk, hogy olyan működésekkel állunk szembe, amelyek valamiféle etnikai önállóság és amerikaiság irányába mutatnak, mondhatni, működik a hely szelleme. E kontextusba kerül az a magyar szimbólum- és értékrendszer, amelyek átvitelét ugyan tekinthetjük transzplantációs gesztusnak, ám valójában e jelképek és értékek átalakulnak az új közegben. Egy Nagy-Magyarország térkép, egy népdal, vagy akár egy kifejezés is (ld. például a „magyarkodás" szót) más jelentésekkel bír amerikai magyar kontextusban, és mást jelent Magyarországon. Igaz, az internet segítheti a transzplantációt, hiszen könnyen elérhetővé teszi a magyarországi aktuális szimbólumokat, ám ezeket szelektíven alkalmazza és adaptálja a kvázi gyökértelenségből kifejlesztett intézményrendszerébe.

A gyökértelenség léte melletti érvelést a diaszporikus működés elfogadása is erősíti. Ha azt állítjuk, hogy a diaszporikus működés a szervezetek körül tetten érhető, ez azt is jelenti, hogy sajátos működési módokkal is találkozunk. A diaszpóra lét ugyanis mindenképpen feltételez egy adag gyökértelenséget, mondhatni ez adja legitimációját vagy kvintesszenciáját. Ahogy a diaszpóra közösségeknek is ki kell állniuk az idő próbáját, a gyökértelenség is idővel alakul ki, illetve válik érzékelhetővé. Mivel az elmúlt mintegy 100 évben mondhatni mindig érkeztek újabb kivándorló tömegek, akik a kialakított szervezeti keretet nem hagyták gyökértelenné válni vagy annak látszani, a következő már Amerikában született generációk által esetlegesen fenntartott szervezetek szintjén vélhetően láthatóbbak lesznek a gyökértelenség vonásai, azaz a nagyon is eltérő működési mód. Ennek jelei azonban már ma is látszanak.

Az etnikus identitás által kitermelt, előzőekben részletesen tárgyalt intézményrendszerről például megállapítható, hogy valójában kulturális, statikus, „őrző-védő szolgálatot ellátó", nem változást generáló értékrendet közvetít: az egyház a közösség megmaradására, a cserkészet explicite a hagyományos értékek megtartására, az iskola a nyelv megőrzésére, a sajtó a közösségek fennállására ösztönöz, a helyi szervezetek az előbbiek támogatását célozza és szintén az etnikai közösségek fennmaradását szolgálják. Mindezt egy gyorsan változó, globalizációban vezető szerepet játszó országban. Ebben az összefüggésben a magyar szervezeti világok a kivándorlással és emigrációba kényszerüléssel járó pszichikai terhek szelepjeként, levezető csatornáiként működnek. Noha jobbára magyarul „zajló" világokról van szó, összességükben ezek az önként vállalt, az amerikai civil társadalmi eszmény logikáját átvevő szabadidős, önként vállalt kvázi szegregált tevékenységek a szélesebb társadalomba vett integrációt erősítik, erősíthetik. Az ún. „magyarkodás" tehát valójában az amerikai integrációt erősíti, és nem föltétlenül az anyaországgal való kapcsolattartás kibővítését. Ebből a szemszögből nézve az amerikai kulturális pluralizmus részét képezik. Történelmi korszakonként változó módon, ennek ugyan néha politikai, adminisztratív okai is voltak, ám mára mondhatni kialakult a saját működési logikával bíró, anyaországi tapasztalatoktól eltérő intézményrendszer. Az egyházak működése ugyanis az amerikai egyházak működéséhez áll közel, a cserkészek nem tudnak mit kezdeni a magyarországi (nem eléggé magyar) cserkészmozgalommal, a sajtó nem vesz részt az internet jóvoltából amúgy kitágult magyar médiavilágban, az oktatás szervezése kis mértékben merít a magyarországi szakmai tapasztalatokból, a szervezeti világban képviselt értékek sok vonatkozásban pedig jóval szűkösebb kínálatot mutatnak a mai magyarországi értékvilágokhoz képest (zenében pl. a népzene és az operett dominál, az amerikai magyar cserkészet értékei a mai ifjúsági kultúra ellenében hatnak stb.).

Mindezek alapján kijelenthetjük, hogy a szervezeti élet által generált amerikai magyar etnikus kultúra egyfajta megszakítottság után ma már inkább „gyökértelen". Noha alapjai vagy szimbólumai megtalálhatók az anyaországban is, működése mégis sajátos, nem hasonlít a magyarországi hasonló intézményekére. Az átvett és használt szimbólumok más jelentéseket

kapnak az új kontextusban: ami magyar vagy magyarnak látszik (templom, szervezetek, fesztiválok), az valójában nagyon is amerikai.

Az asszimilációs kihívásra adott szervezeti válaszok az önmagára utaltság és a hozott minták továbbéltetésének, azaz a gyökértelenségnek és transzplantációnak sajátos amerikai egyvelegét képezik. Az önmagára utaltság azt jelenti, az egyének felismerik saját és közösségi ihletésű etnikus problémáikat, cselekszenek is ezek kezelése érdekében, és ebben nagyszerű segítséget nyújt az amerikai világ civil társadalmi tapasztalata. Ennek következtében létrehozzák saját önfenntartó, önkéntességre és bizalomra, szolidaritásra épülő szervezeteiket, ám közvetlen korábbi tapasztalat hiányában a kialakított szervezeti keretet valamiféle állandósult esetlegesség jellemzi. A szervezetek felfutását, időbeni megerősödését akadályozza, hogy a más és más háttérrel, emigrációs élményanyaggal rendelkező csoportosulások saját szerveződéseket hoznak létre, ezért az intézményi folyamatosság megkérdőjeleződik, belső építkezése könnyen megszakad. Ez alól ugyan kivételt képeznek a működésüket szigorúan leszabályozó, mondhatni „tízparancsolatra épülő" szervezetek (egyház, cserkészet), ám zömének működése rendszerint perszonalizálódott, azaz egy-két elkötelezett személy áldásos munkájának köszönhető. Ez ugyan – egyetértve más szerzőkkel is – semmit sem von le a szervezetek értékéből, de működésük egy sajátos mozzanatára mindenképpen felhívja a figyelmet.[31]

5. Az amerikai magyar közösségi élet mint vidékiség és lokalitás

Szilárd alapok, illetve professzionális menedzsment hiányában, és a minduntalan felbukkanó konfliktusok eredményeképpen a szervezetek egy része nem tud kellő hatékonysággal működni, ezért gyakran egy sajátos vidékiség jellemzi ezeket. A sokat emlegetett konfliktusok okai is legtöbbször a másik biográfiájának számontartására, a túlzott személyköziségre és kontextus nélküli kommunikációra való képtelenségre, egyfajta állandósult túlérzékenységre vezethetők vissza. E helyzetekben az egyén identitása gyakran

[31] A nyugati magyarság, beleértve az amerikai magyarok szervezeteit is jól ismerő Borbándi Gyula is jelzi ezt: „A kolóniák tevékenységéről és eredményeiről szóló beszámolók nagyrészt nélkülözik a magyarság 'egyszemélyes intézményei'-nek egyéni és közösségi teljesítményeit, de a szerző nem mulaszthatja el, hogy ezek értékére és jelentőségére, a névtelen magyarok érdemére fel ne hívja a figyelmet." Borbándi Gyula: *Emigráció és Magyarország. Nyugati Magyarok a változások éveiben 1985–1995.* Európai Magyar Protestáns Szabadegyetem 1996.

a túlingereltség állapotába kerülhet, aminek következtében könnyen ő maga állíthatja elő az identitását aktiváló helyzeteket.[32]

A provincializmus szintén nem értékkategória, hanem működési sajátosság, amit leginkább a „se falu, se város" állapotába került ún. „agonizáló törzsek" színjátéka jellemez.[33] A „se falu, se város" állapotát jól tükrözi az amerikai magyar közösségek sajátos ellentmondása: miközben egy globalizációs élharcos országban, gyakran metropolisokban, nagyvárosokban vagy azok közelében, avagy éppen egymástól meglehetősen nagy földrajzi távolságokra élnek, viselkedésükben a közeliségre, szemtől-szembeni, hagyományosan a falu világára jellemző kommunikációs stílusokat tartanak fenn. A tönnies-i értelemben vett *Gemeinschaft* és *Gesellschaft*, a társadalom és közösség ellentétpárjai feloldódnak a vidékiség, a provincia fogalmában, és ez köszönt vissza interjúinkban is: alanyaink gyakran úgy beszéltek a felhőkarcolók árnyékában, mintha egy falu mindennapjairól csevegnénk. A nagy távolságok mintha mentálisan nem léteznének, ezért a szervezetekről szóló narratívák lokalitásba torkollnak, a közösségek nevében megszólalók mintha az elveszített falu biztonságát keresnék az idegenséget sugárzó betonrengetegben, vagy ami ugyanaz: kis zöld emberléptékű oázist keresnek, a nagy kiterjedésű elidegenítő amerikai sivatagban.[34]

Ez az a mentális vidék, provincia, ahol az amerikai magyar közösségek zöme még fennáll, ám ennek a stabilitásnak a képzetét kikezdi a minduntalan visszatérő gondolat: fogyunk, tehát kipusztulunk. A demográfiai toposz sugallta agonizálás fokozatosan terjed, és nem csak az anyaországi, Kárpát-medencei magyarokat éri el, hanem a saját, amerikai magyar közösségeiket is. E veszélyérzet behatol a szervezetek belső életébe is, ám látszólag ellentmondásos módon, nem okoz pánikhangulatot, csak „jó esetben" konfliktusokat, ugyanakkor nem minden esetben eredményez olyan cselekvéssorokat, amelyek az egyes intézmények megerősödését tűznék ki célul. A provinciát jellemző agonizáló szellem maga alá söpri a veszélytudatot, és nyugodtan ül rajta. És éppen az a tény, hogy van, aki ezen állapot, illetve veszélyek ellen felemeli hangját, arról árulkodik, hogy e közösségek szigorú önvizsgálata nem történt meg, nincsenek egységes koncepciók arra vonatkozóan, hogyan lehetne időben kitolni az elkerülhetetlen asszimilációs folyamatokat.

[32] A negatív asszimilációs stratégiáról lásd: Csepeli i.m. 523.

[33] Ld. Konstantinović, Radomir: *A vidékfilozófiája*. Forum – Újvidék, Kijárat – Budapest.

[34] Amerika, mint sivatag metafora használatát és kifejtését lásd Baudrillard, Jean: *Amerika*. Magvető, Budapest, 1996.

Az amerikai magyar közösségeket és szervezeteik működési módját sokszor kapcsolatba hoztuk a lokalitással. A lokalitást leginkább Appadurai értelmében használtuk, aki azt állítja, ez egy olyan fenomenológiai minőség, amely cselekvőerőben, társulási hajlamban és reproduktivitásban nyilvánul meg, és strukturálja az egyének érzelemvilágát is. A mai globalizálódó világban, a migráció világméretű feltételei közepette fontos a lokalitásokat nem kizárólag helyhez kötötten értelmezni, ami egyrészt deterritorizálódásukat is jelenti, másrészt pedig kihangsúlyozza a transzlokális, azaz a fizikai közelségen túlmutató, ám mégis valamiféle lokalitást, „a hely szellemét" megtestesítő közösségek létét. Ugyanakkor lényeges a lokalitás és szomszédság megkülönböztetése is: míg előbbi egyfajta helyi tudásra épül, utóbbi fizikai közelséget, ténylegesen létező társadalmi formákat jelent, amelyeken keresztül a lokalitás is kifejeződésre juthat, ám nem föltétlenül. Appadurai szerint kulcskérdés, hogy miként lehetséges létrehozni azt a helyi tudást, amely a szorongás és entrópia, illetve a társadalmi erodálódás és változás közepette újra teremti a lokalitást.[35]

Appadurai szóhasználatát alkalmazva könnyen beláthatjuk, hogy a lokalitások deterritorizálódása, azaz a közösségek nem egy körülhatárolható földrajzi térben való létezése az amerikai magyarok nagy többsége esetében, az amerikai városok etnikai szerkezete átalakulása következtében adott. A szervezeti világokat az előbb jelzett módon szomszédságoknak tekinthetjük, amelyen keresztül megjelenik az a lokalitás, amely az amerikai magyarok (egy részének) identitását, érzelemvilágát strukturálja. Mint minden lokalitást, ezt is kihívás elé állítja a globális média, az internet. A kommunikációs eszközök elvi szinten a gyökértelenség ellen dolgoznak, hiszen közelebb hozzák a kivándoroltak és leszármazottaik számára a szülőföldet, anyaországot is – a maga pozitív és negatív vetületeivel egyaránt. A lokalitás kibővül egy globális-nemzeti dimenzióval, ez azonban éppen a szomszédságok erodálódásához és a helyi konfliktusok kibővüléséhez vezet.[36] Az írott sajtó kapcsán említettük például, hogy míg termelése könnyebbé, addig fogyasztása bizonytalanabbá válik: ma már könnyen előállítható a helyi tudás számára használhatatlan ismeret. A lokalitás azonban megmarad, és a hely szelleme uralja a sajtót és megítélését is.

Szintén e fogalmi keretbe helyezhetjük el a külföldi magyar cserkészetet is. Az amerikai (és más nyugati) magyar közösségek szempontjából aktív

35 Lásd: Appadurai, Arjun: *A lokalitás teremtése.* REGIO 2001/3

36 Például azért, mert a helyi szereplők másképpen ítélnek meg egy aktuális magyarországi politikai eseményt.

szerveződés a „glokalizációt" kétszeresen is megvalósítja. Egyrészt ideológiai szinten, hiszen a cserkészet maga globális, ennek keretén belül pedig a külföldi magyar cserkészet a diaszpóra logikához kapcsolódó nemzeti célok fenntartását tűzi ki. Másrészt szervezeti szinten is a „glokalizációt" láthatjuk: a szervezet ugyan globális jellegű, ám működése lokalitásokba ágyazott. A cserkészet lokalitásai létrehozzák a helyhez kötött szomszédságokat, így helyi csapatai aktív szereplői a helyi magyar világoknak. Hasonlóképpen értelmezhetjük a korábban puffer, azaz köztesnek nevezett szervezet típusokat is, mint például az egyházak, azonban az országos lobbi és szakmai szervezetek nagy kihívása éppen az, hogy képesek-e lokalitásokat teremteni? Interjúink alapján az körvonalazódott, hogy nem, emiatt pedig az amerikai magyar közösségek szemszögéből nézve mondhatni legitimitási válsággal is küszködhetnek, hiszen nem képesek sem integráló szerepet betölteni, sem részt venni a helyi tudások kitermelésében.

A szervezeti élet egészének végső soron az a nagy kihívása, hogy az emigrációs érzületet meghaladó kulturális fordulat után képesek-e helyi (magyar) tudásokat létrehozni és/vagy újratermelni? E költőinek tűnő kérdésre legtöbbször a helyi elitek a demográfiai csökkenéssel, az asszimilációval, az utánpótlás hiányával, a felőrlődéshez vezető belső konfliktusokkal, vagy a közösségek integratív szerepét betöltő szervezetek erőtlenségével kapcsolatos félelmek voltak a válaszok. Talán e kutatásunk eredményei, statisztikai, demográfiai adatai, a kötetből kibontakozó, a marslakó kényelmesnek tűnő, kívülálló nyugalmát és higgadtságát, ugyanakkor társadalomtudományi empátiát és érzelemmentes szigorát is feltételező leírások segítenek abban, hogy az amerikai magyar közösségek és anyaországi döntéshozók egyaránt szembesüljenek kihívásaikkal, feltérképezzék lehetőségeiket, és adott esetben meghozzák a szükséges, konkrét döntéseiket is e lokális világok fennmaradása, létezésük meghosszabbítása érdekében.

ATTILA PAPP Z.

Ways of Interpretation of Hungarian-American Ethnic-based Public Life and Identity

In the course of our research, we tried to use a variety of methodologies to best capture the main characteristics of the Hungarian-American institutions, civic activities, and social life, and to identify the worldview of the participants and leaders of Hungarian-American public life.

Below, we define the methods used to classify the functions and characteristics of Hungarian-American institutions, in order to arrive at an institutional typology. We also examine and try to identify the ethnic identity profiles that emerge from participants in Hungarian-American institutional life, since participation in public life is a constituent factor in the dynamics of Hungarian ethnic institutions. Finally, we try to determine fundamental diaspora community relationships, employing our research-based institutional and identity profiles, and to explore connections between community life in the diaspora and the ancestral homeland (or the perception of the homeland). Further, we attempt to determine whether such relationships create an autochthonous ethnic culture or, instead, represent an adaptation of the old cultural heritage to a new environment.

1. Types of Institutions

There are a number of ways we can classify Hungarian-American institutions. One of the handiest and frequently used is to classify them by the date of the creation of the institution and its goals. This, mostly historical approach is linked to the various waves of migration and results in the following groups:

- Traditional ("old") Hungarians' institutions, such as: fraternal associations, Catholic parishes and Protestant congregations;
- DP (Displaced Persons, that is, refugees from World War II) organizations, such as: MHBK (*Fraternal Association of Hungarian Veterans*), *Hungarian Scout Federation in Exile*, *Hungarian National Committee*;

- Organizations of 1956 refugees, such as: *Hungarian Freedom Fighters' Associations*;
- Organizations partly maintained and created by economic refugees and newly arrived immigrants, such as: *HungarianAmerica Foundation* (Washington DC), some Hungarian Sunday schools and Magyar/Hungarian Houses in various cities (i.e. Los Angeles).

This classification, although it takes into account fundamental factors, is of limited use because in today's Hungarian-American community, the traditional group definitions that characterized migrating patterns have either disappeared or have evolved. Currently, we have simultaneously first, second and third generation DP immigrants, first and second generations of refugees of 1956, the wave of migration of the 1960's to the 1980's (the so-called Kadar's orphans[1]), and the skilled immigrants of the 1990's seeking to make a better living. The immigrant institutions were also affected by the fact that the end of the Cold War and the attendant emergence of newly democratic states in Europe also meant the disappearance of the "enemy image" that was part and parcel of the legitimacy, and indeed, the identity of the institutions. A third factor affecting the institutional crisis, besides the end of the underlying context of the ideological divide, was the advanced age of institutional leaders and the dying out of their generation, which brought new challenges for those institutions striving to endure.

The institutions may also be categorized by areas of activity. In this respect, the most important are those that have an orientation toward a particular set of activities, such as politics, culture, worship, scouting, or professional affiliation. Our discussion of the institutional database reflects this classification method.[2]

In its 2006 report, the since-abolished Office of Hungarians Abroad (HTMH) uses yet another set of categories[3] to classify Hungarian organizations in the United States:

- Organizations which focus on Hungarian-American relations and represent Hungarian interests, and which no longer fit the mold of the traditional civic institutions (e.g. *Hungarian American Coalition, Center for Hungarian-American Congressional Relations*)

1 The term is used by Huseby-Darvas, Éva V.: *Hungarians in Michigan*. Michigan State University Press, 2003. p. 27.

2 See János Márton's analysis in this book.

3 Office of Hungarians Abroad (HTMH): *Jelentés a Kárpát-medencén kívül élő magyarság helyzetéről.* [Report on Hungarian communities outside the Carpathian Basin 2006.]

- Organizations that are "transitional" in the sense that they seek both to represent Hungarian interests and to protect the Hungarian heritage (e.g. *Manhattan Hungarian Network*)
- Organizations that function in the framework of traditional immigrant institutions.

Based on our research, and particularly on an analysis of the interviews undertaken, we propose to categorize the organizations in terms of spheres of influence, separating the local organizations from the national ones. From this vantage point, we have three types of organizations: local, buffer and national organizations.

In this classification, "buffer" means organizations which are essentially both local and national in scope: their sphere of activities goes beyond local boundaries. Such is the case for the church-based organizations, the scouts (the *Hungarian Scout Association Abroad*), and to some extent the Hungarian schools. For the church-based organizations, the organizational structure is a given (i.e. diocesan framework); the scouts have their own strong linkage between the local troops and the Scout Association which oversees them. In case of the schools, however, national integration is, for the most part, a desirable but unfulfilled goal. The operation of Hungarian schools has not been standardized despite the creation of *American Hungarian Educator's Association* (AHEA), MITE[4] and *Hungarian Language Conference* (Anyanyelvi Konferencia). As for the national organizations, our analysis shows that they are primarily lobby, trade or professional affiliations, while the local organizations concentrate on local Hungarian cultural and social activities, and have very little involvement in the political sphere. Both the local and national organizations suffer from internal and external conflicts; these might be overcome with the influx of younger generations.

Another way to classify the organizations is to examine how a given organization formulates its goals and how it carries them out: according to this logic, organizations may be divided into two large categories:

- Closed ethnic organizations
- Open ethnic organizations

The working language of *closed ethnic organizations* is primarily Hungarian: their perception of the Hungarian-American community is static, and

[4] MITE: Magyar Iskolák Tanári Egyesülete (Hungarian Schools' Teacher Association). The Association has been established in Canada. For more information (in Hungarian) see Németh Szilvia study (mainly footnote no. 32.)

echoes their self-perception. This type of organization entails a folk-populist culture with the traditional ethnic overtones (e.g. traditional Hungarian food).

In the *open ethnic organizations*, English-language communications are also acceptable and the perception of the Hungarian community is dynamic, in the sense that the organization's activities involve interacting with local and national American groups. From the perspective of representatives of this type of organization, Hungarian-ness is not just for preservation, but should be showcased before the wider society.

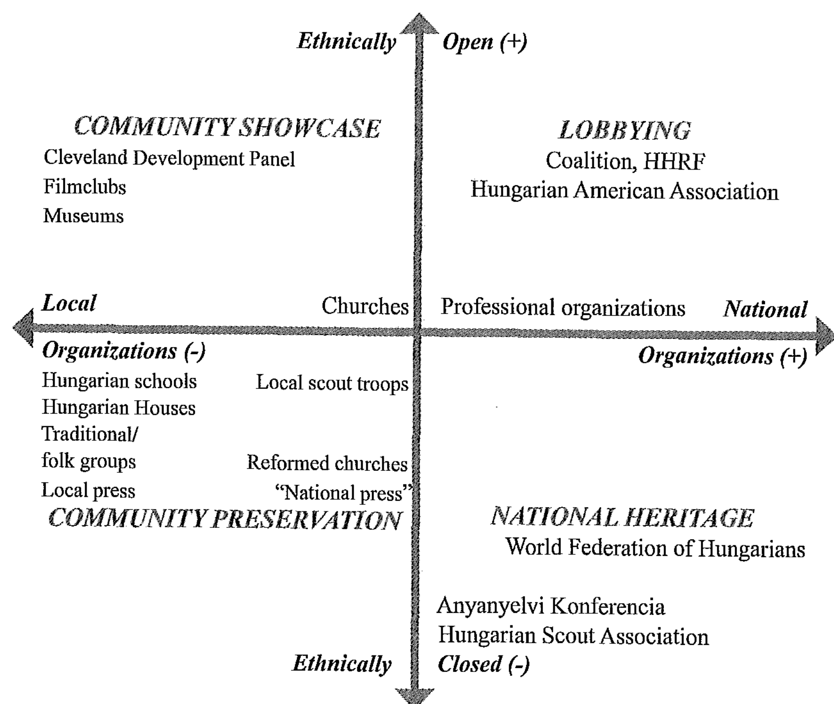
The organizing principle of open vs. closed ethnic organizations is relevant at both the local and national levels. We could say that while ethnic openness is a precondition for organizations representing Hungarian interests at the national level, in other types of organizations the opposite is true: their closed ethnic organizational mode allows them to transcend local boundaries and function successfully at the national level as well (e.g. scout troops). An nalysis of the historical narrative of Hungarian organizations indicates that these organizations were primarily closed ethnic organizations, since they were largely created to preserve an ethnic culture. However, because of integration into American society, the feeling of being immigrants has receded, and with increasing frequency we find ethnically open organizations at the local level, where Hungarian identity is more relational with the wider community. It should be noted that this type of organizational vantage point is, perhaps paradoxically, more typical in communities where larger numbers of citizens of Hungarian ancestry live. It is reasonable to assume that in these geographic enclaves (Cleveland, Florida, New Jersey) there is a greater pool of second and third generation Hungarians and of economic immigrants, partly due to mixed marriages, and this favors the ascendance of open ethnic organizations.

If we combine the organizing principles described above (local vs. national, and open vs. closed) we can create a matrix that encompasses four major types of organizations *(See figure 6.1.)*: *lobbying organizations, heritage organizations, community preservation organizations* and *community showcase organizations.* These types of organizations, even though we included some actual organizations in the illustration, are really sociological ideal types,[5] that is, theoretical structures designed to accurately reflect operational aspects or the most salient characteristics of organizations. We should note that these ideal types seldom if ever exist in their pure form in

[5] The term is used in a weberian sense. See Weber, Max: *Gazdaság és társadalom. A megértő szociológia alapvonalai 1. Szociológiai kategóriatan.* Közgadasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1987. (mainly on pages 49–51.)

everyday life. In reality, actual organizations share characteristics of different types, although usually its most salient characteristic allows us to characterize it as a single type.

Figure 6.1. Operational Typology of Hungarian-American Organizations

Lobbying organizations aim to achieve a national profile, which is reflected in their rhetoric, and their very existence is predicated upon ethnic openness. These organizations seek to represent Hungarian interests by building relationships with American and Hungarian political entities. These institutions seek to look "greater" than they actually are. We can get a sense of an organization's size by membership figures, or –a better indicator – the number of its constituent member organizations, although it is often difficult to settle on a specific number. In reality, membership figures are not fundamental; instead, the number of member organizations empowers representing organizations to act or communicate on behalf of 1.5 million Hungarian-Americans. We should note that there are organizations that, although by

charter without any organizational membership, may still claim to represent Hungarian-Americans in general.

A particular subset of lobbying organizations is the *professional interest group*. These interest groups, although they transcend locality, still cannot be regarded as national in the full sense of the term. Their activity centers on cooperation among professionals of various professions or trades, and though they achieve a measure of success, they cannot achieve a complete professional integration. These professional organizations work on behalf of Hungarian interests but their very professional orientation requires a working relationship with American counterpart organizations, which precludes the use of Hungarian as the exclusive language of communication.

The National *Heritage organizations* are also national institutions (or even transnational) and their activities focus on protecting thc heritage of the Hungarian nation. These organizations are ethnically closed, as indicated by their working language (Hungarian) and their presence in Hungary and the Carpathian basin. We may include in this group cultural institutions which may not be fully national in terms of sphere of activity, but which transcend locality and operate in a wide area including Hungary and other parts of Central Europe (i.e. Anyanyelvi Konferencia).

The *Community Preservation organizations* function primarily as local entities; their emphasis on "preservation" means ensuring the continuity of their own communities. These organizations are active locally and they interact with other local organizations intensively, but know little of similar organizations in other locations, and do not really maintain relationships with them. Of course, there are exceptions to this "insularity", but this generally takes the form of a loose network of relationships among Hungarian-American intellectuals, which however does not reach the level of formal connectedness among the local communities. The Hungarian identity of Community Preservation organizations is not merely a sense of national kinship, but also rests upon specific local community activities. For example, the local scout troops, schools and Hungarian Reformed churches largely focus on daily tasks that serve the community; they do not necessarily wish to set goals of national policy. This does not mean that individuals active in these organizations do not have an ethno-social or national consciousness, rather that they are active in community roles instead of serving the nation in the more abstract sense.

In our illustration *(Figure 6.1.)*, we placed the press in the category of Community Preservation organizations. In the case of the local electronic media or publications of local organizations, this categorization is understandable,

but the inclusion of the "national-level press" in this community category requires elaboration. This seeming paradox is explained by the fact that the so-called "national" press actually functions within a local framework. Whether considering the Hungarian papers in California, or the newspaper that reports from Chicago but is published in Canada, we see strong affiliations with local interests. The *Amerikai Magyar Népszava Szabadság*, currently published in New Jersey, includes topics of interest nationally and news from Hungary, yet still it is inward-looking and plagued by internal conflicts, and so retains the characteristics of a local institution.

The function of *Community Showcase Organizations* is to present Hungarian ethnicity to the American public. The need to be "visible" becomes an organizing force; Hungarian-ness becomes something to be introduced to the local non-Hungarian-speaking public. Museums are the most obvious example of such an organization (one which involves both being Hungarian and also showing our heritage to others), since museums are places that show and preserve. In addition, the churches, as buffer organizations, also belong to this category to some extent, because the growing trend toward bilingual services assumes ethnic openness. However, a sizable proportion of the Reformed congregations nevertheless more properly belong to the *Community Preservation* category described above, since these churches, besides nurturing the faith, act locally to preserve Hungarian culture.[6]

In *Figure 6.1.* we placed a few organizations in the diagram in an attempt to suggest the operational logic of the diverse organizational functions.[7] Two things should be noted here. First: organizations placed in the various coordinates of the diagram most likely have characteristics that might make them equally suited for another category. The Hungarian schools, for example, are interested in the preservation of the Hungarian heritage and nationality, but their functions are carried out locally. Similarly, the *Community Showcase Organizations* also have community preservation functions, although their defining function is to present the national heritage to the American public. In short, the classification gives greater emphasis to the organization's operational method over its heritage-preserving aspects, which is, in some measure, common to all of the organizations.

Our second observation is regarding the nature of our analysis. We do not intend to apply a value judgment to the organizations and their operations. For us, these modes of functioning are value-neutral, since the purpose of the analysis and research is not to evaluate the organizations according to their relative importance, but to shed light on this small universe of Hungarian-American organizations and thereby to reach an understanding of the character of (a segment of) the Hungarian-American present.

2. Hungarian-American Identity Structures

Although the primary aim of the qualitative research was to enter the inner world of Hungarian-American organizations, our interviews gave us an opportunity to learn about the identity awareness of a significant group of Hungarian-Americans.

In our analysis, we came up with three levels of identity in the Hungarian-American community. We defined an *ethno-personal identity* level, where the relationship is between the individual and the host country. We defined an *ethno-social identity* level, characterized by a well-defined relationship with the American way of life within the context of belonging to a Hungarian community. And third, we defined an identity level which assumes a more encompassing sense of *national consciousness*, strongly influenced by returns to the ancestral homeland and by the individual's view of the Hungarian nation.[8] Naturally, these identity levels and their characteristics occur to vary-

6 And this twin function may be a source of repeated conflicts, see subheading 3.4.5. in Papp's analysis. (The dilemma of religious faith vs. ethnic preservation.)

7 Note on the chart that an organization's position relative to the axes is also significant: the regions of the chart indicating "ethnic openness" and "function" should be interpreted like a coordinate system, with positive and negative extremes. An organization that is shown near the intersection of these two coordinates indicates that it tends toward being neutral in terms of ethnic openness and is "transitional" (buffer) in terms of function.

8 It should be noted that although from a different perspective and with a different terminology, Miklós Szántó arrived at a similar descriptive identity structure. (Szántó Miklós: *Magyarok Amerikában*. Gondolat, Budapest, 1984. 36–40.) According to him, the strength of the levels of Hungarian identity depends on contacts with the ancestral homeland, integration in the adopted country, and degree of participation in the life of the ethnic community. These determinants may be further examined according to their respective sociological, cultural and political dimensions. Based on these criteria, there are 8 types, ranging from those who have a harmonious dual relationship with both the ancestral homeland and the host country, to those who are more prone to reject the new country and remain at the periphery of its society. This model is largely consonant with research on nationalism and minorities pursued by Rogers Brubaker, though in 1984 Szanto could not possibly have known the work of Brubaker, which was published in 1996. Brubaker also says that the situation of the minorities is defined by relationships with the ancestral country,

ing extents among different individuals: this became evident through our own direct interaction with the interview subjects, but also indirectly, from what the interviewees had to say about their fellow Hungarian-Americans. A number of interview subjects stated that those individuals who regularly participate in Hungarian-American community life are a small proportion of the entire Hungarian community, estimated at most at 5 to 10 percent of the total. As we have detailed in our demographic analysis U.S. census data estimating the number of persons of Hungarian ancestry include an element of uncertainty, but it is generally accepted that 10 percent of Hungarian-Americans regularly speak Hungarian at home. But who are the Hungarian-Americans who do not participate in Hungarian community life and who do not speak Hungarian?

The above-described levels of identity, which emerged from our series of interviews, are helpful in identifying – at least in theory – the identity consciousness of these "other" Hungarian-Americans. If our point of departure is that the three-level framework is observable to varying degrees for each person (that is, each of the three identity levels either applies to an individual or not), then we can define a range of identity-consciousness. At one pole, we find those who actively participate in the organizational life of the community; his/her Hungarian identity is important at the individual level (for instance, he/she uses the Hungarian language); he/she feels, in some fashion, part of the Hungarian nation and regards himself or herself as a member of the Hungarian community. At the other pole, we find those who are completely assimilated (third, fourth or nth generation) Americans of Hungarian ancestry for whom Hungarian identity is unimportant both at the individual and community levels, who do not speak Hungarian, and who have no sense of belonging to the Hungarian nation either symbolically or more substantially.

Within these extremes we can find several transitional stages, each of which can be defined as an identity profile. We have identified a total of eight such profiles, as shown in *Table 6.1.*[9]

the minority community and the host country. (Brubaker, Rogers: *Nationalism Reframed: Nationhood and the National Question in the New Europe*. Cambridge University Press, 1996.)

9 Sign (+) indicates existence of an identity level, sign (–) indicates lack of it. In fact, it is possible to further refine the identity types by indicating the relative presence or absence of each identity level's typical characteristics, ranging from "very much present" (+++) to "entirely absent" (– – –).

Table 6.1. Hungarian-American Identity Profiles

	Ethno-personal identity exists	*Ethno-social identity exists*	*National identity exists*
Sample Questions / *Identity Profile*	*Is being Hungarian important at a personal level? (for example: does the person speak Hungarian?)*	*Is being Hungarian important at the local community level? (e.g. does he/she participate in Hungarian events?)*	*Does he/she self-identify as part of the Hungarian nation? (e.g. is he/she aware of his/her Hungarian ancestry?)*
1. Active Hungarian	+	+	+
2. Local Hungarian	+	+	–
3. Cautious Hungarian	+	–	+
4. Private Hungarian	+	–	–
5. Hungarian in heart	–	+	+
6. Festive, occasional Hungarians	–	+	–
7. Census-Hungarians	–	–	+
8. Assimilated Hungarians	–	–	–

Let us examine what these identity types may entail:

1. *Active Hungarian Identity*: A sense of Hungarian identity exists at both the individual and communal levels, and the question of national identity is also very much present. Such an individual speaks Hungarian, participates in Hungarian events and public life and has opinions about his/her own Hungarian identity, about Hungary and about the Hungarians who live as minorities in Central Europe.

2. *Local Hungarian Identity*: for this individual, the country of ancestry and the fate of the Hungarian nation have become less relevant. This individual still speaks Hungarian and attends Hungarian events from time to time, but it is unlikely that he or she travels to Hungary, or does so infrequently.

3. *Cautious Hungarian Identity*: this individual speaks Hungarian, and Hungary and a sense of belonging to a larger Hungarian community are still important, but he/she does not attend explicitly Hungarian events. Based on our interviews, the oft-mentioned "illegal Hungarians", "new Hungarians", and "fresh-off-the-boat" Hungarians might be classified in this group. Other members of this group include those immigrants who came earlier, and whose Hungarian identity is still important, but who for some reason do not wish to participate in the activities of the Hungarian-American organizations.

4. *Private Hungarian Identity*: these individuals have lost their relationship with the Hungarian community, whether in a close-knit family sense or in the wider sense. He/she still speaks some Hungarian, if only the colloquial language. For these individuals, Hungarian identity is a private matter which is rarely expressed to others.

5. *Hungarian in heart*: we could define this identity type by the saying "the nation lives not only through its language but in the heart as well". These individuals, as a rule, barely speak Hungarian or do not speak it at all, but they have a sense of respect and responsibility toward the country of ancestry, and as a result they participate in Hungarian-American community events, still visit Hungary, and concern themselves (whatever that concern may be) with Hungarian issues.

6. *Festive or Occasional Hungarians*: this is where the individual's ancestry is foggy or unsettled, although he/she participates from time to time in Hungarian events (perhaps events where Hungarian dishes are served, for example). Individuals in this category may not indicate their Hungarian ancestry in the census questionnaire and they do not speak Hungarian at all.

7. *Census-Hungarians*: these individuals have some notion of Hungarian ancestry, which they indicate in the census questionnaire. Otherwise, they do not consider Hungarian identity important, nor do they attend Hungarian events.[10]

8. *Assimilated Hungarians*: these are individuals for whom their Hungarian roots are completely irrelevant and any consciousness of Hungarian origin is absent.

The eight ethnic identity types cover all variations of Hungarian-American identity consciousness. It should be noted that only seven of these are reflected in the census, since those who have been assimilated completely probably do not even know whether their ancestors were Hungarian. In the course of our analysis, our interviews were mostly with members of the first group, that is, the Active Hungarian Identity, plus a few persons who do not speak Hungarian, but nonetheless are active in Hungarian-American organizations and may be classified by Identity type number 5 or perhaps number 6. Our theoretical identity types do not cover dual-identity or dual allegiance issues, although such issues likely occur in all of first seven identity categories. (In the last

[10] A returning theme for census professionals is how to measure and statistically differentiate those respondents having a significant ethnic consciousness from those individuals for whom ethnic identity is merely occasional, such as when responding to a census questionnaire. (See Levente Pakot's study in this book.)

identity type, dual identity issues do not arise.) If we were to undertake a more detailed analysis, we could examine to what extent these eight identity types are present in the various migration groups and their descendants.

Using these identity types, we can extrapolate theoretical processes of (ethnic) identity loss. This process of loosening ethnic affiliation may begin at any level of identity, that is, either at the individual, social or national level.

A. If an individual no longer speaks Hungarian, theoretically he (and his descendants) could take the path of becoming a Hungarian in heart, then a "festive" Hungarian, then a census Hungarian, and finally reach the stage of full assimilation. In other words, after losing the language, ethnic or national identity may still remain, but after two or three generations even this level of identity is easily lost. *(Figure 6.2.)*

B. If we find that the significance of national identity deteriorates, then the individual may still participate in community events. But if this level of participation does not remain steady, then there are two possible outcomes: participation becomes haphazard as a result of loss of language skills, leading down the path to total assimilation, or else attendance at Hungarian events ceases altogether, with the result that Hungarian language use is restricted to the home. Here, the next stage might well entail the total loss of language skills, which again leads to assimilation. *(Figure 6.3.)*

C. If an individual does not participate in Hungarian institutional activities, he or she may still preserve his or her Hungarian identity privately, but either because the use of the Hungarian language recedes or because of a diminishing sense of national identity we again arrive at full assimilation. *(Figure 6.4.)*

Figure 6.2. Assimilation paths beginning by loss of ethnic language.

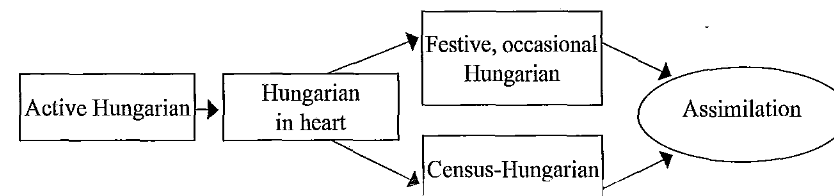

Figure 6.3. Assimilation paths beginning by weaking of national identity

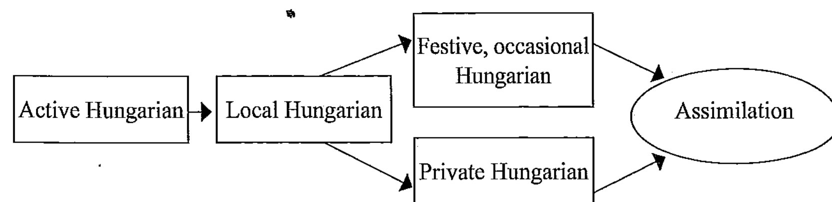
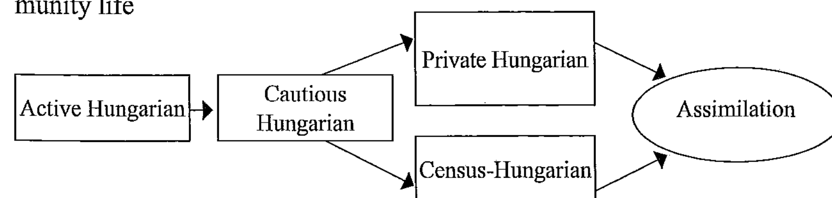

Figure 6.4. Assimilation paths beginning by non-participation in ethnic community life

Given these defined paths to assimilation, and given our hypothetical assumptions about the behavior of the different generations, we can also determine the time horizon of the phenomenon of assimilation. If our point of departure is that with each new generation, a given level of identity is damaged or diminished – that is, the children will not consider their Hungarian identity (either at individual, social or national level) as important as their parents do, then we may easily conclude that full assimilation will come about within four generations, regardless of the path followed. But if, for instance, the parents are not particularly active as individuals, or as members of an organization, or, for example, the parents do not consider their national identity relevant for whatever reason, then the path to assimilation becomes shorter: the assimilation trajectory speeds up to three or even two generations. Similarly, the path to assimilation becomes shorter inasmuch as the younger generation's identity levels are diminished simultaneously. An example of this, which often happens in reality, is that the younger generation simultaneously loses both its language capabilities and does not participate in Hungarian-American organizations.

In these theoretical pathways, a reverse process is also possible – that of an ethno-cultural revitalization. In this case, it is possible that a completely assimilated individual may be induced to attend Hungarian events, and if he/she learns Hungarian and the ancestral national ties become important, then in two or three generations the descendants may even become Active Hungarians in terms of identity level. Although it is possible to find instances of

this, the usual reality and our interviews indicate that the younger generations are increasingly unlikely to speak the language of their parents and their links to Hungarian institutions are also decreasing.

This assimilation pathway is described by Julianna Puskás as the process by which group identity is gradually replaced by the development of individual identity.[11] In the course of her micro-historical research, Puskás describes the main stages of this identity modification. Initially, the Hungarian sections of town begin to lose their ethnic quality. Daily commuting distance replaces the earlier physical proximity and neighborliness of daily interactions. However, ethnic institutions do support the community's sense of togetherness despite its physical dispersal. But with time, these institutions also start to become bilingual, and in addition, their names often shed their distinctive Hungarian designation. For example, the former *Verhovay Fraternal Association* (*Verhovay Testvérsegítő Egyesület*) merged with the *Rákóczi Association (Rakóczi Egyesület)* and became *The William Penn Fraternal Association* – which sells better in the American marketplace. This institutional evolution placed the older generation, who favored keeping the Hungarian designation, at odds with the younger members, who favored Americanization (and who prevailed). Later on, even the reference to the communal character of the institution was dropped, so that it sounded even better in English: *William Penn Association*.[12] In a parallel development, the originally Hungarian-language publication of the Association becomes bilingual and later on an English-only publication. A similar process can be observed in the Hungarian churches, where the formerly all-Hungarian congregation becomes a bilingual one, then an English-speaking one. (This is more frequent in the Hungarian Catholic congregations, whose parishioners have no say in choosing the pastor.)

Besides the institutional evolution towards bilingualism, the identity individualization process is reinforced by developments in the marriage market: on the one hand manifested by the desire to overcome the intra-ethnic conflicts generated by marriages of diverse backgrounds and, on the other hand, the increase in mixed marriages.

11 Puskás Julianna: *Ties that Bind, Ties that Divide. 100 years of Hungarian Experience in the United States*. Holms Meier, New York / London 2000. 290–303.

12 Underscoring the "Hungarian in heart" categorization we created, this organization up until recently described itself: "American in Name..... American in Spirit ..... But Hungarian in Heart. Serving Hungarians and their Families since 1886" (See the publication A Nyugat Oldali Magyar Református Egyház 1906-2006. Celebrating on 100th Anniversary, Cleveland, p. 20)

The second element supporting the move toward individualization is related to the educational opportunities of the descendants of Hungarian immigrants, many of whom surpassed their parents' working-class, blue collar status. Thus, social mobility and career considerations contribute to creative impulses and willingness to take initiatives – both hallmarks of individualism, which, in turn, strengthens the assimilation process.

Based on our model, we can also state that the assimilation process may be delayed if at least one of the identity levels is shared by both the children and the parents. For instance, if the child speaks Hungarian and is active in community life, the assimilation process takes longer, but assimilation still occurs. We experienced this in a number of interviews: our subject belongs to the younger generation; he has an active Hungarian identity, speaks Hungarian and participates in Hungarian organizations. Yet in our conversation, he concedes that for him the Hungarian language is a second language, and that he is more at home in English. He also may reveal that his Hungarian national identity lacks a cognitive component and is largely built on emotional kinship or perhaps on elements which were natural for his parents but which, for him, are relevant only as "a parental legacy". The assimilation process slows, but we can nevertheless see the "end of the ethnic tunnel".

Identity, and national identity, are situational. A socio-psychological survey taken in Hungary indicated that Hungarian identity is important for 37% of respondents, but only in the context of a "foreign situation", while under "domestic" normal circumstances the importance of national identity falls to only 3%.[13] The immigrant and above all the refugee is permanently in "a foreign situation," so in the socio-psychological sense their greater degree of commitment is completely understandable. It is also true that if this commitment borne of the "foreign situation" comes into contact with the realities of the homeland – that is, if these two worlds, the imagined Hungarian identity in a foreign setting, and the experience of the identity levels of citizens in present-day Hungary meet, then these varying levels of Hungarian identity may either reinforce or cancel each other out. Those individuals who return to Hungary, and those whose thoughts are occupied by the situation in the homeland, resist this cognitive dissonance by seeking out kindred spirits in the homeland, or those thought to be kindred spirits. Quite naturally, they are more likely to maintain relations with groups in Hungary that stress their commitment to the Hungarian nation.[14] Whether we are looking at immigrant parents or their descendants, a measure of alienation will always be present and passed on to the next generation. The refugee, the immigrant, will develop and change in his new setting, and the environment left behind will continue to develop as well, and will not remain the same as when the refugee left. For the individual who stays abroad, the myth of returning may be tantalizing, but his own transformation, combined with unseen changes in the old setting, may result in illusory perceptions.[15] The individual (whether a refugee, second or third generation immigrant) senses this disconnect, perhaps subconsciously, and thus his relationship with his ethnic group, his country of ancestry and birth, and with his nationality involves the search for some validation of authenticity. Thus, there is a constant struggle to maintain an "authentic" national identity, and to prefer and display the "pure" forms of Hungarian worldview, style, music (e.g. an insistence on teaching only authentic folk songs), values and cognition, and history (in which the emphasis is on the "pure," ancient myths regarding the origins of the Hungarian people). In the course of our interviews and analysis, we saw all of these effects and their repercussions on the ethnic institutions.

Becoming aware of the assimilation process, as well as its opposite (ethnic and cultural revitalization), is relevant because these processes deepen our understanding of the organizational universe we are trying to describe and understand. Today, it is the assimilation process that provides the larger framework of the world of Hungarian organizations.

This was not always so, since the organizations, which were created in parallel with the arrival of sequential waves of refugees, were often motivated by political issues and by the exigencies of immigrant life. But with the change of regime in Hungary in 1990, these immigrant-centered underpinnings have crumbled. The organizations have consequently undergone a distinct ethno-cultural transformation, whose rhetoric centers on strategies for survival (strategies which, incidentally, never took any comprehensively

[13] György Csepeli: *Szociálpszichológia.* Osiris, Budapest, 1997. 526.

[14] One of our survey respondents elaborated on this: he found it hard to believe that [Hungarians] could espouse views other than those of the right: *"Even today, when I hear pronouncements that are at variance with my national sentiment, I am taken aback that there are such things. This is because I hear very little of that."* (38)

[15] Lewin, Kurt: The psycho-sociological problems of minorities. In: Lengyel, Zsuzsanna (ed.): *Szociálpszichológa. Szöveggyűjtemény.* [Socio-psychology. Text compilation.] Osiris, Budapest, 2002. 491–449.

expressed form).[16] The Western diaspora of the early nineties sensed this fundamental change, and in addition to pondering the new ramifications of identity issues, began to interpret their minority status not in terms of immigrant destiny, but as a challenge and a duty.[17] In the United States, this ethnocultural change began to emerge even before the change of regimes in Central Europe, as the melting pot ideology in the U.S. was discarded in favor of a vaunted ideology of ethnic and cultural pluralism, accompanied by a greater measure of ideological and legal frameworks for preserving communal cultural heritage.[18] Although this wider legal framework[19] varied by state, and its popularity faded in the 1980s, it did nonetheless contribute, if selectively, to the strengthening of Hungarian communities within the paradigm of ethnic revival.[20] Multiculturalism and the end of the sense of immigrant destiny both contributed to the strengthening of the so-called Community Showcase organizations: preserving Hungarian communities and presenting their heritage to the wider public satisfied both the duty to preserve Hungarian identity and the expectations of American society.

Today, most organizational functions are really geared to responding to the challenge of assimilation. The controversial term "*magyarkodás*" (a negative term particularly in the current political context of Hungary, loosely translatable as "doing the Hungarian thing") is, when uttered by

16 One of the most obvious signs of this cultural change, evident in our interviews, is that Hungarian-Americans' assessments and expectations toward the Hungarian government are cultural: that is, their image of Hungarian-ness is related to cultural preferences (and is not political in nature).

17 Borbándi, Gyula: A nyugati magyar szórványok identitáskérdései. [Identity questions among the Hungarian Diaspora of the West.] In: *Kisebbségnek lenni nem sors, hanem feladat.* Tanácskozás Kismartonban 1992. szeptember 19 – 20 [To be a Minority is a Duty, not Destiny. Meeting in Kismarton, Austria, September 19–20, 1992.],. Published by Ausztriai Magyar Egyesületek és Szervezetek Központi Szövetsége, 1992. 43–47.

18 Borbándi also determined in his 1985 book, that with diminished political activity there is a widening of efforts to preserve the national patrimony, identity consciousness, and intellectual achievement. (Borbándi, Gyula: *Emigráció és Magyarország. Nyugati Magyarok a változások éveiben 1945–1985.* [Political Emigration and Hungary. Western Hungarians in Changing Years 1945–1985.] Európai Magyar Protestáns Szabadegyetem 1985. 447.)

19 For example, the Civil Rights Act of 1964 or the Bilingual Education Act of 1968.

20 See Fejős, Zoltán: Magyar szórványok mulietnikus környezetben és az etnikus politika. [The Hungarian Diaspora in a Multiethnic Environment and Ethnic Politics.] In: *Magyarságkutatás. Magyarságkutató Intézet Évkönyve.* Budapest, 1989. 23–35.

Hungarian-Americans, considered a useful form of activism without which organizations cannot exist. Since the process of assimilation is most effective when an individual lives his private and social life free of ethnic and national ideologies, the process may be slowed and delayed by committed intervention in the community setting. If the organizations are to survive, logically they require an unusually intensive degree of activity, which entails considerable commitment in terms of time, energy and often finances from the active individuals. The intensity of commitment is particularly noticeable if we consider that the individual has to respond to not only to assimilation challenges but also fulfill ordinary private duties involving career and family. Upholding and preserving ethnic identity therefore cannot be separated from other segments of social identity. Three routes are possible: 1. Career takes priority, which implies a less intensive process of revitalizing ethnic identity. 2. Maintaining ethnic identity at all cost, with sometimes negative consequences for the career. 3. Finding a balance between the competing goals. In our interviews we found instances of all three cases, though we heard most often that involvement in organizational life implies career failure in some way, or else a tendency toward "counter-selection" of the individuals who become activists and leaders of the community. This does not necessarily mean that those active in organizational life did not build successful careers, rather it means that these individuals get their community experiences and find satisfaction in shared activities not at their jobs, but in the framework of the organization they helped to create.

The relationship between participating in organizational life and maintaining ethnic identity brings the unavoidable question of how to ensure organizational continuity from one generation to the next. By now, it is a widely accepted view that the future leaders for Hungarians in the West are likely to come from among the scouts. The scouts and the schools they support provide the formative framework to produce the future organizational leaders, that is, the elite of the Hungarian Western diaspora. All identity formation, including the scouts' program, can be successful if it transmits the type of knowledge that the individual can use at various stages and fields of interest of his or her daily life. Just as technical or professional knowledge is built up at various levels of education and satisfy the evolving requirements of the workplace, so Hungarian-related studies can also represent high value if they can be used both in narrower and wider environments. For today's Hungarian-American youth, the practical application of their formative experiences is given a clear boost by the possibility to travel and study in the ancestral homeland. However, a curriculum built on essentially static and

rigid concepts of Hungarian nationhood, sometimes even with an ideologically exclusionist outlook, could be outright counterproductive in terms of heritage protection. A good example, and also a warning sign, is the case of Burg Kastl, a Hungarian high school established in 1957 in Bavaria. The goal of the institution was to educate future leaders for the Hungarians of Hungary and of the West. Although the school produced excellent physicians, engineers, lawyers and economists, the participation of Burg Kastl graduates in Hungarian community organizations was disproportionately low. Already in the mid-eighties, Gyula Borbándi observed: „It is as if the education they received at a Hungarian school alienated them from Hungarian concerns and from activities of Hungarian organizations, instead of strengthening bonds or increasing their sense of solidarity.[21] And to make the point more fully – about the pitfalls of a totally self-contained method of ethnic identity formation that lacks nearly any reference to interrelationships with the everyday environment – we must note that this church-supported institution closed its doors for good in 2006.

The question therefore emerges: is it possible to preserve ethnic identity and activity in the absence of some kind of ethno-political paradigm? Shoring up ethnic revitalization or fighting assimilation can only be successful if these efforts are linked to a more general and explicitly stated ethno-political conceptual framework and policy of ethnic recognition-building.[22] If there is no internal and external assistance for these, then attempts to build and showcase ethnic identity may run into serious hurdles. In the Hungarian-American context, this process of identity revitalization is a difficult undertaking because there is no apparent consensus on a policy of Hungarian ethnic identity-building. We have seen that Hungarian-American institutions and communities are characterized by fragmentation and, in many cases, an ad-hoc nature. The challenges of assimilation crop up in varying and unequal measure; they take on innumerable local particularities. The national organizations are not able to act as overall coordinators, and, in general, the relationship between local communities is so weak that we may even question the very notion of „Hungarian-Americans", at least in the sense of a social subset.

21 Borbándi (1985): 338.

22 There are those who go further: „There is no self-knowledge without recognition, self-identity without function. There is no ethnicity without ethnopolitics, no identity without the politics of identity" Kovács Éva: Etnicitás vagy etnopolitika? Bizonytalanságok az etnikai identitás értelmezése körül. In: Bárdi Nándor – Fedinec Csilla (szerk.): *A közösségi, magán- és nemzetközi érdekek viszonyrendszere Közép-Európában.* Teleki László Alapítvány, Budapest, 2003. 43–56. .

The most startling observation about these organizations is the absence of initiatives that attempt to perform a coordinating function. Although there are umbrella organizations, or organizations that coordinate professional or technical activities, these are, as we have seen, interest groups with limited or incidental reach. The teachers association (AHEA), for instance, does not coordinate the teaching activities of the schools, and the rest of the professional organizations, except for that of the medical doctors, are all but invisible. The Hungarian-language press is fundamentally local, so there is no unified public media. Most organizations focus on local issues; their inception is rooted in the interests of certain individuals rather than as a response to local or general social needs (apart from recognizing the process of assimilation). The organizations, then, do not serve as unifiers of the Hungarian-American community (or the Hungarian minority); their achievements are often tied to the organizational abilities and interests of particular individuals. This is true for national organizations, schools, university-level Hungarian programs, and scout troops alike.

The historian Julianna Puskás reached a similar conclusion from a different research perspective. According to her there are serious challenges to the preservation of Hungarian ethnic identity, and these are not only the result of the small number of communities but also of conflicts among them. According to Puskás, the Hungarian-American community as such exists only as a subject of theoretical research; in reality, they are disparate groups that compete, or are adversarial or indifferent toward each other[23].

3. Is 'American Hungarian Diaspora' a True Diaspora?

As we have seen there is no such thing as a Hungarian-American community that is organized around a system of common principles. Instead, we have local communities which are able to revitalize ethnic identity with varying degrees of intensity. With the exception of the churches and the scout movement, there is no solidarity or cooperation between the organizations. The Hungarian-American community, then, is not a unified community, but rather a set of „islands" or scattered groups, which are connected to each other

23 „Only in theory we can speak of American Hungarianhood, of an American ethnic community – this notion can be used as an instrument of research. In reality one can only find a great number of competitive groups, who feel aversion or at least indifference to each other. Uprooted or transplanted, both adjectives are valid for great numbers among them." (Puskás *op.cit.* 318.)

psychologically. This connectedness stems in part from its members harboring an ethno-social or diaspora consciousness, and in part by informal networks among the locally based elites.[24] For these elites, a sort of mental map exists of Hungarian-American communities that are spread (albeit in varying concentrations) throughout the country. This network among local elites crosses the whole continent, joining the Hungarian communities that are located at great distances from each other. These networks of individuals regularly organize nationwide speaking tours to a series of Hungarian-American local communities for illustrious figures (political or cultural leaders) visiting from Hungary or the surrounding countries. These speaking tours, or more poetically the "peregrination among like-minded souls," strengthens or potentially strengthens the notion of a unified Hungarian-American community.

According to Károly Nagy, the organization of these speaking tours and the resulting exchanges are one of the most important activities of the Western Hungarian "islands", in addition to identity preservation, interest-representation and serving as liaisons between their adopted and their ancestral homelands.[25] These functions undoubtedly exist, but we should add that they affect only a certain segment of the elite. In our research we tried to bring in other perspectives, through intensive interviews. Through our conversations, there emerged not only those topics that the activist elite deem important, but also the ethnic and non-ethnic identity issues that stem from the everyday activities of social groups and individuals. True, some of these issues became evident without the conscious intent of the interview subject, or were merely alluded to, but including these points of view in the structure of our documentation may have helped us to present a more complete picture of Hungarian-American organizational life. Through these discourses, we attempted to discover perspectives on the inner life of the communities and their system of relationships, as well as to analyze the abovementioned activities.

The initiatives for preserving ethnic identity continue to this day through the activities of the schools, the scouts, the press and the churches, although the challenge for our research is not just to document these laudable activities, but also to determine, for example, how these schools function (individually and together), what role the scouting association plays in addition to performing their declared and explicit functions, and how the church or the media adjusts to local conditions. In addition, we must give at least a brief answer

24 These relationships may also be family-based.

25 Nagy, Károly: *Szigetmagyarság és szolidaritás.* [Scattered Hungarians and Solidarity]. Corvin Kiadó, Montreal, 1988.

to the question of whether this organizational universe can be described using the concepts particular to a diaspora, and to the question of whether it can be characterized as operating under its own particular operational logic (known in the sociological literature as "uprooted"), or whether it is just an extension and adaptation – "transplantation" – of experiences brought over from Central Europe.

In our analysis, we consider "diaspora logic" to be the organizational *modus operandi* that developed within the ethnic community, as described by active members of these Hungarian-American organizations. In order to determine whether the various local communities constitute a diaspora, we must first define the diaspora concept. Among the many interpretations of diaspora, one of the most comprehensive is that of Gerard Chaliand and Jean-Pierre Rageau.[26] These researchers defined a diaspora as a community that results from a communal dispersal (usually with political origins), whose members are driven by a collective memory and the desire to preserve their identity. It is also important, however, to consider the historical context of an ethnic or religious community's functioning, since the term "diaspora" only applies to communities which survive over a period of time. In considering how these communities operate, important factors include their relationship with the ancestral homeland and the relationships among the communities that constitute the diaspora.

Our analysis considers all of these factors in addressing the diaspora nature of the Hungarian-American community. The collective dispersal originating in political events is a given, since the current presence of Hungarians in the United States is due, among other things, to immigration, though this immigration includes economic refugees from the 1960's and 1970's, and others who emigrated for economic reasons in the 1990's. This circumstance indicates that the condition of a universal dispersal does not quite apply, since the Hungarian-American communities were replenished over time by ever newer waves of immigrants, whose reasons for immigrating varied. Despite this, the collective memory of these communities did evolve, and continues to be passed on. In our discussion of Hungarian-Americans' impressions of the Hungarian nation,

26 See Fejös, Zoltán: Diaszpóra és az „amerikai magyarok" – háttér egy fogalom alkalmazhatóságához. [Diaspora and the „Hungarian Americans:" Background to the Use of a Teminology.]. In: Kovács, Nóra (ed.): *Tanulmányok a diaszpóráról* [Studies on Diaspora.] Gondolat, MTA Ethnic and National Minority Research Institute, Budapest, 2004. 9–24. Biczó Gábor: A szórványkérdés transznacionális dimenziói és a magyar szórványkutatás. In: Ilyés Zoltán – Papp Richárd (ed.): *Tanulmányok a szórványról.* Gondolat, MTA ENKI, Budapest 2005. 21–42.

we have seen that this process of passing on collective memory is not universal, yet the varying and competing ideological or cultural conceptions of Hungarian-ness do survive, and in some cases serve to create the institutions (scouting, the churches, schools) which strive to pass on these views and to preserve Hungarian identity. All of these factors tend to support the existence of a Hungarian-American diaspora, though it would be a too-optimistic simplification to simply declare that such a diaspora exists. Indeed, there are important factors which work against the existence of a comprehensive diaspora.

First, it is questionable whether the Hungarian diaspora will pass the test of time. Up till now, the continuity of Hungarian American communities has depended on great political cataclysms. In the absence of such cataclysms, the survival of Hungarian America will depend solely on the economic immigrants whose Hungarian identity is of varying intensity and, more importantly, whose motivations in immigrating vary widely. Yet these groups alone cannot ensure the continuity of Hungarian-American communities, since the economic immigrants usually arrive to the United States as individuals, to this country in which individualism is so highly prized. Also, the organizational life of these new immigrants is hampered not only by their own motivations, but also by the resistance of the existing communities and the existing organizational framework. The psychological distance between these groups threatens the communities' future, for whom ensuring continuity is a constant problem – one for which no strategy exists, and indeed no strategy is possible.

Second, we must recognize that only a small proportion of Hungarian-Americans participate in the current diaspora communities that are supported by the organizations. If we confine ourselves to the estimates given by our interview subjects, we can say that at most 10 percent of Hungarian-Americans participate in such organizations. Not all of them speak Hungarian, but their connection to a Hungarian community survives. But as we have seen in our discussion of the process of ethnic identity loss, even these groups are fighting a difficult battle against assimilation, and the number of active members of these organizations continues to decline.

Third, as we concluded earlier, we cannot really speak of a unified Hungarian-American community, only of multiple local communities. This "structure" might even be appropriate for sustaining a state of diaspora, but the communities' internal conflicts and the physical and mental divides between sub-groups of these communities do not support the survival and continuity of a state of diaspora. Moreover, while the spread of new communications technologies has, in a few instances, created and maintained new types of

communities, generally speaking the internet's capacity for community-building (or diaspora-building) is not being used to its full potential.

Putting all these considerations together, we may conclude that only a certain segment of the Hungarian-American communities can be considered diaspora communities. Diaspora functioning takes place primarily in cases where the communities, centered on organizational life, are self-sustaining and contribute to the preservation of some folk-based or cultural form of Hungarian-ness. In other words, a particular segment within the larger set of Americans of Hungarian origin constitutes a diaspora community, but we cannot speak of a Hungarian-American diaspora in general, for if there is no organizational participation, or if links to these organizations is not accompanied by a certain level of commitment, then we can only speak of a "sleeping" diaspora, one that will perhaps never be awakened, and which cannot be mobilized. But that segment which does behave like a genuine diaspora is quite vital, despite the pressures toward assimilation. The ethnic identity of those belonging to these communities is nurtured by the active, local, and festive Hungarians and "Hungarians of the heart," to use the categories described earlier – it is these types of individuals who display the particular emotional and cognitive conditions that generally characterize a diaspora. These diaspora-type communities have developed very specialized modes of functioning – and here we come to the crucial dilemma posed by rootlessness versus transplantation.

4. Beyond the Uprooted versus Transplanted Dilemma

In analyzing the character of American ethnic communities, a frequently recurring question is whether these communities are truly independent, both culturally and operationally. There are two general answers to this question. One of them, which favors the interpretation of the communities' uprootedness,[27] posits that the ethnic immigrants to America found themselves in an entirely new environment,[28] in which the values they brought from their homelands seemed irrelevant, producing a feeling of great loneliness despite the new emphasis on individualism in the U.S. The immigrants found they could rely

27 Handlin, Oscar: *The Uprooted.* Boston, Little, Brown, 1953.

28 The Hungarian expression „idegenbe szakadt", „wrenched into a foreign environment," accurately conveys this sense of uprootedness, loneliness, and the rift between the old and new environments.

only upon themselves. The other interpretation[29] contends that the immigrants to the U.S. never really cut their ties to their homelands, and their activities in the New World can be considered a continuation of their old way of life. Julianna Puskás (cited earlier) and Zoltán Fejős both generally support this second "transplantation" interpretation, though not completely, and both recognize the erosion of ethnic culture. However, our own interviews have initially led us to conclude that the "uprootedness" thesis is the more accurate analysis.

Upon consideration, however, we believe that these two approaches – "uprooted" vs. "transplanted" – cannot really be applied to Hungarian-Americans in a mutually exclusive sense: our analysis of community life, of the small micro-universes which display certain characteristics of a diaspora, are more accurately hybrids: they are unique community cultures which, however, are built upon inherited values.

Undoubtedly, Hungarian American community life is rooted to some extent in experiences from the old homeland. This applies to the churches and to the scouts, but many other organizations – particularly the lobbying groups, the "showcase" and national heritage groups – are less dependent on any such roots in the homeland. These organizations, as we have shown, operate just like American civic groups: they are self-sustaining, and they are based on mutual cooperation and solidarity. The active members of local Hungarian communities fulfill their needs for civic and social life through these organizations. This is partly sustained by these groups' middle-class and ethnic foundations – as seen, for example, in the widespread custom of balls and dances. These factors differ markedly from recent social customs in East Central Europe, even though the post-Communist societies experienced an upswing in civic activity.

Leaving aside the organizational framework, it is important to consider the Hungarian worldview and attitudes of these activist Hungarian-Americans. With respect to their Hungarian worldview (i.e. their conception of

[29] Veccoli, Rudolph: The Contadini in Chicago: A Critic of the Uprooted. THE JOURNAL OF AMERICAN HISTORY. 1964. Vol. 51. 404–417. John Bodnar *The Transplanted*: A History of Immigrants in Urban America. Bloomington. Indiana University Press, 1985. On the specifically Hungarian American experience, see also Fejős, Zoltán: *A chicagói magyarok két nemzedéke 1890–1940.* [Two Generations of Hungarians in Chicago 1890–1940.]. Central European Institute, Budapest, 1993., Gyáni, Gábor: Könyvszemle. Puskás Julianna: Kivándorlás és az amerikai magyarság sorsa. [Book Review. Julianna Puskás: Emigration and the Fate of Hungarian Americans.] MAGYAR TUDOMÁNY 2001/4.

"Hungarian-ness"), we have seen that the Hungarian American mentality of these leaders does not include (for ideological and cultural reasons) the multi-faceted cultural life of present-day Hungary – it only includes those cultural elements that correspond to their concept of higher culture or "pure" folk/popular culture. With respect to attitudes, as we have seen, interviews with Hungarian-American leaders in many cases have created a social divide between themselves and the Hungarians from Hungary as well as the new immigrants from Hungary (who have come for economic reasons). This divide between Hungarians who were born in the United States and those who have newly immigrated is ever-growing.

Putting together the particularities of the organizations and the attitudes of the active individuals, we see that the result is a community that points to a sort of American-style, ethnic-based independence – in short, the American spirit prevails. It is into this context that Hungarian symbols and Hungarian values are placed. One might say they have been "transplanted," but in fact these symbols and values continue to evolve in their new context. A map of greater Hungary, a folk song or even an expression (like the differing interpretations of the phrase "magyarkodás") means different things in a Hungarian-American context than they do in Hungary. True, the internet promotes the impression of transplanting, for the symbols of modern-day Hungary become easily and instantly available half a world away, yet these symbols are used selectively by Hungarian-Americans, and adapted into the local institutional framework that has evolved in an essentially rootless context.

The argument in favor of the "uprooted" nature of Hungarian-American organizations is further supported by their diaspora nature. If we contend that a diaspora can be identified with reference to its organizational life, then we must be able to identify a *modus operandi* that is peculiar to those organizations – because "diaspora" implies, to a certain extent, a rootless nature; it is this rootlessness that defines or legitimizes a community's characterization as a diaspora. Just as a community must pass the test of time to be considered a diaspora, so does its rootless nature require the passage of time before it evolves or becomes apparent. Over the past century, ever-newer waves of Hungarian immigrants have arrived, who did not let the existing organizations to become entirely rootless. But it is likely that in the future, the organizations that are maintained by Hungarians born in the United States will more clearly display their rootless characteristic – that is, a truly specialized modus operandi. There are, even now, signs of this particularity.

For example, the organizations created to maintain ethnic identity – as described earlier – actually function as cultural, static institutions that aim

to preserve and pass on unchanging values: they serve to maintain the community. Scouting explicitly strives to maintain traditional values; the schools strive to preserve the Hungarian language; the media tries to maintain the community; and other local organizations support these efforts and similarly aim to preserve the ethnic communities. And they do this in a constantly changing, fast-paced nation that is at the forefront of globalization. In this context, we see the Hungarian American organizations as a kind of "pressure valve", a response to the psychological pressures of voluntary or forced emigration. Although most of these activities occur in the Hungarian language, these volunteer-based free-time activities, which have adapted the ethos of American-style community groups, have the effect on the whole of integrating Hungarian-Americans into the wider society. In other words, Hungarian activities actually strengthen the active individuals' integration into American life, and the Hungarian-American communities are just one more part of the United States' pluralistic culture. Today, Hungarian-American organizations have developed their own operational logic which differs from the institutional life of the ancestral homeland, although this development varied over time, and was affected by political and administrative factors. For example, the way the Hungarian-American churches operate is similar to that of the American churches; the scouts are sometimes confounded by their counterparts in Hungary, who are "not Hungarian enough"; the press is isolated from the internet-fueled growth of the world of Hungarian media; Hungarian-American schools make little use of professional experience from Hungary; and the values held by the organizations are in many respects much narrower than the values of today's Hungary (Hungarian-Americans' music is dominated by folk music and operettas; the values of scouting are antithetical to modern youth culture, etc.).

Based on all these considerations, it is safe to say that after a period of uprootedness, Hungarian-American ethnic culture as generated by its organizations has by now become largely rootless. Although the symbolism used by this culture also exists in Hungary, Hungarian-American culture is unique, and its institutions do not resemble the workings of similar institutions in Hungary. The adopted symbols used by Hungarian-Americans acquire a different meaning in their new context: what in the U.S. is Hungarian, or appears to be Hungarian (churches, organizations, festivals) are in fact very American.

The organizations' response to the pressures of assimilation relies on a particularly American mixture of self-reliance, rootlessness, and preservation of existing cultural patterns. Self-reliance means that individuals recognize their own problems and those of their community; they act to manage these

problems; and in all this the American example of volunteer community cooperation is of great assistance. The community creates its own self-sustaining organizations, based on volunteerism, mutual trust, and solidarity. But in the absence of direct experience, the new organizational structure is characterized by a kind of "permanent ad-hoc" nature. The ability of such organizations to gain strength over time is hampered by the fact that the various groups of immigrants, who all bring their different backgrounds and varying immigrant experiences, create their own organizations. As a result, the continuity of the organizations is brought into question and their internal structures easily falls apart. Exceptions to this tendency are the highly structured organizations with explicit rules – those "built on the ten commandments" (e.g. churches, scouts). But overall, most organizations are personality-based – that is, they hinge on the selfless efforts of one or two dedicated individuals. This factor, as other researchers have noted, does not at all detract from these organizations' worth, but it is certainly a particularity of their modus operandi that deserves notice.[30]

5. American Hungarian Public Life as Provincialism and Locality

In the absence of firm foundations and professional management, and due to the constant conflicts arising among them, these organizations cannot work effectively enough; often they are characterized by a kind of provincialism. The oft-mentioned conflicts are most often due to denigration of another person's background, an overemphasis on personalities, the inability to communicate dispassionately, and a kind of permanent oversensitivity. In such situations, an individual's identity becomes a hypersensitive issue, leading the individual to seek out situations in which he can validate his identity. [31] The term "provincialism" is also not used here as a value judgment, but

30 This is also noted by Gyula Borbándi, a scholar of Western Hungarians, including the Hungarian-American organizations: „Most studies on the activities and achievements of the ethnic communities in the West give little mention to the individual and communal achievements of the „one-man show" institutions, but this author would like to call attention to the value and importance of the contributions of these unnamed Hungarians." (Borbándi Gyula: *Emigráció és Magyarország. Nyugati Magyarok a változások éveiben 1985–1995.* [Political Emigration and Hungary. Western Hungarians in Changing Years 1985–1995.]. Európai Magyar Protestáns Szabadegyetem 1996. 54.)

31 On the negative strategy of assimilation, see Csepeli *op. cit.* 523.

rather as a particular characteristic that is best described by the scenario of "agonizing tribes" whose situation is neither urbanized nor rural.[32] The "neither city nor village" scenario is a good metaphor for the particular contradiction that characterizes Hungarian-American communities: while they are located in a country that is at the forefront of globalization, often in or near metropolises and urban centers, or else physically at great distances from each other, their behavior and face-to-face style of communication suggests a close proximity characteristic of village interactions. The conflict between *Gemeinschaft* and *Gesellschaft* (Toennies) – that is, community and society – is resolved by a provincialness that we also noted during our interviews: our interview subjects, even when literally surrounded by skyscrapers, often spoke as if they were chatting about the everyday activities in a village. It is as if the huge geographical distances do not exist in their minds. Thus, the narratives about the Hungarian-American organizations remained at a localized level. The interviewees speaking on behalf of their communities seemed to be seeking the security of the long-lost village amid the alienation of the concrete jungle. Put another way: they seem to be seeking a people-friendly little green oasis in the vast alienating desert of American life.[33] This is the imagined location, the province, in which most Hungarian-American communities still exist. But the perception of stability underlying these communities is continually threatened by the ever-returning thought: we are diminishing, and will become extinct. The agonizing caused by the oft-cited demographic crisis is becoming more prevalent, and this worry is not only on behalf of Hungary and the Hungarians of Central Europe, but also their own Hungarian-American communities. This threatened feeling affects the internal life of the organizations, but in an apparent contradiction, does not result in an atmosphere of panic – at most, it is a source of disagreements; it does not, however, spur – in each cases – the organizations to any initiatives to shore up their institutions. Instead, the agonizing spirit characteristic of a provincial community just sweeps the feeling of threat under the rug and calmly sits on it. And the very fact that there are a few individuals who raise their voices against this situation demonstrates that these organizations are not undertaking an honest self-assessment; there are no generally accepted

32 See Konstantinovic, Radomir: *A vidék filozófiája.* [The Philosophy of the Province.] Forum (Novi Sad), Kijárat (Budapest).

33 For the use and explanation of the metaphor of America as a desert, see Baudrillard, Jean: *Amerika.* Magvető, Budapest, 1996.

strategies for how the time frame of the inevitable process of assimilation might be lengthened.

We have often used the term "local" to describe the Hungarian-American communities and the manner in which their organizations operate. For the most part, we use the word "local" in the sense defined by Appadurai, who states that locality is a phenomenological characteristic which is expressed through the ability to take action, the impulse to join forces, and the ability to reproduce itself as a community, and which provides a structure for an individual's emotional makeup. In today's globalizing world, with migration on a global scale, it is important to understand locality as not strictly or exclusively tied to geographical location. This implies the deterritorialization of localities, and also emphasizes the existence of translocal communities: these communities extend beyond the bounds of physical proximity, yet still embody the type of locality expressed in "the spirit of a place." At the same time, it is important to distinguish between locality and proximity: while the former is based upon a kind of local knowledge, the latter means physical closeness and actually existing social forms (through which locality might be expressed, though not necessarily). According to Appadurai, the key question is how to create the locally based knowledge that is capable of recreating locality even amid anxiety and entropy, the erosion of social structures and constant change.[34]

Using Appadurai's terms, we may easily conclude that the deterritorialization of localities – i.e., the existence of communities that are not limited by geographical place – applies to the great majority of Hungarian-Americans, as a result of the changes in the ethnic geography of American cities. The Hungarian-American organizations may be considered, in this construct, to be proximities that embody a locality that provides (a segment of) Hungarian-Americans with an identity and a structure for emotional ties. As with every other locality, this one faces the challenges posed by a globalized media and the internet, which in our case means – among other things – that new communications technologies can theoretically bring immigrant Hungarians and their descendents closer to the ancestral homeland – with all the positive and negative effects of this proximity. Such communications can expand the locality concept to include a global-national dimension, but this dimension can also erode the neighborhoods and exacerbate local conflicts.[35]

34 See Appadurai, Arjun: *A lokalitás teremtése.* [Creating Locality.] REGIO 2001/3.

35 For example, if the local participants have differing interpretations of a current political event in Hungary.

With respect to textual media, as mentioned earlier, new communications technologies make it easier to produce these texts, but the extent to which they are read, and by whom, becomes more uncertain: today, it is all too easy to publish information that is useless in the creation of local knowledge. But the locality remains, and the "spirit of the place" continues to rule the media and its assessment.

Similarly, we can place the Hungarian Scout Association Abroad into this framework. The scouts embody the ethos of "glocalization" two times over. First, on an ideological level: scouting is a global movement, but within this framework, the Hungarian scouts have pledged to preserve national goals in keeping with diaspora logic. Second, on an organizational level: while the Hungarian Scout Association Abroad is a global organization, its functioning is based on localities: the scout localities create the geographically determined neighborhoods, so that its local troops are active participants in the local Hungarian communities. And again, we can use this framework in considering the formerly "buffer" or transitional Hungarian-American organizations, such as the churches. But the big issue facing the lobbying and professional organizations is this: are they capable of creating localities? Our interviews indicate that they are not. And for this reason, it seems that these organizations may be struggling with a crisis of legitimacy from the point of view of the Hungarian American communities, since the organizations are neither able to act as integrators nor to participate in creating local knowledge.

The great challenge facing Hungarian-American organizations in general is whether, following the above-described cultural transition, they are able to create or recreate local (Hungarian) knowledge. For the most part, the answers to this seemingly rhetorical question cited the demographic decline among the local elites, assimilation, the lack of new members, the destructive internal conflicts, and fears that the organizations purporting to unify the Hungarian-American communities lack the necessary strength. Perhaps the data and results of our current research, and the descriptions in the report, written by dispassionate "outsiders" in a scholarly and non-emotional style, may help Hungarian-American communities and decision-makers in Hungary, respectively, to face up to their challenges, chart their possible strategies, and make the necessary decisions in the interest of ensuring a longer time-frame for the survival of these communities.

I. MELLÉKLET

Interjúalanyaink voltak

7.1. táblázat. Interjúalanyaink település szerint

	Interjúalany neve	*Település*
1	Balogh András	Chicago
2	Biczok Teri	Chicago
3	Bokor Erika	Chicago
4	Herendi Attila	Chicago
5	Krémer Sándor	Chicago
6	Lisa Wandeventer	Chicago
7	Lukács János	Chicago
8	Megyeri József	Chicago
9	Név nélkül	Chicago
10	Nádas Zsolt	Chicago
11	Stetz Andrea	Chicago
12	Vass László	Chicago
20	Alapi Etelka	Cleveland
14	Beodray Ferencné	Cleveland
15	Blanenship Vathy Emese	Cleveland
16	Borzi László	Cleveland
17	Dömötrffy Zsolt	Cleveland
18	Kémenes Zoltán	Cleveland
19	Kőrössy Jack	Cleveland
13	Lászlóné Beke Erzsébet	Cleveland
21	Megyimori Marika	Cleveland
22	Szappanos István	Cleveland
23	Szentkirályi Ödön	Cleveland
24	Somogyi Balázs	Connecticut
25	Fényes Attila	Los Angeles
26	Jancsó Gyula	Los Angeles
27	Jancsó Zsuzsa	Los Angeles
28	Kacsó István	Los Angeles
29	Kovács Claudia	Los Angeles

	Interjúalany neve	Település
30	Perehazy Miklós	Los Angeles
31	Szabó Sándor	Los Angeles
32	Dózsa György	New Brunswick
34	Hajdu Németh László	New Brunswick*
36	Magyar Ildikó	New Brunswick
37	Molnár Ágoston	New Brunswick
38	Nagy Károly	New Brunswick
39	Papp László	New Canaan (New York**)
40	Hámos László	New York
33	Gartai József	Princeton (New Brunswick***)
35	Kosbor István	Princeton (New Brunswick***)
41	Magyari Köpe Gábor	San Francisco
42	Rékay András	San Francisco
43	Balogh Sándor	Sarasota
44	Csizinszky Sándor	Sarasota
45	Kisvarsányi Éva	Sarasota
46	Kisvarsányi Géza	Sarasota
47	Kovács Mária	Sarasota
48	Ifj. Köszörűs Ferenc	Washington DC.
49	Lendvai Linter Imre	Washington DC.
50	Max Teleki	Washington DC.
51	Szekeres Zsolt	Washington DC.
52	Végh Sándor	Washington DC.
53	Ludányi András	Ada (New York**)

* A beszélgetés egy részében részt vett Dömötörffy Tamás is.
** Az interjúban közöltek alapján tüntettük fel New Yorkot.
*** Az interjúban közöltek alapján tüntettük fel New Brunswickot.

II. MELLÉKLET

Az Egyesült Államokban élő magyar származású, illetve a magyar nyelvet családban használók főbb adatai a 2000. évi népszámlálási adatok alapján (IPUMS adatbázis)[1]

8.1. táblázat. Magyar származásúak és a magyar nyelvet beszélők száma

Magyar származású	*Szám szerint*
Magyar származású – első választás (ancestry, first response)	879960
Magyar származású – második választás (ancestry, second response)	478140
ÖSSZESEN MAGYAR SZÁRMAZÁSÚ	1358100
MAGYARUL BESZÉLŐK ÖSSZESEN	111320
Magyarul beszélők aránya az összes magyar származású körében	8,19%

8.2. táblázat. Magyar származású népesség és a magyarul beszélők száma néhány kelet-közép-európai országban születettek esetében

Születési hely	*ÖSSZE-SEN*	*Magyar származású: 1. opció*	*Magyar származású: 2. opció*	*ÖSSZESEN magyar származású*	*Magyarul beszél*
Magyarország	88820	73440	640	74080	55260
Románia	126420	6900	620	7520[a)]	7940
Csehszlovákia	82620	1940	400	2340[b)]	2980
Jugoszlávia	220840	1700	360	2060[c)]	1220
Szovjetunió (Oroszország)	758600	380	20	400[d)]	700
Ausztria	68340	1340	660	2000	580

a) Vélhetően erdélyi magyarokról van szó
b) Vélhetően felvidéki magyarokról van szó
c) Vélhetően vajdasági magyarokról van szó
d) Vélhetően kárpátaljai magyarokról van szó

[1] Az adatsorok az Egyesült Államok 2000. évi népszámlálási adatbázisának 5 százalékos mintája alapján készültek. Az adatbázishoz a Minnesota Population Center. *Integrated Public Use Microdata Series – International: Version 4.0.* Minneapolis: University of Minnesota, 2008. projekt keretében fértünk hozzá. Külön köszönet illeti az adatbázist eredetileg létrehozó Bureau of the Census hivatalát. Az adatbázist SPSS (Statistical Programme for Social Sciences) programmal dolgoztuk fel.

8.3. táblázat. Magyar származásúak születési hely szerint

Születési hely	*Magyar származású: 1. opció*		*Magyar származású: 2. opció*		*ÖSSZESEN magyar származású*	
	szám szerint	*%*	*szám szerint*	*%*	*szám szerint*	*%*
	879960	100,0	478140	100,0	1358100	100,0
Ohio	149480	17,0	71460	14,9	220940	16,3
New York	112500	12,8	73180	15,3	185680	13,7
Pennsylvania	102420	11,6	60100	12,6	162520	12,0
New Jersey	76580	8,7	49560	10,4	126140	9,3
Hungary (Magyaro.)	73440	8,3	640	0,1	74080	5,5
Michigan	65380	7,4	35240	7,4	100620	7,4
California	44960	5,1	30680	6,4	75640	5,6
Illinois	35780	4,1	25580	5,3	61360	4,5
Connecticut	27340	3,1	16840	3,5	44180	3,3
Indiana	24360	2,8	11420	2,4	35780	2,6
Florida	13740	1,6	9220	1,9	22960	1,7
Wisconsin	11820	1,3	10440	2,2	22260	1,6
West Virginia	10760	1,2	3660	0,8	14420	1,1
Texas	9460	1,1	5220	1,1	14680	1,1
Virginia	7400	0,8	3520	0,7	10920	0,8
Maryland	7300	0,8	5020	1,0	12320	0,9
Romania	6900	0,8	620	0,1	7520	0,6
Massachusetts	6660	0,8	5020	1,0	11680	0,9
Missouri	6400	0,7	4280	0,9	10680	0,8
Washington	5180	0,6	3380	0,7	8560	0,6
Colorado	4960	0,6	3520	0,7	8480	0,6
Arizona	4440	0,5	2800	0,6	7240	0,5
Minnesota	4320	0,5	5040	1,1	9360	0,7
Canada	4240	0,5	1500	0,3	5740	0,4
Kentucky	3620	0,4	1460	0,3	5080	0,4
Georgia	3540	0,4	1680	0,4	5220	0,4
District of Columbia	3460	0,4	1960	0,4	5420	0,4
Germany (Németo.)	3280	0,4	2240	0,5	5520	0,4
Oregon	3180	0,4	2280	0,5	5460	0,4
North Carolina	2980	0,3	2040	0,4	5020	0,4
Louisiana	2560	0,3	1320	0,3	3880	0,3
Tennessee	2320	0,3	880	0,2	3200	0,2
Czechoslovakia	1940	0,2	400	0,1	2340	0,2
North Dakota	1840	0,2	3360	0,7	5200	0,4
Iowa	1740	0,2	1280	0,3	3020	0,2
DÉL AMERIKA	1720	0,2	620	0,1	2340	0,2
Yugoslavia	1700	0,2	360	0,1	2060	0,2
Nebraska	1600	0,2	1080	0,2	2680	0,2
Kansas	1580	0,2	1200	0,3	2780	0,2
Alabama	1520	0,2	1040	0,2	2560	0,2
Delaware	1380	0,2	1320	0,3	2700	0,2
Montana	1360	0,2	1160	0,2	2520	0,2
South Carolina	1360	0,2	700	0,1	2060	0,2
Austria (Ausztria)	1340	0,2	660	0,1	2000	0,1
Oklahoma	1260	0,1	780	0,2	2040	0,2
New Mexico	1240	0,1	760	0,2	2000	0,1
Idaho	1160	0,1	520	0,1	1680	0,1
Nevada	1160	0,1	980	0,2	2140	0,2
Israel/Palestine	1020	0,1	240	0,1	1260	0,1
Rhode Island	880	0,1	860	0,2	1740	0,1
Utah	880	0,1	720	0,2	1600	0,1
Vermont	820	0,1	680	0,1	1500	0,1
Mississippi	780	0,1	400	0,1	1180	0,1
New Hampshire	780	0,1	760	0,2	1540	0,1
Wyoming	780	0,1	520	0,1	1300	0,1
France (Franciaország)	760	0,1	220	0,0	980	0,1
Alaska	740	0,1	500	0,1	1240	0,1
South Dakota	740	0,1	860	0,2	1600	0,1
Maine	720	0,1	620	0,1	1340	0,1
England	720	0,1	380	0,1	1100	0,1
Hawaii	680	0,1	360	0,1	1040	0,1
Arkansas	460	0,1	400	0,1	860	0,1
Japan	420	0,0	300	0,1	720	0,1
Italy (Olszaország)	380	0,0	260	0,1	640	0,0
Other USSR/Russia (Szovjetunió, Oroszo.)	380	0,0	20	0,0	400	0,0
Switzerland (Svájc)	260	0,0	80	0,0	340	0,0
Cuba	240	0,0	100	0,0	340	0,0
Mexico	200	0,0	180	0,0	380	0,0
Central America	200	0,0	200	0,0	400	0,0
Belgium	200	0,0	40	0,0	240	0,0
AFRIKA	200	0,0	120	0,0	320	0,0
Poland	180	0,0	40	0,0	220	0,0
Puerto Rico	160	0,0	120	0,0	280	0,0

Születési hely	Magyar származású: 1. opció		Magyar származású: 2. opció		ÖSSZESEN magyar származású	
	szám szerint	%	szám szerint	%	szám szerint	%
Australia and New Zealand	160	0,0	60	0,0	220	0,0
United Kingdom, ns	140	0,0	220	0,0	360	0,0
Philippines	140	0,0	240	0,1	380	0,0
Guam	120	0,0	40	0,0	160	0,0
Spain	120	0,0	40	0,0	160	0,0
India	120	0,0	20	0,0	140	0,0
Netherlands	100	0,0	20	0,0	120	0,0
Europe, ns	100	0,0	20	0,0	120	0,0
China	80	0,0	40	0,0	120	0,0
Sweden	60	0,0	60	0,0	120	0,0
U.S. Virgin Islands	40	0,0	20	0,0	60	0,0
West Indies	40	0,0	20	0,0	60	0,0
Finland (Finnország)	40	0,0	0	0,0	40	0,0
Scotland (Skócia)	40	0,0	40	0,0	80	0,0
Ireland (Írország)	40	0,0	0	0,0	40	0,0
Bulgaria	40	0,0	0	0,0	40	0,0
Korea	40	0,0	40	0,0	80	0,0
Atlantic Islands	20	0,0	20	0,0	40	0,0
Denmark (Dánia)	20	0,0	20	0,0	40	0,0
Wales	20	0,0	0	0,0	20	0,0
Greece (Görögország)	20	0,0	0	0,0	20	0,0
Portugal	20	0,0	0	0,0	20	0,0
Latvia (Lettország)	20	0,0	0	0,0	20	0,0
Indonesia	20	0,0	0	0,0	20	0,0
Laos	20	0,0	0	0,0	20	0,0
Vietnam	20	0,0	0	0,0	20	0,0
Southeast Asia, ns	20	0,0	0	0,0	20	0,0
Afghanistan	20	0,0	0	0,0	20	0,0
Iran	20	0,0	0	0,0	20	0,0
Kuwait	20	0,0	0	0,0	20	0,0
Pacific Islands	20	0,0	60	0,0	80	0,0
Norway (Norvégia)	0	0,0	20	0,0	20	0,0
Thailand	0	0,0	20	0,0	20	0,0
Syria (Szíria)	0	0,0	20	0,0	20	0,0
Turkey (Törökország)	0	0,0	100	0,0	100	0,0
Egyéb	20	0,0	0	0,0	20	0,0

8.4. táblázat. Magyarul beszélők száma születési hely szerint

Születési hely (ország, állam)	*Magyarul beszélők*	
	szám szerint	*%*
Hungary (Magyarország)	55260	49,6
Románia (Románia)	7940	7,1
Ohio	7140	6,4
New Jersey	5580	5,0
New York	5500	4,9
Pennsylvania	4800	4,3
Czechoslovakia (Csehszlovákia)	2980	2,7
Michigan	2720	2,4
California	2520	2,3
Connecticut	2020	1,8
Illinois	1700	1,5
Indiana	1300	1,2
Jugoszlávia	1220	1,1
Germany (Németország)	940	0,8
Canada (Kanada)	820	0,7
West Virginia	700	0,6
URSS, Russia (Szovjetunió, Oroszország)	700	0,6
Ausztria (Ausztria)	580	0,5
Florida	480	0,4
Massachusetts	400	0,4
Wisconsin	340	0,3
Kentucky	300	0,3
Texas	280	0,3
DÉL AMERIKA	220	0,2
Minnesota	200	0,2
Colorado	200	0,2
Virginia	200	0,2
Israel/Palestine	180	0,2
Arizona	180	0,2
France	180	0,2
District of Columbia	180	0,2
Oregon	180	0,2
Missouri	160	0,1
Maryland	160	0,1
Louisiana	160	0,1
Lengyelország	160	0,1
Tennessee	160	0,1
Oklahoma	140	0,1
North Carolina	140	0,1
Switzerland (Svájc)	140	0,1

Születési hely (ország, állam)	Magyarul beszélők	
	szám szerint	%
Washington	140	0,1
Utah	140	0,1
Italy (Olaszország)	140	0,1
England	120	0,1
South Carolina	100	0,1
Australia and New Zealand	100	0,1
United Kingdom, ns	80	0,1
AFRIKA	80	0,1
Nebraska	80	0,1
Vermont	60	0,1
Idaho	60	0,1
Iowa	60	0,1
Alabama	60	0,1
Mississippi	60	0,1
Georgia	60	0,1
Arkansas	60	0,1
Montana	60	0,1
Turkey (Törökország)	60	0,1
New Hampshire	60	0,1
Sweden (Svédország)	40	0,0
Netherlands (Hollandia)	40	0,0
Southeast Asia, ns	40	0,0
India	40	0,0
Spain (Spanyolország)	40	0,0
Bulgaria (Bulgária)	40	0,0
Kansas	40	0,0
Japan (Japán)	40	0,0
North Dakota	40	0,0
Denmark (Dánia)	20	0,0
Ireland (Írország)	20	0,0
West Indies	20	0,0
Európa – egyéb	20	0,0
KÖZÉP AMERIKA	20	0,0
Latvia (Lettország)	20	0,0
Thailand	20	0,0
Maine	20	0,0
Wyoming	20	0,0
Lithuania (Litvánia)	20	0,0
Philippines	20	0,0
ÖSSZESEN	111320	100,0

8.5. táblázat. A magyar származásúak és családban magyarul beszélők államok szerint

Jelenlegi lakhely (állam)	*Magyar származású: 1. opció*		*Magyar származású: 2. opció*		*ÖSSZESEN magyar származású*		*Magyarul beszél*	
	szám szerint	*%*	*szám szerint*	*%*	*szám szerint*	*%*	*szám szerint*	*%*
ÖSSZESEN	879960	100,0	478140	100,0	1358100	100,0	111320	100,0
Ohio	127240	14,5	61520	12,9	188760	13,9	11460	10,3
New York	93120	10,6	49600	10,4	142720	10,5	16880	15,2
California	86880	9,9	44820	9,4	131700	9,7	17960	16,1
Pennsylvania	78880	9,0	48780	10,2	127660	9,4	5600	5,0
New Jersey	73060	8,3	43760	9,2	116820	8,6	11100	10,0
Florida	66680	7,6	28740	6,0	95420	7,0	11560	10,4
Michigan	60720	6,9	31180	6,5	91900	6,8	4740	4,3
Illinois	31260	3,6	20280	4,2	51540	3,8	4180	3,8
Connecticut	26940	3,1	15100	3,2	42040	3,1	4220	3,8
Indiana	20920	2,4	10240	2,1	31160	2,3	1680	1,5
Texas	18220	2,1	10060	2,1	28280	2,1	1780	1,6
Virginia	15800	1,8	8280	1,7	24080	1,8	1420	1,3
Arizona	15220	1,7	7160	1,5	22380	1,6	1660	1,5
Maryland	14140	1,6	8140	1,7	22280	1,6	1300	1,2
Wisconsin	12480	1,4	10360	2,2	22840	1,7	740	0,7
Washington	11480	1,3	6360	1,3	17840	1,3	1440	1,3
Colorado	11280	1,3	6380	1,3	17660	1,3	1180	1,1
North Carolina	10640	1,2	5520	1,2	16160	1,2	940	0,8
Massachusetts	10460	1,2	7220	1,5	17680	1,3	1820	1,6
Georgia	9160	1,0	5300	1,1	14460	1,1	860	0,8
Missouri	7340	0,8	4200	0,9	11540	0,8	720	0,6

Jelenlegi lakhely (állam)	*Magyar származású: 1. opció*		*Magyar származású: 2. opció*		*ÖSSZESEN magyar származású*		*Magyarul beszél*	
	szám szerint	*%*	*szám szerint*	*%*	*szám szerint*	*%*	*szám szerint*	*%*
Oregon	7160	0,8	3960	0,8	11120	0,8	840	0,8
Nevada	6460	0,7	3520	0,7	9980	0,7	700	0,6
West Virginia	5480	0,6	2260	0,5	7740	0,6	340	0,3
Tennessee	5440	0,6	2320	0,5	7760	0,6	560	0,5
Minnesota	5200	0,6	5280	1,1	10480	0,8	340	0,3
Kentucky	5060	0,6	1660	0,3	6720	0,5	620	0,6
South Carolina	4860	0,6	2080	0,4	6940	0,5	480	0,4
Louisiana	2980	0,3	1700	0,4	4680	0,3	220	0,2
Alabama	2460	0,3	1360	0,3	3820	0,3	140	0,1
New Mexico	2420	0,3	1560	0,3	3980	0,3	200	0,2
New Hampshire	2340	0,3	1140	0,2	3480	0,3	220	0,2
Delaware	2180	0,2	1520	0,3	3700	0,3	200	0,2
Idaho	2080	0,2	800	0,2	2880	0,2	240	0,2
Oklahoma	2060	0,2	980	0,2	3040	0,2	220	0,2
Kansas	2020	0,2	1180	0,2	3200	0,2	220	0,2
Utah	1980	0,2	1020	0,2	3000	0,2	420	0,4
Maine	1800	0,2	1080	0,2	2880	0,2	120	0,1
Montana	1700	0,2	1340	0,3	3040	0,2	80	0,1
Nebraska	1680	0,2	880	0,2	2560	0,2	220	0,2
Vermont	1580	0,2	1040	0,2	2620	0,2	80	0,1
Iowa	1500	0,2	980	0,2	2480	0,2	200	0,2
Hawaii	1500	0,2	680	0,1	2180	0,2	300	0,3
Arkansas	1460	0,2	880	0,2	2340	0,2	360	0,3

Jelenlegi lakhely (állam)	*Magyar származású: 1. opció*		*Magyar származású: 2. opció*		*ÖSSZESEN magyar származású*		*Magyarul beszél*	
	szám szerint	*%*	*szám szerint*	*%*	*szám szerint*	*%*	*szám szerint*	*%*
Alaska	1220	0,1	640	0,1	1860	0,1	120	0,1
District of Columbia	1220	0,1	540	0,1	1760	0,1	180	0,2
Rhode Island	1100	0,1	820	0,2	1920	0,1	220	0,2
North Dakota	900	0,1	2060	0,4	2960	0,2	20	0,0
Wyoming	840	0,1	620	0,1	1460	0,1	40	0,0
South Dakota	700	0,1	680	0,1	1380	0,1	80	0,1
Mississippi	660	0,1	560	0,1	1220	0,1	100	0,1

8.6. táblázat. Magyar származásúak és családban magyarul beszélők lakhely (város) szerint

Jelenlegi lakhely (város)	*Magyar származású: 1. opció*	*Magyar származású: 2. opció*	*ÖSSZESEN*	*Magyarul beszél*
ÖSSZESEN	879960	478140	1358100	111320
Be nem azonosított településen (*Not in identifiable city (or size group))**	760000	419740	1179740	86360
New York, NY	29580	11620	41200	9560
Los Angeles, CA	14040	5700	19740	4080
Cleveland, OH	5880	2520	8400	940
Chicago, IL	4700	3020	7720	1060
Toledo, OH	4060	1420	5480	220
South Bend, IN	2480	760	3240	200
Philadelphia, PA	2440	1880	4320	360
Akron, OH	2420	1200	3620	320
Pittsburgh, PA	1980	1400	3380	100
San Francisco, CA	1700	1400	3100	440
Bridgeport, CT	1480	300	1780	440
Buffalo, NY	1280	500	1780	120
Milwaukee, WI	1280	820	2100	140
Livonia, MI	1260	500	1760	100
Seattle, WA	1260	800	2060	160
Washington, DC	1220	540	1760	180
Allentown, PA	1180	600	1780	180
Virginia Beach, VA	1120	680	1800	80
Long Beach, CA	1020	360	1380	200
Anaheim, CA	980	260	1240	320
Huntingon Beach, CA	960	460	1420	100
Detroit, MI	940	360	1300	180
Cincinnati, OH	920	520	1440	0
Yonkers, NY	840	400	1240	100
Charlotte, NC	780	460	1240	40
Simi Valley, CA	780	680	1460	180
Baltimore, MD	740	400	1140	20
Boston, MA	740	460	1200	220
Thousand Oaks, CA	720	260	980	80
Sacramento, CA	680	480	1160	200
Santa Clarita, CA	660	620	1280	160
Cape Coral, FL	640	240	880	120
Raleigh, NC	620	300	920	40

Jelenlegi lakhely (város)	*Magyar származású: 1. opció*	*Magyar származású: 2. opció*	*ÖSSZESEN*	*Magyarul beszél*
Reno, NV	620	180	800	140
Torrance, CA	580	260	840	160
Ann Arbor, MI	560	320	880	60
Alexandria, VA	540	420	960	20
Sterling Heights, MI	540	260	800	20
Dayton, OH	520	320	840	40
Fort Wayne, IN	520	220	740	40
Erie, PA	500	360	860	20
Pasadena, CA	500	180	680	200
Plano, TX	500	140	640	20
Saint Louis, MO	500	80	580	140
Stamford, CT	500	340	840	40
Warren, MI	500	300	800	20
Saint Paul, MN	480	540	1020	40
Irvine, CA	460	420	880	180
Jersey City, NJ	460	300	760	100
Rancho Cucamonga, CA	440	140	580	40
Riverside, CA	440	160	600	100
Cambridge, MA	420	200	620	40
Glendale, CA	420	180	600	120
Lexington-Fayette, KY	420	240	660	40
San Bernadino, CA	420	220	640	60
Fullerton, CA	400	160	560	40
Minneapolis, MN	400	260	660	0
Richmond, VA	400	100	500	40
Tacoma, WA	400	240	640	0
Burbank, CA	380	340	720	140
Costa Mesa, CA	380	180	560	60
Syracuse, NY	380	340	720	20
Anchorage, AK	360	140	500	0
Fresno, CA	360	120	480	20
West Covina, CA	360	140	500	20
Bellevue, WA	340	140	480	120
Flint, MI	340	160	500	80
San Buenaventura (Ventura), CA	340	220	560	60
Corona, CA	320	40	360	80
Huntsville, AL	300	120	420	0
Lancaster, CA	300	120	420	100
Lansing, MI	300	100	400	20
Memphis, TN	300	140	440	40

Jelenlegi lakhely (város)	*Magyar származású: 1. opció*	*Magyar származású: 2. opció*	*ÖSSZESEN*	*Magyarul beszél*
New Haven, CT	300	140	440	20
Norfolk, VA	300	140	440	0
Ontario, CA	300	100	400	100
Wichita, KS	300	40	340	60
Boise, ID	280	120	400	0
Chesapeake, VA	280	140	420	80
Grand Rapids, MI	280	140	420	60
New Orleans, LA	280	360	640	0
North Las Vegas, NV	280	160	440	0
Fort Collins, CO	260	100	360	0
Kansas City, MO	260	200	460	60
Knoxville, TN	260	100	360	40
Pasadena, TX	260	20	280	80
Santa Ana, CA	260	180	440	0
Springfield, IL	260	80	340	20
Corpus Christi, TX	240	160	400	0
Madison, WI	240	180	420	20
Newport News, VA	240	120	360	0
Spokane, WA	240	240	480	20
Waterbury, CT	240	140	380	20
Montgomery, AL	220	40	260	0
Pomona, CA	220	40	260	60
Rochester, NY	220	240	460	80
Vancouver, WA	220	120	340	20
Worcester, MA	220	100	320	160
Greensboro, NC	200	180	380	0
Peoria, IL	200	160	360	0
Columbus, GA	180	280	460	20
Hampton, VA	180	140	320	0
Oklahoma City, OK	180	60	240	40
Savannah, GA	180	60	240	20
Stockton, CA	180	140	320	40
Bakersfield, CA	160	60	220	0
Little Rock, AR	160	80	240	40
Modesto, CA	160	20	180	0
Springfield, MO	160	80	240	80
Tulsa, OK	160	80	240	20
Downey, CA	140	40	180	40
Mobile, AL	140	40	180	0
Newark, NJ	140	40	180	140
Norwalk, CA	140	80	220	0

Jelenlegi lakhely (város)	*Magyar származású: 1. opció*	*Magyar származású: 2. opció*	*ÖSSZESEN*	*Magyarul beszél*
Providence, RI	140	80	220	20
Salt Lake City, UT	140	120	260	20
Beaumont, TX	120	20	140	0
Manchester, NH	120	20	140	20
Winston-Salem, NC	120	60	180	20
Fayetteville, NC	100	80	180	40
Fontana, CA	100	140	240	20
Irving, TX	100	180	280	40
Oxnard, CA	100	100	200	0
Palmdale, CA	100	260	360	0
Baton Rouge, LA	80	120	200	40
Elizabeth, NJ	80	100	180	0
Garden Grove, CA	80	80	160	40
Hartford, CT	80	20	100	80
Moreno Valley, CA	80	240	320	0
Provo, UT	80	0	80	60
Chattanooga, TN	60	120	180	0
Columbia, SC	60	80	140	20
Green Bay, WI	60	140	200	0
Independence, MO	60	20	80	0
McAllen, TX	60	80	140	0
Salinas, CA	60	80	140	0
Springfield, MA	60	80	140	0
Gary, IN	40	0	40	0
Rockford, IL	40	60	100	20
Brownsville, TX	20	0	20	0
El Monte, CA	20	0	20	60
Evansville, IN	20	60	80	0
Lafayette, LA	20	100	120	0
Lowell, MA	20	60	80	0
Paterson, NJ	20	80	100	0
Sioux Falls, SD	20	100	120	0
Des Moines, IA	0	20	20	0

* *Így szerepel az adatbázisban. Látható, a település lista korántsem tekinthető teljesnek, magyar szempontból fontos települések (pl. New Jersey állam települései) vagy például a nagyvárosok elő- és kertvárosai hiányoznak.*

8.7. táblázat. Az első származásnál magyart megjelölők második származása („magyar és XY identitás")

Másodikként megjelölt származás		*A magyar származást első opcióként megjelölők második származási opciója*	*A magyar származást első opcióként megjelölők arányában*	*A második származási opcióra válaszolók aránya*
Angolul	*Magyarul*	*szám szerint*	*%* *(100%=879960)*	*%* *(100%=374780)*
Not Reported	Nem jelölt be 2. opciót	505180	57,409	-
German	német	84540	9,607	22,557
Irish	ír	57520	6,537	15,348
Polish	lengyel	34780	3,952	9,280
English	angol	29960	3,405	7,994
Russian	orosz	20480	2,327	5,465
Italian	olasz	18740	2,130	5,000
French	francia	12720	1,446	3,394
Slovak	szlovák	11960	1,359	3,191
Czechoslovakian	csehszlovák	10380	1,180	2,770
Scottish	skót	8940	1,016	2,385
Dutch	holland	8240	0,936	2,199
Austrian	osztrák	7020	0,798	1,873
American Indian (all tribes)	amerikai indián	6780	0,770	1,809
Romanian	román	5720	0,650	1,526
Swedish	svéd	4380	0,498	1,169
Scotch Irish	ír-skót	3940	0,448	1,051
Lithuanian	litván	3800	0,432	1,014
Ukrainian	ukrán	3520	0,400	0,939
Welsh	wales-i	3420	0,389	0,913

Másodikként megjelölt származás		*A magyar származást első opcióként megjelölők második származási opciója*	*A magyar származást első opcióként megjelölők arányában*	*A második származási opcióra válaszolók aránya*
Angolul	*Magyarul*	*szám szerint*	*%* *(100%=879960)*	*%* *(100%=374780)*
Croatian	horáth	3040	0,345	0,811
Norwegian	norvég	2580	0,293	0,688
French Canadian	francis-kanadai	2320	0,264	0,619
Slovene	szlovén	2040	0,232	0,544
Bohemian	cseh	1840	0,209	0,491
Greek	görög	1620	0,184	0,432
Danish	dán	1600	0,182	0,427
Yugoslavian	jogoszláv	1580	0,180	0,422
Mexican	mexikói	1480	0,168	0,395
British	brit	1420	0,161	0,379
Canadian (most provinces)	kanadai	1360	0,155	0,363
Finnish	finn	1240	0,141	0,331
Swiss	svéd	1200	0,136	0,320
Spanish	spanyol	1200	0,136	0,320
Slav	szláv	860	0,098	0,229
Serbian	szerb	840	0,095	0,224
Belgian	belga	820	0,093	0,219
Puerto Rican	puerto rico-i	780	0,089	0,208
Portuguese	portugál	500	0,057	0,133
Lebanese	libanoni	480	0,055	0,128
Filipino	fülöp-szigeteki	460	0,052	0,123

Másodikként megjelölt származás		*A magyar származást első opcióként megjelölők második származási opciója*	*A magyar származást első opcióként megjelölők arányában*	*A második származási opcióra válaszolók aránya*
Angolul	*Magyarul*	*szám szerint*	*% (100%=879960)*	*% (100%=374780)*
African-American	afro-amerikai	460	0,052	0,123
Syrian	szíriai	420	0,048	0,112
Scandinavian, Nordic	skandináv	380	0,043	0,101
Latvian	lett	380	0,043	0,101
Rom	roma	360	0,041	0,096
Hispanic	hispán	360	0,041	0,096
Asian Indian	indiai	340	0,039	0,091
Israeli	izraeli	300	0,034	0,080
Armenian	örmény	300	0,034	0,080
Turkish	török	300	0,034	0,080
Japanese	japán	260	0,030	0,069
Bulgarian	bolgár	220	0,025	0,059
Mexican American	mexico-amerikai	220	0,025	0,059
Iranian	iráni	200	0,023	0,053
Sicilian	szicílliai	180	0,020	0,048
Spaniard		180	0,020	0,048
Colombian	kolumbiai	180	0,020	0,048
Korean	koreai	180	0,020	0,048
Estonian	észt	160	0,018	0,043
Cuban	kubai	160	0,018	0,043
Brazilian	brazil	160	0,018	0,043

Másodikként megjelölt származás		*A magyar származást első opcióként megjelölők második származási opciója*	*A magyar származást első opcióként megjelölők arányában*	*A második származási opcióra válaszolók aránya*
Angolul	*Magyarul*	*szám szerint*	*% (100%=879960)*	*% (100%=374780)*
Chinese	kínai	160	0,018	0,043
Prussian	porosz	140	0,016	0,037
Guatemalan	guatamelai	140	0,016	0,037
Australian	ausztrál	120	0,014	0,032
Panamanian	panamai	100	0,011	0,027
Moroccan	marokkói	100	0,011	0,027
British Isles	brit szigeteki	80	0,009	0,021
Nicaraguan	nicaraguai	80	0,009	0,021
Ecuadorian	ecuadori	80	0,009	0,021
Dominican	dominikai	80	0,009	0,021
Jamaican	jamaicai	80	0,009	0,021
Arab	arab	80	0,009	0,021
African	afrikai	80	0,009	0,021
Basque	baszk	60	0,007	0,016
Costa Rican	Costa Rica-i	60	0,007	0,016
Argentinean	argentín	60	0,007	0,016
Bolivian	bolíviai	60	0,007	0,016
Chilean	chilei	60	0,007	0,016
Egyptian	egyiptomi	60	0,007	0,016
South African	Dél-Afrikai	60	0,007	0,016
Vietnamese	vietnám	60	0,007	0,016
Hawaiian	hawaii	60	0,007	0,016

Másodikként megjelölt származás		*A magyar származást első opcióként megjelölők második származási opciója*	*A magyar származást első opcióként megjelölők arányában*	*A második származási opcióra válaszolók aránya*
Angolul	*Magyarul*	*szám szerint*	*% (100%=879960)*	*% (100%=374780)*
Alsatian, Alsace-Lorraine	elzászi	40	0,005	0,011
Luxemburger	luxemburgi	40	0,005	0,011
Albanian	albán	40	0,005	0,011
Hungarian	magyar	40	0,005	0,011
Macedonian	macedón	40	0,005	0,011
Salvadoran	salvadori	40	0,005	0,011
Peruvian	perui	40	0,005	0,011
Venezuelan	venezuellai	40	0,005	0,011
Thai	thai	40	0,005	0,011
Acadian		40	0,005	0,011
Flemish	flamand	20	0,002	0,005
Icelander	izlandi	20	0,002	0,005
Maltese	máltai	20	0,002	0,005
Belourussian	fehérorosz	20	0,002	0,005
Eastern European, nec	kelet-európai	20	0,002	0,005
European, nec	európai	20	0,002	0,005
Chicano/Chicana	chicanoi	20	0,002	0,005
Latin American	latin-amerikai	20	0,002	0,005
Spanish American	spanyol-amerikai	20	0,002	0,005
Barbadian		20	0,002	0,005

Másodikként megjelölt származás		*A magyar származást első opcióként megjelölők második származási opciója*	*A magyar származást első opcióként megjelölők arányában*	*A második származási opcióra válaszolók aránya*
Angolul	*Magyarul*	*szám szerint*	*% (100%=879960)*	*% (100%=374780)*
Iraqi	iraki	20	0,002	0,005
Yemeni	jemeni	20	0,002	0,005
Palestinian	palesztin	20	0,002	0,005
Middle Eastern	Közép-Keleti	20	0,002	0,005
Ethiopian	etióp	20	0,002	0,005
Pakistani	pakisztáni	20	0,002	0,005
Sri Lankan	Sri Lanka-i	20	0,002	0,005
Taiwanese	tajván	20	0,002	0,005
Asian	ásziai	20	0,002	0,005
Tongan	tongani	20	0,002	0,005
Chamorro Islander		20	0,002	0,005
Deferred Cases	egyéb	300	0,034	0,080

8.8. táblázat. A magyar származást második opcióként megjelölők első származási opciója („XY identitású és magyar")

Első származási opció megnevezése		*Szám szerint*	*%*
Angolul	*Magyarul*		
ÖSSZESEN		478140	100,000
German	német	122900	25,704
Italian	olasz	61600	12,883
Irish	ír	60160	12,582
Polish	lengyel	48400	10,123
Austrian	osztrák	31160	6,517
Russian	orosz	29820	6,237
English	angol	23820	4,982
Slovak	szlovák	9380	1,962
French	francia	9140	1,912
Czechoslovakian	csehszlovák	5980	1,251
Scottish	skót	5740	1,200
Scotch Irish	skót ír	4720	0,987
Swedish	svéd	4500	0,941
Dutch	holland	4380	0,916
American Indian (all tribes)	amerikai indián	4040	0,845
Norwegian	norvég	3980	0,832
Romanian	román	3820	0,799
Greek	görög	3340	0,699
French Canadian	francia kanadai	3040	0,636
Ukrainian	ukrán	2880	0,602
Lithuanian	litván	2820	0,590
Mexican	mexikói	2680	0,561
Welsh	wales-i	2140	0,448
Spanish	spanyol	2100	0,439
Croatian	horvát	1720	0,360
British	brit	1440	0,301
Danish	dán	1360	0,284
Slovene	szlovén	1280	0,268
Swiss	svájci	1260	0,264
Finnish	finn	1100	0,230
Yugoslavian	jugoszláv	1020	0,213
Belgian	belga	920	0,192
African-American	afro-amerikai	860	0,180
Bohemian	cseh	800	0,167
Puerto Rican	Puerto Rico-i	800	0,167
Lebanese	libanoni	760	0,159
Canadian	kanadai	760	0,159

Első származási opció megnevezése		*Szám szerint*	*%*
Portuguese	portugál	720	0,151
Cuban	kubai	720	0,151
Latvian	lett	660	0,138
Slav	szláv	600	0,125
Hispanic	hispán	580	0,121
Serbian	szerb	560	0,117
Japanese	japán	540	0,113
Filipino	filippino	520	0,109
Israeli	izraeli	500	0,105
Syrian	szíriai	480	0,100
Armenian	örmény	380	0,079
Sicilian	szicílliai	320	0,067
Australian	ausztrál	280	0,059
Chinese	kínai	260	0,054
Korean	koreai	240	0,050
Scandinavian, Nordic	skandináv	220	0,046
Macedonian	macedón	220	0,046
Mexican American	mexico-amerikai	200	0,042
Turkish	török	200	0,042
Estonian	észt	160	0,033
Argentinean	argentin	160	0,033
Colombian	kolumbiai	140	0,029
Prussian	porosz	120	0,025
Maltese	máltai	120	0,025
Brazilian	brazil	120	0,025
African	afrikai	120	0,025
Basque	baszk	100	0,021
Albanian	albán	100	0,021
Costa Rican	Costa Rica-i	100	0,021
Guatemalan	guatemalai	100	0,021
Ecuadorian	ecuadori	100	0,021
Venezuelan	venezuelai	100	0,021
Hawaiian	hawaii	100	0,021
Uncodable	nem tudni (kódolhatatlan)	100	0,021
Spaniard	spanyol	80	0,017
Chilean	chilei	80	0,017
Jamaican	jamaicai	80	0,017
Iranian	iráni	80	0,017
Arab	arab	80	0,017
British Isles	brit szigeteki	60	0,013
Icelander	izlandi	60	0,013

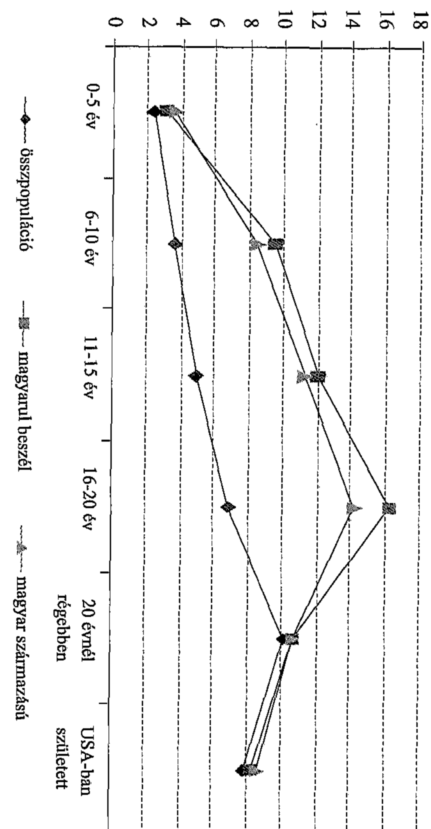
Első származási opció megnevezése		Szám szerint	%
Luxemburger	luxemburgi	60	0,013
Peruvian	perui	60	0,013
Egyptian	egyiptomi	60	0,013
Thai	thai	60	0,013
Vietnamese	vietnami	60	0,013
Alsatian, Alsace-Lorraine	elzászi	40	0,008
Belourussian	fehérorosz	40	0,008
Hungarian	magyar	40	0,008
Nicaraguan	nicaraguai	40	0,008
Panamanian	panamai	40	0,008
Bahamian	bahamai	40	0,008
Moroccan	marokkói	40	0,008
Eritrean	eitreai	40	0,008
Asian Indian	indiai	40	0,008
Samoan	szamoai	40	0,008
Bulgarian	bolgár	20	0,004
Rom	roma	20	0,004
Northern European, nec	észak-európai	20	0,004
Honduran	hondurasi	20	0,004
Salvadoran	salvadori	20	0,004
Latin American	latin-amerikai	20	0,004
Bolivian	bolíviai	20	0,004
Uruguayan	uruguayi	20	0,004
Trinidadian	trinidadi	20	0,004
Jordanian	jordán	20	0,004
Sri Lankan	Sri Lanka-i	20	0,004
Burmese	burma	20	0,004
Indonesian	indonéziai	20	0,004
Laotian		20	0,004
Taiwanese	tajván	20	0,004
Asian	ázsiai	20	0,004
Afro-American	afro-amerikai	20	0,004
Acadian		20	0,004

8.9. táblázat. Családi állapot bevándorlás időpontja szerint a magyar származásúak, magyarul beszélők és a teljes populáció körében

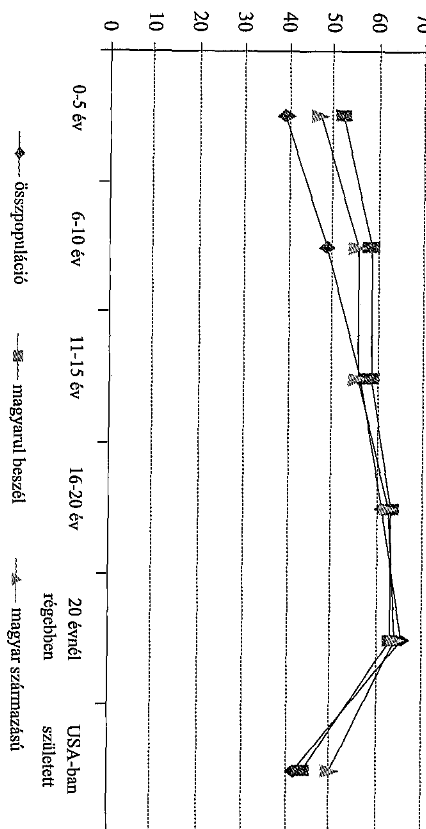
Bevándorlás időpontja (év, intervallum)	*Családi állapot – magyarul*	*Családi állapot eredeti kategória*	*Magyar származású: 1. opció*	*Magyar származású: 2. opció*	*Magyarul beszélők*	*Össz-populáció*
USA-ban született	Házas, házastárssal együtt	Married, spouse present	48,5	43,5	39,9	39,7
	Házas, házastárs külön	Married, spouse absent	1,0	0,9	3,5	2,0
	Külön élő	Separated	1,1	1,0	0,9	1,5
	Elvált	Divorced	8,6	7,8	8,3	7,8
	Megözvegyült	Widowed	6,8	3,5	17,7	5,5
	Sosem volt házas	Never married/single (N/A)	34,0	43,3	29,8	43,4
	ÖSSZESEN	ÖSSZESEN	100,0	100,0	100,0	100,0
0-5 éve	Házas, házastárssal együtt	Married, spouse present	44,4	30,2	47,9	31,6
	Házas, házastárs külön	Married, spouse absent	2,6		4,2	7,8
	Külön élő	Separated	1,0	1,9	0,8	1,8
	Elvált	Divorced	3,7	3,8	3,2	2,4
	Megözvegyült	Widowed	3,9		4,7	1,7
	Sosem volt házas	Never married/single (N/A)	44,4	64,2	39,2	54,6
	ÖSSZESEN	ÖSSZESEN	100,0	100,0	100,0	100,0
6-10 éve	Házas, házastárssal együtt	Married, spouse present	52,5	34,2	54,5	43,2
	Házas, házastárs külön	Married, spouse absent	3,0		3,7	5,6
	Külön élő	Separated	1,3		1,7	2,6
	Elvált	Divorced	8,5	10,5	9,5	3,7
	Megözvegyült	Widowed	0,3		1,2	2,4
	Sosem volt házas	Never married/single (N/A)	34,4	55,3	29,3	42,5
	ÖSSZESEN	ÖSSZESEN	100,0	100,0	100,0	100,0
11-15 éve	Házas, házastárssal együtt	Married, spouse present	54,1	31,8	55,9	50,8

Bevándorlás időpontja (év, intervallum)	*Családi állapot – magyarul*	*Családi állapot eredeti kategória*	*Magyar származású: 1. opció*	*Magyar származású: 2. opció*	*Magyarul beszélők*	*Össz-populáció*
	Házas, házastárs külön	Married, spouse absent	1,7		2,5	5,3
	Külön élő	Separated	1,9		1,4	3,1
	Elvált	Divorced	11,3	4,5	12,5	5,0
	Megözvegyült	Widowed	3,6	2,3	4,6	2,6
	Sosem volt házas	Never married/single (N/A)	27,4	61,4	23,2	33,2
	ÖSSZESEN	ÖSSZESEN	100,0	100,0	100,0	100,0
16-20 éve	Házas, házastárssal együtt	Married, spouse present	59,7	34,8	60,4	56,8
	Házas, házastárs külön	Married, spouse absent	2,8	6,5	2,6	4,8
	Külön élő	Separated	0,7	2,2	1,3	3,6
	Elvált	Divorced	14,2	10,9	16,2	6,8
	Megözvegyült	Widowed	4,2	2,2	4,3	3,4
	Sosem volt házas	Never married/single (N/A)	18,4	43,5	15,3	24,6
	ÖSSZESEN	ÖSSZESEN	100,0	100,0	100,0	100,0
20 évnél régebben	Házas, házastárssal együtt	Married, spouse present	62,8	60,6	61,1	62,2
	Házas, házastárs külön	Married, spouse absent	1,7	0,9	2,2	3,3
	Külön élő	Separated	1,2	1,2	1,5	3,0
	Elvált	Divorced	10,6	9,9	10,6	10,1
	Megözvegyült	Widowed	17,5	10,2	19,7	10,2
	Sosem volt házas	Never married/single (N/A)	6,1	17,2	5,1	11,2
	ÖSSZESEN	ÖSSZESEN	100,0	100,0	100,0	100,0

8.1. ábra. Válások aránya a migrációs státus függvényében

8.2. ábra. Házasságok aránya a migrációs státus függvényében

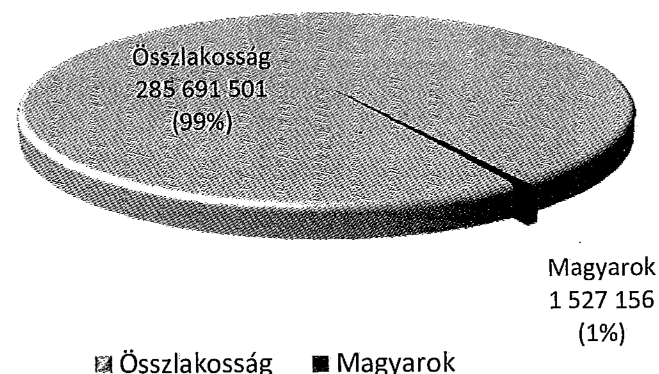
8.10. táblázat. Néhány társadalmi jellemző az egész népességre vonatkozóan

	Magyar származású: 1. opció	*Magyar származású: 2. opció*	*Magyarul beszélők*	*ÖSSZ-POPULÁCIÓ*
átlagéletkor (év)	43,09	35,65	54,78	36,2
nők aránya (%)	51	52	55	51,2
USA-ban töltött évek száma átlagban (ha nem ott született)	3,87	0,68	20,2	2,01
Jövedelem (total personal earned income) (USD)*	23643	23666	18777	16731
iskolai végzettség	10,1	9,7	10,3	8,7

**Az egész népességre, és nem csak a keresőkorúakra vonatkozik*

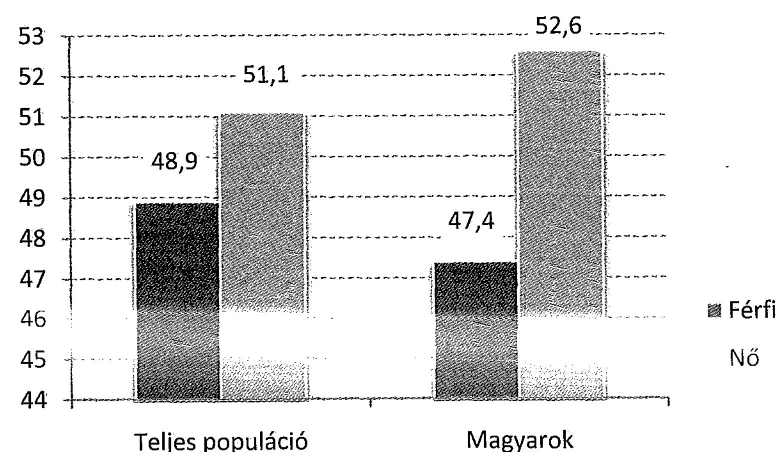
Amerikai Egyesült Államok összlakossága és magyar származású népessége az *American Community Service*[1] – *2004* adatai alapján

9.1. ábra. Összpopuláció*

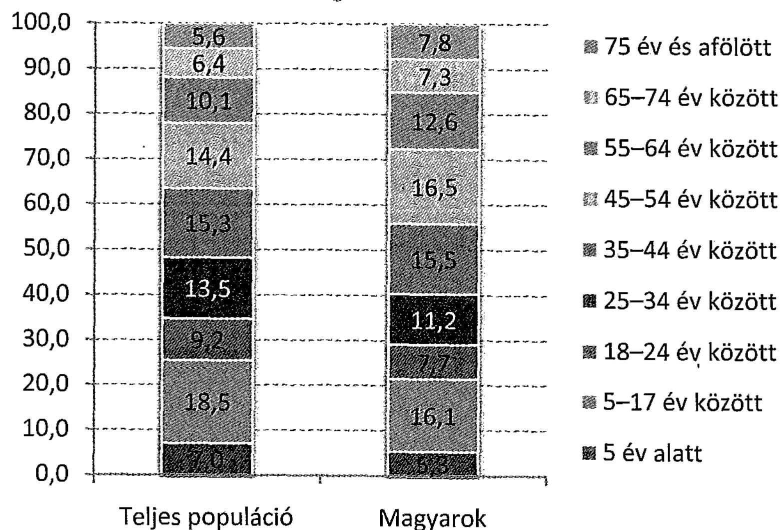
* A magyar lakosság esetében az átlagos hibahatár: +/– 50 810 fő.

9.2. ábra. Nemek megoszlása (%-ban)

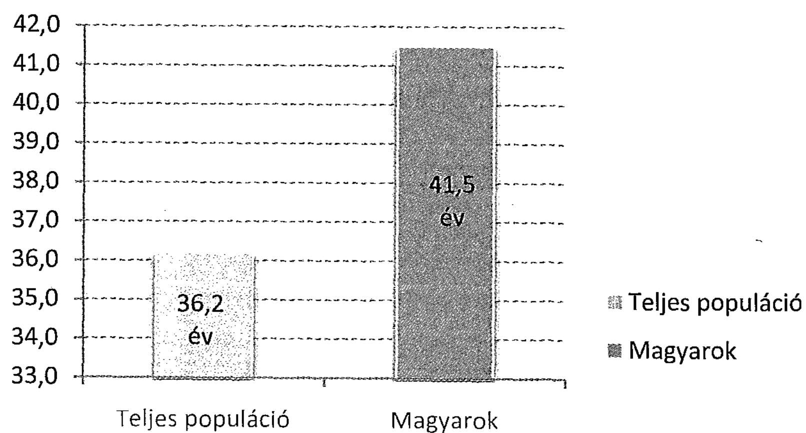

1 Az American Community Service adatokról lásd még kötetünkben Pakot Levente írásának 1-es lábjegyzetét. A diagrammok címkéiben szereplő „magyarok" a magyar származást feltüntetőket jelenti.

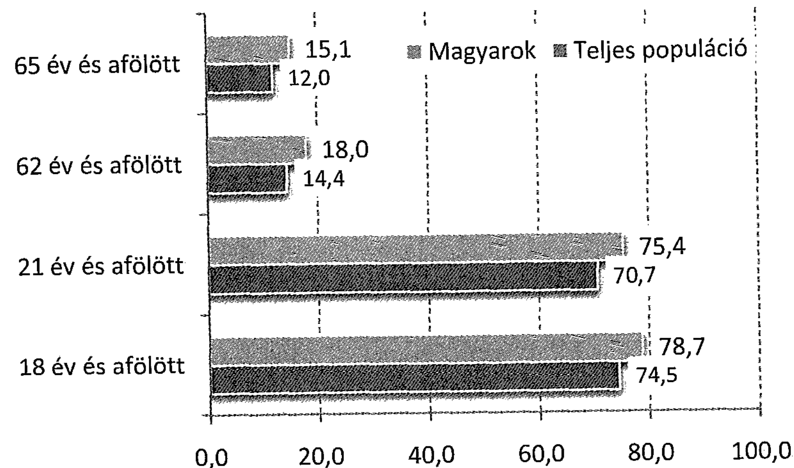
9.3. ábra. Korcsoportok (%-ban)

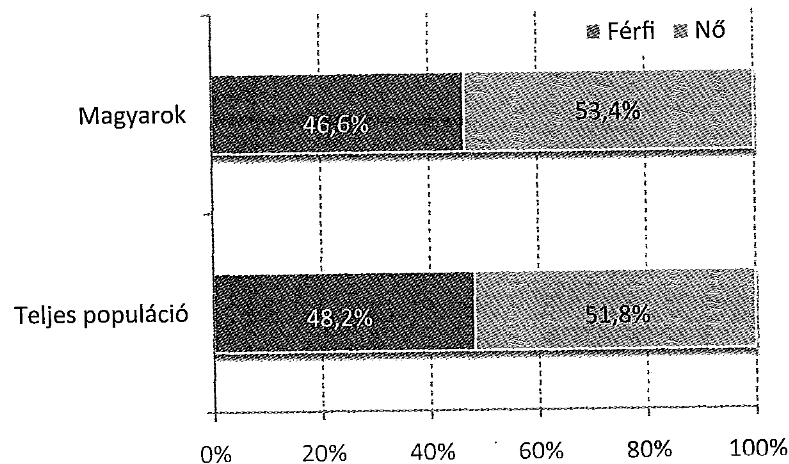
9.4. ábra. Átlagéletkor (években)

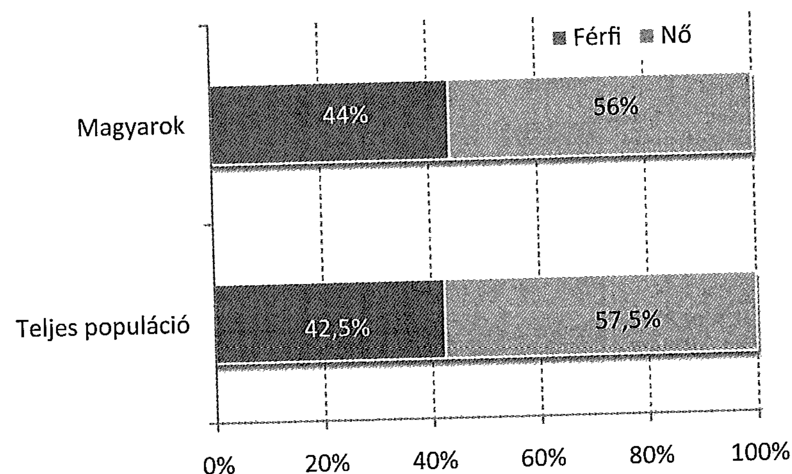
9.5. ábra. Életkor szerinti eloszlás (%-ban)

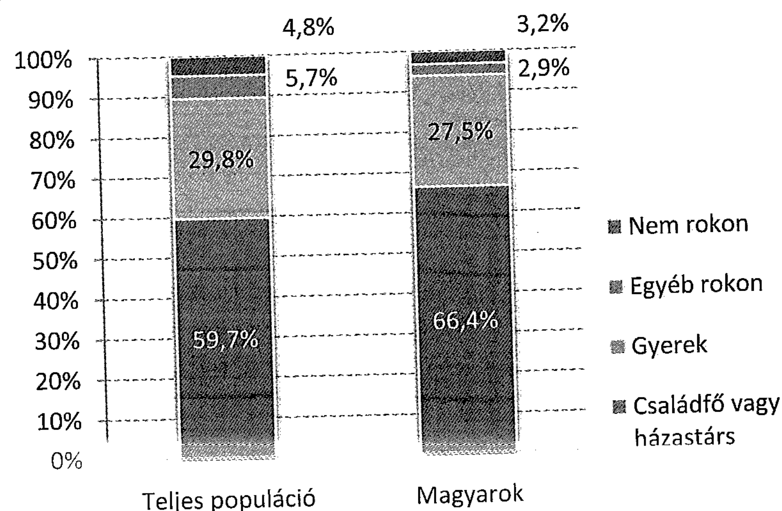
9.6. ábra. A 18 év felettiek nemenkénti megoszlása

9.7. ábra. A 65 év felettiek nemenkénti megoszlása (%-ban)

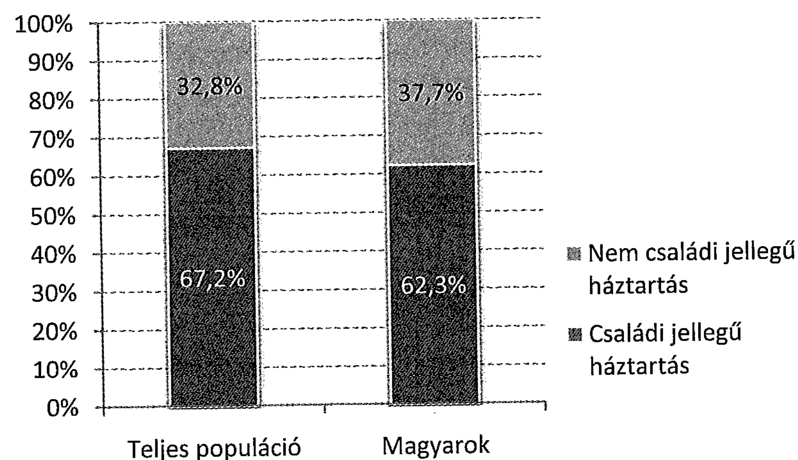

9.8. ábra. Háztartás összetétele

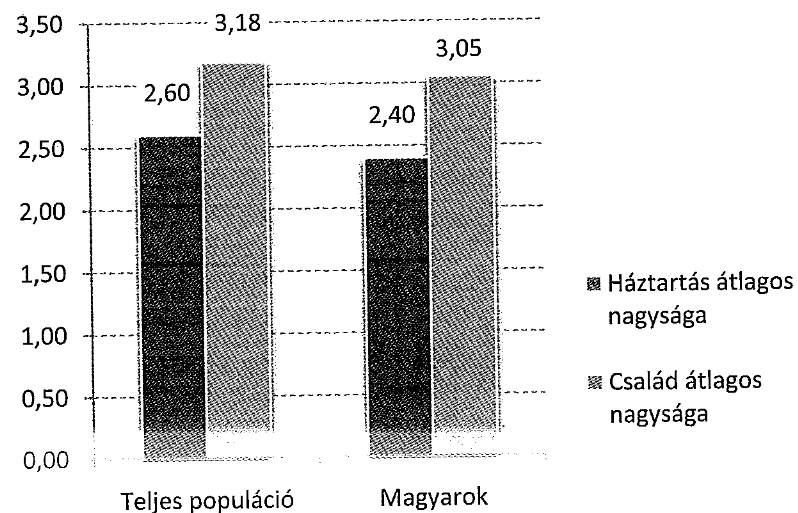
* A „Nem rokon" válaszlehetőség esetében: a teljes populáció viszonylatában a 4,8%-ból 2,1%, a magyar lakosság viszonylatában pedig a 3,2%-ból 1,7% *„Nem házastárs partner"*-t jelent.

9.9. ábra. Háztartás* típusa (%-ban)

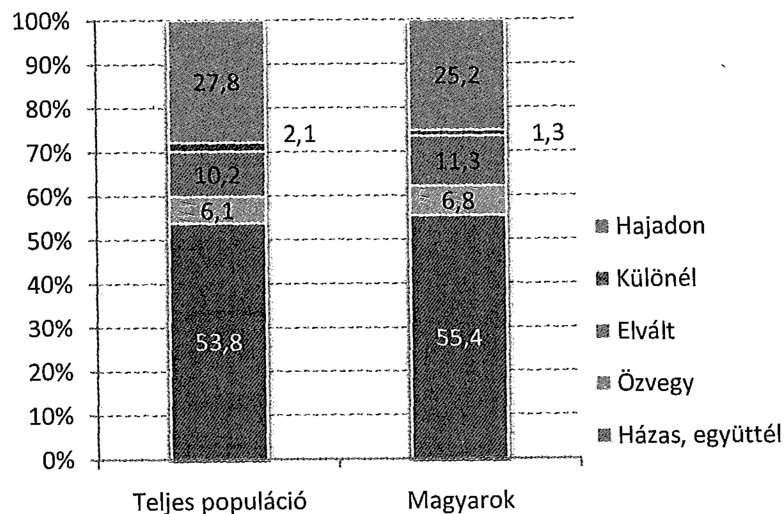

* A háztartások száma a teljes populáció körében 109 902 090, a magyar lakosság körében pedig 658 813.

9.10. ábra. Háztartás és család átlagos összetétele (főben)

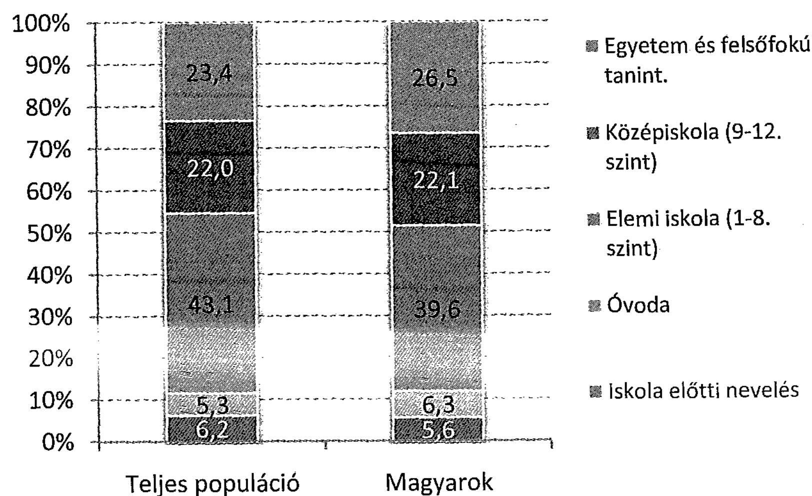

9.11. ábra. Családi állapot a 15 év felettiek körében (%-ban)

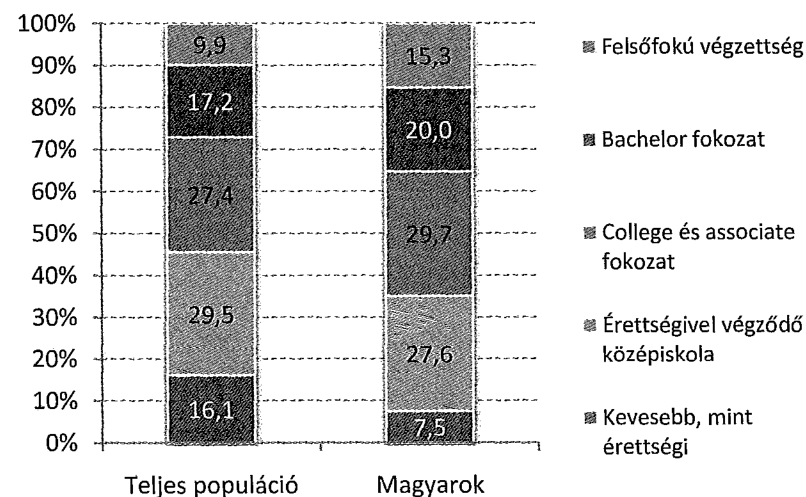

* A 15 év felettiek száma a teljes populációból 224 939 628 fő, a magyar lakosság esetében 1 262 225 fő.

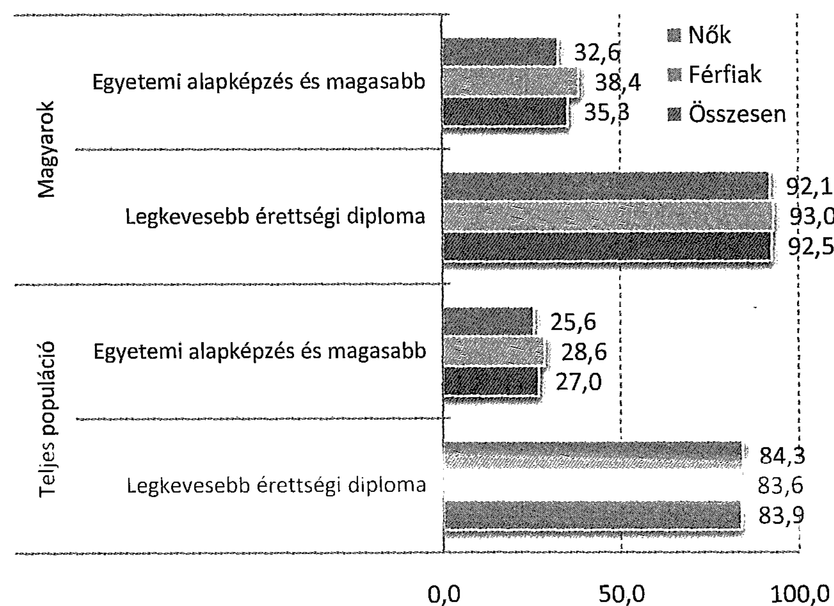
9.12. ábra. Oktatásban való részvétel a 3 évnél idősebb lakosság körében (%-ban)

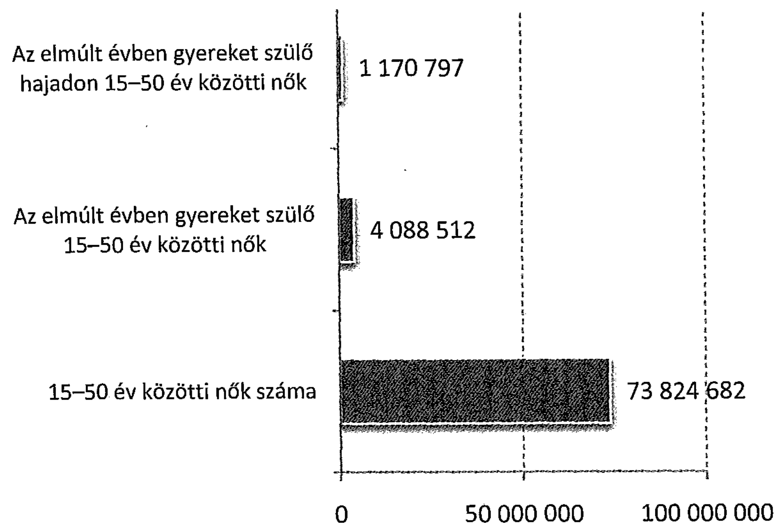
9.13. ábra. Iskolai végzettség a 25 évnél idősebb lakosság körében (%-ban)

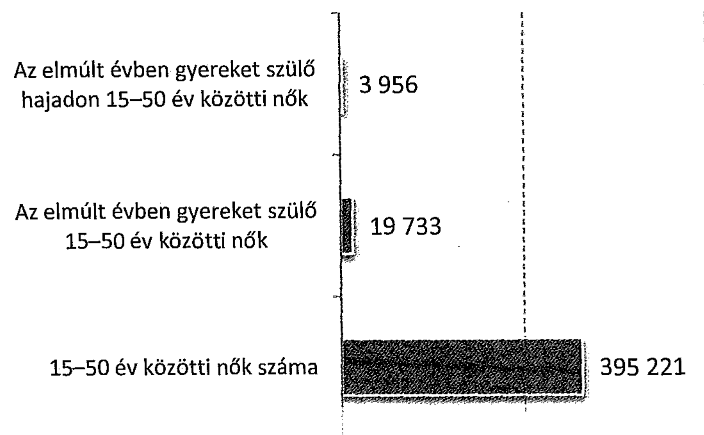
9.14. ábra. Az érettségivel és felsőfokú végzettséggel rendelkezők nemek szerint (%-ban)

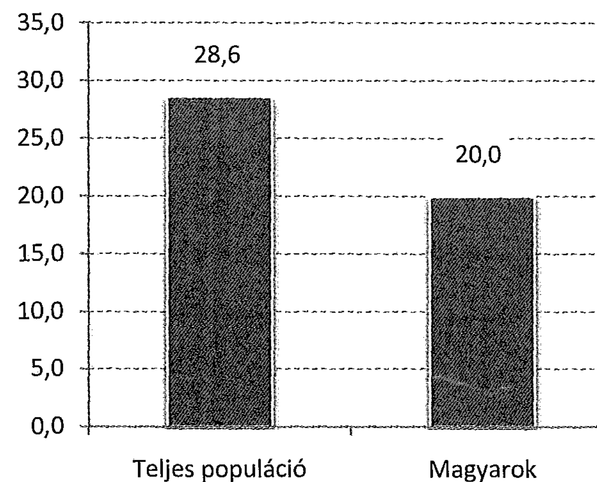
9.15. ábra. Termékenység a teljes populáció körében (főben)

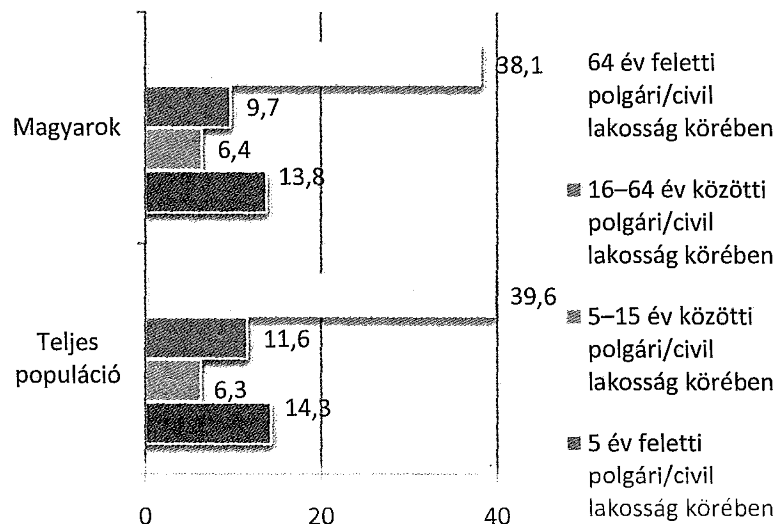
9.16. ábra. Termékenység a magyar származású populáció körében (főben)

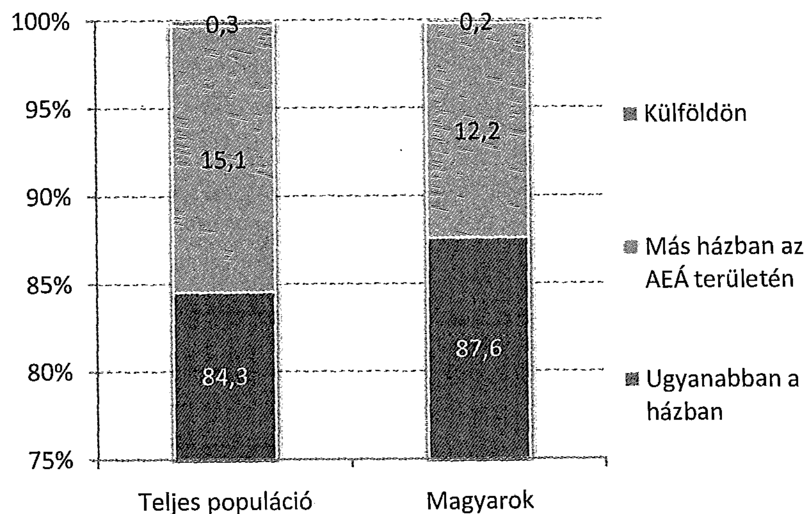
9.17. ábra. Az utóbbi egy évben gyereket szülő nők aránya a nők teljes számarányához viszonyítva (%-ban)

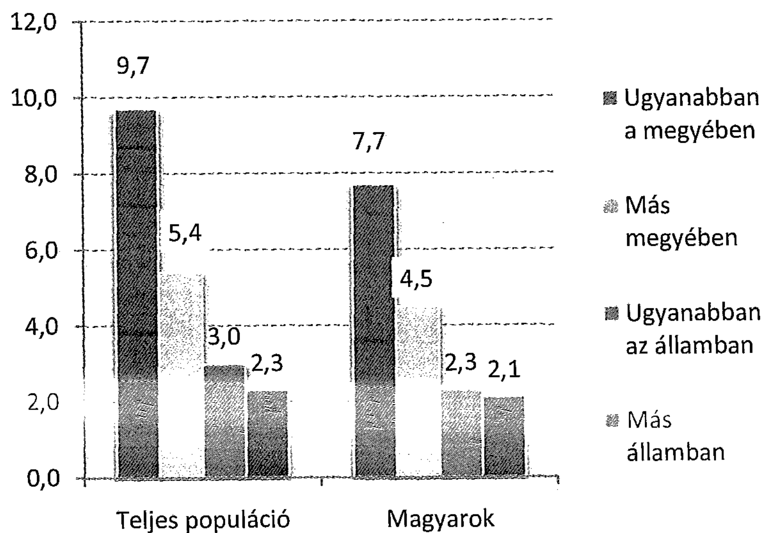
9.18. ábra. Rokkantság mértéke (%-ban) */Disability status/*

9.19. ábra. Lakhely az utolsó egy évben (%-ban)

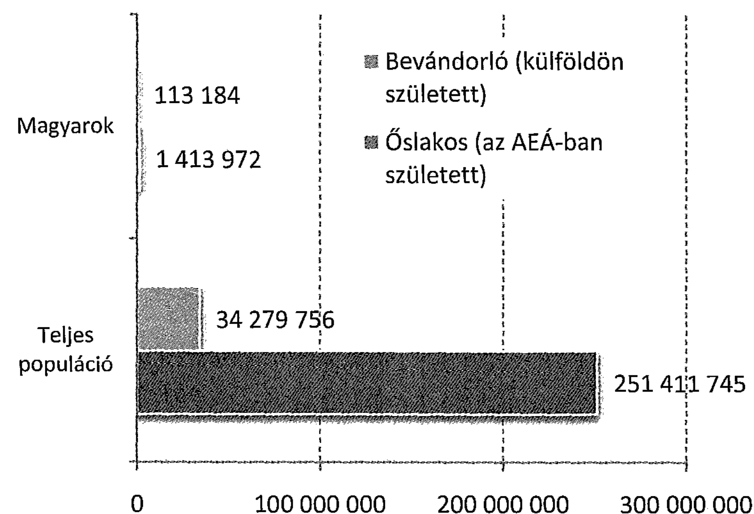

9.20. ábra. Az utóbbi egy évben lakhelyet változtatók az új lakhely* szerint (%-ban)

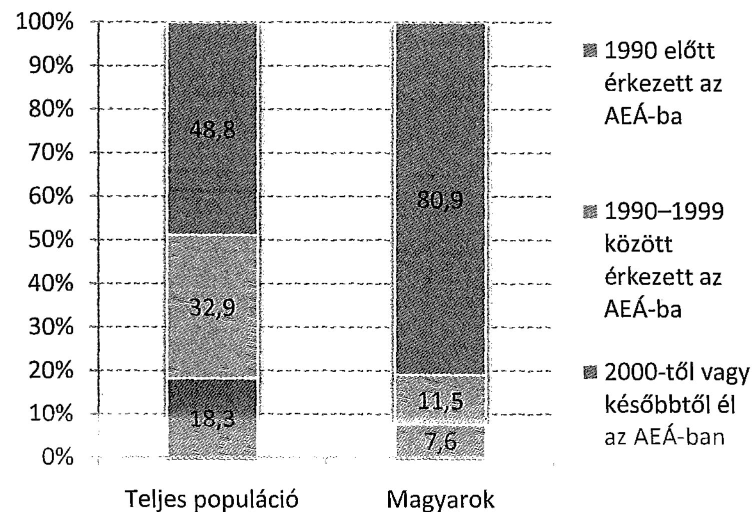

* A „*Más államban*" és „*Ugyanabban az államban*" címkék összesítik a „*Más megyében*" címke adatait.

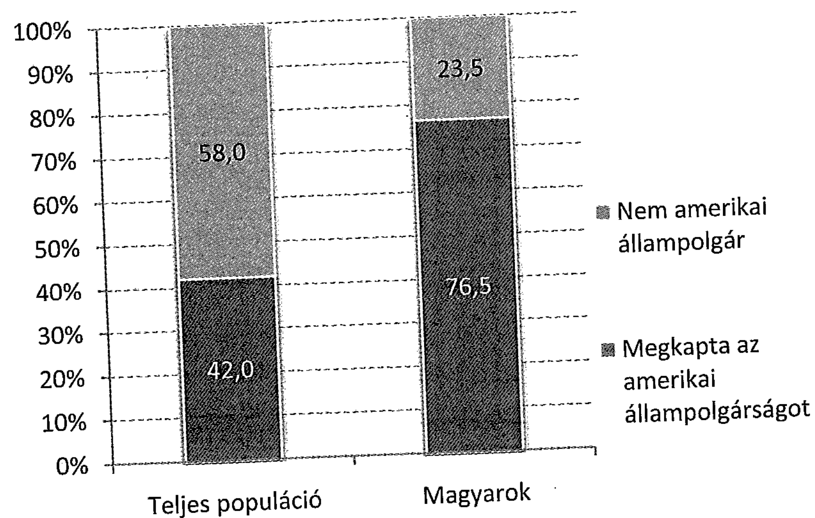
9.21. ábra. A lakosság összetétele születési hely szerint (főben)

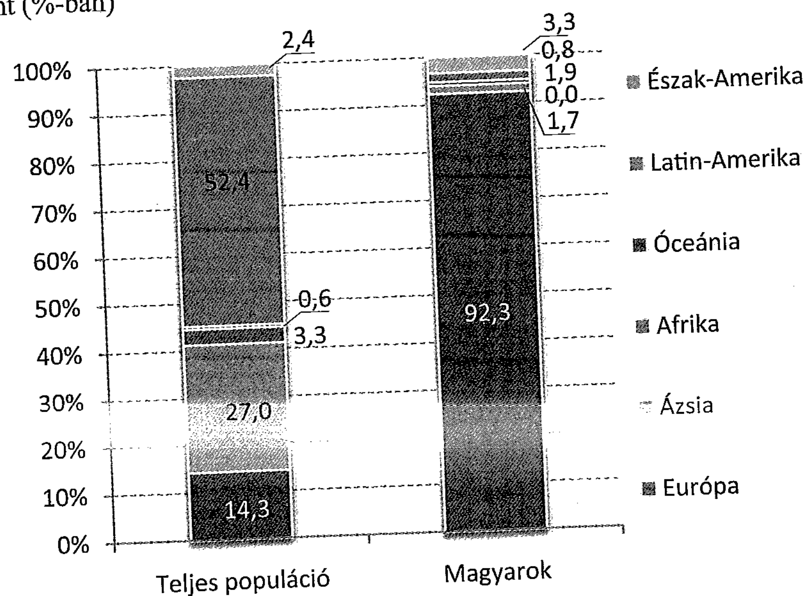
9.22. ábra. A külföldön született lakosság megoszlása bevándorlás ideje szerint (%-ban)

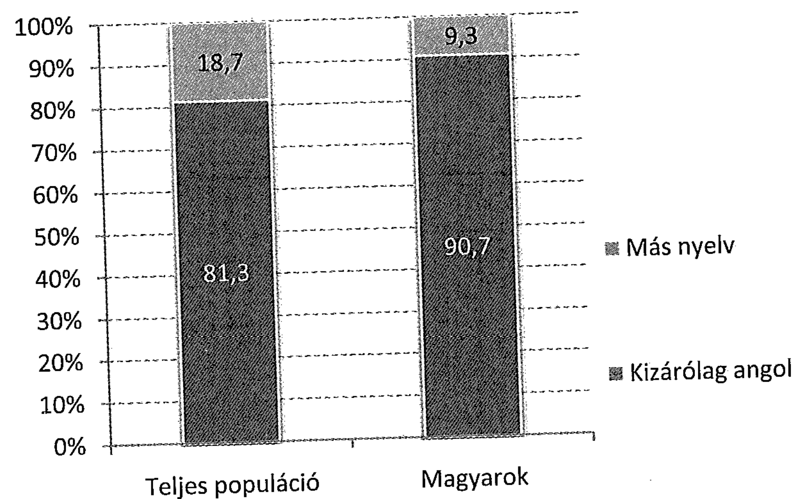
9.23. ábra. A külföldön született lakosság megoszlása állampolgári státus szerint (%-ban)

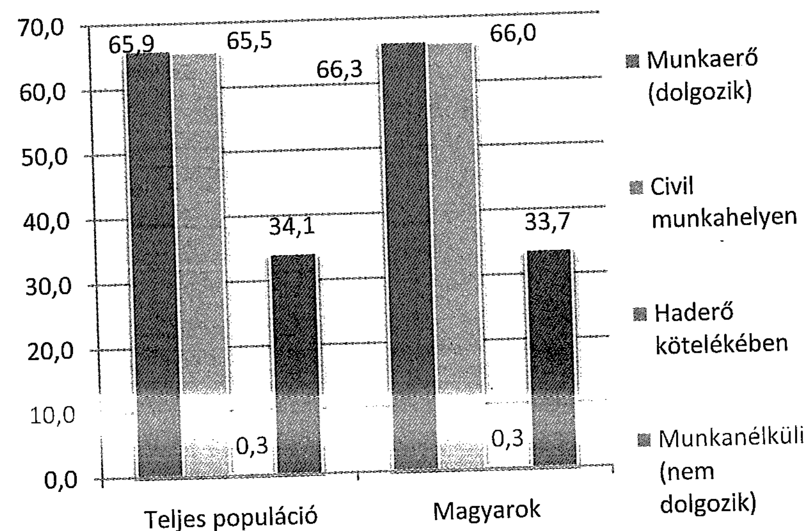
9.24. ábra. A külföldön születettek megoszlása származási helyük szerint (%-ban)

9.25. ábra. Családban használt nyelv (%-ban)

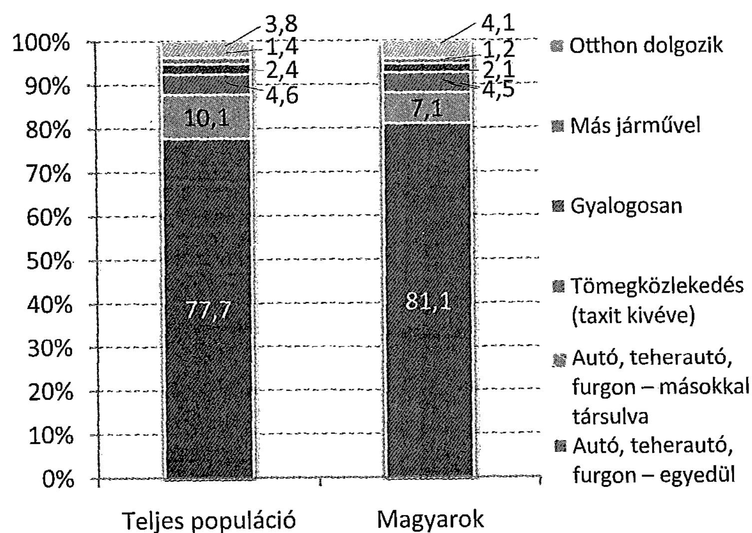

9.26. ábra. Munkavállalói státusz* a 15 évnél idősebb lakosság körében (%-ban)

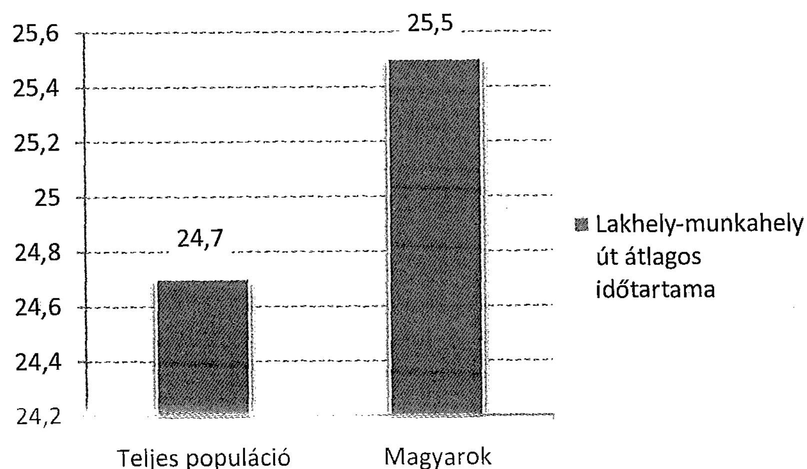

* *A „Civil munkahelyen"* és *„Haderő kötelékében"* címkék összesítik a *„Munkaerő (dolgozik)"* címke adatait.

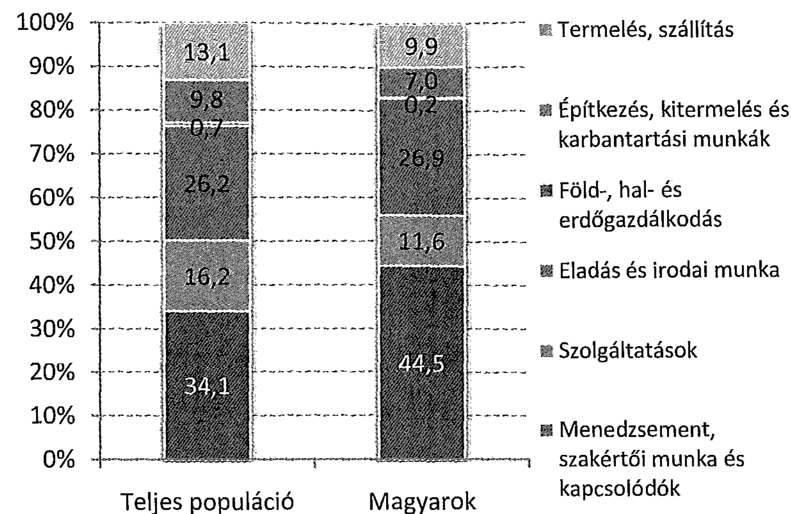
9.27. ábra. Közlekedés a munkahelyre (%-ban)

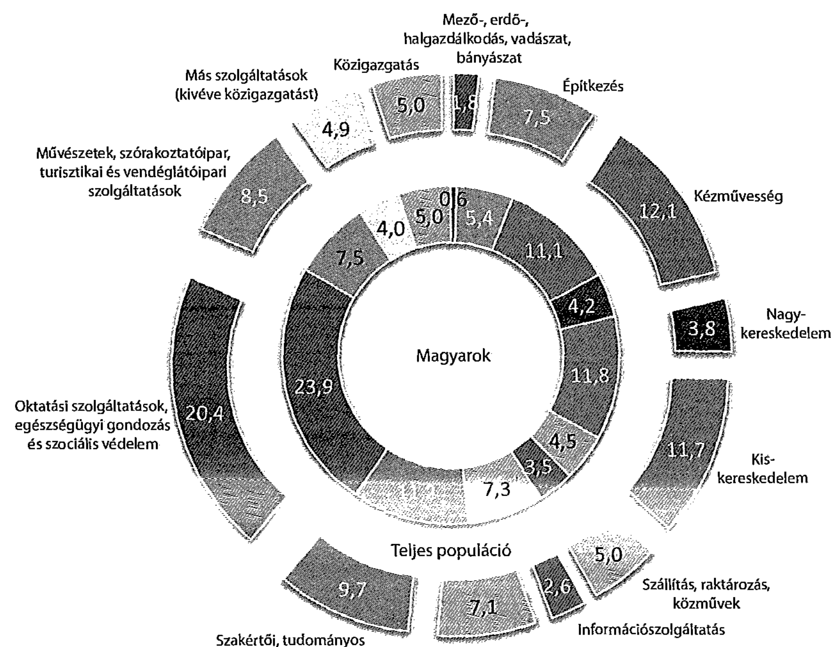
9.28. ábra. A lakhely és a munkahely közötti utazás átlagos időtartama (percben)

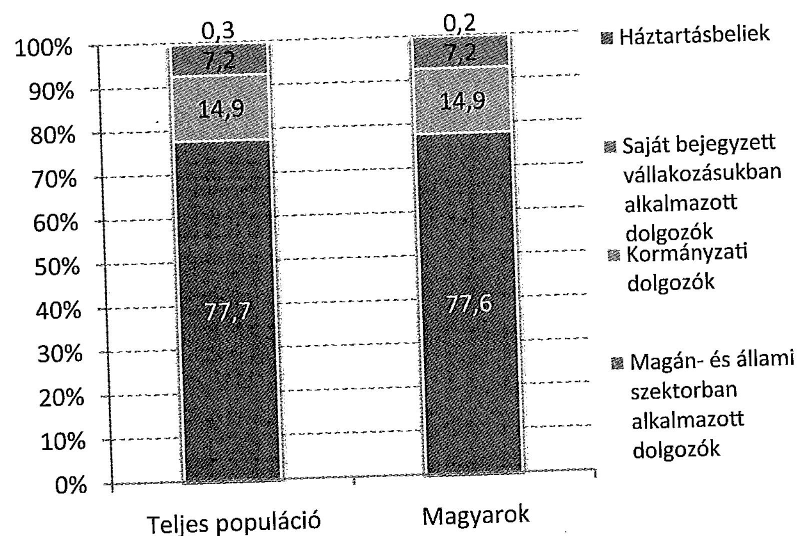
9.29. ábra. Foglalkozás (%-ban)

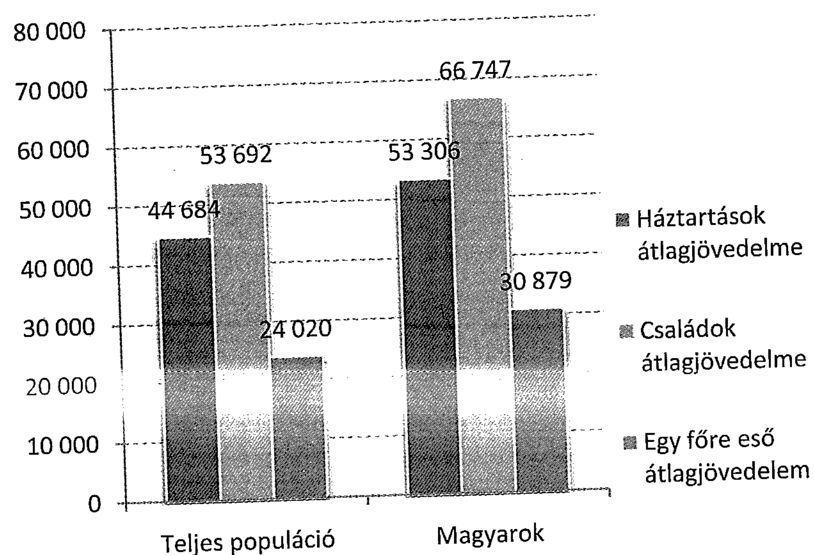
9.30. ábra. A munkavállalók aránya iparágak szerint (%-ban)

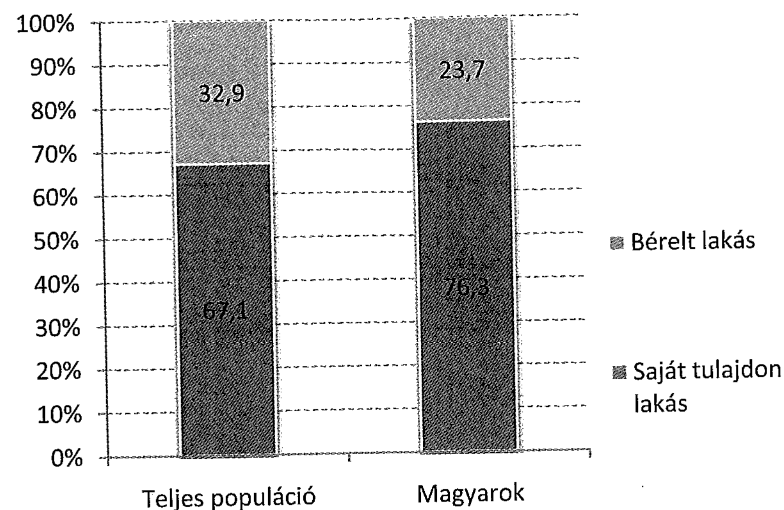
9.31. ábra. Munkavállalók munkahely típusa szerinti eloszlása (%-ban)

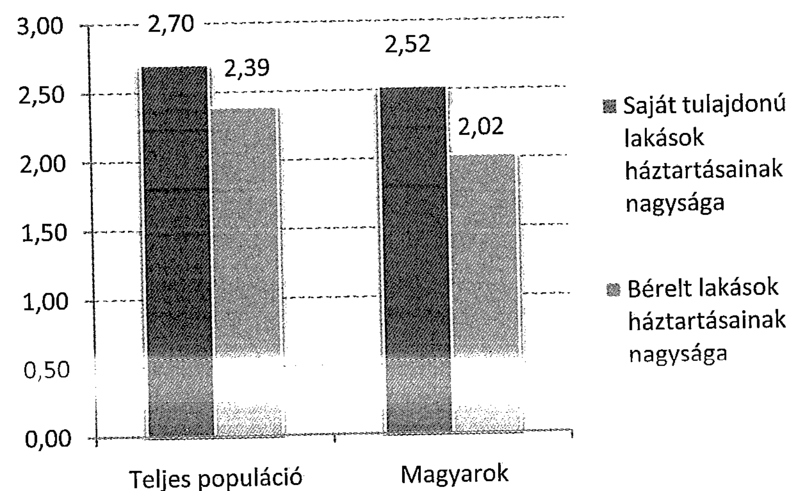
9.32. ábra. A háztartások és családok átlagjövedelme, illetve az egy főre eső átlagjövedelem az utóbbi 12 hónapban (USD)

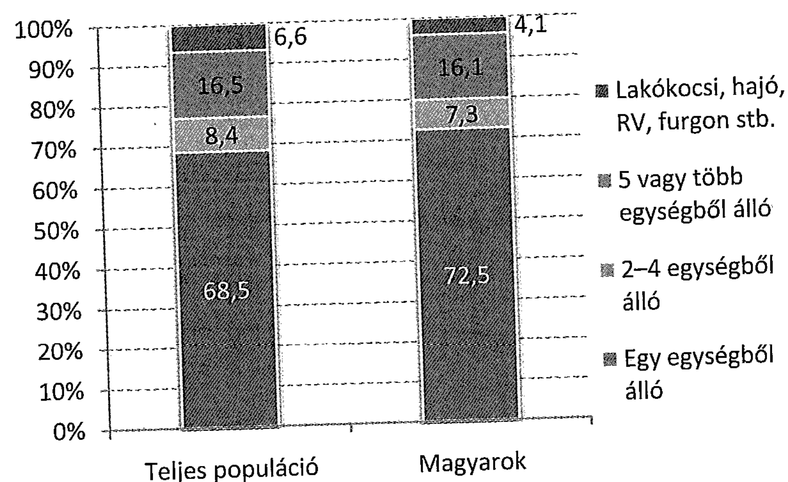
9.33. ábra. Lakástulajdon típusa (%-ban)

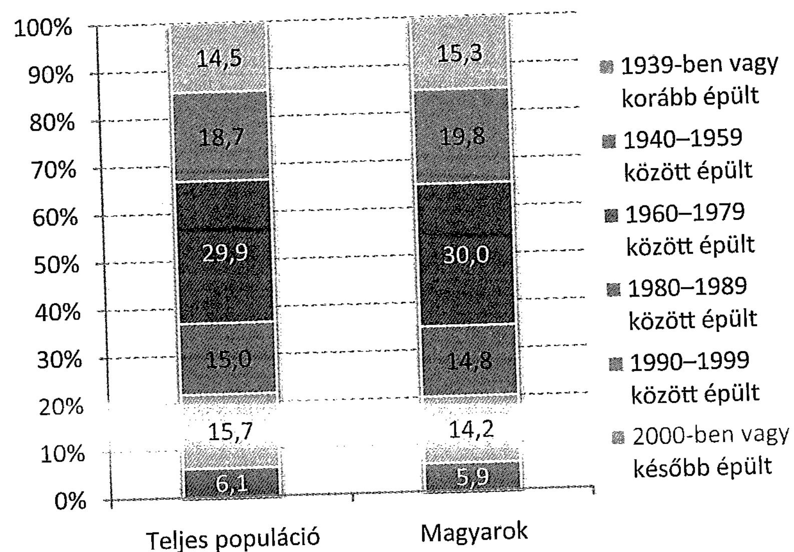
9.34. ábra. 35. ábra.. Háztartások átlagos nagysága a lakástulajdon típusa szerint (főben)

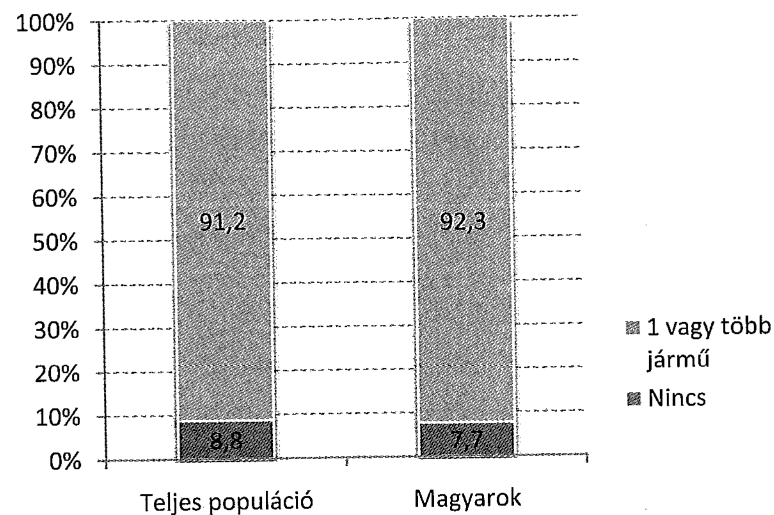
9.35. ábra. Lakás szerkezete (%-ban)

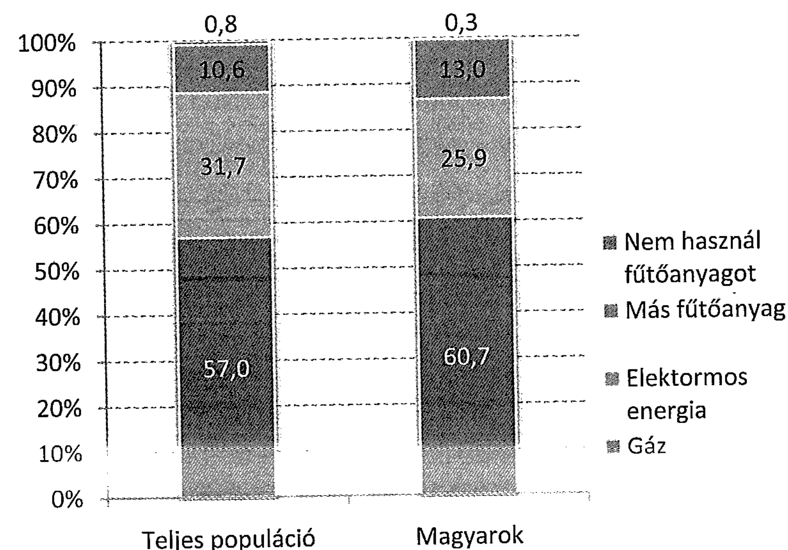
9.36. ábra. Lakás építési ideje (%-ban)

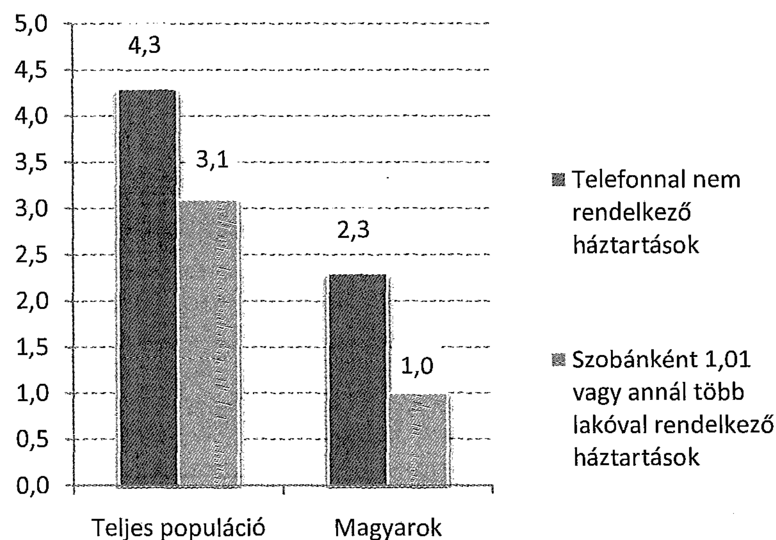
9.37. ábra. Jármű-tulajdon (%-ban)

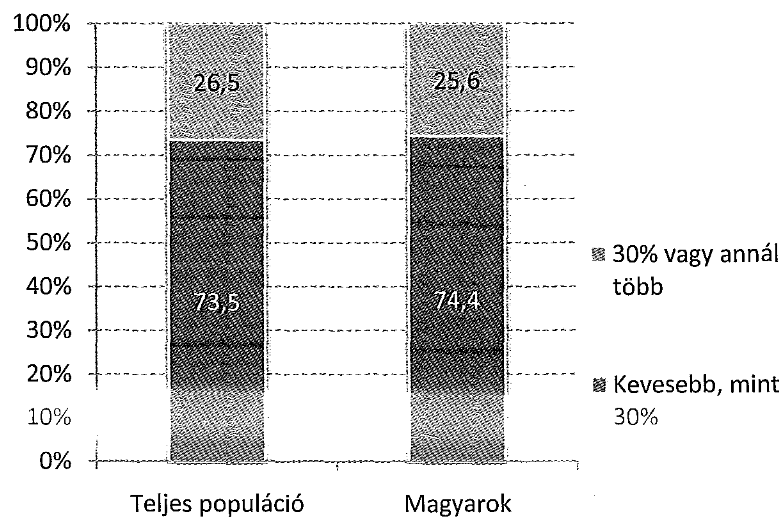
9.38. ábra. A ház fűtéséhez használt energiaforrás (%-ban)

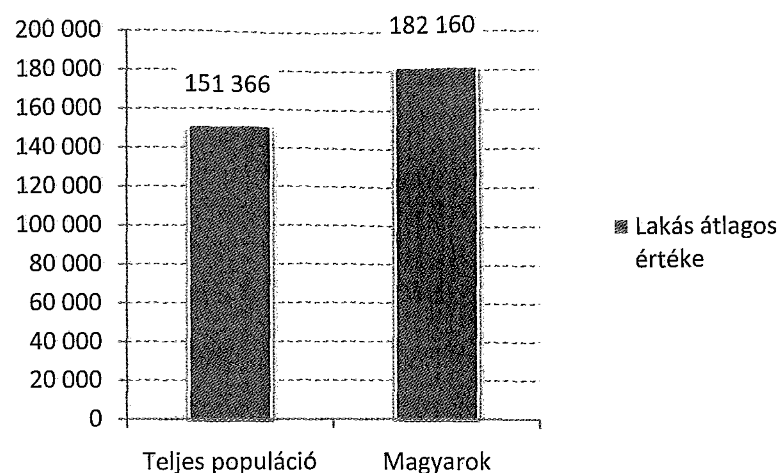
9.39. ábra. Egyéb életkörülmény-jellemzők (%-ban)

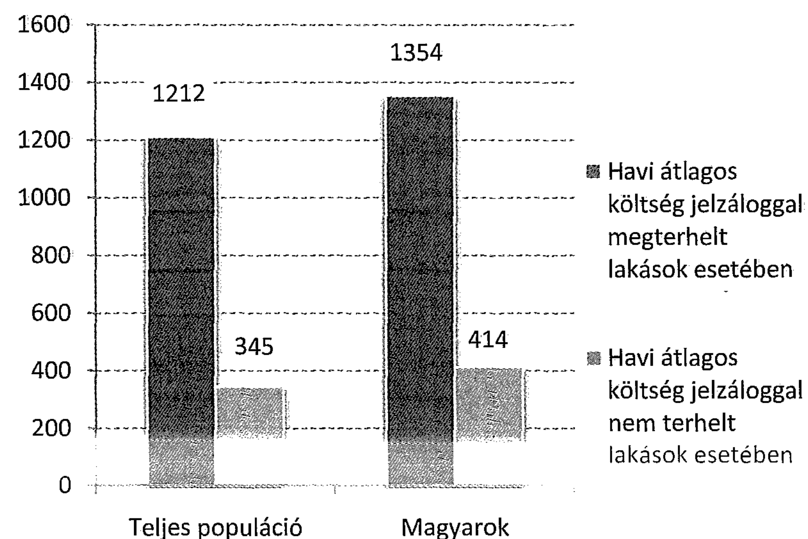
9.40. ábra. A saját tulajdonú lakásokra fordított költségek az utóbbi 12 hónapban, a háztartás jövedelmének arányában (%-ban)

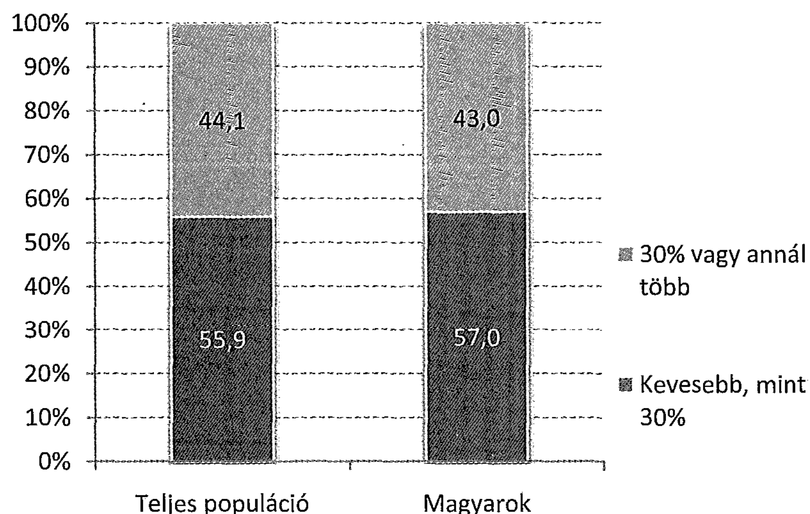
9.41. ábra. Saját tulajdonú lakások értéke (USD)

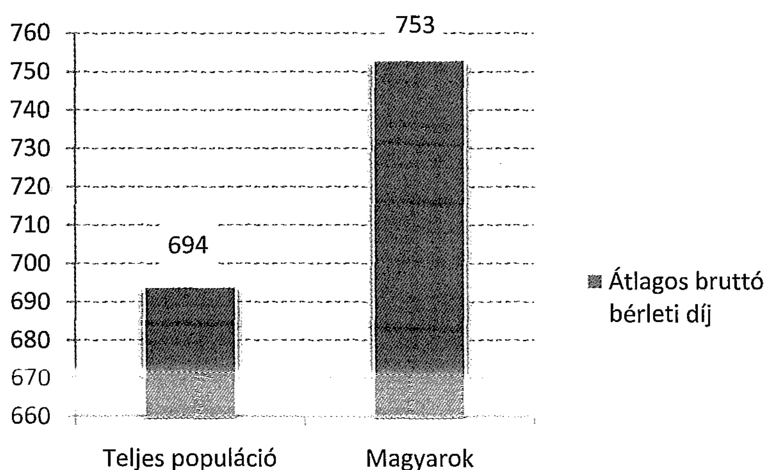
9.42. ábra. Saját tulajdonú lakások havi átlagos költsége (USD)

9.43. ábra. Bérelt lakások bruttó bérleti költsége az utóbbi 12 hónapban, a háztartás jövedelmének arányában (%-ban)

9.44. ábra. A bérelt lakások átlagos bruttó bérleti díja (USD)

Irodalomjegyzék

Czoch Gábor – Papp Z. Attila: Bevezető

Dr. Tanka László (ed.): *Amerikai Magyarok arcképcsarnoka.* Médiamix, Salgótarján – New York, 2003.

Dr. Tanka László (ed.): *Magyar Amerika. A tengerentúli magyarok mai élete történetekben és képekben.* Médiamix, Salgótarján, 2002.

Marton, Kati: *Kilenc magyar, aki világgá ment és megváltoztatta a világot.* Corvina, Budapest, 2008.

Marton, Kati: *The Great Escape: Nine Jews Who Fled Hitler and Changed the World.* Simon&Schuster, New York, 2006.

Puskás Julianna: *Ties that bind, ties that divide. 100 years of Hungarian Experience in the United States.* Holms Meier, New York / London, 2000

Szántó Miklós: *Tengeren túli magyarok.* Akadémiai Kiadó, Budapest, 2001.

Papp Z. Attila: Beszédből világ. Amerikai magyar szervezetek és működtetőik – közelről

Alba, Richard D. – Nee, Victor: *Remaking the American Mainstream: Assimilation and Contemporary Immigration.* Harvard University Press, Cambridge, 2003.

Appadurai, Arjun: A lokalitás teremtése. REGIO 2001/3.

Bányai Viktória: Magyar ajkú zsidó közösségek a világban. In: Bárdi Nándor – Fedinec Csilla – Szarka László (szerk.): *Kisebbségi magyar közösségek a 21. században.* Gondolat – MTA Kisebbségkutató Intézet, Budapest, 2008. 412–418.

Bartha Csilla: Nyelvhasználat, nyelvmegtartás, nyelvcsere az amerikai magyar közösségekben. In: Kovács Nóra – Szarka László (szerk.): *Tér és terep. Tanulmányok az etnicitás és identitás kérdésköréből.* Akadémiai Kiadó, Budapest, 2002. 111–136.

Boér Krisztina (szerk.): 2007 *Nemzeti jelentőségű intézmények és programok.* Miniszterelnöki Hivatal, Budapest.

Bokor Erika: Önismeret, öntudat és a második nemzedék a nyugati szétszórtságban. A lelki egészség követelményeiről. ITT-OTT 1997/1. 25–29.

Dömötör Gábor: Cserkészet, magyarságszolgálat. A Külföldi Magyar Cserkészszövetség helyzetének áttekintése, fennállásának 54. évében. In: http://www.kmcssz.org/.

Gábor Kálmán – Jancsák Csaba (szerk.): *Ifjúságszociológia.* Belvedere, Szeged, 2006.

Giddens, Anthony: 1990 *The Consequences of Modernity.* Polity Press.
Gyurgyík László – Sebők László (szerk.): *Népszámlálási körkép Közép-Európából 1989 – 2002.* Teleki László Alapítvány, Budapest, 2003.
Harmath, Stephen I.: *A chicagói krónikás.* Masszi Kiadó, Budapest, 2003)
Huseby-Darvas, Éva V.: *Hungarians in Michigan.* Michigan State University Press, East Lansing, 2003.
Kadushin, Charles: Kapcsolathálózatok a kultúra termelésében SZOCIOLÓGIAI FIGYELŐ 1998/3 33–38.
Kontra Miklós (szerk.): *Túl a Kecegárdán. Calumet-vidéki amerikai magyar szótár.* Teleki László Alapítvány, Budapest, 1995.
Kontra Miklós: *Fejezetek a South Bend-i magyar nyelvhasználatból.* MTA Nyelvtudományi Intézet, Budapest, 1990.
Lewin, Kurt: A kisebbségi csoportok pszichoszociológiai problémái. In: Lengyel Zsuzsanna (szerk.) *Szociálpszichológia. Szöveggyűjtemény.* Osiris, Budapest, 2002. 491–499.
Ludányi András: Szétszórtság vagy emigráció? ITT-OTT 1968. 12–15.
Max Weber: A protestáns etika és a kapitalizmus szelleme. Gondolat, Budapest, 1982.
Merton, Robert K.: *Társadalomelmélet és társadalmi struktúra.* Gondolat, Budapest, 1980.
Miklósházy Attla SJ: *A tengeren túli emigráns magyar katolikus egyházi közösségek rövid története Észak- és Dél-Amerikában, valamint Ausztráliában.* Toronto, 2005. 13–68.
Mustos István: Magyar nyelvű szolgálat és oktatás az amerikai magyar katolikus egyházakban. In: Nagy Károly – Papp László (szerk.): *A magyar nyelv és kultúra megtartása. USA 1997.* A Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társasága. Budapest, 1998. 65–67.
Nagy Károly – Papp László (szerk.): *A magyar nyelv és kultúra megtartása. USA 1997.* A Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társasága. Budapest, 1998.
Nagy Károly: *Szigetmagyarság és szolidaritás.* Corvin, Montreal, 1988
Németh László: Tanú. In. Uő: *A minőség forradalma – Kisebbségben.* Püski, Budapest, 1992.
Papp Z. Attila: A civil társadalom eszméje a romániai nyilvánosságban 1990 után. In. Uő: *Sétanyomatok. Szocioesszék.* Pro Print, Csíkszereda, 2001.103–146.
Pokol Béla: *Szociológia-elmélet.* Századvég, Budapest, 2004.
Poppe, Edwin: *National and Ethnic Stereotypes in Central and Eastern Europe. A Study among Adolescents in Six Countries.* ERCOMER, Utrecht, 1998.

Puskás Julianna: Migráció Kelet-Közép-Európában a 19. és 20. században. REGIO 1991/4.
Seligman, Adam B. *A civil társadalom eszméje.* Kávé Kiadó. 1997.
Stachel, Peter: Identitás. A kortárs társadalom- és kultúrtudományok egy központi fogalmának genézise, inflálódása és problémái. REGIO 2007/4. 3–33.
Tajfel, Henri: *The Social Psychology of Minorities. Minority Rights Group,* London, 1978.
Várdy Béla: *Magyarok az Újvilágban. Az észak-amerikai magyarság rendhagyó története.* A Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társasága. Budapest, 2000.

Németh Szilvia: Hétvégi magyar iskolák az USA-ban – 2008 (Interjú- és dokumentumelemzés)

Fejős Zoltán: Az anyanyelvi oktatástól az etnikus kultúra átörökítéséig. (Magyar iskolaügy Amerikában 1890 és 1940 között). In: Juhász Gyula (szerk.): *Magyarságkutatás, 1990–1991.* A Magyarságkutató Intézet Évkönyve. Budapest, 1991.
Fejős Zoltán: Magyarok az Egyesült Államokban az 1980-as Években (demográfia, társadalmi adatok, fogalmi problémák). In: *Magyarságkutatás 1988.* A Magyarságkutató Intézet Évkönyve. Budapest. 1988. 177–216.
Kovács Éva: Magyar iskolák az Egyesült Államokban – 1996-ban. In: Nagy Károly és Papp László (szerk.): *A magyar nyelv és kultúra megtartása. USA 1997.* A Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társasága. Anyanyelvi Konferencia. Budapest. 1998. 34–35.
Nagy Károly: Magyar iskolák az Egyesült Államokban. ÚJ LÁTÓHATÁR, München, 1965. március-április.
Nyúl Renáta: *Bartók Béla, a lyukas zokni és a cserkésznyakkendő. Interjú Fogarasi Miklóssal.* In: www.magyar.online.net, 2003. június 08.
Széchenyi Magyar Iskola Évkönyv, 2007/2008.
Szilágyi Gertrúd: *Az iskola, története, élete és jövője.* In: http://www.hhrf.org/hrfa/web/wasssuli/index.htm

Pakot Levente: A 2000. évi amerikai népszámlálás jellegzetességei és kihatása az amerikai magyarok számbavételére

Alba, Richard D.: *Ethnic Identity: The Transformation of White America.* Yale University Press., New Haven, 1990.
Alba, Richard D. – Victor Nee: *Remaking the American Mainstream: Assimilation and Contemporary Immigration.* Mass. Harvard University Press, Cambridge, 2003.

Alonso, William –Starr, Paul (eds.): *The Politics of Numbers*. Russell Sage Foundation, New York, 1987.

Anderson, Margo J.: *Who Counts? The Politics of Census-Taking in Contemporary America*. Russell Sage Foundation, New York, 1999.

Anderson, Margo J. – Fienberg, Stephen E.: Who Counts? The Politics of Censustaking. *SOCIETY* 1997. 37(3):19–26.

Anderson, Margo J. – Fienberg, Stephen E : Race and Ethnicity and the Controversy Over the US Census. *CURRENT SOCIOLOGY* 2000. 48(3): 87–110.

Boyd, Monica: *Offspring-Parent Shifts in Ancestry: Ethnic Bedrock or Ethnic Quicksand?* Florida State University: Center for the Study of Population. Working Paper, vol. WPS 1997. 97–138.

Choldin, Harvey M.: Statistics and Politics: The „Hispanic Issue" in the 1980 Census. *DEMOGRAPHY* 1986. 23(3):403–18.

del Pinal, Jorge H.: *Census 2000 Testing, Experimentation, and Evaluation Program Topic Report No. 9, TR-9: Race and Ethnicity in Census 2000*. U. S. Census Bureau, Washington, DC., 2003.

Desrosieres, Alain: *La Politique Des Grands Nombres: Histoire de la Raison Statistique*. Éditions la Découverte. Paris, 1993.

Edmonston, Barry – Joshua Goldstein – Tamayo Juanita Lott (eds.): *Spotlight on Heterogeneity: The Federal Standards for Racial and Ethnic Classification*. National Academy Press, Washington, DC., 1996.

Farley, Reynolds: The New Census Questions About Ancestry: What Did It Tell Us? *DEMOGRAPHY* 1991. 28(3):411–29.

Farley, Reynolds – John Haaga (eds.) *The American People: Census 2000*. Russell Sage Foundation, New York, 2005.

Fejős Zoltán: Magyarok az Egyesült Államokban az 1980-as Években (demográfia, társadalmi Adatok, fogalmi problémák). In: *Magyarságkutatás 1988*. A Magyarságkutató Intézet Évkönyve. Budapest. 1988. 177–216.

Fejős Zoltán: Az etnicitás változatai: identitások a magyar diaszpórában. In: A. Gergely András (szerk.) *A nemzet antropológiája (Hofer Tamás köszöntése)*. Új Mandátum, Budapest, 2002. 145–159.

Goldmann, Gustave: *Defining and Observing Minorities: An Objective Assessment*. Paper presented at IAOS Conference on Statistics. Development and Human Rights, 4–8 September. Montreux, Switzerland. 2000.

Goldscheider, Calvin: Ethnic Categorization in Censuses: Comparative Observations from Israel, Canada, and the United States." In: Kertzer D. I. and Arel, D. (eds.): *Census and Identity: The Politics of Race, Ethnicity and Language in National Censuses*. Cambridge University Press. Cambridge, 2002. 71–91.

Hirschman, Charles: The Origins and Demise of the Concept of Race. *POPULATION AND DEVELOPMENT REVIEW* 2004. 30(3):385–415.

Hirschman, Charles – Richard Alba – Reynolds Farley: The Meaning and Measurement of Race in the U.S. Census: Glimpses Into Future. *DEMOGRAPHY* 2000. 37(3):381–93.

Hirschman, Charles: How to Measure Ethnicity: An Immodest Proposal, In: *Challenges of Measuring an Ethnic World: Science, politics and reality. Proceedings of the Joint Canada-United States Conference on the Measurement of Ethnicity April 1–3, 1992.* U. S. Government Printing Office, Washington, DC., 1993. 547–558.

Huseby-Darvas, Éva V.: *Hungarians in Michigan*. East Lansing: Michigan State University Press. 2003.

Kertzer, David I. – Arel, Dominique (eds.) *Census and Identity: The Politics of Race, Ethnicity, and Language in National Census*. Cambridge University Press, Cambridge, UK – New York, 2002.

Kertzer, David I. – Arel, Dominique: Censuses, Identity Formation, and the Struggle for Political Power. In: Kertzer, David I. – Arel, Dominique (eds.) *Census and Identity: The Politics of Race, Ethnicity, and Language in National Census*. Cambridge University Press, Cambridge, UK – New York, 2002. 1–42.

Lieberson, Stanley –Waters, Mary C.: *From Many Strands: Ethnic and Racial Groups in Contemporary America*. Russell Sage Foundation , New York, 1988.

Lieberson, Stanley – Waters, Mary C.: The Ethnic Responses of Whites: What Causes Their Instability and Inconsistency? *SOCIAL FORCES* 1993. 72(2):421–50.

Maier, Mark H.: *The Data Game. Controversies in Social Science Statistics*. M. E. Sharpe Inc., New York, 1991.

Massey, S. Douglas.: Revenge of The Chicago School. *CONTEMPORARY SOCIOLOGY* 2004. 33(4):408–10.

McKenney, Nampeo – Bennett, Claudette – Roderick Harrison – del Pinal, Jorge: Evaluating Racial and Ethnic Reporting in the 1990 Census. In: *Proceedings of the Section on Survey Research Methods*. American Statistical Association. 1993. 66–74.

Nagy Károly: Hány magyar él az Egyesült Államokban a XX. század végén. In: Nagy Károly – Papp László (szerk.) *A magyar nyelv és kultúra megtartása az Amerikai Egyesült Államokban 1997.*: A Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társasága - Anyanyelvi Konferencia. Budapest, 1998. 26–33.

Nagy Károly: Magyar népesedési tendenciák az Egyesült Államokban. *VALÓSÁG* 2005/12. 122–123.
Nobles, Melissa: Racial Categorization and Censuses. In: Kertzer, David I. – Arel, Dominique (eds.) *Census and Identity: The Politics of Race, Ethnicity, and Language in National Census*. Cambridge University Press, Cambridge, UK – New York, 2002. 43–70.
OMB: *Statistical Policy Directive 15, Race and Ethnic Standards for Federal Statistics and Administrative Reporting.* Office of Management and Budget, 1977.
OMB: *Revisions to the Standards for the Classification of Federal Data on Race and Ethnicity.* Office of Management and Budget, 1997.
Prewitt, Kenneth: The US Decennial Census: Political Questions, Scientific Answers. *POPULATION AND DEVELOPMENT REVIEW* 2000. 26(1):1–16.
Prewitt, Kenneth – Thomas A. Jones.: Census 2000: An Overview. *ICPSR Bulletin* 2001. 21(3, Spring):1–7.
Skerry, Peter.: *Counting on the Census? Race, Group Identity, and the Evasion of the Politics*. The Brookings Institution., Washington D. C. 2000.
Snipp, Matthew C.: Racial Measurement in the American Census: Past Practices and Implications for the Future. *ANNUAL REVIEW OF SOCIOLOGY* 2003. 29. 563–88.
Stevens, Gillian: Nativity, Intermarriage, and Mother-Tongue Shift. *AMERICAN SOCIOLOGICAL REVIEW* 1985. 50(1, February):74–83.
Stevens, Gillian: A Century of U. S. Censuses and the Language Characteristics of Immigrants. *DEMOGRAPHY* 1999. 36(3):387–397.
Thernstrom, Abigail M. – Stephan Thernstrom (eds.) *Beyond the Color Line: New Perspectives on Race and Ethnicity in America.* Hoover Institution Press, Stanford, California, 2002.
Thernstrom, Stephan: Counting Heads: New Data on the Ethnic Composition of the American Population. *JOURNAL OF INTERDISCIPLINARY HISTORY* 1989.20(1):107–16.
Thernstrom, Stephan: American Ethnic Statistics. In: Horowitz, D. L. – Noiriel, G. (eds.) *Immigrants in Two Democracies: French and American Experience.*: New York University Press, New York and London, 1992. 80–111.
Thernstrom, Stephan:. The Demography of Racial and Ethnic Groups. In: Thernstrom, Abigail M. – Stephan Thernstrom (eds.) *Beyond the Color Line: New Perspectives on Race and Ethnicity in America.* Hoover Institution Press, Stanford, California, 2002. 13–36.

U. S. Census Bureau: *Plans and Rules for Taking the Census*. U.S. Census Bureau. Washington, DC.,1999. (http://www.census.gov/dmd/www/plnsruls.html 2007. június 3.)
U. S. Census Bureau: *Census 2000 Operational Plan.* U. S. Census Bureau. Washington, DC. 2000
U. S. Census Bureau: *Census 2000 Summary File 3.* U. S. Census Bureau. Washington, DC. 2002.
U. S. Census Bureau: *Census 2000 Content Reinterview Survey: Accuracy of Data for Selected Population and Housing Characteristics as Measured by Reinterview*, U. S. Census Bureau. Washington, DC. 2003.
Waters, Mary C.: *Ethnic Options: Choosing Identities in America.* University of California Press. Berkeley 1990.
Waters, Mary C.: The Social Construction of Race and Ethnicity: Some Example from Demography. In: Denton, N. A. – Tolnay, S. E.: *American Diversity: A Demographic Challenge for the Twenty-First Century.* State University of New York, Albany, 2002. 25–49.

Papp Z. Attila: Az amerikai magyar szervezeti élet és identitások értelmezési lehetőségei

A Nyugat Oldali Magyar Református Egyház 1906–2006. Celebrating on 100th Anniversary. Cleveland, 2006.
Appadurai, Arjun: A lokalitás teremtése. REGIO 2001/3.
Baudrillard, Jean: *Amerika.* Magvető, Budapest, 1996.
Biczó Gábor: A szórványkérdés transznacionális dimenziói és a magyar szórványkutatás. In: Ilyés Zoltán – Papp Richárd (szerk.): *Tanulmányok a szórványról.* Gondolat, MTA ENKI, Budapest 2005. 21–42.
Borbándi Gyula: A nyugati magyar szórványok identitáskérdései. In: *Kisebbségnek lenni nem sors, hanem feladat.* Tanácskozás Kismartonban 1992. szeptember 19 – 20. Ausztriai Magyar Egyesületek és Szervezetek Központi Szövetsége, 1992. 43–47.
Borbándi Gyula: *Emigráció és Magyarország. Nyugati Magyarok a változások éveiben 1945–1985.* Európai Magyar Protestáns Szabadegyetem 1985.
Borbándi Gyula: *Emigráció és Magyarország. Nyugati Magyarok a változások éveiben 1985–1995.* Európai Magyar Protestáns Szabadegyetem 1996.
Brubaker, Rogers: *Nationalism Reframed: Nationhood and the National Question in the New Europe.* Cambreidge University Press, 1996.
Csepeli György: *Szociálpszichológia.* Osiris, Budapest, 1997.

Fejős Zoltán: *A chicagói magyarok két nemzedéke 1890–1940.* Közép-Európa Intézet, Budapest, 1993.

Fejős Zoltán: Diaszpóra és az „amerikai magyarok" – háttér egy fogalom alkalmazhatóságához. In: Kovács Nóra (szerk.) *Tanulmányok a diaszpóráról.* Gondolat – MTA Etnikai Nemzeti Kisebbségkutató Intézet, Budapest, 2004, 9–24.

Fejős Zoltán: Magyar szórványok mulietnikus környezetben és az etnikus politika. *In: Magyarságkutatás.* Magyarságkutató Intézet Évkönyve. Budapest, 1989. 23–35.

Gyáni Gábor: Könyvszemle. Puskás Julianna: Kivándorlás és az amerikai magyarság sorsa. MAGYAR TUDOMÁNY 2001/4.

Handlin, Oscar: *The Uprooted.* Boston, Little Brown 1953.

HTMH (Határon Túli Magyarok Hivatala): *Jelentés a Kárpát-medencén kívül élő magyarság helyzetéről.* 2006.

Huseby-Darvas Éva V.: *Hungarians in Michigan.* Michigan State University Press, 2003.

John Bodnar: *The Transplanted: A History of Immigrants in Urban America.* Indiana University Press, Bloomington, 1985.

Konstantinović, Radomir: *A vidékfilozófiája.* Forum – Újvidék, Kijárat – Budapest.

Kovács Éva: Etnicitás vagy etnopolitika? Bizonytalanságok az etnikai identitás értelmezése körül. In: Bárdi Nándor – Fedinec Csilla (szerk.): *A közösségi, magán- és nemzetközi érdekek viszonyrendszere Közép-Európában.* Teleki László Alapítvány, Budapest, 2003. 43–56.

Lewin, Kurt: A kisebbségi csoportok pszichoszociológiai problémái. In: Lengyel Zsuzsanna (szerk.) *Szociálpszichológia. Szöveggyűjtemény.* Osiris, Budapest, 2002. 491–499.

Nagy Károly: *Szigetmagyarság és szolidaritás.* Corvin Kiadó, Montreál, 1988.

Puskás Julianna: *Ties that Bind, Ties that Divide. 100 years of Hungarian Experience in the United States.* Holms Meier, New York / London 2000.

Szántó Miklós: *Magyarok Amerikában.* Gondolat 1984.

Veccoli, Rudolph: The Contandini in Chicago: A Critic of the Uprooted. THE JOURNAL OF AMERICAN HISTORY. Vol. 51. 404–417. 1964.

Weber, Max: *Gazdaság és társadalom. A megértő szociológia alapvonalai 1. Szociológiai kategóriatan.* Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1987.

A szervezetek működési módja ma már valójában a környezet asszimilációs kihívásaira adott válaszok együttesének tekinthető. A többször vitatott (és főleg magyarországi aktuálpolitikai kontextusban negatív jelzővel is ellátott) „magyarkodás" kifejezés Amerikában való használata, például, sugallja azt az aktivizmust, amely nélkül ez a szervezeti világ nem tartható fenn. Mivel az asszimilációs folyamat akkor hat a leginkább, amikor az egyének mondhatni átlagos, nemzeti, etnikus ideológiáktól mentes magán- és társadalmi életüket élik, a folyamat lassítása, késleltetése csakis e társadalmi természetességbe való érzelmi és elkötelezett beavatkozás által lehetséges. A létrehozott intézmények és fenntartásuk ezért logikus módon feltételeznek valamiféle felfokozott állapotot, amely plusz lelki vagy akár financiális, időhasználati terheket ró az ily módon aktív egyénre. *(Papp Z. Attila)*

A 2000. évi népszámlálás során mintegy 1 398 ezer személy – az amerikai össznépesség 0,5 százaléka – vallotta magát „magyar" vagy „magyar és más" származásúnak. A népszámlálás amerikai magyarokra vonatkozó adatainak a feldolgozása és realisztikus értelmezése azonban csakis az adatok sajátosságaiból adódó elemzési korlátok figyelembe vételével valósulhat meg. *(Pakot Levente)*

A kötet szerzői:
Czoch Gábor – Márton János – Németh Szilvia
Pakot Levente – Papp Z. Attila

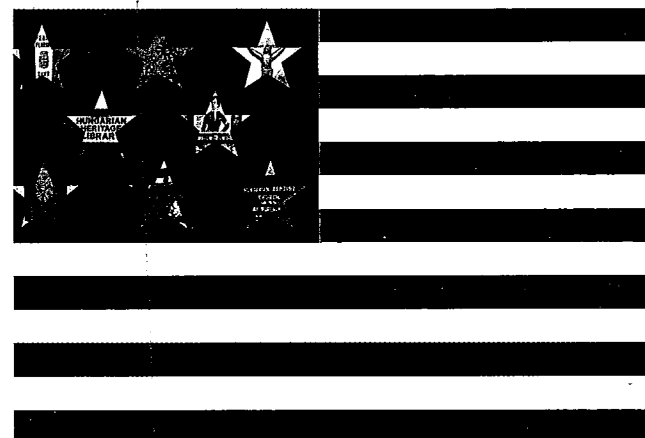
ISBN 978-963-06-5596-5

BESZÉDBŐL VILÁG

ELEMZÉSEK, ADATOK AMERIKAI MAGYAROKRÓL

Szerkesztette: Papp Z. Attila

Magyar Külügyi Intézet
Hungarian Institute of International Affairs

REGIO
KÖNYVEK